

CONVORBIRI
ECONOMICE

de

ION GHICA.

Edițiunea a treia.

BUCURESCI
Editura Librăriei SOCECŪ & Comp.
7, Calea Victoriei, 7.
1879

10957.

P R E F A C I E

Numai literatura p \acute{o} te exprima cu esactitate starea intelectuală și morală a unei epoce, căci ea este forma sub care se înregistră ideile, credințele și cunoștințele unei națiuni; numai ea p $\acute{o$ te da o cunoștință precisă a raporturilor ce există între omeni și lucrurile unui timp cu ideile cele adevărate; ea este tesaurul în care se depun cunoștințele societăților omenesci. Cu cât un popor are prejudețe mai puține, cu cât cunoște adevăruri mai multe, într'un cuvânt cu cât are mai multă știință, cu atât este mai luminat și mai înaintat pe calea progresului și a civilizațiunei. Un popor coprins de eresuri și de prejudețe, un popor ignorant este tot-d'auna fatalmente espus a deveni victima intriganților și impostorilor ambițioși care sub masca de voitori de bine îi escită patimile, îi linguesc \acute{u} tendințele cele pr $\acute{o$ ste și ajung \acute{u} a-l \acute{u} exploata în folosul intereselor lor.

La noi puterea perpetuindu-se mai mult timp în mânilor a câtor-va familii care nu lăsa \acute{u} loc nici tuturilor ambițiunilor nici tuturilor adevăratelor capacități, a întăritat invidia și ura a multora dintr'aceea care nu erau sa \acute{u} nu se cred \acute{u} a fi dintr'aceea castă; publicitatea descriind vițiurile organizațiunei noastre sociale cu color \acute{y} , de multe ori exagerate, arătând corupțiunea și nepăsarea celor mari, le-au atribuit t $\acute{o$ te suferințele poporului și au făcut din litteratură o armă de destrucțiune.

În timpul de prefacere în care trăim de câțiva ani, cu dorința care ne arde de a trece cât mai îngrabă din starea de înjosire în care am fost ținuți secolul întreg, la înălțimea societăților civilisate, a societăților acelora care se bucură de sute de ani de o viață proprie și liberă, viață care le a permis să se lupte și să lucreze pentru bună starea și pentru gloria lor naționale, ne face nerăbdători; nerăbdarea ne întărită și ne esaltă pînă a ne face să credem, că am descoperit secretul prin care România ar putea se îmbrace într'o clipă haină de Dîină. Enthusiasmul patriotic al unora s'a urcat, în timpul din urmă, la un diapason atât de înalt încât perțind cu nerăbdarea și orî-ce cumpet, aș aruncat cu noroiu asupra tuturor și aș tractat omeni și lucrurile trecutului ca vechituri de lepădat. Pentru ei tôte credințele, tôte obiceiurile, tôte tradițiunile trebuesc dărămate; bogăția imaginațiunei lor 'i a dus pînă a se crede fie care espresiunea voinței poporului, focarul opiniunei publice, încarnațiunea națiunei; și nu înțelegu că nu fac alt decăt a căta să esercite o autoritate despotică, a impune publicului idei puțin studiate, puțin potrivite cu starea societăței nōstre; nu vėdū că nu facū decăt a rătăci opiniunea. O luptă de patimi și de ambițiuni care de mai multe ori propagă numai erōrea, devine un amestec de patimi, de invective și de calomni care rănescū sentiamentele delicate; mai tot-d'auna esageră reul; critică nu ca să îndreptese ci ca să dărăme, ca să omōre; laudă, nu ca să încuragese saū să resplătiască ci ca să lingușiască. Aspiră a duce națiunea ca prin farmec la starea ce imaginațiunea lor 'și a creat, și în neputința materială d'ași realiza visurile, își închipescū obstacole, imaginare ca copii care încălicați pe bețe batū scaunele și mesele credēnd că ele opresc bidiviul lor de

a alerga; se mânia pe tradițiunii, pe obiceiuri și pe ómen, tabără cu condeii asupra lor fără milă și fără generositate, îi denunță opiniei și vendictei naționale ca obstacole care îi oprescú d'a duce țera la raiul ce ei 'i au pregătit; perdú respectul moralei și al rațiunei, se lăsă deliriului unei porniri netemperate, de idei greșite, de sentimente próste și de limbagiú nemésurat și devinú, fără voia lor póte, instrumentul urei și ambițiunei acelora, care nu vedú înălțarea decât în dărámare.

Departe de aceste lupte, urmașii noștri când vor ceti câte s'aú scris într'acești timpí, vor vedea cu máhnire sárăcia de idei și avuția de patimí care ne sfâșie într'unú timp atât de critic, într'un timp când trebuia ca tótă inteligenția să aducă contingentul seú la o lucrare atât de mare atât de anevoiósă ca renascerea unei națiunii.

Acei care nu voesc nici destrugerea nici conservarea a tot ce există, fiind că cred că multe din instituțiunile nóstre sunt productul spiritului națiunei și că nu se potú distruge fără primejdie, precum credéú că ar fi fost periculos a păstra instituțiunile acelea care aú servit la apăsarea națiunei și la împedicarea progresului, acei ómení aú fost tractați ca inimizái binelui și loviți din tóte părțile; acei care aú dorit totde-auna equitatea și libertatea în ordinul social și politic, o societate în care să domniască dreptatea cu un guvern respectabil și respectat, nu prin domnia puterei, ci prin domnia legilor; acei care aú respectat puterea fără a o linguși, care n'aú căutat nici odată a o amági ci 'i aú arétat din vreme stâncile de care se póte lovi; acei care nu cred că printr'o săritură se póte ajunge și întrece națiunile cele mai înaintate; acei care privesc cu îngrijire pornirile care aú adus loviri de tot felul aú fost tractați de ambițioși și de rei Románi. Acei

ómení aũ fost loviți din tóte părțile fiind că in aprețierea lor despre starea spiritelor in țeră cred că nu există nici nerăbdare de reforme in unele clase, nici împotriviri inverșunate in cele-alte; nu ved nici tyrania nici anarchia care să pótă legitima o revoluțiune. Eí vedéu de mult viind acea lovire și aũ plecat capul inaintea eí, fiind că sciaũ că poporul este tot-d'auna gata a aplauda pe acei care făgăduescũ egalitatea; mulțimea se măgulesce lesne de ceca ce place patimilor eí, când nu scie că numai prin libertate se póte ajunge la egalitate, la egalitatea inaintea legelor, singura egalitate permisă omului intr'acéstă lume; când nu scie că or ce altă egalitate nu este decât un instrument de apăsare și de injustiție care mai curénd saũ mai târziũ duce la despotism.

Orí care aũ fost cauzele, orí care ar fi consecuențele, o revoluțiune mare s'a făcut in România, tóte ambițiunile aũ fost mișcate, tóte interesele sguduite. Acum opera de destrucțiune este sėvărșită, revoluțiunea politică și socială s'a făcut și incede opera de edificare. Să nu 'și facă nimení ilusiuní, opera acésta este mai grea, mai anevoe decât aceea a destrugerei. Aci rațiunea și sciința 'și aũ rolul lor; fără dēnsele este disoluțiune și chaos „când se edifică o societate cuvântul (*ὁ λόγος*) trebuie să fie de la incept. Ce formă ar fi avut lumea, ce existență ar fi avut ea fără cuvântul care era la Dumneđeũ! și cum s'ar putea constitui o societate fără rațiune și fără cugetare?

A inșira cuvinte frumoșe și sunătore nu este a raționa, nu este a respāndi ideí, nu este a lumina; a injura și a calomnia nu este decât a vina monopolul virtuții și al patriotismului. Spiritul nu se hrānesce cu vorbe. Nu este destul a striga libertate, dreptate, egalitate pe tóte tonurile ca să vedem

pe aceste deitățî eșind de odată încoifate și împăvedate; trebuie făcut ceva mai serios, mai demn de dênsele, dar și mai anevoe tot odată; trebuie să cătăm a pune pe fie care Român în stare să înțelégă și să simță respectul ce trebuie să aibă omul către sine și către cei-lalți ómeni, să'l facem să înțelégă simțul dreptului și al datoriei, amorul dreptățîi; aceste condițiuni de căpătenie ale libertățîi și ale egalitățîi, condițiuni fără care orî unde ar fi ele scrise se pot preface lesne, treptat saú într'o clipă, în cea mai uriciósă tyranie. Numaí când vom fi pătrunși de aceste condițiuni ale ordinului social, libertatea va putea trăi în sufletul nostru.

Popórele nu se mai întorcú înapoi și trecutul numai revine, nici suntem dintr'acei care ar dori să'l mai védă, chiar de ar mai fi el cu putință. Credem în progres căci el este o condițiune a naturei physice și morale, căci numai el ne póte duce sigur la înălțimea la care ne este permis să aspirăm ca societate și ca națiune; dar scim că el nu se realizésă decât prin sciință.

De mai multî ani societatea nóstră se invértesce într'un cerc vițios; un reú mare ne apasă, cătăm cu toții isvorul aceluí reú, fiecare îl vedem în deosebite locuri, după punctul de vedere în care ne punem; îl vedem în regulament, în convențiune, în pozițiunea nóstră geographică, în lună și în sóre; nimení însă nu a căutat să împlinésă lipsele ce avem. Oare ignorența corupțiunea și erórea nu aú ele nici o parte la starea tristă în care ne aflăm!

Pornind dintr'acest punct de vedere am încercat a pune pe hártie într'un mod simplu unele din cunoscințele economice, fără care imí pare că o societate nu póte prospera și progresa

în secolul al XIX-lea. Am căutat a însemna pe ici pe colea ideile eronate care domnesc în multe spirite.

Obligații prin natura acestor chestiuni a aborda une ori chestiuni care fac obiectul luptelor politice, am căutat a o face nu ca politică militantă ci a le tracta cu linisce și maturitate, cum se cuvine a fi tractate chestiunile de filosofie politică și socială dacă a ales pôte forma cea mai anevoe sub care să putéu presenta; departe de mine pretențiunea de a crede că am ales modul cel mai potrivit cu mijlócele mele; un scriitor mai experimentat ar fi putut să cađă în neisbândă; am făcut'o ca o necesitate; mi s'a părut că este singura formă sub care se potú presenta asemenea chestiuni unui public puțin obicnuit încă cu studiul sciințelor morale și politice, puțin obicnuit a da o atențiune susținută unei cetiri seriose și ostenitoare prin care se pótă ajunge a înțelege și a învăța adevărurile netăgăduite care resultă dintr'o serie de raționamente; am cređut că or cât de mic ar fi meritul literar al acestii scrieri, ca utilitate însă modul ce am adoptat va fi mai potrivit cu starea spiritelor; am preferit mai bine a tracta unele chestiuni economice sub forma de convorbiri decât a adopta forma de un tractat sistematic în care să desvolt una după alta, capitol cu capitol, în ordinul sciințific, chestiunile economice.

Așteptarea mea n'a fost înșelată și favórea cu care au fost priimate cele d'întăiú încercări me încuragésă a da o nouă edițiune a convorbirilor economice și a continua publicând din vreme în vreme câte o mică broșură tratând chestiunile care mi s'ar părea că pot avea un interes fie politic fie economic sau social.

„Nu ar fi fost mai bine și mai lesne, imi đicea un amic să

„fi scris într'un mod regulat și systematic un curs de economie „politică, începând, cum se face, de la explicarea dăcerilor : *pro-ductiune, consumațiune, schimb, cerere, ofertă*, mergând „treptat până la espunerea combinațiunilor financiare celor mai „adânci și mai complicate?, am câștiga cel puțin din cetirea „broșurelor dumitale învățătura unei științe.“

Nu ȳic ba! dar iubiȳi cetitorȳ, nu scrie cine-va cum voesce, ci din nenorocire scrie cum pôte; de ar fi alt-fel, înȳelegeȳi bine, că nu ar mai exista deosebiri între scriitorȳ; ar fi toȳi o apă, adică de o potrivă bunȳ în fond și în formă; ar plana toȳi ca acvile. Vă rog dar, fiȳi toleranȳi și priimiȳi ceea ce vă pot da; nu cereȳi de la nimenȳ să se sue mai sus de cât îi este dat.

Să vă spuiă acum amici cititorȳ, de ce nicȳ nu încerc măcar, să fac ceea ce-mȳ cerea amicul de care vă vorbiam și v'o spuiă curat și limpede : nu o fac, pentru că nu pot; să vă spuiă și pentru ce nu pot : preocupat de interesele morale și materiale ale societăȳii năstre, interese care astăȳi snt mai grăbităre și mai neapărat trebuincioșe de căf tot-d'ăuna, căci sub tôte punturile de vedere ele atingă prezentul și viitorul nostru naȳional, atingă armonia ómenilor între dênșii, atingă îmbunătăȳirea stăriȳ physice, morale și intelectuale a tutulor Românilor; interese strâns legate cu metaphysica, cu religia, cu politica, cu psychologia, ca știinȳă a patimilor și a facultăȳilor omenesă, cu dreptul public și privat și cu economia politică; vă întreb dacă sub povara unor asemenea preocupaȳiuni așȳ putea descurca iȳile? fac-o cine crede că pôte, eă nu mă simȳ în stare; pana aceea este prea grea pentru braȳul meu. Vie acela care să scrie un Cosmos moral și raȳional și îl voi

citi cu aceeași admirațiune și venerațiune cu care am citit pe Comte și pe Buekl.

Ca să poți cerceta cine-va cestiunile economice și sociale numai sub punctul de vedere al principiilor abstracte, să cercetese phenomenele ce ne presintă societățile și să caute legile care presidă la generațiunea acestor phenomene, trebuie să ai bă spiritul liber; căci este o lucrare de competența economiștilor de profesiune, a doctilor științei. Methoda unui om preocupat de necesitățile împrejurărilor, de grăbirea timpului, de exigențele politice din întru și din afară, de posibilități și de oportunități, trebuie să difere, în asemenea condițiuni nu poate pune cestiunile în ordinul în care ar voi, nu poate urmări o soluțiune totă viața lui; căci cestiunile nu stau fixe cum stă milioane de secolii o stea pe cer.

De voe de nevoe, de bine de rău am fost om politic, om de stat, cum să ȳdice, și am tras destul timp la ham ca să nu fi remas și eu, cu defectele meseriei. Omul de Stat este silit să deslege cestiunile, în ordiul în care i să presintă, puse mai tot-d'auna de evenimente, încurcate și învălitate într'o mie ș'o mie de împrejurări ale timpului, ale locului, ale situațiunei politice, ale opiniunei publice și ale prejudițiilor. Prin urmare, iubiți cititorii, imi e cu neputință să mă supun la o învățatură doctrinală, să mă fac organul unei școli sau al unei secte științifice, și priimiți cu indulgență cea ce vă pot da.

PARTEA ÂNTÊIA.

—

M U N C A .

1863

I.

Încep cu uă cestiune mare, foarte mare, cea mai mare din tóte, uă cestiune care primă totul, și care în secolul în care trăim le conduce tóte : lucruri și ómenI, popóre și guverne, DomnI și Împerați; cestiune care conține tótă philosophia morală și politică a societăților moderne :

Încerc a vă vorbi despre *Muncă*.

Înțelegeți bine, chiar după numărul paginilor ce aveți într'acest capitol că nu pot pretinde să fi tratat acéstă cestiune în întregimea ei; nu am putut să o puiú în câte-va foi, că nu sunt Mázárike împárat care băga uă armată mare cu generalI cu tot, într'uă nucă și o hrănea cu un grăunte de meiú. Priimiți dar domniI mei scrierea acésta ca uă introducere la uă carte mare în deuce volume, pe care nu am să o scriú nici uă dată; dar care va fi tipárită, sunt sigur, de voi toți împreună; căci fie care veți găsi în inima și în cugetarea vóstră miile de pagine care lipsescú aici.

Unde ne aflám și unde mergem? Eatá întrebarea ce trebuie să'si fi făcut de uă mie de orI or ce bun Român care cugetă cátuși de puțin. Numerând gră-

dinele, și plimbările pline de lume, auzind musicile și lăutari cari cântă ziua și noaptea lângă butocele cu bere care se descarcă neconținut la Tunel, la Rașca și la grădinile cu lei și cu cerbi care s'au deschis unele lângă altele în toate colțurile mahalalelor; măsurând grosimea kódelor rochiilor care mătură praful, gunoiul și noroiul stradelor; privind strălucirea trăsurilor care se légănă pe sosea; admirând luxul livrelor și fețele domnișórelor care se învêtescú în birje, ne putem dice că mergem ca praful și ca noroiul unde ne duce vântul și apa.

De ne vom pune întrebarea : *Ce este o națiune, și care sunt elementele din care se compune ea?* ne răspundem îndată că acele elemente sunt *ómenii*; dar care ómenii? căci de ar fi după numărul sufletelor, Chinesii ar fi cea d'ântéiú națiune din lume; Francesii, Germanii și Italianii ar veni în a treia și a patra linie; Englesii, Olandesii, Belgii și Swizerii ar fi nisce națiuni de puțină însemnătate, conduse de acțiunea intelectuală și politică a Indienilor și a Iaponesilor. Când ne dicem că elementele ce constituie o națiune sunt ómenii, înțelegem pe ómenii acei care lasă urme în trecerea lor pe pământ; care lasă lucrări de acelea de care se glorifică istoria civilizațiunei; ómenii aceea care învingători sau învinși s'au luptat pentru o idee. Leonidas, Temistocle, Homer, Aristide, Archimede, Demosthene, Apelle și Phidias au combătut alături cu Caraisc și cu Botzari pentru liberarea Greciei; ei au hotărítú victoria, ei au chiat pe Byron, pe Chateaubriand și pe David d'Angers

la Misolongi și la Navarin, ei au dusu pe Strafford Canning la Poros; Italia a trăit cinci secolii din viața lui Dante, lui Raphael și a lui Michail Angel; ar fi trăit o sută ș'o mie; bazele pe care au ridicat ei naționalitatea Italiană nu le poate dărâma nici o putere; umbra lor a deșteptat pe Victor Emmanoel, pe Garibaldi și pe Cavour și a chemat țerra lor la o viață nouă; au făcutu din Italia duminică și împărțită, un stat mare, puternic și glorios; Watt și Witworth au insutit în câți-va ani puterea fizică și materială a țerii lor; Shakespeare a format rațiunea și cugetarea Englesilor descriindu-le cu o putere neînțelăsă valurile și cutele inimei omenesci, arătându-le consecințele oribile ale patimilor neînfrânate. Eată omeni de aceea care constituesc o naționalitate.

Să ne gândim puțin împreună ca să vedem, noi. Români ce suntem și ce am putea fi?

(Noi ne împărțim în două mari categorii : unii care nu știu nici măcar a scrie și a citi, plugarii cei mai mulți, așezați la țară, în sate, locuind case de pământ și de nule, mulți încă îngropați în bordee; sau așezați pe marginile orașelor și târgurilor : dulgheri, zidari, precupeți, exersând meseriile cele mai gróse și mai puțin bănuóse, locuiescú cáscióra cufundate în umeđéla și necurățenia suburbiilor.

Cea-altă categorie să compune de omeni, care știu să scrie și să citescă, mai mult sau mai puțin; formésă în general clasa biurocraților de la secretar de primărie sau notar, pînă la president de consiliu de miniștri, ciocoii vechi și noi, boeri mari și mici,

pensionari, funcționari în activitate, funcționari în disponibilitate, chivernisiți și paraponisiți.

De câți-va ani începuse a se ridica o clasă nouă și folositore agriculturii și comerțului, acesta era clasa arendașilor dar care a fost crud lovită.

— *Am pus bățul la scólă.*, însemnăsă în gura celor mai mulți părinți, *l'am scos din rândul muncitorilor, când va fi mare va șede tolănit pe canapea, va fuma totă dioa țigară, se va plimba dioa și nóptea în trăsură, picior peste picior, și va scrie pe petitiunile nenorociților împřicinată* : „se va face „cele de cuviință potrivit legilor în vigóre,” *bățul meu va trăi din casa visterieș, adică din munca ómenilor de categoria d'ântěiș.*

Mai toți părinții care trămitu copii lor la scólă îi trămitu acolo cu gândul de a'i face funcționari; dacă isbutescu a-i ține doui sau trei ani la Paris, credu că le au asigurat un viitor de boer mare. Când copii vinu în virstă, părinții alérgă, ceru, strigă, se rógă, intrigă până ce le procură o slujbă sau o speranță de slujbă; nu se gândescu nici de cum la neodihna, la bătaea de inimă și la umilințele ce le pregătescu; nu sciú ce pâne amară le frământă sustrăgându-i de la condițiunea în care s'au născut și au crescut, de la condițiunea modestă după care mai târđiú cei mai mulți au să oftese greú!

Părinți care vé iubiți copii, care vé iubiți patria! dați educațiune fiilor voștri, dați-le invěțatură multă și sănătósă, fiți mândri și ambițioși pentru densi; impingeti-i în carierile acelea unde este glorie și a-

vere de câștigat; impingeți'î la științe, la littere, la arte, la meșteșuguri, la industrie, la agricultură, la comerț; nu'î aruncați în prăpastia cancelariilor; căci acolo nu este nici renume, nici avere; nu este nici liniștea sufletului, nici mulțumirea inimii; acolo ispita se află neconținut în luptă cu conștiința, luptă în care cei mai mulți cad; căci nu au dobândit în educațiunea ce li s'a dat, puterea morală trebuincioasă ca să iese învingători.

Alegerea profesiunii copiilor este mai mult sau mai puțin dictată de părinți, răspundere mare, căci de la dânsa atârână dezvoltarea facultăților, progresul inteligenței. De la această alegere depinde îmbunătățirea stării materiale a omului, considerațiunea de care se va bucura în lume, relațiunile în societate, amicii ce'și va face, soția ce va lua; într'un cuvânt fericirea și independența lui. Nu aveți datorie mai sacră, mai grea de împlinit de cât alegerea carierei în care voiți să aruncați pe copii voștri.

Afară de un mic număr, un foarte mic număr de cazuri excepționale pentru tinerii de o dispozițiune naturală, o vocațiune tare, care se manifestă singură, fără vrea nimănui, care învinge toate împotrivirile și triumfă în contra tuturilor pedicilor, afară de cazurile de geniu, cazuri foarte puțin numeroase, voi părinți hotărâți despre sorta copiilor, prin alegerea carierei în care îi aruncați. Porniți de iubirea ce aveți pentru dânsii, credeți că țintind la funcțiunile statului, împliți copiilor voștri dânsii de fericire, credeți că le asigurați viitorul prin lăfă și prin pensie; credeți că

acelea sunt pozițiunile înalte ale societății. Dintr'un om care ar fi eșit un cultivator bun, un artist de merit sau un meșter însemnat, care să facă onor țerii și să pótă ținea familia sa în îndestulare și da o bună creștere copiilor sei, faceți un biet funcționar care d'abia se ține dintr'o di până într'alta, un cerșiător pe la ușile ministrilor, a rudelor, a amicilor și a favoriților ómenilor influenți; măriți concurența la left, împingeți la sporirea impozitelor și fără să știți, pregătiți căderea morală a copiilor vostri și a țerei.

Părinți cu iubire de copil și de țeră, deschideți ochii și vedeți că în secolul în care trăim, și în secolii în care vor trăi copiii vostri sunt locurile onorabile în toate profesiunile. Astăzi nu mai există altă basă de distincțiune, decât inteligența; nu mai póté fi altă linie de demarcațiune între ómeni, decât cea însemnată de către educațiunea morală și intelectuală a fie căruia; nu mai există și nu mai póté exista altă distincțiune decât aceea ce'și trage fie-care prin purtarea și prin folosul ce aduce în societate.

„Pământul va produce spinii și ciulinii, veți mânca „pânea ta după sudórea frunței tale, până ce te veți „întorce în pământ“. Sunt cuvintele cu care creatorul dă omului libertatea; cuvintele cu care omul physic devine om intelectual, om moral. Munca este dar cea d'ânteiú condițiune a averei și a libertății; dar voim fie-care să ne suim sus pe scara socială, este în firea noastră a ómenilor, să aspirăm la o stare bună, să avem ambițiune, să voim fie care să avem profesiunea cea mai onorată; dar care sunt profesiunile

onorabile și înalte? Aici e cestiunea! Într'un mod absolut, profesiunile nu sunt mai onorabile, mai înalte unele decât altele; într'un mod relativ însă putem dice, că profesiunea cea mai onorabile este, pentru fie care, aceea pe care suntem mai în stare a o îndeplini bine, aceea prin care putem să aducem mai mult folos societății, familiei și amicilor nostri. Ero-rile și prejudițiile, care adesea rătăcesc opiniunea, ne fac să credem că funcționarii statului sunt mai sus decât banchierii, pe aceștia îi punem mai presus decât pe arendași, și pe comercianți, pe care la rândul lor îi considerăm mai sus de cât pe meșteri și pe muncitori de pământ. Dar óre trebuie ca ne-greșit să judecăm pozițiunea ce voim să ne facem după ceea ce crede lumea? Nu este mai drept și mai bine să o judecăm după gradul de inteligență ce tre-bue să aducem la esersarea profesiunii ce luăm, și după întinderea mijlócelor de care putem dispune ca să o îndeplinim bine și cu demnitate? Ne uităm la strălucirea ce încunjoră uă profesiune și nu observăm că omul face profesiunea, ear nu profesiunea pe om. Omul superior póte rădica și ilustra meseria cea mai modestă, cea mai umilă. Watt nu era decât un ferar și Brustelone un tâmplar! Să căutăm mai cu deose-bire la gravitatea datoriilor ce prescrie profesiunea ce voim să dăm copiilor nostri, la importența dato-riilor ce le impune și la mărimea rezultatelor ce vor putea dobândi pentru dênșii și pentru țeră; să cău-tăm să nu'î espunem a nu putea duce greutatea sar-cinei ce le impunem, ci din contra să îngrijim să fie

în stare a domina pozițiunea ce le facem. Mâna lui Dumneșeu conduce și proteje geniul; să nu ne temem că s'ar putea vre odată ineca talentul : în secolul în care trăim el se rădică singur din orî ce adâncime : Peel era un postăvar, Lincoln un tăetor de lemne și Johnson un croitor; modestele lor condițiuni, umilele lor profesiuni, opritu-i-aũ de a se sui la înălțimea de la care erau să illustrese numele și țera lor! Este ânsă trist a vedea pe cel care fără voea lui Dumneșeu se sue acolo unde nu'l chiamă puterile sale intelectuale și morale; nenorocitul nu'și pôte implini misiunea cu demnitate, se espune a fi de ris și devine rușinea nației și a familiei sale.

Secolul în care trăim este realizarea *progresului social* condus de *progresul raționalismului*, progres la care aũ lucrat toți ómenii de valóre, filosofi și eroi. Acest progres își are sorgintea lui în *muncă*; de muncă dar voesc să vă vorbesc astăzi. Vă voiũ vorbi cum voiũ putea și cum mi-o veni mai bine.

II.

La 12 Aprilie 1866 nóptea, mă imbarcasem la Marsilia pe Thabor, paquebot postă a Mesageriilor Imperiale; a doua zi la noaptea ore alergasem opt-zeci de mile în mare, clopotul ne chema la dejun și pasageri eșiau unul câte unul din cabine. Intrând în salon am găsit pe căpitanul Monthier comandantul vaporului, o glorioasă rămășiță, din naufragiul Medusei, astăzi trecut din marina de rebel în serviciul companiei, un amic cu care am trăit triste și vesele zile în Archipel; domnul Dromant secretar de ambasadă era între pasageri. Acești vechi și buni amici s'au aruncat în brațele mele și ne-am felicitat de fericita întâmplare care ne mai aduna uădată. La pronunțierea numelui meu am observat că un tînăr care se pusese la masă lângă miné, 'și-a schimbat locul, și de unde era vesel și vorbitor se făcuse tăcut și posomorât ca cerul care se învălea cu nori din toate părțile. D'abea sorbisem de două trei ori din cafea, când vîntul care ne lua despre babord se întorse spre apus; îndată începu *ruliul* și *tengagiul* a ne legăna în toate părțile; timpul se făcu *gros* și *rău*, (gros-mauvais) cum zic marinarii; într'un minut toți

óspeții dispărură, fiă-care se retrăsese în cabina sa. Duoă zile și duoă nopți zăcură pe cóste cu mâna la cap. Comandantul și si nópte pe dunetă cu mânele încleștate pe bastingage ca să nu'l arunce vântul în mare, observa mersul corăbiei care d'abia făcea câte duoă noduri pe oră; nu permitea comanda locotenentului decât când se închidea în cabinet cu harta lui Spratt ca să calculeze punctul. Remăsesem zilele și serile la prând și la dejun singur cu amicul meu Dromant; resemați cu cótele pe masă ne sfădeam câte șese ore pe și asupra trebilor lumii în general și ale Europei în deosebă.

Joi séra furia vântului Nor-Ua (N.O.) să tăiese, timpul se întorsese Sur-E (S. E.), navigam tribord; focii, pânzele de artimont și de misenă, mari deschise, adăogaă uă sută de cał la puterea aburului; vasul fugea ca o săgétă pe marea lucie, cerul se înseninase, luna eșia mare și roșie din aburul mării aruncând dinaintea noastră o cómă de argint care se juca pe valuri de la orizon până în stropii de apă ce săreaă ca milióne de brillianturi din rótele vaporului; corabia să suea și se cobora în cadență pe valul lung ce să formésă tot-d'auna în plină mare după furtună; pasagerii însănătoșiți eșiaă unul câte unul pe pod; iar eű urmam cu amicul meu Dromant uă conversațiune începută la masă.

— Voi națiunile cele mici, imi dicea el, vă plângeți ne'ncetat de puterile cele mari, când că se amestecă prea mult în trebile vóstre, când că nu îngrijescú de viitorul, de interesele și de pozițiunea

vóstră; nu vă mai intră nimeni în voe; nu e mai puțin adevărat însă că noi ne-am pus de multe ori în primejdii și cheltueli, am dat sângele și banii noștri ca să vă asigurăm existența politică, ca să vă punem în stare să vă desvoldați și să contribuiți și voi ca națiune la opera cea mare a progresului și a civilizațiunei universale. Voi în loc de a vă pune pe lucru, în loc de a organiza uă administrațiune simplă și liberale, de a vă da uă justiție care să asigure onorul și averea fie-căruea, în loc de a vă aplica să îmbunătățiți agricultura, singura vóstră industrie, în loc de a vă sili să respândiți învățătura în deosebitele clase ale societății după trebuințele lor respective, în loc de a căuta să asigurați apărarea teritoriului vostru printr' uă putere armată, care să nu fie dărăpănătoare financelor, și de a ve da o organizațiune militară, potrivită mijlócelor vóstre contributive, v'ați apucat să copiați casarmele și pantaloni armatelor celor mari. Imitați tot ce există în țerile, a căroră pozițiune politică și geographică nu are nici uă asemănare cu a vóstră; imitați orbesc, când pe Muscali, când pe Francesi, când pe Nemți, fără a ve gândi că acelea sunt nisce puteri mari care au ambițiuni și trebuințe politice de un alt ordin, și că la dinsele necesitatea de a ataca este de multe ori, cel puțin atât de mare, cât și aceea de a se apăra. Sunteți ca copii cei resfățați, nu știți ce vreți; după ce ați cerut unirea pe toate tonurile, după ce ați strigat tot într'una să vi se recunoscă autonomia țerii, după ce ați tot cerut uă constituțiune, care să

pue puterea executivă sub un control serios, d'abea le dobândiți acestea și a doua și ve puneți de anulați constituțiunea ce vi s'a dat, proclamați alta dupe cheful vostru, pe întorceți pe alt drum ear la guvernul bunului plac; autonomia, v'ați dus de ați depus'o la picióarele acelor în contra ingerenței și usurpațiunei cărora ați strigat și ați protestat; le-ați cerut să ve harazescă o *chartă* nuoă, *Statutul*; sémănă nu sémănă cu plebiscitul nostru, puțin vă pasă. Români câți am vădut, și am vădut mulțime la Paris și la Viena, mi-aũ vorbit în contra unirei, mi-aũ spus că unirea nu mai este cu putință în viitor, și că la cea d'ântéiũ ocaziune o să căutați să aveți ear duoă Principate cu duoș șefi.

— Domnul meũ, dacã am tãnjit vre o datã de ceva, nu a fostũ de nepãsarea și de neingrijirea celor tari țĩ puternici; din contra, ne am plãns de amestecul vostru în trebile nóstre. Imĩ pare reũ că Statutul cu care ați inzestrat țera mea nu me ertã sã'ți respund cum așũ voi și cum ar trebui, în ceea ce privesce transformarea constituțiunei și *intãrirea autonomiei*. Înțelegĩ reserva în care trebuie sã mē țĩũ; dar cât despre ceea ce aĩ și de unire iți pot respunde și iți pot respunde victorios; iți dic dar că Români cu care aĩ avut ocaziune de a vorbi, când țĩ-aũ spus că unirea numai e cu putință în viitor, și că ea n'a fost un sentiment național, ci numai o intrigã politicã, judecaũ lucrurile fórte ușor; mãrturasc și eũ că aparințele sunt astãdi în contra unirei. Vẽdẽndu-ne și auđĩndu-ne, or-cine pôte crede lesrẽ

că ea este condamnată sau cel puțin compromisă; și cum ar putea fi alt-fel? I se atribue toate relele și toate nenorocirile câte au năpădit pe țară; dar să cercetăm lucrul mai cu dinadinsul, să mergem mai adânc, să nu ne oprim numai la suprafație, să căutăm a descoperi, dacă să poțe, cauzele care au dat naștere ideii unirei. Numai așa putem vedea dacă ea a fost și este un capriciu sau o intrigă, dacă a fost efectul unei esaltațiuni momentane și trecătoare, sau dacă este un sentiment politic care își are cuvântul său de a fi.

Statele nu sunt decât o grupare de oameni care au între dânsii interese politice și sociale comune, legături, care în cele mai multe cazuri sunt rezultatul identității de limbă, de obiceiuri, de credințe; legături între oameni care au aceleași caracteristice physice și morale. Popórele ca și indiviđii au fiă-care physionomia lor proprie; portul, caracterul, spiritul unui om ne arată mai tot-d'auna națiunea la care aparține. Colectivitățile au interesele, aspirațiunile, patimile și ambițiunile lor, întocmai ca și indiviđii; acele interese și ambițiuni, fie generale, fie numai ale partidelor, își eserséză adesea acțiunea lor în contra altor societăți, altor state, prin fel de fel de mijlóce, prin presiuni politice și de multe ori chiar prin puterea armelor.

— Me eartă că te intrerup! 'ți-aduci aminte că eu nu eram pentru unire, decât cu o singură condițiune; voiam unirea cu toate consecuențele ei, căci ca cestiune politică o pot înțelege; dar ca principiū so-

cial nu mi se părea că putea să aibă importanță, nu credeam că poate înlesni nici activă dezvoltarea morală a națiunii, că ea poate fecunda progresul; într'un cuvânt nu o consideram ca un element civilizator; formarea de grupe mari nu cred să fie ultimul cuvânt al civilizațiunii; am crezut tot-d'auna că progresul duce mai mult spre formarea de grupe mici decât spre grămezi mari; lupta între comună și centralizație este pentru mine lupta între libertate și despotism. Chiar pe dumnéta, 'mi aduc aminte că te-am văzut într'o vreme foarte preocupat de primejdia ce vedeai în tendințele Slavilor de a se grupa și a forma uă unitate mare.

— Pentru că m'ai văzut preocupat de primejdia în care s'ar afla echilibrul european, de aceea mă vei găsi tot d'auna în prezent și în viitor unionist ca și în trecut. Observă și vei vedea că de și în ordinul physic și intelectual există între individe deosebiri caracteristice, în ordinul moral însă, toți oamenii sunt supuși acelorași regule, acelorași principii comune tuturilor societăților; principii pe care le putem numi primordiale, fără care o societate nu poate exista; principii care sunt ca să dic așa, nisce asioime din care decurge dreptul natural, și care nu au trebuință nici măcar de a fi demonstrate precum: *probitatea, buna credință și moderatiunea*; ele sunt elementele de căpetenie ale moralei private, bazele și garanția societăților. Cu cât o societate este mai civilisată, cu atât acele principii au o sancțiune mai tare, mai puternică în moravuri și în obiceiuri; fie-

care membru este obligat a se conforma lor. Omul care nu'și păzesce îndatoririle luate către alții sau care întrebuințează violența în contra dreptului și în contra rațiunii nu are stima și considerațiunea lumii, și când devine primejdios și vătămător legile prescriu măsuri în contra lui pentru securitatea tuturor; nu este ănsă tot așa și cu colectivitățile: între state, între națiuni, între popore nu se păzesc principiile dreptății și ale equității cu o destul de mare scumpătate; până acum nu se află constituită nici o autoritate care să aibă misiunea și puterea de a face să se respecteze acele principii de către toți de o potrivă; istoria popoarelor și a statelor este mai mult o epopee a vitejiilor prin arme, decât descrierea luptei seculare între bine și între rău, între just și între injust; mai tot d'auna aplauzele și admirațiunea lumii, și mai cu deosebire a voastră ómeni diplomați, a fost și este pentru învingător, numescă-se el Washington sau Ibraim, Napoleon, Alesandru Blücher sau Wellington, puțin ve pasă! Când găsiți o lacrimă de sympathie pentru cel învins, o stergeți îndată ce se arată. Învingător, Garibaldi este un erou, învins l'ați fi tractat, de factios, de perturbator; cauza ar fi fost ănsă tot aceeași, tot atât de dréptă, tot atât de sântă!

— Este adevărat, că până acum dreptul celui mai tare a domnit în politică; dar de la resbelul Crimei incoace lucrurile s'aũ schimbat; Turcia, care era un măr de discordie între puterile cele mari și care întărâta lăcomia Rusiei, s'a admis la tractatul de la

Paris în marea familie europeană; de acum încolo nimeni nu se mai poate atinge de densa, fără ca toate puterile să fie datore a veni în ajutorul ei.

— Dar îmi pare Domnule, că chiar de la 1856 încôci așu putea să'ți aduc mai multe exemple de violare a drepturilor prescrise în tractate, de abuzuri de putere și de usurpațiuni pe care de rușine le-ați acoperit cu nise cuvinte seci, fără înțeles; diceți *fapt împlinit* pe când ați avut ani întregi ca să nu'l lăsați să se îndeplinască; proclamați *principiul de neintervențiune*, pe când lăsați pe alții să se ducă cu sute de miș de oștire, cu puscă și cu tunuri. Arată-mi un singur guvern care să voască sau care să îndrăsnască a abdica drepturile câștigate asupra altor state. Îți aduci aminte o corespondență care nu are mai mult de trei ani.

„Mărirea sa.... Stăpânul meu, răspundea un ministru la o notă diplomatică, ar crede că se coboră de la înălțimea la care l'a pus Dumnezeu dacă n'ar căuta să transmită urmașilor sei imperiul.... cel puțin tot atât de mare și de întins cât l'a priimit de la predecesorii sei când s'a suit pe tron...”

Și cel-alt ministru îi răspundea „Nu a fost nici odată în cugetul Mărireii sale.... Stăpânului meu a propune o combinațiune umilitore pentru un Suveran amic. Propunând, precum a făcut o renunțare de drepturi asupra... a avut în spiritul său *largi și frumoșe compensațiuni....*”

Eată principiile vóstre : principiile care domnesc și astăzi, și când creați câte unul nou îl numiți

condominium sau *compossesio* și lăsați de se vândă provinciile cu sute de mii de locuitori ca turmele de vite.

— Ori ce veți dice, nu este mai puțin un fapt adevărat, că cotropirile s'au făcut foarte rare în secolul nostru.

— În adevăr Englitera ne a dat un exemplu mare și frumos prin renunțarea ei la dreptul de protectorat ce avea asupra insulilor Ionice, me închin înaintea unui așa mare fapt politic, fenomen frumos dar care din nenorocire nu s'a vedut până acum de cât la două mii de ani urmădată; contest însă ceea ce ai dis că cotropirile s'ar fi făcut rare. Nică odată Istoria nu ne arată mai bogate exemple ca în cei din urmă trei ani. Este evident că între morala individuale și între morala guvernelor mai există și astăzi o diferență mare; sacrificiul și abnegațiunea care sunt virtuți la individe, ar fi privite la guverne ca o părsire culpabilă a drepturilor ce și au însușit Potențații, care cred că sunt datorii a proteje și a menține în viitor ca și în trecut tot ce au hrăpit. Care este guvernul european a cărui massimă în purtarea sa politică să fie ecuitatea și moderațiunea, și care este poporul destul de civilizat ca să sufere un guvern, care ar lua partea dreptății în contra interesului națiunii în capul căriea este pus? Unde este sancțiunea în lumea acésta, în care vedem că tunul stă neconținut gata și când puterea statelor domină dreptul gintelor? Unde este sancțiunea pe lumea cea eternă în care nu esistă societăți? Guvernele cele mai civi-

lisate se temú unele de altele; Englesi, guvern, și popul sunt coprinși de francophobie; armésă ținurile cu cetățî de fer, lucréză dioa și nóptea a confecționa plăci de uă palmă de gróse și tunuri care asvirlă la fiă-care dătătură șapte sute de oca de fer, armésă pe toți cetățenii cu puscî Enfield lungi până la bătălie. Francesi s'aú făcut anglophobi, nu sciú cum să inarmeze mai curênd corăbiile lor și să arate că sunt puternici; și unii și alții găsescú că singurul mijloc de a trăi în pace este de a se inarma. Pentru aceste două națiuni, cele mai mari cele mai puternice și cele mai civilizate din lume, singurul mijloc de a se respecta și de a trăi în pace este de a le fi frică una de alta până la mórte. În theorie tóte guvernele convinú de dreptate, dar când este vorba să dea un rezultat politicei lor, de mai multe ori fac nedreptatea; 'ți aduci aminte de conferințele nóstre asupra capitulațiilor?

— Religia și progresul ne ducú spre linisce, Napoleon III ne-a spus că Imperiul este pacea; tractatele de comerciú cele noi și cheltuelile cele mari ale resbelor facú ca pacea să devie o necesitate.

— De aceea temerea de porniri nedrepte este atât de tare, în cât în societățile vóstre și în adunările cele mai serióse tótă conversațiunea se invártesce asupra tunurilor celor mai puternice și a plăcilor celor mai rezistente. In adunarea invêțaților la Cambridge amphitheatrul cel mai frecventat era acela în care se discuta puterea de destrugere a tunurilor Armstrong, Whitworth și Blakley și puterea de re-

sistență a plăcilor Neismith și Dobson; damele, care în toți timpii au fost sunt și vor fi barometrul patriotismului, alergau și se imbuldiau mai cu seamă la acele ședințe. Din cuvintele advocaților deosebitelor sisteme mi-a rămas impresiunea, că or-cât de grosă și de tare ar fi o tablă de fer, se poate fabrica un tun și o ghiulea care s'o potă sparge și străbate; și vice-versa, că or-care ar fi puterea unui tun, se poate fabrica o placă să i se potă împotrivi; cu alte cuvinte că mijlocele de atac și de apărare ce 'și potă procura o societate civilisată sunt nemărginite. La finalul conferințelor presidentul juriului, un clergeman, Reverentul Doctor Beverley luând cuvîntul s'a rostit în modul următor :

„Pare un paradocs că un preot cuvios, a cărui misiune trebuie să fie mai cu osebire de a propaga
 „pacea și înfrățirea între ómeni, să vie să încuragiesc prin prezența și participarea sa o adunare care cercetăsă și caută mijlocele cele mai sigure și mai repede de destrucțiune între aceea pe care are datoria a'î îmblânđi, aducându-le cuvintele măntuitorului : *pace voă!* Cercetând însă bine găsăm în istoria civilizațiunii, că descoperirile și perfecționarea mijlocelor de destrucțiune au fost instrumentul cel mai puternic de pace. Este mai bine și mai cu minte ca superioritatea puterii să fie în mâna națiunii celei mai luminate, celei mai civilizate, și a nu se lăsa națiunilor barbare. Óre nu am compromite și nu am întârđia domnirea păcii pre pământ dacă am lăsa barbarilor superioritatea

„puterii! Dacă lumea este osândită a mai vedea lupte „între state și între națiuni, nu trebuie ore să căutăm și să îngrijim a asigura, cel puțin, victoria și „triumful luminei asupra întunericului?

— Diavoliți de Americani cu descoperirea de tunuri monstruoase, de corăbii blendate, de monitori, și de merimaci, ne-a pus la nisce cheltueli în marină cu care nu știu de unde o să eșim. Dar spunem de ce ni le dăci toate acestea.

— Ți-le dăci ca să-ți aduc aminte, că temerea de cotropiri și reducerea unor popore la o stare de inferioritate și de umilire este încă mare și că impune fie cării națiuni datoria de a căuta să devie mare și puternică ca să-și potă apăra cu succes existența; fie care trebuie să potă compta pe sine însuși, ear nu să se lase la îndurarea și la dreptatea celor-l'alți. Pe noi Români instinctul de conservațiune ne împinge să căutăm a ne aduna într'un singur snop ca să ne putem apăra naționalitatea, ca să putem înfațișa o rezistență năvălirilor. Ideea unirei la noi este apărare, pe când ideea unirei la Slavi este atac și cotropire; idee cu atât mai primejdiôsă, cu cât Muscalii, neam Turan, 'și au dat calitatea de Slavi Ariă; și cu titlul cel vechi de Mongoli își însușesc pe Chinesii pe Boharași și pe Tătari, ear cu titlul de Slavi absorbă pe Lehi și pe Rutheni. Acum dacă suntem bine înțeleși precum o cred, și dacă am precizat bine ideile și tendințele care conducă politica și diplomația, ne putem pune întrebarea dacă Români trebuie să fie unioniști, dacă fără unire potă

exista ca națiune, dacă aspirațiunile și tendințele lor într'acesta au fost o ameteală, un capriciū sau o intrigă, precum ți-au spus'o unii din compatrioții mei; dacă a fost numai o symptomă a vre unei bóle politice de felul acelor care se ivescū din timp în timp în unele societăți, bóle care trecū cu suferința sau cu ambițiunea care le-au născut; sau dacă este o dorință firéscă și legitimă care își are rațiunea ei de a fi, o dorință inerentă stării politice și pozițiunei lor geographice.

Istoria Románilor ne arată că unirea a fost tot-d'auna țelul cel mai dorit al lor; de la descălicătore și până astăzi ea a germinat nu numai în spiritul bărbaților acelora care au îndrăsnit a cugeta glorie și mărire pentru poporul Român, dar chiar în spiritele cele mai modeste, în spiritele acelora care nu s'au suit cu gândul de cât până la conservarea ginte. Ori de câte ori viitorul a suris României, fi ei nu au lipsit de a aspira către unire. Radu Negru și Dragoș, (realități sau legende), trecând Carpathii și supuind unul câte unul, Iovi, Ilari, Rađi și Voevođi; Burgravii, Baroni sau Domni feudali, au urđit unirea, Stefan cel mare a încercat'o, Mihael a realizat'o cât va timp în totă întinderea ei. Boerii țerii și Divanurile ad-hoc au cerut'o la 1830 și la 1857; toți publiciștii noștri au propagat'o, și la 1862 toate partidele au susținut'o și au impus'o. Unirea este efectul luptei seculare în contra cotropirilor, luptă prin care ne-am putut conserva naționalitatea; ea este symbolul dorinței de a fi, garanția cea mai puternică și

mai temeinică în contra tendințelor și ambițiunilor din afară.

Cum vești, dragă amice, urmărind sentimentul unirei până la sorgința lui, fără a ne preocupa de a ști dacă systemul care domnesce astăzi o întărește, o slăbește sau o compromite; dacă Iașul părăsit este o primejdie, dacă transferarea Curței de Casațiune în fosta capitală a Moldavei, înființarea unui *intreposit* pe Bahlui cu un port în Iazul-Muscalului sau sporirea cu o mie de lei pe lună la léfa prefectului județului și câte-va baluri în salónele curței vechi sunt nise condițiuni *sine qua non* ale păstrării și consolidării unirei; mă mărginesc a'ți dice să arunci ochii pe harta lui Viquesnel și vei vedea pe Madgari și pe Români prelungindu-se ca un zăgaz de la hotarele Germanilor până în Marea-Négră printre un Ocean de Slavi care se întindă de la Urali, până la Baltica, la Adriatica, la Marea-Négră și la golful de Enos, popor resboinic și cotropitor, care de o mie de ani, de când Ruric a aruncat ancora în Bosphor, stă cu ochii țintiți asupra Constantinoplei. Români și Madgari sunt o întâmplare norocită, providențială în aședarea némurilor pe suprafața Europei, destinați, póte, a împedica realizarea panslavismului și a deveni punctul de sprijin al echilibrului European.

Acestea sunt cauzele și împrejurările în care trebuie să cauți sentimentul unirei, ear nu în keful mai mult sau mai puțin stricat al Românilor ce ai întâlnit. Intr'aceste împrejurări o să găsești cauza care ne va împinge tot-d'auna către unire, ori de câte ori

nu vom perde din vedere datoria ce avem de implinit către țera noastră. Scim că avem o misiune ca popor și ca stat, înțelegem că pe cât timp vom fi în voea întâmplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate desvolta; simțim că avem o datorie imperioasă a căuta să ne asigurăm ființa. A renuncia la unire ar fi pentru noi a abdica ca națiune, ar fi a renuncia la speranțele noastre. Acei care n'aū înțeles'o și aū compromis'o aū să dea grea sémă înaintea lui Dumnezeu și a istoriei; unirea este fapta națiunii române și nimeni nu'si o poate însuși. Dumnezeu ne-a dat'o, vom sci a o conserva și vaī de acela care ar îndrăsni să se atingă de dēnsa.

— Cunosc de mult aceste idei, am auzit de ce anī pledându-se cauza unirei pe acest ton; nu este ānsă mai puțin adevărat că nu ați făcut nimic pentru a o consolida. In systemul de a garanta și a apēra teritoriul vostru, atāt de espus de tōte părțile, in loc de a lua pildă de la națiunile care aū organizat puteri de apērare, in loc de a adopta un system ca acela al organizațiunii de voluntari al Englesilor; ați copiat systemul costisitor al Francesilor, system fōrte bun și fōrte potrivit trebuințelor, aspirațiunelor și mijlōcelor unei națiuni mari și bogate, dar care nu poate cuveni unei țări ca a vōstră. Ambițiunea de Domnie care există la voi într'o mulțime de aspiranți, poate fōrte bine să aducă separatismul la cea d'ântēiū ocaziunē.

— Ambițiunea la Domnie de care vorbescī, este cuvīntul favorit al acelor care trăescū din nenoroci-

rile țilei, este o ȳicere demnă de a fi aședată alături cu spectrul roșu, este ca gogorița născocită de doici ca să facă pe copii să tacă de frică. Află de la mine, că ori care ar fi acele ambițiuni proste și ne-bune de care ai auđit vorbindu-se, dacă există, sau dacă s'ar descepta vre odată în spiritul cuiva, ele vor fi silite să tacă și să se ascundă înaintea necesității naționale, care ne impune la toți sacra datorie de a căuta și de a găsi mijlocul cel mai nimerit care să pótă consolida statul Român. Europa care a înțeles, că înființarea unui stat nou la gurile Dunării este o trebuință politică, va înțelege la timp cererea Românilor, de a se da aceluși stat confirmarea ce'i lipsesce, consacrarea ce nu s'a putut da la 1856, la 1858 și la 1861.

Clopotul ne chemă la ceai; când mă dedeam jos pe scară, călătorul care fugise de mine căută ocașiunea a se apropia, îmi adresă cuvîntul în romănesce cerându-mi voia a'mi strânge mâna; cunoscințele seriose și variate ale ténérului acestuia, plin de modestie, mântinerea lui cuviinciosă și physionomia sympathetică 'i-aũ căscigat în puține ȳile amiciția mea; era fiul unui arendaș din Romanași; tatăl seũ ajuns prin exploatațiunii de moși la o avere însemnată, a avut ambiția a da fiului seũ o educațiune și o învătătură bine înțelésă. Mi-a vorbit de frumoșele și modestele sale proiecte, an aflat că de opt ani studia în Paris, că era Doctor în litere din Sarbona, studii către care fusese împins de o putere mai presns de cât dorința părinților seĩ, care îi prescriseseră

studiul dreptului. Am aflat că dorința de a avea o existență liberă și independentă l'ați determinat a petrece trei ani în școala de agricultură practică de la Grignon cu gând, de a putea întrebuița în exploatațiunii de pământ un capital de două mii de galbeni, ce'i lăsase un unchiu al seū; ca ast-fel asigurându-și prin muncă o viețuire onestă și independinte la țeră, să pótă da orele de séră, de vreme rea și de érnă studiilor sale favorite. Aflarea lui pe Mediterană avea de scop să profite de întórcerea în țeră, ca să viziteze patria lui Virgil și Oratiu, a lui Omer și Aristot. Acest mod de a combina lucrurile și vieța la care aspira, mi-a dat o idee bună și sympatică de sentimentele tinérului și étă-ne legați de o amiciție întemeetă pe stimă și pe identitate de idei și de simțiri. Ne am coborât împreună la Civita-Vechia, și la Neapoli, la Pireu, la Rhod și la Dardanele; am vizitat Roma, Athena și Asia mică. Silit a me opri câte-va zile la Constantinopol ne-am despărțit făgăduindu-ne a ne vedea adesea în țeră și a ne scrie.

Când coboram la Kiustenge, ca să eaū drumul de fer către Cerna-Voda, un om de la poștie imi dete scrisóra urmátóre.

III.

București, 15 August, 1866.

Scumpe amice,

Puține ore după despărțirea noastră la Constantinopol, intram în Dunăre prin gura de la Sulina. La două-deci de mile depărtare vedeam focul cel roșiu al pharului din capul molului, care să prelungească două kilometri în mare, făcut ca să mântie iuțela apei în putere de a împinge nisipul și a nu'l lăsa să potmoléască intrarea rîului și să nu mai împedice ca mai înainte navigațiunea; mai aproape de intrare apare focul cel albastru al pharului din stînga care arată portul Sulina. Vasurile potă acum intra în Dunăre noptea ca și ziua, sigure de a găsi ajutorul remorcorilor în contra vînturilor despre pămînt. Pe întinderea rîului nu să mai vede tristul spectacol al catartelor de sute de corăbii înecate în nisipurile Dunării.

Ce lucrare măreță și folositoare săvârșită de comisiunea europeană în așa de puțină anî, câte viețe trase din ghiarele morții, câte averi scăpate din

peire! Ce înlesnire pentru navigator! A! îmi diceam, dacă totă țera se va fi transformat ca intrarea în Dunăre, naționalitatea noastră este asigurată și statul Român întemeiat!; inima 'mi bătea de bucurie, de mândrie și de nerăbdarea la vederea frumosului și maiestuosului fluviu, martur al luptelor și al vitejiilor părinților nostri, roșit de atâtea ori cu sângele vrășmașilor care au cutețat să calce pământul românesc; riul care odinioară prin trei guri arunca în mare leșiurile cotropitorilor. Am petrecut totă noptea pe pod privind cum vaporul se învârtea prin cotiturile fluviului; alerga ca uă nălucă lăsând după dânsul o lungă urmă de fum, care se juca și perea pe o câmpie galbenă aurită ca o mare de grâu, miscată de bórea lină a nopții. Dimineta la rațele diorilor iluminile periseră, grâul bogat să prefăcuse în trestie ușoră și mândria dedese locul umilinței la gândirea că nu am fost chemați nici măcar a pune obolul nostru alături cu miliónele vărsate de puterile europene, într'o lucrare făcută pe pământul Românilor.

După câteva óre de monotonă navigațiune am ajuns în portul în care voeam să desbarc; am alergat îndată să pui piciorul pe pământul iubit de care fusesem despărțit opt ani întregi; dar două baionete încrucișate îmi strigară: *îndărăt nu e slobod!* Cum, cele d'ânteiu cuvinte care îmi vină după țărimumul patriei sunt negațiunea libertății! Indată ce se priponi opritoare de mal, o mulțime de chepiuri de tóte colórele, care mai de care cu mai multe șireturi de fir alb, galben, mai gros, mai subțire, mai lat, mai în-

gust, se aruncară unul peste altul pe vapor; aquile, șerpi, ancore, ghindă, frunză de stejar și de laur pe cusături și pe nasturi. D'între toți *chipilii* acel care a atras mai cu deosebire băgarea mea de sémă fu unul cusut pe căciulă, pe guler, pe mânici și pe pantalon; blond, înalt, frumos, cu mustața și cu ochiul îndrăsnețu; răzămat într'o sabie de cavaler al credinței, dete într'o clipă o mie de ordine; semăna un general pe câmpul de resboi, în minutul când se decide sórta unui imperiū. Unuia îi porunci să nu lase pe nimeni să desbarce până mai ânteiū nu 'și va da pașaportul în mâna poliției, ca să se asigure autoritatea că în țera acésta nu intră de cât persóne cinstite și că printre pasageri nu era nici un om din cei dați peste graniță pentru fapte rele; altuia îi ordonă să liberesse pe ténérul Nicoli, fiind că s'a înțeles cu păgubașul; unui altuia îi recomandă să vire bine mâna până în fundul lăđilor pasagerilor. Cele 'l-alte ordine erau secrete, căci le da șoptind la ureche. Védënd atâți soldați, dorobanți, grăniceri, atâta lucș de cusături, la sábi și pe căciuli, am cređut că pe vapor, mă aflasem fără să știu, în societatea vre unui fecior de împărat incognito sau a vre unui conspirator mare căruia se făcea priimirea covenită rangului și pozițiunei sale; în urmă am aflat însă, că acéstă frumósă representațiune se dá tot d'auna când vine vaporul din sus sau din jos, adică de pátru orī pe septămână.

După implinirea tutulor formalităților prescrise de legile în vigóre și de regulamentele sanitare, po-

liționesci, vamale, accisale și altele mi s'aũ descrușișat puscile și am putuť desbarca. Am petrecut mai tótã đioa alergãnd p'ĩn noroiũ de la vamã la cãpitãnia portului și de la poliție la vamã; 'mĩ am ĩmpodobit pasportul gratis cu mai multe pecetĩ de cãt putusem aduna ĩn cãlãtoriile mele de opt anĩ ĩn Europa și ĩn Asia; vameșul 'mĩ a examinat cu cea mai adĩncã consciință tot ce avẽm ĩn giamantan, ĩn sac și ĩn cutii; cãuta negreșit ce-va; dar fiind om discret n'a voit sã'mĩ spue ce se silea sã gãsescã.

Ostenit, sdrobit de emoțiunile neplãcute ce simțișem la tot pasul ce fãceam de cãnd intrasem ĩn țerã, pe la patru ore, umilit și mãhnit, m'am aruncat ĩn fundul diligenței; la barierã, nuaș visitã și nuaș pecetiã pe pașport, ĩn fine eatã-ne pe șosea alergãnd cum trebuie sã alerge o diligență. ĩncepusem sã aro-mes, cãnd simțiũ cã umbletul trãsurei din lin și re-pede se fãcu sdruncinat și hãțit; pe tot minutul rôtele da ĩn cãte un fãgaș și ne loviam ĩn capete unĩ cu alți. Soseaua nefiĩnd de umblat apucasem peste cãmp prin arãturi; peste trei ore de sguduire neplãcutã, eram ear pe șosea și cai da ĩn trãpãd, cãnd din somn mi s'a pãrut cã se sfirșesce pãmẽntul; trãsura dedese ĩnr'o podișcã ruptã. Atunci puserãm cu toțiĩ umeri și dupã o orã de muncã și de opinteli, muncã ĩn care conductorul și surugiul dederã mari dovedĩ de sciință mecanicã, am isbutit a scóte ĩn fine diligența dintre podeli; dar ce folos? osia și arcurile de dinainte erau rupte; conductorul fuerã de trei ori ĩnjurĩnd pe dracu; dupã aceia se uĩtã la noi

zimbînd ca un om obicînit cu asemenea întîmplări, și ne dîse : domniî mei, *drumul drept înainte și în două ore ajungeti la postie*. Nu era mult de gîndit, mă hotărîi îndată, un alt voiajor o luă cu mine pe jos p'în noroiu, și pe la unul dupe među l noptîi ni s'a dat la postie o căruță desvălită care ne-a dus ca vîntul până'n Bucurescî; o plôe fină și rece mă străbătuse pêně la os. Temendu-mě să nu causes o emoțiune prea tare bătrînului meü tată, depeșiasem îndată ce am desbarcat, ca să mă ascepte de prânđ; mă căiam de acea precauțiune, gîndindu-mě la neodihna ce am pricinuit părinților mei, credeam că telegrama 'i-o fi ținut tótă nóptea în asceptare și bănueli, norocire însă că telegrama a sosit numai peste trei dîle, și când am ajuns la pörtă, tótă lumea dormia acasă fără cea mai mică idee despre venirea mea în țeră.

A Domnule! trei dîle de emoțiuni plăcute, trei dîle de fericire! Ce mulțumire pe tată-meü, câtă bucurie pe mumă-mea? mă stringeaü în brațe de o sută de ori pe dî, chemându-mě *dragul mami, procopsitul tati, doctorașul nostru!*.... De câte ori eram desmerdat cu acest titlu trecea un nour peste fericirea mea, era un glas care lovia într'o consciință vinovată; nu esplicasem nicî odată bătrînilor deosebirea ce există între doctoratul ce dobândisem și între acel ce doriaü ei : mă credeaü doctor în drept.

A patra dî duminică, sunt astă-dî trei septămăni, tată-meü întorcendu-se de la biserică intră în camera mea, uitasem să mă scol din pat; de cu séra imî

căduse în mină scrisorile lui Iunius și mărturisesc că tot d'auna am fost răpit de citirea acelei scrieri pînă a uita mîncare și somn; comparațiunea ce face cine-va cetindu-l, între starea de atunci a Englierei cu cea de astă-dîi, arată invederat că o țară poate eși din orî ce miserie, din orî ce corupțiune, din situațiunea cea mai próstă, cea mai ticalósă când are într'enska elemente de vitalitate; speranță dar, ómenî, români și la lucru! Tată-meu se puse lângă mine, tuși de trei orî și începu pe un ton grav.

Ei băete! acum ne-am veselit în destul de buna ta întórcere în sinul familiei, este timpul să ne gîndim nițel și la pozițiunea ta, la viitorul tîu. Sciî că vîrul Tudorache de la Cuibu cu Barză, unchiut-o, este tare și mare; dar eũ te sfătuesc, fătul meu, să fii modest în pretențiunile tale să nu ceri să te suî de odată în capul bucatelor, ei să începî mai de jos că e mai sánătos. De m'ai asculta pe mine, eũ aș dice să te mulțumesci de o cam dată, pentru o lună duoă, cu postul de procurore la o curte de apel din Bucuresci, și cu o cathedră de profesor la facultatea de drept; pe urmă Dumneđu e bun! vedënd și făcënd.

— Eũ tată, nu am ambițiunea de a intra în slujbele statului, gîndul meu este a trăi la țeră, să iaũ o moșie în arendă și să mă pui pe studiũ.

— Ce! să te faci arendaș? vino-ți în fire! d'aia te-am trimis eũ la Paris, d'aia am chiełtuit o grămadă de bani de te-am invěțat carte? Și ce vrea să dică mă rog să te puî pe invěțătură; nu sciî des-

tulă carte, nu ești doctor? Bătrînul se făcuse roșiu, mustața-i să sbîrlise, trânti ușa și eși afară.

Séra la masă, tată-meu era trist, fața stricată, părea că dece ani trecuseră peste capul lui într'o singură ȃi, n'a pus nimic în gură, mumă-mea avea ochii roșii, părea că plânsese. Nu înțelegeam ce se petrecea. La sfîrșitul prânđului soră-mea trecend pe lingă mine, imi ȃise s'o așcept în grădină. În câteva minute luase dispozițiile necesariî pentru prânđul slugilor, pusese sub chee lucrurile de păstrat și alerga sa mă găsiască. Eram singuri în grădină, ședurăm pe o laviță.

— Scii că tata a fost astăȃi la nenea Tudorake? 'i-a cerut să te facă procuror la curte și unchiu 'i-a respuns, că nu se pôte fiind că nu cunoscî legile, tata s'a supêrat, de ce să îndrăsniască să'i ȃică că un doctor nu scie legile, 'i a ȃis vorbe gróse. *Lasă pe mine vere, îi ȃicea cu binele nenea Tudorake, le dregü eü tóte, nu te mîhni; o să caut să-î fac o pozițiune bună și plăcută, o să infinteg intr'adins pentru dênsul o cathedră de logică la un colegiü, numai să ai nițică răbdare, căci de o camdată o asemenea invățetură ar aduce perturbațiune, ar strica capetele și ar împedica mersul systemului meu; mai târđiü vom vedea; tu scii că eü sunt liberal, eșit din plebă, fiü al poporului și al talentului meu, urăsc aristocrațiü și o să fac tot ce voiü putea pentru fi-to; adio vere!* Tata mânios 'i-a ȃis, să'i fie rușine obrazului, să se gâudescă a face pe nepotuseü dascăl de scólă, a eșit strigând : *auđi de ce ne*

muncim și ne cheltuim noi, părinții! S'a întors trist și bolnav; mama a plâns totă ziua.

Am lăsat pe soră mea în grădină și am alergat sus să me esplic cu părinții mei, să le cad la genunche,* să le spui de ce n'am putut implini dorința lor de a studia dreptul, să'i fac să înțelegă tendințele și speranțele mele, să'i consolez arătându-le cât de mare și de frumoasă este ambițiunea mea; dar când am intrat în casă, am găsit pe bietul tată-meu în ascernut prins de friguri, mumă-mea ocupată a'i încălzi cărămiți și a ferbe ciaiuri; la această vedere m'am luat cu mâinile de păr. Cum? eu, care trebuia să fiu bucuria și consolațiunea bătrânelor părinților mei, să deviu pentru ei un obiect de întristare și de bătă, să fiu un scandal în familia mea!; am alergat plângând în fundul grădini, am simțit că mi se mlădie picioarele, că mi se aprinde capul, că se învârtesc pământul cu mine, am căzut jos pe earbă amețit fără cunoștință; atunci 'm'a venit o stare plăcută, liniscită, dragile mele ocupațiuni 'm'au apărut ca o consolațiune, părea-că aveam sub ochii mei un volum al lui Herodote, frumoasa edițiune a lui Lowrinson, și că citeam descrierea ce face acest autor despre puterea credinței Dacilor în nemurirea sufletului; îmi părea că sunt în mine două ființe: una care jăcea abătută, suferindă, slabă, în vreme ce cea-altă se înălța pe aripile cugetării; studia, raționa și se lupta pentru triumful binelui, al dreptului, al frumosului și al adevărului fără de a se preocupa de starea bolnavă a celui-alt eu. Pe urmă

se făcea, că navigam într'o barcă care se învârti cu mine de o mie de ori d'asupra unui talas și mă aruncă cu valul în mijlocul ruinelor unui oraș; se făcea că dintre două deluri rădicate în amfiteatru dinaintea mea eșia șerpuind uă apă, pe malurile căria albeaū mulțime de petre sfărămate; d'a drépta se suiă în sus, ca două pyramide, vârfulile unui munte; am recunoscut *Samsun-daghu* (*Micali*), uădată, martur atător lupte uriașe, uădinióră centrul celei mai strălucite și mai frumoșe civilizațiuni din lume, peste care a trecut pustierea barbarilor fără măcar de a se opri acolo. Astă-dî sórele, rădicându-se între córnelile aceluī munte, nu mai luminésă flota biruitoare a Grecilor, nici capetele de operă ale lui Praxitel și ale lui Scopas; văile lui nu mai resună de cuvintele învățaților; Bias și Thales au trecut; singura rămășiță a atător mărimii este un zid de pétră, în ocolul căruea un păstor își adună séra oile de frica ciacalilor. Acéstă urmă de zidire a fost uădată Panionium, templu mare și puternic, de unde eșia voința la care se supunea tótă lumea civilisată, atunci când între deputații care se adunaū și se chibzueaū acolo era iubire, unire și virtute; astă-dî acea ruină mărturisesce trecătorilor de nenorocirile ce cadū pe capul acelorora care se desbină și se corumpū. Vedeam pe albastrul transparent al cerului, muntele suindu-se neincetat cu cât me apropieam mai mult de pólele lui. Ce frumusețe de peisagiū, ce mulțime de colorii și de tonurii care schimba tabloul pe tot minutul, după înălțimea sórelii, după albastrul cerului, după vânt,

după temperatură și după timp. Vederea lui are pentru călător ceva solemn și fioros, fie pe mare, fie pe uscat; prevestitor de mântuire sau de peire. Corăbierii de la cinci-deci de mii se îndreptă să știe și noaptea după pozițiunea córnelor muntelui; viind despre mândă și puind capul corăbiei spre vârful împreunat, intră în canal; viind de la apus și alergând drept între vârful, intră în port sigur. Ast-fel acest munte cu două capete și cu două fețe este un phar de speranță bătuților de vijălii de la Chios până la Cos. Nu este o familie în Archipel care să nu 'i datorască viața unuia dintre ai săi, precum nu este o familie care să nu plângă un tată, un soțiu, un frate sau un fiu înghițit de rafalele ce aruncă el pe o mie de gurii asupra trecătorilor pe mare; marina-rul bătrân nu trece dinaintea lui de cât în picioare sub verge, cu mâna pe frânghii, gata a strânge într'o clipă toate pânzele când o vale îi aruncă suflarea ei. Câți nenorociți sunt prada tigrilor și ai piraiților care se ascund și se adăpostesc în nenumăratele lui încrețituri.

La pólele muntelui am cunoscut golful Spilia, acolo unde am desbarcat împreună când ne am dus la Milet, acolo unde a perit cea după urmă armată a lui Xerxes în bătălia navală, dată tot într'o și cu bătălia de la Platea; și mare și frumoasă pentru libertate. „Limba ómenilor nu va mai fi în lanțuri, „poporul desrobot va resufla liber gândirea sa, căci „jugul puterei s'a zdrobit“, dice Eschil; Aci Saurii a dat foc celui d'ânteiului brulot agățat de vase-

lul lui Cara-Ali și a pus cea d'ădtăiă pétră a independinții Greciei.

Riul galben ce se arăta din distanță în distanță p'între papura verde pe o câmpie și mai verde, curgea ca un șérpe al căruiă soldți la tot clipătul își arunca scântei de sóre. În fundul tabloului vedeam de jur împrejur poeticii munți Mimas, Solmissus și Corissus, p'între care trece neincetat riul ce isvorasce din munții Lidiei și curge lăsând pe malul seú stâng ruinele unui oraș gigantic. Pe pórtă orașului despre răsărit citeam scrise în litere de pétră ΕΦΕΣΙΩΝ ΚΑΥΣΤΡΟΣ. la drépta pădurea de Cipariși, Ortygia, în care locuea Deita vânătoriei Αρτέμις Ὀρτύγια; împrejurul meú se întindea o câmpie acoperită de colóne de marmură sparte și resturnate, de capiteluri sfărămate, de bucăți de statui decapitate și fără brațe, de pedestale de basreliefe, de inscripțiuni; părea ó câmpie acoperită de ósele înălbite a luptei uriașilor : cadaverul unui oraș cum ȕice Ciceron. Pe zidurile turnului cavalerilor de Rhod vedeam bucăți de marmură pe care a trecut dalta lui Praxitel și penelul lui Appel; pe pórtă trei basreliefe : pe unul uă obadă de rótă, o ureche de cal ș'un picior de om, negreșit Hector tărât de carul lui Achil; pe un alt bas-relief o lună între un șérpe ș'un arc, sculptură alegorică, *Hecate triformis* : Proserpina în iad, lună pe cer și Diană pe pămînt. Culcat p'aceste ruine marturē a tutulor evenimentelor care au prefăcut facia lunei celei vechi, vedeam trecând dinaintea mea unul după altul, pe Medon și pe Cyrus ca cotropi-

tori, pe Lysandru și pe Agesilas ca mântuitori; pe Alexandru coprins de admirațiune; vedeam pe Scipion și pe Anibal plimbându-se prietenesce și discutând împreună meritele lor de căpitanî; veniaû în urmă Pavel și Ioan propagând legea lui Christos și aședând bazele societății regenerate prin religie, prin familie și prin proprietate. Scitiî, Mahomet și Timur Leng treceaû, pustiind. Din ruinile gymnasiului auđiam eșind glasul demoniacului. Dupe un vêrf de movilă în jos vedem ca într'un crater tôte marmurile, colónele, cornicile, architravele și boltele Odeonului, unele peste altele, și în vale, de o parte, vestitul theatru al Ephesiilor și Stadiul, pe cel-alt deal la temnița lui Pavel, în locul unde a fost templul Dianeî, una din minunile civilisațiunei Eline. Se făcea că mă coboram pe o scară ređemată de zid, cu o luminare și cu un ghem de sfóră în mână, intram printr'o mie de cotiturî ale sub-teranului strecurându-mă p'între bolte când în picioare când d'abușile, mă luptam cu miile de lilieci, care sburaû speriați, eșind ca dintr'un roiû de prin crăpăturile labyrintului. Templul Dianeî zidit la început de străbunele nôstre Amazóne s'a prefăcut mai pe urmă de cetățeni Ephesului, drept recunoscință pentru minunile și pentru protecția ce aveaû de la Deița, și a devenit ast-fel monumentul descris de Pliniû, rădicat pe 127 de colóne de câte 69 de picioare de înalte, ars de vestitul Erostrat în nóptea când Deița se dusesse să moșiască pe Olympiada. Alexandru, spre recunoscință de ajutorul ce dobândise la nascerea lui, a ce-

rut să restaurese templul mai frumos și mai strălucit de cât fusese până a nu arde; dar burghesiul orașului sciind din multe exempluri că cu Eroii este mai bine ca libertatea să nu aibă nici în clin nici în mână, a refuzat, zicând că nu se cuvine ca un Dumnezeu să rădăce templu unei Deite. Nici o rămașiță de viață nu pătrunde de întristare ca ruinele unui vechi oraș; îmi părea că ved sculându-se din catacombe umbrele și faptele Eroilor, artiștilor și filosofilor cari au ilustrat trei-deci de secol de mărire.

În marginea vechiului oraș, pe o movilă, se rădăcia giamia *Aghiasuluc* alterațiune a numelui *Aghios theologos*, odinioară biserică creștină zidită de credincioși în memoria aceluia, ce scriea despre biserică Epheșului, una din cele șapte biserici ale creștinătății : „aduc'și aminte de strălucirea din care a cădut, po- „căescă-se și întorcă-se la faptele cele d'ânteiu, căci „de nu, peste puțin se va stinge făclia care lumina „nésă într'ensa...” Astă-zi lumina, precum a preșis'o Apocalypicul, s'a stins și întunericul este adânc. Căutam să gășesc pe credincioși, când auđiiu bubuitul tunului, sângele curgea, un țipăt și m'am trezit.

Când m'am pomenit eram în asternut, Doctorul Mayer îmi numera pulsațiunile, la capul meu sta muma-mea, îmi încăldea rufe de primenit, eram într'un lac de transperațiune, tată-meu pe canapea vorbea cu doctorul Mayer. *Boala face crisă!* sunt cele d'ânteiu cuvinte ce am auđit din lumea aceasta.

Eram de o slăbiciune nespasă; nu puteam nici să

mă întorc, jăceam de dece zile. Incepusem a mă întrema, umblam prin casă, tată-meu vădându-me scăpat din primejdie, într'o zi me luă în brație, me sărută pe frunte, dicându-mi :

— Fătul meu, eu n'am voit să te mēhnesc : dar 'mă-a fost peste putință să'ți ascund întristarea mea când am aflat că nu ești *doftor în drept*, am vădut de odată toate visurile, toate speranțele mele nimicnicate, mi s'a părut că cade cerul pe mine. Hei spune'mi acum, la ce'ți folosesce totă învățătura, totă pricopséla ta ; pentru ce te-ai muncit ani întregi și și nóptea cu capul pe carte, la ce ne-am cheltuit noi ? Cum de nu ai înțeles, că dacă n'ai învățat legile, este ca cum n'ai fi învățat nimic ; doctoratul în drept este τὸ πᾶν, el este pânea și cuțitul ; și de nu ți-așu fi scris'o de o mie de ori, nu mi-ar fi necas ! Doctorii în drept astă-dzi facu și desfacu legile și regulamentele cum le place și cum le vine ; ei dau dreptatea cui vor și cum le place. Și când mă gândesc că nu era vre o trébă mare, vre un lucru anevoie ! Cum de ai putut să nu *inveți Doctoratul* ? Ș'apoi de ce să me amăgesci, ba încă să'mi trimiți și o thesă Latinésă cu numele teū tipărit pe scórță. Or cine a citit'o, 'mi-a lăudat'o, mi s'a spus că este o critică comparativă asupra spiritului municipal la Romani și la Saxoni ; bătrânul teū profesor Hill mi-a dis că este scrisă într'o limbă fórte curată și elegantă ; cum a săltat inima mea de bucurie când am audit că la o masă mare, între învățații care o încunjură, a fost vorbă despre meritul scrierii tale și

că o persoană înaltă ar fi laudat'o dîcînd că conține apretiațiunii juste și folositoare; și acum să paț eū rușine credîndu-te Doctor! Parcă te vedeam pledând la tribunale și la curți, te vedeam îmbrăcat în haină négră de casimir, cu cauc de catifea în cap, te audeam umplînd bolțile sălilor cu puternicul și frumosul teū glas, te visam căstigând tôte pricinile drepte și nedrepte, te vedeam trecînd în trei anī din tréptă în tréptă : procuror, judecător de curte, president, membru la înalta curte de justiție; te vedeam profesor, deputat, senator, consilier de stat, ministru, president al consiliului cu 40000 lei pe lună; vedeam mumele fetelor de boer mare alergând după tine, cu 40000 lei de lire în mână să te prindă ginere; te vedeam cu casă zugrăvită pe din întru și pe din afară, așternută cu stofe de mătase de un deget de gróse, cu mobile de stejar săpat, de mahon și de palisandru! te vedeam resturnat picior peste picior în trăsura de Paris, cu cai de Cluj, cu vizitiū și cu fecior mueți în fir și cu eocarde la pălărie. Acum adio tôte aceste visuri frumoșe, tôte aceste speranțe! adio tôte aceste fericiri! Cât era vāru Tudorake tare și mare, tot mai aveam nițică mângăere, inī făgăduise să te facă cărmuitor, acum s'a dus și asta. Și când mă gîndesc că nu era mare lucru să fi învățat doctoratul în drept!

— Tată, să nu cređi că te-am înșelat, sunt doctor; dar sunt doctor în littere și philosophie. Sciința este mare și întinsă, se împarte în mai multe ramuri : theologiă, philosophiă, drept, sciințe mathema-

tice, physice și naturale, medicină &. Un om nu le poate coprinde pe toate! trebuie să se mărginească în studiul unui ram.

— Ce mai procopselă, ai ales pân'ai cules, te-ai făcut filosofhă! Ai mai vădut filosofhă procopsit? La ce folosește mă rog literatura?...

— Taică, învățăturile clasice aū și ele o misiune mare în societate, aū un rol de jucat, și poate cel mai important : nu avem încă o singură carte de logică, de morală și de psihologie; nu avem încă o istorie; limba, care este baza fundamentală a naționalității noastre, nu este încă bine fissată; nu avem până acum nici gramatică bună, nici dicționar; fie-care scrim cum voim, câți scriitori atâtea orthographii....

— Ar fi fost mult mai bine și pentru tine și pentru familia ta să fi învățat dreptul. Când mă gândesc că era mult mai lesne pentru tine a învăța legile și a te face om, mor de necas.

— Dorința mea este să pui bani ce 'm-ai lăsat unchiu-meu Costake într'o arendă de moșie; cunosc munca pământului; cu o methodă de cultură mai perfecționată și o contabilitate regulată, pot în câți va ani să'mi dau mijlocele unui trai îndestulat de toate.

— Să nu te mai aūd vorbind de munca pământului. Aūdi, să muncesci de ce anī ca un căne, ca să câștigi ceea ce ai fi putut să ieși într'un an, ședend pe jățu de catifea, lucrând uă oră saū două pe ți cu condei? apoi să nu riđă și curcile de noi! Să nu'mi mai vorbești de arendășie : vărul Tudorake are să fie

iar puternic peste o lună două, atunci să apucăm uă prefectură. Să e Teleormanul, că e mai mare și mai bogat sau Iași că e mai considerat, a fost scaun domnesc.

De aci o discuțiune neconținută, care a ținut tot timpul convalescenței mele; am discutat asupra guvernului, asupra instituțiilor, asupra proprietății, asupra ómenilor și a lucrurilor. Ce curios amestec de idei radicale, de idei revoluționare, alături cu eresurile și cu credințele cele mai ruginite și mai înapoate! Ce idei greșite și contradictorii.

Al teú amic
Dumitru.

IV.

Sunt câte-va zile, primarul comunei îmi trimite să subscriu o recipisă de primirea unei scrisori : cer scrisoarea, mi se răspunde că de o cam dată să subscriu recipisa; eu pretind și măntin că mai întâi trebuie să mi se dea pachetul și apoi să dic că l'am primit; mi se dice că nu se poate și că trebuie să mă supui ordinilor guvernului. Credeam întâi la o eróre din partea primarului sau la o uitare din partea expeditorului; dar în discuțiune primarul se mânie și'mi declară, că el este dator să urmeze după poruncile ce are de la mai marii seși, și arătându-mi ordinul subprefecturii, îmi strigă cu ton poruncitor : — *iscălesce domnule!*

Atunci iaș ordinul din mâna secretarului și citesc :

„Domnule Primar,

„Veți primi în original adevărata recipisă de trădare și să'mi raportați că ați apreciat cazul urgent îndată ce va veni numitul proprietar teritorial la disa localitate, și cu acest mod de procedare să nu să desnaturalisescă adevăratul procediu ce urmésă să aprețuiți; cas cel mai urgent după referarea ce se

„va face, cu atât mai mult că cestiunea să fie în-
 „trepinsă de Domnia ta în ființa numitului, căci a-
 „facerile postale și de or-ce altă natură sunt de a-
 „tribuțiile Domniei-Vóstre, ca agent administrativ, și
 „nu póte fi tolerat nimeni a se sustrage și îngădui
 „în circumstanții.

„Așa dar nu îngădui a priimi nici un raport întru
 „acésta, considerând, Domnule primar, să măntineți
 „autoritatea să nu se pricinuéscă vătămare și paguba
 „de litigiü, ve invit să luați subt a vóstră respun-
 „dere și dare de sémă tóte măsurile necesari, spre
 „a nu se îngădui vre o abatere, ei a obliga pe nu-
 „mitul să se conformese întocmai cu iscălitura și
 „după aceea, recipisa ast-fel investită cu iscălitura
 „sus numitului, să se trămiță cancelari, ca în urmă
 „să se póta trămite în trädarea și sus citata scri-
 „sóre a dumnélui pomenitului.“

Acest órdin scris, sub-scris și sigilat era limpede
 și simplu; am admirat stilul și procedura dintr'ênsul
 și pe cât mi-a fost cu putință m'am conformat cu
 prescripțiunile lui; am subscris recipisa. În adevăr
 trei septemâni după aceea, prin într'adins curier, mi
 se trămitea următórea epistolă :

V.

Bucurescî, 28 August 1860.

Scumpe amice,

Mi-am recăstigat sănătatea, umblu pe jos și călare, și mănânc or-ce 'mî place. Tată-meu persistă din ce în ce mai mult a mă decide să intru în slujba statului. Luni am fost împreună la moșie la Rădăcineni, el iubesc țera și munca câmpului; vederea plugurilor trăgând ogóre, și a grăului rumen și frumos care curgea ca o fântână din machina Clayton, îl întine-rise și 'l a făcut să dea cu totul o altă ascultare argumentelor mele, m'a lăsat să vorbesc fără a se supăra. Am profitat de împrejurare ca să 'i vorbesc despre plăcerile și fericirile vieții cămpenesci; bătrânul ascultându-me avea lacrimile în ochi și uitându-se la magazia în care se căra grăul a început să 'mî dică oftând.

— An-țerț am făcut de zece ori atâta grău, am căstigat șese mił de galbeni; an am avut de cincì ori atâta, grăul era pălit și ud, d'abea mî-am scos arendile, dobânda banilor și cheltuelile; estimp am

plătit de ce miș de galbeni, numai câșturi, și nu scot nici trei miș; socoteliă făcută, păgubesc două-spre-dece miș de galbeni; perd mai totă averea mea, averea muncită, dobândită cu sudore, cu alergături și cu necasuri, bani adunați para cu para; cu toate acestea de aș avea un capital l'așu băga iar în muncă, așu lua moșii cu arendă, așu cumpăra machini, așu aduce argați din Banat sau din Transilvania, așu munci pământul, și sunt sigur că în doi trei ani așu face starea mea la loc. De n'ar fi să mărit es-timp pe soră-ta așu pune trei miș de galbeni cât m'ia mai rămas, așu lua o moșie de o mie de galbeni pe an și pe cele lalte două miș le-așu băga în lucru și sunt sigur că i-așu scote cu folos. Au fost vremi când eu m'am putut face și prefect și president de tribunal; dar nici uădată n'am voit să m' sacrific libertatea și să intru în gura lumii, m'ia plăcut mai bine munca, ș'apoi ne învățat și ne înțelegând nimic d'ale administrației sau de ale judecătilor, era să ridă lumea de mine; d'aceea am voit să te învăț carte ca să nu ai trebuință să muncesci ca mine.

— Dar cum poți crede, tată, că ómenii cei învățați nu au trebuință să muncescă? fără muncă omul nu este nimic în lume; fără muncă omul nu 'și póte mulțumi nici trebuințele instinctive, nici pe cele sociale. Dreptul de a trăi trage după sine datoria de a munci.

— Ce înțelegi cu munca? Eu nu vėd de ce un om învățat să aibă trebuință să lucrese; el citește,

scrie, poruncesce și primesce léfă de la vistierie.

— Mai întâi că toți ómenii, câți știu carte, nu pot fi în serviciul statului, căci atunci nici un fel de contribuțiune nu ar ajunge să plătescă pe impie-gați; fie care om în societate este dator să mun-cască, adică să facă o lucrare folositoare, să producă după puterile și mijlocele sale. Un muncitor de pământ sapă un pogon de porumb, printr'acéstă lucrare înlesnesce dezvoltarea plantei, care printr'acésta póte da rod; eată uă lucrare folositoare, uă lucrare materială; un poet scrie o poesie prin care înalță gândirea, împodobesce spiritul, face pe ómenii mai buni de cât erau; eată un alt fel de lucrare folositoare, uă lucrare intelectuală; lucrul dobândit să numesce product; munca aplicată asupra materiei dă producturii materiale, aplicată asupra spiritului dă productele intelectuale și morale; munca este origina orii și cărrii produțiunii; agenții naturali și capitalul sunt instrumentele produțiunii.

Omul care nu are un capital se pune în serviciul aceluși care are, muncesce pe simbrie și produce; saú se împrumută de la acel care are capitalul de care are trebuință, îi plătesce chirie saú dobândă; saú se întovărășesce cu acel ce posedă capitalul și împarte productele, fiind séma de valórele muncii și ale capitalului. Să ne închipuim duoi ómenii, unul muncitor plugar și cel-l-alt proprietar de pământ, adică capitalist; unul nu póte fără altul; din trei lucruri unul : saú cel d'ântéiú se va învoi să lucrese în folosul celui d'aldoilea priimind plată pe di saú pe

an; saŭ va lua cu chirie loc de muncă de la cel de al doilea; saŭ se va învoi a lucra pământul împărțind productul după uă proporțiune determinată. Când un muncitor este tot-d'ua dată și capitalist, se pôte folosi de uă dată de amândouă puterile lui producătoare.

Productul muncii și al capitalului se pôte mări după puterea inteligenței și a activității noastre. In general un om pôte produce mai mult de cât ceea ce este de neapărată trebuință la menținerea vieții lui și la întemplinarea trebuințelor celor mai neapărate, și pôte pune pe totă ziua la uă parte uă fracțiune mai mult saŭ mai puțin mare din producțiunea sa; acele părți adunate una peste alta și păstrate formésă peste cât va timp uă avere, un capital; de exemplu sunt salahor, muncesc pe trei lei pe zi, dintr'acel câstig fac economie și pe tot anul puiŭ la uă parte 250 de lei, sume care prin dobândi compuse imi dau in dece ani un capital de 5000 lei, cu care imi măresc producțiunea; căci deosebit de cei trei lei pe zi ce pot dobândi prin muncă, mai produc încă un leu și jumătate prin capitalul ce mi-am format.

Păstrarea saŭ economia este isvorul cel mai puternic al averii, prin urmare al buneii stări și al înaintărilor in civilisațiune. Pentru a putea păstra, trebuie cine-va să și pôtă mărgini trebuințele și să se ferescă cât va putea de acelea care sunt factice și provinŭ numai din năravuri rele și dintr'o educațiune neingrijită; trebuințe pe care le pôte părăsi, fără de a aduce vătămare nici trupului nici sufletului.

Slugerul Angheluță, vecinul nostru, ingrijitorul a-

verei lăsate de repausata sărdăresă Ancuța pentru faceri de bine, venise să vedă pe tată-meu și asculta cu nemulțumire și cu mirare conversațiunea noastră; perțând răbdarea el se sculă și-mi țise uitându-se posomorât la mine.

— Dar spune'mi me rog, boerule, de ce vrei să îmbătrânesci așteptând până ce vei aduna para cu para, cincî or de ce miî de lei, și să nu cauți să te rădicî de o dată, ca să ai vreme să 'ți faci chefurile și gusturile până ești tînăr? Eû care sunt om de opt-deci de anî și am vedut și am pětrecut multe, te pot asigura că în or ce slujbă a statului, îți vine în duoi trei anî uă imprejurare, uă spheră care te pune în picioré pentru tótă vieța, dacă ești vrednic. Un om cu minte și cu cap trebuie să caute să găsească mijlocul cel mai bun și mai repede de a se îmbogăți. Suntem ómenî, nu suntem furnicî.

— Negreșit că omul cu minte și cu judecată trebuie să caute mijlóce de a produce cât mai mult cu mai puțină ostenélă; trebuința și rațiunea îl povățuiescú și îl conducú intru acésta; de aceea și vedem că meseriile cele mai căutate sunt acelea prin care se póte cástiga mai mult, acelea care sunt mai bine plătite și a căror esercițiú cere mai puțină trudă; munca este mărginită în putere și în timp; cu cât o meserie este mai grea și mai puțin producătóre, cu atât acel ce o esersésă se află într'úă pozițiune mai puțin avantagiósă; unî chiar d'abea potú întimpina prin munca lor trebuințele cele mai neapărate ale vieței; acésta însă nu dá dreptul nimunî

de a alerga la mijloce netrebnice sau ne morale de a face uă avere, precum este averea, ce ȳci cã pôte aduce sphaera dumatãle; un impieगत al statului nu pôte avea alt venit legiuit decãt léfa sa. Daca a fost uă vreme când munca era fórte grea, și ómenii nu se supunea ei decãt cu sila, astãđi ánsã ea este onorata de tođi. La cei vechi mácinatul fáinei, de exemplu, și estragerea untului de lemn, pentru trebuința consomațiunei unei familii, necesita munca ostenitóre a unui om; asemenea meseriile erau atât de ostenitóre și de puțin demne, încãt au dat nascere apãsãrii omului asupra omului; în timpul lui Platon nu se putea înțelege cã pôte fi un stat de cetãteni liberi, fára de a admite și esistența de ómeni de uă condițiune inferióra, ómeni supuși la lucrãrile gróse și ostenitóre, robi sau ilođi. Aristot ȳcea, cã daca fórfecile și suvelnița ar putea sã umble singure, nu ar mai fi trebuința de robi.

Slugerul se întórse spre rãsãrit își fácu trei cruci și începu a ȳce :

— Slavã Domnului cã nu mi-a venit și mie în gãnd sã trimit pe fiul-meu Pavlake la Paris, tot-d'auna am ȳcis cã tinerii care invãțã carte multã se întorcũ cu capetele stricate. Sã veí sã fii rob ca ilođii lui Platon, în loc sã cauți sã te faci boer mare! Scii ce a ȳcis Aristotel, și veí sã te puí pe muncã și sã lași pe proști și pe neinvãțați sã fie în capul trebilor : deputați, senatori, miniștri; sã invãrtescã calemurile și țera, și dumnéta sã te duci sã întorci móra de fáinã și sã tragi de córnela plugului?

— De la Platon până astăzi au trecut douăzeci și două de secole, în care lumea și lucrurile s'au schimbat. Atunci munca era robie și robia unora era condițiunea indispensabilă a libertății altora; atunci Jefferson Dawis ar fi putut dice cu drept, ca politiciii greci, că *robia era paladiul libertății*; ear în secolul în care trăim noi, munca este condițiunea libertății. Astăzi or cine se simte sau voesce să fie om, trebuie să lucreze, să producă. Omul pe care averea creată de dânsul sau rămasă de la părinții îl pune în condițiunea de a putea subsista fără de a munci cu puterea brațelor, lucră să cu puterea inteligenței; dăca nu sapă și nu bate cu ciocanul, se dă la o altă muncă : dirige cu cunoscințele sale o industrie, se dă la studiul sciințelor, filosofiei, literilor; se face chimist, mecanic sau magistrat.

— Or câte mi-ai dice băete, nu m'ei face pe mine calemgiu vechiu, să cred că învățătura este muncă; ferarul bate ferul, vezi că printr'acastă ostenelă face potcove, cue sau trăsura, ear de la ómeni procopsiți ce vezi?

— Dar gândescete nițel, arhon Sluger, îi dice tată-meu, că toate artele, toate mesteșugurile au eșit din sciință; adică de la ómenii cei învățați; ei au pătruns secretele naturei, ei au făcut descoperirile cele mari care au schimbat fața lumii, ei au născocit vapórele care umblă pe gârle și pe mări, drumurile de fer, telegraphurile : uită-te la machina aceea care bate grăul, câte șurupuri, câte roți, pare că nu e făcută de mână de om.

— Nu dic ba! sciū că némțu e cu dracu; dar noi nu suntem nemți, noi suntem nobili de la Traian împăratul, străbunii nostri nu munceaū și cu tôte astea aū stăpănit lumea întrégă; dacă ne trebuie machinī, putem să le cumpărăm de la némurile care sciū mesteșugurile acestea; de ce se ne ostenim mă rog!

— Pentru că din timpul lui Traian până acum condițiunile sociale s'aū prefăcut cu totul și pentru că numai națiunile compuse de ómeni producători pot exista astăzi; munca nu mai este ceea ce era mai 'nainte; descoperirile în sciințe, înaintările în industrie și introducerea machinelor în tôte lucrările aū făcut și facū munca mai ușóră. Or cine a urmărit prefacerile în lucrările unei fabricațiunii, numai de trei-deci de ani încóci, póte judeca și prețui înlesnirile și ajutorul, ce progresul în arte și în mesteșuguri aū adus omului muncitor; cu câtă greutate și cu câtă primejdie se ferbea mai 'nainte un fus de fer, cu câtă muncă se făcea un șurup sau uă piuliță, cu câtă sudóre se neteđia uă tablă de fer; acum multumită strungului mecanic, omul nu are decât se supraveghese pornirea și oprirea machinei care singurá tae, cioplesce, străpunge, rindesce și scobesce uă bucată de oțel, cât de grósă și cât de mare, cu mai multă înlesnire și precisiune decât se făcea altă dată cu o bucată de plumb sau de lemn; lucrăm ferul cu înlesnirea cu care se lucra uădinióră céra. Astăzi într'o fabrică bine organizată fie care lucrător are în machina, ce dirige, un ilot care muncesce pentru dên-sul, un rob mai puternic decât Samson, el lucrésă

mult și bine fără de a se osteni, fără de a cărti, fără de a se văita, fără de a căuta vre uă dată să spargă lanțurile în care le ține stăpânul seü. Englesii și-au creat o putere de mai mult de 100 de milioane de cai de abur care lucrésă, și și nóptea, vara și érna, pe pămînt, sub pămînt, pe mare și sub mare, cât ar lucra 500 de milioane de ómenî; vine de fie care Engles mic și mare, ténér și bătrán câte 50 de iloți, adică, unul este de două sute de orî mai puternic, mai bogat și mai liber decât fericitul cetățean al lui Platon. În țerile civilisate lucrătorul ajunge încet încet a nu mai fi întrebuintat ca putere; funcțiunea puterei a rămas pe séma machinelor, a automatului; omul ș'a rezervat partea cea bună, acțiunea inteligenței, lucrarea spiritului. Unelte de care se slujiau croitorii, dulgherii, tēmplarii și ferarii, acul, barda, tesla, herēstrēul, dalta, clestele și ciocanul s'au prefăcut în machinî ingenioase care lucrésă cum se dice că lucrau Titanii uă dinióră. Orî cine a visitat cea din urmă Esposițiune universală a putut vedea curiositatea și plăcerea cu care publicul cerceta machinele; în salele unde erau ele espuse, imbulzēla era tot-d'auna atât de mare încat circulațiunea era oprită, și acéstă curiositate se manifesta, fiind că în machinî omul laborios și sērac vede suridēndu-i averea și libertatea; muncitorul care lucrésă în umeđelă se bucură, când vede o machină care în cincî minute cósé uă cismă de iuftul cel mai gros, căci i să deschide speranța de a vedea acele cisme eftināndu-se până a le putea cumpēra și el, și scāpa de necu-

viința și de bólele ce-î aduce udeliștea la picióre; tînăra lucrătóre privesce cu plăcere resbóele mecanice care țesú, iute ca fulgerul, stofele cele mai frumoșe; vede acea stofă eftinându-se până a putea și ea să se îmbrace cu dēnsa. La fabrica de la Enfield perfectiunea machinelor introduse de căpitanul Minié este atât de mare, încât scóte sute de carabine pe ȕi, cele mai bune și mai perfecte arme, fără să fie, putem ȕice, atinse de mână de om.

— Așa póte să fie în țerile pe unde ai umblat; dar la noi lucrurile sunt alt-fel : ferariî batú din ciocane cu amēnduoă mánele și dulgheriî tragú la rendea până le esú ochiî din cap.

— Machinele se introducú pretutindenî, slavă Domnului, aú început domnule sluger a se introduce și la noi; avem astăȕi în România peste o sută de locomobile care lucrésă ca 48000 de cai; avem o mulțime de bătătóre de porumb, de treerătóre, secerătóre, cositóre; s'aú introdus o mulțime de mori cu abur, care ne ar permite să ne mântuim or când vom voi de înecurile capitalei și se facem gârlele navigabile; numele lui Shutelworth, Ramson, Mac-Cormic & sunt cunoscute de plugariî nostri, ca nume de făcētóri de bine ai omenirei. Peste puținî ani câmpiile nóstre vor fi arate, semănate, cosite și treerate cu puterea aburului, și lucrătorul plugar va conduce cu inteligența lui machinele, acesti robi legitimi ai omului, precum conduce astăȕi caii saú boii. Atunci producerea va spori, veniturile nóstre se vor îndoi și îndeci, vom putea plăti cu înlesnire dările directe

și indirecte către Stat, vom putea da o mai bună educațiune și o învețatură mai întinsă copiilor nostri. Acei care sunt siliți să muncească și nopțe pentru dobândirea celor mai neapărat trebuincioase ale vieții, vor putea consacra uă parte din timpul lor la plăcerile spiritului și la înmulțirea cunoscințelor; atunci ignorența care este una din atribuțiunile sărăciei, va dispărea.

— Cum! veți să introduceți machinele în țera asta? dar nu știu eu că în țera nemțescă este calicie, că acolo ómenii nu au ce mânca din pricina lor; machinele nu folosesc decât numai pe nemți și pe bancherii.

— În adevăr, domnule sluger, sunt publicisti care la început s'au îngrijat de desvoltarea ce vedeau că ia industria pe tótă ziua, și erau speriați de sporirea producțiunei; vedeau într'acéstă sporire o tendință către materialism, credeaș că introducerea machinelor póte să aducă miserie, și că aceste instrumente de lucru aveaș să răpescă pânea muncitorilor, credeaș că pot deveni uă sorginte de pauperism. Am văduț chiar eu chirigiș resculându-se în contra drumurilor de fer, am văduț matrosi rădicând lopetiș și spărgând rótele vapórelor; dar timpul și faptele au venit și au dat o desmintișe formală acestor greșeliș și a dovedit că machinele și invențiunile, departe de a smulge pânea muncitorilor care trăiaș dintr'o industrie la care se aplica acea machinăș, din contra a sporit și a înlesnit munca; nu numai atât, dar a creat mijlóce de viețuire la uă mulțime de alți ómenii; Michel

Chevalier, Thiers și toți publiciștii cei mai însemnați ne arată și ne dovedesc, în modul cel mai pipăit, cum dezvoltarea industriei și introducerea mașinilor a folosit mai mult pe clasele lucrătoare și sărace decât pe bogați; ei ne dovedesc, că mașinile au sporit salariul și că pe de altă parte au scăzut dividendul capitalului, dobânda banilor băgați în industrie; două bine-faceri de uădată pentru lucrător. Pe de o parte a înlesnit munca și pe de alta 'i a dat mijloace de a-și îndestula cu aceeași osteneală mai multe trebuințe. Cu cât spiritul omenesc înaintesă, cu atât scade proporțiunea ostenelei ce un om trebuie să pue pentru dobândirea și mulțumirea unei trebuințe a vieții și cu atât, din contra, munca puterilor naturii se mărește. Mașinile ne dau mijloacele să ne folosim de puterile vitelor și a le naturii; boul, calul, aburul, apa, electricitatea, magnetismul &, înlocuesc astăzi puterea brațelor; noi punem aceste puteri de ne facă lucrările cele ostentore, și care ne supunea robiei, rămăind noi ómenilor lucrările care cer înțelegere mai multă și putere mai puțină. Lucrarea pământului era una din cele mai ostentore, atunci când nu se cunoscea plugul și locomobila, atunci când se ara cu sapa și se bătea grâul cu beldia. Statisticile ne arată că mașinile au făcut ceva și mai mult; au moralizat și au luminat pe lucrătorii rădicându-le sarcinile cele ostentore, au înlăturat cauzele de bôlă și de miserie, le-au lungit viața cu dece ani aprópe, le-au dat mijloace de a se lumina, de a aspira la uă vieță mai înaltă; au desființat o mulțime de preju-

dețe și de vițiuři, căci lucrătorii numai esü séra din sálile de lucru sdrobiți de ostenélă, posomorți și coprinși de trebuința d'a amorți trupul prin băturı tarı, ci esü odihniți și veseli în stare de a petrece serile și duminicile luminându-se și dobândind cunoșcințe folositoare. Este bine constatat că în țerile unde s'aü introdus machinele, crimele s'aü impuținat, beția devine din ți în ți un vițiu mai rar și moravurile se îmbunătățescü.

— Tóte acestea pot fi așa, dar de ce să veı să fiı cu cei de jos și nu cu cei de sus, căci or cum, cei mari și puternici aü o mulțime de drepturi și de privilegiuri.

— Tată, drepturi și privilegiuri nu mai există astăzi în nici o societate creștină. Este un secol aproape de când în mai tóte societățile europene erau mari deosebiri între ómeni; nu erau toi supuși la aceleași pedepse pentru aceleași vini, fiășı-cine nu putea să ajungă la trebile statului, or care ar fi fost inteligența, sciința și vitejia sa. În cele mai multe părți ale Europei usurpațiunea prin putere crease o mulțime de drepturi, de privilegiuri și de monopoluri pe care în țera noastră nici nu le-am cunoscut; unii se nășeau stăpânii altor ómeni supuși tótă vieța lor voinței și capriciului stăpânilor, nu putea nimeni să mănince altă pâne decât aceea făcută cu făină măcinată la móra stăpânului-sëu și eșită din cuptorul lui, nu putea gusta altă carne, decât de la măcelăria stăpânului, nu putea bea alt vin, alt rachiü de cât dintr'acel de la cărciuma stăpânului, și le plătia

cel mai puțin cu prețiu îndoit. Ca să pótă cineva e-sersa uă meserie, un meșteșug, uă industrie trebuia să trecă printr' uă mulțime de formalități și de încercări prescrise de regimul corporațiunilor cu numiri de metrise și iurande. Unii, cei mai bogați, erau scutiți de dări, alții, cei mai săraci, erau împovărați cu prea multe; dări către cler, dări către nobili s.c.l.; revoluțiunea de la 1789 a dărămat în Franția tóte aceste privilegii și le-a sguduit în tótă Europa atât de tare, încat în mai puțin de uă jumătate de secol au cădut una câte una; în locul lor s'a proclamat principiul cel adevărat al dreptății care trebuie să domnescă, princip sfânt, netăgăduit : egalitatea între ómenii, egalitatea dinaintea legilor, singura egalitate posibilă în lumea acésta, singura egalitate ce o pot da legile și instituțiunile.

— Eă să-ți spui drept, sunt și am fost un arendaș, și nu pot să sufer să vėd ómenii umblând cu nasul în sus; de aceea voiú egalitatea absolută, să nu mai fie nimenii, nici mai boer nici mai bogat nici mai învățat decât mine; am urát tot-d'auna pe boerii, d'aceea te-am dat la carte, voiú să fii boer mare și bogat și să eii fată de boer bogat.

— Egalitatea absolută nu este cu puțință; s'au găsit mulți ómenii învățați, philosophii care au cređut că egalitatea póte esista și înaintea averilor. Nu este indoelă că ea este posibilă și că ea póte esista ș'înaintea averilor; ánsă ar esista numai uă secundă, un minut, uă ăi, uă lună. De s'ar proclama de o putere, prin impunerea unei facțiuni, prin voința

majorității saū chiar prin unanimitatea unei națiuni, de s'ar declara. într'ună zi, că nimic nu este al nimului și că toate sunt ale tuturilor; împinși să dicem de un sfânt foc patriotic să venim fie care să depunem tot ce avem, mult puțin, pe altarul patriei, primind drept schimb pãrticica egală ce ni s'ar cuveni; dar acea egalitate ar putea ea să se perpetue, să durese? Ea are să se alterese chiar din cel d'ânteiū moment, dacă mai înteiū nu s'ar fi realizat o mulțime de alte egalități: egalitatea inteligenților, a cunoscințelor, a activităților, a puterilor muschilor, a capacității, a stomacului, a gustului, a pãtimilor, a caprițiilor, a sănătății, a caracterului & &, egalități care sunt în contra naturei omului. Și ce alt s'ar câstiga cu egalitatea averilor decât a face pe cei bogați săraci, fără de a face pe săraci mai puțin săraci decât sunt astăzi? Statisticile bine ținute ne arată că în țerile cele mai bogate precum sunt Englitera și Statele-Unite ale Americei numărul ómenilor bogați, a căror pozițiune póte escita invidia, este de unul la deuce mi; în Francia, este unul la patru-deci de mi; dacă țera nóstră ar fi ca Francia, am putea calcula 20 saū 30 de familii avute. Ce rezultat, ce folos ar da celor-alți împãrțirea unei averi mari între patru-deci de mi de familii, cu cât acea parte ar putea ea să ajute o familie săracă?

— Bine, nu dic că dărimarea averilor boerilor de la sluger în sus ar folosi pe cei sãraci; dar de ce să fie ei bogați, ce folos aducū ei în societate; sunt numai o nãpastie pe țeră, trãescū și se hrãnesc din

sudórea și din munca săracului care lucrésă, și și nópte, ca să'î ție; sunt ca plantele parasite, trăesc cu sucule care ar hrăni ómenī producători.

— Am audīt mulți ómenī a căror tendințe sunt: de a stirpi pe bogat din societate, a-lū desrédăcina ca p'un ghimpe supărător și vătămător, și s'aū propus pentru acésta o mulțime de mijlóce: imposite directe, dări pe or ce consumă, cerénd și căutând a-ī supune bunel voinți a săracului precum acesta i-a fost supus lor în alți timpī, a căuta tot felul de mijlóce ca să 'lū facă să se ducă, să'și iea lumea 'n cap, prin fel de fel de persecuțiuni, arătând săracului că el este cauza ticăloșiei în care se află, invitând a-ī dărâma casa, a-ī insulta familia, a-ī ataca proprietatea, denunțiândul pe tóte colțurile stradelor că el este cauza ticăloșiei și cerénd privilegiiuri mulțimeī în paguba bogăților. Ideile acestea care se respândesc în tótă libertatea nu aū nicī măcar meritul invențiunei saū al noutății; impositele mari pe obiectele de lus, impositele progresive, exemptiunea de dări asupra obiectelor produse și consumate de mulțime, impositele mari pe case, pe moșii, pe obiectele de lus și pe or ce are și consumă bogatul, aū fost propuse și realizate și în alte țeri de vênătoriī de popularitate, or de câte ori aū cređut că puterea este în mâna mulțimeī și or de câte ori aū cređut că nu a sosit timpul a o oprima d'a dreptul și pe față; rațiunea însă și esperiența aū dovedit că asemenea măsurī în loc de a lovi în bogăți s'aū întors în contra săracilor,

căci opresc mișcarea industriei și a comerțului, rădică la o mulțime de muncitori mijlocele de trai.

— Dar nu ai răspuns la întrebarea mea, la ce slujiasce, la ce e bun bogatul, ce folos aduce acest om în societate?

— Știința rațională ne răspunde îndată că bogatul este un consumator mare, cu atât mai mare, cu cât este mai avut; și este știut că consumația alimentesă industria, industria hrănesce și îmbogățește și pe săraci și pe bogați, adică națiunea întregă; bogăția poporului face statul puternic. Bogatul prin avansuri de bani înființesă întreprinderi, acele întreprinderi ceru muncă de ómení, sporirea de muncă scumpesce salariul, adică plata dílei de muncă a unui lucrător, și eată cum bogatul prin ceea ce are și prin dorința de a se face și mai bogat, face ca săracul să devie mai puțin sărac, să câștige mai mult decât câștiga mai 'nainte, și pe mulți săraci îi face chiar bogați. Un bogat cumpără o mașină, lucrarea mașinei are trebuința de un mecanic; un sărac care câștiga trei sau patru lei pe dí, găsesce în întreprinderea aceluí bogat mijlocul de a câștiga 15 lei pe dí; bogații ca de Rider, Brassey, de Lahante, Salamanca &., puind mai mulți de uădată banii lor împreună, facu drumurile de fer în țerile lor și după ce le facu acolo, caută să vie să le facă și la noi, unde au să deschidă mult lucru pentru compatrioții și pentru fabricile din țerile lor; lucrări din care au să se folosésca o mulțime de ómení din țerile de unde sunt acei bogați.

Bogatul, când se numește Mecene, Seneca, Medicis sau Humbold face onoare secolului în care a trăit. Când se numește Basarab, Albu, Văcăresc, Cândesc, Brâncovean, Obedeau, Câmpinean, Ionașcu sau Ghica, dau Statului 50 de milioane de lei pe tot anul în danii pioase pentru hrana inimii și a spiritului, pentru salvarea sufletului. „În țera Dumnévoastră e bine, „dicea la 1850 un bun bulgar din Uzungiova, unui „român călător, fiind că *aveți clopote și boeri*.” Cuvânt scurt dar coprinător, plin de înaltă învățătură. „*Aveți clopote*” voia să dică : „*aveți libertate*,” căci pe vremea aceea clopotul la Bulgar era emblema libertății, celei d'ântei libertăți, a libertății religioase, a libertății de conștiință; el nu se putea aduna cu rudele și cu amicii seși în biserică ca să audă cuvântul mântuitorului decât în întuneric și în tăcere, ca să nu supere vederea și auzul stăpânilor seși. „*Aveți boeri*” voia să dică „*aveți bogăți*,” aveți libertatea de a poseda; el nu putea să adune avere, nu avea dreptul d'a avea pământ, nu'i era ertat d'a fi bogat; era condamnat de trista sórtă a fi totă viața lui egalul tuturilor Bulgarilor, adică de a fi tot-d'auna cu toții de o potrivă săraci. Când unul se rădica prin inteligența, activitatea și știința sa ceva mai sus de cei-alți, nivela stăpânului, cuțitul gealatului erau gata, venia de scurta, tăia ceea ce trecea peste capul celor-l-alți și'l făcea cetățian egal cu toți cei-l-alți. Acel nivelator, fie el Turc sau Creștin, Impărat, Rege sau Domn, patrie, națiune sau omenirea întregă, dați-mi voe să-l numesc despot, tyran, ini-

mic al libertății și al omului, persecutor al binelui, obstacol al perfectibilității.

— Póte că în țerile în care ai trăit și pe unde ai umblat să fie așa, bogatul să aducă folos, cum ȳci, dar la noi bogații ce facă alta decât lus și corupțiune?

— La tóte națiunile au fost momente de rătăcire; corupțiunea este uă stare de ametělă cum sunt momentele de beție; dar nu este starea normală a Románului; să nu uităm că învățătura și caritatea, aceste facle ale Crestinismului, au fost alimentate și întreținute de bogații noștri. Dacă nu ar esista acel venit de 50 de milióne, dacă acei bogați care credem că nu sunt bunți de nimic, în loc de a consacra averile adunate de ei la acte de bine-facere și la luminarea poporului, le-ar fi cheltuit în deșertăciuni și în petreceri, Statul nu era să fie silit ca să pótă întimpina trebuințele acelea, să caute a lua din punga Románilor bogați și săraci câte 60 de lei de familie pe an, una cu alta? adică, că afară de ceea ce plătesc astăȳ era să-i supue și la uă altă dare de 60 de lei pe an de cap de bărbat, fie cu nume de capitație, fie de impozit personal, cum îi ȳicem acum.

— Dar băete numai trăim în timpul oligarchiei ca să pótă pune guvernul capitațiunii nua, din potrivă căutăm a desfința și pe cele care există, voim imositate pe bogați, pe proprietatea fonciară cea mare, care póte să plătiască Statului pe an până la trei sute de milióne de lei, precum ne-a dovedit'o un mare publicist al nostru.

— Publicistul dumițale pôte fi cât de mare și de mester, dar nu pôte face ca proprietatea fonciară care, cu a Statului împreună, da chiar înaintea ordonanței rurale un venit de 200 până la 300 de milióne, să pótă plăti un imposit de 200 de milióne; deosebit de acéstă eróre materială, este și o mare greșelă de sciință financiară. Este destul să aibă cineva noțiunile cele mai elementare de sciință financiară saũ un dram de judecată, ca să vadă că or unde și or cum s'ar pune un imposit, el este ca scaetele, se agată, se lipesce, se identifică cu obiectul pe care s'a pus, lovesce pe or cine se atinge de dânsul și în urmă de tóte se pune pe punga consumatorului din care ese, ca să despăgubescă pe toți acei care l'a plătit fiscului; judecând pușin să pôte vedea că la noi din tóte impositele, acel care lovesce mai tare pe sărac și pe mulțime este impozitul fonciar. Care alt imposit pôte scumpi mai losne și mai bine pânea, carnea, oăle, laptele, pómele și vinul decât impozitul fonciar? și cred că acei ce se împodobesc cu numele de amici ai poporului, nu cugetă a'l aduce în starea de a nu mai avea trebuință de aceste produse.

Intre bogat și sărac există o legătură strînsă, căci unul este munca și cel-alt capitalul, și când săracul suferă saũ nu voescă să lucrese, bogatul suferă căci capitalul perde din valórea lui, rămîind în nelucrare; asemenea când capitalul scade munca suferă; lucrarea regulată și activă a acestor două instrumente de producțiune, munca și capitalul, înființeză creditul. Nu cređi că săracului îi vine bine cu acele 50 de mi-

lione pe an, ce i-a lăsat bogatul pe tot anul? mai întâiu pentru că după cum diceam este scutit de a plăti fie-care pe tot anul câte 60 de lei, și că la nenorocire când este bolnav, când suferă și nu are cu ce plăti redobândirea sănătății i să dă dintr'acei bani de ce, uă sută, uă mie, de ce miș de lei după trebuință, în hrană, încălzire, rufe, băi, doctorii, mōșe, doici, medicamente, casă și căutare; îi sunt de folos acele dani fiind că, dacă nu are cu ce crește și înveta copii, i să dă de ce, uă sută, uă mie de galbeni pentru creșterea și învățatura lor în țară și afară din țară; eū chiar sunt dator în parte creșterea și învățatura bunătății sufletului, unui archiepiscop, care a consacrat averea sa luminării tinerimei; recunoștința ce port memoriei acelui bun Mitropolit Dosithei va fi tot-d'auna vie în inima mea cât voi trăi. Acele dani ale bogaților nu sunt ele un bine pentru săraci, când merg de aud cuvintele lui Dumnezeu în miile de templuri rădicate credinței și înzestrate de cei bogați, când nu aū cu ce să se caute și găsească un spital înzestrat cu toate mijloacele științei medicale, când nu aū cu ce plăti învățatura copiilor lor, și li se dă gratis învățatori omeni cei mai cu știință. Este în adevăr trist a vedea că de la o vreme încōci, veniturile acestea s'aū confundat cu veniturile Statului, provenite din contribuțiunile celor vii, fără de a ținea în sēmă, de să întrebuițesă pentru jandarmi, saū pentru preoți, pentru poliția secretă saū pentru școli, sub cuvint că acele averi sunt prea mari și că națiunea nu are trebuință

de scoli, spitaluri și biserici de 50 de milioane pe an, pare că caritatea și luminarea ómenilor póte avea vre o datá margini în întinderea și desvoltarea lor. Numai corupțiunea are limite, căci aduce descompunere și mórte, ear desvoltarea spiritului și a inimei este fără márgini ca sufletul.

— Tóte ca tóte dar bogatul nu póte avea patriotism, de aceea și vedem că tóte daniile lor le aũ pus la dispozițiunea cálugárilor streini; aũ dat a patra parte din averea teritorialá a țerii pe mánile grecilor și a rezultat dintr'acésta un reũ mai mare, decât binele ce aũ voit să facá.

— Despre acest pécát sufletele lor se pot odihni în pace, căci séma aũ să o dea acei, care prin faptele și cuvintele lor, aũ sguiduit încrederea și aũ pus índoialá în inimile testatorilor despre respectul ce ar avea Guvernul dupá mórte-le pentru voința lor. Pe vremile acelea esista tendința din partea Domnilor, de a supune tóte la voința lor și de a se amesteca în tóte, tendința vátámátóre progresului și libertáții; de aceea or cine voea să fundese o instituțiune de bine-facere, căuta uá garanție în contra abuzului puterii, și cređënd că o găsesce în supravegherea ómenilor acelora care tráescũ acolo unde a tráit și a suferit Mántuitorul, puneáũ obolul consacrat luminării sufletelor sub scutul unei puteri morale, singura care mai putea rádica atuncĩ un glas virtuos și curat în contra acelora care s'ar fi atins fără drept de acele averi. Chiar în ȕilele nóstre același sentiment de temere a dictat asemenea precauțiunii unor testa-

tori de aşedăminte de bine-facere; am auđit vorbindu-se de un testament în care acel care voesce să unescă numele seŭ cu o facere de bine, a pus averea care inzestrésă stabilimentul ce voesce să fondese, sub apărarea unui suveran strein a căruí protecţiune este astăđi la modă, precum a fost uă-dinióră a patriarhilor greci şi a monăstirilor Muntelui Sinai şi Muntelui Athos. Asemenea precauţiuni sunt acum de prisos fiind că în secolul în care trăim, erórele şi abusurile se tocescŭ iute şi nu potŭ dura.

Bogatul, când nu face el însuşi binele, ca Humbold şi ca Lowrinson, contribue a forma acel public pentru care lucrésă artistul şi învęţatul. Pentru bogat lucrésă arhitectul, pictorul şi sculptorul, el adună frumuseţile vechi şi moderne ale artei şi ale mesteşugurilor, el îmbogăţesce galeriile şi colecţiunile, întreprinde călătorií ca Dimidof, ca Barth, ca principele Napoleon şi ca Braniski, uă mulţime de întreprinderi care aduc cel mai mare folos societăţilor, nu se potŭ face de cât cu bani; a trebuit să fie ómeni bogaţi ca să se pótă face corăbií şi aduce navigaţiunea şi comerciul în starea în care le vedem la naţiunile cele civilisate; a trebuit ómeni bogaţi ca să întreprinsă rădicarea de fabrici, exploataţia de mine, drumuri de fer &. Cele mai multe din lucrările şi din industriile de astăđi nu ar fi esistat, daca nu ar fi fost bogatul.

Bogaţii sunt capitaliştii şi producţiunea scii că are trebuinţa de două elemente ca să nască şi să trăescă, de muncitori şi de capitaliştii. Asociaţiunea ace-

stor două puteri constituie bogățiile naționale, de aceea și capitalul ca și munca trebuiesc considerate și respectate.

Considerațiunea ce o societate dă bogaților, departe de a fi uă lipsă de demnitate, este din contra un semn de civilizațiune și de omagiū către muncă și economie, care sunt generatorii capitalului. In statele civilisate ómenii caută să tragă și să fisesse pe bogați; la noi din contra in loc de a le face vieța plăcută, îi persecutăm, îi invidiăm, îi huđuim și le facem traiul nesuferit in cât acei care au dobëndit avere, fugū din țeră și caută a trăi aiurea; sute de miľ de galbeni care s'ar fi vërsat in țeră și s'ar fi împărțit între lucrătorii, între arhitecții, pictorii și comercianții nostri, banii care ar fi însuflețit artele și comerțul, se ducū afară, producënd acolo efectele lor bine-făcătoare.

— Or câte-mi vei spune, dișe slugerul, eū mărturisesc păcatul, nu pot suferi să vëd pe altul mai sus de cât mine; voiū egalitate, s'a isprăvit.

— Acest sentiment, Domnul meū, nu este rezultatul rațiunei; căci drepta judecată nu ne póte povățui să voim un lucru care nu este nici just, nici folositor, și care ne este cu totul vătămător; numai invidia, un sentiment prost, eșit din orbirea patimilor celor mai rele, la ómenii care nu au avut fericirea de a se lumina prin educațiune și invēțătură, numai invidia diș, ne póte duce a dori altora uă stare din care, departe de a trage vre un folos, rezultă chiar pentru noi vătămare și dērăpănare. In societate

toți avem trebuință de lucruri produse de alții, pe care trebuie să le cumpărăm; ca să putem cumpăra, trebuie să vindem; dar cui vindem? negreșit aceluia care aș cu ce cumpăra. Vezi dar că cu cât cei-alți sunt mai bogați, cu atât putem vinde mai mult și cu atât ne putem folosi mai mult de dănsii. Ca oameni, interesul nostru este: ca cei cu care trăim să fie mai avuți; ca națiune suntem interesați ca națiunile cele-alte să fi cât mai bogate. Un sentiment de inimizie putea exista o dănioră în contra unei aristocrații privilegiate, care posedă pământul fără a plăti nici uă dare către Stat, fără a da nici dăjdie, nici militari; având singură toate slujbele civile cele mai însemnate și gradurile cele înalte în armată; dar astăzi nu mai sunt privilegii, suntem toți egali înaintea legii și înaintea drepturilor politice! toți plătim impozite în proporțiune cu averea și cu consumațiunea; în posturile cele mai înalte vedem oameni eșii din clasele și din condițiunile cele mai modeste și cele mai umile. În loc de a ne invidia unii pe alții, ar fi mai folositor și mai rațional să ne legăm cu toții în contra nedreptății și în contra corupțiunei, care ne apasă și ne lovesce pe toți de o dată și pe fie care d'a rândul; să ne luminăm și să înțelegem că din înfrățire și iubire între oameni rezultă fericirea fie căruia. Lege mare și frumoasă a filosofiei morale și care dovedește mai bine de cât or și ce înțeleptiunea lui Dumnezeu.

— După cum ved eu, dămneta tăgăduesci egalitatea, nu ești democrat.

— Intr'un mod imediat și absolut negreșit o tăgăduesc; intru cât privesce însă indestularea trebuințelor legitime, putem dice că distanța ce exista între condițiunile sociale a scăđut mult și tot scade pe tótă ȓioa prin desvoltarea artelor și a sciințelor, prin introducerea machinilor și prin respândirea invēțăturēi; progresul nivelésă. Astă-ȓi se miră cine-va când vede un lucrător frances, engles saũ german. Aparința lui esterióră respiră un aer de bună stare, îl veđi sănătos, curat și bine imbrăcat; intrând în vorbă cu dēnsul găsesci cunoscințe, în littere și în economie politică; inegalitatea care exista acum duoă-ȓeci de ani între tinerii eșii din colegiuri și între lucrătorii muncitorii nu mai este astăȓi așa de mare; condițiunile intelectuale s'aũ apropiat fórte mult; căci o mulțime de lucrătorii petrecũ acum órele lor de repaos la adunări de citiri și la cursuri de séra, făcute într'adins de ómenii cei mai eminentii pentru luminarea claselor laboriöse. Progresul luminilor între aceste clase și introducerea machinilor aũ resolvat uă mulțime de cestiuni sociale care cu căȓi va ani în urmă inspăimăntaũ Statele; cestiuni intru resolvarea căroro s'aũ încercat în zadar cei mai mari ómenii de stat ai Europei.

Munca și industria sunt singurul mijloc de a păși spre egalitate; nu spre egalitatea aceea care ar fi uă negațiune a perfectibilităȓii și a geniului; dar spre disparițiunea inegalităȓilor umilitóre pentru némul omenesc; numai munca și industria potũ mări averile, și apropia condițiunile micșorând deosebirile

d'între ómenî; suind pe cei de jos fără de a coborî pe cei de sus. In loc de a căuta să desfînțăm și să sdrobim pe bogați, să căutăm a ne folosi de capitalurile lor ca să dăm culturei pământurile acoperite de mărăcinî și de lacurî, ca să încuragiăm înființarea de asociațiuni agricole, să înființăm credite agricole, mijlóce de comunicațiuni, drumurî de fer, șosele, canale; să facem rîurile nóstre navigabile, să exploatăm minele și să lățim relațiunile nóstre comerciale; să respândim cunoscînțele agricole. În loc de a ne abandona la imaginațiunea nóstră alterată prin vicisitudinile și nenorocirile prin care trecem, dând chestiunelor sociale soluțiuni noi, să căutăm a ne folosi mai bine de preceptele adevărate și mântuitoare ale scriitorilor ca I. B. Say, Rossi, Thiers, Guizot, Blanqui, Labouley &; să căutăm a respândi și a popularisa ideile acestor ómenî care s'aú luptat și aú dărâmat prin sciința lor eresiile secolilor trecuți; să lucrăm ca să producem și să îmbogățim țera.

— Țera nóstră o să fie tot-d'a-una săracă, fiind că nu are nici mine de aur sau de argint, nici fabrici.

— Scóla balanței comerciului aú trecut cu tóte consecințele ei. Or ce om învățat rîde când aude astăđi dicându-se că a avea aur și argint este singura bogăție, și că ar fi o sărăcie de a lăsa să iasă acele metale dintr'o țeră; că un Stat ar fi cu atât mai bogat cu cât ar priimi mai mult aur și cu cât ar lăsa să éasă mai puțin. Este sciut că iresul acesta a făcut mai mulți secolî sărăcia și căderea bogatei Spanie, și că

Englittera nici o dată nu se crede că a beneficiat mai mult de cât în anii în care esporta mai mult aur și argint. California și Australia ar fi de dece ori mai bogată, dacă ar putea să scôtă afară de dece ori mai mult aur și argint; nimeni nu mai crede că numai munca pământului crește bogăția; nu este Engles, Frances, German sau Italian care să nu scie, că munca omului, prefăcând materia și făcând-o folositore îi dă uă valóre mai mare de cât ceea ce avea înainte de a fi lucrată; cel mai simplu om din țerile civilisate scie că uă pele de trei-deci lei se transformă prin lucrarea tăbăcirei și curelăriei într-o pereche de hamuri de uă mie de lei, industria manufacturală și lucrarea omului, a înființat uă valóre socială de 970 de lei; fie-care scie că din aramă și oțel de dece parale se pôte face un chronometru de 9000 de lei și că într'acel obiect 8999 lei sunt uă avere creată de către munca ceasornicarului.

Daca în Baragan, unde pământul astăđi nu face de cât trei sau patru galbeni pogonul, s'ar deschide câte-va puțuri artesiane sau s'ar aduce apă din Mostisce prin machini hydraulice și s'ar adăpa acel câmp, al cărui strat vegetal este aprópe de un stânjăn, și că printr'un system bine înțeles de drene s'ar asigura recolta în contra secetei, ast-fel ca pământul acela să producă cât produce acel din Mostisce, și dacă pogonul ar dobândi printr'acésta uă valóre de 20 galbeni în loc de 3 sau 4 galbeni; acel spor de 16 galbeni la valórea fie-cărui pogon, acele 30 sau 40 milioane de lei care s'ar adăoga la valórea actuală

a Baraganului, nu ar fi uă bogăție creată de om? Fertilitatea de astăzi a Landelor Girondei, neproduse acum 20 de ani, bogatele și frumoșele livezi artificiale din Olanda făcute pe nisipul mării, închis, spălat, îndulcit și îngrășat prin munca Olandesului, grădinele din Cornwallia plântate pe stâncă de granit, grădini în care cresc astăzi fructele și legumele cele mai frumoșe după facia pământului, nu sunt ele toate acestea bogății înființate de munca omului? Școala physiocraților a trecut ca și a balanței comerțului, ca a socialiștilor și a comuniștilor. Adevăratele principii care au făcut avuția Engliterei și care au făcut și fac astăzi pe a Franciei și pe a Germaniei, este munca liberă, concurența, asociațiunile și instituțiunile de credit.

În următoarea mea epistolă îți voi vorbi de discuțiunile ce am avut cu câți va din vecinii arendași, foarte inteligenți, asupra asociațiunii.

Al tei amic

Dumitru.

PARTEA A DUOA.

CREDITUL.

1864

I.

Un amic al meu cam cioban, cam plugar, care nóptea întrébă stelele cum să invărtescă și unde mergă și diminéță cercetésă venturile și nuori ce aũ de gând să facă peste ȕi și peste sétămână. Om care nu este în stare să ne spue ca repausatul Mathieu de la Drôme ȕilele de plóe, de sóre, de frig și de cald ale anilor viitorĩ, dar care póte ține pept cu amiralul Figeroi, în a ne spune intenționile cerului de aȕi până mâne; om prost cum să ȕice, adică neinvětat în școlă, care nici nu scrie nici nu citește; dar care în realitate scie mai multe decât mulți docti, fiind că cugetă și raționésă. Simplu în obiceiurile lui, trăesce din spinarea oilor și din grásimea pământului, pórtă opinci, zeghie și căciulă de oae. Om fără eresuri și fără prejudețe, care nu crede nici în Ielle nici în Rusalii, lucrésă marțile și joile după Pasci. Când vine în Bucuresci, trage la mine ca acasă la densus, fără să ție în sémă cele ce i să cãntă despre ura și despre gelozia ce trebuie să existe între el și mine. Suntem amici din copilărie și nici revoluționea de la 1848 nici convenționea de la Balta-Liman, nici Convenționea de la 1858, nici plebiscitul, nici dispoziționea

rurale de la 1864 nu aŭ putut altera sentimentele de afecțiune reciprocă dintre noi.

Alaltăeri eșind din casă pe la ameași l'am găsit în pörtă, admira pasul măreș cu care funcționarii se duc pe la Ministerile respective, înecând praful stradelor în fumul țigaretei. Să luă cu mine pină în strada Dómei. În dreptul caselor lui Major Mișa îl lăsai și intrai la cantorul D-lui Poumay; peste două minute eram earăși lângă el.

— Nu 'l ai găsit acasă se vede, imi dișe.

— Ba, acasă, Maneo, dar nu am putut cumpăra, imi cere prea scump.

Și intraiu alături la cantorul D-lor Halfon și fi. Duă vorbe și eram earăși lângă amicul meu.

— Scump și aici; prea scump fi dișeiu.

În piața St. George iar îl lăsai și mă urcai la Banca Ottomană; peste deuce minute mă coboram fiind în mână o hârtie galbenă :

— Am găsit, ș'am cumpărat.

— Dar ce-ai cumpărat?

— Am cumpărat un credit, am cumpărat bani ca să-i trimit la Londra.

— Cum ai cumpărat bani, banii nu să cumpără, or ai vëndut grâu!

— Ba nu, 'iam cumpărat tot cu bani!

Ciobanul se uită la mine ca un om care crede că n'a aușit bine. Șciind cu cine am aface mă gândii că nu am să scap cu una cu două de curiozitatea lui Manea și mă hotărâiu a-i desvolta și a-i esplica întréga theorie a creditului, a-i face un mic curs asupra

schimbului, asupra băncelor, polițelor, biletelor la ordine, cecurilor, conesementelor sau warantelor &. De și acésta a fost uă conversație între duoi ómenii simpli și despre lucruri pe care toți le scim, am cređut ánsă că póte ar fi bine să o scrim pentru unii din bărbații noștri care scriu și vorbescú despre finance, și a căror scrise și ڊise citindule și auđindule lasă bánuéla că Dumnélor ar crede că după uă oae s'ar putea tunde mai multă lánă decât cresce într'un an, că un om póte bea și mânca mai mult decât îi este venitul și că Statul póte fi bogat și puternic când indiviđii care il compun sunt săraci și slabi.

Eată acea conversațiune peripatetică :

— Práváliile în care am intrat dragă Maneo, sunt práválii de bani. Marfa ce se află într'ensele sunt bani. Acolo se vinde și se cumpără bani. Magazia să numesce *bancă* și negustorul dintr'insa *bancher*. Ȑicem zăraf, întocmai precum Ȑicem bogasier, marchitan, lipscan &. Treaba ce 'mi-am făcut cu acel din piața St. George este că peste Ȑece Ȑile aveam să plătesc la Londra opt sute de galbeni fabricantului de la care am luat machina de treerat, pe care ai vėđut'o lucrând astă véră, la moșie. Am cumpărat'o cu credit, pe datorie, adică cu făgăduéla că peste un an să-i dau banii; acum peste Ȑece Ȑile se ímplinesce sorocul și am cumpărat hárteia acésta ca s'o trimit fabricantului chiar astăđi prin poștie. El índată ce va ínfățișa-o la un bancher, anume către care scrie, va priimi opt-sute de galbeni. Dar o să'mi Ȑici póte că de ce nu m'am dus cu banii drept la poștie în loc

de a alerga la bancher? Trebuie să'ți spui că chiar de aș fi avut bani bătuți, tot nu 'i-aș fi trimis prin poștie; ar fi trebuit să fac grop, gropul să'l pecețlesc cu o mulțime de peceți, să fac declarații și multe alte formalități; și după toate acestea să plătesc și $1/2$ 0/0, adică patru galbeni ca să mi-l ducă până la Londra; în vreme ce la bancher nu am plătit nimic, și eată cum: El având neconținute daraveri cu banchierii din Londra, are ordine să plătescă aici mai mulți bani în socotéla lor, bani ce acei bancheri au priimit acolo de la mai mulți negustori care trimițu sau scriu să le cumpere d'aici grâne sau sămênță de gândaci, și căroro le-au dat polițe ca să li se numere banii în Bucuresci, ca cu acei bani să plătescă proprietarilor sau plugarilor de la care iaū acele produse. Pe de altă parte bancherul de aici trage polițe asupra corespondenților săi de acolo pentru banii ce el priimesce de la negustorii de aici, care au să plătescă la Londra manufacturile ce aduc de acolo. Aceste hârtii, aceste polițe să numesc schimb. Dacă nu ar fi schimbul între două piețe, între două țargui, cum am dice, ar fi trebuit ca bancherii de acolo să trimiță bani aici prin poștie, ceea ce ar fi pricinuit mari cheltueli de transport, de cel puțin câte o jumătate de galben de fie care sută. Bancherul la care am fost, având multe plăți de făcut aici în socotéla celor de la Londra, a fost fórte bucuros să'ı daū opt sute de galbeni ca să'ı plătescă la Londra pentru mine, cuı voiu voi eū; l'am scutit de plata de patru galbeni la postă; a cumpérat banii mei, cu

hârtiea ce veđi în mâna mea. Din parte'mi, dând banii banchierului în loc de a-i trimite prin postie, am scutit și eu o cheltuélă de alți patru galbeni; cu modul acesta treba să face tot așa de bine și scutim și unul și altul câte patru galbeni, adică peste tot uă economie de opt galbeni. Să nu cređi însé că poți găsi tot de una asemenea hârtii la bancheri, fără plată; acésta atárnă de la starea schimbului. Schimbul cu Londra să póte face fără plată, *au pair, al pari*, pe tocmai, cum să đice, când se cere acolo tot atâți bani de la Bucuresci câți să cerú și aici de la Londra; însé când acolo se cere d'aici mai mulți bani bancherul póte să fie silit a'ți plăti și un *agio*, un *bas*, pentru bani când aici se cerú mai mulți bani de acolo. Prețitul schimbului între două piețe se regulésă în tóte đilele întocmai ca prețitul ori căria mărfi.

Dar să'ți spuiú una : nu avém în pungă bani bătúți nici măcar un sfanț; în loc de bani am dat bancherului două polițe de la arendași cărora le am bătut grăul cu machina mea; una de trei sute și cea laltă de cincii sute de galbeni; am vëndut bancherului acele două polițe platnice la 1-iú Septembrie viitor. Mi le-a scontat, cum se đice, le-a priimit drept bani, scăđéndumí din sumele scrise în ele, dobânda pe trei luni, de adý până la 1-iú Septembrie, termen la care acei arendași aú să plătésă polițele lor. Ei le vor plăti atunci bancherului, iar nu mie; căci acum el este proprietarul acelor polițe pe care le-a cumpărat de la mine cu acéstă hârtie.

Mă gătiam să continuu când fui întrerupt de auditorul meu :

— Sciî că'mî plăcu mie morișca asta ! După cum am înțeles, banca este uă bună trebă. Dumnéta aî luat uă sculă care face opt sute de galbenî fără să scoți uă para din pungă ; căci ved că aî plătit'o cu baniî arendașilor la care aî închiriat'o astă vară de ș'aû bătut grău ; și atât bani dumitale cât și bani fabricantuluî s'aû plătit de banchier fără vorbă, fără ne-cađ. Sciî că este bun lucru ! De ce nu se fac tóte trebile așa ? Să găsec și eû să iaû oi pe datorie și să le plătesc cu baniî ce voiû prinde pe miei, pe lapte și pe lână.

— Intrebî de ce nu se facû tóte trebile așa ! pentru că dragă Maneo în țeră la noi nu este credit. Acolo unde este credit astfel se facû cele mai multe treburî. Și cu cât este creditul mai mare, cu atât se facû treburî mai multe și mai mari, și cu cât se facû treburî mai multe, cu atât bogăția fie căruia în particular și a țerii în general cresce și sporesce. Creditul îndecese și însutesce bogăția îmboldind pe fie-care la muncă ; căci de vom lua séma bine, creditul nu este decât uă făgăduélă, uă obligațiune, uă îndatorire de a lucra, de a produce. Sunt proprietar, am pământ ; dar n'am cu ce'l lucra, mă duc la un bancher care are încredere în făgăduiela și în vrednicia mea, imî dă credit, mă împrumută ; cu baniî aceia cumpăr sémênță, plugurî, închiriezû ómenî, fac grău, porumb, rapiță, tutun, lână, lapte, carne, & le vînd la negustorî pe bani, pe zapise, pe polițe ; acei

banii sau acele polițe le dau bancherului și mă plătesc de datorie. Iau alți bani și încep iar rота, morișca cum ții tu.

Negustorii care îmi cumpără grăul îmi dau un câștig și'mi plătesc cu polițe pe care eu le primesc drept bani fiind că știu că o să le plătesc la vreme. Acele polițe, acele hărți sunt credite. Negustorii care au luat grău de la mine, îl dau și ei mai în urmă la brutari cu un prețiu mai mare, cu câștig, brutarii în loc de bani plătesc și ei tot cu polițe pe care le primesc negustorii, încredințați fiind că vor fi plătiți la timp. Brutarii cu grăul fac făină, măcinatul îl plătesc tot cu hărți; cu făina fac pâine și o vînd pe un prețiu mai mare la musteri, pe parale și de multe ori pe credit. Iată cum veți uă mulțime de credite, care se țin lanț unele de altele, și care toate decurg de la un singur izvor. Musterii plătind la termen brutarilor, aceștia pot plăti cu esactitate morarilor și negustorilor și aceștia proprietarului. Iată un șir de operațiuni, de speculațiuni, fie care a înființat credite noi realizând toate câștiguri, fără de a fi trebuință să scotă bani la mai dan la toate lucrările.

D-1 Grant sau D-1 Waller aduce o mașină de treerat, de secerat sau o móră de la fabrica lui Rampson sau a lui Clayton; acel fabricant le o dă pe credit cu poliță de trei, de șase luni sau de un an, hârtie care se negociesă pe piața Londrei, se vinde și se cumpără, trece din mână în mână ca orice marfă. Stan proprietar sau arendaș cumpără acea

machină acea móră de la Grant saũ de la Waller cu condițiunea de a'i-o plăti peste trei, șase luni saũ un an, adică pe credit. Hârtiea, polița lui Stan trece la Waller, din mână în mână constituie o nuaă valóre o nuaă proprietate. Stan macină făină și mălaiũ lui Petre lui Pavel, Ion, Gheorghe, Dumitru & cu tocmelă că și ei să'i plătescă peste un an. Iată alte credite, alte valori circulând și ele în sphera lor. La termen Petre, Pavel, Vlad, Ion, Gheorghe, Dumitru & plătescũ lui Stan, Stan plătesce lui Waller care și acesta plătesce fabricantului Rampson saũ Clayton la Londra. În intervalul acesta însă de un an aũ circulat nisce valori mult mai mari de cât valórea morei, nisce valori, póte de dece ori mai mari care tóte aũ servit a înlesni înființarea a multor altor bogății.

Acésta este theoria creditului redus la cea mai simplă a lui expresiune.

Acum, înțelegi bine, că, creditul fiind dreptul la uă plată în viitor uă datorie cu soroc, trage după dên-sul îndatorirea de a produce, de a înființa bogăție, de a munci.

— Am înțeles atâta, că systemul creditului face că un sat care ar avea dece miĩ de lei naht să facă cât un sat care ar avea o sută de miĩ de lei.

— Aĩ vędũt cum să nascũ creditele și cum trecũ din mână în mână prin sconturi; se cumpără și se vëndũ; sunt uă proprietate ca tóte proprietățile; aĩ vędũt cum acea valóre, acel credit cumpărat de mine de la bancher pe bani saũ pe nisce obiecte care e-

rau ale mele, il pot trece la altul, il pot vinde intocmai ca p'ua marfa.

Proprietatea fiind un drept care reside in persoana iar nu in obiect, precum dicu cu mult cuvint jurisconsultii, este lesne de inteles, este invederat ca ua persoana poate poseda un drept la un lucru care exista precum poate poseda acel drept de proprietate asupra unui lucru care nu exista anca, dar care va exista la un timp determinat. Fie care dintr'aceste duoë drepturi este ua proprietate si suma lor constituie averea totala a persoanei. Sa'ti dau ua pilda : merg la ua fabrica de pluguri, gasescu dece pluguri, dar imi trebuiescu duoë deci, iaū pe acele dece si platescu duoë-deci de pluguri pe fagăduela sau indatorirea din partea fabricantului, ca intr'ua luna imi va face si 'mi va da si pe cele-lalte dece; nu este invederat ca averea mea este de duoă-deci de pluguri, de si astadi nu am in fiinta de cat numai dece, iar cele-lalte dece nu vor exista decat peste ua luna; acel credit nu este el ua fagăduela, ua indatorire din partea lui de a lucra, de a face pentru mine dece pluguri intr'ua luna?

Banii fiind ua marfa ca tote marfurile trebuie sa fie si ei supusi la variatiuni de preturi, la suire si la scadere, dupa raportul ce exista intre cereri si oferte, dupe cautare cum se dice. Cu cat cu ua suma de bani cumperi mai multa marfa, cu atat pretul banilor este mai mare, sunt mai scumpi, si cu cat cu acea suma cumperi mai putina marfa cu atat pretul banilor este mai mic, sunt mai eftini. Pretul bani-

lor să sue cu cât prețitul mărfii scade, și valórea banilor către a mărfurilor scade în proporțiunea cu care se sue prețitul lor. Acest adevăr s'a formulat de un Economist mare ast-fel : *Valórea banilor variésă în rațiune inversă cu prețitul mărfurilor.*

Creditul fiind și el uă marfă este supus asemenea la tóte regulile mărfurilor; prin urmare după regula de mai sus putem dice tot cu acel invēțat că *prețitul creditului scade când valórea banilor să suie, și se suie când valórea banilor scade.*

Baniū ca uă marfă trebuintóasă, un instrument folositor care face slujbe să inchiriésă, se daū cu dobēnda, cum am dice. Uă sută de galbenī socotiți cu chiria lor, cu dobēnda lor pe un an, facū mai mult de cât uă sută de galbenī saū într'alte cuvinte, prețitul unei datorii saū unui credit a uă sută de galbenī, de exemplu, platnici peste un termen óre care trebuie să fie mai mic decât cifra datoriei. Deosebirea între prețitul datoriei și cifra acelei datorii să numesce *scompt*. Ai un zapis de uă sută de galbenī de la Anton pe care el nu este dator să 'ți-l plătescă de cât peste șése luni, acel inscris astăđi nu face uă sută de galbenī, pentru că nu are să ajungă la acea valóre de cât peste șése luni. De vei găsi pe cineva să 'ți-l cumpere acum îndată, acel om nu 'ți va da pe dēnsul uă sută de galbenī, ci 'ți va da mai puțin, va socoti chiria banilor, ce-ți dă până la so-rocul biletului. Acéstă operațiune să numesce a *scompta* zapisul, când pentru uă poliță de uă sută de galbenī platnică peste un an șă dă numai nuoe decī de gal-

beni, scontul este de zece la sută. Cu cât să sue valórea banilor, cu atât să sue și scontul. Putem dar dice că *valórea banilor variésă în rațiune inversă cu prețitul creditelor și în rațiune directă cu scontul.*

— Mi-ai dis de nu me'nșel că uă marfă trecënd dintr'ună mână intr'alta înființésă un credit, uă avere nuoă, că imulțind acele prefirări din negustor în negustor sporim bogăția ca bulgările de zăpadă care cresce rostogolindu-se; dar óre imulțind prea mult acele treceri de la unul la altul fără măsură, nu ne punem în primejdie a da peste un om care să nu să ție de vorbă și atunci să facă să cadă toți negustorii unii peste alții ca cărțile cu care să jócă copii și se restórnă una pe alta. Fă-mě să înțeleg care este marginea până unde să póte întinde creditul fără primejdie.

— Ți-am spus că creditul este dreptul la uă plată intr'ună di hotărátă. Valórea creditului este plata la timp, valórea hărtiei atárnă numai și numai de la siguranța că va fi plătită la scadență. Dacă nu se ține fagăduéla, adică dacă creditul nu se póte plăti, valórea lui s'a perdut întocmai ca un ban care se dovedesce calp, dintr'acel minut numai umblă și să pricinuesce pagubă pentru cel care il are în mână. Înțelegi bine că probabilitățile de plată bine calculate ne daū măsură și ne arată mărginile mai strimte sau mai largi până la care să póte întinde creditul. Ai observat prea bine că la fie care trecere a acelorășii mărfuri dintr'ună mână intr'alta să nasce un credit nuou, un instrument de producere. De va trece

prin douăzeci de mână să vor înființa douăzeci de credite care toate să anulează cu plata a unui singur dintr'acele credite, plătindu-le ea pe toate unul după altul. Ast-fel dar nu se poate determina într'un mod absolut proporțiunea între bani și credite; acea proporțiune depinde de la iuțela circulațiunei banilor, adică de la numărul trecerilor mărfurilor dintr'ună mână într'alta; atârnă de la activitatea, de la probitatea, de la inteligența ómenilor și de la sciința lor comercială; depinde de la încrederea în guvern și în stabilitatea legilor, de la executarea lor cu strictetă și de la uă mulțime de alte împregiurări. Se asigură că în Englitera valórea creditelor care circulă întrece de deuce ori valórea mărfurilor ce represintă. Crisele commerciale vinú mai cu deosebire din calcule greșite asupra transferurilor, trecerilor din mână 'n mână, din neținerea în sémă a împregiurărilor și din neaplicarea legilor. Ai auđit negreșit vorbindu-se de crisa comercială de la 1859; aceea catastrofă a venit mai cu deosebire díntr'un calcul greșit a două banchieri îndrăsneți din Bucuresci care au voit să se îmbogățescă prea de uădată. Ei vėdend înlesnirea cu care s'au petrecut mărfurile și căscigurile realizate în cei din urmă ani, în care cerealile fuseseră fórte căutate și ajunseseră la prețuri fórte mari, și cređend că cererea de manufacturi va merge tot crescend, au cređut să se folosescă de creditul ce aveau în Europa și au împins pe negustori a aduce mărfuri multe deschidendu-le credite mari, ba încă cređend că numărul prāváliilor nu era destul

de mare, aŭ scos calfe după la negustori, le-a deschis magaziŭ în Bucuresci și în provincie, le a dat credite și i'a pornit la Londra, la Paris, la Lipsca și la Viena; aŭ umplut tóte prăvăliile până în tavan cu mărfuri care trebuieău plătite în streinătate în cel mult șese luni. Cererea a fost departe de a corespunde cu imbulđéla mărfurilor, speranțele nu s'aŭ realizat, manufacturile nu s'aŭ putut trece cu indestulă iuțélă de la toptangii la negustori și de la aceștia la musteri. Véndérile din care nădăjduia fiecare să-și plătescă polițele nu s'aŭ făcut, valórea creditelor a scăđut. Negustorii nu aŭ putut plăti toptangiilor, aceștia nu aŭ avut cu ce plăti bancherilor și ast-fel nici ei nu ș'aŭ putut ține îndatoriile către corespondenții lor în streinătate și 'iam vėđut căđénd în trei patru luni unii peste alții ca și cărțile de care vorbeai adineaori. Falimentele cu sutele pe săptămână, spaima în tóte transacțiunile, sărăcia pretutindenii și creditul pieții Bucurescilor compromis în Europa pentru mult timp.

Ai vėđut cu câtă înlesnire bancherul mi-a scopmtat polițele arendașilor. Când pe piață sunt multe polițe de arendași, când ele aŭ iscălituri bune, când recolta merge bine și bucatele se cerú la schele, atunci acele polițe se scomptésă lesne; Dar când din contra se află prea multe de acele polițe date afară, când anul nu se arată bun și când bucatele nu prea se caută la schele, atunci bancherii nu prea îndrăsnesc a scompta asemenea hărții saŭ că cer un scompt prea mare; efectele ce scot băncile, adică hărțile de felul

ăstia ce am în mână devinū mai rari mai cumpătate, *Emisiunile se contractă*, să string, cum se ȃice în limbagiul financiar. Atunci negustorii nu pot ține mărfurile ca să accepte prețuri bune, sunt siliți să vëndă cu or ce prețiu și chiar în pagubă ca să pótă plăti polițele lor. Ast-fel *contractiunea emisiunilor saū suirea scomptului trage după dēnsa scāderea prețului mărfurilor*.

Scāderea prețurilor coincidând mai tot d'auna cu contractiunea emisiunelor, mulți credū că acea scādere provine din lipsa de bani. Acēsta este o eróre; Ea provine dintr'un esces de marfă adusă în tîrg, ceea ce pricinuesce imbuldēla și suirea scomptului. În Englitera, mai cu deosebire, scomptul să sue de multe ori, precum s'a întēplat anul trecut, nu din lipsă de bani, dar ca să moderese uă produțiune prea mare, ca să oprēscă un prea mare număr de transacțiune și să previe uă crisă, sue scomptul ca uă măsură de asigurare, cum ai vēdut că se face la machină când să grămădesce prea mult abur, se deschide capacu de lasă să éśă aburu ca să nu plesnēscă cazanul.

Ți-am arētat cum circulă creditile, cum se întindū și cum se pune frîu la o prea mare activitate când acea iuțelă pôte să aducă primejdiī. Să nu cređi însă că în cele-lalte țeri tóte creditele circulă; cele mai multe, staū și rēmānū închise în condicele negustorilor. Creditele numai atunci, devinū active și circulă când să mobilisēsă, când se transformă în efecte de comerciū, în polițe, bilete la ordin & și trecū din mână

'n mână. La noi toate datoriile stau morțe; nu este nici un folos a le transforma în bilete; nimeni nu ar priimi acele hărți în comerț, fiind că creditul este într'ună stare cu totul neînsemnatore. Acolo însă unde creditul este mare, precum în Anglita, foarte puține credite rămân neactive. Creditul care circulă mai mult aici este ceea ce se numește în Franța *bilete de compesență* și în Anglita *accomodation bill*, un credit rău vădut pe aiurea, fiind că nu este acoperit, nu este întemeiat pe nici uă tranșă comercială adevărată, reală, și care prin urmare pôte da loc la uă mulțime de abuzuri. Eată cum se nasce acest credit : un om are trebuință de bani, scôte uă poliță, găsesce două sau trei amici compesenți care bine voiesc, a i-o gira, se duce la un bancher sau la un particular și ia bani pe dânsa. Acei care dau bani pe asemenea efecte o fac mai mult de lăcomia unui scompt mare; acesta este comerțul cel mai obicnuit între cheltuitori și cămătari. Ar fi însă uă greșelă a condamna într'un mod absolut asemenea credite. Acolo unde omeni sunt muncitori și onești, aceste credite înființesă bogăție, fac uă poliță, o girésă un amic sau două, ia bani; banii îi întrebunțesă în specule sau în industrie, realisésă căștiguri și cu acele beneficiuri plătesc polița &.

Fiind că ești plugar voi să îți vorbesc despre un credit foarte întrebunțat într'ună țără depărtată care are mare asemănare cu a noastră, țără de ciobani și de plugari, în Scoția. Acest credit de care voesc să îți vorbesc pörtă numele de *System Scotian*. Englesii îl

numesc *Cash credit*, (credit pe bani bătuți), dar în realitate nu este de cât un *accomodation bill*. Eată cum se practica acest credit : Un om are uă bucată de pământ sterp, nisipos sau băltos; dar care pământ cu muncă și cu cheltuélă s'ar face roditor. Intr'acea țéră s'aũ înființat o mulțime de bănci; tréba acestor bănci este de a da bani cu împrumut ómenilor cunoșcuți de cinstiți și muncitori; dar în loc de a'î împrumuta cu bani bătuți, le dau hărții de câte uă liră una; acele hărții însă aũ darul că or când voesci le poți schimba la acea bancă pe bani bătuți. Dar fiind-că tótă lumea a ajuns să scie că acele bi-leté or monedă este tot una, ele umblă din mână 'n mână întocmai ca banii și așa toți negustorii, toți fabricanții, toți lucrătorii, tótă lumea le priimesce drept bani. Băncile acestea avënd încredere în hărnicia și în onórea locuitorilor agricultorii ai țerei, îi împrumută cu de acele hărții; cu acei bani ómenii se pună pe muncă și pământul sterp, nisipurile și mlăstinile în duoí trei aní se prefacă în liveți și în câmpii roditoare. Productele dobëndite se vënd și cu beneficiul ce dobëndescă, cultivatori după dênsele își plătesce datoria către bancă. Increderea ce inspiră acele bănci a ajuns atât de mare încât or ce bancă priimesce cu cea [mai mare înlesnire hărțiile acelor bănci. Ele împrumută de la 100 pênă la 1000 Lire cu garanția cel puțin a duoé persóne; garanții aũ dreptul a priveghea împreună cu banca lucrările cultivatorului, a'î cerceta socotelile și a'l opri când vede că face întreprinderi nesocotite.

S'a dovedit printr'ună anchetă a parlamentului că una dintr'aceste bănci cu 1000 Lire a făcut daraveri de 50,000 de Lire pe săptămână; uă altă bancă cu 500 de Lire a făcut într'un an lucrări agricole de 70,000 de Lire. Mai nici uădată, saū fôrte rar se perde ceva din banii împrumutați; uă bancă care în timp de 21 de ani a făcut treburi de 90 de milioane nu a perdut de cât numai 200 de Lire de la uă împrumutare și totalul perderilor ei nu a fost mai mare de 1200 de Lire.

Creditul acestor bănci este la dispozițiunea tutulor, a săracilor ca și a bogaților; este pentru tineri un capital pe care îl găsescū or când voescū să muncescă; acest credit le permite să se sue cât de sus îi ertă activitatea și înțeleptiunea lor. Se găsescū milionari care nu au avut la început alt capital de cât creditul acestor bănci.

Deosebit de aceste folóse, o mulțime de lucrări publice, canaluri, poduri &, s'a făcut cu creditul acestor bănci.

Systemul de credit și uă educațiune naționale bine înțelėsă au smuls Scoția din întunericul barbariei și au rėdicat'o la strălucirea ei de astăzi.

— Tóte, câte mi-ai spus despre credit sunt fôrte bune, fără indoelă, dar mărturisesc, că nimic nu mi'a făcut mai mare întipăririre, nimic nu mi'a plăcut ca systemul Scoțian; nimic nu cred că ar putea aduce mai mult folos în țera noastră ca înființarea unui asemenea credit. Eū simț că m'așū îmbogăți numai în dece ani, și când s'ar îmbogăți mai mulți români,

deu că nu cred că ar fi rău pentru țară, ar mai însufleți; simt eu că România s'ar face mai mare și mai puternică. Tot aduci machinii dup'acolo, nu s'ar putea ôre să aduci și uă bancă d'acelea?

— Te-am întrebat mai deună-đi de ce nu ții oile în luncă și mi-ai răspuns, dacă 'mi aduc bine aminte, că de vre o două-đeci de ani de când cu vërsările Dimboviței la Conțești apa zace cu lunile acolo și că din pricina umezelei și a erburilor rele, oile capătă gălbésă. Acele instituțiuni de credit sunt ca oile dumitale, prosperă acolo unde este aerul bun, unde nu crescú burienii rele, și nu potú trăi nici prospera de cât numai acolo unde domnesce dreptatea și libertatea; aceste două elemente sunt ceea ce este pentru oi aerul bun și apa curată. Pe cât țera noastră va fi cum este, numai instituțiunile de camătă potú prospera. „Libertatea, a đis Michel Chevalier, place creditului, fin că o privesce, și cu drept cuvint, ca o garanție a ordinei, o consideră ca amică asigurăției generale și individuale, protectricea drepturilor tutului și ale fie-căruia.“

Ți-am đis că prăvălia în care am cumpărat biletul acesta să numesce bancă, dar de vreme ce am apucat să-ți vorbesc de comerciul banilor încai să o fac pe deplin. Trebuie să scii că sunt fel de fel de bănci, precum sunt fel de fel de prăvălii care să numescú tot fererii; dar în unele găsescú numai fer nelucrat șine saú drugii, într'altel se vinde brósce, balamale, lacăte, surupuri și lanțuri, într'altel ciocane, nicovale, topóre, cleșci, dălți, tesle, rindele, casmale, etc.

într'altele puscă, pistóle și săbiu etc. fie-care ferărie își are specialitatea sa; asemenea și băncile, fie-care își are felul său de operațiunii, și de aî băgat bine de sémă la câte am đis, negreșit că aî observat deosebirea ce există între daraverea ce am făcut dând bancherului polițile arendașilor și luând pe dânsule o hârtie cu care o să mi se plătescă acei banî la Londra, și între operațiile băncilor din Scoția care dau banî cu împrumut lucrătorilor de pământ: cea d'ântéiú se numesce, bancă de scont, bancă de schimb, cea-l-altă se numesce bancă rurală. Dar deosebit de aceste operațiunii, mai sunt multe altele dintre care unile fórte însemnate și voesc a țî le spune.

La început operațiunile băncilor erau fórte simple, erau ceea ce se numiaú saú să numescú și astăđi zarafic, schimb, adică schimbaú monedele unele într'altele. În orașele ca Veneția, Hamburg, Constantinopole unde se făcea comerciú cu fel de fel de țeri și cu fel de fel de banî, într'ua țerră ca a noastră unde, ne existând o monedă națională, tóte monedele din lume aú curs, fără măcar de multe ori de a se cunósce valórea lor întrînsecă, zarafi la trebuintă dau o monedă în schimb pentru alta, rezervându'și un folos de la acéstă operațiune. Argintariú fiind mai în stare a cunósce adevărata valóre a deosebitelor monede aú fost cei d'ântéiú care aú întreprins speculațiunea schimbului monedelor saú zarafical; mai târđiú cursul monedelor începând a se regula și vinđerile dintr'ua țerră cu alta începând a se face cu polițe, comerčiul schimbului de banî a început a

perde din importanța sa și argintariii din Anglittera au început a primi în păstrare bani precum fac astăzi casele de depozite și consemnațiunii dând depuitorilor un folos, uă dobândă, și ei argintari realisaū un folos, mai mare, scomptând bilete de comerciū. Biletele date de argintari erau platnice la purtător și treceaū dintr'ua mână intr'alta prin giruri. Incet incet au îndrăsnit să covârșască în bileturi sumele depuse în lățile lor și unii s'au dus până a emite bilete de uă sumă de cincī ori mai mare de cât numerarul ce aveaū în deposit. Vădend căștigurile ce realisaū acei ce făceaū această speculă, câștī-va capitaliști profitând de trebuința ce avea guvernul Engles de bani pentru susținerea resbelului cu Francia la 1679 s'au asociat și-au oferit un împrumut de 1,200,000 lire cu $8\frac{1}{3}\%$ cu condițiunea de a li se recunósce lor dreptul exclusif de a emite bilete de bancă pe scompturi de uă sumă egală cu cea împrumutată, astfel asociațiunea acelor capitaliști, deosebit de dobēnda de $8\frac{1}{3}\%$ ce priimeau de la guvern pentru banii lor se mai foloseau, încă p'atāt póte, de la scompturi: și dobēnda ce realisaū era în adevēr uă dobēndă de cel puțin $16\frac{1}{2}\%$: acesta a fost origina băncii Engłiteri, al cării drept de emitere de bilete n'a mai fost limitat în urmă. Astfel s'a monopolizat dreptul de a emite bilete de bancă, bilete platnice la purtător.

Acest exemplu s'a imitat fórte mult și asemenea bănci s'au format mai în tóte țerrile cu dreptul de monopol de emitere de bilete platnice a vista la pur-

tător. Acum în urmă un asemenea drept s'a cerut și de la guvernul nostru de d. Pereir.

Concesionarii de asemenea băncii au știut tot-d'a-una să profite de trebuința guvernelor d'a se împrumuta și au dobândit monopolul de emiterie de bilete. Ele se numesc băncii de scompt și de circulațiune. Operațiunile lor consistă în a scompta polițe și alte efecte de comerț și a le plăti cu bilete de bancă, bilete care având îndatorirea de a se preface în bani bătuți or când s'ar cere, inspiră încredere și umblă mult timp din mână 'n mână întocmai ca bani, fără de a veni la bancă să cêră a fi schimbate în bani; Într'acea vreme termenul biletelor scomptate sosesc și banca încăsuesce banii cu care pôte face faciă la cererile de plată a biletelor emise.

Aceste băncii trebuie ânsă să lucreze cu băgare de sémă, să nu scomptese de cât bilete sigure și să nu emită o prea mare cătime de hârtie în comparațiune cu banii ce are în casă, căci la un cas de crisă să pôte întâmpla ca creditele cădând, posesorii de bilete de bancă să alerge grămadă, cerând schimbarea biletelor în metalic, cum s'a întâmplat în Francia la 1848. Guvernele ca să evite crise de asemenea natură mărginesc biletele emise să nu trecă peste 3 sau 4 ori suma banilor. Banca Franciei cu un capital de 90 de milioane a ajuns a emite în unele împrejurări bilete de bancă până la suma de 800 de milioane.

Băncile acestea trag un folos însemnat de la monopolul de emiterie de bilete. Să ne închipuim uă bancă cu un capital de un milion de galbeni având

facultatea de a emite bilete pentru trei milioane de galbeni, scontul fiind să dicem numai de 6 0/0, banca realisă cu capitalul de un milion de galbeni un venit anual de 180,000 galbeni adică 18 0/0. Cei mai însemnați economiști sunt astăzi în contra privilegiilor acestora. În Statele-Unite ale Americii emiterea de bilete platnice la purtător este liberă și uă mulțime de bănci și de case de comerț facă speculațiunea de scont cu biletele lor. Acastă libertate a devenit în unele împrejurări un isvor de abus și a putut face mari necuviințe și aduce mari pagube; dar ca or-ce libertate a adus folose mult mai mari decât neajunsurile ce au pricinuit; pagubile sunt nesimțitoare pe lângă serviciile ce au făcut industriei și comerțului. Emiterea liberă a biletelor platnice la purtător a făcut a se realiza până la un punct visul unor socialiști : desființarea dobindei coborându oare orî până la 1 0/0 pe an.

În Anglita cu tot monopolul dat băncii de a emite numai ea bilete platnice la purtător bancherii și negustorii au găsit mijlocul de a face să devie acel monoppl cu totul ilusoriu; atât este de adevărat că legile și instituțiunile ca să se pôtă pădi trebuie să fie întemeete pe adevăratele trebuințe ale societății și să fie conforme cu spiritul și cu tendințele națiunei. Comercianții și bancherii englesi au schimbat astăzi forma transacțiunilor de bani, a cumpărării și a vândării biletelor; în loc de a sconta de la unii la alții polițele cu bilete platnice la purtător, ei au adoptat sistemul de a înscrie polița în condică, la

creditul clientului, și ai da în loc de bilete platnice la purtător o condicuță cu modele tipărite numite cecuri (chèques) care sunt în realitate polițe asupra bancherului, platnice or în ce moment cui i le înfățișează. Traentiile de cecuri trecu într'ensele numele celui d'ânteiu purtător și după aceea circulă întocmai ca biletele de bancă. Cecurile sunt precum vedem bilete la ordin, trase asupra unui bancher și platnice la întâea înfățișare purtătorului, sunt bilete la ordin al căror termen de plată este sosit, precum și biletele la ordin devin cecuri în ziua când a sosit scadența lor.

Lucrarea bancherilor este de a cumpăra datorii cu făgădueli de plată. Făgăduelile de plată să pot face sub două forme, sau printr'o făgăduelă scrisă, sau prin sume înscrise în comptul clientului, sume asupra cărora el pôte trage cecuri, care și acelea sunt platnice la purtător. Singura deosebire după cum veđi între biletele de bancă și cecuri, este că cecurile să girésă în vreme ce biletele de bancă trecu de la unul la altul fără gir; fiind că plata cecurilor nu este obligătoare pentru bancher precum este a biletelor de bancă pentru banca Engliterei sau pentru banca Francii.

Ți-am vorbit așa de întins asupra cecurilor fiind că ele sunt de o mare înlesnire în comerciu; fiind că întrebuintarea lor se introduce și în alte țerrî. În Franca consiliul de stat are în studiū uă lege privitoare la aceste efecte de comerciu care s'au introdus fôrte mult în daraveri.

În Londra sunt zile în care să facu treburî de

40 și 50 de milioane de Lire și trebuia o sumă de aproape 3 milioane de Lire numai pentru plata poliților și a biletelor la ordin scădute pe totă ziua. Englesi au găsit un mijloc foarte ingenios de a economisa o mare parte dintr'acești bani. Să ne închipuim că ați scade o poliță a lui Gheorghe de 1000 de Lire, la mâna lui Nicolae, că tot astăzi scade o altă poliță a lui Nicolae de 1100 de Lire la mâna lui Costache și scade și o poliță de 1200 de Lire a lui Costache la Gheorghe; pentru plata acestor polițe ar trebui un efectiv de 3300 de Lire, în vreme că dacă aceste trei persoane s'ar afla împreună, s'ar plăti unii de alții numai cu 200 de Lire ce ar lua Gheorghe de la cei-lalți doi, plătindu'i fie care câte 100 de Lire. Englesii au instituit la Londra o casă de refuire, de lichidare sau mai bine zicând de limpedere numite *Clearing house*. Mai toți bancherii și comercianții cei mari au acolo un agent al lor căruia îi tremită toate efectele de comerț în ziua scadenței. Acei agenți se adună și refuesc deosebitele polițe și bilete plătind pentru fie-care numai deosebirea valorii efectelor dintre dânsii. Această instituțiune atât de folositore a fost imitată și în alte orașe.

De vre-o câțiva ani s'a format în Europa, în Anglita mai cu deosebire, companii de împrumut. Scopul lor cel mai de căpetenie este de a împrumuta întreprinderilor industriale acelor care merită a fi susținute; asemenea companii sunt mai cu deosebire în Franța *Compania creditului industrial și comercial* și în Anglita *International lang credit company*.

Cele mai însemnate bănci precum creditul mobilier, London et Winsminster bank, Union et London joint stok, Banca Ottomană, Creditul industrial, London. et County bank și o mulțime de alte instituțiuni de credit fac și ele acum avansuri de bani întreprinderilor industriale; Ar fi de un mare interes ați spune ce mari exploatațiuni și întreprinderi a deschis creditul Internațional în Austria și ce sporire de valoare a dat pământului și întreprinderilor agricole.

Sistemul acesta de credit industrial născut în Anglita, patria ideilor economice, este pôte tot ce s'a făcut mai însemnat până acum în Economia financiară.

Legea numită *Limited liability* care mărginesce răspunderea acționarilor la sumele vărsate a rădicat or ce temere și a deschis un câmp fără margini participațiunei fie căruia particular în operațiunei financiare. Astă-đi tôte economiile intră în companii financiare care bine conduse daă folóse însemnate; un profesor, un medic, un inginer participésă prin economiile lui la întreprinderi mari și realizéză beneficiuri însemnate, fără de a'și da cea mai mică ostenélă.

Un oraș voesce să se lumineze cu gaz; se formésă o societate cu un capital neînsemnat; interesați de a vedea orașul acela bine luminat, adică toți locuitorii aceluși oraș ajută formarea companiei subscriind ca acționari și tot de o dată se abonésă ca consumatori; ast-fel mai tot aceleași persóne fiind și consumatori și acționari beneficiurile realizate de la ei ca consumatori se reîntorc éráși în pungile lor ca acționari.

Acésta se pôte face pentru orașele cele mari cu

pânea, cu carnea, cu iluminarea și cu o mulțime de alte obiecte ca să fie abondente, de bună calitate și cu prețul cel mai cuviincios. Eată socialismul către care mergu societățile cîvilisate, asociațiunii libere, ear nu asociațiune impusă de legi, dictată de pătimî și de capriciî care nu pot duce de cât la sărăcie și la despotism.

Un alt-fel de bănci de care vei fi auđit vorbindu-se fórte mult sunt băncile hipotecare. Lucrarea lor este de a împrumuta banî cu ipotecă de proprietate nemîșcătóre; datornicul nu plătește nici odată suma împrumutată, ci o desface cu încetul, plătind pe tot anul deosebit de dobândă și uă mică parte din capete. Suma ce se plătesce pe tot anul să numesce *anuitate*; ea să compune din două părți, uă parte este dobânda și cea l'altă să numesce *amortîire* sau *amortisațiune*, destinată a stinge datoria într'un număr de anî óre carè. Dacă pentru uă datorie ipotecară de 10,000 galbenî se plătesce pe an uă anuitate de 800 galbenî adică 8% și dacă dobênda este 6% cei-l'alți 2% sunt pentru stingerea datoriei, pentru amortisare; și fiind că pe basa 6% cu o amortisație de 2% un capital se stinge în aprópe 23 de anî, după calculile de dobênda la dobênda; proprietatea ipotecată plătind regulat pe tot anul câte 800 de galbenî, 23 de anî d'a rîndul pentru datoria de 10,000 galbenî; peste acel termen de 23 de anî remîne proprietatea liberată și desfăcută de datoria contractată.

Aceste bănci ca să fie bine asigurate împrumută sume mult mai mici de cât valórea obiectului ipotecat,

și calculate ast-fel ca venitul moșiei să plătească lesne și cu prisos anuitatea contractată, la cas când proprietarul împrumutat nu ar fi exact cu răspunderea anuităților la termenii hotărâți.

Acele bănci ca toate băncile nu împrumută bani, ci emit bilete numite *bonuri ipotecare, lettres de gage sau pfandbriefe*, care hărți fiind asigurate capete și dobândi în valórea și în venitul totalității moșiilor ipotocate, să pot negocia. Sunt capitaluri care preferă a fi asigurate și stabilite pe ani îndelungați fără de a avea grija să caute întrebuintare în toate dăile; mulți capitaliști preferă mai bine uă dobândă modestă și sigură decât un procent mare, dar care le ar pricinui alergături, bătae de cap și grijă.

Aceste bănci s'aun format întâi în Prusia prin asociațiune între proprietarii datorii; ei s'aun întovărășit între dênșii, s'aun asociat și aun pus moșiile ipotecă făcându-se solidarii unii pentru alții, aun emis bonuri ipotecare care fiind asigurate, capital și dobândă, în valórea moșiilor și în venitul lor, aun ajuns a se negocia lesne.

— După cum vedem toate băncile scot numai hârtie iar nu bani.

— Observațiunea este foarte adevărată de aceea și se numesc instituțiuni de credit, fie bănci de scont și de circulațiune, fie bănci rurale, industriale, ipotocate, generale sau particulare, ele sunt toate bănci de emisiune; adică emit hârtie, fac comerțiul de credit; căci după cum ai vădut, creditul este o marfă ca toate mărfurile, un instrument de lucru. Toate băn-

cile se țin strins legate unele de altele ca nisele mădulari ai aceluiași corp a sistemului comercial și industrial, și linia care le desparte pe unele de altele este anevoe de însemnat; se poate dice că baza operațiunilor tuturilor este de a primi valori materiale și de a da credit. Acelea care primesc bani îi întrebuințează cu folos și cu acel folos pot face față la obligațiunile ce iaă către depuitorii acelor bani, dau bilete de bancă sau cecuri. Banca Engliterei nu plătește nici uă dată dobândă la banii ce i se incredințează. Din toate operațiunile, scompturile sunt cele mai importante, excedentele le dau cu împrumutare la samsari băncilor la *curtieri* sau la *bank brokers*, care sunt mijlocitori între bănci și celelalte stabilitamente; curtierii veghiesă și execută scadențele, implinirile și plasamentele acelor sume ca să nu se pricinuască nici perderi de capitaluri nici să remăe în nelucrare.

— Din câte 'mi ai dice, înțeleg că sunt două feluri de credite, unele întemeete pe increderea în onórea și în activitatea persoanei, precum este acela al scomptului biletelor &, și altul întemeet pe valoarea lucrurilor cu care împrumutatul respunde, precum este creditul ipotecar, mai înțeleg că cu instituțiunile bune de credit uă țerră are trebuință de puțin bani, că bogăția nu stă în aur nici în argint, ci în industrie, în comerciū, în înlesnirile de a produce mult și de a asigura daraverile. Ast-fel uă țerră poate avea bani puțin și a fi foarte bogată, în vreme ce alta poate avea bani mulți și să fie foarte săracă în comparație cu aceea care are bani mai puțin.

PARTEA A TREIA.

IMPRUMUTURILE STATULUI

I.

Apa se retrăsese, noroiul se prefăcuse în praf, era ora de amiazi; lăsasem muncitorii să se odihnescă, când auzii o trăsură intrând în curte; întorc capul și ved o droșcă frumoasă trasă de patru cai negri bine hrăniți, duși de un surugiū cu poturi și tustuci și cu panglici tricolore la pălărie. Înaintea trăsorei alergau două dorobanți călări cu carabinele în sus la oblic, un alt dorobanț trepăda din totă puterea calului la scara dreptă și un al patrulea pe capră ținea pușca în sus. Ajunși la ușa casei un tînăr se deslipi a lene de pernile trăsuri, se coborî și după ce se întinse căscând dete câte va ordine dorobanților ce'l întovărășia. Pe unul îl trimise să'î aducă pe primar, pe altul după perceptor, pe cel mai ager îl însărcină să mergă din casă în casă să vedă dacă la toate țerancile aū învieat semânța. Era un sub prefect, sub a cărui bună și demnă pață patru-deci de comune aū fericirea a trăi!

D'abia schimbasem salutările de rigóre, și visitorul începu a'mi vorbi de devotamentul său către guvern, de exactitudinea cu care aduce la îndeplinire ordinele Onor. Minister; de odihna și de interesele

ce sacrifică pentru binele țerei, de greutatea serviciului, de recrutație, de înec, de Radu Anghel, de prinderea lui Mihaï Bonea, de mórtea lui Codițoiu și de trebuința absolută și urgentă de a se spori numărul impiegaților sub prefecturilor cu cel puțin zece scriitori, ajutóre, șefi de mész, și șefi de serviciu ca să aibă și aceste autorități uă cancelarie respectabilă. După acestea imi cită vre uă doué sute de numiri, permutări și înaintări în administrațiune și în magistratură, adăogând ca un proscriptum oftând:

— Eü ánsă am rămas și de astă dată tot sub prefect! Dice cineva nedreptate, dar mai nedreptate de cât la mine s'a mai vėđut vre o dată pe lume! De duoi-spre-zece ani servesc Statului, toți nătării m'au trecut înainte. Vėrul meu O.... cu care sunt de o sémă și cu care am fost în scólă, dac'a avut noroc veđi unde a ajuns, ear eü am rėmas de ris, tot sub prefect. Noroc și ear noroc! E bine să aibă cineva noroc.

— Dar cum! pozițiunea ómenilor în serviciul Statului să fie ea óre la discrețiunea norocului, a întâmplărilor órbe! Nu cređi că funcționarii înalți, că miniștri, deputații. senatorii și toți reprezentanții și funcționarii trebuie să fie ómenii eminenti prin talentele și sciința lor, ómenii încercați în trebile Statului și cunoscuți în lumea politică?

— Apoi să'ți spuï, daca este vorba de sciința, cine póte să scie mai multe decât mine? În 12 ani de serviciu, din care patru ca sub-prefect, voiu fi învățat și eü ceva! Am fost sub-prefect în patru

plăși, și un om care cunoște patru plăși ca acelea la care am fost eu, se poate lăuda că cunoște totă țera de la Dunăre până la Carpați. La Schelă am fost, la câmp am fost, la podgorie am fost, la plaiu am fost; le știu toate, și bune și rele. De cunoscut sunt foarte cunoscut și în țară și afară din țară. Am avut a face cu toți generali Ruși de la mic până la mare; pe Paskievitz l'am dus până'n bătea tunului Silistrii; la Calafat cât p'aci să pue Skender Pașa mâna pe mine cu proviantul a dece miș de muscali cu tot. Când a venit Turcii am fost cel d'ânteu trimis pe marginea Dunării pentru zaherele; am fost nelipsit de lângă Ahmet Pașa: Omer Pașa imi făgăduise să'mi trimiță și cavalerie; pe generalul Coronini m'am dus tocmai la graniță de l'am adus în țară; pe Principele Albert de Prusia l'am plimbat pe munți d'a impușcat capre și urși. Cine poate să fie mai cunoscut de cât mine!

— Tóte aceste merite îți constitue poate drepturi netăgăduite la recunoștința cetățenilor dumitale și mai ales la o pensie bogată, poate și la o recompensă națională, de cel puțin 5000 de lei pe lună. Dumne-ta aspiri la posturile cele mai eminente ale țerii, eu admir și aprob ambițiunea la un tiner. Doresc să fi ministru, aspirațiune frumoasă și demnă; îți ures acéstă fericire căci știu că nu te gândești la binele ce ai putea face dintr'acéstă înaltă pozițiune amicilor și rudelor dumitale, nici la léfa de 8,000 de lei pe lună, ci te gândești. sunt sigur, la serviciile ce ai putea aduce patriei dumitale, la binele

ce ti-ai putea face și la numele ce ți-ai câștiga în istorie.

— Negreșit că pentru cinste mai mult, și numai pentru cinste, imi dișe el îngânându-se și aprindând uă țigaretă.

— Fără indoelă, te-ai gândit și ai meditat asupra tot ce este de făcut în țeră și despre tot ce'i trebuie ca să ajungă a fi un Stat mare și puternic; te-ai gândit la lucrurile cu care ai să începî....

— Dară domnule, m'am gândit! Mai întâi de tôte : autoritatea guvernului; trebuie să'l scie toți de frică, să nu îndrăsnescă nimeni să iasă din vorba și din porunca lui, să nu stea hârțiile cu lunile prin cancelarij nelucrate cum am găsit eu la unele sub-prefecturi; la tôte petițiunile trebuie să se pue îndată priimirea și o rezoluțiune ca să se facă lucrarea la timpul cuviintios.

— Sciū și eu că o societate are trebuință de autoritate; nu pôte exista de cât prin domnirea puterei saū prin domnirea legilor, a legilor basate pe rațiune și pe dreptate; când uă societate este lipsită cât-va timp măcar de asemenea legi, consecința naturală este că să găsesce curënd uă voință individuală care pune mâna pe putere. Cred dar că datoria unui bun ministru este, nu de a inspira frica, ci mai cu deosebire a căuta și a găsi legile cele adevărate ca să supue lor tôte voințele individuale și astfel să opréscă tendințele particulare care ar voi să supue societatea la voința lor. Cred că datoria unui bun ministru este să caute și să găsească mijlócele prin

care locuitorii să devie mai avuți; căci de vom merge de la simplu la compus : Statul fiind compus de județe, județele de plăși, plășile de comune și acestea de familii, de vom lua cea după urmă unitate colectivă, comuna; vedem că cu cât familiile ce locuiesc uă comună sunt mai bogate cu atât comuna este mai în stare de a avea școli bune pentru dezvoltarea morală și intelectuală a tinerimei, pentru formarea gustului și îndreptarea moravurilor locuitorilor, instituțiunii de bine-facere, strade curate, bine pavate și luminate, apă curată și abondentă și toate instituțiunile și lucrările care constituie civilizațiunea și buna stare a societăților moderne. Cu cât comunele care compun uă plasă vor fi mai înstărite, cu atât acea plasă saū ocol va avea mai multe mijlôce pentru înființarea de lucrări pentru care se cere cooperațiunea mai multor comune, pentru școli de un ordin mai înalt, spitaluri, drumuri vicinale, serviciū postal &. Mai multe plăși bogate formând un județiu, acel județiu va fi mai în stare de a păși pe calea civilizațiunei decât un județiu compus de plăși în care se găsesc comune sărace; va avea ómenī luminați și în stare de a chibzui, a cerceta și a înființa instituțiunii de credit potrivite trebuințelor colective; cu cât județele sunt mai în bună stare cu atât statul este mai tare, mai puternic. Nu cređi, Domnule, că de am cerceta aceea ce se cuvine la uă casă, la uă familie, am putea ajunge să scim pină la un punct aceea ce ar fi de folos să facem pentru prosperitatea Statului?

— Negreșit și eu sunt de acéstă părere.

— Un stăpân de casă, un tată de familie, un intendent sau un episcop nu are el ca cea d'ântei datorie, ca îndată ce ia direcțiunea casei să caute mijlocele de a spori veniturile și de a micșora, sau chiar de a suprima cheltuelile cele de prisos și ne trebuincioase? tot așa îmi pare că ar trebui să facă și un guvern pentru ceea ce privește pe Stat. Un om care are pretențiunea de a fi la cârmă, de a guverna, trebuie mai întâi să cunoscă totă veniturile și toate isvórele de bogăție, atât pe acele care există cât și pe acele care s'ar putea înființa; să cunoscă toate cheltuelile și să scie care dintr'ensele sunt trebuincioase și care nefolositoare și de prisos, ca veniturile să le sporască și cheltuelile să le reducă. Dumnéa care ai nobila pretențiune de a cârmui țera ia spune-mi te rog care sunt veniturile ce crezi că se pot spori, care sunt acelea care împiedică dezvoltarea producțiunii și care prin urmare opresc îmbogățirea, și în fine spune-mi care sunt cheltuelile acelea care crezi că s'ar putea reduce sau suprima fără de a jicni serviciul, adică garanția ce este dator guvernul respectului persoanei și proprietății cetățenilor.

— Le sciam Deu ca pe tatăl nostru; dar de când s'au orânduit casierii pe la toate plășile nu le mai știu bine, că s'au mai schimbat, adică s'au adăogat și unele și altele după trebuință. Dar ce folos să le scim domnule; suntem încă departe de ceea ce trebuie să fim în privința impozitelor; impozitele se pot adăoga încă mult. Români plătesc

puțin, foarte puțin, D-lă ministru când îi diceam eu că ómenii cam tãnjãscũ despre dãri, imi spunea cã putem pune încă de patru ori atãtea impositivitate cãte avem astãzi; cã în Francia vine cãte 700 lei de familie, una peste alta, în vreme ce la noi ne ajunge cãte 150 de lei, d'abia a cincea parte din cãt plãtesce francesulũ. Veđi cãt mai avem ca sã ajungem la perfectiunea națiunilor civilizate!

— Nu sunt la îndoelã cã atãta plãtesc Francesii, și cã Englesii și Americanii plãtesc și mai mult, dar nu gãndesci dumneta cã este mai lesne une ori a lua 1000 de galbeni de la unii ómeni decãt 1000 de parale de la alții? și acesta numai și numai fiind cã unii aũ, și prin urmare pot da cu inlesnire mia de galbeni și cei-l'alți nu aũ și nu pot da mia de parale; de aceea imi pare cã ministrul care ar voi sã mãrãscã mijlõcele Statului ar trebui sã îngrijãscã a mãri mai întãiu venitul fie cãruea Romãn.

— Dar cum vrei dumneta, domnule, sã aduci pe fie-care la minister, sã'l întrebii cum îi mergũ trebile, ce capital și ce venit are, cãt cheltuesce și sã'i dai un plan de culturã și un budget de venituri și cheltueli cu ordine cãtre sub-prefecți și prefecți d'a îngriji și de a supraveghea stricta executare a prescripțiunilor ministrului?

— Acesta ar fi într'adevãr peste putințã, și noroc cã nu se pôte, cãci cunosc miniștri cãre ar încerca s'o facã; dar óre cređi cã un ministru care ar vedea pedicile ce întãmpinã unele industrii, obstacolile care imputinãscã productiunea, un ministru care ar vedea

incuragiările de care ar avea trebuință unele industrii ca să nască sau ca să se desvolte, un ministru care ar căuta și ar găsi lécul cu care se pótă tã-mãdui suferințele și stagnațiunea commerciului; nu cređi că ar putea face mult bine și că acestea ar fi nisce mësuri care ar spori venitul fie-cãruea și prin urmare ar îmbogãți națiunea și Statul? Apoi nu ți se pare că un ministru care fără a ține sémã de cheltuelile de producție ale unui obiect ale porumbului, sau ale tutunului, de exemplu, fără a ține sémã de prețurile aceluï product în țerã și afarã din țerã ar veni și le-ar lovi cu imposite pe pãmënt și pe brațe, cu imposite de esport și cu accise, dãri din care unele ar scumpi ȕioa de muncã, altele ar sui chiria instrumentelor de producțiune, cele lalte ar micșora prețul productului și tóte împreună imputinãnd beneficiul producătorului, l'ar reduce atât de mult încât nimeni n'ar mai găsi un folos a produce porumb sau tutun; nu ți să pare că acel ministru printr'ua mësura greșitã ar pãgubi țera cu mai multe milióne venit?

— D'apoi astea le sciũ eũ tóte, sciũ unde il dóre pe fie-care; în Romãn pãnã n'ai da cu biciu nu faci trébã, eũ sã'ți o spuiũ dumitale. Dãmĩ mie puterea în mãnã și dacã într'un an nu ți'oĩ indoi producțiunea țerii sã nu'mĩ ȕici pe nume; ordine strașnice pe la tóte comunele sã are de duoã și de trei ori pe cât ara mai înainte, fără a căuta al cui este pãmëntul, al cui sunt boii, al cui este plugul, a cui este sémĩnța, ale cui sunt brațele; uãdatã arãtura

făcută, pământul semănat, fi sigur că Românul face ce face și nu lasă bucatele pe câmp, cât de multe ar fi, ar secera totă noaptea și totă érna de n'ar avea lumea unde să le pue, împărțéla s'ar face pe urmă lesne între ómení după analogie.

— Să mă erți Domnule, dar eú nu cred că systemul acesta să fie prea nimerit; de și nu sunt de cât un plugar, dar bunul simț, calculul și instinctul interesului imí ȃice să nu fac de cât arături care imí potú aduce un óre care căstíg; și eată cum proced în socotelele mele : puiú de uá parte tóte cheltuelile de producțiune, de transport, imposite, vamă, magazii, ímpiegați, dobândi și stricácii, și de cealaltă parte puiú productul ce pot dobândi și prețú cu care pot vinde; m'apuc a produce numai atunci când cifra din urmă covârșéște indetul suma celor lalte condee; și cu cât acéstă diferință, adicá folosul, este mai mare cu atât caut a produce mai mult; fac ce fac, și găsesc bani, găsesc brațe, cărăuși, magazii, fără a chema în ajutorul meú dorobanți nici portárei. Cu cât productul se vinde mai cu prețú și cu cât producțiunea mé costă mai puțin cu atât fac lucru mai mult, de duoá, de trei și de ȃece ori când imí vine la socotélá. Dar când m'ar sili cineva să puiú porumb sau tutun, când sciú că o să es în pagubá, fac ce fac și scap de asemenea pacoste sau cá'mí eaú lumea în cap, ochi de férá, cum fac Germanii și Anglosacsonii care ímpopuléá America și Oceania, cum au făcut de multe ori Românii în timpii Domnilor phanarioți când treceaú Dunărea dincolo și

așteptați vremi mai bune, legi și regule cu care să pótă trăi în țeră.

— O Dómne! dar gândesci Dumnéta că un ministru are trebuință a se gândi la asemenea nimicuri și mărunțișuri, acestea sunt lucruri de șefi de serviciuri. Un ministru are alte lucruri în capul lui, are lucruri mari; are să caute cum să economisescă ambițiile puterilor Statului, cum are să ție echilibrul, adică să se pue când într'ua cumpănă când într'alta, să pue pe fie care la locul lui ca să nu fie parapon; să nu dea nas nimului, să facă să'l scie toți de frică; să nu aducă pe nimeni la dăsnădăjduire despre un post sau despre ua judecată, să aibă spioni în toate părțile ca să scie ce se dice, și ce se petrece, ce se face și ce se urdesce în contra lui, ca să pótă întimpina lucrurile și să se ție la putere; acestea sunt cestiunile cele mari și anevoe cu care are a se lupta un ministru, și și nópte. Un om cu minte le póte potrivi toate; dar pentru bani este mai anevoe că nu prea sunt, și pe tot anul vedem rămășițe de împlinit din imposite și din venituri, ómenii nu prea au bani cu toate că s'au găsit și la acestea leacu : mai cu creditele suplimentare și extraordinare, cu împrumuturile, cu datoria flotantă, mai cu casa de deposite se economisesc și cestiunea banilor. Ear cât de a să micșora cheltuelile cum dici, nu me unesc cu dumnéta; să mă erți, nu sunt de acéstă părere; sciința dumitale este cam veche, tombateră, cum am dice. Astăzi este cunoscut de toți învățații, de toți politicii că un stat este cu

atât mai bogat cu cât este mai înecat în datoriî. De nu s'ar fi inventat adevărul acesta ar fi vai de noi, pentru că cheltuelile noastre sunt atâta de trebuincioase și neapărate încât nu putem micșora mai pe nici una; căci unele sunt sacre și cele-lalte trebuincioase; nu ai de unde scădea, dacă voim să fim uă națiune tare în neuntru și respectată în afară. Cum o să micșorezi leftele amplotațiilor? scumpetea traiului și lusul care este acum n'a mai fost de când lumea; un biet amplotiat d'abia se ține de ași până mâne; rămâne să facem ceva economii de la lucrările publice, ceea ce s'a și făcut, fiind că s'a dovedit că este mai de folos să se dea la companii ca să le facă fără bani, cu capitalurile lor, primind de la tesaurul nostru numai uă anuitate. Ai aușit dumnéta vorbindu-se de acest system ingenios, uă descoperire financiară cu totul nouă. Eū mor de neces când aud pe unii Ńicând că să se imputinesc numarul impiegașilor și să se reducă tratamentele; o Ńicū asta Domnule numai de pismă! Ministru care ar îndrășni să facă uă asemenea faptă ar fi un ministru fără inimă, fără cuget, un ministru criminal, nici iadul nu l'ar inghiși. Ce ne ar mai rămănea noă āstora care ne jārțim din copilărie pentru serviciul Statului!

— Ai atins Domnule două cestiuni mari; două rāni ale celor mai multe State moderne. Lăsând de uă cam dată la uă parte ceea ce privesc systemul burocratic care, deosebit de inconvenientul de a împovăra tesaurul fără măsură, are āncă și un alt inconvenient mai mare, acela de a tinde la un guvern

despotic, singura formă cu care să pôte împăca și sub care pôte trăi și prospera; dar fiind că ai vorbit de anuități, dă-mi voe ați spune ceea ce cred eți despre datoria publică, despre folósele și despre consecințele ei bune și rele.

Cum să credem că ceea ce ar ruina uă familie, uă companie comercială sau industrială ar putea să îmbogățescă și să nu dărapene un Stat căci legile morale și sociale sunt aceleași pentru indiviți, pentru familii, pentru colectivități ca și pentru State.

Ne putem întreba dacă a se împrumuta cineva este un bine sau un reu, dacă este lucru folositor sau derăpănător? Este și una și alta, după întrebuințarea banilor împrumutați. Un împrumut pôte deveni un izvor de bogăție pentru un individ sau pentru un Stat precum pôte deveni uă cauză de dificultăți, de neplăceri și de ruină. „Fericiti acei ce știu să se împrumute“ este uă veche dicțóre economică.

Un particular se împrumută, cu acei bani cumpără oi, închiriasă pământ; face lapte, lână, carne, pei sau grâu; își creésă ast-fel un venit din care plătesce pe tot anul dobânda banilor împrumutați și încă și uă parte din capete, și după câți-va ani de muncă, de osteneală și de grijă îi rămâne vitele căstig, libere de datorie. Iată uă datorie folositóre lui și societății, bani întrebuințați într'un mod reproducător; uă împrumutare care a creat uă bogăție nouă. Un alt individ contractă și el uă datorie; dar cu banii luați cu împrumut cumpără mobile frumoșe, trăsuri poleite, cai, hamuri, livrele cu fir; dă baluri,

mese, trăesce în lucș și în molătate; risipesce în plimbări, în plăceri și în desfătări; obiectele cumpărate dispară împreună cu banii cheltuiți, fără de a lăsa urmă, fără de a fi creat mijloce de a plăti dohânda și capetele împrumutate. Acest împrumut departe de a îmbogăți pe împrumutat îi lăasă sarcina unei dobândi care îi micșorésă saău îi consumă venitul ce avea și care îl obligă mai curênd saău mai târziu la înstreinarea unei părți a averii sale pentru desfacerea datoriei. Iată un împrumut care sărăcesce și dărapănă. Un Stat se împrumută un milion, uă sută de milioane, un miliard, cu acei bani face cum a făcut guvernul Belgiei, face canaluri și drumuri de fer; acele canaluri, acele drumuri daău un dividend cu care plătesce datoria într'un timp mai mult saău mai puțin lung, saău chiar, dacă une ori acea datorie absorbé un procent mai mare de cât dividendul produs de lucrarea făcută, acea lucrare însă este menită a mări produțiunea și a sporî tranșățiunile prin înlesnirea și eftinătatea transporturilor, împrejurări care aău de consecință a mări într'un mod indirect veniturile Statului cu mult mai mult decât deficitul ce suferé de la lucrarea făcută. Un Stat se împrumută ca să scape de o obligațiune dréptă saău nedréptă pusă de streinii asupra țerei, saău ca să scape uă parte a teritorului de pretențiunile saău din ghiarele streinilor; din folosul ce trage de la pământul liberat, valorândul într'un mod inteligent și bine chibșuit stinge încet încet, datoria. Iată împrumuturi bine înțelese, împrumuturi reproducătore care îmbogățesc

statele și le rădică în considerațiunea și în respectul lumii. Fericite statele care știu a face asemenea datorii!

Să ne închipuim acum un stat care să împrumută și care în loc de a face lucrări care să sporască producțiunea și bogăția naționale, în loc de a libera pământul țării, ar întrebuița banii împrumutați în cheltueli nefolositoare; îi cheltuesce în acoperire de deficituri pricinuite în toți anii de uă rea administrațiune a financelor, în plată de lefi la impiegați netrebuițioși, în plăți de serviciuri illusorii și de prisos, în cheltueli nesocotite de uniforme bogate și de material prost și netrebuițios, în voiajuri și vi-site și în misiuni fără scop; asemenea împrumuturi nu pot avea alt rezultat de cât a împovăra pe tot anul pe contribuitori cu dări care nu le aduce nici un folos. Asemenea împrumuturi sunt derăpănatore, împedică și opresc progresul, apasă nu numai generațiunea de astăzi dar înăbușește chiar desvoltarea generațiunelor viitoare.

— Ai dreptate Domnule; dar dacă guvernul găsesce că este de trebuință, cine altul decât el poate să judece mai bine despre trebuința și folosul unui împrumut.

— Guvernul negreșit; dar un guvern luminat, onest și adevărat amic al contribuitorilor va judeca bine despre consecințele bune ale unui împrumut, despre oportunitate și despre condițiuni. Dar un guvern nu are și nici nu poate avea aceste calități și aceste virtuți decât numai atunci când omeni sunt luminați

și în stare de a înțelege drepturile, datoriile și interesele lor.

Datoria cea d'ânteiū a unui guvern patriot și luminat este economia finanelor. Economia este un isvor de prosperitate, de libertate și de independință. Acésta este un adevăr atât pentru individe cât și pentru colectivitățī, pentru popóre și pentru state; economia unită cu munca face averea privată și publică. „Puterea țerrī, dice D. Thiers în cel din urmă al său cuvânt asupra finanelor, este aședată pe două temelii principale : finacele și puterea armată; voesc a le păstra neatinse și pe una și pe alta; dar finacele mai cu deosebire descéptă preocupăționile mele, căci la neajungerea ostirilor se póte suplini une ori prin grăbnicie, în vreme ce este peste putință a improvisa mijlóce când s'aū compromis finacele.“

Când un guvern nu scie să cumpănescă cheltuelile după venituri, este obligat saū să vëndă din averea statului, domenuri, saū trebuie să alerge la împrumuturi; mijlóce care tóte se reducū, dacă băgăm bine de sémă, tot la sporire de imosite; și în adevăr, de va alerga la vëndarea domeniurilor, ele daū Statului un venit, acel venit ne mai putând figura în budget, golul ce lasă trebuie acoperit cu adaos la imosite; de va avea recurs la împrumuturi, împrumutul fie cu amortisație, fie consolidat, anuitatea saū renta figurésă în budget la colóna cheltuelilor și cere a fi acoperit în colóna veniturilor prin sporire de imosite. Or cum ne vom întorce, tot sporire de imosite.

Imprumuturile dau mijloce guvernelor nesocotite a cheltui veniturile viitorului, depărtésă capitalurile de la agricultură și rădică țerii mijlocele de exploatațiune și de îmbunătățire, scumpescă dobânda banilor și mărescă impositile; mărirea impositelor sărăcesce pe contribuabil și măresce cheltuelile de produțiune; mărirea cheltuelilor de produțiune scumpesce produsele, scumpetea productelor imputinėsă consumațiunea; și așa când ele nu sunt întrebuințate într'un mod reproducător, când nu înființésă isvóre noi de îmbogățire, devinū un obstacol pentru produțiune și pentru consomație, devinū prin urmare uu isvor de sărăcie și de miserie.

Toți economiștii vechi și moderni, toți ómenii mari de stat : Sully, Vauban, Bois-Guillebert, Quesnay, Colbert, Hume, Say, Ricardo, Florez-Estrada, Mac Culloch, Mac Leod, Gladstone s'aū pronunțiat în modul cel mai categoric în contra imprumuturilor. Chiar pentru casurile de rebel D-l Gladstone đicea în parlamentul Angliei la 1855 că sistemul imprumuturilor pune pe o națiune în pozițiune de a nu sci ce face; a arătat cum consecințele imprumuturilor apasă o națiune un timp nemărginit. „Este drept, đicea el, să cunóscem folósele ce căutăm; și precum să cuvine „să facă ființele cugetátóre, trebue să luăm sarcina „asupra nóstră iar să nu o dăm moscenire urmașilor.“

Imprumuturile nu pot fi admise decât în două casuri: pentru respingerea unei invasiuni streine și pentru facerea de lucrări reproducátóre care să sporescă venitul Statului mărind produțiunea țerii.

Un guvern care nu scie să chibsuască și să cum-pănască întrebuințarea banilor contribuitorilor și alergă la împrumuturi pentru acoperirea deficitelor, încurcă finacele și compromite viitorul întocmai precum un tată de familie complotent compromite viitorul copiilor săi, când nu scie să reziste la cererile lor și chel-tuesce mai mult decât îi este venitul.

— Póte că ar fi cum ȕici dumnéta daca statele s'ar împrumuta ca particularii, plătind pe tot anul câte 12⁰/₀ și 18⁰/₀ și capetele să rămăe tot capete; dar ele să împrumută cu dobândă cumpătată; cu 7, cu 9⁰/₀ cel mult pe an, desface în cât-va timp prin metoda de anuități dobândile și capetele; nici nu simtú cum s'a stins datoria.

— Cređi dumnéta că bancherii și capitaliștii care facú acele împrumuturi nu'și facú socotelile ast-fel ca să ajungă a realiza beneficiuri însemnate fără ca lumea cea multă să strige prea tare? Ce ar ȕice publicul daca ar sci că guvernul Engles sau Frances se împrumută cu 6⁰/₀ sau 7⁰/₀, sau daca un guvern ca al nostru s'ar împrumuta cu 11⁰/₀ sau cu 12⁰/₀. Nu cređi că sistemul de a emite mai jos de pari (au dessous du pair) cu 50, 60 sau 78 în loc de 100, că sistemul de 2, de 3 sau 4⁰/₀ comision, că anuitățile, că primele etc., nu cocoloșesce adevérul încát fórte puținii ómenii să póta înțelege și afla cât costă în realitate un împrumut, iar cea-l'altă lume să cređă că să plătesce uă dobândă cu 3, cu 4 sau 5⁰/₀ mai puțin decât să plătesce în realitate.

Să ne inchipuim că Statul pentru regularea plă-

ților mandatelor ar contracta uă datorie de la D. X..., uă datorie de 100,000 Lire Sterl. pe basa de 6⁰/₀ condițiune la care s'ar mai adaoga vre uă câte-va alte clause.

1⁰ Să se dea împrumutătorului un comision de 4⁰/₀.

2⁰ Bani să se numere la tesaur de la 1-iū pînă la 30 Aprilie, ceea ce echivalésă cu numărarea la 15 Aprilie a sumei totale.

3⁰ Că plățile să se facă împrumutătorului pînă la finele anului după tabela următoare :

1 ⁰ La 1-iū Iulie	Capete	20,000	Lire
2 ⁰ La 15	"	10,000	"
3 ⁰ La 1-iū August		10,000	"
4 ⁰ La 15	"	10,000	"
5 ⁰ La 1-iū Septembrie		10,000	"
6 ⁰ La 15	"	10,000	"
7 ⁰ La 1-iū Octombrie		10,000	"
8 ⁰ La 15	"	10,000	"
9 ⁰ La 1-iū Noiembrie		4,000	"
10 ⁰ La 15	"	3,000	"
11 ⁰ La 1-iū Decembrie		2,000	"
12 ⁰ La 15	"	500	"
13 ⁰ La 31	"	500	"

Total... 100,000 Lire.

Guvernul după acéstă tabelă ar avea să plătescă dobândă 2,029 de Lire și comision 1,325 de Lire.

De ne vom închipui că din neînțelegeri și nelămuriri în contract, să se fi plătit 97,000 Lire în loc de 100 de mii, care bani să se fi numărat la Londra de unde să se fi adus cu uă cheltuélă de 1,000 de Lire, deosebit de întârzierea încăsuirii care în loc d'a

se face în cursul lunii lui Aprilie a putut întârziă cu o lună sau și cu două, și să fi suit costul banilor până la 18 și 20⁰/₀.

— Negreșit că de s'ar împrumuta cu asemenea condițiuni ar fi precum Țicii dumnéta; dar un guvern nu se împrumută pe 260 de zile ca particularii; statele contractă împrumuturile lor pe timp îndelungat pe două-țeci sau pe trei-țeci de ani. Ș'apoi sistemul de care vorbești este un sistem cu totul deosebit, nu are a face cu acela al anuităților.

— Datoria este datorie și or cum trebuie plătită. Un împrumut se compune din două operațiuni: una este banii primiți de împrumutat și cealaltă banii numerați împrumutătorului la epoca sau la epocile prescrise; fii sigur că nimeni nu împrumută pe un guvern, fără de a calcula, și d'a calcula bine, foarte bine ast-fel ca să se foloséscă cu ceva mai mult de cât cu dobânda ordinară; caută și găsește combinațiuni prin care ajunge a ocoli legea care condamnă și pedepsește de camată nă dobândă care în Occident ar trece peste 5⁰/₀ și la noi peste 10⁰/₀.

Să luăm un exemplu de împrumut cu anuitate și să'l urmărim în toate consecințele lui. Să ne închipuim că guvernul ar contracta cu D-1 Stern pentru un împrumut de 718,548 Lire Sterl. prețuite 48,142,676 Lei, adică pe 67 Lei Lira, numerătórea făcându-se la termenele următóre:

1⁰ 16,000 Lire la 25 August 1864.

2⁰ 45,418 Lire la 25 Septembre 1864.

3° 84,000 Lire la 31 Octobre 1864.

4° 574,120 Lire la 24 Decembre 1864.

Obligându-se împrumutătorul a'î lua asupra lui ferm cu 88°/_o, ceea ce însemnă că or care ar fi prețul cu care s'ar negocia obligațiunile pe piețile Europei, fie mai sus, fie mai jos de pari, guvernul să priimască tot 88 de Lire pentru 100 de Lire cu care se dă dator.

Împrumutul să se plătească de guvern printr'o anuitate de 9°/_o din care 7 dobândă și 2 amortisație, începând plata anuității de la 1-iă Septembrie 1864, din șase în șase luni; iar amortisația capitalului după regulile dobândilor compuse, să se calculese ca cum anuitatea ar începe numai de la 1-iă Ianuarie 1865.

Calculul ne spune că numerarea deosebitelor sume la termenii însemnați mai sus echivală cu vărsarea sumei întregi la 10 Decembrie 1864.

Să ne mai închipuim că în contract la art. 4, 7, 10, 14, 16, & mai sunt multe alte clause precum : 1° Să se dea împrumutătorului o sumă de 24,605 Lire pentru risicurile ce pôte avea alterațiunea schimbului monedei cauzată de cererea unei sume așa de însemnate. 2° Un comision de 5°/_o calculat pe suma curată de 718,548 Lire, adică 35,927 Lire. 3° Să i se mai dea o sumă fixă de 47,000 Lire pentru a se însărcina cu scontul. 4° 1/2°/_o asupra anuității saă 512 Lire pentru serviciul dobândelor și amortisației. 5° 1 saă 2°/_o pentru diferența între scontul de mijloc al băncii Engliterei și scontul obicinuit la noi, asupra sumelor încasate pe tătă luna din ve-

nitul vămilor pentru asigurarea plății anuității, sau 1107 Lire pe an, de vom socoti 5⁰/₀ scontul mediu al băncii Engliterei și 10⁰/₀ scontul pe piața București.

Aceste două sume din urmă urcă anuitatea la 84,049 Lire în loc de 82,440.

După clausele de mai sus putem calcula : cât ar primi în realitate guvernul din suma de 916,000 Lire Sterling cu care se dă dator și cât ar plăti guvernul de la 1-iul Septembrie 1864 până la 20 Martie 1887, dând pe fie-care an câte 84,049 de Lire.

Calculul ne arată : 1° că suma efectivă de 48,142,676 Lei primită de guvern cu dnbândă compusă formese în 22 de ani și 88 de zile, până la 29 Martie 1887, uă valoare de 221 de milioane; 2° că guvernul plătind pe tot anul 84,049 Lire câte 68¹/₂ Lei, după cursul oficial, sau 5,757,356 Lei, sumă care cu dobândă compusă calculată de la 1-iul Septembrie 1864 până la 29 Martie 1887, în 22 de ani și 212 zile, grămădesce uă valoare de 296,000,000 Lei, adică, că împrumutătorul are un folos ee 75 de milioane de Lei; sau vorbind un limbagiū mai înțeles la noi că guvernul ar plăti 10⁰/₀ pe an dobândă și 2⁰/₀ amortisație, sau uă anuitate de 12⁰/₀, iar nu de 9⁰/₀ cum s'ar părea crede la întâia audire.

— Văd și eu că acest mod de împrumut este mai oneros decât împrumuturile obicinuite la noi; dar sunt încredințat că veți conveni cel puțin că sistemul anuităților este avantajos pentru lucrări publice; nu ar fi bine dacă s'ar găsi o companie care să ne facă

cu banii ei, în trei sau patru ani, trei sau patru sute de kilometri de șosea cu poduri, apeduce, case de cantoniști și puțuri, plătindu-i capitalul întrebuințat cu anuitate.

— Cred ca și dumnéta că este permis a se imprumuta pentru a face drumuri; dar între feluritele moduri, systeme și methóde de imprumuturi numai aritmetica ne póte spune care este cel mai avantajos și care este cel mai oneros; numai calculul ne póte arăta daca condițiunile propuse facú dobîndile mái urcate, sau mái scăđute decât cele obicinuite, daca sunt avantagióse sau oneróse.

Ca să precisăm bine să luăm un exemplu; să ne inchipuim că este a se face uă șosea de 363 de kilometri și că să presintă D-nii M..... și D..... care se obligă a o da gata în patru ani, cu condițiunea de a li se plăti șai-spre-dece ani d'a rândul câte 2,264,247 de franci pe an.

Iată ce ne spune calculul : Guvernul plătesce companiei pe an câte 5198 franci de kilometru. Anuitate care calculată pe basa de 9⁰/₀ înființesă la finitul anului al șai-spre-decelea, suma de 191,133 franci, valóre care cu șai-spre-dece ani îndărát, epocă la care se póte raporta vėrsarea sumei cheltuită treptat în cursul celor patru ani ai duratei lucrărilor, represintă un capital de 45,000 franci.

Calculile acestea ne arată că fie-care kilometru costă pe guvern 5198 metru curent, sau 8³/₄ galbeni stánjenul.

Daca după cunoscințele ce ne putem procura des-

pre costul adevărat al unui stânjien, întemeiate pe științe sigure, pe lucrări de asemenea natură săvârșite, am afla că un stânjien de șosea costă până la $8\frac{3}{4}$ galbeni, este adevărat că propunerea companiei este bună pentru Stat; precum ar fi onerოსă de s'ar dovedi că costă mai puțin, și cu atât mai onerოსă cu cât diferența ar fi mai mare. De vom admite că până acum, costul șoselelor să fi fost de 122 de lei stânjienul curent, sau 23 de franci metru, guvernul priimind propunerea ar plăti șoseaoa de două ori și jumătate cât face; s'ar îndatora a plăti 18,868,728 franci uă lucrare care nu face decât 8,349,000 franci, adică ar plăti 10,519,728 franci pe d'asupra. Dar să admitem ănsă că termenul de patru ani să merite a fi ținut în sēmă și că este uă bună chibsuire a cheltui ce-va mai mult ca să avem șosele cât mai curēnd și să priimim cifra de 150 de lei stânjienul, în loc de 122, să dăm un beneficiu de 23% peste acel de 10% acordat până acum peste devisuri, adică să dăm companiei un beneficiu de 33% tot este învederat că asemenea propunere ar încărcă Statul cu suma de 8,632,128 franci, sumă care ar absorbi pe tot anul o anuitate de 1,030,555 franci sau 2,782,498 lei pentru plată dobāndei și amortisației.

Prin asemenea combinațiunii speculația grăsesce mijlocul de a realiza beneficiuri peste cuviință.

Systemul anuităților foarte lăudat în Europa mai cu sēmă în Englitera de Lordul Walpole și de Lordul Stanhope este astăzi lepădat de Staturile care

aŭ ómenĭ cu cunoscințe financiare. Tesaurul Engles ăncă din anul 1829 a renunțiat d'a mai avea casă de amortisație. In Francia casa de amortisație, care ar fi trebuit să stingă aprópe trei miliarde și jumătate din datoria sa, d'abia a plătit un miliard și jumătate, iar cei-lalți bani s'aŭ întrebuintat de guvern adăogându-se datoria cu aprópe cincĭ miliarde. Acéstă casă este condamnată și are să fie desființată in Francia precum a fost in Englitera. Hamilton și Ricardo aŭ dovedit că systemul anuităților ascunde adevărul, acoperă camăta, apasă budgetul și inlesnesce mijlócele de a compromite viitorul.

— Dumnéta parĭ că aĭ de scop a'mĭ dovedi că tóte systemele de imprumut sunt oneróse. De ar fi așa cum de să imprumută pe aceste baze guvernele luminate ale Occidentului, unde negreșit nu lipsescĭ nici cunoscințele financiare nici ómenĭ de Stat?

— Cred că de la început m'am pronunțiat într'un mod destul de categoric in contra tuturilor imprumuturilor; dar de când lumea, să scie că între două rele trebuie să alégă cineva pe cel mai mic. Daca voescĭ să vorbescĭ despre imprumutările Franciei, Angliei și ale Germaniei, trebuie să sciĭ că guvernele acelor țeri s'aŭ oprit la systemul de *datorie consolidată*, ast-fel numită pentru că Statul nu să obligă a plăti capetele nici uădată; Statul ia către imprumutătorĭ îndatorirea de a le plăti numai uă rentă, adică uă dobândă. Se acordă guvernului uă sumă anuală in budget pentru serviciul rentei de atăta la sută nominal; să ne inchipuim că acea sumă anuală

să fie de zece milioane și renta de 5⁰/₀; împrumutul se emite pe piețele Europei pe risicul și pericolul tesaurului, până la acoperirea lui. Se negociază al pari, mai sus, sau mai jos de pari, dupe precii banilor; să dăcem că să negocieșă pe 71,43, adică pentru obligațiunea de 100 de franci pe 5 franci rentă, tesaurul priimesce efectiv 71 franci și 43 centime, sau că renta de 10,000,000 a realizat suma de 142,860,000 franci, în realitate Statul plătesce dobândă 7⁰/₀ ear nu 5⁰/₀. Aceste rente se sue și se cobără în toate dăilele la burse după starea pieței, după cererea și oferta banilor. Dacă banii nu găsesc în industrie și în comerț o întrebuițare mai bună de 7⁰/₀, capitalistii alergă de cumpără rente, și cu cât se aruncă mai mult pe aceste efecte, cu atât rentele să vândă mai scump mai cu căscig pentru acei ce le aū; ear dacă în industrie și în comerț banii găsesc o întrebuițare mai avantațiosă decât 7⁰/₀, atunci acei care aū rente caută a le desface, a le vinde ca să pótă întrebuița banii în speculațiunii care daū mai mult venit, dobândă mai mare; renta atunci scade; dar ceea ce înriurésă mai mult asupra rentelor este încrederea în guvern, în stabilitate și în pace.

Renta de 5⁰/₀ fórte obicînuită în Francia până la anul 1844 : a variat între 45 și 126 franci. La 1814 după întórcerea lui Napoleon I de la Elba renta a căđut la 45 fr. și la 1844 când s'a isprăvit cestiunea Egiptului și nu începuse încă cea a măritșurilor Spaniole, renta s'a suit până la 126

francii, cu alte cuvinte, dobânda banilor împrumutați a variat între 4⁰/₀ și 17⁰/₀.

Francia și Anglia care au una uă datorie pentru care plătesce 500 de milioane francii rentă și cea-laltă 700 de milioane francii, au acele datorii cu deosebite rente; au pe 5, pe 4¹/₂, pe 4, pe 3¹/₂ și pe 3⁰/₀. Aceste rente se prefacū unele într'altel, să face ceea ce s'a numit *conversiunea rentei*. Calculul a dovedit că sunt împrejurări în care un guvern se pôte folosi convertind uă rentă mai mare într'alta mai mică, lăsând, se înțelege, acelor ce nu s'ar învoi cu acésta, facultatea să cêră și să-și priimescă capitalul. Să ne închipuim că banii sunt în piață mai eftini de cât dobânda nominală, prin urmare suire, și că renta de 5⁰/₀ să vinde pe 125 de francii; cerul politic fiind senin, industria și comerțul în stare normală și tôte probabilitățile de a dura acésta stare a rentei. Acésta suire dovedesce că se potū găsi banii cu dobândă mai mică; să ne închipuim acum că guvernul ajunge la asigurarea că pôte să'i aibă cu 4⁰/₀; guvernul profitând de împrejurare declară conversiunea rentei din 5⁰/₀ în 4⁰/₀; care o să fie pozițiunea detentorilor de rente? Calculând o să găsescă că le vine mai bine la socotélă a priimi 4 în loc de 5, decât a-și trage banii, căci nu sunt siguri că o să găsescă ai da nici cu 4⁰/₀; dacă unii dintr'ânșii ar reclama valórea nominală, guvernul le pôte plăti lesne, emițând rente pe basa de 4⁰/₀. Guvernul frances la 1852 a convertit renta 5⁰/₀ în 4¹/₂ ⁰/₀ și a redus în budget suma destinată la esercițiul rentei cu 17,500,000 francii

ceea ce infățișeasă un capital de 390 de milioane; este ca cum ar fi stins din datorie 390,000,000 franci.

— Cu toate că mă inclin tot-d'auna înaintea înțelepțiunei guvernelor de care îmi vorbesci, dar nu vîd cum cu systemul de datorie consolidată și cu acela de conversiuni de rente să plătesce uă dobîndă mai scădută de cât cea obicînită și cu care pôte găsi or ce om după considerațiunea și creditul de care se bucură.

— Cum ai putut crede că guvernele se împrumută cu rdult mai eftin decât particularii, cum ți-ai închipuit că un om care ar avea 1000 de franci de dat cu dobîndă o să alerge să'î dea la Stat cu 8⁰/₀ și cu 9⁰/₀ când găsesce a'î da cu tótă siguranța pe 10⁰/₀ și pe 11⁰/₀. În general trebuie să scii că banii nu aű inimă; nu sunt supuși decât la regulile calculului. Este sciut că renta s'a suit la bursa Parisului în dîoa când a sosit scirea nenorocirei de la Waterloo; banii s'aű înveselit de uă nenorocire naționa'ă, cea cădere era să aibă de rezultat încetarea resbelului.

Sunt guverne care aű cređut că ar fi găsit mijloc de a se împrumuta eftin, și chiar fără dobîndă, împrumuturile forstate, alterațiunea monedei, moneda de hîrtie, privilegiurile de jocuri de noroc, de loterii &, s'aű dovedit că sunt nisce avantaje ilusorii și vătămătore pentru Stat și pentru public, uă spoliațiune și uă jăfuire; toți scim în ce deconsiderațiune și incurcătură s'aű aflat finacele Turciei din cauza alterațiunei monedei, și cât a suferit Francia din pricina asignațiilor.

Un mod de împrumutare întrebuițat de cele mai multe guverne, dar care nu p^ote avea o prea mare întindere este acela al *împrumuturilor ascunse*; el consistă în a lua de la tesaur banii depozitelor și al cauțiunilor. Aceste împrumuturi sunt nepăstuitoare pentru acei ai cărora sunt banii, pentru că de cele mai multe ori li să plătesce un procent mai mic decât acel obișnuit.

Pentru a asigura funcționarea regulată a exercițiilor bugetelor în contra întârzierilor de încasare a veniturilor staturilor și a impozitelor, guvernele întrebuițesă *datoria flotantă*, datorie cu termeni prin emiteri de *bonuri de tesaur*.

Or care ar fi modul împrumuturilor, fie consolidate, fie flotante ele sunt împovărătoare pentru contribuabili. Singurul system financiar bun este, echilibrarea bugetelor prin venituri și prin impozite.

— Bine! așa p^ote să fie când finacele sunt regulate, dar când s'ar incurca, cum se pot regula altfel decât prin împrumuturi?

— Mijlócele de a descurcá și a regula finacele sunt puține și fórte simple; le scim toți, și nu sunt, nici nu se potú găsi altele; ori câte ar voi să ne dică unii și alții.

Cel mai d'ântéiú și mai de căpetenie din tóte este mărginirea cheltuelilor, el are de consecință naturală întrebuițarea prisosului veniturilor asupra cheltuielilor în stingerea datoriei. Or care ar fi modul întrebuițat pentru desfacerea unei datorii, tóte sunt bune, când nu să contractéză alte datorii.

Când termenii plății nu sunt obligatorii pentru Stat, precum este cazul consolidărilor, reducțiunea dobânzii prin conversiunea rentei este un bun mijloc.

Daca Statul are domenii, vânzarea acelor proprietăți saș a unei părți dintr'ânsele pôte fi uă bună chibsuire. Este mai avantajios a se plăti datoria și a se scăpa de uă rană care róde.

In fine un mijloc de a regula finacele este sporirea veniturilor.

— Eü am đis tot-d'auna că avem mare trebuință a mări impositetele.

— Să mă erți domnule, dar sunt silit să te las, trebuie să mă duc să văd cum pun porumbul, să nu mi'l pue prea rar. Când imi veți mai face onorul a mai veni pe aici, vom urma împreună convorbirea noastră. Voiü căuta atunci a'ți espune cum înțeleg eü sporirea veniturilor și reducțiunea cheltuelilor. De uă cam dată dămii voe ați mai đice încă uădată : că sporirea impositelor, departe de a mări veniturile, de cele mai multe ori le reduce, căci scumpesce producțiunea, și scumpirea producțiunei, sue prețurile și prin urmare scade consomațiunea productelor țerii in intru și afară.

La revedere domnule! dorobanții impliniseră misiunile lor, surugiul plesni din biciü de patru ori, caii porniră pe fugă și trăsura dispăru într'un nuor de praf.

PARTEA A PATRA.

PROPRIETATEA.

1865

I.

Numerasem *patru sute două-zeci și opt* de galbeni inginerului care bine-voise a măsura și a delimita fostilor mei clăcași *șase mii pogone* de pământ din moșia mea, pământ bun, pământ ales fără mărăcinii fără prund și fără contestațiune; cedat în virtutea legii saū a ordonanței de la 14 August 1864 pe precii de *șapte sute două-zeci de mii de lei*, platnicii în termen de *cinci-spre-zece* ani. Alergasem la Tirgovisce ca să dobândesc vidimarea bonului meu provisorii. După trei zile de acceptare și de alergături de la un cancelarist la altul, eșiam triumfător din biuroul comitetului permanent cu hărtiea în buzunar. Eram dinaintea turnului Kindiei, orologiul arăta două ore, aveam tot timpul să măntorc până'n noapte acasă, depărtare de două poștii; dar gândindu-mă mai bine și fiind sémă de uă jumătate de oră pentru pregătire, de patru ore de drum, de șanțuri, de făgașuri și de un cer fără stele, am ajuns la conclusiunea că pentru respectul óselor mele în general și a trăsurrei în particular, prudența și instinctul de conservațiune imi comanda să amân întórcerea mea pe a doua zi.

Forma Normandă a turnului cu ferestre gothice și balcöne florentine presintă ochiului un ce bizar și neînțeles; dar ruina Genovesă pe care să rădică acest turn descéptă suvenirea trecutului. Acolo era pórta curței celei vechi. Ruinele palatului Domnesc sunt atât de mărețe încât nu am putut nici uădată intra în acele diduri fără să fiu coprins de un sentiment de venerațiune pentru umbrele eroilor cărora le suntem datorî gloria și existența noastră națională.

De când am început a ceti în cartea trecutului am găsit tot-d'auna nă nespasă mulțumire și uă adevărată consolare a mă rătăci prin ruinele Tirgoviscei. Or de câte ori m'am întors în țeră am alergat îndată într'acest oraș, am alergat ca un pelerin coprins de respect și de venerațiune, să mă închin locurilor sacre ale istoriei noastre. Tirgoviscea este pentru mine un tablou synoptic al vieței patriei noastre. Nu am putut vedea nici uădată turnurile bisericei vechi fără să 'mî apare umbra lui Mircea cel bătrân întindându'si brațele sale uriașe de la Sereth până la Porțile de fer. Pe acei timpî de luptă neîncetată, aședarea capitalei la gura munților nu era uă cestiune de paysaj, de comerciū saū de aer curat; era uă cestiune de apărare națională, uă cestiune de strategie. În timpî de năvăliri neconținute, unde s'ar fi putut pune mai bine capitala țerei! Uă pozițiune din care un căpitan ager să pótă avea ochiul pe tótă țera și ajunge în contra năvălirilor cu repejunea fulgerului la gurile Oltului, la Jiū la Argeș și la Ialomița pentru respingerea inamicului care voea să ne cuce-

réscă. Nicî uădată suvenirea acestui eroû nu s'a de-sceptat mai vie în spiritul meû ca în anîi din urmă. După cincî secolî, când Europa a voit să întărescă un Stat Român la gurile Dunărei nu a găsit uă temelie mai tare de cât tractatele lui Mircea și a lui Bogdan, pe acea pétră s'a rădicat un edificîu politic nouû care să va întări din ñi în ñi prin înțelepciunea și prin patriotismul Românilor. Viitorul națio-nalității Române este mare, de aceea el descéptă ge-losiî și rivalității mari.

Tirgoviscea este pentru Românî uă suvenire de mărire, de umilință, de veselie și de durere. De câte ori pământul pe care staû aceste ruine nu s'a adă-pat cu sângele generos al străbunilor nostri, vărsat vitejesce pentru apărarea țerii în contra năvălirilor streine și pentru apărarea libertăților publice în con-tra încercărilor culpabile și imprudente de despotism și tyranie ale unora din Domniî nostri! Dar care naționalitate și care libertate s'a cimentat alt-fel de cât prin luptă și prin sânge. Tirgoviscea a vedut în zidurile ei de duoë ori pe Stefan cel Mare, uă dată pribeag cerând de la Radu ajutor în contra lui Aa-ron, și altă dată încercând a uni Principatele sub un singur sceptru.

Pe malul stâng al Ialomiței să rădică monasti-rea Délul, acest Mausoleû al unuia din cei mai pu-ternici Domni ai Românilor, monument frumos și măreț prin architectura și pozițiunea lui, monument care ne aduce aminte cât era de mare strășnicia în moravuri și cât era de puternică credința religiósă a

clerului Român, cât de pioși erau Domnii dup'atunci. Ce timpuri de credință și de virtute! Cum ați trecut, voi atâtea Domni care ați rădicat pe pământul nostru capete d'operă de arhitectură, Domni care trecęți în viața eternă fără a lăsa în urma vóstră altă avere de cât un nume strălucit și exemple de virtuți mari. Gloriose umbre cât ne este de dragă memoria vóstră!

Printre ruinele acestui oraș să aude încă după trei secolii vocea lui Mircea arangiând căpitani și pornind spre Sereth strigând: „Moldovenii ne sunt frați tre-
„bue să'î ajutăm la nevoie, sórta lor este a nóstră,
„când vor peri ei, noi nu mai suntem!“ Și astăzi încă simțim sub picióarele nóstre șanțurile peste care au trecut triumfători Românii a trei Principate cu Mihai cu Stefan și cu Batori, dând fără cruțare sângele lor pentru a scăpa capitala României de crudul Aali. Biruitori sau biruiți, Românii pot fi mândri de luptele ce au susținut; și vechile lor capitale vor străluci etern ca nisece monumente pe care să afle înscrise frumoșele precum și tristele zile ale națiunii Române; zile strălucite, pentru că ne am luptat cu vitejie, triste pentru că împărțiți și desbinați am fost siliți să primim condițiunii aspre și să jăcem mai mulți secolii în amorțire.

De la Mircea până la Vladimirescu nu este un singur nume ilustru care să nu fie scris cu sânge pe pământul Tirgovisei. Acolo este légănul luptelor și al sacrificiilor patriotice. Tóte gloriile nóstre militare au trecut pe acest pământ și au lăsat urme sângeróse într'acest oraș. Ve salut umbre ilustre care ați com-

bătut și ați murit pe câmpuri de bătălii victorioși ca Mihai, sau victime a invidiei și a trădării ca Vladimirescu! Numai acei care știu a să bate și a muri pentru apărarea țării, pot să aibă patrie, numai acei care știu a se bate și a muri pentru apărarea instituțiilor țării pot să aibă dreptate și libertate.

Biserica Stelea zidită de Vasile Vodă al Moldovei stă și astăzi în picioare, monument sfânt de înfrățire și de unire. Acolo odihnesc corpurile decapitate a douăsprezece boeri, martiri ai apărării libertății în contra tendințelor de cruzime ale lui Vlad.

Să întunecase, nu mai puteam citi inscripțiunile, începuse să vânt de ploaie rece și fui să iau drumul spre casă. Intrau la Otelul lui Petrică Brașoveniu, norocul m'a dus să prăzdesc alături cu un membru de consiliu. Să nu ve mirați, mă rog, de asemenea întâmplare fericită, căci în secolul de lumină în care trăim, fie care Român este mai mult sau mai puțin consilier de ceva. Vecinul meu de masă îmi laudă cu multă căldură virtuțile și meritele ministerului compus de bărbați care au știut, printr'ună trăsură de condei să puie capăt intrigilor și ambițiunii coalițiunii pe care o califica cu emfază de coalițiune monstruoasă, dovedindu'mi cu multă înlesnire la vorbă că umbla să pierdă țera. Vorbea de două ore pe această thesă fără întrerupțiune; ascultam dormitând și asceptam cu nerăbdare să paușă a limbutului său rechisitoriū în contra claselor celor de sus ca să mă pot retrage în camera mea din otel. Când amabilul meu comesean uitându-se la ceasornic strigă :

— Opt ore!

Și'mi propuse să mă prezinte la Dómnă Briolénu damă la modă, unde să strîngea séra tótă nobilimea și funcționărima vechei capitale a țerii românesce; acceptaiū amabila propunere și'n câte-va minute îmbrăcasem uă toaletă cuviincióasă și mă închinam respectuos înaintea celei mai elegante dame de provinciă. Uă rochie de atlas verde cu crângi galbene întinsă pe un malacof din cele mai umflate lăsa în urmă'ī uă códă de trei coți, un ciupag de două degite agățat cu două panglicuțe de umeri golī și grași; uă bertă de Șantilly de bumbac négră încadra sinul umflat al damei; la cap împodobită cu două oca de pěr legat în cordele de catifea roșie cu stelișóre de aur cu moțuri de hurmuz și cu ciucuri de fir. Dacă pe de uă parte își arăta prea mult frumusețea brațelor, a peptului și a spinării, pe de alta își ascundea obrasul sub o tencuélă grósă de prafuri albe roșii și vinete; nu'ī lipsea nici pelea de liliac pe sprîncene nici risticu la códa ochiului și sub gene, tóte chichițile dresului, sulimanului, machilajului ș'ale repicagiului îi erau cunoscute și familiare.

În mijlocul unui salon mare, între două odăi bogat mobilate cu stofă de brocatelă de mătase, luminate cu spermacetă, în candelabre și în girandole, să întindea uă masă lungă rătunjită oblu la capete, acoperită cu postav verde prins pe margini în cue de alamă; în tóte colțurile camerilor câte o mescióră de wist cu lumănări în sfeșnice și cu tóte instrumentele necesariī, de fie care câte două perechi de

cărți patru condee de credă în hârtie verde poleită și periute cu cōda de bun-lemn de Fernanbuc.

La masa cea mare căți-va tineri, doi ofițeri și patru dame stau cu ochii țintiți la cărțile ce cădeau în cadență dintre degitele subțiri și experimentate ale unui înalt funcționar al județului; un morman de napoleonii să adunase dinaintea norocosului bancher; trei băeți ș'o fetiță să uitaū cu jind cum trecea norocul capricios, înveselind și măhnind când pe unii când pe alții; păreau că și dic : *Nous entrerons dans ta carrière quand nos aînés ne seront plus.*

La trei mese de wist doi-spre-șapte funcționari petreceau noptea dând cărți la fel; în camera din drépta, pe o sofa turcescă cu două paturi, împrejurul unei mese rotunde pline de vîrfuri de țigarete și de chibrituri arse, în mijlocul unui nuor de fum auđiū vorbă; conversațiunea părea vie; mă apropieaiū.

— Nu mai e de trăit soro! ȃicea o cocónă bătrână cu sprâncenile făcute; s'a mai auđit pânea ȃece gologani? nu mai le este témă de Dumneđeū.

— Fă ca mine cocónă Saftico respundea Madame Economescu, damă matură, dar încă în pretenții de frumusețe, măritată în a treia cununie cu domnul Economescu fost grămătic la un Egumen Grec. Eū cumpăr grăū de la obor și fac pânea în casă, imi vine pe trei gologani ocaoa; despre carne, trăesc cu păsări; curcanii sunt acum fōrte grași. Ce să fac?

La apropierea mea de cerc tēnerul Oftescu aspirant de sub-prefectură, întrerupse într'un mod aspru casnica conversațiune.

— Da dăte în colo că te-ai făcut de nesuferit leliță Anico, nu mai vorbesci de cât de găini și de zarzavatură! Ba că una e scumpă, ba că alta nu să găsesce; dar pe cine ai mai vădut să móră de fóme în Tirgovisce? Veí să fim tot barbari cum eram, te ții de boeri, de reacționari ai! Asta nu să mai póte, am intrat într'o eră de libertate și de egalitate și este sciut că aceste binefaceri ținú scump; ne-a spuso curat ministru în cameră. Și întorcându-se către mine.

— Ce mai veste Domnule prin capitală? veniți de la Bucuresci, ce fac împărații, ce mai ȳice Napoleon III? Era vorba să se schimbe ministerul; ce; ear a remas! Dar n'o s'o ducă mult pentru că ne trebuie astăđi un minister patriot; trebuie o mână de fer care să scie să dea satisfacțiune aspirațiunelor naționale.

— Da că să dea Dumneđeú să se mai schimbe, că destul de când tot unií . . . Până când frate tot aștia? Să se mai chivernisescă și alții, să ne mai vie și noă rândul! Credeți-mă, cinstit vė spuiú', nu mai am ce da la cuhnie, ȳicea domnul Paraponisescu; de s'o face coconu Tache ȳuică apoi sunt sigur că de astă dată mă face president. Ce om bun! omul lui Dumneđeú; ce fericire și ce belșug în țéră când era ministru; adevărat om de stat; ploa și ningea la vreme, să făcea grăú și porumb de n'aveai unde 'l pune; de câte ori mă vedea imi vorbea, mă întreba. „Ce faci berbantule? am aflat câte-va coțcării d'ale tale! veđi, ferescite să nu te afe presa. . . .“ Dumneđeú să'í dea sănătate! mi'aduc aminte când m'a făcut judecător, nu aveam para frântă. Îi vorbise văru

Mihalache și d'o dată m'am pomenit că mă chiamă și'mi dîce: „Manolache, vremea este critică, timpul „faptelor a sosit; avem trebuință de ómenî devotați, „de ómenî care să nu asculte de unî și de alți; „sciú că ești om independinte și inteliginte; te fac „judecător. Sunt acolo la voi două pricinî la care „mă intereseș, veđi când o fi să se infățișese să vii să'ți dau instrucțiunî.“

Domnul Zanfir Toroipan boer de țeră podgorean hrănit cu muncă și cu rachiú de prune, lepădă țigara din gură tuși de trei orî și începu cu un glas gros și regușit.

— Eú ved că și cu schimbare și fără schimbare tot mai spre rău mergem; nu mai avem nici biserică nici familie, birurile să tot sporescú și datoriei publice nu'y mai dai de căpătaiú; două sute de banițe de galbenî, o clae de aur cum dîcea văru Toma, și tot cresce ne'ncetat cu sutele de milióné pe tot anul; reforme peste reforme, îmbunătățiri peste îmbunătățiri, organizări peste organizări și când colo ce veđi alta decât dorobanți și vătășei alergând cu limba scósă, bătând și inchiđând pe bieții creștinî ca să scótă bani; bani și ear bani, și când cauți nu găsesci nici uă dată uă lescae în vistierie; parc'ar fi uă bute spartă; n'a mai lăsat para nici de sãmânță în punga Românului, în colo nimic; nici securitate, nici dreptate, nici drumuri; mai 'nainte guvernul tot te mai ajuta când aveai câte un păs; acum daca te duci să te jăluesci de vre o datorie, de vre o călcare, nici nu vrea să te'asculte, îți dîce că are alegeri, că catihisesc pe

primari, că face bugetele comunale și miș de miș de cuvinte fără înțeles.

Domnul Măslescu înduioise bancu și vedând că vântul norocului începuse a bate spre punctătorii părăsise postavul verde și venea către cercul nostru sunând buzunarele și cântând.

— *La donna e mobile...*

— Sciū eū, strigă infuriat domnul Fanaridis, fost magistrat, la cine faci alusie cu cântecul dumitale; asta a fost o calomnie și o voiū dovedi-o înaintea justiției, lada s'a găsit spartă în pădure.

— Spartă, dar gólă; baniș și documentele nișăiri, șise un glas de la spatele meū.

— Da de géba te-ai supărat domnule Fanaridis, cântecul Dumnélui este o arie de la operă, întrerupse tânărul Fluturescu diletant, fost casier de plasă.

— *Qual piuma'l vento.*

Cântând cu un glas de tenor sfogatto, și în două sărituri de polcă să opri d'înaintea mea șicând:

— Vē aud criticând guvernul, aveți dreptate, și eū șic; dar sciți de unde vinū tóte relele? ele vinū de la desființarea casieriilor de plasă, totul este că unī scapă fără a plăti impositul personal; ear apoi despre cele din afară stăm bine, avem pe Francia și pe Italia cu noi, Turcul a ajuns de tremură de frică când aude că ne armăm, Englitera móre de neces că nu are ce'și face capului, ce să facă! că a apucat de și'a băgat tóte capitalurile în țera nóstră cu podurile de fer. Muscalul să uită și tace că nu mai are nici uă putere de când am băgat pe călugării greci

într'o cójă de rac. Acum dac'ar avea camera minte să reînființese și casierile de plasă ar merge lucrurile găitan, și imi întinse două hârtii ȑicându-mi :

— Iscălesce și dumnéta adresa acésta de admirațiune și de recunoscință națională către guvern și prenumărate în lista de subscripțiune cu vr'o ȑece, două-ȑeci de galbeni ca să'ı oferim un pistol, o pușcă ș'un tun.

— Eū domnule nu simpt entusiasmul dumitale, nu înțeleg patriotismul tot într'un fel cu dumnéta.

— Chestiune de apreciațiune, ȑise locotenentul Spadon oficer în retragere din causă de sănătate compromisă în serviciul Statului.

— Așa să trăesci domnule iscălesce adăogă cu un glas armonios și blând cocóna Zinca Limbuțesca, damă tânără, frumósă și răsăfătată în adorațiunile tinerimei celei mai poleite a județului; îi trebue să ducă și el săracu măcar o sută de iscălituri de admirațiune și vr'o mie de galbeni pe lista de subscripțiune, doar de i-or da un post; e păcat sārmanu! uite am iscălit toți.

— Argumentele acestea recomandă fórte mult simțibilitatea sufletului și bunătatea inimei, virtuți care să resfrâng plăcut în azurul frumoșilor dumitale ochi plini de compătimire; dar cu tótă dorința ce am de a face ceva care să mă înalțe în spiritul unei dame așa de plăcută; nu pot iscăli hârtiile ce mi să presintă, fiind că a mulțumi unui guvern când nu merită este de un rău cetățian.

— Da de vor veni streinii în țéră cu ce să ne

împotrivim domnule, cu pumnul strigă indignat locotenentul Spadon. Aci este uă chestiune fórte mare de apreciațiune și de patriotism.

— Nu domnule patria să apără cu puscă și cu tunuri; dar fiți bine încredințat că acele din subscripțiunea dumnévóstră nu facú nici cât un ciomag. Românil vor pune înaintea streinului pepturile lor când vor fi împinși de patriotismul acela care să dobândește prin puritatea sentimentelor, printr'úă viață plină de moralitate și de virtute, iar nu prin curajul care emană din înjosire, din lingușire și din corupțiune; căci acela nu póte face decât numai sclavi; și numai ómenii liberi își pot apăra patria.

— Să poftescă mă rog streinul strigă un gros funcționar, de la o masă de cărți; cer numai trei luni de la Dumnezeu, până voiú vedea fonderia isprăvită. Măne mă duc până'n ȕioă, să iscălesc contractul cu zidarii.

— Dar nu scii că nu poți să închei contract până n'o vota camera fondurile necesari, întrerupse un tânăr cu barba ascuțită; deosebit de acésta trebuie licitație; sunt și eú concurent ca unul ce sunt arhitect.

— Nu trebuie nici votul camerei, nici licitație, chestiunea fiind urgentă cade în categoria articolului trei al statutului de la Canligea și prin urmare nu are trebuință nici de votul camerilor nici de licitație, ripostă partenerului grosului funcționar asvárind uă carte și cerând atu!

— Ca măne te vėd și pe tine vere Costache cu

palat în lacul Icónei, ڃise cocóna Zinca, suflând un nuor de fum pe nas.

— Da cu ce o să faci fonderia Domnule? întrebă domnul Toroipan, aud că în visterie fluera vântul.

— Chestiune de apreciațiune întrerupse locotenentul Spadon, pentru trebuințe atât de naționale și de patriotice să găsească tot-d'a-una bani; Napoleon să trăească ne dă cât om vrea; fonderia nu poate să rămâie jos, ea este temelie naționalității noastre; pentru arsenale, casarmii, fonderii și grajduri nu este Român care să nu-și dea și cămașa după el.

— Dar de unde să mai dea nene? întrebă Toroipan, că nu mai are; plătim imparate fel de fel, fonciar, personal, județian, comunal, imparate directe și indirecte pe sare, pe vin, pe rachiu, pe tutun, pe zahăr, pe or ce puî mâna, pe or ce bei, pe or ce mănânci, pe or ce îmbraci; d'o cădea fime-o la sorți trebuie să mai daș și acolo cincii miș de lei ca să'l scap de miliție; mai pune și subscripțiile pentru tot felul de fapte patriotice și bacșișurile pe la ómenii stăpânirii când ai vr'ună trebuință și fă socotélă de veđi ce'ți rămâne. De unde să tot dăm că nu mai avem, să mă tot străfuească cu tot felul de hárții n'o să mai pot da și n'o să mai pótă lua. De când au venit uă grămadă de procopsiți după la Paris ne-au stricat rostul, ne-au adus în țera sărăcia, nepăsarea de Dumneđu, ruina proprietății, ne-au rădicat respectul familiei și ne-au stricat posturile; tóte relele ne vinu de la cărțile cele multe; de la desvoltarea ideilor. Unde avem noi putere să ținem o gră-

madă de lucruri : progres, libertate, civilizațiune? Astea or fi bune pe la împărățiile care sunt bogate, dar nu la noi, or să ne aducă în sapă de lemn!

— Póte că multe din relele nóstre ne vinú de la unele reforme precipitate și răú studiate aduse de ómenii vechi saú de ómenii nuoi; dar greșesci când le atribui civilizațiunei, învățăturai și ideilor liberale. Un om cu cât este mai învățat cu atât înțelege și cunósce mai bine mărimea lui Dumnezeu; acei care aú făcut cele mai mari și mai frumoése descoperiri în sciințe aú fost ómenii religioși, plini de credință și de iubire către Dumnezeu; de aceea i-a și luminat, le-a rădicat spiritul și i-a făcut să strălucescă în lume ca nisce făclii în mijlocul întunericului. Învățătura nu depărtésă pe om de la creatorul său, din contra il apropie de densus și'l întăresce. Cu cât un om scie mai mult, cu cât cugetă mai bine, cu atât este mai în stare de a cunósce și a înțelege puterea și înțelepciunea lui; cu cât o trăi mai mult în mijlocul unei națiunii civilisate și s'o identifica mai bine cu moravurile și cu obiceiurile unui popor luminat cu atât va sci a pădi mai bine religia lui și a respecta pe a celor-l'alți, cu atât va sci a iubi familia și a aprecia fericirile, cu atât va sci a apăra mai bine proprietatea sa, și a nu s'atinge de a celor-l'alți, cu atât va deveni un amic mai călduros al dreptății și un inimic mai neîmpăcat al corupțiunei.

Aci fuiú furios întrerupt de asprul Toroipan.

— Ce'mi spuî dumnéta, domnule? dar n'am vedút eú un om învățat, un doctor în legi, un adevărat

procopsit cu uă diplomă tocmai atât de mare, scrisă cu fel de fel de litere pe piele de dobitoc, un doctor mare care mi-a susținut ȳioa 'namiada mare că în drept nu există nici familie, nici proprietate, că acestea tóte sunt numai nisce iscodiri ale popilor ș'ale boerilor, că sunt nisce iresuri și că peste puțin legiutorii o să le scóțã din cărți. ȳicea în vileag că religia lui Christos o să trecã ca a Elinilor și ca a Romanilor.

— Acela Domnule nu era doctor în drept; cum vreí Dumnéta ca un om care a studiat legile sã nu credã mai mult și mai tare chiar și decât noi în sciința dreptului. Codurile sunt stãlpii edificiului social; adevãrații legiști o credũ și ca ómeni învățați și ca ómeni de profesiune; și scii că tot omul își iubesc și își laudã meseria, or cât de modestã ar fi, ba încã îi atribue un merit și mai mare decât i sã cuvine. Ce ar rămãnea sciința dreptului dacã s'ar scóte din cărțile de legi religia, familia și proprietatea? Ea dumnéta tóte legile, condica civilã, condica penalã, tóte legile de la Moise și pãnã'n ȳioa de astã-ȳi, deschide-le or unde veí voi, citește-le din scórtã pãnã 'n scórtã, capitol cu capitol, articol cu articol, și nu veí gãsi un singur rând, un singur cuvânt care sã nu aibã drept scop unul dintr'aceste trei principii: *religia, familia și proprietatea*. În adevër s'aũ gãsit în toți secolii ómeni care s'aũ încercat a ataca aceste fundamente ale societãților civilisate; dar acei ómeni nu aũ eșit din rândurile legiștilor și nici putea fi dintre ómenii crescuți și hrãniți cu studiul legilor și al dreptului; cãci legiștii nici nu pot măcar în-

ţelege uă societate lipsită de aceste base. Ştiinţa dreptului ar fi desfiinţată şi anulată îndată ce ar cădea unul dintr'aceşti stâlpi. Fii bine incredinţat domnule că acela care ţi-a  is c a în drept nu există nici familie, nici proprietate, nu era un doctor.  n drept, diploma lui era luată cu înşelătorie, jurisconsultul să lep d  de d nsul şi'  contestă titlul ce'să d .

Tin rul Vintilă fiul repausatului Moisescu din târgul Herţa, Rom n nea , profesor, patriot călduros şi democrat se aruncă ca un  oim în conversațiune tăindu-m  vorba.

— Onora i domni şi onorate d mne! Eruditul doctor men ionat de venerabilul domnul Toroipan nu a fost bine înţeles de amicul nostru, de şi dumnélui este demn de t t  stima şi venerațiunea n str  ca unul ce este fiu al poporului, moşnean şi mazil. Acel bărbat mare când a fulgerat şi a tunat ca nemuritorul Joe în contra religiunii, a proprietăţii şi a familiei a proces cu multă logică, cu r ciune şi patriotism; el înţelege pre om a a precum ar fi trebuit să fie, ear nu pe omul ce vedem; vorbea de omul cel adevărat *homo naturae* cum  i  ice Aristoteles, ear nu de acel alterat pe care Plinius Junior îl distinge prin defin ciunea de *homo sociabilis*. Este  re dubit ciune că degrad ciunile ce vedem în  tera n str  mult iubită nu vină din legislațiunile despotico aristocratice sub care a gemut eroicul popul Rom n, ci dintr'u  religie care fiind greco-istrailit  nu p te fi a n str  căci nu a fost a străbunilor n stri Romani. E  v  fac dechiar ciunea că asupra acestor materii de un

ordin înalt 'mă-am convincciunile mele formate prin observăciune și sperimentăciune; eată *verum cursum rerum!* să vi le spuiū eū : în scólă la mine vinū copiī bunī sdravenī d'acasă de la părinți, *sani corpore et spirito*, cum am ȃice și acolo prin comuni-căciune și contaminăciune mă pomenesc cu ei stricați; de aceea ȃic și eū cu filosoful : *ergo socialitas pernitiosissima est.* Și conchid că trebue să ne înturnăm la omul naturei și opines împreună cu sapientul Doctor pentru desființarea religiunei familiei și a proprietății care sunt nisce instituciuni feodale care nu pot conveni unei societăți june și democratice ca iubita noastră patrie România. Acum să venim și să cercetăm prin răciune care este metoda care ar avea mai multă eficăciune pentru abolăciunea acestor trei rele și pentru stabilirea nuoilor relăciuni între ómenī, și găsec că logica imī ȃice că trebue să ne facem naturali, adică să recunóscem de bune și onorabile tóte impe-recherile între malī și femele și a pune tot pe o linie de drepturi pe toți născuții de or ce sex fie din cununie saū din florī, din adulter saū din incest; să rădicăm un azil mare unde să dăm o educăciune democratică și naturală tutulor copiilor fără distinctăciune, ascundândule chipul și numele părinților și inzestrându'i la timp din casa Statului. Eū mă trag din nemuritorul Vintilă Vodă precum o dovedesce, că duoă și cu duoă facū patru, numele meū și inelul ce port în deget; dar susțin acéstă opinie *rostro et unguibus* fiind că sunt patriot adevărat și democrat;

fac cu plăcere sacrificăciune de strălucita mea origină pe altarul patriei.

— Democrația și patriotismul nu au nimica a face domnule cu ideile subversive și eronate ale Doctorului de care ne vorbea adinorii domnul Toroipan. Este adevărat că în societățile moderne mai sunt încă multe rele și suferințe, dar reformele și îmbunătățirile aduse pe totă ziua în regimul politic și social, după mature chibsurii, treptat și la vreme le fac să dispară una câte una; progresul și civilizațiunea au de scop îndreptarea relelor și îmbunătățirea societăților omenești; ear nu desființarea lor și întorcerea la omul sălbatic sau la omul naturei. Ideea de natură absolut bună a omului a fost propagată cu mult talent de unii din filosofi, secolului trecut; dar a pretinde într'un mod absolut că tot reul din lume nu provine decât din starea socială, este a bleșfema în contra Creatorului; a pretinde că în starea de natură ar esista o mai mare cătime de bine moral decât în starea de civilizațiune, este a nega înțeleptiunea lui Dumnezeu care a făcut pe om sociabil; a susține asemenea teorii, este a nega cea mai frumoasă din toate legile ordinului universal, legea perfectibilității.

Părintele Pahomie care isprăvise paralele în pichet veni în mijlocul nostru și luă parte la conversațiune.

— De ce susții domnule, că Dumnezeu a făcut pe om să trăească în societate; dar noi călugării nu suntem omeni? și trăim cum dă domnul prin chinorii și prin mănăstiri.

— Mai întâi că prezența sfinției tale între noi

este uă protestare vie în contra încercărilor de uă viață izolată; deosebit de acésta, viața monastică ast-fel după cum să practică în monastiri și în chinovii nu este uă viață de isolare; dar chiar de vei vorbi de călugării ceî pusnici, tot obiecțiunea sfinției tale nu se aplică la casul de care vorbim fiind că sihastrii aceea care au trăit uă viață de isolare completă, s'au depărtat de lume și ș'au impus'o ca uă privațiune, ca un sacrificiū făcut lui Dumnezeu de mulțumirile dintr'acéstă lume, ca să dobândescă fericiri mai mari, mai înalte și ne'nterupte în lumea cea eternă. Viețile sfinților ne arată câtă virtute a trebuit să fie într'acei ómenî ca să pótă resista privațiunelor ce'și impuneaū și tentațiunei de a se întórce în lume. Statistica închisorilor *celulare* arătândune mulțimea casurilor de aliențiune mentală ne dovedesce cât este de anevoe omului a trăi fără a comunica cu alții, când nu este susținut de uă idee mai presus de gândirile ordinare. Aristot dicea că : *omul ca să nu aibă trebuință de societate trebuie să fie vită saū Deū.*

Omul uă ființă de un ordin mai înalt de cât tóte cele ce există pe facia pământului, trebuia neapărat să fie sociabil, fiind că numai în contactul cu alți ómenî își póte mulțumi aspirațiunile sufletului și ale intelectului, căci numai în starea socială póte găsi sprijinul necesariū la împlinirea trebuințelor și a dorințelor sale; numai în viața socială, în unirea a mai multor interese într'unul și același scop póte găsi puterea de a învinge pedicile și greutățile ce întâmpină din partea naturei și a prejudițiilor; numai în

viața socială să pôte lumina și perfecționa. Prin schimbul ideilor sale cu acelea ale altor ómení își măresce cercul cunoscințelor; puterea fie căruia să adaogă și să înmulțesce cu puterile de aceeși natură ale celor-l'alți și dobândește ast-fel ceea ce putem numi lucrarea spiritului omenesc. Industria și meșteșugurile, artele, sciințele și literatura, aceste mari și frumoșe produse ale inteligenței care sue pe om atât de sus în ordinul moral și intelectual sunt monumentele nedestructibile rădicate de lucrarea colectivă a spiritului și a puterei omenesci, adică a sociabilității. La lucrările secolilor trecuți vinú de să adaogă descoperiri de adevăruri noi peste care secolii următori adaogă altele și ast-fel omenirea să sue treptat pe tótă ziua către perfectibilitate îmbunătățindu'si neconținut starea materială intelectuală și morală. Bufon dicea că omul ține puterea sa de la societate, dânsa 'i-a perfecționat rațiunea, 'i-a exersat spiritul și 'i-a înmulțit puterile.

— Pot dovedi prin antropologie, osteologie, miologie, psihologie, filologie și ethnologie că ideile dumitale sunt eronate; eú Vintilă o dice ș'o repet: omul nasce bun și să strică în societate, o sciú din observăciunile făcute în scólă la mine, sunt os de Domn; demonstrațiunea v'am făcut'o prin numele meu și prin inelul ce port în deget; dar imi place a spune adevărul, căci sunt democrat, liberal, amic al poporului, om onest și patriot.

— Tací dascăle! nu veđi că nu ai dreptate? strigă cocóna Zinca lepădând țigara și lăsând un grup de

dame unde să discuta toaletele care erau să figurese duminică la balul prefectului. Ce am mai fi buni dacă nu am avea câte uă sintrofie, teatruri, baluri și plimbări nu ni s'ar ură să ședem singuri ca cucii? Tot ne-aduci de exemplu copii din scóla dumitale, că e ș'a sculă; să strică, veđi bine, dacă'i lași tótă ȓioa singuri de capu lor și alergı cu limba scósă după mese și soarele; îți lipsesce vre un bal? te ȓii de rochile damelor; gândesci că te faci haz. Cum te scoli o pleci la visite. Eú îți spuiú curat o să'mi eai băétu; nu'nvață nimic; bunătat de copil s'a făcut un desmetic decând l'am trimis la dumnéta. Eri *soro* dacă 'i-am ȓis că să nu mai zugrăvescă pe pereți și pe uluci cu cărbune și cu cridă fel de fel de ocări și 'i-am ȓis să lase slugile în pace, să mai citească, să mai scrie, n'a ridicat mâna la mine? mi-a ȓis că vrea să fie liber ear nu sclav; alaltăeri mi-a fost mai mare rușinea, l'a'ntrebat nașăso, văru Alecu, ce 'nvață? și el 'i-a respuns că citește cartea cu trei Dumneđei; Alecu 'i-a cerut să vadă cartea cređând că este mitologie, când colo era catihis. Eată cum îi învață dumnélui religia; mai bine îl daú la dascálu neamț, că să veđi pe băețelul leliți Săftichi de șase luni decând urmésă la dânsul 'ȓi-e drag să'l auđi.

— Aci este uă cestiune de apreciațiune ȓise domnul Spadon, eú cred că omul nasce absolut bun și că totul depinde de la educațiune; eú am ȓis'o asta de când eram în scóla militară.

— Omul nu nasce nici așa de bun cât cred unii, nici de tot reú precum o ȓicu alȓii. Când observă

cine-va bine pe copii descoperă în ei uă mulțime de instincte rele care tóte să potú combata și desrădăcina printr'úă îngrijire continuă și persistentă, printr'úă educațiune bine înțelėsă. Adevărul este că de și omul nasce cu acele instincte rele, dar conține în sine simțiri care dezvoltându-se prin educațiune și prin relațiunile sale cu cei-l'alți ómení îi dau puterea de a combata dispozițiunile cele rele; într'un cuvânt omul nu'trebuie să se cređă din nascere nici prea bun nici prea reu. „*S'il se vante, ęice Pascal, je l'abaisse, s'il s'abaisse je le vante.*“ Omulú nasce cu dispozițiunii și bune și rele, și în fine devine ceea ce'l face societatea. Numai prin educațiune să potú combata instinctele cele rele, numai ea le póte combata și póte face să nască în om dispozițiunii bune și vice-versa. Educațiunea trebuie să țintescă a face pe om folositor lui și sotietății, numai ea îl póte face să înțelęgă că pentru folósele ce găsesc în conviețuirea cu alți ómení sacrifică multe din voințele sale, confundă în parte interesul individual în interesul general, contractă datorii care îi creadă drepturi la sympathia, la afecțiunea și la ajutorul celor-l'alți ómení.

La aceste cuvinte Domnul Jăpcănescu vechiú zapciú din timpul lui Caragea devenit democrat infocat și procuror se sculă violentú de la úă partidă de ecarte și intrerupse cu un ton de indignațiune.

— Ce! ear am inceput a vorbi de drepturi și de datorii? domnule, nu mai vrem nici privilegiuri nici sclavie, ne-am săturat de aristocrație! voim egalitate

și libertate domnule! pentru asta ne-am sculat la patru-deci și opt; le voim pentru că ele sunt baza societății Române a patriei lui Mihail și lui Stefan. Ce să face mă rog libertatea individuală de vom admite drepturi și datorii? Așa unde mergem?

— Nicî drepturile nu sunt privilegiuri nicî datoriile nu sunt sclavie; dreptul este justiția ce să cuvine fie căruia; el rămâne tot-d'auna curat și frumos or care ar fi legile și instituțiunile; datoria este ceea ce trebuie să facem ca drepturile noastre să fie mai tari și mai bine pădite; ea este uă obligațiune primordială a naturei omenesci. Corelațiunea între drepturi și datorii este așa de strânsă în cât de ar voi cineva să le despartă ar distruge de uădată tóte principiile de rațiune, de ordine și de echitate. Uă societate nu să póte considera ca intrată pe calea progresului a civilizațiunei și a libertății de cât numai atunci când ómenii care o compunú aú ajuns a înțelege sântenia datoriilor; numai atunci drepturile civile și politice devinú consecința împlinirei datoriilor; ear daca fie care nu să gîndesce decăt la drepturi uitând datoriile care sunt sorgintea lor, acele drepturi devinú ilusorii și rămânú la discrețiunea celui ce va voi să le spulbere.

— Dumnéta vorbesci de societăți și ai dreptate; dar aceste theorii nu să aplică la uă națiune suverană și la un stat liber ca al nostru, respunse cu gravitate un judecător urmând cu condeiú de cridă cifrele după masă și proclamând roberul de șapte.

— Societate este uă đicere colectivă, conține in-

tr'insa idea de mai multe individe fără distincțiune de timp, de localitate, de seminție și de număr; adunarea a mai multor familii care au interese morale și materiale comune formésă uă populațiune; când acea aglomerațiune a dobândit prin limbă, prin religie, prin obiceiuri și prin aspirațiunii un caracter propriu și determinat trece la starea de popor; popórele prin desvoltarea literaturéi, prin tradițiunii istorice, prin creațiunea de instituțiunii și prin apărarea unui teritoriü propriü, ocupat de dênșii, dobêdescü dreptul la uă viață proprie într'un teritoriü determinat și bine apărat, constitue uă națiune și formésă un stat. Ideea de societate, fie populațiune saü stat, coprinde într'insa idea de guvern și de legi care determină drepturile și datoriile fie căruea și al tutulor. Uă națiune este un compus de asemănări și de interese strâns legate între dânsele, uă asociațiune de ómeni civilisați, cu un teritoriü determinat, denumit și apărat de cetățenii uniți prin identitatea naturei lor physice și morale, prin lucrările prin care uă generațiune înzestreasă generațiunile urmátóre; uă asociațiune de ómeni uniți prin tradițiunii de gândiri de sentimente, de moravuri și de aspirațiunii. Ómenii ca să compue uă societate seriósă trebuie să aibă mai multe puncturi de asemănare între dênșii. Statul este concentrațiunea voințelor și dorințelor unei asociațiunii mari de ómeni ocupând uă țerră a lor, supuși acelorași legi, având același guvern saü este uă adunare a mai multor state care prin obligațiunii mutuale concură la siguranța și la independența lor.

Cu cât observarea datoriilor, respectul dreptului și identitatea aspirațiunelor strângu mai tare legăturile sociale între membrii unei societăți cu atât ei caută a se apropia unii de alții, a le conserva și a le apăra în contra oricărei încercări de a se atinge de dânsese, în contra or-cărui atac din întru său din afară. Cu cât acele legături au produs mai mult rod, cu cât istoria unei națiuni este mai bogată în fapte mari și frumoase cu atât credința și solidaritatea între membri ei este mai asigurată. Puterea și gloria națională crește cu dezvoltarea unui popor, și dezvoltarea poporului să face atunci când voința lui merge în acord cu rațiunea națională. Trebuința de dezvoltare a făcut că fie-care națiune și-a creat o aptitudine proprie după geniul său; toți recunoștem Italianilor o aptitudine artistică mai mare de cât a celor-l'alte națiuni; cine poate tăgădui ginelei Anglo-Saxone o activitate mai mare în muncă și un spirit de asociațiune și de organizațiune care o face a fi admirațiunea societăților moderne. Deosebiri între aptitudinile și tendințele națiunilor este productul naturii lor physice și morale, al climei, al formațiunii geologice a pământului în care locuiesc, al obiceiurilor, al moravurilor, al limbei, al religiunii, al guvernului și al intereselor; într'un cuvânt al geniului național. Aceste deosebiri ajungă a fi uneori atât de însemnate încât le facă a se crede incompatibile între dânsese, nască rivalități și gelosii, împiedică prin toate mijloacele dezvoltarea unele altora, să vatămă, să sfâșie și caută a se destruce între dâns-

sele. Vorbim să înțelege de starea de astăzi, căci mâne știința și civilizațiunea, relațiunile politice, interesele internaționale și stabilitatea pot să dărâma acele inimiții precum în alți timpuri nesciința și prejudețele le-au putut crea. Peste puțin va veni ziua când fie care va înțelege că fericirea sa proprie este strâns legată și dependinte de fericirile celor-l'alți și că interesul individual bine înțeles este acela care ne îndemnă a face tot ce putem ca cei-l'alți indiviđi săi națiunii să devie cât să pôte mai avuți și mai fericiti.

— Nu ȃic, și acésta pôte fi uă chestiune de apreciațiune, răsări locotenentul; dar ceea ce susține uă națiune este armata, de aceea un stat trebuie să aibă mulți soldați căci alt-fel o iaă cele-l'alte puteri în picioré.

— Uă națiune trebuie să fie tot-d'auna gata ași apăra teritoriul, dar nu trebuie să sacrifice tot la întreținerea de ostiri permanente care o ostenesc și o ruină. Societățile ca și indiviđii nasc, trăsesc, mor și se transformă; fie mare fie mică ori ce națiune își are epoca sa de mărime și de decadență, de prosperitate și de nenorociri, să rădică și să menține nu prin arme, ci prin virtutea membrilor seși, și cade prin patimile care o corump și o demoralisésă. Ostirile și forteretele le pot apăra numai atunci în contra inamicului din afară când în națiune se află virtuțile care îi dau viață; dar în contra inamicului din întru care este mult mai puternic și mai teribil, nimic nu o pôte apăra. Acest inamic este

corupțiunea care mai tot-d'auna să manifestă prin discordie, dușman sub a căruia loviri au căzut statele cele mai puternice. Este de însemnat că națiunile să corumpă tocmai atunci când par a fi mai tari prin arme.

— Noi avem un singur reu în țerră la noi și el ne vine de la boeri, ambițiunea, și se domnul Secăturănu tânăr de șapte-spre-șapte ani, elev din clasa a patra și impiecat la cancelaria prefecturii.

— D'apoi lasă că lea tăeat din unghișoră ministrul nostru! Ce om de Stat! strigă domnul Calemgioglu vechi scriitor la judecătorie și care aștepta prin telegraf numirea sa de grafier.

— Cât o sta ministru, intrerupse cocóna Zinca rădând; că d'o cădea de la putere ear te auđ injurându'l și aruncând cu noroiu în viața lui ca an, când dicea tot dumnéta, nene Iordake, că era prost, ne'nvățat, corupt, desfrănat și vândut streinului. P'atunci dai laudă lui Dumneđu că s'a făcut ministru omul cel mai onest și mai căpabil din totă țerra, ș'apoi, tot dumnéta, când s'a făcut din nou ministru ai venit în fuga mare la lelița Anica, unde eram cu toți adunați, de ne-ai citit telegrama, vesel că ear a venit la putere omul cel mare al țerei; proclamându mai mester de cât pe Blondin, mai învățat de cât Meternich și mai dibaci decăt Neselrod; da lasă că te scim, îți schimbă ideile cu ministerile.

— Ce să facă bietul chreștin? este om cu familie grea, și se locotenentul oftând, eü aprecies pozițiunea sa, ea nu vine din ambițiune, ci vine din trebuințe.

— *Primum vivere deinde philosophare* ȳise domnul Vintilă, eũ care sunt plin de abnegăciune până a sacrifica nobila mea origină pe altarul principiilor, iubesc pe ministrul nostru de astăđi, pe omul nostru cel mare, fiind că este un om plin de patimă; Ńi în politică trebuie cineva să fie împins de ură în contra boerilor ca să pótă servi patria.

— Ura nu este uă patimă bună Ńi dacă ea póte mulțumi une ori pe un individ însă nu póte da róde folositoare societăților omenesci.

— Dar să póte să fie uă societate fără patimă, ȳise oftând cu glas mare dómna Economescu, damă de trei cununi. Ce ne îmbătrănesc și ne officesă pe noi damele?

— Natura omenescă este înclinată spre patimă, este adevărat, și va trece mult timp până ce educațiunea va isbuti a le desrădăcina; să póte ȳice că în secolul nostru nu există om fără patimă; dar Crestinismul, religiunea noastră ne dă mari exemple de bunătate, de caritate și de abnegațiune; mersul progresului și a civilizațiunei este a îmbunătăți inima și a purifica spiritul a ne apropia de omul acela cum il voesce fondatorul religiei noastre.

Patimile sunt simțiri care lucrésă cu tărie asupra inimei, o coprindũ și o strângũ, ele lăsate în voea lor corumpũ sufletul și rătăcescũ spiritul; inima cea mai lină are într'insa germenĩ de patimă. Educațiunea și împrejurările în care trăim potũ preveni dezvoltarea lor, puterea rațiunei póte să le mărginescă lucrarea; póte chiar să le exploatese în folosul o-

menirei dându-le o direcțiune bine chibzuită, precum pot deveni vătămătoare când vor fi lăsate în voia lor. Rațiunea trebuie să fie destul de puternică ca să le poată modera și învinge, căci ele lucră asupra sufletului, uneori chiar în contra voinței noastre și îi dau o activitate violentă precum dau inteligenței o putere mai presus decât cea obicnuită.

— Ai dreptate domnule, adăogă tânărul scolar, este mai ales o patimă care precum am dis'o mai adineaori împedică or ce progres, *ambitiunea* domnule, ea are să ne perdă.

— Me ertă Domnule daca îndrăsnesc să fiu într'acéstă privință, de o părere cu totul contrarie; căci eu departe de a considera ambițiunea ca o patimă vătămătoare pe care să caut a o isgoni din societatea noastră o consider ca p'un tovarăș nedespărțit al progresului, și al faptelor mari; de am o părere de rău este că n'o întâlnesc mai des la Români; ea ar contribui la mărirea și la înaintarea României. Ambițiunea rădică societățile, căci acei ce o au, caută a se deosebi de cei-lalți oameni prin muncă, prin istețime sau prin vitejie. Laurii lui Miltiad care tulburău somnul lui Themistocle au scăpat Athena. O națiune de oameni fără ambițiune este o națiune mortă. Societatea și guvernul trebuie să caute a dirige ambițiunea oamenilor, a 'i deschide drumul, a 'i crea cercuri întinse în care să se poată exercita și deveni folositoare ear nu să caute a o stinge.

Moralistii care au studiat patimile omenesci le-au împărțit în mai multe categorii, au deosebit mai an-

tâiu patimile intelectuale precum sunt iubirea adevărului, a virtuții și a gloriei, între care să pôte numera și ambițiunea. Aceste patimi departe de a trebui combătute, societatea o repet trebuie să le încurajeze căci ele sunt mai tot d'auna triumful sufletului asupra poftelor, triumful spiritului asupra materiei; lor le suntem datorți toate descoperirile în științe și în arte; ele sunt tovarășul nedespărțit al geniului. Ambițiunea nu este alt-ceva de cât dorința de a se deosebi de cei-lalți ómenii, de a fi lăudat și admirat; ea împinge pe om la fapte mari, îl silence a face serviciuri pentru care societatea să'l onorese și să'î fie recunoscătoare.

Uă altă categorie de patimi sunt patimile sensuale: lăcomia, molățiunea, desfrânarea și altele, acestea sunt dominațiunea materiei asupra spiritului. Mai tot d'auna există în om uă luptă între spirit și materie, între rațiune și poftele corpului; când birue spiritul patimile își perdú caracterul lor cel reu făcător și pernicios, când din contra biruescú poftele atunci ele facú să tacă rațiunea, supunú sufletul, îl corumpú.

Afară de aceste patimi acelea care aú ocupat mai mult și mai serios pe moralisti sunt acele pe care le-aú numit patimi mixte, fiind că ele nascú mai cu deosebire din relațiunile ce viața socială creésă între ómenii, și din raporturile dintre sexuri; ele resultă din indoita noastră natură și aú uă mai mare influință asupra societăților. Fiind că s'a vorbit aici de patimi primejdióse țerii noastre voesc să vă vorbesc și eú de patima aceea care mi se pare mie cea mai

perniciósă și mai vătămătore din tóte, acea patimă este *invidia* sau pismuirea a or ce vedem bun la alții.

Omul invidios devine reu fiind că să crede nepăstuit de Dumnezeu și de ómeni; inima și sufletul seú să strică până a dori fără de trebuință or ce avere a altuia și a urí pe toți acei care au ceva; este condamnat a nu să mulțumi vre uă dată nici cu ceea ce are, nici cu ceea ce este; ci rívesce neconținut la alții. Invidia este patima care róde mai mult sufletul în care a intrat; ea este mai neimpăcată de cât ura, este sorgintea celor mai mari rele, ea nasce vrajba și ura. Invidiosul își exersesă acțiunea sa mai cu deosebire asupra ómenilor de óre-care valóre. Arma cea mai obicínuită cu care să servă este calomnia; pismuesce de preferință pe cel ce ia a putut face bine, pentru că recunoștința fiind unul din sentimentele cele mai plăcute unui suflet curat și bun este supărătore și nesuferită sufletului stricat și turmentat al invidiosului, în inima căruia s'au stins tóte facultățile cele nobile, tóte sentimentele cele frumoșe, tóte simtirile cele plăcute. Nimic nu corupe pe om ca această nenorocită patimă. Omul corupt prin invidie consideră datoriile către Dumnezeu, către societate și către el însuși ca uă chimeră; tóte lucrurile le raporteșă la mulțumirea patimilor sale și ajunge a crede că singurul adevérat bine pe pământ este mulțumirea patimilor sale celor rele; perđând consciința binelui, se asociésă cu acei ce crede că potú contribui la mulțumirea plăcerilor sale.

Un tânăr elegant și parfumat venit de curând de

la Paris unde studiase două ani literatura și care câstigase în ștos debută în conversațiune băgând banii cu sgomot în bunuzar.

— Philosophia dumitale este cam veche, mon cher astăzi lucrurile sunt mult mai simple: lumea cea nouă să împarte acum numai în două categorii: în prosti și în dibaci; acești din urmă trăescă bine fiind că trăescă din spinarea celor-lalți care sunt mai numeroși; trăescă din munca săracilor întocmai precum trăeauă uă dinioră nobili din munca moșicilor; este lesne a fi prost, dar este anevoe a fi dibaci; pe prosti noi îi numim mitocani, opincă, onorabili cetățeni său public independinte și inteligente; pe cei-lalți îi numim după împrejurări și după timp; boeri, ciocoi, ciocoi vechi său ciocoi noi, patrioți, partid liberal, roși, albi. Francesii care sunt mai înaintați în civilizațiune pe cei mulți îi numescă *Gogo* său acționari, pe cei-lalți îi numescă *les habiles*. Ce s'ar mai alege de prosti daca nu ar fi cei dibaci ca să'i conducă, ar da în gropi, ș'ar sparge capetele; nu este dar drept să plătescă serviciile ce le aducă cei dibaci?

— Morala dumitale își va avea pôte într'ună și împărăția ei, dar atunci scriptura ne dice că va fi vremea d'apoși; în lumea de astăzi însă glorie Domnului! dibaci și inteligenți dumitale nu prea au sfirșit bun. Chiar acei pe care îi fericim pentru traiul lor cel bogat din spinarea altora, petrecă în neodihnă și moră miserabil; pe câți am văduț trăind și murind în ticăloșie fiind că nu au voit să fie în rândul celor ce numescă D-ta prosti. Credințele ce ai asu-

pra omenirei sunt greșite, cu toate acestea apărarea unor asemenea idei într'ua societate atât de tânără nu este mai puțin un semn reu, un semn de bolă morală fiind că denotă în cei ce le au o dorință nestinsă de mulțumiri și de plăceri și când acele plăceri sunt dorite cu orice preț, ele pot duce până la uitarea datoriilor, până la improbitate, la înșelăciune și la crimă; și știi că cea mai sigură manifestare a corupțiunii este nepașa datoriilor și nerușinarea; când omul a ajuns acolo urasce binele și merge până a simți o adevărată mulțumire în persecuțiunii și în cruzimi. Când o societate este în decadentă asemenea ideii eșu la lumină și ea o dezvoltare; dar să înădușă și dispară când societatea este tânără, plină de viitor și condusă de un spirit de virtute și de devotament. „Când convulsiunile politice turbură un stat, care este deja în ferve prin viciuri și depravațiunii, dice Wyte Melville, spuma morală, ca printr'ua lege a naturei, eșe d'asupra; caracterele cele mai fără principii, cele mai dispuse a urma instinctele lor de hrăpire și de spedeinte ajungă la un fel de renume, ajungă la pozițiuni înalte, de puțină durată în adevăr, nesigure și defăimate; dar jăcă un rol însemnat. Sub guvernele cele rele nu este decât un singur mijloc de a căpăta favore: acest mijloc este de a încerca să egalese brutalitatea guvernanților ale căror case devină receptacole de iniquități și de trândăvie.“

O societate ast-fel după cum o doresci sau ții-o închipuesci dumneta este o societate cădută și fără

rațiune de a fi; ajunsă într'ună asemenea stare ea trebuie să se ridice prin virtute, dacă a mai rămas în popor; trebuie să se transformese sau să péră.

Corupțiunea este cu atât mai primejdiósă, fiind-că este contagiósă, răspândește împrejurul ei uă atmosferă în care delicateța simțurilor să strică și gustul să depravésă. Dacă uă societate cădută sau aproape de a cădea să mai póte rădica și renasce la viață, acest miracol nu să póte opera de cât prin virtutea femeilor; legenda secolilor pe dânsa ne o arată sdrobind capul șarpelui; ear când și dânsa ajunge a jace adormită în lucș și în vóluptate viciul umblă cu capul rădicat și triumfător pentru că scie că nu are cine să 'l sdrobésă. Spiritul sfânt găsesce virtutea prin care se nasce un salvator.

„Ceea ce nici un om nu îndrăsnea să facă, a făcut' o uă femeie, dice Eugenie Pelletan; ea a ascultat glasul inimei sale, și sub porunca ei a scris actul de acușatiune în contra plantorilor negrieri. America a auđit reclamarea pathetică a Harrietei Stow, s'a coborít în cugetul seú și i'a fost rușine de sine; după cât va timp, presidenția lui Lincoln eșea din coliba lui Oncle Tom.

„Omul este îndrăsneț la foc, dar este slab dinaintea opresiunei, dacă ea persistă el simte trebuința de a să închina biruitorului. Femeia din contra are darul martirului, ea din nascere pórtă în fundul inimei sale uă curățenie care se revoltă în contra succesului; vede într'ânsul un fel de desfrânare și

„uă lovire asupra consciinței; mai bine móre de cât „să trăescă in pace cu dânsul.“

— Da cu femeile o să faci trebă? ȕise domnul Fanaridi, ele după lege sunt făcute să caute de casă sub autoritatea bărbatului, să'l asculte și să se témă de dânsul; să vă spun eũ de unde vine corupțiunea la noi; vine din lipsa legilor, ne lipsesc uă grămadă de articole; nu mai departe decât erĩ am desvinovățit la tribunal un hoț prins asupra faptului și l'am achitat fiind că nu am găsit articol special in lege.

— Corupțiunea domnul meu vine din patimile cele rele și patimile nu să potũ infrana prin legĩ ci numai prin învățatura religiósă și filosofică și prin educațiune. Cu cât uă societate este mai civilisată cu atât patimile perdũ puterea lor asupra sufletului, cu cât educațiunea unui popul este mai îngrijită și învățatura mai respândită cu atât spiritul să luminésă și rațiunea să întăresce și devinũ mai tarĩ in contra patimilor; statistica ne confirmă acéstă teorie prin totũ felul de observațiuni; este constatat și dovedit intr'un mod netăgăduit că miseria și crimele să imputinėsă cu cât luminele să respândesc mai mult. Educațiunea măresce inima și micșorésă patimile, ne obicĩnuesce a vedea și a gási mulțumirea nóstră in fapte bune, ne formésă gustul și ne învață a admira și a iubi binele și frumosul; învățatura ne dă armele cu care ne putem lupta contra patimilor. Invățatura religiei, a filosofiei și a sciințelor ne arată datoriile nóstre către Dumneđeu și către ómeni, ne arată adevărurile in care trebuie să credem; învățatura Istoriei

ne arată exemplele ce trebuie să urmăm ca să perpetuăm virtutea și ca să ne facem demni de stima, de recunoștința și de admirațiunea urmașilor noștri; învățătura literaturii și a frumoșelor arte ne înalță spiritul către sublim și frumos, îl curăță de cugețări proște; învățătura profesională ne dă mijloce de a ne procura prin muncă un traiu onorabil noă și familiilor noastre. Exemplele cele bune date de părinți și de vecini ne obișnuiesc a călca pe calea de la care nu ne putem abate fără de a compromite încrederea, stima și considerațiunea de care voim să ne bucurăm. Fără aceste elemente ale educațiunii nu avem nici mijloce de a cunoște drumul pe care trebuie să mergem, nici putem dobândi tăria de a învinge instinctele brutale ale trupului, nu găsim mijloce de a ne procura uă existență onestă și rămănem supuși la cele mai rele din toate patimele, la invidiă și la ură, patimi care învrăjbesc societatea, o desbină, o sfășie și o pune la dispozițiunea inamicului care voesce să o pérđă.

— Apoi când ar fi toți ca dumnelui de procopșiți, dișe Sălbătăcescu arătând la tânărul căruia îi surisese norocul în lansquenet, ferice de béta țera! Ce'ți dișeam eu domnule? mai fă scoli, mai strigați să facem scoli!

— Toți ceru instrucțiunea publică și o ceru pentru toți obligatorie și gratuită; o ceru cu drept cuvint tocmai pentru că trebuie să fim destul de luminați și înarmați cu puterea rațiunii ca or când să ivescu idei greșite și subversive ca acelea pe care le progagă

tânărul nostru literat să le pótă combate și respinge. Instrucțiunea publică este uă instituțiune fôrte delicată, ea trebuie regulată și organizată ast-fel ca să nu facă ómeni stricați; să ne ferim mai cu deosebire de a înmulți numărul tinerilor semidocti, plini de fumuri, care ne putând fi folositori devin primejdiosi; buní de a resturna și de a dărâma, dar incapabili de a edifica. Instrucțiunea publică bine înțelesă trebuie să aibă de scop a implânta în inima tinerilor sentimentul de justiție, de frica lui Dumnezeu și de împlinirea datoriilor către sine și către semenii săi; a rădica demnitatea și spiritul și a'l face demn și capabil pentru cariera ce voesce să îmbrățișese. Modele de uă bună organizare a învățăturai publice primare să găsescú astă-đi în mai multe țeri, voiú cita mai cu deosebire Statele-Unite, Scoția și Saxonia; acolo tot copilul de la cinci până la cinci-spre-deci ani învață a ceti, a scri, a calcula și a desina; își formésă inima și rațiunea prin învățătura religiósă și morală; cunoscințele de geografie, de istorie, de geometrie, de mecanică, de agricultură, de istorie naturală și de igienă, îl facú apt la viața practică; își exersésă corpul prin gimnastică și prin cântare. În scólele americane tinerii să formésă la viața publică familiarisându-se cu chestiunile importante ale țerei și exercitându-se a vorbi în public. În scólă, în biserică, în adunări sârbătorile și serile de érnă li se vorbesce neconținut de morală și de politică; nu ca să'í facă nesupuși ci ca să'í obicinúescă din copilărie a respecta constituțiunea și a iubi libertatea.

„Omului îi trebuie uă predare perpetuă, dice D. Laboulay, creștinul și muncitorul are trebuință de uă predare continuă. Iată marele serviciu ce aducă bisericele, jurnalele, bibliotecile populare, cursurile și adunările publice și acele miș de asociațiuni care în țerile libere țin în desceptare religia, sciința și opiniunea. Ast-fel uă asociațiune devine uă libertate socială și libertatea devine cu atât mai precioasă cu cât combate ne'ncetat nesciința și patimile cele rele, duce lumina până în locurile cele mai miserabile, în locurile acelea unde să dospesce invidia și ura, și năbușaste revoluțiunile chiar în vatra lor.“

— Vina este tótă a boerilor care nu lasă pe Domnitor să facă cum scie el că este mai bine pentru țeră, dise domnul Oftescu, aruncând pe masă o pereche de cărți cu care făcuse paciență, ca să vadă dacă să reînființesă casieriele de plasă. Pe cât va fi uă aristocrație fie de nascere fie de banii saii chiar de merit nu să îndreptesă lucrurile. Acum sciū că o să fim toți de o potrivă. Un lucru bun ar fi de făcut, să ne oblige guvernul să ne îmbrăcăm toți într'un fel, să ne îmbrăcăm țerănesce; ar fi și mai eftin și mai frumos; ar lipsi modele care ne corumpă și ne ruinésă.

— Mai frumos da! fracul și pălăria nu aii nimic theatral, dar mai eftin nu! costumul țerancelor nóstre dă mare câmp luxului de stofe și de podóbe pe pept, pe cap și la brău; modele când s'ar mărgini la îmbrăcăminte nu ar fi atât de ruinătoare cât cređi; ele sunt un mijloc puternic de propagandă bună saii rea

când se agață de moravuri de modul de a trăi, aș uă putere foarte mare căci pornescă tot-d'a-una de la clasele cele de sus pe care cei mici și săraci țină drept onor a le imita; fie care voesce a mânca, a bea, a se plimba ca cei mari și ca cei avuți; le imitêsă echipagele, livrelele și chiar viciurile. Ceea ce este numai un obicei rău sau un capriciu la clasele avute, devine de multe ori viciu la clasele de jos; patimile și poftetele lor sunt mai vii și mai arđătore. Ceea ce este o derăpănare a averei pentru unii devine cauză de prevaricațiunii și prădăciunii pentru cei-l'alți; luxul toaletelor, echipagelor și mobililor devine de multe ori cauza de desonoare a familiei. Dar precum moda este un instrument de corupțiune asemenea pôte deveni și un mijloc puternic de moralizare. Clasele care dau tonul în societate, clasele pe care le imitêsă celelalte de ce să nu caute ca bunul ton să fie a purta toalete simple și de bun gust; în loc de toalete grele și scumpe, să caute a petrece uă viață modestă și plăcută în familie, uă viață laboriósă și onestă în loc de a fi moda să trăiască numai la visite, la plimbări, la teatruri, la grădini publice și la baluri, neaflând nicăiri mulțumirea după care oftêsă și asceptând tot-d'a-una cu nerăbdare finitul petrecerei ca să-și scótă necasul pe slugi și pe copii. De ce în loc de a fi de modă pentru o damă, a fi cochetă și a avea adoratori să nu fie la modă a fi uă soție virtuosă, mumă îngrijitoare pentru moralitatea și învățătura copiilor. Damele Române ar trebui să-și pue ambițiunea a fi un model de îmbunătățire morală a societății năstre, uă glorie

care prețuesce negreșit ceva mai mult decât admirarea și omagiile mincinoase ale tinerei fără ocupațiune.

Familia este basa societății și femeea este stâlpul familiei; de la modul dar cu care să facă căsătoriile, depinde în mare parte moralitatea și fericirea societăților. La noi însocirile la orașe ca și la țară să facă prin zestre, foarte puține prin afecțiune; de cele mai multe ori un tânăr ne sciind cum să își îndreptese ranele făcute averei sale caută uă zestre, acest mod pune de la început pe bărbat într'ua stare de inferioritate în ochii femeei, fără ca acéstă inferioritate să o rădice pe dânsa în opinia sa proprie, căci nu pôte să atribue preferința ce i s'a dat nici meritelor intelectuale nici calităților morale; fiind că scie că acea preferință s'a dat averei; pe de altă parte certitudinea la unii de a găsi ori și când uă zestre neaccesibilă creditorilor, face pe tinerii nepăsători pentru averea rămasă de la părinți. O răsi-pescă contractând obiceiuri de lux și de nelucrare, prin urmare aduce în familie un element stricat. Pune pe bărbat într'ua pozițiune umilitore dinaintea femeei dintr'al căreia avut are să trăescă, rămâne la discrețiunea capriciilor și a exigenților ei, exigențe care crescă cu diferența contingentului adus de fie care la susținerea sarcinilor familiei. Căsătoriile din amor sunt fondate de cele mai multe ori pe un sentiment trecător și care de multe ori nu este de cât efectul imaginațiunii și al ilusiunelor care cadă una câte una, când acei care se admiraă fără a se cunoșce

se descéptă și védü că realitatea nu sémănă cu ceea ce visaseră unul pentru altul.

— Apoi asta este și discutăciunea mea cu domnișórea Zinca; nu'í dic tot-d'auna că familia nu este în natură; or cum ne vom întórce vedem că matrimoniul nu póte dura; onorata dómnă 'mí-a făcut descherăciunea că este pentru *consortium omnis vitæ* și nu voesce să admită divorsul. Ați înțeles acum dómnă că eü am dreptate și sciți că în cestiune de familie nu pot fi bănuít de partimonăciune ca unul ce sunt viță de Domn, după cum v'ați convins cu toți. Când vorbesc dar pentru abolăciunea familiei vorbesc în contra intereselor mele; dar ce să fac daca ardórea patriotică mă consumă și dacă sunt democrat și doresc binele náciunei mele, intrerupse d. Vintilă.

— Ertăți-mă, domnule, dar am fost intrerupt, căci de m'ați fi lăsat să isprăvesc v'aș fi spus ce este uă căsătorie care infățișeză tóte garanțiile, este aceea care nasce din amicie și din stimă, acea afecțiune care cresce necontentit cu întărirea acelor sentimente care forméză legături nealterabile între duoi tineri destinați a conviețui; pe stimă și pe amicie să póte stabili căsătoria și fonda adevérata familie.

— Pentru familie de! calea valea, dice domnul Fluturescu, tot mai sunt nisce considerațiuni, copii, afecțiuni, interese; dar pentru proprietate ce póte dice cineva! Cu drept este ca uni să aibă cu prisos și alții să se uite cu jind la bunurile lumii; uni să piară de fóme și alții să bea și să banchetuésca? trebuia în condica asta nuoa să o fi desființat

cu totul; când faci reforme încăi să le faci cum să cade.

— Îți vine lesne, vești bine, să vorbesci așa fiind că ți-ai vândut moșiora care ți-a rămas de la tată-teu, ai vândut și casa ce ți-a lăsat biată lelița Smaranda și le-ai tocat toate coala la masa aea; ascéptă acum să le vindem și noi, ș'atunci bucuros, dise cocóna Zinca cu un glas de soprano.

— Pentru proprietate sunt domnule cuvinte tot atât de puternice ca și pentru susținerea familiei; căci vei bine voi să convii că omul diferă de vită prin cugetare, și ca ființă cugetătoare trebuia negreșit ca într'ună di, mai curând sau mai târziu, să dobândească consciința spaciului și a timpului; prin urmare a trecutului și a viitorului, a cunósce pe unul și a se preocupa de cel-l'alt, într'un cuvânt să devie prevédător. Pe de altă parte el fiind un compus de puteri fizice, morale și intelectuale, puteri care trebuiesc menținute și desvoltate, puteri care să ostenescă prin muncă și să sporescă prin consomațiune, el a fost îmboldit la muncă prin perspectiva mulțumirilor ce are să dobândească după urma productului ostanelilor sale. Acésta să póte numi rațiunea activității omului.

Cu cât trebuințele omului s'aú făcut mai numeroase și mai variate cu atât el a trebuit să devie mai pás-trător, mai prevédător. Trebuințele sunt îndemnul muncii și al mesteșugurilor. Suprimă trebuințele adică consumațiunea și ai suprimat tot uădată și munca și produțiunea; omul ne mai având interesul de a dobândi, nu mai simte trebuința de a munci; cine ar

mai voi să producă dacă nu ar avea certitudinea că nu va veni altul să consume ceea ce a produs el; cine s'ar mai osteni dacă productul nu ar deveni proprietatea absolută a aceluia ce l'a dobândit prin munca și osteneța sa. Dacă persoana și facultățile omului nu se pot tăgădui ca proprietate a sa, cum să poți tăgădui proprietatea productului puterilor și a facultăților lui; așa dar cred că veți domnule că proprietatea este o consecință inevitabilă a naturii fizice și intelectuale a omului.

Ai dreptate! eu tot-d'auna am ținut-o și o repet și astăzi: trebuia de la început să nu se recunoască proprietatea; trebuia toți să fie datori să muncască deună potrivă și să se folosească cu toții deună potrivă de bunurile lumii și ar fi mers treaba bine, adăogă domnul Vintilă.

— Aci este ună eroră; dumneta crezi că societatea a instituit proprietatea; dar nu te gândesci că ar fi mai drept a ține că proprietatea a format societățile ca să o poți apăra. Proprietatea emană de la un instinct natural, de la acela care să descopă în fiecare și îi spune că este stăpân pe persoana sa. A suprima dreptul de proprietate al omului asupra productului muncii sale, este a opri creațiunea acelor produse; a lua ună parte dintr'acele produse este a descuragia pe om de a se osteni altă dată pentru dobândirea lor; este a opri activitatea slăbind mobilul care îl împinge la lucru; a să atinge de proprietatea internă, a îndatora ună ființă activă și liberă de a întreprinde ună lucrare ce n'ar întreprinde de

sinesî, său a'l împedica de la un ram al mijlócelor sale de producţiune, a întorce prin urmare facultăţile de la destinaţiunea lor naturală este a micşora puterea productivă a omului; şi or ce atingere a proprietăţii interioare saū exterioră este contrară utilităţii şi justiţiei. Suprimă proprietatea şi a' suprimat de bună sémă munca şi producţiunea, a' suprimat indemnul descoperirilor, a' suprimat progresul şi a' redus pe om la starea de troglodit, mâncând or ce pôte găsi, or ce pôte apuca, or ce pôte hrăpi; stare în care nu mai are trebuinţă nici de casă, nici de sat, nici de oraş, nici de stat. Fără proprietate nu putem vedea alt de cât miserie şi barbarie. Proprietatea îmboldesce munca.

Tinărul literat mă intrerupse cu argumentul următor debitat pe un ton doctoral.

— Dici că satisfacerea trebuinţelor este origina proprietăţii, şi că prin urmare este un drept al omului, un drept natural basat pe trebuinţe adevărate; așa fiind mi să pare evident că nu să pôte aplica de cât la ceea ce este product al muncii; cum dar omul s'a făcut stăpân pe pământ care nu este, nu o poți tăgădui, un product al muncii sale; chiar după scriptură, el este făcut de Dumnezeu, el este un obiect asupra căruia omul nu a putut avea nici uă acţiune; nimeni prin urmare nu și'l pôte apropria nici în totul nici în parte, nimeni nu pôte avea asupra lui un drept mai mare de cât cei-lalți; el trebuie să fie la dispoziţiunea fie-căruia.

— Domnul mi-a luat argumentul din gură, și se

nobilul profesor, și argumentând ast-fel daŭ doveđi de abnegăciune și patriotism; căci trăgându-mă din luminatul Vintilă Vodă, precum este dovedit, aș putea să revendic drepturi de proprietate pe moșia Slănicu cu cetate și cu ocne cu tot.

— Argumentul dumnévóstră ar fi netăgăduit dacă pământul ar produce fără muncă și în abundență ródele lui, dacă n'ar fi acoperit de mărăcinii și de ciulinii, dacă el ar da grăul, porumbul, prunile și strugurii, fructele și legumele fără de a fi fost mai întâi curățit de mărăcinii și de burieni, îngrășat, arat, semănat, grăpat, plivit și muncit dacă pomii ca să dea fructul lor nu ar avea trebuință să fie sădiți, răsădiți, altoiți, săpați, îngrijiți, curățiți, udați în toate zilele, ani întregi cu sudórea frunței omului, ca după timp îndelungat să începă a da róde și să resplătéscă pe muncitor de ostenele și de cheltuelile ce a făcut mai mulți ani d'a rândul, fără alt folos de cât speranța de a culege mai târđiú, peste patru, cinci sau dece ani rodul ostenelelor sale.

Cine ar voi să curețe un pământ de buturugi, de petre sau de nisip, să'l amendese, să'l îngrășe, să'l drenese, dacă nu ar avea asigurarea că după toate cheltuelile și ostenelele el, numai el, va avea dreptul de a'l ara și d'al semăna? Cine ar semăna, dacă nu ar avea dreptul d'a recolta? Cine ar sădi, duđi, pruni, perii, merii dacă nu i s'ar garanta dreptul de a să folosi de ródele acelor sădiri.

La începutul lumei, negreșit ómenii fiind puținii la număr aveaú și trebuințe fórte mărginite; pământul

dintre marea Caspică și golful Persic le da fără muncă și cu prisos råde și plante plăcute și nu era trebuință de proprietate, nu să certa nimeni pentru uă banană, pentru uă nucă de coco sau pentru uă foae de viță; într'acele locuri chiar astăzi poți întâlni Derviși și Eziți frumoși, groși și 'nalți care trăescă ca păsările cerului fără casă, fără altă îmbrăcăminte de cât uă pele de căprioară; ómeni care nici nu sémână nici nu recoltéză; dar mai târziu ómenii înmulțindu-se s'au înmulțit și trebuințele prin dobândirea cunoscințelor, atunci pământul nu le mai putea da cu îndestulare fără muncă cele trebuincioase, pământul acela nu 'i-a mai încăput și a trebuit să caute aiurea; s'au dus de au locuit și alte pământuri înființând pretutindenii proprietatea. Supus prin legea naturei lui fizice a'și perpetua neamul, omul a trebuit să caute a întâmpina și trebuințele copiilor; aceștia mărindu-se au unit munca lor cu aceea a părinților și mai târziu au trebuit să dea bătrânilor ajutorul ce primiseră de la dânșii în timpul slăbiciunei copilăriei lor. Aceste ajutóre mutuale impuse de legea naturei, basate pe adevărate trebuințe au confundat-munca părinților cu a copiilor și au creat dreptul de ereditate, consecință fatală dar inevitabilă a naturei fizice și morale a ómului.

Proprietatea pământului este atât de inerentă naturei ómului încât este de însemnat că din tóte proprietățile, la nici una nu ține el ca la proprietatea de pământ; nu iubescă nici uă avere cum iubescă casa în care s'a născut, arborele la umbra căruia a

copilărit. Proprietatea pământului este cea mai sacră din toate căci ea unind familia prin interese și prin sentimente, dezvoltă într'însa toate virtuțile domestice care devin mai în urmă izvorul virtuților sociale. Omul care nu are amorul familiei și al proprietății nu va avea nici uă dată amorul patriei.

Aplecarea omului de a poseda pământ o găsim la toate némurile, și o găsim cu atât mai dezvoltată cu cât un neam este mai civilizat. După cum veđi, domnule, nu poți lovi proprietatea fără de a lovi și a doborî familia, precum nu poți lovi familia fără de a lovi societatea. De când lumea nu a existat societate civilizată fără familie, fără proprietate saă fără ereditate. Indiviđii se folosesc și se bucură de bunurile ce aă dobândit și acele ce le rămân la sfârșitul vieței le transmită moscenitorilor, eată proprietatea privată. Secolii grămădescă rezultatele lucrărilor tuturor ómenilor și constitue capitalul, avuția națională; nu este uă đî în viața popórelor civilizate care să nu adauge uă bogăție nouă la capitalul social, la averea națională. Cu cât proprietatea va fi mai garantată, cu cât legile o apără mai bine cu atât acea societate este mai bogată, cu atât înaintésă mai repede, cu atât devine mai puternică. Toți călătorii aă constatat starea de miserie și de cametă care există în țerile unde proprietatea nu este bine asigurată; acolo lucrarea pământului este părăsită, acolo să află câmpiile cele mai sterpe; dacă câte uă dată să pripășesce câte un capitalist, el stă cu averea în geamantan gata pe fugă; cată să o aibă în ce póte fi mai lesne de ră-

dicat, în diamanturi și argintărie ca să le pótă lesne ascunde, își face casa cât póte mai próstă ca să nu pótă descepta bănuiala și excita invidia. În timpul confiscațiunelor și până în timpii din urmă casele Evreilor și ale Armenilor în Turcia erau văpsite în negru pe din afară ca să nu bată la ochi. Camăta este singura speculă în asemenea țeri. Bogăția și creditul nascău cu proprietatea.

Negațiunea proprietății este negațiunea principiilor fundamentale ale moralei, căci dacă nimeni nu ar avea drept pe nimic, adică, dacă nu ar poseda nici un obiect al său, nu este a țice că are drept pe tot ce există și prin urmare că puterea materială și dibăcia pot să își împartă tot ce există dacă s'ar mai găsi ceva pe lume? și atunci unde rămâne probitatea? Dacă s'ar putea realiza utopia de uă comunitate universală sau numai de comunități naționale s'ar rădica omului cu totul dorința de a îmbunătăți și d'a înfrumuseța pământul, s'ar stinge concurența, emulațiunea și geniul descoperirilor, am ajunge prin nivelarea averilor, a pozițiunelor și póte chiar a inteligențelor, la cel mai jos grad al scării sociale, adică la desființarea industriei, a artelor, a comerțului, a sciințelor, și omenirea ar trece de la starea civilizațiunei la a barbariei. În ordinul economic, adică al bogăției publice și private am ajunge la miserie. De unde astă-đi avem în societate săraci și bogați, am fi toți uă apă, cum să țice toți de uă potrivă săraci. Sărăcia care tinde a dispăre cu progresul descoperirilor în sciințe și în arte și cu îmbunătățirea instituți-

nelor, s'ar lăți ca vâlul nopții și ar copleși omenirea întrégă coborându'o la cea mai ticălosă stare.

Dreptul de proprietate este principiul care a creat societățile libere și civilisate; fără proprietate nu pôte exista uă asociațiune politică.

— Eă sciă atăta că dacă nu s'o desființa proprietatea, nu mai ajungem nici uădată la egalitate, mormăi tinărul Fluturescu.

— In adevăr desființarea proprietății ne-ar da egalitatea; dar ne-ar da acea egalitate pe care am putea-o numi egalitatea de jos, ne-ar da barbaria ear nu egalitatea la care trebuie să aspirăm, egalitatea de sus; căci la aceea nu să pôte ajunge de cât numai prin înaintarea în arte, în științe și industrie; numai ea pôte derăma privilegiul, numai ea pôte a franca omul din tôte lanțurile nevoilor și rădica societatea. In cât privesce pământul este constatat că numai proprietatea îl pôte da valóre, numai ea îl pôte curăți de mărăcină și de petre, numai ea pôte usca mlascinele și pune pământul în stare de a deveni producător. Acel care s'ar îndoi despre acest adevăr n'are de cât să cercetese starea pământului în părțile Asiei unde el este liber și fără stăpân precum îl veți Dumnéta; pământul cel mai roditor din lume care rămâne în toți anii neproducător; dar ca să nu te duci așa departe, comparésă unde vreți pământul rămas comunal cu acela care a trecut în stare de proprietate privată. Un exemplu vrednic de însemnat este ceea ce s'a observat în Landele departamentului Girondiei din Francia: 300,000 hectare de un pă-

mânt neroditor, un strat de humus ca de un deget de gras aşezat peste un pământ cleios, acoperit iarna cu apă şi vara uscat, ars de sóre; acum vr'ua douăspre-dece ani venitul ce da acest pământ nu era nici de un milion, să socotea pe 3 franci venitul unui hectar care să vindea pe 100 de franci, astă-đi jumătate dintr'acest pământ, cât era proprietate particulară s'a pus în exploatare după sistemul de drainage al domnului Chaberlant şi producerea lui s'a suit la 100 de franci de hectar adică de la 450,000 la 15 milioane de franci, iar cea-l'altă parte ca la 150,000 de hectare care este proprietatea comunelor a rămas în starea cea d'ântăiú, neputându-se folosi de descoperirea învăţatului inginer.

— Acolo sunt ast-fel de ómeni, proprietarii sunt buní şi generoşí, dar nu ca la noi boerii, rēi, hrăpitorí, care trăescú ca părăsiţi din sudórea creştinului, đise domnul Jăpcănescu.

— Nu am nimica de đis, domnule, pentru apărarea acelora din proprietarii ciocoli, boeri saú neguţători care profitând de simplitatea şi nesciinţa ţeranilor, saú care sprijiniţi şi favorisaţi de uá administraţiune arbitrară şi de uá justiţie pártinitóre au putut su-pune pe cei slabí şi lua de la clăcaşí cátu'şí de puţin peste ceea ce legea le acorda. Înşelătorul şi prevaricatorul merită critica şi osánda ómenilor oneşti la orí ce categorie şi la orí ce condiţiune ar aparţine el.

— Eí! d'apoi claca nu era robie? întrerupse domnul Oftescu, reincepând pasienţa care nu vrea să ésa.

— Claca nu era proprietate nici proprietatea nu

era claca; pot dice încă că dacă ea era foarte vătămătoare proprietarului, în folosul căruia se părea instituită, și mai cu deosebire era în paguba generală a producțiunii țării; dar dacă vom cerceta cu condeiu în mână și cu aritmetica în cap, ce speculație au făcut acei care au devenit proprietari de moșii în țară la noi, ne putem convinge lesne că nu au hrăpit de la nimeni, nu au desbrăcat pe nimeni, nu au furat nimenui nimic și că nu merită a fi tractați cu severitatea cu care îi tracteți dumnéta.

— Pământurile, este știut că au fost ale țăranilor, boerii le-au luat de la ei. Sunt hrisóve domnesci care o dovedescú acésta tot așa de limpede precum v'am dovedit și eu că mă trag din Vintilă Vodă.

— Nu există asemenea hrisóve și nici nu potú exista. La noi ca în toate țările, pământurile cucerite s'au împărțit la învingători. România n'a putut fi totă ocupată și împărțită colonilor lui Trajan; uă mare parte a rămas pământ fără stăpân saú al Statului, și încă chiar dintre Românií improprietaři mulți părăsind mai târziu țera și fugind de năvălirile Turcilor și ale Tătarilor precum au făcut Metei Vițeiescu, Vlad Socol, Toma Dorobăntescu, Lupu Săbăuț, Oprisan Soldățescu și alții, părăsind Clocociocu saú Clivu, pământurile lor rămase fără proprietar, au devenit ale Statului împreună cu altele, și Domnií după vremi le-au dăruit slujbașilor credințioși și ostașilor viteji, individual saú în devălmășie.

„Am hărăsit loc sterp din pustie din hotarul Câmpii „Stănescilor ca să le fie lor și urmașilor ocină și

„moșie de veci...” Ast-fel s'a dat moșii Odivoilor, Dorobanților, Roșiorilor, Verđișorilor. Acestea au devenit moșii mosnenesci sau răzășesci, proprietatea mică, de multe ori în devălmășie sau indiviză. Daniile pe la Căpitani și pe la Mănăstiri au format în România proprietatea cea mare la care a venit de s'a adăogat neconținut, precum se va adăoga și d'aci în colo împreunarea de părțicele mici pe un singur cap, prin moscenire, căsătorii și cumpăratori. Pământurile acestea sunt ele alodiale, beneficale, tributare sau feudale, sau sunt de curată, bună și adevărată proprietate, moșie ocină trecută de la unii la alții prin moscenire, zestre, dani și cumpăratori cu bani buni câte ughiū, talere și parale atâtea funia, ocoa sau dramu?

La noi proprietatea a fost curat Română.

Domnii resboinici ca Mihai și ca Bogdan la întorcerea lor din Ungaria și din Polonia au încercat a introduce și în țera noastră proprietatea feudală, proprietate Wendă ca uă putere militară precum întroduseră și Turcii Spahilicurile în multe părți ale imperiului Ottoman; dar uă asemenea instituțiune fiind contrarie spiritului românesc n'a putut lua rădăcină în țără.

„Numai îndrăsnela unora din stăpâni moșiilor a „putut ai vinde (este vorba de vecini) ai da de „zestre, și nu sunt volnici stăpâni satelor, când „vinde moșia să vîndă ómeni ci ca nisce săteni ai „satelor, în sat să rămăe făcând ei slujba cu nart „24 de zile și dijmă să dea....“ ȃice hrisovul de

la 1749. Mai târziu obligațiunile puse de Turci asupra Domnilor Phanarioți pentru aprovizionarea forteretelor Dunării, au adus amestecul autorității în nisele transacțiunii care trebuia să rămăe tot-d'auna libere, și ca să nu fie nici uă pedică pentru lucrarea pământului, ș'aă arogat dreptul a otări preciiurii, a pune *narturi* precum vedem în chrisóvele lui Calimac și lui Moruz și în legile lui Ipsilant și Caragea, *narturi* pe care mai în urmă regulamentele organice de la 1831 și firmanele de la 1852 le-au consacrat, impuind unei părți obligațiunea de a ceda uă bucată de pământ determinată și celei-lalte obligațiunea de a da un numer de ȓile elacă, și dijmă. Acesta este pactul numit în lege *relațiunii reciproce d'între proprietari și sătenii*, legătură silnică și obligatorie care nu trebuie și nu pôte să existe în starea de civilizațiune și de libertate.

În România populațiunea s'a format prin colonizație, iar nu prin conquistă, prin urmare s'a format aici ca și la Romani la Greci și Phenici, privată iar nu comună saă a statului ca în Asia, „the Wala-chians are surrounded by, but not mixed with the „barbarians“ (Romani sunt înconjurați, iar nu amestecați cu barbarii) ȓice Gibons, și drept ȓicea adunarea boerilor Moldovei la 1817 : „că Dragoș a „găsit țera împărțită în proprietăți particulare și că „proprietăți particulare erau numai *locurile din pustie*, nimeni nu posedă braniscile domnesci și locurile „târgurilor.“ Acest Domn ca și Radu Negru, nevenind ca cotropitor a trebuit să respectese proprietă-

țile, și așa a și făcut; când au voit mai în urmă să facă danii la mănăstiri; a cumpărat moșii cu bani precum a făcut și Alexandru cel bun.

Cercetând bine te poți încredința că afară de moșiile de mână murtă, cele-l'alte mai toate, au trecut în cei din urmă treizeci de ani prin trei sau patru mâni; așa dar chiar de am putea admite pentru un moment că origina proprietății de pământ să fi fost uă spoliatiune de către cei d'ânteiu proprietari, sau că să se fi cumpărat cu bani reu dobândiți sau căscigați prin fraudă, abuzuri, violenții, prevaricațiuni, concusiuni și confiscațiuni, cine pôte fi în drept în secolul al XIX-lea să vie să pue mâna, după uă prescripțiune de secol, pe uă avere cumpărată pe bună credință, cu bani munciți și bine căscigați? nu ar fi acêsta uă lovire a principiului sacru al proprietății, ast-fel după cum este regulat în condica noastră civilă nuă și veche, ca și în toate condicile civile ale Europei? Ca să ne înțelegem mai bine să luăm de exemplu un onest neguțător, croitor, cojocar sau zaraf carele pe la anul 1827, după ce a căstiggat prin industria sa, a putut pune la uă parte un capital de două mii de galbeni, bani bine dobândiți, nu prin hrăpire, nu prin husmeturi sau chiverniseli, nu ca boer sau ca ciocoiu, ca griffon sau ca croncan, ci prin muncă, prin industrie, prin comerciu și prin economie. Să ne închipuim acum că acel negustor om de gust sau de speculă să fi băgat acea economie de două mii de galbeni în cumpărătorea unei moșii, nici scumpă sărată, cum să țice, nici eftină chilipir,

ci după preciturile curente, pe preciturile obicinuite pe atunci pe 5⁰/₀ venit curat; și iată'l proprietar al unei moșii de 100 galbeni venit din arendă. Eaă cum veđi epoca cea mai favorabilă; căci îndată după acel timp moșiile aă început a se sui, urmând uă progresiune crescătore până la anul 1857; îndoindu-se veniturile din de ce în de ce anı. Ast-fel că acea moșie cumpărată la 1827 cu modesta sumă de două miı de galbeni a ajuns treptat să dea peste trei-deci de anı un venit anual de opt sute de galbeni.

— Cum veı dumnéta domnule să ea 40⁰/₀ pe an de la banii ce ia băgat în moșie și să nu facă nici un sacrificiū pentru patrie! strigă cu indignație locotenentul Spadon; este uă apreciere dréptă că moșiile s'aă suit fórte mult, sciū că acelor care aă apucat de aă cumpărat moșii acum trei-deci saū patru-deci de anı, le-a pus Dumneđeū mâna în cap.

— Tot așa are să fie peste trei-deci saū patru-deci de anı pentru acei care cumpără moșii astă-đi. Dar să vedem acum daca în adevăr le-a pus Dumneđeū mâna în cap, și pentru acésta să urmărim pucin și să analisăm strălucita speculă ce a făcut fericitul nostru negustor care la 1827 ș'a lăsat meseria și s'a făcut proprietar de moșie, ajuns astă-đi a avea un venit de opt sute de galbeni.

Lăsând cu totul la uă parte considerațiunile, daca ar fi fost saū nu lesne pe atunci a găsi banilor uă întrebuintare care să'ı dea 20 și 25⁰/₀ pe an cu garanția bună, amanet de scule, de șaluri saū de argintărie; vom đice ca un lucru cunoscut de toți și

netăgăduit de nimeni că putea de sigur găsi a lua 10⁰/₀ împrumutându-i pe bună, sigură și întâia hypothecă de case sau de moșie, hypothecă și dobândă recunoscute și întărite de toate autoritățile legale ale țerii, fără a se teme de gurile rele, nici de urmărirea vre unui procuror, căci 10⁰/₀ a fost dobânda legală și este și astăzi chiar dobânda cea mai scădută în țară; încă și mai mult, acel care ea numai această dobândă nu numai că nu trece de cămătar, dar este considerat ca un făcător de bine, un împrumutător milostiv, omul lui Dumnezeu. Toate zăpizile de împrumutări câte am văzut după acei timpuri purtau dobândă de 7 și 7¹/₂ la pungă pe lună adică 16⁴/₅ ⁰/₀ și 18⁰/₀ pe an.

Calculând dar acele două mii de galbeni pe 10⁰/₀, noul nostru proprietar care da moșia lui în arendă cu uă sută de galbeni, păgubea câte 100 de galbeni pe tot anul căci de îi da cu dobândă, de la două mii de galbeni ar fi luat două sute ear nu uă sută cât ea de la moșie; deficitul acesta calculat negustoresce pe baza de 10⁰/₀ îi face până la anul 1837 uă pagubă de 1589 de galbeni, și face că această moșie îl costă la 1837, nu 2000 de galbeni, ci 3589 de galbeni.

— Și de este pagubă ea este însă neînsemnată pe lângă sporirea ce a avut; acea moșie face astăzi peste dece două-spre-dece mii de galbeni și domnul Socotescu fost raportor statistic.

— Ca să putem vorbi cu temei și dațim voi să calculăm până în căpătii. Diceam dar că la 1837

moșia costa pe speculantul nostru 3589 de galbeni, un capital care pus la dobândă ear fi adus un venit de 359 de galbeni pe an in vreme ce moșia cu tôte că i s'a îndoit venitul nu-i aducea de cât 200 de galbeni; așa de la 1837 până la anul 1847 păgubese pe tot anul câte 159 de galbeni cea ce in țece ani îi mai sue paguba la alți 2530 de galbeni, și atunci moșia cumpărată cu dnoă-țecei de ani înainte pe 2000 de galbeni îi costa 6119 galbeni sau 612 galbeni pe an, când îndoindu-se ear venitul din cât era și urcându-se la 400 de galbeni pe an, îi pricinuesce un deficit de 212 galbeni pe an, care deficit să grămădescă până la 1857 într'ua sumă de 3378 de galbeni și face de'l costă moșia 9497; atunci venitul moșiei ear s'a suit și a ajuns a fi de 800 de galbeni deficitul calculat până la punerea in lucrare a legii rurale la 1865 face 2130 de galbeni și sue costul moșiei la 11,200 de galbeni. Dacă la acest cost vom mai adăoga impositul fonciar calculat de la 1852 până la 1865 după legile și dispozițiunile după vremi, uă sumă de cel puțin 400 de galbeni moșia cumpărată la 1827 pe 2000 de galbeni, il costă pe fericitul nostru amic peste 11,600 de galbeni adică 1160 de galbeni pe an și el nu ea decât 760 de galbeni scădându-i impositul fonciar; adică că plătesce 400 de galbeni pe tot anul onorul și fericirea d'a se întitula proprietar. Și observați me rog că am nimerit un proprietar rar, cum nu se găsesce la uă mie unni; am nimerit un proprietar fără gustul zidirilor de case, de biserică, de magazii,

de hanuri, fără patima grădinăriei, a florilor, a pomelor și a legumelor, infirmități și slăbiciuni strâns legate de calitatea de proprietar de pământ; capricii și trebuințe care ar fi costat pe altul cel puțin trei sau patru mii galbeni; apoi am mai nimerit și alt noroc la proprietarul nostru, noroc mare și rar în țera noastră; inchipuiți-vă că nimeni din vecini, nici mirean nici călugăr nu s'a încercat a-i stirbi moșia și nu l'a obligat a scóte ingineri hotarnici, a plăti avocați, a alerga de cece ani cu poștia și cu birje pe la tribunalurile de județe, pe la curțile de apel, pe la ministeriele de interne, de justiție, de culte și de externe, a căra judecătóri, cercetătóri și precuitorí pe la facia locului; și după tóte astea să pérđă și uă parte din moșie, dacă nu și tótă, cu drept sau fără drept, plătind daune, spese și interese; óre Dumnévóstră domnilor și mai cu deosebire Dumnéta domnule Phanaridi nu credeți că în fericita noastră țéră acestea să nu intre în socotélă, pentru uă moșie ca aceea despre care este vorba, cu duoă sau trei mii de galbeni cel puțin.

— Ba și mai mult dice cocóna Zinca, întrébă-mé pe mine să'ți spuiú eú cât m'a ținut judecata cu hagi Hristea; căđuse năpastie pe mine din chiar senin, să'mi ea moșiea și mai multe nu; nu era să rămáiú sáracă din pricina lui Drepténu care pusese pismă pe mine.

— Vedeți dar domnilor că dacă am voi să le punem pe tóte la condeiú, am găsi că acea moșie a costat pe negustorul nostru peste 20,000 de galbeni;

dar noi să ne ținem de cifra noastră cea modestă și netăgăduită de 11,600 de galbeni cu venit de 800 de galbeni, și să căutăm a găsi ce valoare avea eri înaintea legii rurale și ce venit are astăzi.

De vom cerceta vânzările de proprietăți rurale făcute la secția III, în cei din urmă trei ani, găsim că s'au vândut termen de mijloc pe baza de 8% adică că moșia amicului nostru valora 10,000 galbeni adică cu 1600 de galbeni mai puțin de cât îl costă, și de aci veți că acela căruia dăceți că ea pus Dumnezeu mâna 'n cap, ea pus'o, nu ca să'î dea ci ca să'î ea 1600 de galbeni, și că negustorul devenind proprietar a făcut uă speculă proustă, greșită; nu pentru că să fi avut vre uă nenorocire sau vre uă neisbândă; dar fiind că ast-fel este la noi specula de cumpărători de moșie.

— Dar dacă ar fi fost cumpărătoarea de moșii uă speculă așa de proustă, cum atâtea comercianți inteligenți cu atâta aritmetică în cap cari au devenit milionari speculând un mic capital în grâne, pei, lână, vite, manufacturi, coloniale, au cumpărat moșii și tot cumpără ne'ncetat? întrebă domnul Fluturescu.

— Pentru că există în om uă dorință neînvișă de a poseda pământ; această slăbiciune este omenescă, o găsim la toate națiunile, și ți-ași putea aduce exemple uă mulțime de negustori care trăgeau din capitalurile lor un venit bun de 15 și 20%, care se sueau necontentit pe scara bogăției și care s'au ruinat când au băgat acele capitaluri în cumpărători de moșii, pentru că nu au putut găsi în nooa lor

speculă decât un venit de 3 și de 4%, siliți fiind a face avansuri pentru clădiri de magazine, de hanuri etc.

Ceea ce am spus pentru un negustor care a cumpărat moșie la 1827 o putem repeta pentru toți acei care au devenit proprietari la anul de la Hristos 1800, la 1700 sau la 1600 și în orice timp de când țera este țără. Moșiile Văcărescilor, Sturdzescilor, Filipescilor, Bălăcenilor, Balșescilor, Ghiculescilor, Bibescilor, Butculescilor, nu au altă origină decât aceea a moșiilor negustorilor. Fostașii ele averi feudale cotochite de la vre un neam învins, sau au fost ca toate cele lalte, părți dintr'ua moșie mare împărțită între mai mulți frați, sau cumpărători după la proprietarii mici, părțile împreunate; moșii, funii, ocale, litre și dramuri, proprietăți ducate din generațiune în generațiune; căci așa trebuia să fie într'ua țără unde majoratul n'a existat nici udată. Odivoi sau Roșiori împărțind moșiea indiviță și mai târziu vândând loturile lor care unindusă într'un singur trup asupra aceleiași cumpărător, asupra unui Năsturel sau unui Bărcănescu au format proprietatea cea mare, compusă mai tot d'auna din mai multe proprietăți mici; precum pe d'altă parte multe proprietăți mici provină din împărțirea unei proprietăți mari; lege a naturei transacțiunelor libere, și în contra căriea or ce restricțiune este fără efect și nu poate dura.

— D'acum încolo nu mai poate fi așa, fiind că guvernul printr'ua prevedere adevărat părintescă a luat măsuri a nu să putea vinde loturile pe care s'au

improprietărit țeranii foști clacăși, și se Locotenentele Spadon.

— Lege care să va eluda sau să va desființa de acei în favórea cărora să crede că s'a făcut restricțiunea; fiind că ea este atentatorie proprietății și liberilor transacțiuni, contrarie regulilor și legilor naturale.

— Așa! dar dup'acuma au început a vinde, strigă cocóna Zinca. La mine la moșie tot pământul cât am cedat locuitorilor l'au luat și ce sătenii ear cei lalți au rămas fără pământ; și cu că nu potú plăti fonciera.

— Moșiile erau pe nimica într'ua vreme și tot nu le-au putut ținea; moșia de și destre Mămăligeni a mami Marghioliți mătușa tatámio, adăogă Moș Dincă Părvulescu, boer bătrîn care nu iscălise DA în plebiscit, ea dat'o măsă drept uă pereche de cercei și mai era încă uă moșie a răposatei Lelei Sandi, sor cu mama Marghioliți care aceea a fost dată drept o butcă de Viena, astăzi sunt moșii de câte două mi de galbeni venit pe an.

— Acei care au cumpărat în secolul XV-lea, XVI-lea sau al XVII-lea un moș, uă funie sau uă litră de moșie cu ughi și bani roșii, moșie mare de mai multe mi de pogóne, moșie care nu a costat póte nici uă sută de lei și care dá astăzi venit de mi de galbeni; acei care au luat'o pe uă pereche de cercei sau pe uă butcă, au făcut póte o speculă tot așa de próstă ca a negustorului nostru cu moșia cumpărată la 1827 pe 2000 de galbeni; acei 100 de lei, valórea cerceilor sau a butci; de atunci

până acuma ar face pôte mai mult decât moșia, dacă am calcula la cât s'ar sui valórele acelor bani prin capitalisări acumulate după dobîndile după vreme; și dacă am compara acele cifre cu valórea și cu veniturile capitalisate ale acelor moșii. Ca să ne putem pronuncia asupra adevăratei lor valori de atunci trebuie să luăm și să calculăm preciturile butcii și a cerceilor de atunci să le capitalisăm și să le comparăm cu valórea de astăzi a moșiei adăogându-i veniturile succesive, astfel cum am făcut'o pentru moșia cumpărată de negustorul nostru la 1827.

Ați văduț cred destul de lămurit ce fel de hrăpitori ai fost până la 1865 acei ce posedau moșii în România; nu vorbesc, o mai repet, de hrăpitori a- ceea care profitând de pozițiunile ce ocupaui, sau care întrebuintau mijlóce viclene ca să hrăpescă moșiele de la moșneii sau de la săraci. Dumnévóstră în loc de a striga și a stigmatiza pe cei hrăpitori și jacăși, ați luat un ton patriotic de a striga în contra proprietarilor mari și mici.

Am vorbit până aci numai de valórea moșii până la începutul lui 1865, dar să vedem și ce să mai întâmplă cu speculațiunea negustorului nostru la punerea în lucrare a legii rurale; ve rog să'mi dați puținică atențiune.

La moșiile cele locuite să socotea aprópe câte un locuitor plugar la 25 de pogóne și 10 galbeni pe an de locuitor, venitul curat al proprietarului înainte desființării clăcii; ast-fel uă moșie de 500 de galbeni venit avea pe dânsa termen de mijloc 80

de locuitori și o întindere de 2000 de pogone. Acest pământ trebuie să-l împărțim în patru categorii.

Uă parte pământ bun și curat.

A doua parte pământ de calitate bună, dar acoperit cu mărăcină, având trebuință de uă cheltuială de 3 sau 4 galbeni de pogon ca să fie pus în cultură.

Uă a treia parte pământ de calitate inferioară care chiar de s'ar curăți ar valora pogonul 2 și 3 galbeni mai puțin de cât cel de calitățile cele două d'antăiū. Și în fine

Uă altă a patra parte nisipurii ripe și prund despre care la noi nu să gândească nimeni încă a le cultiva și care nu să potă precui mai mult de un galben pogonul.

Așa fiind pe moșia negustorului nostru care înaintea legii rurale valora precum am vădūt 10,000 de galbeni pe târg cu bună tocmelă avem : 1°. 500 de pogone a căror valoare este de 5000 galbeni, 2°. 500 de pogone a căror valoare este de 6 galbeni pogonul său 3000 de galbeni, 3°. 500 de pogone cu valoare de 3 galbeni său 1500 galbeni, 4°. celelalte 500 de pogone care nu valorésă decât 500 de galbeni.

Peste tot 10,000 de galbeni.

La 1864 să publică ordonanță și obligă pe negustor a ceda :

1° La 27 de clăcași fruntași 297 de pogone.

2° La 27 de clăcași mijlocași 210 pogone și 9 prăjinii.

3° La 26 de codași 118 pogone și 6 prăjinii.

4° 30 de pogóne și 960 de stânjini pătrați pentru case, curți, grădini, strade, peți și cimitiruri.

5° 34 de pogóne pentru preoți.

6° 2 pogóne pentru casa comunală, biserică scó-lă etc. și

7° alte 7 pogóne pentru drumul cel mare.

Peste tot 699 de pogóne și 474 stânjini pătrați.

Să ne inchipuim că și aci amicul nostru să fi avut noroc, și că să fi împăcat pe fostii sei clăcași să priméscă pământ din cele trei categorii d'ântăiū porțiunii egale, adică :

233 de pogóne de cualitatea întâia, a căror valóre 2330 de galbeni.

233 de pogóne de pământ de cualitatea a doua, valóre 1398 de galbeni și

234 de pogóne de cualitatea a treia, valóre 702 galbeni.

Și că a cedat ast-fel fără contestație fără supe-rarbitri, fără consiliū permanent și fără consiliū de stat, 700 de pogóne, cifră rotundă, a căror valóre era de 4430 de galbeni la care mai adăogând și 700 de sfantihī saū 50 de galbeni plata inginerului : 4480 de galbeni.

Pentru acest pământ guvernul 'i-a dat proprietarului nostru un bon rural de 83,299 de lei și 10 parale saū 2644 $\frac{1}{2}$ de galbeni a căror valóre reală este de 1851 de galbeni socotit pe 70 $\frac{0}{0}$ cum să negociasă bonurile rurale, ceea ce vine a dice că s'a păgubit cu 2629 de galbeni, saū că s'a plătit numai 41 $\frac{0}{0}$ diu valórea ce s'a luat.

De vom adăoga acéastă pagubă la aceea de 1600 de galbeni ce aveam încă la începutul anului 1865 găsim că totalul pagubei este de 4229 de galbeni. Dacă ar fi fost de peste Milcov unde s'a dat frunțașului 15 pogóne și 19 prăjini, mijlocașului 11 pogóne și 4 $\frac{1}{2}$ prăjini, și codașului 7 pogóne și uă prăjină, și unde falcia care valora 20 de galbeni s'a plătit pe 7 $\frac{1}{2}$ galbeni nominal sau 5 $\frac{1}{4}$ în realitate, adică pe precu de 26⁰/₀; paguba ce ar fi încercat de la stat ar fi fost mult mai mare fiind că ar fi dat 911 pogóne de valóre de 5776 de galbeni pe 1851 de galbeni, pagubă de 3325 care cu 1600 d'intăiū facū 4925 de galbeni.

Eată domnule cum proprietarul a supt sângele și sudórea creștinului plugar, făcând uă speculă care de la Aprilie 1827 și până la 23 Aprilie 1865 să soldésă cu un deficit de 4229 până la 4925 de galbeni; din care mai mult de duoa părți din trei în numele binelui general și a fericirei fie căruia în special, adică pentru patrie.

— Dar cu socotelī d'astea poți să ajungi și la cifre mai mari, intrerupse domnul Locotenent Spadon; acestea sunt numai nisce apreciațiuni de aritmetică, sciință respectabilă, nu dic, dar cine numeră foile dintr'ua plăcintă! Ș'apoī dă'mī voe să'ți spuiū că Dumnéta după cum văd n'ai înțeles spiritul legii. Dacă faci calculul întemeindu-te pe valórea pămintului așa vine, nu mai incupe îndoelă; dar principiul adoptat de legiutor este altul: el a voit să rescum-

pere claca și cele lalte dări ear nu pământul; citește me rog art. 23.

— Bine ar fi să calculăm tot d'auna și să nu avem nici uădată încredere în ómeni fără socotélă. Cât despre ceea ce ȳci, Domnule locotenent, de despăgubirea proprietarului pentru dările clăcașilor, trebuie să'ți spui că sciința economică ne arată și ne dovedesce că există o correlațiune între valorile muncii și între capitaluri, valori care să cumpănescu singure, să echilibrésă, cum să ȳce, or care ar fi legile, ordonanțele și narturile ce li s'ar impune. Dacă acest principiu este adevărat, precum nu me îndoesc, și daca Economia politică este uă sciință, apoi fii sigur că calculând valórea muncii nu putem ajunge la alt rezultat. Și ca să nu ve rămăe nici uă bănuélă să facem calculul și pe basa care ȳci dumnéta.

După regulamentul reviidit și modificat prin firmanul din 1852, proprietarul avea să ea pentru pământul ce era obligat a da locuitorilor clăcași :

1° 22 de ȳile pe an în trei deosebiți timpI, primăvara, vara și tómna, muncă prescrisă și determinată minucios de lege și de firman; de exemplu un clăcaș cu patru boI trebuie să muncésă într'uă ȳi 16 prăjinI de arătură; daca aI cultivat vre uă dată pământ cu bună plată, trebuie să sciI că arătura să plătesce cel puțin 7 sfanțihI pogonul saú 10^{1/2} lei pentru 16 prăjinI. De voim să tăem precii ȳilei pe altă muncă, găsim tot într'acea lege, în regulament, că pentru un fruntaș munca a cincI ȳile în căráturá să socotea căratul a 1000 de oca la uă distanță de

30,000 de stânjani sau trei poștii, ca de la Bucuresci la Olteniță; scii negreșit că pentru căratul unei kile de bucate dusă la această distanță să plătesce pe eftin 24 de lei de kilă sau 60 de lei pentru mia de oca ceea ce ne dă 12 lei ȝioa. Și or care din lucrările prescise de regulament vei voi să ei, fie săpat, fie secerat, fie cosit, tot la $10\frac{1}{2}$ lei și la 12 lei ajungi, sau 11 lei termen de mijloc, sau la 242 de lei valórea a 22 de ȝile de clacă ale fruntașului.

Trecând la valórea dijmei; una din ȝece de la cele trei pogóne de arătură grău sau pornmb, una din cincii de la alte trei pogóne de fánéță, avem cel puțin 120 de oca de grău sau de porumb și 420 de oca de fân din care grăul socotit cel puțin pe 70 de lei kila face 22 de lei și fânul pe 60 de lei caru de măsură face 32 de lei. Peste tot claca și dijma 296 de lei pe an sau 7992 de lei pentru 27 de fruntași.

De vom evalua ȝioa clăcașului mijlocaș tot pe prescripțiunile regulamentului o găsim de 6 lei cel puțin sau 132 de lei pentru 22 de ȝile, la care adăogând 44 de lei dijma din trei pogóne de arătură și din 45 de prăjini de fánéță, ne dă 176 de lei pe an sau 4752 de lei pentru 27 de clăcași mijlocași.

Asemenea găsim pentru clăcașul de clasa a treea $3\frac{1}{2}$ lei ȝioa sau 77 de lei pentru clacă și 29 de lei din dijma a trei pogóne de arătură și a fánului, sau 106 lei pe an adică 2756 de lei pentru 26 de clăcași fără vite de muncă.

Peste tot 15,400 de lei, pe an sau un capital de

154,000 de lei séu 4831 de galbeni; cu 401 galbeni mai mult de cât am găsit după calculul d'ântăiū, ceea ce'ți dovedesce că din cauza estinderei repedei a agriculturēi, la noi munca să suise într'ua progresiune mai repede de cât valórea pământului; de acolo vine și scăderea repede a valórei muncēi în anul acesta, după cum s'a constatat pretutindenī.

După cum veđi domnule locotenent aceste calcule să controlésă unul pe altul și să confirmă unul printr'altul, întocmai ca două operațiuni arithmetice.

— Sē'ți spuiū drept domnule că eū pe dumnéta te credeam liberal, đise oftând părintele Pahomie, dar acum m'am convins și eū că ai idei ruginite; dar nu veđi că în America de e Americă și tot ș'acolo saū des-robot robii; și vei ca noi care suntem chrestini civilizați și tocmai în centrul Europei să voim să ținem pe betul sătean rob inhămat la plug.

— Asupra acestui punt sunt. multe de đis; în ceea ce privesce însă improprietărirea fostului clăcaș, vė pot încredința părinte că sunt mai vechiū partisan al acestei idei, nu pentru că am putut crede vre uă dată că se póte lua ceva, cât de puțin, de la cineva și a se da la altul; dar pentru că vedeam în regulament și în firmanul de la 1852, în prescripțiunile intitulate *datorii reciproce* un drept exersat de foști clăcași asupra unei părți din pământul proprietarului precum și pentru proprietar un drept asupra muncēi plugarului. După legea din 1831 precum și după firmanul din 1852 nici proprietarul nici munca nu erau libere în tótă acepțiunea cuvântului; legea le

robise pe amândouă. Am fost tot-d'auna pentru recunoșcerea fostului clăcaș ca proprietar pe partea de pământ ce'i acorda regulamentul, fiind că vedeam într'acéstă măsură desființarea a două robi, a robiei muncel și a robiei pământului; fiind că vedeam într'acéstă măsură întemeerea dreptului de proprietate pe bazele pe care ea se află aședată în Occident; pentru că vedeam într'ensa singurul remediū de a îndrepta lovirile aduse proprietății și libertății omului de pravila lui Caradzea, de condica lui Calimah, de regulament și de firmanul de la 1852. Am fost tot-d'auna pentru improprietărirea țăranului clăcaș pentru că acésta fiind uă cestiune care interesa marea parte a Românilor, pe 400,000 de familii plugari, ómenī puțin luminați, putea să facă să periclitize libertățile nóstre; pentru că putea să aducă uă perturbațiune mare. Acésta însă nu m'a făcut să consider pe acei care nu cugetau ca mine ca răi români; tóte convicțiunile sunt respectabile când sunt adânc implântate în spirit.

Am fost pentru improprietărirea țăranilor fiind că claca era o cauză de desarmonie și de luptă în clasele societății române, luptă care trebuia să încetese, fiind că trebuia să încetese devălmășia care nu póte exista și nu trebuie să existe în starea de civilizațiune. Devălmășia este un început saū uă urmă a comunismului; mărturesc însă că n'am cugetat nici uă dată ca să póta lua cuiva cel mai mic lucru, cea mai mică valóre, fie chiar în numele patriei și al binelui general, fără dréptă și deplină despăgubire.

Acest principiu de despăgubire este consacrat chiar în convenția noastră de la 1858 și în dreptul omului de la 1789, izvor în care am botezat proclamațiunea noastră de la 1848 și unde și convențiunea a luat principiile de drept ce se coprink într'ânsa. Acei care ar voi să găsească exemple de contrariu în cele ce s'a făcut în Prusia, în Austria, în Polonia și Domnul mai scie unde, comitū uă eróre gravă; nu aū studiat serios nici ceea ce a existat nici ceea ce s'a făcut. Nicăiri la popórele creștine, pêne astă-đi cel puțin, nu s'a atacat proprietatea; și când s'aū ivit idei de asemenea tendințe, ele aū fost reprobate. Nu cunosc un asemenea exemplu nici măcar la Romanii în timpul luptelor asupra legei agrare; este uă mare eróre istorică a crede că acea lege privea împărțirea altor pământuri de cât a celor luate de la vrăjmași.

— Dar domnule, acéstă lege are să sporéscă veniturile proprietarilor deposedați, ție domnul Oftescu! o sciū de sigur, am auđit-o chiar din gura domnului Ministru. Cele ce să țiecū în contra acestei legi sunt numai nisce scornituri, și știi de unde vinū? Vinū de la coalițiunea monstruósă. Ómenii s'aū pus pe muncă.

— Ea lasă, domnule, intrerupse cocóna Zinca, dar la Mămăligeni la lelița Anica n'am văđut eū că n'aū arat nici uă palmă de loc? O să móră la tómnă lumea de fóme; dup'acum s'a scumpit bucatele vai de om, 'i-a lăsat-o arendașul; perde sārmana muere cu uă grămadă de copii, peste 500 de galbeni; anul ăsta s'alege cu cei 260 de galbeni ce o să iea de la casa de lichidație.

— Negreșit că veniturile moșiilor aŭ să sporască mereŭ și d'acum încolo precum aŭ sporit și pênă acum; dar acésta nu va fi o consecință a acestei legi. Efectul ei are să fie cât va timp să împedice acea progresie. Uă lege bună trebuia să aducă îmbunătățirea foștilor clăcași fără a nedreptăți pe proprietari; trebuia să mărescă producția țării ear nu s'o opréscă cum are s'o facă duoș și trei ani; dar nu este cestiunea de o să fie saŭ nu folositóre saŭ păgubitóre proprietarilor. Este invederat că s'a făcut uă nedreptate și uă nedreptate mare unei clase a societății Române? ea este mărturisită chiar de acei în favórea cărora s'a făcut; căci nimeni nu cunósce mai bine de cât fostul clăcașu valórea dijmei și a celor 22 de ȃile de muncă ce da proprietarului; nimeni nu cunósce mai bine de cât el cât costă pe proprietar moșiea cumpărată acum și câți-va ani. Rêul cel mare eŭ il văđ într'acéstă consciință generală despre nedreptatea făcută, rêu mult mai mare de cât paguba de 200 de milióne pricinuită proprietarilor și de 380 de milióne statului. Românul de la cel d'intăiŭ pas în viața publică învăța a crede că guvernul când vrea póte face uă nedreptate; învăța a crede că să póte face uă lege prin care să se ia de la unii ca să se dea la alții; am obicinuit pe uă clasă a societății Române, clasă numerósă și incultă, a crede că pentru îmbunătățirea stării ei este în drept a lua de la altă clasă 200 de milióne și a impune tutulor celor l'alte clase uă contribuțiune de aprópe opt milióne pe an saŭ de 380 de milióne în 15 ani. Se póte fórte bine ca mai târđiŭ paguba ce

aŭ suferit proprietarii să'i facă mai muncitorii și mai cu îngrijire de interesele lor; dar acesta nu face ca legea rurală de la 1864 care impune foștilor clăcași de a lua pământ vrând nevrând, plătind ceea ce unii nu pot plăti și care obligă pe proprietarii a ceda pământul lor cu precie mai scăzut de cât pe jumătate, să nu aducă mari perturbațiuni; când nu era trebuință de a păgubi nici pe particularii nici pe stat.

— Dar de ce dici că aŭ să plătescă cele-l'alte clase? întrepruse locotenentul, de vreme ce scim toți că proprietarii aŭ să fie plătiți din casa de lichidație și că acea casă se formésă numai cu contribuțiunea foștilor clăcași?

— Cum cređi dumnéta, domnule că să pôte plăti proprietarului 152 de lei și 14 parale și cu amortisarea de 3⁰/₀ 198 de lei și 34 parale de fruntaș, 114 lei și 34 de parale sau 148 de lei cu amortisarea de mijlocaș și 81 de lei și 24 de parale, cu amortisarea 106 lei pentru codaș, când aceste trei categorii plătescŭ cei d'ântéiŭ 133 de lei, cei de al treilea 71 de lei și 20 de parale? Cine cređi că are să plătescă sumele de 65, de 48 și de 35 de lei? nu veđi că acele sume care insumésă peste 600 de milioane și care provinŭ din contribuțiunea foștilor clăcași după moșiile Statului, sume cere intra în casa Statului și care ușura cu optŭ milioane pe contribuabili?

— Trebuia să se facă ceva pentru bietul popor, că destul a suferit! dise domnul Jăpcănescu.

— Negreșit că trebuia să se facă ceva; și mult mai mult de cât s'a făcut; trebuia mai întéiŭ să

se tae jafurile și abusurile; trebuia să i să facă dreptate, érá nu să se facă să cređă mulțimea că uă clasă de ómení i-a fost vrăjmașă; nu a o face să cređă că uă societate să póte așeđa pe puterea numărului, să-í corumpă ast-fel inima și rațiunea; căci acésta ar fi a'í compromite existența. Uă societate ca să aibă vitalitate trebuie să scie că dreptul trebuie să vie de la rațiune care ea este independentă de număr; trebuie să scie că dreptatea este a tuturilor. Uă societate care póte impila și năpástui uă clasă, fie cât de mică, cât de puțin numerósă, nu este uă societate civilisată.

Improprietărirea care trebuia să fie un drept s'a impus foștilor clăcași ca uă obligațiune, și proprietarii s'aú depártat de la dreptul natural al tot omului de a putea concura și el cu cei-lalți cetățení la cumpărări de pământuri din cele date foștilor clăcași, când vre unul din ei ar voi să vândă de silă saú de bună voe.

— Trebuia să se facă ceva în contra boerilor, prea se făcuseră tari; nu'ți aduci aminté de coalitiunea monstruósă și de camera oligarhică? nu mai erau de suferitú! díse părintele Pahomie.

— Așa cređi și așa te facú să cređi acei care propagă erórea în locul adeverului și eresurile în locul sciinței? dar de ce nu te gândesci că a tracta astă-đi pe proprietarii de inimizii ai țerii și a striga în contra lor ca esplotatorii de săraci, este a năpástui uă clasă de ómení producători și necesarii societății Románe.

— Dar ei nu facú nici uă producciune; facú numai consumăciune; nu sunt pentru năciune; sunt boeri și ciocol, díse domnul Vintilă, și eú sunt de neam

mare că sunt viță de Domn, dar sunt adevărat naționalist.

— Uită, D-le, că de la convențiune încôci numai există în România alt soi de ómení de cât numai cetățenii liberi, dintre care unii proprietari, alții comercianți, alții meseriași, preoți, impiegați publici, profesori, autori, plugari etc., care toți au aceleași drepturi la protecțiunea legilor. A striga și a cere precum faceți dărămarea vre uneia dintr'aceste categorii sau condițiunii de ómení este de un rău Român, un asemenea sistem ne duce a căuta să vătămăm, să apăsăm și să nedreptățim astă-dí pe proprietari, mâne pe bancheri, poimáne pe neguțatori mai pe urmă pe fabricanți, pe preoți, pe profesori și pe or-cine nu pórtă ițari și sucman; și astfel din apăsare în apăsare să ajungem la uă strivire generală care nu póte aduce alt rezultat de cât strivirea societății nóstre.

Recunóșterea fostului clăcașu de proprietar pe pământul ce posedă este uă binefacere, uă dreptate, uă măsură civilisátore și imbogățítore; dar indemnizarea proprietarului cu 41⁰/₀ și cu 26⁰/₀ din valórea reală ce a cedat este uă nedreptate exersată asupra unei clase a societății; și în secolul al XIX-lea uă năpăstuire nu este ertată nici chiar în contra acelora ce ar fi meritat'o. Uă lege trebuie să fie tot-d'auna consecința trebuințelor și a intereselor naționale bine studiate, apreciate nu după aspirațiunile unui partid, nu după exigențe individuale, nici după patimi politice; căci acele aspirațiuni și acele patimi sunt tot-d'auna în

contradicțiune și incompatibile cu interesele și cu trebuințele țării.

— Dupe apreciațiunea mea găsesc că trebuia uă soluțiune, și se domnul Spadon, și veđi prea bine că nu să putea pune asupra bieților plugari uă îndatorire de plată mai mare; nici p'asta nu o potū plăti. Să'ți spuie domnul casier.

— În lumea asta nu trebuescū făcute decât lucruri cari sunt cu putință și nu vėd ce trebuință era a se lua pământ de la proprietari fără voea lor; statul și biserica avea uă destulă întindere de pământ și imprăsciat ast-fel pe suprafacia României în cât prea puține sunt localitățile unde să nu se găsescă prin prejur două trei și patru moșii de ale Statului. Acastă întâmplare norocită ne da un mijloc comod și avantajos de a improprietari pe toți locuitorii clăcași, câți ar fi cerut; și ar fi devenit proprietari, fără a lua nimic de la nimeni; fără a obliga pe nimeni să facă ceea ce nu voea și nu putea să facă, și a'l sili să trecă Dunărea și Prutu precum au făcut'o mulți ca să scape de drepturile ce li se impunea.

— Cum de nu s'a gândit nimeni la ast mijloc și n'a făcut un proiect în sensul ăsta, și se domnul Toroșpan.

— Au fost ómeni cari s'au gândit, dar fiind că era uă idee naturală și prin urmare simplă, ómenii noștri de stat chemați a se pronuncia nu au găsit'o demnă de geniul lor. Acel proiect era întemeiat pe principiul că Statul să fie obligat în timp de câți va an, de 10 sau de 20 de an, să cedese din moșiile sale tuturilor foștilor clăcași din România, care vor

cere, loturi de pământ de la 5 până la 15 pogóne, pe preciful de 7, 12 și 15 galbeni pogonul după localități și după calitățile pământului; cu obligațiune din partea cumpărătorilor să stingă datoria plătind uă anuitate de 7⁰/₀ pe an din care 5 dobândă și 2 amortisare; iar pentru câți din clăcașii după moșii particulare ar fi putut să se învóescă cu proprietarii lor pentru cumpărătórea de un lot de întinderile de mai sus și n'ar fi putut să plătescă printr'úă particulară înțelegere între ei, Statul să fi luat asupra'í datoria plătind proprietarului în bonuri; Statul indemnându-se la rândul sėú de la acquerorí prin plată de 7⁰/₀ asupra valorėi contractate cu proprietarul pentru cumpărătórea pământului. Intr'acea lege comuna ar fi fost declarată liberă, obligându-se proprietarul a ceda câte două pogóne de familie pentru casă, grădină și islas cu indemnizare de 2 galbeni pogonul platnici în timp de patru ani fără dobândă.

Iată cum ar fi fost redijat acel proiect :

Liberarea muncitorilor agricultorí și a proprietății pământului ⁽¹⁾

Secțiunea I.

Domeniile Statului.

Art. 1. Tot locuitorul clăcaș aședat pe moșiile Statului are dreptul a rescumpăra pământul ce lucra, până la maximum de 15 pogóne.

(1) Proiectul de lege trimis de ministru comisiei centrale în anul 1859.

Art. 2. Acest drept nu'l va putea exersa locuitorul clăcaș decât în timp de 15 ani, contând de la promulgarea legii.

Art. 3. Calitatea pământului se va socoti de trei mâni, cea d'ânteiu de valoare de la 12 până la 15 galbeni pogonul, cea d'al doilea de valoare de la 9 până la 12 galbeni și cea d'al treilea de la 5 până la 8 galbeni pogonul.

Art. 4. Ministerul finanelor, după ce mai ânteiu va determina clasa pământului, va desbata cu clăcașii care vor cere improprietărea precii pământului în marginile prescrise la art. 3.

Art. 5. Dacă într'ua lună după cea d'ânteiu cerere părțile nu se vor învoi prin bună tocmelă, vor numi fie-care câte un arbitru; aceștia vor fi obligați să dea otărîrea lor, adică să termine precii pogonelor în marginile prescrierilor de la art. 3 și în termen de uă lună; iar neînvoindu-se și acestiea, se va numi îndată de tribunalul județului un supra arbitru carele în timpu de uă lună, cel mult va da hotărîrea sa, hotărîre care nu va putea fi decât încuviințarea unuia din precurile propuse de cei d'ânteiu duoi arbitri.

Art. 6. Foncțiunea de arbitru va fi grătuită și nimeni nu o va putea refusa.

Art. 7. La înfățișarea actului de invoelă saū a sentinței arbitrale, ministerul finanelor va libera fostului clăcaș act de proprietate pe numărul pogonelor invoite; în acel act se va specifica măsura în lungime și în lățime a pământului precum și pozițiunea lo-

cului, și ministerul va rămânea cu drept de ipotecă, cumpărătorul obligat fiind a plăti pe tot anul uă anuitate de 7⁰/₀ asupra valorii contractate și însemnată în act. Acea anuitate de 7⁰/₀ coprinde 5⁰/₀ dobândă și 2⁰/₀ amortisare platnică până la stingerea datoriei, numărul anilor calculat după tabelele de amortisare. Iar după stingerea datoriei dreptul de ipotecă va înceta.

Art. 9. Perceperea acelor anuități se va face de către comună în douăsprezece părți și tot-d'auna de la 15 până la finitul fie-căriea lunii.

Art. 9. Fie-care cumpărător este liber a plăti și mai mult de 7⁰/₀ pe an său și chiar suma totală a datoriei contractate, scădându-se după regulile calculului de amortisare.

Art. 10, Nici un locuitor nu va putea vinde partea sa de pământ cumpărat în virtutea acestei legi până ce mai întâi nu se va plăti întreaga datorie contractată către Stat.

Art. 11. Baniî încasați la casierie din plățile de 7⁰/₀ de la cumpărătorii se vor împărți în două părți, 1° 5⁰/₀ dobânda va intra în budgetul anual la veniturii și se va afecta la trebuințele Statului. 2° iar amortisarea 2⁰/₀ se va capitalisa și se va întrebuința după legi speciale pentru a crea veniturii Statului.

Secțiunea II.

Domeniile particulare

Art. 12. În timp de cinci ani fie care locuitor clăcaș să pôte învoi prin bună și liberă tocmelă cu pro-

prietarul pe pământul căruia a dat clacă, or cum vor socoti și vor crede mai bine și mai folositor pentru cedarea de pământuri, loturi de 5, 10 sau 15 pogone.

Art. 13. După expirarea acelor cinci ani or ce obligațiune reciprocă după legea clăcii încetază și locuitorii clăcași care nu se vor fi învoit cu proprietarii pentru cedarea de pământ precum și proprietarii rămân cu totul liberi unii despre alții și or ce tranșacțiune, închiriere, cedare sau or ce altă alcătuire se va face cu bună și liberă învoelă, fără nici uă îndatorire pusă de lege nici asupra unuia nici asupra alteia.

Art. 14. Proprietarii și clacași care să vor învoi între dênșii în termenul de 5 ani prescriș la art. 12 să vor înfățișa la Ministerul de finance, aducând contract legalisat de autoritățile administrative de pacinică stăpânire a acelor locuri; și daca contractarea va fi făcută în limitele prescrișe la art. 3. Guvernul va plăti îndată proprietarului 25⁰/₀ din prețul stipulat în contract, iar pentru cea-altă parte îi va da obligațiunii de thesaur aducând dobândă 5⁰/₀ platnice prin tragere la sorți în termenul rezultat după calculul pentru amortisare cu 2⁰/₀ pe an, și statul va lua hypoțecă pe pământul cumpărat de clăcaș având acesta ai plăti câte 7⁰/₀ pe an pe suma contractată cu proprietarul.

Art. 15. Acele d'ânteiū plăți anuale ale locuitorilor cumpărători, atât de la stat cât și de la particulari vor servi la stingerea obligațiunelor hypotecare liberate proprietarilor particulari.

Art. 16. După expirarea termenului de cinci ani

fixat prin art. 12 locuitorii clăcași care nu se vor fi putut înțelege cu proprietarii pământului în limitele prescrise la art. 3 vor fi în drept a cere și a primi pământ pe moșiile Statului în condițiunile impuse pentru locuitorii Statului la art. 1 până la 12 și tot într'aceleași termene.

Secțiunea III.

Liberarea și formarea comunelor.

Art. 17. Pe moșiile Statului precum și pe cele particulare să va da comunei câte 2 pogone de familie.

Art. 18. Fixarea pământului care va forma rața comunei, coprinzând într'un singur ocol satul, grădinele și islasul să va otări de proprietar în înțelegere cu locuitorii, iar la cas de contestațiune să va hotări de consiliul județian după ce mai întâi să va pronuncia și consiliul comunal.

Art. 19. Despăgubirea proprietarului pentru acele pământuri va fi de 2 galbeni pogonul și plata să va face în timp de patru ani, plătind fie care familie câte un galben pe an adică uă jumătate de galben de pogon.

Art. 20. Alegerea acestor locuri să va face consultându-se salubritatea și pozițiunea despre apă și alte inlesniri pentru ómenii și pentru vite; preferindu-se pe cât se póte locurile pe care se află așădate satele la promulgarea acestii legi.

Art. 21. Acolo unde pe aceeași moșie să află mai multe cătune să vor aduna cât să va putea casele la un loc.

Art. 22. Măsurile de mai sus vor fi îndatoritoare atât pentru proprietari cât și pentru toți locuitorii care vor voi să rămăie în comună, fie clăcași sau nu, de vor fi cumpărat pământ de muncă sau nu.

Art. 23. Dintr'acele două pogone prescrise la art. 17 să va da îndată fie cărui locuitor câte uă parte de 400 de stânjinii quadrăți, 10 stânjenii faciă la drum și 40 de stânjenii adâncime, pentru casă, curte și grădină, iar cei lalți 1540 de stânjenii quadrăți de fie care familie să vor socoti proprietate comună, având fie care locuitor, pêne la desăvârșita plată a pământului dreptul de a pasce pe pământul comun, fără plată, uă vacă și două boi, iar după espirarea acelu termen va plăti fie care casei comunale chiria locului ce va voi să închiriese după precuirile hotărîte de consiliul comun în fie care an la 1 Genarie.

— Aci este uă cestiune de apreciere ȃise domnul Spadon; dar să ȃicem că ar fi fost mai bine așa cum ai chibsuit dumnéta; dar acum lucrul este făcut; ce doar ai vrea să revenim asupra legii rurale?

— Nu, să ferescă Dumneȃeu! când într'uă societate să ivesce uă cestiune dintr'acelea care potă aduce perturbațiunii și devine uă armă la dispozițiunea despotismului său a demagogiei, ea trebuie resolvată, și uă dată resolvată bine sau reu, în nici într'un cas nu trebuie a să mai reveni asupra ei.

— Am eu un prieten la Galați, un capitalist mare, om procopsit, face speculă și a căscigat mulți bani din păcură; el mi-a spus, ȃise domnul Toroipan,

că numai uă bancă fonciară ne pôte scăpa, și sciū că el a și dat comision să'ı aducă una de la Londra; n'ai de cât să te duci la bancă, intri înăuntru și ea îndată îți plătesce tótă datoria; asta ne-ar trebui noă.

— In adevăr băncile fonciare sunt uă instituțiune fôrte bună și fôrte folositore când anuitatea ce să plătesce pôte fi acoperită cu uă parte din venitul moșii hypothecate; dar când ea absôrbe tot venitul și'l și covârșasce te ineci din ce în ce mai adânc în datorie. Să ne închipuim că ai uă moșie de 1000 de galbeni venit a cării valóre este 15,000 de galbeni și că esci datorî pe dânsa 8000 de galbeni; dacă te vei împrumuta acei bani de la bancă cu 8 sau 10⁰/₀ dobândă si cu 4, 3 sau 2 amortisație vei da bănci tot venitul; dar cel puțin după căți-va ani, dacă ai și alt ceva ca să trăesci, redobândesci moșia; dar dacă îți negociésă obligațiunile cu un scădămînt care face anuitate să devie de 13 sau 14⁰/₀, atunci trebuie să te mai împrumuți uă sută, două sau trei de galbeni pe an, și datoria va cresce în loc de a scădea. Băncile fonciare nu dau bani ele dau numai hârtie *lettres de gage* sau *Pfandbriefe* care pörtă uă anuitate de 5, 6, 7 sau 8⁰/₀, acele titluri sunt garantate în totalitatea moșiilor hypothecate; să negociésă pe piețe sau la bursă ca tóte valórele; acei care au bani de dat cu dobândă le cumpără cu scompt sau cu agio, mai sus sau mai jos de valórea lor nominală, după starea pieței. Dar observați că astă-dî mai avem și alte hârtii tot așa de bine garantate cât ar putea fi și obligațiunile băncii fon-

ciare, aceste valori sunt bonurile rurale de uă valóre ca de 300,000,000 cu dobândă de 10⁰/₀ și 3⁰/₀ amortisație și care să negociésă cu 60 și cu 65⁰/₀ adică uă dobândă de mai mult de 15⁰/₀ și 4¹/₂⁰/₀ amortisație.

Care este capitalistul acela atât de fără știință, care să găsească tot într'un târg hărții care dau 8 sau 9⁰/₀ și alte hărții tot atât de sigure care dau 15⁰/₀ și să preferè pe cele d'intâi; după acesta te poți convinge că bonurile rurale astfel precum sunt astă-dî au lovit pentru mult timp creditul fonciar și că a făcut imposibilă înființarea de uă asemenea bancă pe cât timp nu să va lichida plata acestor bonuri, sau nu se vor sui la pari sau nu să vor converti precum imi propun a v'o espune în altă ocasiune, conversiune pe care eū cred că guvernul va fi silit a o face pentru cause pe care nu se cuvine a vi le spune astă-dî.

— Ora să făcuse două-spre-zece, copii după ce au privit la stos și au jucat loton și domino adormiseră unul pe sofa ceî-lalți doi pe uă canapea; cocóna Zinca trebuia să se scóle până în ȕioă să mérgă să'și îngrope via, mă inchinaiū respectuos societății și D. Vintilă avu amabilitatea să mă întovărășescă până la otel ca să mă apere de câni care toți il cunoscū de om bun fiind că il vād tótă nópte pe ulițe, propagând egalitatea, libertatea, naționalitatea și amorul patriei.

PARTEA A CINCEA.

I N D U S T R I A.

1870

I.

Într'ună societate bine ecuilibrată deosebitele ramuri ale organismului său constitutiv trebuie să funcționeze împreună. Precum în ordinul physiologic un corp nu poate fi sănătos dacă toate organele nu și împlinesc funcțiunile lor, conform regulilor naturei physice a omului, și precum ună rea circulațiune a sângelui, ună digestiune slabă sau ună respirațiune defectuósă aducă bôlă și chiar încetarea vieței, asemenea și în ordinul social Litteratura, Philosophia, Politica, Sciințele, Artele, Commerciul și Industria trebuie de ună potrivă cultivate; nici una nu trebuie lăsate în părăsire. Activitatea intelectuală și physică a unei națiuni trebuie să fie bine repărtită : una nu poate absorbi pe cea-altă fără ca aceea societate să nu se resimță, mai curend sau mai târziu, în considerațiunea, în puterea și chiar în existența sa.

Citind ceea ce se tipăresce și ascultând cele ce se dicu în public și în particular, nu putem să nu convenim că la noi politica absorbe totă inteligența, că spiritele sunt esclusiv pornite către politică; d'abia eșiți din scôlă, tinerii își ascut puțin limba și condeiul, le môle în puțină fiere și o iaă la fuga în

arena politică *pro* sau *contra* guvernului, după cum vine mai bine la socotélă. Jurnalistica, politica militantă, limbuția tribunei și biurocrația parū singurile cariera demne de un Român, singurul terēm în care crește gloria, considerațiunea, stima și averea. De vom excepta un fôrte mic număr de învățați și de artiști cari facū onóre țerii, putem dice că philosophia, sciințele și artele sunt fôrte puçin cultivate, iar commerciul și industria sunt lăsate Nemților și Ovreilor; și noi în loc să căutăm a'î întrece în muncă, a'î învinge prin iscusința și activitatea noastră, stăm cu mânele în sên și ne bocimū că ne copleșescū străinii, uîtându-ne inspăimântați cum periclitédă naționalitatea noastră precum periclita viața lui Petru, înainte de a resuna glasul Mântuitorului care îl îndemna să dea din mână.

A fost un timp, când trebuia mare îndrăsnélă și abnegațiune unu Român ca să vorbescă de naționalitate și libertate; îi trebuia să renunțe le bunavoința guvernului, să închee pact cu persecuțiunile de tot felul, cu exilul și cu proscricțiunea, să se hotărască a duce uă viață miseră, de multe ori a'și compromite chiar afecțiunile și solitudinea familiei. Ca să vorbescă sau să scrie cine-va despre drepturile Românilor, despre viitorul și aspirațiunile lor, să pomenescă de desființarea robiei, de improprietărirea clăcașilor, de abolițiunea protectoratului, de redobândirea autonomiei, de unire; să critice distribuțiunea justiției, mersul administrațiunii, să se atingă de moralitatea vre unu puternic al țilii, de concussionari sau de prevaricatori,

îi trebuia să se ducă peste țări și peste mări, să dea scrierile lui altuia sau să-și ascundă numele; căci altfel se espunea a fi trâmăis să se pocăéscă în vre uă temniță sau cel puțin în vre uă monăstire. Am apucat acei timpî grei pe când Cămpinenu, Mitică Filipescu, Nicolae Bălcescu își ispășeau asemenea pécate la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și la Telega, topindu-și sănătatea, viața și averea. Acea generațiune 'și-a împlinit misiunea ei. Grațiă impulsionei dată de ómenii acelei epoce, țera a dobândit ceea ce are astăđi; dar generațiunea care să rădică nu are și dēnsa uă misiune de împlinit? misiune mai grea póte, mai anevoe, care cere și mai mult talent și mai multă învățătură, mai multă ostenelă și mai multă abnegațiune; nu incumbă ei datoria de a conserva și consolida ceea ce s'a dobândit? Să facă ca Románii să fie uă națiune stimată și respectată prin acțiunea ei intelectuală și industrială, respectată și de guvernul ei și de puterile străine; să nu aibă a se teme nici de tendințele absolutiste din întru nici de speranțele de cotropire din afară; să facă așa ca în România domnirea legilor și a cunoscințelor să fie complectă, ca sciința și adevărul să ia locul minciunei, eresurilor și prejudecăților! Să nu ne facem ilusiunii ci să scim că nu ne este ertat noă să rămānem nici în urma Sărbilor, nici a Bulgarilor, nici a Ungurilor; pozițiunea nóstră geografică este astfel că fatalmente trebuie sau să fim în capul civilizațiunii Orientului sau să perim. Să nu ne bisuim pe drepturi și pe legi scrise; ele vor exista numai pe hărtie

pe cât timp Românul nu'și va oțeli brațul și ânima în sudórea productivă a ostenelei, care dă și curajul și miđlócele de a apăra și a menține drepturile. În van ne vom aduna în colegii electorale pe cât timp trebuințele, interesele, temerile și speranțele ne léga de bunăvoința guvernului; deliberările și decisiunile parlamentului nu vor avea efect decât atunci când respectarea legilor va fi săpată mai adânc în ânimele nóstre decât în Constituțiune; atunci și numai atunci ómenii care cugetă drept și care nu sunt minjiți de de bóla reacțiunii; ómenii cari dorescú cu sinceritate progresul și libertatea, vor putea fi apreciați de națiune, căci atunci poporul se va depărta de aceia cari caută a'í smulge libertățile, de aceia cari în libertate nu védú decât anarhiă și nu caută ordinea și stabilitatea decât în despotism; atunci Românii grupați sub drapelul Constituțiunii vor apăra, cu prețul viéței lor, principiile de legalitate de moralitate și de justiție. Când véd alegerile parlamentelor făcute cu báta, deputați și senatori votând cu ânima sdrobotită ceea ce nu ar voi să dea, legile nesocotite și Constituțiunea neținută în sémă; imi aduc aminte cuvintele Comitelui de Carlisle fost Lord Morpeth, amicul naționalităților, inamicul neîmpecat al cuceritorilor și al apăsătorilor. Comitele susținând înaintea Cavalerului Benzi necesitatea de a se da Românilor uă constituțiune liberală, basată pe uă representațiune națională întinsă, adăoga: „Domnule Comisar, nu trebuie să'ți scape din vedere „uă împrejurare; eú de și nu cunoscú Principatele, „dar după relațiunile statistice ale lui Senior și după

„obiectele ce am vădut trâmise la espozițiunea de la Paris, comerciul acolo trebuie să fie foarte puțin dezvoltat și industria cu totul în părăsire; și pe cât timp va fi această lipsă, nu puteți compta pe eficacitatea puterii interne a națiunei pentru apărarea dispozițiunilor constituționale, destinate a fi un control și a pune un frâu Guvernului, când acesta ar încerca a le înlătura.“

Să nu ne închipuim că aforismele : *nicî uă constituțiune nu rezultă dintr' uă deliberațiune.*

Drepturile popórelorú nu sunt nicî uă dată scrise. — Cu cât e scris mai mult cu atât instituțiunea este mai slabă. — Nicî uă națiune nu'și póte da libertatea daca n'o are. Suntú numai nisce cugetări fără temeiú și că ele nu aú origina lor în observațiunea faptelor și în consecințele și rezultatele ce aú produs deosebitele revoluțiuni.

Preumblându-ne pe stradele orașelor nóstre și vădend mai tóte magaziile și prăvăliile pline numai de mărfuri străine și ocupate numai de meșteri străini, fiind pe séma noastră a Románilor numai cárciumele ca în timpul lui Herodot care pe locuitorii acestor țeri îi numea *καπιλους*, (cârciumari) nu putem a nu fi coprinși de întristare și de temere pentru viitorul nostru, și să nu ne întrebăm daca suntem noi uă națiune civilizată. Sciú că dicând aceste cuvinte scandalizez multe ânimi curate și generóse; sciú că cele ce am de dis aú să rădice în contra mea condee agere și limbi de foc; dar fost'am eú vre uă dată vênător de popularitate sau de favoruri, lingușitor al puterii

de sus sau de jos ca să mă dau înapoi dinaintea adevărului și a convicțiunii? Eu știu cum trăiesc și moru acei cari nu cruță nici cutezarea și nerușinarea apăsătorilor, nici nepăsarea și moliciunea apesaților. Dacă lingușitorii regilor sunt un dar funest al mâniei ceresci, cum se pot califica lingușitorii poporului? A lăsa pe Români să creadă că sunt ceea ce nu sunt, și a le ascunde neajunsurile, este uă crimă de lespatrie, este a'î corumpe și a'î adormi în neactivitate ca să se descepte în lanțurile acelora cari lucrésă la cucerirea lor.

Uă națiune fără industrie nu pôte fi considerată ca civilisată; ființa unei societăți este supusă astăzi acestei condițiuni, este acel *to be or not to be* al lui Schakespeare.

Vânătorii funcțiunelor publice și părăsirea industriei sunt peirea țerii acestia; sunt inamicii pri-mejdioși ai Românilor; sunt aliații cei puternici ai despotismului și ai Ebraismului. Numai munca și știința ne pot salva!

Datoria cea mai sacră a cugetătorilor, diariștilor, publiciștilor, ómenilor de Stat politici sau diplomați, este de a arăta națiunii calea care pôte s'o ducă la prosperitate și la fericire, calea pe care pôte să în-lătore pericolile care o amenință.

Nimic nu pôte servi mai bine la aprețiarea și la măsura stării unui popor ca literatura; căci ea este forma sub care se espune și se înregistrează cunoscințele și starea morală și intelectuală a unei națiuni. „Scrierile, dice Bukle, sunt tesaurul inteligenței,

„literatura ne dă cunoștința raporturilor ce au lucrurile cu ideile, adică a cunoștinței legilor fizice și mintale ale unui popor, într'un timp determinat. Uă literatură în care nu s'ar cuprinde decât idei greșite, ar încărcă pe adepții săi de prejudecăți în loc de a le împrăscia; și un popor cu cât are prejudecăți mai puține și cu cât cunoște adevăruri mai multe, cu atât este mai luminat, cu atât are mai multă știință, cu atât este mai înaintat pe calea progresului și a civilizațiunii.“

Când generațiunile viitoare vor căuta în voluminoasele tipăririi ale acestor ani să găsească care a fost starea de civilizațiune a societății noastre la finele secolului XIX-lea, trebuie să convenim că afară de înregistrarea faptelor politice și de uă luptă crâncenă între partide, și pot dice mai mult între persoane, uă sete nestinsă de putere împinsă până la aberațiune; puține, foarte puține urme se vor afla care să denote uă cugetare serioasă, care să dovedescă că această turburată Societate a fost împinsă către studiile acele cari prin aplicațiunea lor la arte și la meșteșuguri facu gloria, bogăția și puterea națiunilor care joca un rol în istoria civilizațiunii. A dice numai că voim să fim uă societate democratică, dar tot d'ua dată a onora și suferi oțiositatea, este uă contradicțiune; democrația nu este compatibilă decât cu munca; numai în societățile aristocratice se poate tolera trândăvia; căci celă care voesce să trăiască din munca altora este un adept, un partisan natural al privilegiului. Numai munca a desrobot societățile de sub jugul feudalismului; nu-

mai uă societate de ómenĭ muncitorĭ póte fi uă societate democratică, orĭ care ar fi numele ce ar purta forma guvernului ei; precum uă societate în care trândăvia găsesce miđlóce de traiŭ nu este în fapt decât uă societate aristocratică orĭ cât s'ar întitula de democratică.

A combate setea de funcțiunĭ ale Statului, oțiositatea, prejudecățile industriale și comerciale, a descepta în spiritul și în ánima Románilor dorința de a se lupta prin inteligența și munca lor cu némurile cari sunt în fruntea civilizațiunii, este astăđĭ datoria cea mai sacră a publicistului Român.

II.

Vorbisem cu popa Stan de la Pipărați să ne întâlnim la birt la Găbran ca să tăiem târgul a trei buți de spirt ce'î trebuia pentru consomațiunea stabilimentului ce are în sat. Estimp a închiriat și căruciuma proprietarului, a făcut apalt vîndarea băturilor și'î trebuie marfă mai multă. Ceasornicile la noi nu prea se potrivesc, fie care regulă p'al său după opiniunile séle politice și iată-mă espus să aștept dinaintea unui tacâm parfumat cu esbuquet de săpun prost și slănină rîncedă. Noroc că localul nu e de natură a îmboldi fόμεa musteriilor.

La uă mescióră alătura, duoî bătrâni se delectau între țigarete și cafea dând din vreme în vreme câte un păhăruț de cognac pe gât.

— Ți-ai adus fiacăul din năuntru, kir Dobre, ȕicea cel din stंगा, o fi procopsit nevoe mare; am auđit c'a luat doftoratul, o fi de vre uă duoă-deci de ani; l'ai pus în slujbă?

— Să'l veđi, s'a făcut un vlajan cât mine de mare; 'm'i-a făgăduit nepotu Vasilake c'o să ȕică ministrului să'l facă procuror, că de! nu póte să'l facă mai mult de uă cam dată; e cam crud; să începă

de jos; l'am scris și la clubul cel mare unde sunt tot feciorii de ómenii, numai că cheltuéla e cam mare, căci acolo aũ fel de fel de gusturii; ce să fac? să apuce și el să intre în lume cum ȕice și nepotămeu Vasilake, 'i-am luat un apartament la Grand-hôtel.

— Da de ce să nu'l ții la dumnéta la Jupuiți, pêne'ı vœi găsi uã trebã; ca să nu batã petrile haĩmana.

— Vaĩ de mine, cumetre, să se prostéscã copilul la țérã, dupã ce am cheltuit uã grãmadã de banii cu dênsul! să ședã în Bucuresci să se frece cu ómenii că de! de procopsit, procopsit e; dar nu e practisit; scii : *ἀλλα τὰ πράγματα και ἀλλα τὰ γράμματα*, cum ȕice nenea Panã; uĩtete dumnéta la coconu Lasca-rake, la coconu Hristake, la Encușor și la Nicușor, gândesci că scii carte? și învêrtescũ lumea pe degite; că sunt practisiți; județul la noi nu'l duce vœru Iancu și cu nepotu Iordake? a putut vre un guvern fără dênși? ne tragũ pe toți de nas; ce vorũ ei aia se face.

— Ia spune-mi ce face nepotãt'o Unghișorã? nu l'am vedũt de nu se ține minte.

— 'I-a fost rœu de tot, a avut noroc c'a cãdũt ministeru, că drept în ocnã se ducea; a alergat nevasta lui sœraca, vaĩ de ea, mai cu rugãțiuu pe la boeri, mai cu acathiste pe la biserici, a dat Dumneđeũ că tocmai când il arestuise a cãdũt și ministerul; apoi are și nisce prietini tot unu și unu; aũ sãrit cu toții ca nisce smeĩ și l'aũ scos din belea; mãncase nisce banii d'aĩ visterii.

— Îmi pare bine, sœracul, c'a scãpat, om cu fa-

milie grea, uă grămadă de copii, dar biata nevastă, bunătat' de femeie! Da de ce să fi căduț ministerul, frate?

— Ce, nu scii? vrea să dea pe Vodă jos. Bine că 'i a prins de veste că ne duceam pe copcă.

— Și nu 'i a făcut nimenea nimica?

— Ce să'î facă că nu l'a putut prinde, dacă pune mâna pe dânsul apoi atâta îi era.

— Cum nu l'a putut prinde? l'am întâlnit și erî pe pod. O 'l scie și guvernul, că am un fin, pe Terinte lăcătușu, cela scii, care deschisese prăvălie lângă casele dumatiale de la Popa-Rusu, s'a băgat la Poliție, d'ăștia cum le ȕice? ómeni de ordine, câte uă carbóvă pe ȕi, tréba lui e să'l urmărăscă și să ducă raport : unde merge, ce ȕice, ce face, ce gândesce. Ce pate bîetul crestin că umblă mult vai de om! pune'ți în gând că într'uă ȕi după ce s'a plimbat tótă ȕiua mai p'în târg mai pe la obor, pe la nisce fabrici tocma lângă bariera Herestreului, s'a dus d'a mâncat la grădină la Guichard, apoi séra să te ȕii Terinte; de la capu podului Mogoșoi la sfântu Visarion, d'acolo p'în Batiște a resboit'o tocma'n tabaci; când a ajuns în piéță la Radu-Vodă bîetu finu Terinte a căduț p'o laviță; într'uă clipă l'a și perdut din ochi apoi umblă tótă nóptea să'l găséscă; tocma despre ȕiua l'a ȕărit eșind dintr'uă casă în dosul biserici nemțesci unde s'adună ei nóptea de vorbescú. Umblă iute, nevoe mare.

— O fi avênd bot forți.

— Așa nu! ia cisme d'astea ca ale nóstre, ghetre.

— Ş'a fost în tabaci? auđi diavolu! şi finăt'o n'a pus mâna pe dînsul? Când ęic eű cű avem un guvern de mămăligă! apoi mai dovédă de cűt asta? sű męrgű în Tabaci! Ce sű le faci, daca nu vor sű'l dea de gol procleđi ăia de copii cu care se înęelesese sű facű revoluđiune! Trebuie sű sciű cű în tóte e amestecat. N'a bűgat uű bombű cűt capul de mare în luleaua lui coconu Iancu Manu, de nici pűn'acuma nu se scie cum s'a fűcut aűa caraghioslic. Dar în complotul lui Bontilű nu era amestecat, [şi cine 'i a putut da de cűpětűiu? s'a pus atunci vėru Iordake cu capul şi nu 'i a putut veni de hac! Şi cređi cű nu era pe delu mitropoliei cűnd cu omorul lui Catargiu? l'a sculat procurorul nóptea din somn; s'a închis amendoi în casű; ce 'i a ęis, ce 'i a fűcut cű 'i a dat drumul. Uűte nu se face nimic fűrű scirea lui : pe Englitera o are în busunar, Sultanul nu ese din vorba lui sű'l picű cu cėrű, pe Rusia valvűrtej o aduce; pe Francia, pe Italia şi pe Austria ia aűa le jóczű; cűnd cu Beust cűnd cu Andrassy; atűta noroc cű Bismark nu'l are la nazar, mai ales de cűnd a cunoscut care sunt ómenii cei bunű care işi iubescű țera şi sunt devotađi tronului. De vrea el gűndescű cű nu opria resboiul de an, cűnd s'a prűpűdit uű grűmadű de lume; are sű dea sėmű grea dinaintea lui Dumneđeű! atűta sűnge vėrsat ş'atűtea bani cheltuiđi.

— O fi nene Dobre şi cum ęici dumnėta, dar apoi şi guvernul prea s'a fűcut de tot. Ba cű ăla aűa, ba cű ăla-lalt altmintirea, parc'am fi în vremea

incușiții; scii dumnéta că bănuelile astea póte să bage în capul ómenilor lucruri care nici nu le trecea prin minte. Uă mulțime de spioni cu urechia la ușile și la ferestrele caselor și birturilor ascultând și pândind ziua și nóptea să apuce vre uă vorbă sau să ghicéscă un semn; inventând comploturi, spuind minciuni și urđind intrigi ca să ia carbóva; denunciind ca uă crimă or ce sentiment de demnitate și de independință, declarându-te revoluționar, anarchist, petrolist, îndată ce nu ești ciocoin unui ministru sau unui favorit al țilei care iaă asupra-le monopolul patriotismului, al ordinei și al stabilității, și mai ales al dynastismului; ceea ce ne opresce ca ómenii cei bunii, credincioșii și devotații de astăđii să fiă tratați mâne la rândul lor de resturnători, de socialiști și de inamicii ai tronului și *vice versa*. Și în vârtejul acestor intrigii nemernice, scărbóse și nerușinate care corumpă sufletul, degradă și înăbușiasce cugetarea se lasă curs liber venalității impiegațiilor care merge lanț mână în mână cu corupțiunea guvernamentală, sporesce din ce în ce mai mult uă biurocrație numerosă, apésătóre și hrăpitóre care trăesce pe spinarea populațiunei muncitóre, precum trăiesce uă armată de invasiune într'uă țéră cucerită; face ca uă lume întrégă, arendași, negustori, meseriași, năpustescú comerciul și industria, le lasă pe mâna nemților ș'a ovreilor și ei alérgă cu limba scósă după posturi. Prin sate nu mai veđi decât perceptori și vătășei care mai iaă câte două-đeci și trei-đeci la sută, peste ceea ce este scris în lege și în roluri. În armată nu

se mai caută apărătorii ai patrii contra străinului, ci ómenii devotați, instrumente ale ministrului; credințiosul de astăzi este mâne bănuít; nu se cere de la oficer alt merit decât să fie un instrument de opresiune în contra poporului ca să'l póta ținea cu orice preț în tăcere și în nemișcarea morții dac'ar îndrăsni să strige : „destul cu opresiunea, cu imoralitatea, cu prevaricațiunea, cu calomnia, cu intriga și cu „minciuna!“ sau dac'ar voi să céră să beneficieze de bunurile și de garanțiile constituțiunii ce i s'a jurat. Ce să'ți spuî, Nene Dobre, mie imi pare că un guvern lucrând cum lucrédă guvernul nostru își perde timpul; căcî nimic nu póte omul, fiă cât de mare, în contra ideilor celor adevărate, în contra legilor superióre cari conducú destinele omenesci. Nu e bine ca guvernul să se bisue numai pe puterea armată și să caute să ridice un edificiu social întemeiat pe intrigă și pe minciună. Tot mută pe oficeri de colo până colo; tot ia comendile de la unii și le dá la alții; par că 'n țilele nóstre militarul mai póte să nu aibă idei și convicțiuni; mai póte fi despărțit de națiune; par'că mai póte fi ceea ce era mercenarul Arnăut și Switzer. Dacă le spuî adevărul se superă. Puternicilor nu le place să le arate cineva urmările ce potú să aibă faptele lor, când nu sunt basate pe dreptate și pe rațiune; și când vorbele esú adevărate, reul ce le vine îl atribue acelor care 'i a prevenit, iar nici uă dată legilor ordinului moral pe care nu aú voit să'l ție în sémă.

Conversațiunea urma pe tonul acesta, când glasul

interlocutorilor fu acoperit de ertăciunile popi Stan caré de la ușă începu a țice :

— Să mă erți, țău, Domnule, póte te-am făcut să ascești; da uite nu e vina mea, la ceasornicul meu tocma cincî și jumătate; ce să'î fac umblă îndărăt, o să'l pui și eă cu biserica nemțescă.

Kelner! dăm un pahar de rachiū și unul de rom, uă ciorbă de găluscă, uă sticlă de vin de Drăgășani și un rasol ciolan.

Viū tocmai de la jupân Gherasi, m'ă dat un anason cum n'am mai bėut; am încercat pe la toți rachierii, nimeni în Bucuresci nu are așa lucru; d'apoi ș'un galben vadra! n'a vrut să mi'l lase nici uă para mai jos. Era să iaă ș'un butoi de jamaică; ce bėtură Dumneđeescă! voiū să am tot marfă bună în prăvălie, când o scóte musteriu paraua din pungă să țică : halal să'î fie!

— Pe cât vinđi vadra de rachiū la cărciumă?

— Rachiū de la jupân Gherasi întrebî? ala nu se vinde cu ocaua, e după cum ese la pahar, daca ai în prăvălie un băét dăstept, vrednic, mester la turnat, îți scóte și trei-țeci de pahare dintr'ua oca; daca brodesci vr'un prost, nu'ți ese nici duoă-țeci și cincî; vine pe șese pենe la șapte lei ocaua; basamacu e căđut de tot, c'a eșit țuica; șei-țeci de parale, duo lei ocaua cel mult.

— Bun căstig, ieă anasonu p'un galben și'l dai pe șei-țeci și cincî de lei. Spirtulū meu de șeispre-țeci lei vadra, il dai basamacū pe trei-țeci și cincî de lei vadra, îți rămăne mai mult de cât sută la sută.

— Aşa e, da nu puî cheltuelile; mai căratu, mai risipa; dar accisurile şi bacşişurile mai pe ici pe colo.

— Da şi dumnéta nu puî încărcatul la socotélă trei cincî-deci, în loc de duoé, când crestinu nu mai scie numéra.

— Ferescă Dumneđeu! păcat ast-fel de lucru; dar ce să đic, căstigul ar fi, cum ar fi d'apoî nu sunt parale; de la trecători ce mai poţi rupe că e drum mare, dar de la ómeniî din sat ieî ce poţi, mai câte uă baniţă duoé de grău; mai cu orz, mai cu câte uă povéră; ce să facem! ne ajutăm ăla cu ăla cum putem. De la Apostol, că'l scii, n'avém să iaû peste duoă sute optû-deci şi duoî de lei şi jumătate? apoî mî-a dat vr'o para? mă purta cu vorba dintr'ua đî într'alta; d'abia l'am făcut să'mî dea duoéspredece baniţe de porumb, mî-a dus un stângen de lemne la kir Ivancea la Bucuresci şi m'am învoit să'mî facă la véră un pogon de grău ş'unul de porumb de istov; mî-a mai dat ce e drept ş'ua glóbă de mánz; de cât să mă stric cu omu mai bine aşa! trecă de la mine.

— Nu, că nu te-ai încărcat la socotélă : duoéspredece baniţe de porumb sunt şeiđeci de lei.

Caratu stângenului la Bucuresci pe puçin trei galbeni.

Lucrul pogonului de grău şi pogonului de porumb uă sută cincîđeci de lei.

Pune şi vre-ua trei patru galbeni mánzul, face peste patru sute de lei în loc de duoé sute optđeci şi duoî.

— Ş'apoî ce, mult e? dar dobânda banilor unde o puî, câte duoé parale la lei pe lună, dar că

trebuie s'astept pînă încolo la toamnă ca să'mi scot paralele!

— Și pe șeiđeci la sută d'ăi socoti dobânda tot mai trece de la Apostol.

— S'a scumpit banii de tot; uă grămadă de cheltueli; de unde să le scoți? Dumnéta nu scii că vine vremea de perđi de la unii și capetele; mai de ună ți n'a murit Mușat, 'mi era dator cinci sute de lei, a lăsat uă biată babă bolnavă, a năpustit și casă și tot, s'a dus la nisce rude tocmai pe Neajlov în sus. Iai daca poți.

— Sistemul de speculă ce ai adoptat păgubesc pe musteriū, fără d'a îmbogăți pe negustor, este un sistem de camătă care storcînd pe muncitor de tot fructul ostenelilor lui, sécă isvórele producțiunei. Iei în adevăr și uă mie la sută de la unii, dar de multe ori împreună cu câștigu perdeți și capetele, sărăcind pe sătén precum faceți secați isvórele de la care vă puteți folosi. Semănați cu lacomul din fabulă care a spintecat găina cu ouăle de aur; ai fi mai folosit să iei pe tot anul uă parte mică din ceea ce câștigă un bogat decăt să iei tot ce are un sêrac. Cu cât populațiunea în miđlocul căreia te negustorești e mai înstărită cu atăt te poți îmbogăți mai mult și mai curînd; și lucru e lesne de înțeles, căci cu cât musteriul e mai bogat cu atăt consumă mai mult, cu atăt debitul negustorului e mai mare, cu atăt și beneficiul mai însemnat și mai sigur; ești mai folosit să învêrtești capitalul de trei și de patru ori într'un an cu dece și cu cinci-spre-dece la sută de cât să'l întorci

uă dată fie și cu patru-zeci ori cinci-zeci la sută : un câștig pe care nu poți compta nici ca valoare efectivă, nici ca uă valoare pe care să o poți încasa la timp determinat ca să-ți poți menține creditul; uă marfă nu se pôte desface lesne decât pe un prețiu cuviințios; când se ține mai scumpă decât valoarea ei cea adevărată nu găsești mușterii, se strică în prăvălie sau se dă pe datorie pe la ómeni cari mulți nu o mai plătesc, căci acei cu dare de mână găsesc tot d'auna mișloce d'a și-o procura d'aiurea, își fac provisie pe la târguri. Cămătarii precum și negustorii lacomi la câștig nu pot avea aface decât cu rēi de plată, cu risipitori, cu jucători de cărți și cu înșelători cari iaŭ marfă pe datorie sau se imprumută cu bani pe polițe de valori nominale întreite și împătrite, polițe și datorii cari mai nici uă dată nu se plătesc la termen, cari de multe ori nu se plătesc nici de cum și cari mai adesea se cfituesc ca falimentele cu duoē-zeci și cu duoē-zeci și cinci la sută. Speculantul lacom pe lângă miile ce voia să câștige perde și suta ce scóte din pungă; dar ceea ce nu câștigă nici uă dată acest soiŭ de negustor este stima, considerațiunea și creditul pieții care este capitalul cel mai temeinic al unui comerciant: nu pôte dobândi credit pentru că efectele ce are în portofoliŭ nu au nici uă certitudine nici măcar probabilitate de a fi soldate la scadență. Comercianții și bancherii care lucrēdă cu procente cuviințiose câștigă și prin capitalul lor propriŭ și prin creditul de care se bucură și care cresce pe tótă ziua cu esactitatea ce aducŭ

în operațiunile și în plățile lor, banul ca și muncă, ca ori ce marfă își are uă valóre determinată prin împrejurările timpului în care ne aflăm; a trece peste limitele beneficiului la care are drept capitalul, a căuta să se tragă dintr'ua speculație mai mult de cât se cuvine ca dodândă a banilor angagiați, ca cheltueli făcute, ca retribuțiune a ostenelelor depuse și a risicului, este a realiza un beneficiu nelicit care nu pôte să nu fie vătămător aceluși ce crede că se pôte îmbogăți prin asemea miđlóce, căci nimeni nu se pôte îmbogăți de cât prin muncă și prin economie. Și ori cine ar crede că mai sunt și alte miđlóce de îmbogățire se înșelă fórte; germenel pagubei se află ascuns în miđlocul câștigului illicit întocmai ca vermele rođător în fructul stricat; adevăratul și singurul efect al speculațiunilor lacome nu este altul de cât a sërăci poporul și prin urmare a'l menține în ignorență, căci ignorența este fructul sërăciei precum sërăcia este partea claselor ignorente; progresul este în muncă și semânța progresului este învățătura; dacă progresul intelectual sporesce bogăția popórelor, nu este mai puțin adevărat că cunoscințele nu potú începe până nu se grămădesce mai întâi uă cătime óre-care de bogăție, fără bogăție nu pôte fi regas și fără regas nu este cunoscință. „Ignorența cea mare, đice Bukle, „este fructul sërăciei celei mari. Arabii, popor ignorant și sërăc în țera lor, aű devenit un popor vrednic „de admirare în țerile cucerite de ei în Persia, în „Lahor și în Spania.“ Omul nu pôte căuta indestularea trebuințelor morale decât după ce și-a căpătuit nece-

sitațiile trebuitoare la conservațiunea și întreținerea vieții; de aceea ori ce măsură care face viața materială mai grea, nu poate să nu aducă vătămare vieții morale a națiunilor. Au fost publiciști cari au pretins că sentimentele cele mari, abnegațiunea, devotamentul și tot ce este nobil și frumos în ordinul moral, nu se găsesce decât numai în clasele cele sărace, și că vițiul este atributul claselor bogate; această credință este în contradicțiune și cu datele statistice, care dovedesc contrariul, precum și cu dreptă judecată; căci atunci conclușiunea ar fi de a menține societatea în miserie pentru a-i conserva virtuțile, și guvernul cel mai spoliator care ar săraci poporul, ar fi acela care ar conveni mai bine.

— Ceea ce ne strică pe noi, Domnule, sunt târgurile pe la sate, bálciurile, mărghelari și ovrei. Iea să fie un guvern coala cum sciú eú, uá máná de fer să le taie de unghisórá, să desființede târgurile, pe ai crai cu tolba în spinare să mi'i bage în miliție, pe ovrei să'i dea peste graniță și ai vedea dumnéta cum fie care ar trăi cu ai lui, în satul unde locuesce, unde a trăit tatás'o și măs'a, iar nu să se ducă să'și bea munca pe la unu și pe la altu; să vie nisce venetici, nisce calici să strângă paralele ómenilor! daca le dicit astea vre unuia din deputați, numai ce'i auđi cu libertatea comerciului, cu desființarea monopnurilor și cu economia politică. Și eú voiú economie politică, că nu sunt un prost să nu'mi placă și mie civilisațiunea, și eú imi iubesc țara dar voiú uá economie politică națională, uá economie politică romá-

nescă care să lase pe bietul creștin să trăiască în patria lui fără Nemți și fără Ovrei.

— Uă știință nu pôte fi românescă precum nu pôte fi nici englesă. În ordinul politic și social, această economie politică își are legile ei nestrămătate și bine dovedite, precum în ordinul natural astronomia, chimia, mecanica își au pe ale lor. Ceea ce este adevărat la Paris, la Peking și New-York, nu pôte să nu fie adevărat la Petersburg, la București și la Londra. Precum nici un corp nu se pôte sustrage acțiunii gravitațiunii, asemenea nici uă societate nu se pôte sustrage de la legile schimbului; precum un om nu pôte cere a fi supus la alte reguli ale respirațiunii și ale digestiunii decât acelea dovedite de știință, asemenea uă societate nu pôte urma alte reguli de producțiune și de consumațiune decât pe acele dovedite de știință, fără de a se espune la cele mai mari inconveniente. „Newton de când cunoscuse legea gravitațiunii nu mai pronuncia numele lui Dumnezeu fără de ași descoperi capul; cu cât inteligența este mai presus decât materia, dice Bastia, cu atât lumea socială este mai presus de lumea fizică, căci mecanica cerescă este supusă unor legi despre care nu are consciință. Este un mai mult cuvânt de a admira și a ne închina dinaintea înțelepciunii eterne, când vedem mecanismul social în care trăesce cugetarea universală, *mens agit molem*, care presintă și fenomenul straordinar că fie-care element este uă ființă animată, cugetătoare, înzestrată cu acea energie miraculosă a acestui prin-

„cipiū de tótă moralitatea, de tótă demnitatea, de tot „progresul, atribuit exclusiv numai omului, *libertatea*.”

Nu trebuie nici nu putem să ne sustragem legilor sciinței; or cum vom face, or cum ne vom întorce, suntem fatalmente supuși lor. A încerca să le înlăturăm este a ne da pradă miseriei, străinilor și ovreilor.

— Da, c'am și devenit; eū mai deună-ți am fost silit să dau de ce galbeni gherea unui ovreiu ca să scap de dēnsul; m'am pomenit d'ua dată cu lumea drōe la oblon la moș Mercore, când colo ce să veți? un butoiū de basamac, cărciumă întregă! ș'un ovreiu cu ciubucu în gură, ședea ascuns după sobă; am ghicit îndată al cui era rachiū; m'am dus la primar; ce e drept, l'a chemat îndată pe jidov la cancelarie, dar ce să'i facă! c'o ținea una și bună cu „*nu știu n'am vădūt*”. Dac'am vădūt ș'am vădūt, l'am luat eū la ua parte și am început: — *ia ascultă jupāne, rachiul este al dumitale? — al meu, veți bine — apoi nu știu că n'ai voe să ai cărciumă? — dovedesce; — apoi nu spuseși singur că rachiul e al dumitale? — o spuseiū dumitale pentru că știu că ești om de omenie, dar nu spuiū nici la primar nici la privighetor — n'ai putea jupāne să te duci în altă parte să'ți vindți marfa? — cât dai? —* cu una cu alta m'am invoit cu dēnsul pe de ce galbeni să se ducă. A duoați în dorī de diuă ș'a pus butoiul în car cu toate oălele, cu găini, găsce, lână, sdrențe, oșe ce strānsese, și s'a dus p'aci încolo. Iaca ce guvern avem! dar alta: acum vr'o cincī săptămāni n'a venit un ovreiu diua namiēda mare cu un goșgogea butoiū de bere într'un

cărucior, vindea cu tinichéua în mijlocul satului, în drum; pêne pe séră l'a vëndut tot cu câte uă jumătate de ban tinichéua, mai mult spumă de cât bētură, a adunat toți gologanii de la bietele neveste; unde era un guvern strașnic, să mi'l ia la bătai, să'î dea cep butoiului, să veđi mai venea altă dată să facă pagubă creștinilor? Dac'am spus primarului a început să dea din umeri, mi-a đis că'î e frică de procuror.

— Dar nu cređi că ar fi fost mai lesne și mai bine, când ai veđut că ómenilor a început să le placă berea, să fi luat și dumnéta un butoiu în prăvălie și să vinđi berea mai eftin decât ovreiu; nu cređi că daca ai da rachiu cu un preț mai potrivit, acel jupân Moise nu era să nu'și mai găsescă socotéla aducând rachiū și să mai dea și lui moș Mercore un galben doui ca să'l acopere cu numele lui.

— Da de géba, domnule, ori ce'î face nu poți scăpa de ei că își găsescū altă trébă, sciū fel de fel de marafeturi; pe unu nu l'am adus chiar eū în căruța mea tocmai de la Alesandria de ne-a dres învelitóra bisericei, curgea pe tóte părțile, se strica zugrăvéla. Numai într'un chip ne scăpăm de ei: gonindu'î pe toți din țéră.

— Eū sunt de părere că gonindu'î nu câștigî nimica, căci m'așū teme să nu te duci după ei tocmai pe la Ruscuc și pe la Odesa ca să'î aduci în țéră, cum te-ai dus la Alesandria după tinichigiū ca să'ți înveléscă biserica — și să'ți spuî ceva și mai mult: cred că cu cât i-am goni cu atât ar veni mai mulți. Mai întéiū că nu'î priimescū nici Muscali, nici Turci,

nici Austriaci; de oprit d'a intra, am văzut că de trei-deci de ani de când era Michaiu Sturza domn, s'a încercat fel de fel de mișlăce și nici unul n'a avut eficacitate; cu cât oprirea a fost mai strașnică cu atât a intrat mai mulți. Dar iată că'mi vine în gând uă doctorie care mi se pare mie mai bună și mai sigură, atât pentru a face ca să nu mai vie alții cât și pentru a face pe mulți din acei cari sunt astă-đi în țără să se ducă singuri.

Să ne închipuim, de pildă, că la Giurgiu și la satele dup' împrejur de Pipărați s'ar fi găsit un Român tinichigiu mai meșter, mai consciencios la lucru și mai efin, sunt sigur că nici nu te-ai fi gândit la ovreiu să'l aduci de la Alesandria. În lumea industrială ca și în lumea fizică, un loc nu pôte sta gol; natura are oróre de gol cum ăicū fizicii. Când se ivesce uă trebuință, ea are să fie împlinită fără dar și pôte; dacă în localitatea unde se ivesce acea trebuință nu se va găsi omul care s'o satisfacă, are să vine altul din vecinătate, din străinătate, de peste munți și de peste ape; are să se afle în lume că este trebuință de cutare meșteșug sau meserie și aș să vie ómeni din depărtare. Iată tótă cestiunea ovreilor la noi ca și în Ungaria și în Polonia și în Bucovina. Espresiunea plină de înaltă învătătură a Românului *lac să fie, brósce multe*, este fórte adevărată. Lacul este trebuința iar bróscele sunt ómenii cari găsescū hrană dintr'acea trebuință. Dacă într'uă țără se va aréta un pământ roditor, un filon de mineral, uă albie de cărbune, uă calitate bună de lemn, uă plantă folo-

sitoare, și dacă ómenii din localitate nu se vor grăbi a se folosi de acea bogăție, să fii sigur că vor veni de aiurea și vor exploata-o, și acel pământ, acel metal nu vor sta mult timp neproducătoare. Acesta este istoria țerei noastre și a tuturilor țărilor de la începutul lumii. Fertilitatea văiei Dunării a desceptat tentațiunea Romanilor cari au vërsat în Dacia escedentele populațiunei latine. Köleseri, după ce face uă descrițiune încântătoare despre frumusețea și bogăția pământului Transilvaniei adaogă : „Acum mai miră-te că într'acest grănar de abondență, „unde Dumneđeu însuși a întins uă mėsă bogată, „s'au întălnit atâtea némuri venite din Europa și din „Asia.“ Putem fi siguri că fără avantagele cele mari ce au găsit capitalurile și brațele din occident pe văile Misisipiului și Orenocului, Romănia ar fi astă-đi și mai mult cercetată de populațiunile grămădite în occident. Noi, nesocotind reguliele cele adevărate ale sciinței, blestemăm concurența și liberul schimb și credem că, gonind pe ovrei și pe străini, scăpăm de rėu; credem că ar fi în puterea cui-va de a sustrage uă societate omenecă de la regulile morale cari o conducă; în loc de a căuta cauza rėului până la obărșia lui, ne frământăm mintea în combinări politice și lăsăm străinilor și ovreilor partea cea bună, meseriile. În loc să căutăm să punem mâna pe profesiunile cari îi fac să vie în țeră, în loc să ne facem tēmplari, tapițeri, croitori, cismari, curtieri, tinichigii, giamgii, văpsitori, zarafi, bancheri, machinisti, ceasornicari, sculptori, noi nesocotim meșteșugurile cari dau avere și independență, și alergăm după acele șepte-đeci de

mił de posturı la dispozițiunea căroră s'a pus uă sută duoë-đeci de milióne pe an, luate din sudórea muncitorului nostru de pământ. Buna stare, îmbogățirea și vieța liniscită și cugetătóre o lăsăm străinilor cari sunt în țeră, și încă cu prisosință pentru alți cinci mił de ovrei, trei mił de ungurı și duoë mił de nemți cari mai rămân pe tot anul în țeră din mișcarea populațiunei străine.

Să'ți spuiú cum un amic al meú a gonit pe ovreiı cari se aflaú în satul seú, fără vot al camerei, fără decret domnesc, fără primar, fără dorobanț și fără protest din partea consulilor? Un ovreiú avea cár-ciumă; vindea scump rachiú prost, jumătate apă, dres cu ardeiú și cu vitriol; vindea vin oțetit dres cu stubetș și cu spirt, și'l vindea scump; vindea stambă și basmale putrede și le vindea scump. Vasilică al meú a luat și el uă casă în sat, a lipit'o bine, a imbrăcat pereții frumos cu rafturı și cu bártie de câte un sfanz sulu; a făcut ast-fel un local curat și vesel, pe când al ovreiului era urát și necurat; a adus vin bun și neprefăcut, rachiú tare fără vitriol, a adus tot marfă bună; vindea tóte cu câte duoë-đeci și trei-đeci la sută mai eftin decât ovreiulú, ș'intr'uă dimineță jupánu și-a pus ce'ı mai rămăsese în car ș'a plecat p'aci în colo. Negreșit că s'o fi dus în alt sat; dar să ne inchipuim c'ar fi găsit pretutindenı câte un Vasilică; te 'ntreb daca ovreiul nu era să trecă granița? Mai era tot acolo ș'un alt ovreiú care cumpára peı, le argășia și cu trei croitorı tot ovrei, făcea cojóce. Vasilică a cumpărat oi, a adus trei co-

jocari români de la Focșani cari croescă și cosă cojocă, și două fete care le împodobescă cu mătăsuri și cu petlițe roșii, verzi, albastre, le face mai frumoșe și le vinde pe jumătate prețiu de cum le vindea ovreiu, și i-a tăiat apa de la móră; jupănu vedând că nu se mai învârtescă róta, a plecat într'ua dimineță cu totă fabrica; s'a dus negreșit 'n alt sat unde n'a găsit un Vasilică. Un alt ovreiu cumpăra totă lăna din sat, o da la femeii de o torcea și o țesea, făcea postav de țéră. Vasilică al meu i-a luat toate torcătórele și toate țasătórele, plătindu-le mai bine și în bani, iar nu pe marfă stricată ca ovreiu; ovreiu, neputând ține concurența, și-a strâns mult puțin ce avea și s'a dus, și astă-dí nu se pomenescă ovreiu în sat la Vasilică.

Uă națiune ca și un individ nu este știmată și aprețiată decât după cătimea de utilitate ce póte aduce. La noi, dacă veii observa bine, te veii convinge că în tot timpul numai uă clasă de ómeni a descceptat tot-d'auna simpatiele și din întru și din afară; acéstă clasă a fost și este clasa muncitorilor de pământ, fiind că numai ei au urmat calea trasă umanități de mâna provedinței: d'a se hrăni din sudórea frunței.

— Așa este cum đicéi dumnéta despre negustorii și meșterii áștia micí, dar ce faci cu cei mari cari vinú cu miliónele de galbeni și iaú concessiile de drumuri de fer, impositul bėturilor, monopolul tutunului, și ca mâne vor lua vămile și ocele ca să jefuescă comerciul țerii.

— Vă điceam adineaori că de câte ori într'un loc

se simte uă trebuință, fie ea chiar pornită dintr'un capriciū saū dintr'un eres; acea trebuință are să fie îndeplinită. La noi de mai mulți ani se simția imperios trebuința de drumuri de fer, s'aū găsit ómeni cari aū și scris, aū și strigat : „aideți, frați, cu toții „să facem noi acele drumuri, bucățică cu bucățică, să „ne asociem, să punem fie-care ce vom putea, să ipo- „tecăm moșile nóstre, să ne împrumutăm, precum facū „și acei cari iaū concesionile!“ Acei ómeni n'aū fost înțeleși, n'aū fost ascultați; am zăbovit, am neglijat lucrul, ne-am mâncat între noi și am lăsat căștigurile ovreilor, nemților, coțcarilor, Strusbergilor, Bleih-röderilor și Staat-Bahnelor de care Dumneđeu scie cum și când vom scăpa.

— Dar că se ȳice c'o s'aducă coloniī nemțesci ca în Ardeal! atunci s'a hotărât!

— Când or începe să vie coloniī germane, la noi n'are să fie ca în Ardeal; la noi va fi destul ȳece saū cincī-spre-ȳece ani ca tótă țera, de la munte până la Dunăre și până la Prut să fie presărată de Nemți.

Cestiunea cea mai importantă în țera nóstră și de care nimeni nu ține nici uă sémă este *densitatea populațiunei*. Pe uă întidere de un-spre-ȳece milióne de hectare saū duoē-ȳeci și patru de milióne de pogóne avem numai patru milióne saū patru milióne și jumătate de suflete, trei-ȳeci de pogóne de pământ de familie; densitatea cea mai slabă din Europa; un gol pe care noi nu facem nimic pentru ca să'l umplem prin noi înșine; stăm fără cea mai mică îngrijire pentru salubritatea orașelor și a satelor, fără nici uă

măsură igienică serioasă; mortalitatea la țără și prin mahalale este ceva îngrozitor și în multe locuri întrece numărul celor născuți, în cât populațiunea în loc de a crește, scade. Cercetați actele stării civile ale colórei de negru din București, de exemplu, citiți raportul primarului de Galați, și veți vedea consecințele deplorabile ce puteți trage din acele cifre. Iacă cum se exprimă Principele Moruz către ministrul din întru în anul 1870.

„Partea de jos a orașului, (este vorba de Galați), este în tot timpul un adevărat focar de infecțiune, miésmele deletere respândesc și întrețină tot felul de bóle; locuitorii se ofilesc în miđlocul mlasinelor de apă imputită și stătătoare și pară osândiți de decrepitudinei și unei morți premature.“

De vom arunca ochii pe cifrele stărei civile ce înscrie acel primar în raportul său, jalea e mare; găsim că în anul 1867 numărul celor morți aș întrecut pe al celor născuți cu 220 de suflete; și în anul 1870 cu 942; în termin de patru ani numărul morților a fost cu 1238 de suflete mai mare decât al celor născuți, ceea ce vine a dice că populațiunea Galațului care astăzi este de opt-zeci de miș de suflete, s'ar reduce la mai puțin de jumătate în timp de uă sută cincă-zeci de ani, dacă nu s'ar recruta cu populațiunea din afară. Șése luni ale anului, mai tóte satele de la Dunăre pêne la pólele munților sunt inecate în noroi și în mocirle; case umede și deschise ploii și vântului, copii bolnavi și femeele lăhuse cu piclórele góle pêne 'n genuchi în noroi și

în zăpadă, bătrâni și copii reu îmbrăcați, intrați în érnă slăbiți de friguri și de lingóre, reu hrăniți și fără putere de a rezista la cea mai mică răcólă, la cea mai ușóră epidemie care îndată se preface în typhus, iată ce poți vedea pe la țéră. Anemia a devenit idiosyncrasisul femeielor și copiilor români, epidemiile cele mai mortale, typhusul, versatul, angina difterica nu lipsescú nici uă dată; când una când altele rădica generațiunii întregi. Hrana este cât se póte mai puçin substanțială, consomațiunea cárnei d'abia se sue la noi la șéi-spre-dece dramuri pe ñi, și la țéră nu trece de șépte dramuri pe ñi! În occident, în țérite care se află în condițiunile nóstre climaterice, consomațiunea cárnei este îndecită, și fie care locuitor, atât la țéră cât și la oraș, consumă cel puçin, uă jumétate de oca de pâne pe ñi; în orașele cele mari ca Londra, Paris, Berlin, Viena, consomațiunea de miðloc a unui om pe ñi este ;

200	dramuri	pâne și cartofi.
75	„	carne, pesce, brândă.
120	„	Vin, rachiù, bere.
40	„	Zahar, cafea, ciaï, lapte.

Cu uă viețuire próstă, fără îngrijire și fără precauțiunii igienice, și cu uă hrană atât de slabă, populațiunea daca nu scade dar nu póte cresce, rămâne staționară precum se vede la noi. Recensementul cel d'ântéiù care s'a făcut la 1832, a dat uă populațiune de trei milióne și jumétate; acéstă populațiune într'uă țéră roditóre ca a nóstră trebuia

să fi ajuns astăzi la opt sau nouă milioane; dar ce vedem! recensementul mai scrupulos din 1860 a dat 4,090,275 de suflete cu totă imigrațiunea venită în țară în timp de trei-șeci de ani; și să nu credem că cifra acestor imigranți nu merită a fi ținută în seamă; ea se suie pe tot anul la 20000 de suflete, din care 10000 Români din Banat, Transylvania, Bucovina și Basarabia; 5000 Israeliti, 3000 Unguri și 2000 Germani, versământ care trebuie să fi sporit populațiunea noastră cu cel puțin patru sau cinci sute de mi de suflete.

Nu știu de unde D. Frunțescu a luat cifra de 4,500,000 suflete ce ne dăce că ar fi dat recensementul din 1860, căci iată ce rezultă din compilarea cifrelor publicate de Marțian în analile statistice.

Dincoci de Milcov :

suflete agricultorilor . .	2,125,742	
profesiunii liberale . .	270,779	
artisanii	127,955	
comercianții	96,560	
ovrei	5,312	
	<hr/>	2,626,348.

Dincolo de Milcov :

agricultorilor	1,120,958	
populațiunea orașelor	218,102	
ovrei	124,864	
	<hr/>	1,463,927.

Suflete . .

 4,090,275.

Admit ănsă că de la 1860 până astăzi, popula-
 țiunea să fi sporit cu uă jumetate de milion și să
 se fi suit la patru milióne șese sute de miľ, iar nu
 la cincĩ milióne și jumătate, cum crede D. Frunđescu;
 dar acest spor il datorim cu totul imigrațiilor veniți
 și remași în țără în cari israeliții trebuie să fi con-
 tribuit cu 60,000 de suflete; căci cred că popula-
 țiunea ovrească, aflătoare în România se sue astăzi la
 180,000 pêne la 200,000 suflete. Să citim puțin
 cele ce ne ȃice doctorul Obedenaru în folositorea sa
 broșură intitulată *Des fièvres des marais*. „Debili-
 „tatea obicínuită constitue fondul physicului și mo-
 „ralului la omul din popor în țările báltăcose; ca
 „să ȃic așa, constituțiunea indiviȃilor este tot-d'auna
 „slabă, starea sănătății lor este uă stare de bólă.
 „Ceea ce se observă la majoritatea țeranilor campa-
 „niei Romei, femeile, copii și uă parte din bărbați
 „aũ facia galbenă, caracteristică cunoscută de pictori
 „și de medici sub numele de facia *malarică*; aũ pu-
 „țină putere musculară, sunt de uă lene rară; dar
 „de uă lene pentru care nu merită, nenorociții, nici
 „uă imputare, fiind că este rezultatul inveninării
 „miasmatică... Ca să terminăm cu *debilitatea mias-*
 „*matică* vom mai adăoga că țeranul Român datoréȃ
 „debilitatea sa la alimentațiunea sa neindestulătoare.
 „Mămăliga, laptele fără unt, laptele bătut și legu-
 „mele sunt uă hrană fórte puțin reparatorie. Și a
 „ȃice că acesta este *regimul de dulce*. Cât despre
 „post este tot ce este mai de jale; vérȃă acră și
 „fasole saũ linte; linte, fasole și vérȃă acră! cu un

„ast-fel de regim tot ar putea fi cineva sănătos într'ua
 „localitate sănătoasă în tot înțelesul cuvântului, și
 „daca nu ar avea a face nici uă muncă ostenitoare.“
 Și mai departe dice : „Când se preumblă cineva prin
 „satele de prin câmpiile cari se întindă între Dunăre
 „și Carpați și vede miș de copii slăbănogi, deșirați,
 „cu față sêrbedă, ochiul langedind, pelea obrasului
 „subțietă increțită și scâlămbăetă, nu se pôte opri
 „de a'î ticăi și de a fi coprins de milă! Daca pe
 „urmă afli că în fie care familie aũ fost încă atâți
 „copii morți, saũ mai mulți morți decât sunt vii,
 „nu te mai poți mira de a vedea aceste câmpii în-
 „tinse atât de puțin locuite...“ Unde sunt măsurile
 luate pentru însănătoșarea locurilor insalubre, scur-
 gerea lacurilor, unde este solitudinea clerului înalt
 pentru a face să dispară prejudecățele de posturi în
 timp când natura omului și condițiunile climaterice
 în cari trăim nu suferă uă asemenea hrană, uă hrană
 care nu aduce nici uă vătămăre locuitorilor sêraci,
 din locurile unde sfinții părinți aũ legiuit posturile
 nu numai cu scop religios, dar sunt și potrivite cu
 cuviințele igienice. Dar la noi este fatală, slăbesce
 și stêrpesce populațiunea. Progresiunea creșterii gin-
 telor din prejur fiind de 0,45 pênă la 1 0/0 pe an
 substituirea și disparițiunea românilor nu este decât
 uă cestiune de timp. Mai mulți publiciști, între cari
 laboriosul și mult regretatul Marțian, aũ constatat
 că de vre uă duoë-deci de ani rapiditatea cu care
 escedentul populațiunei germane se devêrsa peste A-
 tlantica scade din an în an, luând uă direcțiune alta,

uă scurgere spre nord și spre orient, spre Bohemia, Galiția și Ungaria, împingând pe Rutheni și pe Unguri în Transylvania, în Bucovina și în Banat și aceștia la rândul lor împingă pe Români din Bucovina, din Transylvania și din Banat în România. Registrele noastre statistice ne dau peste zece mi de Români din cei veniți din Austria ca rămași la noi pe tot anul; întocmai precum apele Dunărei, Dniștrului și Donului, umflând Marea-négră, o siliesc să se scurgă în Mediteranea prin Bosphor și Dardanele al cărei prea plin, suindu'i și ei nivelul o obligă să se deverse în Ocean prin Gibraltar. Nu sunt încă uă sută de ani de când Bucovina a trecut sub dominațiunea Austriei, atunci populațiunea ei, mai tótă curat română, era de trei sute cincî-șeci de mi de suflete; astăzi Români numără acolo, după doctorul Ficker, de cât 175,679 de suflete, și populațiunea ruthenă care d'abia se arăta la 1780, astăzi balanșiadă elementul român; pe dênșii îi împingă Lehi din Galiția cari și ei sunt împinși la rândul lor de germani.

Populațiunea română în tótă Austro-Ungaria a scădut astăzi la 2,595,453 de suflete.

143,776 în Cisleitania și confine.

175,679 în Bucovina.

1,171,676 în Ungaria.

1,104,322 în Transylvania unde, Degerando, acum două-șeci și cincî de ani, la 1847, numera 1,179,793 suflete; uă scădere de 75,471 de suflete într'un sfert de secol, pe când cele-alte némuri din

acel Imperiū aū sporit într'un mod însemnat, din 29,313,586, cât eraū la 1818; afară de Români, la 1857 ajunsese cifra de 35,159,403, un spor de 13 0/0 în patru-zeci de ani, în vreme ce populațiunea Română, din cauza emigrațiunelor peste Carpathi în România, a scăzut în douăzeci și cinci de ani cu aproape 7 0/0. Mai toți rânduși, mai toți vizitii, servitori, bărbați și femei în Bucuresci, în orașe și chiar pe la țeră sunt Ungurenī, adică Români din Ardeal. Și să nu credem că această emigrațiune măhnesce pe Unguri; ei ar da mult să vedă Transylvania golită de Români. Sibenbirgu (șapte cetăți) este puterea cea mai temeinică a Ungariei, iar Români cari locuescū acolo sunt nă slăbiciune pentru Madjarī; este întocmai ca uă fortareță tare neexpunabilă cu uă garnisonă asupra căreia nu pot compta.

— Ce putem face noi în contra atâtor împerați mari și puternici.

— Cu cât suntem mai năpăstuiți și mai persecutați, cu cât condițiunile climaterice sunt mai grele, și cu cât nămurile cari ne înconjură staū să ne înghiță, cu atât datoria noastră de a lupta bărbătesce și cu sēlbătăcia elementelor și cu reutatea ómenilor este mai mare și mai sacră. Să ne luptăm cum se luptă Olandesiī în contra năvălirilor mării care caută neconținut să'ī cufunde, și în contra umezelei pe care o supună și o prefacă în canaluri folositóre și în liveți roditóre; cum se lupta Belgianiī în contra încercărilor de cotropire a guvernelor vecine. Datoria cea mai de căpetenie a Guvernului, și a consiliilor jude-

țene și comunale ar fi să se ocupe serios cu salubritatea și cu igiena, căci făcând să dispară casurile prea numeroase de bóle și de mórte, întărind puterea și sănătatea locuitorilor, vom spori puterile productive. Strămoșii nostri au lăsat averi însemnate pentru căutarea și îngrijirea sănătăței Românilor și ei își consumă energia și puterea respirând un aer mephytic de mlascini palustre, perū victima frigurilor și lângórei, sângele lor se corupe și némul degeneréđă prin mulțimea bólelor syphilitice mai răspândite și mai necăutate decât erau acum și două secolii în Spania și în Francia; măsurile ce se iați câte uă dată în contra epidemiilor și în contra versatului, sunt numai nisce cause de cheltueli fără alt rezultat decât inocularea corupțiunei orașelor în comunele rurale. Singura și adevérata sollicitudine a ómenilor stăpénirei, cum își dicu ei, nu este alta decât implinirea dărilor și recomandarea și susținerea candidaților la cameră, la senat și la consiliile comunale și județene; preocupați esclusiv cum să nu scape țera din ghiarele concesionarilor.

Cestiunea populațiunei la noi este mai importantă decât putem crede; este mai seriósă și mai periculósă decât orí unde, fiind că ea se complică cu imigrațiunea Ebreilor, a căror imulțire disproporționată nu este numai uă plagă morală și higienică, prin lipsa de bnnă credință ce mulți dintr'ênșii aducú în transacțiunile lor bănesci, și prin necurățenia în care trăescú, dar este și uă cestiune politică pentru că Israeliții cari se cobórá necontentit de ia nord, ajungú

în România nemții; sunt precursorii germanismului, a unei cuceriri mute, desnaționalisătoare căreia ei îi pregătesc teremul. Și or cât vom căuta soluțiunea cestiunei Ebreilor la graniță, la munte, pe Dunăre sau pe Pruth, în voturile Camerilor și în circularele guvernului; în lună și în sóre; nu o putem găsi și nu vom găsi-o decât în activitatea noastră, în aplicarea Românilor la arte, la meșteșuguri și la comerț, în lupta și învingerea insalubrității și a epidemiilor; căci în industrie și în comerț vom găsi mișlocele care depărtedă bólele și înlătură degenerarea rasei care sporesc populațiunea. În sporirea populațiunei vom găsi mișlocele cari desvoltă industria și comerțul.

Purtăm haîne, așa dar ne trebuiesc pândă, postav, mētăsării, pei, croitori, pălărieri și cismari; avem trebuință de case, de mobile, de trăsuri, de hamuri; or ce am dice, nu putem fără arhitecți, zidari, dulgheri, tēmplari, lăcătuși, tinichegi, giamgi, tapețieri, caretași și curelari; de nu'i vom găsi între noi îi vom căuta aiurea; vom avea recurs la străini, la nemți, la ovrei, la cine vom apuca; și de nu vor veni ei singuri la noi, ne vom duce noi după dēnșii să'i căutăm, să'i găsim și să'i aducem, plătindule încă și cheltuēla drumului, precum te-ai dus Dumnēta la Alesandria d'ai adus pe ovreiu care ți-a dres invelitórea bisericeii de la Pipărați. Machizele agricole au deschis trebuința de opt sau nouē sute de machinisti; daca nu'i găsim în țeră și printre Români, să scii de la mine că o să luăm și Nemți, și Ovrei, și

Francesi, și Englesi, pe or cine ne-o eși înainte; o să ne ducem să'î căutăm în străinătate și o să'î aducem. Dumnéta care imi vorbești, am auđit că ți-ai făcut uă moră de măcinat cu vapor la Pipărați, ia spune'mi n'ai machinist?

— Am și machinist și fochist, 'Y am adus tocmai de la Baziaș; am plătit șei-spre-dece galbeni numai la vaporul după Dunăre; nu scie nici unul nici altul uă vorbă romănescă; am început să le cam rup unguresce cu dênșii, ce să fac? le dau două-deci și cinci de galbeni pe lună.

— Veđi dar c'a învăța pe copii nostri meșteșuguri, a'î indemnă la studiul sciințelor practice și a'î băga în comerciū în loc de a'î arunca asupra bugetelor ca pe nisce locuste, a insista prin voturile noastre ca guvernul să ne dea pace, să lase la uă parte influințele electorale, intrigile, minciunile, nescocirile și calomniile și să se ocupe de trebuințele cele adevărate ale poporului, supra-veghind cu scumpătate împlinirea datoriilor preoților și a învățătorilor pentru ca biserica și scóla să nu fiă numai un nume. Îngrijirea salubrității satelor și orașelor și a stării igienice a locuitorilor, ar fi mijlocul cel adevărat și eficace de a pune uă stavilă imigrațiunelor ovreilor și nemților; căci ceea ce'î atragū la noi este înmulțirea trebuințelor și lipsa ómenilor pentru îndeplinirea lor; ceea ce le oferă mijlóce de traiū și de îmbogățire este industria și comerciul, stări sociale părăsite și nesocotite de noi. Când vor găsi meseriile împlinite de noi, și când nu vor mai afla înlesnirea

de a trăi și d'a se îmbogăți, poți fi sigur că nu numai că nu vor mai veni, dar că și mulți din cei cari sunt astăzi se vor duce acolo unde vor putea găsi ceea ce găsesc astăzi la noi.

— Apoi după cum înțeleg, dumnéta ai vrea să ne facem tinichigii, giamgii și ferarii! procopsélă!!....

Ora fiind înaintată, am plecat lăsând pe interlocutorul meu a des Gusta în pace cel dupe urmă pahar de rum.

Am petrecut cea l'altă parte a seriî cugetând la compatibilitatea care pôte fi între datoriile de preot și meseria de cărciumar; mă gândiam cum un om interesat a face pe fiul seü sufletesc să bea cât mai mult vin și mai ales rachiü, il pôte face să înțelégă că bēutura este un viciü care slăbesce mintea, corumpe sufletul și topesce némul.

III.

A doua zi foarte de dimineță, bătea la ușa camerei mele de la hanul lui Simeon un tânăr frumos și elegant; chipul lui nu-mi era necunoscut; întrebându-l de obiectul unei visite atât de matinală, îmi răspunse :

— Ei, Domnule, m'am întemplat să mă găsesc a seară la birt la Găbran și am urmat totă conversațiunea ce ai avut cu tovarășul dumitale de mesă; mărturisesc că cele ce am auzit m'aū pus pe gânduri și mi-aū scornit nisece idei asupra cărora așū voi să am și lămuriri și părerea dumitale. Nu știu de ce să mă apuc.

— Înțeleg, ai ajuns la respântia vieții și nu știi pe care cărare s'o ieși; sfatul meu este simplu, îl dau cu plăcere orî carui voesce să'l ia, îl dau cu fericire orî cărui voesce să'l urmeze. Îți dic : apucă pe drumul muncii; lucrază, ca să trăești într'un mod modest viața ce'ti va permite munca și câștigul onest; caută ca în toate zilele să pui ceva cât de puțin d'ua parte, ca să'ti îmbunătățești din zi în zi traiul, sporind câștigul din muncă cu venitul din ca-

pitalul economisit, și ca să te poți susține la bătrânețe când nu vei mai putea munci.

— Eă sunt fiul lui Sava Cismaru, m'a pus de mic la meșteșug și mergeam și la scôlă, după ce a murit tata, mama a măritat surorile mele; pe una a dat'o după un sub prefect și pe cea-laltă după un grefier, căci ne-a rămas de la bietul tată-meă avere bunicică, iar pe mine n'a mai vrut să mă mai lase la meșteșug; m'a dat în pension la colegiă. În toți anii am luat premiū că eram obișnuit cu munca, la esamene eșiam tot cu eminentă. După ce am trecut clasele m'am dus la ministru să'mi dea și mie uă slujbă; m'a tot purtat cu vorba trei ani; c'o să mă pue mâne; tot că nu e post vacant; și vėd pe tótă ziua numiri în Monitor și eă tot pe d'inafară; mi s'a urit să tot urc la scări. Dac'așū sci că este cum diceai dumnéta aseră, mai că m'ași apuca de cismărie; că uite nu mi-e rușine; într'un an de zile daca așū lucra cu duoē trei calfe cari sciū eă, nisce băeți cari aū învățat la noi, și cu machinele cari am vėdūt c'a eșit acuma; imi puiū capu c'așū face cisme întocmai ca acele care am vėdūt la feréstră la Brand în ulița Lipscanilor; numai daca așū sci că un meseriaș este și el folositor țerii lui și că industria este uă parte integrantă și esențială a progresului; pentru că tot ce doresc este să vėd patria mea civilisată.

— Când te voiū vedea, tinere, d'inaintea unei machini, ducēnd tótă săptămána uă vieță laboriósă și duminicile petrecēndule în ascultarea serviciului

divin, în citirea unui diar instructiv, în distracțiunii cari desfătează sufletul fără a corupe inima și spiritul, nici vătămă sănătatea, ascultând la vre un theatru uă dramă saū uă comedie morală saū asistând la uă conferință asupra unui subiect literar saū științific, voiū fi plin de speranță pentru viitorul Românilor, voiū fi mândru de adeptul ce am făcut și orele petrecute aseră la Găbran vor conta între cele mai bine întrebuințate.

Dar fiind că te vęd preocupat de dorința de a face să fiă și România uă țeră civilisată, nu voiū într'acéstă privire să rămăe cea mai mică neînțelegere asupra cuvintelor : *om civilisat, papor civilisat, oraș civilisat, țeră civilisată*, ce auđim pe tot minutul și asupra căroră am observat de multe ori un fel de confusiune despre sensul ce fie care le dă; de acea voiū să'ți spuiū, cât voiū putea mai limpede, ce înțeleg eū cu đicerea *civilisațiune*.

Să ne întrebăm puțin, de ce se cuvine a numi pe Englesī, pe Francesī, pe Italianī, și pe Germanī popore civilisate și cu ce cuvânt se refusă acest titlu hordelor unor părți ale Asiei, ale Africei și peilor roșii din Sudul Americei. De ce Londra, Parisul, Berlinul, Viena, Petersburgul, Roma, Florența, Napoli, sunt orașe mai civilisate decât Bolgradu, Bucuresci și Constantinopole; de ce Olandesul este mai civilisat decât Tătarul, și Danesul mai civilisat decât Bulgarul. Lăsând la uă parte ori ce considerațiune philologică și fiind în sémă numai înțelesul curat practic, vulgar cum am đice, iată ce observăm.

Când într'un popor găsim ómenī onești, afectuoși, bine-voitori, îndatoritori, ómenī cari trăescū în bună înțelegere între dênșiī, cari aū simțul moral al binelui și al dreptului, ómenī fără viciuri, învățați, muncitori, cari trăescū cu îndestulare din productul ostenelei lor, procurându'și tóte trebuințele vieței materiale, mulțumirile spiritului și ale ănimei; când în mijlocul lor găsim securitate și garanție pentru avere, pentru onóre și pentru viéță, respect pentru dreptul fie căruia; dicem că acel popol este civilizat.

Când din contra găsim ómenī cu cari trebuie să fim neconținut atenți ca să nu devenim victima relei lor credințe; în mijlocul cărora trebuie să stăm armați în contra hoților, ómenī cari nu facū nici uă distincțiune între omul muncitor și cel trândav, între omul onest și între hrăpitor; ómenī cu prejudecăți și superstițiuni și netolerenți, cari nu respectă convicțiunile și credințele altora, cari în loc de a protege, persecută, în loc de a iubi, urescū, în loc de a voi binele unul altuia se pismuescū între dênșiī, se persecută unii pe alții; dicem că acel popol nu este civilizat.

Când într'un oraș saū într'uă țeră găsim traiū bun și plăcut, case curate, bine aerate, frumos mobilate, împodobite, strade curate, luminate, bine pavate, drumuri pe cari se potū transporta ómenī și mărfurile de la un loc la altul cu înlesnire și eftin; când găsim în abondență tóte trebuinciósele vieței materiale, morale și intelectuale, dicem că acea țeră, acel oraș sunt civilizate.

Când din contră vedem bordee, case rău zidite și umede; mahalale întregi inecate în baltace, în noroiu și 'n gunoiu; unde se respiră un aer mephytic, unde nu pôte trăi cine-va fără pericolul sănătății și al vieții, unde nu pôte călători de cât încunjurat de păditori armați, unde nu se pôte transporta nici om nici lucruri de la un loc la altul, de cât încet, scump și anevoe; dicem că acel oraș, acea țără nu sunt civilisate, că sunt locuri barbare.

Să analizăm puțin aceste idei și să căutăm să ajungem, dacă se pôte, la uă conclusiune, la uă formulă sciințifică.

Să cercetăm mai întâiu cum și ce fel ómenii pot deveni muncitori, onești, afectuoși, bine-voitori, îndatoritori și drepti; prin ce mijlóce se potú opri de a fi hrăpitori, înșelători, invidioși, intriganți, leneși și nedrepți?

Să ne inchipuim un popor lăsat instinctelor celor rele și să'l comparăm cu un alt popor la care omul din frageda sa copilărie necontentit și pretutindenți, la scóla, la biserică, în familie, în adunări, în atelier, în prăvălie, la teatru, la preámblare, la petreceri, pretutindenți învétă a cunosce și a practica preceptele moralei evangelice, unde prin educațiune, prin studii și prin exemple, se obicnuescú și se identifică cu ideile salutari de a iubi pe aprópele seú ca pe sine însuși, de a nu face altuia ceea ce lui nu i-ar plăcea să i se facă, și de a face or cui ceia ce ar voi să'i facă lui altul; unde fie care se obicnuesce a respecta libertatea tuturilor; putem dice *a priori* că

cel d'ântăiū trebuie să fiă un popor reū și barbar, iar cel-alt un popor bun și blând. Statistica vine și confirmă prin cifre aceste previsionsi și le transformă în adevăr netăgăduit prin înregistrarea faptelor ce se petrecū; ne arată că acolo unde învățătura moralei și a Evangheliei este mai răspândită, crimele sunt mai puțin numeroase și că ele scadū cu cât un popor devine mai luminat și mai avut și putem dice cu certitudine că unul din elementele indispensabile pentru civilizațiunea unui popor este ca legile moralei evangelice și filosofice să fiă cunoscute și aplicate; și că un popor este cu atât mai civilizat în privința morală cu cât acele legi dobândescū uă mai mare sancțiune morală și uă aplicațiune mai întinsă.

Daca partea morală constituie baza civilizațiunii societăților, ea însă nu este întregul edificiu, ea nu este totă civilizațiunea, și s'a putut vedea în istorie popore foarte înaintate, în comparațiune cu altele întru ceea ce privesce la calitățile sufletului și moravurilor; dar cari în alte privințe să fie mai înapoete; precum putem dice pentru multe horde ale societății arabe. Dar să trecem acum și să cercetăm cum și ce fel, într'ua țără, se pôte dobândi uă vieță lesne și plăcută, drumuri bune, orașe frumoase și curate, petreceri și mulțumiri care hrănescū spiritul și'l înalță, formeză rațiunea și gustul frumosului și al binelui. Uă țără ca să ajungă la aceste rezultate, trebuie neapărat ca ómenii ce o locuescū să fi muncit cu trupul și cu spiritul ca să afle, să cunoscă și să aplice legile și

preceptele sciințelor, să fi profitat în lucrările lor de toate descoperirile în arte și în meșteșuguri, să fi lucrat ca să producă și să fi păstrat escedentul producțiunei lor ca să-și crească mijlocele de a executa acele lucrări. Nu'și pôte închipui cineva ce cunoștință de legile și de preceptele sciințelor economice, himice, industriale și higienice trebuiesc pentru a crea și a întreține un port, un canal, uă stradă, scurgerea apelor în orașe, aerarea caselor, distribuțiunea apei și a luminei, comunicațiunile prin strade de fer, prin șosele, prin râuri navigabili, hale curate, spitaluri sănătoșe, casărmă, săli de teatru bine aerate, încăldite, luminate și acustice? Tótă sciința în arte și în mecanică, toate cunoștințele ingineresci au trebuit să concure în localul espozițiunei universale din 1867 ca să se dea aceluī palat minunat prenoirea regulată a aerului trebuincios, circularea apei, a gazului și a aburului necesariū; au trebuit combinațiunii ingeniōse și invențiunii de machinī noi pentru înlăturarea mirosului exalat de numeroșele bucătării grămădite într'acel local. Câtă sciință, câtă putere și ce capital întrebuințat la facerea canalului de Suez, a drumului de fer metropolitan care străbate Londra pe sub strade și case dintr'uă margine la alta a orașului, câtă muncă și câtă îndemănare la străpungerea muntelui Cenis, câtă sciință la ingineriī cari se ocupă a găsi cum să facă un drum de fer peste Canalul mănecii (La manche) ca să unescă Englitera cu Francia!

Putem dar dice că uă țără este civilisată, când legile sciințelor, a artelor și a meșteșugurilor sunt

aplicate și că uă țără este cu atât mai civilisată cu cât acele legi găsesc uă aplicațiune mai mare și mai întinsă.

La apărarea teritoriului, pentru siguranța locuitorilor și pentru prevenirea faptelor celor rele, trebuie să concure legile naturale, legile pozitive, cunoștințele de politică, de diplomație, de artă militară și de strategie, uă mulțime de industrii pentru confecționarea mașinilor și materialurilor de război; pentru împodobirea orașelor cu grădini, cu monumente, cu biblioteci, cu pinacoteci, cu muzee, trebuie să concure legile și cunoștințele de istorie, de arhitectură, de sculptură, de pictură și de istorie, etc., etc.

Se poate dar dice într' uă singură formulă că : *Civilizațiunea este funcționarea activă și completă a legilor și a cunoștințelor omenești, religioase, morale, fizice, industriale și estetice.*

Acastă aplicațiune nu se poate face dintr'un moment într' altul; ea cere lucrarea timpului, uă acțiune constantă, uă muncă neîntreruptă a tutnlor; muncă prin care moravurile devin din ce în ce mai blânde, mai plăcute, mai tolerente; prin care adevărul gonese prejudecățile, știința ia locul eresurilor; prin care raporturile și relațiunile omenilor între dâșii se înmulțesc, ura și invidia cedază locul lor iubirei și toleranței. Fructul cuceririlor unei generațiuni trecând moștenire generațiunilor următoare se perpetue și se dezvoltă din generație în generație, din an în an, din zi în zi.

Într' acest mers al omeneirii de multe ori practica a precedat descoperirea legilor științei care conduc

acele fenomene, precum adesea cunoștința legilor fizice, chimice și ale mecanicii au fost fecunde în aplicațiunile lor la arte și la industrie; dar și într'un cas și în cel-alt nu putem dice că n'a concurs știința la dezvoltarea și îmbunătățirea societăților omenesci și că toate ramurile ei n'au conlucrat ca aceea dezvoltare să se poată face în toate părțile care constituie buna stare și fericirea omului.

De și cultura sentimentelor virtuții, literatura și frumoșele arte pară a fi distincte de meșteșuguri, de meseriile industriale, de agricultură și de comerț, care sunt sorgintele propriu-dise ale bogăției materiale ale unui popor; dar nu este mai puțin adevărat că există uă acțiune a unora asupra celor-alte; unele națiuni au devenit libere și morale fiind-că erau avute, și altele au devenit avute pentru că principiile de moralitate și de libertate au împins pe membri lor a munci și a păstra. Este netăgăduit că credințele politice și religioșe ale unui popor au uă mare înriurire asupra avuției, precum și avuția are la rândul ei influență neînălăturabilă asupra relațiunilor sociale cari modifică și îndreptază la rândul lor legile și credințele.

Progresul sau sborul civilizațiunii poate începe de la un căpătâiu sau de la altul, sau de la mai multe puncturi de uă dată; destul ca ținta să fie întinderea aplicării legilor și cunoștințelor omenesci. Droz dice că „cele două mijloce de a înainta civilizațiunea sunt „de a propaga morala și industria, căci printr'ânsele

„obiceiurile devinū mai bine-voitoare și averea mai „generală.“

După definițiunea la care ne-a condus raționamentele prin care am trecut, definițiune simplă și care ne dă uă idee lămurită despre sensul ȃdicerei, observăm că ȃdicerea civilisațiune nu este uă espre-siune absolută a unei idei, a unei stări sociale; nu este uă cantitate fixă, constantă și invariabilă, ponderată și mărginită; ci este uă espre-siune relativă și variabilă, un raport, uă cantitate mai mare sau mai mică după starea lucrurilor, a țērilor, a popórelor sau a orașelor ce comparăm; este ca dēnsul fără margini ca și perfectibilitatea; este mersul neconținut și neîntrerupt spre perfecțiune, de care ne putem apropia fără de o putea ajunge vre uă dată și pe care Guizot o esprima prin cuvintele : *Civilisațiunea este iuțēla progresului.*

De vom compara între ele două țēri civilisate, se pot iufăcișa mai multe casuri : Putem fórte bine găsi că una să fie mai înaintată decât cea-laltă în unele privințe și mai înapoiată într'altēle; precum se póte fórte bine ca un popor să fie mai puțin înaintat decât altul în partea morală și iutelectuală și să posede orașe mai frumoșe, mai bine ținute, mai bine păđite decât ale celui-alt, într'un cuvēnt uă viețā materială mai îngrijită; precum asemenea se póte ca în mijlocul unui popor plin de moralitate și de virtute să existe până la un punct lipsă de traiū confortabil; dar acestea sunt nisce anomalii, nisce întēmplări destinate a dispare în curēnd prin forța lucrurilor; pen-

tru că marea dezvoltare a culturii unei părți constitutive a civilizațiunii trebuie să descepte pe celelalte și să împingă la dezvoltarea lor. S'au găsit moralisti cari au crezut, precum diceam a sêra, că uă prea mare dezvoltare a civilizațiunii materiale, depărtéză pe om de natură, și că dezvoltarea artelor și a meșteșugurilor corumpă în loc de a moralisa; în privința acesta astăzi nu mai există temeri nici îndoelă. „De „și mulțumirile ce ne procură civilizațiunea cea mare, „ne depărtéză de natură, dar luminele și bunul gust „ale aceleiași civilizațiunii ne întorce către dênse“, dice Lacretelle.

Strâns legate între dênsele ramurile sciinței omenești nu potă lucra asupra unei societăți, unele fără altele; *Sciința este una* cum dică astăzi învêțații. Este evident că un om nu pôte fi pătruns de de datoriile sale morale către dênsul și către semenii sêi, daca nu este muncitor, producător și păstrător; nu pôte fi producător, fără sciință, fără de a găsi în inteligența sa mijlócele de a îmbunătăți sôrta sa, fără de uă judecătă sănătósă prin care se pôte deosebi adevêrul din eróre și prejudecăți; ca să potă înlătura obstacolii cari se împotrivescă progresului.

Instituțiunile politice, stabilimentele de educațiune și de învêțătură, biserica, casele de binefacere, mușeele, fontânele, halele, piețele, teatrele, grădinele, salubritatea, înfrumusețarea orașelor, înlesnirea comunicațiunilor, sunt productul acțiunii simțirilor morale asupra trebuințelor fizice ale societăților moderne, uă dezvoltare esclusiv morală, lipsită de or ce apli-

cațiune la natura fizică, lipsită de mijlocele ce ne dau industria și cunoștințele mecanice, ar avea de rezultat uă exaltare a spiritului care s'ar rezolva printr'ură scădere a rațiunei, printr'ură aprindere a imaginațiunei, care ar duce până la stravaganțe, ceea ce vedem la unele secte religioase ale Orientului, mai cu sémă la derviși. Asemenea și uă dezvoltare exclusiv materială, dacă ar putea exista, ar duce drept la uă scădere fatală a simțurilor animei, la egoismul cel mai absolut; și or cât de mare ar deveni acea dezvoltare materială a unui popor, ea de nu va fi susținută de credințele morale și religioase l'ar pune pe tot minutul în pericolul de a cădea, de a peri chiar; uă dezvoltare disproporționată între acești doi factori ai societăților, uă covârșire prea mare a unuia asupra celui-lalt este un pericol. Acesta este istoria înălțării și decadentei societăților antice, cădute de multe ori dintr'ură stare de mărire și de strălucire într'ură stare de umilire și de înjosire, când a sacrificat uă parte celei-alte; necunoscerea progresului în una sau într'alta nu pôte să nu aducă sdruncinare și cădere, precum necunoscerea moralei creștinesci a adus decadența Romei și necunoscerea științei filosofice a adus căderea Arabilor. Un popor trebuie să fie neîntrerupt la înălțimea cunoștințelor din epoca în care trăește. Un popor care ar rămânea staționar în cunoștințele sale, ar fi un popor al căruia viitor este compromis; existența lui s'ar periclita în tot momentul întocmai ca reputațiunea de învățat a unui om care nu ar urma progresul descoperirilor și ideilor

umanității. Archimede și Euclide de s'ar descepta astăzi numai cu cunoscințele din timpul lor, cunoscințe care 'i-au făcută nemuritori, ar fi nisce ignoranți în comparațiune cu cei mai modești elevi eșiți din studiile gimnasiale. Un popor care nu are ómenii de știință, ómenii cari să se identifice cu respectarea și cu propagarea preceptelor științei morale și politice, care nesocotesce artele și meșteșugurile, nu póte fi decât un popor necivilizat; se conduce de eresuri și de prejudecăți; este espus în tot minutul a deveni victima lingușirei, a pasiunii și a instinctelor celor rele, de care numai absolutismul și demagogia potú profita.

— Înțeleg că trebuie să stimăm știința și ómenii cari o practică, dér apoi cismăria este ea uă știință? ea este uă meserie și de! nu'mi cam vine să înbrățisez uă pozițiune ast-fel ca mumă-meii, surorilor și cumnaților mei cari sunt funcționarii, boerii cum ai dice, să le fie rușine de mine.

— Uă meserie este tot-d'auna aplicațiunea științei; știința teoretică fără aplicarea la meserii nu ar avea uă adevărată utilitate socială, precum matematicile abstracte nu valoréză decât prin aplicarea lor la mărimile de întindere, la astronomie, la geodesie, la arhitectură, la mecanică, la mineralogie. La confecționarea unei cisme a trebuit să concurgă uă mulțime de cunoscințe, așú putea dice mai tóte științele, mai toți învățații; fie-care știință a trebuit să aducă contingentul său la perfecționarea acestui meșteșug ca și la tóte cele-lalte; e destul să enumer că pentru a

dobândi uă calitate bună de pele, a trebuit cunoscințele cele mai întinse de agricultură păstorală pentru alegerea soiurilor, crescerea, căutarea și întreținerea animalelor, după localitatea și după cum voim să avem pele de talpă, de carâmb, de căpută de căptușială, de încălțăminte subțire sau grosă; pentru argăsit, chimiștii cei mai mari ai Europei au trebuit să caute și să găsească instrumente și machine complicate și ingenioase cu care se servă lucrătorii cismari. Dacă te vei gândi un moment, vei sci să'ți răspunzi dacă trebuie mai multă ostenelă a inteligenței și mai multă dexteritate a mânei pentru a face un ordin către primar de a satisface reclamațiunea unui proprietar sau arendaș, decât de a face uă cismă sau un pantof. Ai făcut bine, ai făcut cu minte de ai urmat la liceu; pronuncie cu respect și cu recunoscință numele taicăteu care nu a uitat a'ți da cultura intelectuală ce ai; și să nu'ți fie rușine de uă meserie care 'i-a permis să trăiască uă viață onorabilă, să dea copiilor sei educațiune și să le lase uă avere invidiată de sub-prefect de grafier și de bărbații surorilor dumitale. Să nu crezi că ferarul Krup și pușcașul Dreise au contribuit la gloria militară a Prusiei mai puțin decât Bismark și Moltke; generațiunile viitoare vor putea uita și pe diplomat și pe strategist precum a uitat numele multor împărați, ministri și generali vitezi, dar lumea nu va uita nici uă dată pe inventori, precum n'am uitat noi peste șeptespredece secolii pe Archimede care prin geniul său a desființat flota care amerința patria lui.

— Nu crede dumnéta că mî-e ruşine de meşteşugul meu, dar uite în vremea tatămeu erau puşini cismari în ţeră, dar acum au venit uă grămadă de nemţi şi de ovrei cari fac cisme şi pantofi, şi nu venia nici atâtea cisme gata de la Paris şi de la Viena. Înainte vreme era bine că nu se făcea cismar cine vrea; trebuia mai înteu să fie primit de braslă, să fie înscris la stărostie şi numai dacă era loc i se da voe să deschidă prăvălie. Ar fi bine ca guvernul să nu lase să intre în ţeră nici meşteri, nici calfe, şi când ar veni marfă gata s'o facă controbont la graniţă; furniturile de cisme, de curelărie să le dea la Românî, iar nu la nemţi, la francezî şi la ovrei; s'ar învăţa streinii minte şi ai vedea cum ne-am face şi noi nu numai cismari dar şi ceasornicari, şi machinişti, şi ferari, şi de tôte; dar când scii că vine neamţu şi ovreiu şi'tî ia pânea de la gură, nu'tî vine să te apuci de nimic. Eū, de exemplu, uite, mâne m'aşu apuca de cismărie, aşu lăsa şi slujbă şi tot, că mi s'a urât; uite imi crépă obrasul de ruşine, eū om sdravăn în tótă firea şi în tótă puterea să plec în tôte ările cum mă scol, ca milogiî, să mă căciulesc şi să mă bocesc pe la ministri şi pe la ciocii lor, cari mă pörtă cu vorba; ba unu mî-a luat şi parale; şi pentru ce? ca să mă vedă la bêtănete ca într'ua oglindă în *paraponisitul chivernisit* sau în *haïmana oficial, trecător prin Monitor* al lui Alexandri.

— Vorbesci de meseriî întocmai precum vorbea de comerciū dulcele meu amic d'aséră; în adevăr, acum dece două-deci de ani erau mai puşini cismari decât

astăzi, dar dacă vei întreba pe bătrânii îți vor spune că atunci și populațiunea Bucuresciului nu întrecea șéi-deci sau șépte-deci de miș de locuitori, în vreme ce astăzi D. Frunțescu de la biuroul statistic ne spune că sunt două sute șéi-deci de miș; dar să priimim această cifră numai pe jumătate, veși că populațiunea aprópe s'a îndoit din cât era; bătrânii, îți vor mai spune că mai că nu se găsiaú cisme gata, în vreme ce acum sunt uá mulșime de prăvălii pline cu cisme de Viena și de Paris, ceea ce dovedesce că consomațiunea încălțămintelor s'a mărit și că mai este loc în Bucuresci și în provinciș pentru mulți cismari încă. Apoi dacă s'ar da un privilegiú sau un monopol pentru dece, două-deci sau uá sută de cismari, ca numai ei să facă și să vîndă încălțăminte, ce cuvênt ar fi, mă rog, ca un asemenea bine să nu se facă și croitorilor pentru haine și pălărierului pentru pălării, și tēmpalarului pentru mobile?

— Eú nu đic să nu se dea la tóte braslele, la tóte meseriile drepturi, cum a fost și este și în alte țeri.

— Dar nu ții în sémă că consecința unei asemenea măsurș ar fi ca în loc de a plăti surtucul și pantalonii ce porți cu dece galbeni cum îl plătești astăzi, le-ai plăti cu douăspredece, cu cincispredece și cu doșdeci; că în loc de a plăti cismele și pălăria câte un galben și jumătate, le-ai plăti póte câte două și trei, și dacă peste impositule de astăzi care sunt destul de grele, am fi siliți să mai plătim cu toțiș fie care câte patru și cincș sute de lei pe an în fo-

Iosul aceloră cari ar voi să trăiască și să se îmbogățescă obligând pe toți să le plătescă câte uă contribuțiune sau mai bine câte uă geremea, ar fi a sērăci pe toți fără de a îmbogăți nici chiar măcar pe acei fabricanți Români cari printr'acest mijloc nu ar crea nici uă dată uă industrie națională. Este dovedit că protecționismul, prohibițiunile și monopolurile, de și au putut câte uă dată îmbogăți pe unii meseriași, dar ele nu au favorisat nici uă dată industria și tot d'auna a păgubit pe consumator. Apărătorii sistemului protecționist, detractorii libertății industriale și comerciale, inimicii liberului schimb, strigă că concurența nu profită decât consumatorului; uită dîcînd acēsta că consumatorul ești dumnēta, el, eū, tōtă lumea; și că a opri liberul schimb și concurența, este a impune pe tōtă lumea și a omorā comerțul și industria.

Eū cred că la noi nici concurența obiectelor fabricate în străinătate, nici concurența meșterilor străini și ovrei nu ne pōte opri de a ne aplica la meserii, pentru că avem uă mulțime de exemple de cismari, de croitori, pělărieri, ferari, tapițeri, modiste, legători de cărți, cari nu numai că se susținū fōrte bine cu tōtă concurența ce li se face, dar prosperă, cumpără case și moșii și tot vinū ne'ncetat; n'avem decât să cercetăm cari sunt proprietarii de astădii ai caselor celor mari și frumoșe din stradele cele mai pîncipale din capitală.

Sunt industrii cari cu un capital modest și cu lucrători de acei ce am putea găsi lesne la noi, nu numă

s'ar putea fabrica indestul ca să satisfacem consomațiunea din întru a țării, dar chiar s'ar putea produce pentru esportatiune; astfel sunt fabricarea postavurilor gróse, a peilor, a stearinei, a cordajelor, a páslelor și uă multime de altele.

Daca voiți, voi tinerii, să aveți uă patrie Română, puneți-vă pe industrie, deveniți producători; lucrați împreună; în loc de a compta să câștigați cu efecte, cu împrumuturi d'ale statului și cu agiotagiū, asociați capitalul vostru cu munca, deschideți prăvălii, înființați ateliere, formați uă casă de credit industrial la care acei cari voescū să muncească, să pótă găsi avansuri cu care să'și pótă procura machinele și instrumentele de lucru cu un procent drept și cuviincios; pentru întreprinderile cele mari; să căutăm soluțiunea în asociațiunii, interesând la beneficii atât capitalul cât și munca. Când generositatea și iubirea de omenire ne împinge a contribui pentru vre un institut de educațiune, pentru copii sěrmani, să căutăm a nu arunca acele ființe în virtejul vieței, dândule gusturi și aspirațiunii pe care cei mai mulți n'o să le pótă realiza, să nu asvėrlim tineri și tinere în brațele neprevėdutului, fără să cunoscă căpėtaiul de la care potū să apuce vieța; ci să căutăm a da societății omeni cari să'ı dea conducători de machini, artizanii esperți în meseriile acelea cari cerū cunosințe mai întinse și un aprantisagiū mai lung; îngrijitóre de copii, cusėtóre meștere, iar nu aspiranți de foncțiunii și de copiști de cancelarie; să nu mai înmulțim numărul înspăimântător deja de aspiranți și aspirante,

de coconî și de coconite. Dumnezeu a vrut de s'aũ realizat multe din dorințele Românilor, trebuie acum și Dumnévoastră, generațiunea care se rădică, să vă dați uă misiune, să o cunoșteți și s'o urmăriți cu stăruință. Cea d'ântéiũ datorie este a căuta a nu fi uă sarcină pentru singurul producător român, pentru plugar; să nu căutași ca greutatea statului să crească cu numărul tinerilor cari esũ din scóle, ci din contra fiecare inteligență să fie uă bogăție nuœ dobândită țerii; fiecare să producă cel puțin cât consumă el și familia lui; luminându-ne, lepédând ignoranța și prejudecățile, rușinându-ne de incapacitate și de trândăvie și mândrindu-ne cu or ce muncă, cu or ce meserie se póte da uă existență onorabilă și indestulătoare. Numai astfel puteți opri frumoșa noastră țeră de a deveni prada ovreilor și a traficului străin; altfel vom dispăre d'inaintea germanului precum dispăre autotonul Americéi d'inaintea activului Yankee, mai repede de cât dinaintea crușilor tovarăși ai lui Fernand Cortes.

Lumea aparține libertății și activității.

— Așũ crede că ai dreptate daca nu așũ vedea că este uă idee generală în țeră la noi, un fel de credință că nu putem prospera în industrie și în comerciũ pe cât timp guvernul nu va lua măsuri în contra meșterilor nemți și ovrei și în contra mărfurilor străine. N'ai văđut colo pe podul târgului d'afară și pe lângă Dómna Balașa nă grămadă de prăvălii pline de fete de ovreiũ cu câte uă mașină de cusut? cum vrei să se mai hrănescă fetele de Român?

— Este trist a spune că și acum doi trei ani, când nu existaŃ acele ateliere nu găsiaŃ Românce cusătore, și deca ovreicele s'aŃ apucat de acestă industrie și aŃ înființat acele stabilimente este pentru că se căuta cusătura și nu se găsiaŃ cusătore. Cât pentru ideea generală de care vorbescŃ, trebuie să scii că multe erori în lume ajungă atât de puternice în cât ele persistă, chiar când omul vede limpede ca lumina ȃilei că a se supune ei este uă pagubă; trebuie un óre care curagiŃ, uă putere de caracter ca să rupă cine-va cu erorile și cu prejudecăȃile, cu obiceiurile și cu ceea ce putem numi inerȃia; aceste rezistențe trebuescŃ combătute cu stăruință de acei cari judecă și cari sunt luminaȃi prin studiu și prin experiență; a trebuit timp chiar lui Galileu și lui Columb ca să facă pe ómenŃ să vedă și să convină că pământul se învêrtesce și că exista și un alt continent mare peste ocean, cu tóte că ei dovediaŃ teoremele lor prin sciință aceea la ale cărei demonstrări nu este nimica de replicat.

PretutindenŃ și tot d'auna dorință aceluŃ care are ce-va de vinȃdare, este de a vinde din acel obiect numai el și altul nu; căci este natural a crede că ar vinde mai cu preȃiu și chiar pe cât ar voi să iea. Asemenea și dorință aceluŃ care cumpără, este de a găsi mai multe prăvălii cu marfa ce caută, ca să pótă alege pe cea mai bună și mai eftină. Prin natura lui omul este egoist; fie-care caută mai mult la binele seŃ individual decât la ceea ce convine celor-l'alȃi. Cea mai mare abnegaȃiune ce Ń-a putut cere Dumnezeu este de *a iubi*

pe aprópele seú ca pe sine ênsu'sú. A pretinde să trecă peste acéstă limită ar fi a'í cere sacrificií mai pre sus de natura și de puterile celor mai mulți; tendința moralei sociale nu póte fi alta decât d'a lumina și d'a face pe om să se sue la gradul intelectual acela unde fie-care să înțelégă și să simțá că omul nu póte găsi binele seú personal decât în ceea ce póte fi folositor celor-l'alți; și că prosperitatea unei societăți nu începe a se manifesta decât atunci când se desvoltă concordanta cuviinței individuale cu binele general.

Sciința economică nu face alta decât a cerceta, a cunósce și a propaga legile cari potú împinge societățile către acel rezultat, și a combate erorile și prejudețele cari împedică popórele în desvoltarea și imbogățirea lor; se luptă în contra instituțiunilor acelora cari direct saú indirect supunú pe unií, a imbogăți pe alțií cu paguba tutului. Ea este uă sciință care nu cere omului nici sacrificií nici abnegațiune; tot ce'í cere este uă chibzuire luminată și liberă asupra intereselor sale. Combate privilegiurile și monopolurile; dar nu pretinde de la nimení să nu profite de inteligența și de sciința sa, ba chiar de împrejurări ca să realisesse beneficií și să'sí sporéscă bună-starea individuală. Un îngrijitor de copii dintr'un pension, Lyne, are norocita idee de a combina câte-va țevi de fer pe care le rídică într'uă clipă după cum vrea; le face să serve ca semnale pe drumurile de fer, instrument folositor și comod, product al inteligenței sale; vinde aceste instrumente pe prețul care i convine mai bine, cástigă de dece, de

doă-șeci de ori cât îl costă fabricarea și realiză prin această beneficiuri însemnate; dar fiind că altul nu scie a face acest instrument care nici n'ar fi existat fără dânsul, își face un monopol legitim și devine avut. El nu a luat nimic de la nimeni, nu supune pe nimeni la uă dare silită.

Un neguțător se întemplă să aibă magaziile séle pline de bumbăcării plătite la fabrică pe prețul din anul 1860, de exemplu pe un galben topul de Madapolan, vine de uă dată resbelul în Statele-Unite ale Americii, prețul bumbăcăriilor se sue pretutindenți; marfa toptangiului nostru din Bucuresci se sue în fie-care ți ca în tótă Europa, fiind că nu mai vine materia întéitoare, și *regile Bumbac*, cum ăicú Englesii, închide de uă dată tóte fabricile din Manchester. Negustorul nostru, profitând de uă imprejurare nenorocită, își vinde marfa cu prețurile peste măsură de mari și se inavușese în câte-va luni realizând beneficiuri de 250 și de 300⁰/₀. În acest cas a fost de fapt un fel de monopol, un privilegiu, s'a îmbogățit din prevederea s'a póte chiar dintr'uă întemplare independintă de voința sa, dintr'uă eróre de corespondență séu din lăcomia fabricantului care 'i-a trimis marfă mai multă de cât ceruse; adevérul ánsé este că el n'a supus pe nimeni la uă dare silită, forțată, căci or cât de liber era fie-care să caute saú să aducă acele stofe, nu ar fi putut să și le procure nici mai eftine, nici de uă calitate mai bună.

Un impieगत dintr'uă casă de bancă din Viena

este trimis să ducă nisece bani Principelui Meternich; făcând anticameră, pînă să isprăvescă acel ministru convorbirea sa cu ambasadorele Engliterei, surprinde secretul blocului continental îndreptat în contra Franței; alérgă la cantor și comandă tutulor corespondenților casei să cumpere pe séma lui individuală tot bumbacul disponibil din Egypt; polițele de plată sosesc înspăimântătoare; dar tot uă dată și prețul bumbacului se sue și impiegatul inferior al casei realisă uă avere colosală. Acesta éra Român din Macedonia și a lăsat un nume istoric în finance.

Cu cât un obiect este mai căutat, cu cât comerțul său fabricațiunea lui va fi mai restrânsă cu atât acei ce'l spéculă și'l fabrică potú realisa beneficii mai mari; de aci vine că comerciantului, fabricantului séu mesterului nu le place a vedea pe altul vinđend sau fabricand aceeași marfă; și poți să fi incredințat că chiar de nu ar fi fost ovreiú acela care adusese rachiul la Pipărați, tot n'ar fi plăcut popi de ieri séră; de ar fi fost român și chiar rudă cu densusul, tot ar fi căutat să'l depărteđe. Precum cărciumarului și băcanului nu le place a vedea că se deschide uă altă cărciumă sau băcănie, în vecinătate. Asemenea și cismarul sau croitorul se sbărlesce și se întristéđă când vine în satul, în mahalaoa sau în orașul séu un alt cismar sau un alt croitor. Voiú đice și mai mult : chiar ómenii cari e-sersésă profesiunii liberale cari aú trebuit să dobândéscă uă educațiune mai îngrijită și să facă studii mai întinse : medici, avocați, profesori, nu védú cu

plăcere venirea unui coleg în profesiunea lor mai cu seamă când i descopere vre uă superioritate.

Cu cât uă națiune este mai inapoétă cu atât tendința către privilegiu și monopol este mai tare; fie care ar voi să'l dobândescă pentru sine singur de s'ar putea; sau cel puțin să'l mărginescă la un mic număr de ómenī cu cari să se pótă înțelege; se preocupă fórte puțin că beneficiul ce ar realiza printr'acel drept ar fi în paguba și detrimentul consumatorilor pe care îi supune la uă dare nedréptă și îi obligă a se servi de uă marfă de calitate mai próstă decât aceea ce s'ar putea procura.

Cu cât rațiunea este mai puțin formată, cu cât uă societate este mai inapoétă în ideile de dreptate, de egalitate și de libertate, și cu cât cunoscințele economice sunt mai puțin respândite, cu atât tendințele către protecționism, prohibițiuni, monopol și privilegiuri sunt mai pronunciate, și trebuie să convenim că d'abia de puținī ani încoa, sciința economică a început a se cobori de la înălțimea cathedrelor facultăților și a scrierilor voluminóse la un nivel la care să se pótă adépa și mulțimea. Chiar în societățile cele mai culte se găsesc încă tendințe către acel egoism rău înțeles; prejudecățile și erórea sunt atât de înrădăcinate în cât de și se face une-orī un pas înainte, tot vedem câte uă dată un regres, uă întórcere către un trecut condamnat; așa de exemplu pe la începutul secolului desființându-se corporațiunile în unele părți ale Germaniei, în Hessa, Hannovera, Oldenburg, mai în urmă guvernele au fost silit

a le reînființa; atât numai, că uă dată ce s'a făcut lumina, de și ar mai veni întunericul, el nu va putea dăinui; în acele locuri nu au trecut mulți ani după acea reacțiune și iarăși s'au desființat și astădată pentru tot d'auna. În alte părți ale Europei civilizate, prejudețul a fost și este încă atât de tare încât mai lesne s'au putut ataca și doborî drepturile feudale ale baronilor de cât a se atinge de organizațiunea corporațiunilor; dar ideile își fac loc pretutindenți, rezistența nu le mai pôte ține pept, și vedem acele privilegii ale corporațiunilor cădând și desființându-se mai pretutindenți prin ceea ce se numesce forța lucrurilor, și în multe locuri fără ca guvernul și legiutorul să fi luat cea mai mică măsură; au cădut și cadă prin respândirea luminelor economice printre clasele industriale și comerciale. Se face în privința liberului schimb, a liberei navigațiuni, a suprimării vănilor și a libertății industriale, ceea ce economistii Englesi au numit uă *revoluțiune mută*; se împlinesce propheția lui Adam Smit prin progresul dilnic ce se face în artele mecanice și himice, prin aplicarea aburului la fabricațiuni, prin descoperirile și aplicațiunile cari au dat nascere acelor ateliere colosale, ca nisce orașe, unde se mișcă, cu precisiunea unui orologiū, mi de lucrători de zi și de nópte; unde puterea omului se însutesce prin întrebuințarea machinelor și unde transformările materiei se facă într'ună clipă, mai lesne, mai bine și mai eftin de cât se făcea înainte prin dibăcia omului, care nu se dobândia decât după uă viêtă întrégă

de exercițiu. Drumurile de fer și navigațiunea cu vapor au apropiat distanțele și au înlesnit relațiunile într'atât, încât, legi de uă plată de vamă mare, prohibițiunii și monopolurii, nu numai că nu se mai potă suferi, dar nici nu mai potă fi pădite cu eficacitate.

Cu tóte acestea prejudecățile sunt atât de îmbetrânite încât trebuie încă luptă mare, scrieri însemnate ca să le risipescă. In Francia, unde instituțiunea corporațiunilor s'a desființat in urma unei revoluțiuni care avea *dreptul omului* de punct de plecare, se mai găsesc și astăzi tendințe protecționiste nu numai in clasele puțin culte, dar chiar printre ómenii a căror inteligență mișcă și domină mulțimea. Acele idei însă nu sunt cređute adevărate; cei mai mulți se servă de dênsele ca de un mijloc de popularitate, sau sunt uă pornire interesată personal; astfel am yđut că cu tótă evidența cifrelor, s'a atacat cu violență ideile economice cari au suit produțiunea Franciei la cifra de doă-deci și trei de miliarde de franci pe an și a dus comerțul la opt miliarde; cifre pe care cel mai optimist n'ar fi îndrăsnit să le pronunțe cu dece ani înainte, când s'a încheat tractatul de comerț cu Englitera, tractat in contra cărui a strigat și strigă și astăzi unii. Ceea ce s'a petrecut in zilele din urmă in parlamentul Franciei cu impositul de 167 de milioane asupra materiilor întăitoare cu drept de drawbacke, este tot uă dată un studiu de cel mai mare interes și uă dovédă de progresul ce au făcut ideile economice.

În țările unde corporațiunile au fost ridicate uă dinióră la înălțimea unei instituțiuni fundamentale, înființarea lor a fost dictată de necesități mai mult politice cari într'acei timpî n'au putut aduce pedicî nici comerciului, nici industriei; ele s'au impus de sine și guvernele nu au făcut decât a recunósce și a regula drepturile și protecțiunea ce dobândiseră de fapt; le găsim în Europa încă din secolul al VIII sub numire de *confratriæ* și de *gueldoniæ*; ca tóte instituțiunile vechi ele ș'au avut rațiunea lor de a fi.

În Francia Ludovic IX, organizând și armând burghesia, s'a creat uă armată în contra baronilor în facia căroră nu se simția destul de tare; prin înființarea corporațiunilor el a isbutit a emancipa orașele de puterea feodală. Ludovic XIV când a instituit meseriile Parisului (les metiers de Paris) a făcut'o cu scop de a garanta pe locuitorî în contra fraudelor și de a scăpa de uă mulțime de casuri litigióse, anevoe de judecat. Într'un timp când organizațiunea justiției și condica civilă avea uă mulțime de lipsuri, scăpa de dênsele supuindu-le hotărîrii arbitrilor. Elisabetha Engliterei, când a dat *Statutul calfelor* (Companions statut) supuind pe ori-cine voia să devie meseriaș la cel puçin șapte ani de învățatură la un meșter bine cunoscut, obligându-l a fi priimit și recunoscut maistru în arte (Master of arts) ca să-și pótă exersa meseria, a fost preocupată de prețitul atât de scădut al salariului, încât fiind insuficient pentru hrana lucrătorilor, se împovăra din ți

în ȕi mai mult impozitul pentru întreținerea sêracilor (poor tax).

În Europa occidentală corporațiunile cu *decani*, cu *capitulari*, cu *consuli*, cu *scabini* lor contra-balanțau puterea aristocrației feudale și pregătiau poporul la instituțiunile liberale de astăzi, procura lucrătorilor un salariu îndestulător, conserva reputațiunea produselor, perpetua secretele fabricațiunilor și garanta pe consumatori în contra fraudei, într'un timp când statele erau în lupte și turburări continue, și drumurile nesigure de jăfuitori puternici; pe când distanța ce parcurăm astăzi într'ua oră, era o călătorie imposibilă trei părți ale anului și mările pline de pirați și de corsari.

La noi pe de uă parte puțina concentrare a populațiunei prin târguri, gusturile modeste la care era obligată uă aristocrație a cării avere consta în pământuri întinse dar fără cultivatori și fără drepturi feudale asupra acelor puțini locuitori ce aveau și care la cea mai mică nedreptate treceau Dunărea și obligaă pe Domni a impune boerilor concesiuni ca să'î înduplece a se întorce în țeră; pe de altă parte sêrăcia și lipsa de trebuințe în clasele de jos, făceau traiul înlesnicios și nu a silit pe Români a deveni prea laborioși; prin urmare a ținut salariul meserierilor prea suit în comparațiune cu prețul obiectelor de hrană, nepermitându industrielor producătoare de obiecte de lucș a se desvolta ca în țerile acelea unde populațiunea fiind mai dêsă, pământul mai puțin roditor și clasele de jos lipsite de acest instrument de

producțiune, au dat industriei mai multe mijloce de a se desvolta și un avânt mai mare. De aceea la noi numai meșeriile primitive și acele ale căror produse nu se putea aduce din depărtare : brutăria, măcelăria, luminăria, căvăfia, croitoria, tabacăria, bărbieria, zidăria și dulgheria au putut prospera pînă la un ore-care punct, atunci când greutățile comunicațiilor nu ertaū obiectelor grele și acelora a căror valoare cresce foarte pușin prin fabricațiune a lupta cu costul transportului; chiar astăđi, când orașele au început a fi locuite, salariul este urcat cu deosebire; un lucrător pușin mester care nu a făcut un studiū serios în mesteșugul seū, un dulgher, un zidar ordinar, de exemplu, care nu scie nici să citească un desemn, nici să execute un plan, căștigă cinci șese franci pe đi, pe cānd cel mai bun dulgher, zidarul cel mai dibaciū și laborios, mesteri căroro le-a trebuit mai mulți ani de scōlă și de invēțatură, care sciū să desineđe, să calculeđe și să execute or ce plan; care lucrēđă într'ua đi de douē ori cāt al nostru, nu căștigă la Berlin, la Viena sau la Paris, de cāt trei sau patru franci pe đi; atāt scumpetea salariului cāt și neaplicarea lucrătorilor nostri a deveni mesteri buni, face că pe de uă parte fabricarea costă mai scump și pe de alta atrage lucrători străini în țera noastră.

Aceste impregiurări se reducū tōte la raportul ce există între brațe și întinderea pămēntului unei țeri, între fertilitatea pămēntului nostru în comparațiune cu fertilitatea pămēntului celor-lalte țeri; într'un

cuvînt cestiunea de salariu, cum dice Ricardo, a făcut că în arte și în meșteșuguri să rămănem mai înapoi decăt tôte națiunile occidentului și chiar decăt vecinii nostri din Orient, cu tot avantajul ce ne dă eftinătatea materiilor primitive.

Mesterii nostri, în loc să caute cauza rēului și neputința lor în nedibăcia lucrătorilor, în lipsa sculelor și în ignoranța mijloacelor mecanice; în scumpetea salariului și în micile capitaluri ce întrebuintedă, au atribuit mai tot déuna rēul, concurenței din afară și lucrătorilor străini cari vinu în țeră. Cancelariile nôstre posedă uă mulțime de petițiuni individuale și colective ale comercianților și industriașilor cari mai tôte se reducū la cereri de privilegiuri și de monopoluri. În 1842, când guvernul a cerut a cunôsce pāsurile orășanilor Bucuresceni, tôte corporațiunile au înfăcișat câte un memorandum. Ideile ce predomina în acele espunerī erau dictate de un singur și același spirit; *tânguirile asupra lipsei de credit în contra dobēndilor celor mari erau urmate de câte-va jere-miade în contra obiectelor fabricate, aduse din străinătate, croitorii pentru hăinele gata, cavafii pentru cisme și pantofii, ișlicarii pentru șepci și pēlării; cu un cuvînt, toți cereau de la guvern prohibițiuni și protecționism prin impuneri vamale și prin limitarea aceloră ce voescu a exersa uă meserie și mai cu deosebire avansuri de bani cu dobēndă mică. Acum câți-va ani, tabacii pretindeau a se opri străinii nemți și ovrei de a mai lucra pei. Asemenea idei tređite și greșite domnescū și astăzi încă în spiritul*

burghesiei noastre. De ce când mesterii străini, francezi, nemți, unguri și ovrei pot să reziste și se țin în contra concurența ce le fac fabricatele aduse din străinătate, noi Români să nu o putem face? De ce să nu căutăm să ne perfecționăm în meseriile și să nu căutăm a ne pune în stare de a îndeplini tot așa de bine, dacă nu și mai bine decât nemții și ovreii, meseriile de tâmplari, tapițeri, croitori, cismari, curelari, carétași? A lua cea mai mică măsură în contra meseriașilor străini, fără de a ne pune noi a face mai bine decât ei, ar fi a lucra în favoarea industriei străine; ar fi a face ceva care ar semăna pînă la un punct cu greșela în care a căzut Franța cu revocarea edictului de la Nanta. Singura măsură eficace ar fi să căutăm să facem tot așa de bine sau să-l și întrecem; și în loc ca copiii poporului să caute a fi zapci și logofeți, mai bine să se facă mesteri buni, ca să poată trăi producând ceva, iar nu să consume numai munca altora.

Într'un timp când oricine are dreptul să aspire la treburile publice, nu se poate ca ideile eronate și greșite a unei mari părți a burghesiei să nu străbată pînă în palatul municipal. Când a fost vorba de a să crea veniturile capitalei, a trebuit să vedem tendința de a supune la dări acisale obiectele chiar cele mai trebuințioase, precum îmbrăcămintea și încălțămîntea, lemnele de foc, cafeaua, vinul....

Nimic mai legitim decât a se sporii veniturile capitalei noastre, mai ales dacă acele venituri ar avea o întrebuințare bună, precum ar fi stirpirea necurăteniei

și a mocirlelor, impuținarea cauzelor de bóle și micșorarea cifrei mortalității; dar, să se impue cât de greu bénturile vătămátore sănătății, localurile coruptóre moravurilor, lucsul acela care este derăpénător averilor fără de a aduce folos nici estheticéi, nici bunelor moravuri nici industriei; dar nu cred că este bine a se taxa consumațiunea pâinii, a cărnii, a zaharului, a cafelei, a laptelui, a îmbrăcămintelor, a varului, a cărămidei, a cherestelei, a ferului, a luminei și a lemnului; asemenea dări nu potú nici desvolta nici crea producțiune și industrie; asemenea măsuri nu potú face alt decât a stavili progresul și civilisațiunea.

Mulți din publiciștii nostri au criticat și critică principiul concurenței, denunciindu'l ca vătămător claselor muncitóre, fără însă a se pronuncia pentru vre uă altă scólă și fără a ține póte în sémă că scóla lui Adam Smith, aceea a liberului schimb, nu esclude asociațiunea lucrătorilor și participarea lor la beneficiile producțiunei. Acei publiciști s'au mărginit mai mult a imita declamările celor lalte scóle în contra concurenței, confundându-o cu neomenósa esplotare a muncéi, de către capital, precum se face fórte adesea. Eú cred că acei publiciști în loc de a lumina burghesia nostră și a descepta emulațiunea lucrătorului român, punú talentul lor în serviciul unor idei greșite și combatú un rău care nu există și care nu va exista încă mult timp în țera noastră; ajungú la nisece conclusiuni pe care sciința nu le póte admite; căci ori unde nu este concurență este

monopol, și monopolul sub orî-ce formă s'ar ascunde este uă tasă asupra acelora cari muncesc, uă tasă în profitul trândăviei și a rapacității.

În loc de a arăta claselor noastre muncitoare că răul cel mai mare le vine din inferioritatea în care se află, în comparațiune cu meșteri națiunilor cari le facă concurență, și din poziția staționară în care au rămas în loc, dic, de a arăta cavafului român că încălțemintele ce fabrică astăzi sunt întocmai ca acele ce fabrica acum cinci-deci de ani; în vreme ce cismarul din occident a ajuns a fi aprópe un artist prin bunul gust, prin comoditatea încălțemintei și prin soliditatea la care a adus lucrul ce'î ese din mână; în loc de a arăta olarului și dogarului că este rușine a fabrica óle, străchinii și donițe ca acele ce trămită la târgul moșilor, pe când aceste meserii producă în alte părți, chiar vecine cu noi, obiecte ce admirăm ca artă, obiecte cari au făcut cunoscute lumei întregi numele lui Pallissy, lui Brognard și a uă sută de artiști și de învățați. În loc de a îndemna pe lucrători noștri să imite pe lucrătorii celor lalte națiuni culte cari sciú să citéscă, să scrie, să calcule, să desemnese, care, când lucrédă, nu perdă din ochi desemnul și nu lasă din mână cumpăna și măsura; în loc să'l povéțuéscă a se asocia mai mulți, a pune un capital și a se supune direcțiunii celui mai meșter dintre dênșii, să'și procure uneltele perfecționate de care se slujescă lucrătorii de aceeași meserie în alte părți, să deschidă ateliere mai mari, să se mulțuméscă cu un câștig moderat, realizând

căştigul cel mare prin cantitatea de producţiune; în loc de a le arăta că protecţiunea ce dorescū ar fi un titlu de incapacitate ce li s'ar da, uă protecţiune a lenevirei merită a ne ţine într'uă stare de inferioritate eternă, li se spune că răul de care suferă industria română vine de la concurenţa străinilor şi de la libera intrare a obiectelor fabricate în străinătate, şi denuncie preceptul economic *laissez faire laissez passer* (lasă să facă lasă să trecă) ca un pericol naţional. Chiar așa de ar fi ce remediū s'ar putea întrebuinţa în contra unui asemenea rău? A denuncia unui paţient uă bôlă incurabilă, este a'l despera şi a'l face să ducă uă viéţă de mort-viū, în vreme ce lécul esistă în energia Românului lucrător. „Acei cari credū, dice *Stuart Mill*, că este bine dovedit că relaţiunile întemeete pe protecţiune potū subsista, dovedescū că cunoscū fôrte puţin natura omenescă.“ A se servi cu argumentul că măsurile protectóre ale lui Ludovic XIV, ale Elisabetei Engliterei, ale lui Frederic II şi ale împăratului Iosif a fost un ce bun, este a recunósce şi împrejurările timpului de atunci, şi progresul ce aū făcut societăţile în desvoltarea trebuinţelor, prin desvoltarea ideilor şi prin înlesnirea relaţiunilor, şi a nu ţine în sémă nici chiar posibilitatea lucrului. Nu se mai póte tolera nicăiri a se da guvernului mijlócele şi puterea de a vinde poporului toleranţa de a se hrăni prin munca sa şi d'a pune la mezat îmbogăţirea u-nora prin monopoluri şi privilegiuri.

Visul unor comercianţi şi industriaşi la noi, ca şi

în multe părți, ar fi ca corporațiunile să formese asociațiuni obligate, ca nimeni în viitor să nu pótă deschide stabilimente de comerciú saú de industriá, péné nu vor obține voia stárostiei, adicá a celor interesați; a se folosi cu alte cuvinte numai ei de beneficiile acelei meserii; ca *ucenicii* și *calfele* să nu pótă părăsi pe un meșter péné la terminile prescrise, ca nimeni să nu trecá dintr'úá meserie într'alta, ca meșterii să judece și să hotárască tóte prigonirile dintre meșteri și calfe, ca ei să regulede tocmelile dintre dênșii; iar iérmarócele, bálciurile, brutáriile, máceláriile să fie supuse la nisce prescripțiuni sub care și concurența și indestularea și libertatea să dispará cu totul; într'un cuvint ideile ce ai aúdit cá susțineá interlocutorul meú d'a sérá, principiile acelea, cunoscute úá diniórá, sub numirea de *Maitrises et Jurandes* : instituțiune care în Europa a avut de scop a clasa meseriile, a le înregimenta și de a opune burghesia, orașelor, ca úá putere organizatá în contra domnilor feudali; dar care mai în urmă aú devenit la rândul lor un instrument de apésare asupra poporului puind pe lucrătorii, pe ucenicii și pe calfe la discrețiunea meșterilor și starostilor, a dat loc la mií de nedreptáți și abúsuri, oprind de a lucra pe acei cari voiaú să exersese úá meserie daca nu erau mai ántéiú admiși în corporațiunea respectivá; admitere pliná de pedici, de greutáți și de cheltueli; țiind sub dependința unei autoritáți, care era tot úá datá și parte interesatá și judecátor, pe mai toți lucrătorii orașelor; astfel în cât meseriile și chiar orașele deveniserá

proprietatea corporațiilor. Corporațiile deveniseră prejudiciabile, mai ales, consumatorilor cari plăteau prin prețul arbitrar al obiectelor de tot felul, și timpul pierdut în ucenicie, și cheltuielile de recepțiune, darurile și *pescheșurile* date de bieții lucrătorii meșterilor pentru a'î îmblânzi la esamenele de admitere și la liberarea atestatului.

Uă calfă, bun lucrător, cinstit, muncitor, deca era sărac n'avea viitor, pentru că era totd'auna depărtat de la dreptul de a lucra pe séma lui. Lucrătorii cari făcêu vre-ua invențiune sau vre-ua perfecțiune în fabricațiuni, erau persecutați. Apăsarea esersată de corporațiunii devenise atât de mare încât de pe la începutul secolului trecut se redicaū nemulțumiri în contra acestei instituțiunii care strivea vieța și libertatea, mai cu deosebire a sêracilor, supuindu'î la câte cincî și șese ani de ucenicia și la alți atâtea ani de călfăria. În Francia încă din timpul lui Turgot s'a încercat desrobirea industriei și a comerciului de sub tyrania meșterilor, și de pedicile ce aduceau corporațiunile desvoltării prosperității publice și private; acest mare om de stat a încercat acésta fără a isbuti, dar semința aruncată a adus fructe și acea instituțiune antiliberală și tiranică a trebuit să cadă dinaintea proclamării libertății și egalității. În unele părți ale Germaniei unde se mai păstrează, ele sunt combătute de cei mai distinși economisti ca Eischen Mayer Iacob care consideră corporațiunile ca atentatorii libertății individuale și desvoltării facultăților fizice și morale; le consideră ca supărătoare tran-

sacțiunilor și ca uă instituțiune care lasă orașele în exploatare unor companii interesate.

Când sciința condamnă uă instituțiune, ea, de și mai pôte dăinui cât-va timp, dar este lovită de mórte și céderea ei este numai uă cestiune de timp.

Astăđi pretutindenī corporațiunile obligate dau locul lor asociațiunilor libere, în cari lucrătorii intră și esū cum vor, supuinduse numai la pađa regulamentelor stabilite în statutele ce'și facū acele societăți după trebuințele și tendințele lor. În orașele cele noii ale Engliterei, cari sunt, putem đice, cele mai comerciale și mai industriale din lume, precum Liverpoolu, Manchesteru &, unde instituțiunea corporațiunilor n'a esistat nici uă dată, societatea numită *Arts Societe* (societatea artelor) dinaintea căriea lucrătorii cari voiescū să albă un titlu de capacitate dau esamen și aducū doveđi de ceea ce sciū și potū face, se supunū de bună voie ne obligați de nimenī a o face, pentru că atestatul de maestru ce li se dă de acea societate îi recomandă și fabricanților cari aū trebuință de lucrători și mușteriiilor cari caută lucrător bun. Acésta însē nu dă nici un drept, nici nu rădică nimēnui, dintr'acei cari nu ar avea acest titlu, dreptul de a fabrica saū de a vinde cum vor putea. Este numai ca uă recomandațiune din partea unor ómenī cunoscuți.

Este constatat și probat astăđi că progresul în arte, în meserii și în comerciū datéđă mai cu deosebire de la căderea tiraniei corporațiunilor. Singurul argument al partisanilor aceluī sistem, argument pe care il credū ei că ar fi neînvinc, este că daca toți

lucrătorii unui orașiu facă parte din corporațiunii, acésta echivalédă cu un privilegiu general dat tutulor, și că astfel nu există paguba pentru nimeni; pentru că de și croitorul este supus la un fel de dajdiă, cum am dice, la uă geremea, cismarului, pělărierului, tēmpplarului, ferarului, plătind 10, 20, 30, 40, sau 50 0/0 mai mult decât adevérata valóre a obiectelor cu cumpără de la ei, dar acel croitor găsesce uă compensare, fiind că este despăgubit la rândul său prin obligațiunea pusă asupra cismarului, pělărierului și celor-l'alți meșteri de a'î plăti și ei la rândul lor hainele mai scump decât valóreă lor, într'ua proporțiune echivalentă; și că astfel din daraverile deosebitilor meseriași dintr'un oraș nu este pagubă pentru nici unul din ei. La acésta li s'ar respunde lesne, căci dacă un privilegiu nu aduce nici câștig nici pagubă acelor ce'l au, la ce servă el? și atunci care este scopul unei organizațiunii și instituțiunii complicată și costisitoare? Dar chiar de s'ar putea admite ca un ce rațional ca locuitorii unui oraș să iea unii de la alții fără nici un rezultat de câștig sau pagubă pentru nimeni, ar trebui să se pótă dovedi că toți locuitorii orașului sunt încorporați cu aceleași drepturi, ceea-ce nu este nici nu pôte fi, căci basa acelei instituțiunii este admiterea în meserii numai a unora și oprirea altora; căci priimirea nu se dobândește decât numai dacă convine intereselor corporanilor în drept de a admite sau de a respinge pe membri cari se presintă; dar și când locuitorii orașelor ar fi toți membri ai corporațiunilor și ar avea dreptul de

a se impune uniŕ pe alŕii, nu se pŕte tŕgŕdui cŕ beneficiile realizate de dŕnŕii nu ar fi in detrimentul locuitorilor comunelor rurale cari, in realitate, devinŭ tributare corporaŕiunilor din oraŕe.

Sciinŕa ŕi raŕiunea nu admit decŕt buna inŕelegere inŕe ŕmeni de aceeaŕi meserie, adunŕri in cari sŕ se discute interesele industriei, imbunŕtŕirile ce se pot aduce fabricŕrii ŕi vŕndŕrii, ingrijirea stŕrii lucrŕtorilor ŕi a salariului, adunŕri in cari sŕ se chibzuiascŕ asupra nevoilor acelor bŕtrŕni ŕi neputincioŕi, vŕduvelor ŕi orfanilor; sŕ cerceteze introducerea machinelor celor bune ŕi uneltelor ŕi procederilor chimice, despre sistemele indicate de sciinŕa mecanicŕ ŕi despre imbunŕtŕirile ŕi perfecŕionŕrile ce trebuescŭ aduse, ca sŕ pŕtŕ rivalisa ŕi lupta cu ceea ce se face in altŕ ŕerŕ. Prin dibŕcia ŕi superioritatea lucrŕtorilor, prin perfecŕionarea metŕdelor ŕi bunelor machini fabricantul Klein din Viena a ajuns a da materiilor ce inŕtrebuiŕezŕ uŕ valŕre de cincŭ, de ŕese sute de ŕri mai mare decŕt ce avea la intrarea lor in atelierile sŕle; inŕrece cu mult eșemplele cunoscute in orologerie ŕi resorturile cele fine. Un croitor cu douŕ treŕ calfe nu se pŕte lupta cu un atelier de croitorie cu machine de tot felul perfecșionate ŕi cu mulŕime de lucrŕtori.

Noŕi avem mai multe industrii de un mare viitor, dar cari sunt fŕrte inapoiate, aŭ rŕmas in starea in care erau cŕnd s'au introdus ŕntŕiaŕi datŕ acum ŕi cŕŕi va secolŭ, ŕi cari, strŕine de progresele ce a fŕcut aceea industrie in alte ŕeri, disparŭ, cŕte una una.

Póte că pentru unele guvernul ar putea și ar trebui să facă ceva ca să póta lua un avént dând subvenții saú un avans de bani péné vor ajunge a se sustine singure și concura cu străinul; dar ne-ar plăcea mai bine a vedea acel avént dat de asociațiunea industrială, am dori înființarea de un credit industrial. Dar concesiunile de furniturí ale statului date fără concurență, suirea de vamă asupra obiectelor ce voim să vedem fabricându-se în țéră ar fi fatale nu numai pentru consumator, dar chiar pentru acele industrii; căci nicăiri industria nu a putut prospera prin asemenea mijlóce.

Patriotismul bine înțeles ar fi a ne lupta cu străinii în activitate, în învățatură și în aplicare la lucru; a'í egala și întrece în arte, în meșteșugurí și în sciință.

Atențiunea tinerului meu interlocutor fu trasă către feréstră de un urlet ce seména cu acela de uă orgă stricatá; peste drum féta lui chir Stoian plăpomarul, uă damă cu un coc de duoé oca în cap, cu uă toaletă scósă din cutie, cu fioncurí de panglice cu colorile naționale, umflată pe tóte părțile ca uă gâscă grecéscă sdrângănea din clavir uă nopturnă. Sěrmane Dóler! unde erai să auđi cum ostentațiunea își face ris de una din producțiunile téle cele mai delicate și mai colorate; unde era sěrmana Principesa Belgiojoso, acea femeie poetică a cărei ánimă vibra ca uă harpă, a cărei întrégă persónă era uă armonie, care țí-a strâns mâna cu ochii innecați în lacrămi de bucurie când i-ai adus acea frumósă flóre a sufletului tēu de arist

ca omagiū pentru đioa nascerei ei! Uă lume de su-
venire a trecut prin mintea mea, imi părea că o aud
strigând indignată : *profanatione!*

Un om cu fir alb la chepiū, negreșit impieगत superior al siguranței băteușilor asvêrlia din stradă ochi dulci domnișorei Plăpomărescu, și tot uă dată trăgea cu urechia sub feréstra mea ca să afle secretul conspirațiunei ce se urđia în odae la mine.

Sunt de atunci mai mulți ani, trecând mai de unăđi prin strada Viitorulū m'am oprit d'inaintea unei prăvălii admirând uă pereche de cisme de vênătore fôrte bine lucrate; pe uă tablă d'asupra era scris *Filosofescu CISMAR Român*, într'uă cameră spațioasă și curată tînêrul meū cu alți doi băeți dirigea lucrarea igeniósă a trei machinii de cusut pele; am aflat de la dênsul că acei tineri erau doi amici ai lui din copilărie, ucenici ai tatălui sêu; că mumăsa Dómna Elisa Savinescu, cu ajutorul fiicăsei celei mai mici, nevêsta grafierului, isbutise a scóte un decret de ajutor de subprefectură; dar că tînêrul stăruind în ideea sa de a se apuca de meseria repausatului Sava, ajunsese tréba la mari neîuțelegeri și chiar la judecată pentru moștenirea ce'i venia de la tatăsêu; judecată care nu s'a putut curma decât prin angagiamentul luat de băét de a nu pune pe tabla prăvăliei numele ce purta cocóna Elisa, care nici ea, nici fetele ei nu vor nici să'l védă nici să auđă de dênsul. Un om de ordine veghia đioa și nóptea asupra prăvăliei căutând cu stăruință ițele clompotului. Nu este lucru curat, își đicea Guvernul, ca un român cu condeiū să cósă la cisme!...

PARTEA VI.

—

FINANCELE

—

1871

I.

În mijlocul Bucurescilor chiar la spatele Palatului Domnesc, două pași din piața teatrului și de strada cea mai bine pavată, cea mai luminată și mai udată a capitalei, se află uă cotină în care mergă de se vârsă toate apele curate și necurate de pe muchia dealului de la Biserica Măgurenu până la Sărindar. Câte-va sălcii, câți-va plopi eșiți din pământ prin propria lor inițiativă au luptat sute de ani în contra insalubrității, sorbind din totă puterea bogatelor lor frunze, miasele și ozonul ce exală acel baltac febrigen.

Provincialii când audă vorbinduse de *grădina Cis-megiului* s'ascéptă a găsi acolo fontăni ca în piața Navona, un fel de Frascati sau de Tivoli, cel puțin un micVersailles. Descepțiune! de și nu trebuie să trecem cu vederea mica insulă de la capul aleii, un adevărat Paphos mobilat cu lavițe de lemn pe care diminéța și séra mergă de se resfață câte-va Ondine, Driade și Amadriade văduve, măritate și fete-marî cu coc și despletite, cu rochiî care tèresc de trei coți prin praf sau care d'abia le acopere genuchiî; dar toate de o potrivă libere și independente; de și un fel de Neptun s'a încercat uădinióră să rădice asupra lor

furca sa de dominațiune, ele însă au găsit că prea îi era barba albă și l'au respins cu indignațiune; acum cădutul Deu, devenit *omul de pământ*, stă resemat într'ua rână de stilpul unei porți în strada Sculpturei privind cu duioșie la trăsurile care se luptă cu valurile sdruncinate ale pavagiului.

Într'acea insulă înflorită nu se poate dice că nu s'a manifestat arta idraulică : Din mijlocul unui maldăr de buruienți țîșnesce cât colo un fir de apă, ca dintr'un pușcociu, de mai răcoresce puțin inimile infocate.

Vestitul grădinar Mayer și-a pus totă arta și știința ca să transformeze mocirla într'ua grădină încântătoare. A strîns apele într'un elesceu de uă formă graciosă, a rădicat cât a putut malurile lacului, le-a întărit cu brasdă; a plantat în dreapta și în stînga, a profitat de toate turlile și de toate clopotnițele, ca din or ce punct, din or ce respântie a grădinei privitorul ță aibă dinaintea ochilor uă vedere plăcută. Grupe de arbori, peluse verzi, partere smăltate cu florile cele mai delicate și mai rare aședate în buchete armonioșe; or în cotro te întorești, poți să admiri peisajuri demne pe penelul lui Claude Lorain și al lui Poussin. Nu se poate vedea uă grădină mai bine desemnată. N'a depins însă de talentul aceluși regretat artist să nepărteze și umeșela cu miasmele, cu frigurile paludeene, cu nevralgiile și cu reumatismurile; i-ar fi trebuit ingineri hidrografi ca să reguleze curgerea Dimboviței de la Șanțuri pără la Argeș, să'i rădice malurile, să le întărescă cu cheiuri de la Morile-Vlădichi până la Vitan; ar fi trebuit baragiuri, stăvi-

lare, nomolitorî, tăetorî, vane și ecluse la Ilfov, la Sabar și la Argeș; ar fi trebuit uă mie ș'uă sută de lucruri pe care numai membri Primăriei și Ministrul lucrărilor publice le pôte sci.

Pe malurile aceluî lac, pe érbă verde, la lumina lunei și la umbra sălciilor pletóse se desfătaă cu pelin și cu *ah puiule mor!* berbanții de uă dinióră; acolo Beizadelele din Fanar uitaă frumusețile Bosforului legănându-se voluptuos în luntre cu *ἀν εἶπον τρόποσ* și cu *φαρέτρα βέλσι*, acolo frumoșa Argyra desmerda cu manele și cu pesrefuri pe Gavanazoglu și pe Kehaia Bei: acum fiul Afroditei a sburat cu ața ca puiul din cântec; în loc de *ah nurite cale bună* și de *inima mea multe are*; tobele și trîmbițele pompierilor forméză gustul diletanților sunându-le la urechi *cântecul găsci* și *cismele ântéiului de carabinieri* al lui Offenbach. Luna, lăutarii și stihurile nu mai aă trecere, uă toaletă de la Madame Briol, un rural saă un domanial sunt astăđi argumentele de modă ale amorului. Galatheelor nóstre le place mai bine urechile lui Midas de cât daltă lui Pygmalion. În secolul în care trăim este de prost gust a fi gelos, Menelas se împacă cu uă primărie, Cupidon s'a făcut măgădău mare, cântă *frunđă verde aurită* și alérgă după uă casierie de județ.

Ceci tuera cela a đis Victor Hugo. Prosa a gonit poesia din grădina Cismegiului; *Monitorul*, *Românul* și *Presa* aă dată afară pe Anacreon, pe Erotocrit și pe Anton Pan. Acum câte-va căđeturî Calemgii, Zapcii, Logofeți, Condicari și Sameși halea și paia cu pensii, paraponisiți, parigorisiți și apelpisiți, câți-va Capanlii

Madegii și Otcupcii cu câți-va tineri gheșeftari și coțcarii țin acolo ședințe în permanență; judecă de dimineață până seara pe Domni și pe împărați și punu țera la cale. Conversațiunile lor sunt exclusiv politice, consacrate numai patriei, patrioților și patriotismului; discuțiunile literare, filosofice și artistice sunt cu totul prohibite.

După câte-va feligene de cafea, după câte-va halbe, când paraponul se sparge în fumul țigaretelor și când gazul berei s'a suit la creeri, atunci s'auđi planuri politice, financiare și administrative, organizațiunii și considerațiunii, pensii și recompense!

— Deh! bune sunt astea, ȃicea cu un accent puțin Românesc un mare demnitar al țerii, un anatolit tiriachiū, vechiū capanlıū, nu le era destul că ne injură cum le vine la condeiū, că ne-a luat caftanele și ne-a pus la bir ca pe mojići; acum după ale lalte tóte le-a abătut să ne ia și mica industrie ce ne rămăsese, ați auđit că vor să facă bancă fonciară ca să scađă dobânda banilor? Atunci ce ne facem noiăștia care avem două trei parale? Eū care vė vorbesc, de la ȃece miī de galbeni iaū cu polițe, cu samsarlicū, mai cu una cu alta, două miī de galbeni pe an, acum să mă reducă la șase sute, apoi dreptate e asta? Și cum o să'i opresci c'aū băgat în capul proștilor de proprietari că e bine să se asocieze, să respundă unul pentru altul și să formeze un *Credit fonciar*. Înainte vreme tot aveaī cui să te plângi, le venia câte uă notă de la Generalul consulat, câte un firman de la Pórtă, îi mai surghinia pe la câte uă monăstire,

pe la Mărgineni, la Plumbuita, la Snagov, le băga mințile în cap, le mai tăea nasu; iar acum te uiți în cer și în pământ, ne-a lăsat și Împărați și toți, nu mai au liberalii frică de nimic. Când le diceam boerilor noștri c'o să vie uă vreme să plângem binele de la Muscali pe petic de postav verde!

— Are dreptate Căminaru, dicea Medelniceru Iordache, om cu dare de mână, fost Sameș, cu casă în strada Luminată. Am auzit că Creditul ăsta fonciaru are să aducă uă grămadă de bani streini în țără. Ce or să facă, frate, cu atâta mar de aur? Da de le-or abate Nemților și Ovreurilor să plece n'or să'și rădices capitalurile, ș'atunci ce ne facem? Cu ce o să plătescă guvernul bieților creștini cari și-au jărtvit viața și tinerețea slujind patriei?

— Lasă nene Iordache, nu te mai teme că nu se ducă nici Nemții nici Ovreurii din țără. Nu sunt eu totă ziua cu ei, nu'i aud ce vorbesc între dânșii? Întrerupse un tânăr gheșeftar, tovarăș cu jupân Moise la concesiunea cataramelor și a tocurilor de macava, un protejat al ministrului, nepot al cuviosului protopop Ciomagovici.

— De s'or duce Nemții atunci să mai vezi crasă; ș'astea toate din pricina perturbatorilor ș'a anarhiștilor că nu se mai astempără cu drăciile. Pe totă ziua nu auzi decât conspirațiunii și revoluțiunii. Îmi spunea aseră un om al poliției secrete că și săptămâna trecută dacă nu prindea el de veste iar se făcea posna; noroc că i s'a pus la dispoziție fonduri de a putut întâmpina răul. Era să se proclame Republica

și la Fefelei. N'avem stabilitate, domnilor, noă ne trebuie un guvern tare, uă mână de fer, ordine și strășnicie. Unde în Europa să veđi astfel de lucruri! Acolo toți ascultă de poliție ca de Dumnezeu. Miniștri noștri sunt ómenī cu cap, n'avem ce ȃice, procopsiți de n'aũ cum mai fi, harnici, plini de probitate, de dreptate și de patriotism; dar ce să le faci? le lipsește energia! Sciți dumnévóstră că tot mai sunt ș'a-cum alegători care votéză cum vor, ȃiarisți cari scriu ce le vine în cap și magistrați cari judecă cum cred ei. Ar trebui să'ī mai stringă nițel în chingi. Poliția n'are destule mijlóce; prin casele anarhiștilor se ȃic fel de fel de vorbe. Să mi'ī dea mie pe mână numai în trei septămáni să le viu de hac!

— Vėđ că sciī multe domnule. Nu poți să-mī spuī și mie ce suntũ anarhiștii ăștiea și antidinastici de care tot aud vorbind, ce vor, ce cer ei frate? Ȇntrebă Clucerul Toma, bătrán curios care de ȃece ani urméză cu stăruință ca auditor convorbirile din Cismegiu, cu speranța că dór d'o înțelegé politica guvernului și jocul partidelor.

Tinérul către care se adresa bătránul boer era Gu-liță Dolofan, un strenepot al Principelui Zamfir din némul Porfirogeniților, numele lui figurase diminéța în *Monitor* sub rubrica *am ordonat și ordonăm, am numit și numim*, serie franțozesce ca cocóna Chirița și dobândise înaintare în cariera diplomatică. La întrebarea ce i se puse, se umflă în pene, se uita cu códa ochiului la panglica de la chiotórea jachetei, își

drese mănușile cele verzi în degite, și o luă pe un ton doctoral.

— Lucru pe cât la întâea vedere pare complex și dificil pe atât este simplu și lesne de înțeles când îl supunem la metoda analitică a spiritului și îl trecem prin laboratorul cunoscințelor morale, politice și literare cu care suntem adăpați noi ăștia care facem parte din corpul diplomatic. Dar ca să înțelegeți mai bine șirul raționamentelor prin care am să vă fac să treceți, trebuie mai întâiu de toate să vă spui că dicerea *anarchist* înseamnă *om prost*, vine de la Elinisce *ἀνευ* (fără) și *αρχή* (cap) de unde apoi s'a format cuvântul compus *anarchist*. Tendințele acestor oameni sunt să pue mâna pe grădina de la Șapte nucii, căci știu că d'acolo emană puterea noastră; dar să trăescă băta sêraca! Cât om ținea-o în mână nu n'e témă. Să poftescă la alegeri dacă'i țină meșii! Cât pentru porecla de antidinastic, ea este uă spresiune și mai nuoă; ne ocupăm acum la ministerul trebilor din afară cu un proiect de lege prin care să'i precisăm înțelesul, să'i dăm un fel de definițiune, pentru că înțelegi bine, domnule Clucer, uă idee cât de populară, de iubită și de sacră ar fi, nu pôte să aibă aceeași însemnătate și aceeași valóre la Londra, la Pekin și la Bucuresci, căci ar fi uă monotonie în idei; am ajunge vrând nevrând la uă conclusiune constantă și permanentă între cauze și efecte; în vreme ce noi nu trebuie să ne împironim inima și spiritul nici în opiniuni politice nici în credințe morale, ci să fim totdeauna gata a ne schimba principiile după împrejurări;

altfel vă întreb unde ar fi progresul? Astăzi de exemplu concluziunea tuturilor considerantelor noastre trebuie să tindă la simplificarea și unificarea administrativă, financiară, strategică și diplomatică; politica noastră pe apă și pe uscat trebuie să se razeme totă pe concesiuni. Puțin bine credeți că ne-a făcut în ochii lumii civilizate domnul Godillot și doctorul Strusberg? Am auzit cu urechile mele din gura curților Europeene că dacă nu erau capitalurile acestor domni angajate în țară, noi eram perduți.

— Ați citit *Allgemein*, întreabă profesorul Romulus-Pompilius-Tulius-Trajanus Taurus, Roman din Alba-Iulia, doctor în filosofie și Iură; eu încă nu cred că Rusia are să se împace numai cu Moldova și c'o să lase găturile carpatiene în mânele Ungurului, să sufere pe Austriacul în România ca acasă la el? împăratul își aprinde pae în cap. Prusia bătă de glorie și de izbândă împinge orbesc înainte, îi trebuie Sundu și Belturile precum Muscalului îi trebuie Bosforul și Dardanelele. Veți aci e tot secretul, cheea diplomației. Déca Bismark a pus mâna pe drumurile noastre ferate și le-a dat lui Andrassy a făcut'o cu scop; scie că Rusia nici murtă nu lasă liniile de apărare și de atac în mânele rivalului ei secular. Iar guvernul nostru când a prefăcut obligațiunile Strusberg în acțiune și le-a aruncat în spinarea nemților a știut ce face. Cancelariul a profitat de lăcomia Hunică a lui Andrassy l'a lăsat să ia concesiunea Bleichröder ca să i plesnescă în mână ca uă bombă, ș'acu îl jocă ton-toroiu. Politică cu cărți măsluite, domnule, căscigă

din toate părțile : *per viam ferratam* cum diceau stremosiții noștri Romaniți are positivitatea conflictului Austro-rus cu averi însemnate pentru Principii Coțcarii. Și *per viam liquidam* câștigă trecerea provinciilor Baltice în mânele Hohenzolernilor. Dar giaba că nu se stinge focul Vestei care arde de două mii de ani pe malurile Istrului. Mă resum și dic Prusia și Austro-Ungaria de uă parte, Francia și Rusia de cea-laltă. Afară numai daca nu ne-om pomeni cu uă alianță Pruso-rusă. Iată ce ne rezervă viitorul.

— Le știu toate, ilustre domnule Taure, pericolul este mare! strigă oftând tinărul diplomat puindu-și sticla în ochi și aruncându-și încă uă căutătură la panglica de la chiotorea jachetei și la mânușile cele verzi; viitorul este întunecos! Staă totă noptea și mă întreb unde este omul care să conjure primejdia. Eă din parte'm- mî-am făcut datoria, am arătat ministrului situațiunea politică a Europei ș'a Asiei, i-am dat un plan complet de politică și de strategie, ba am făcut și mai mult : i-am oferit să mă trimită pe mine la Petersburg să vorbesc eă cu Gortciacoff și cu Shuvalof, căci uite, veți? Petersburgul, Berlinul și cu Viena formeză triunghiul nostru strategic; capul de pod este Sprea, între Neva și Dunăre; Prusia prinsă între două ape, ce pôte să facă Germania? nu o să fie silită să capituleze, să cêră conferințe, să vie la un protocol? ș'atunci nu e așa că printr'uă trăsătură de condei scăpăm de anarhiști și de antidinastici? ni se dă și noă un guvern patriarcal. Eă care am citit toate depeșile oficiale, oficiose, confiden-

țiale și secrete, care am vorbit cu toți împărații și cu toți miniștrii din lume, vă pot spune cu mâna pe inimă și în cunoștință de cauză, că miniștri noștri sunt fruntea diplomației. Când te uiți la dânsii ți se par ómenii simpli, cređi că iaă lucrurile tot pe dos; d'apoi veđi asta e meșteșugul. În politică totul e să nu te pricépă împărații. Cuvintul *diplomație* vine de la *διπλα* (peđiș) și de la *διπλόνω* (cocoloșesc). Cum credeți c'a apucat'o ca să ne scape de jurisdicțiunea consulară? pe d'ua parte a deschis chestiunea cu ocazia Consulului Grecesc de la Brăila, iar pe de alta îndată ce s'a deschis Camera a declarat curat și limpede că legile nóstre ocrotescú numai pe tâlharii. Acum Europa scie că ne póte trimite toți coțcarii și gheșeftarii ei, în loc de a'í trimite la Botanibey, la Nukahiva saú la Cayena; destul să se ferescă să nu lase să ne vie vre un om de ispravă, și nu mai are trebuință nici de Consoli nici de jurisdicțiunea lor. Miniștri noștri aú planuri mari, domnule! dar nu vor să le dea pe față. Mai ánteiú de tóte trebuie să curețe țera de anarahiști și de antidinastici să'í, *pue la cale*, să'í *regularisescă*, să nu mai tot auzim vorbindu-se de constituțiune, de libertatea presei, de juriú, de alegeri libere, de legalitate, de dreptate și de câte alea tóte. Bagăle bine de sémă și vei vedea că ei urméză pas cu pas politica lui Frederic cel mare: a pornit'o de la educațiunea poporului, rădică spiritul și inima Románilor prin predarea moralei politice și religioase la casarma de la sfinții Apostoli unde Manafu, Scrofiță, Vină de bou, Falcă de măgar, cuviosul

popa Matache și alți iluștri profesori predică dîoa și nîptea *Ciomagologia comparată*; pe de altă parte exaltă patriotismul armatei curățîndu-o de ofierii cari aũ antidinastismul d'a crede că misiunea cea mai sacră a militarului ar fi a apăra țera în contra invasiunei streinului. După ce o isprăvi cu anarchiștii, după ce o *regularisi* pe antidinastici, o face educațiunea poporului, o disciplina oștirea, o învêța-o să tragă bine în carne vie de Român, s'o desface de căile ferate de comunicațiune interioare, concedându-le streinilor, cel puțin pe patrușeci saũ pe cincîzeci de a.i., ș'o arunca în spinarea statelor vecine căile de joncțiune, atunci se unesce înteiũ cu Francesu în contra Austro-Ungarului; îi sbóră din mână Banatu, Transilvania și Bucovina; apoi se unesce cu Neamțu în contra Muscalului, îi șterge și partea ce i-a mai rămas din Basarabia; se aliază apoi cu Sirbu și cu Bulgaru în contra Turcului, se declară Rigat, ia Macedonia și Delta, ba pôte și Dobrogea. Tocmai acum am nimerit ómenii, care ne trebuie, bărbații sdravenii tot unul și unul, ómenii de bronz, metal curat. De uã cam dată trebuie să luãm lucrurile cu binișorul să nu ne pricépă puterile garante, să căutăm să menținem pacea pânã ne-or veni puscile din America. S'aũ și spedit de ađi diminéță instrucțiunii telegrafice tutulor agenților noștri de pe lângă curțile streine ca să intervie or unde s'ar ivi vre uã neînțelegere între Împărații, *Caveant Consules*, ca să nu se turbure pacea. Acum domnul Shuvalof să mai pue mâna pe Chiva daca pôte.

Bétránul boer Thoma confundat în ascultare și uimit de explicațiunile lămurite ale ténérului diplomat își scutură binișor ciubuc ș'o apucă spre Gorganî. Nici d'astă dată nu înțelesese ce sunt anarhiștii, ce vor antidinasticii de care să tot aude vorbind, cum ómenii ordinei apără constituțiunea, legile și tronul, care e jocul partidelor și politica guvernului. De la uă vreme încoa începuse a bănui că acele planuri adânci, acele combinațiuni ingenióse de care se tot vorbește din când în când pe la țile mari nu sunt decât un moft.

II.

Libertatea de rațiune este absolută în Cismegiu. Acolo nici spiritul are proptele nici gura străjă; acei care diminéța au suit scările ministrilor, fără de a dobândi vre un decret, fie cât de mititel, critică, injură și bléstemă; de multe ori trecu cu limba și peste capetele ministrilor. Poliția le scie, căci acolo ca și pe aiurea are amici oficiali și oficioși, cunoscuți și necunoscuți, amovibili și inamovibili; are relațiuni chiar printre paraponisiți și apelpisiți, amici publici și privați cu care comunică verbal și prin scris, cu nart și fără nart, cu toptanu său cu mărunțeaoa; ómeni de tótă trépta, chiar preoți cuvioși și învețători procopsiți. Posițiunea de spion este astădi onorată, dá dreptul d'a se intitula amic al ordinei și al dynastiei, a aspira la pensii și la recompense. Noi ánsă nu ne permitem a raporta tóte câte se dicu acolo.

Ideologii din grădina Cismegiului se împartu mai cu deosebire în duoé categorii: ruginiți care ca toți bétrâni găsescu că tot ce a fost era bun și frumos și că nenorocirile ne vinu, cum se dicea la 1848, de la bonjuriști, de la pantalonari și de la franțosie;

intr'un cuvânt de la respândirea ideilor. Oftésă când își aducú aminte de regulament, de și cei mai mulți dintr'ensii l'aú întovărășit la Philaret cântându'Y *vecinica pomenire*. Se miră de tot ce e nou precum se mira Banu Istrate, cum Bonaparte ajunsese Boer mare fără ca vre un Domn să'l fi îmbrăcat cu caftan?!

Clasa cea laltă pe care am putea-o numi a spoilor, devine din ți in ți mai numărósă; se compune mai cu deosebire de galanții trotoarului și de acei care aú petrecut câți-va anî la Mabil și la Sperl în societatea Contesei Rose-pompon și a Baronului Chocard, cum țiice Milo, de ómenii care în litteratură cunoscú tóte scrierile lui Frederic Soulié și ale lui Gaborieau, care vorbescú cu volubilitate de tóte sciințele precum ar vorbi un Ministru de resbel de arta militară, de pușca Remington și de tunul Krupp. Ei găsescú că tot ce era bētránesc e de lepădat, că melul la frigare, ciulamaoa și ostropelu supără la sănătate, că vinul de Drăgășani și de Odobesci este oțet gol daca nu se vinde în butiliă cu hărtie poleită scrisă *Feslauer* saú *Vieux-Macon*.

Cei d'ântéiú sunt mai statornici în credințele lor, buni Români, de și cei mai mulți aú fost mehmandari la zaherele și cinovnici de provianturi. Cei lalți își schimbă credințele politice după cum le vine; sunt ómenii cu tabiet; le plăcea gareciú când erau muscalii în țeră, se închinaú la belșugul turcesc, la pilaf și la baclava în țiilele lui Omer Pașa; când cu Nemți, cereaú pe la birturi numai Shnitzel și warme wūrste; în vremea influenți francese nimic nu era

mai frumos în ochii lor ca pantalonul roșu și nimic mai gustos de cât fasolea lui Godillot; acum se înnebunesc după concesiuni à la Strusberg, sbiară că sunt ómenii de ordine și dynastici.

Și unii și alții vorbescū mult dar raționéză puțin; când nu sunt în slujbă dïoa le pare un an, iar când sunt, tragū țigară și cască de diminéța până séra, asceptând sfirșitul luni cu mandatul; cântă cu foc : *treci dï treci nópte, apropiete léfă*. Severi cu ceilalți, sunt fórte indulgenți cu ei înșii; critică mai tot-d'auna, pe când faptele lor se potrivescū fórte puțin cu vorbele; le pare că lumea se uită la ceea ce dïcū, iar nu la ceea ce facū.

Obicïnuiții grădinei Cismegiului se ocupă mai ales cu partea oficială a Monitorului : numirile în funcțiuni și lista pensionarilor. Cei mai mulți slujbași din tată în fiū, crescuți de mititei cu stipendii; plimbați pe stradele Parisului cu banii Ephoriei scólelor, trăescū mai toți ca în sênul lui Abraham din buget, de și câți-va dintr'ênșii ducū uă viață cam sdruncinată, când cu léfă, când fără léfă, mutați, strămutați, permutați și prea mutați ca vestitul Haïmana; alții iar hrăniți ani întregi cu praful șoselei, petrecū aspirând la câte uă diurnă de la vre uă veduvă matură și bogată.

Dacă unul are de ce copii, fie legitimi, fie din flori, doresce, stăruesce, voesce ca de micl să fie toți bursieri și la duoă-deci de ani, cu carte saū fără carte, să învârtescă țigareta într'ua cancelarie. Vai de ministrul care i-ar lăsa vre un odor pe dinafară.

De la Mamornița până la Virciorova nu vei găsi un singur ascendent, descendent sau colateral, rudă de mână dreaptă sau de mână stângă a vre unui ministru, al cocónei sau al coconiții dumnélui, al vătafului sau al doicii care să nu fie în pâne, dacă nu în Statul general al vre unui Minister, dar măcar la un comitet permanent, sau deputat. Trebuie să recunóscem că ei sunt țera; dacă nu cea reală dar cel puțin cea aparentă. Numérul lor crește pe tótă ȕioa și puterea lor se mărește.

Simțul moral al ómenilor care conducú astăđi trebile la noi, este atât de inecat într'ua mie ș'ua sută de considerațiuni, de influențe și de impuneri din intru și din afară, în cât nu se mai póte sci dacă el n'a dispărut cu totul. Acești ómeni fără legături altele de cât nisce interese individuale și străine pe care se credú datorți a le cruța, nu mai potú ține sémă nici de pászurile nici de aspirațiunile țerii. Sprijinul lor cel mai puternic este în ómenii fără principii și fără credințe, în ómenii care sunt tot d'auna gata a servi or ce guvern precum au servit tóte regimele condamnate și lepădate de națiune. Pe calea pe care au apucat sunt siliți a'și recruta amicii și partisanii printre ómenii care au pierdut consciința binelui și care nu au alt merit de cât acela al cinismului politic, care punú la dispozițiunea regimului ce susținú convințiunii de poruncélă și sunt dispuși în orí-ce moment a călca legile în picíore. Pe acești susțiitori îi proclamă ómeni de ordină, dynastiei și devotați tronului, par'că devota-

mentul, ar fi uă însușire altă de cât consciința binelui. Ei ș'aū alienat într'atâta afecțiunea poporului în cât nu mai potū conta de câtū pe cavaleriī bâtei recrutați prin mahalale în sarcina bugetului și în detrimentul siguranței publice, pe ómenī perduți de reputațiune și ruinați prin desfrinare și prin joc.

Frasa favorită a partidului este că ne trebuie un guvern tare și temut, nu vorbescū de cât de respectul autorității și de menținerea ordinei; auđindu-i și citindu-i, ar crede cineva că poporul stă în arme pe strade. Setea de autoritate i-a făcut să arete lumei națiunea Română ca un compus de perturbatori de meserie, uă țéră minată de conspirațiuni, un vulcan gata a face splosiune, a resturna Balcani și Carpați ș'a nu lăsa în Europa pétră peste pétră. Ast-fel aū câștigat sprijin în puterile străine care credū pacea Europei compromisă fără ómenī care declară România incapabile de a se governa cu instituțiunile ce și-a datū.

Sub pretestul că previnū nu se scie ce catastrofă și că salvă patria de nu se scie ce pericol din întru și din afară, s'a format sub auspiciile guvernului un fel de farmasonie, uă adevărată Camoră care a împărțit influența pe județe, aū făcutū din județe și din plășī nisce adevărate spahilicuri pe care le sploa-tésă în favorul lor. Nuoīī noștriī Derebegī avēnd la dispozițiunea lor autoritățile administrative, judiciare și chiar pe cele militare, distribue protecțiunea și favorurile după convenințele lor electorale și se încercă a da națiunei uă direcțiune politică, prin distribuțiuni de posturi, prin sprijinire de interese. Când

un om ș'a mâncat averea părintescă în desfătări, ș'a ruinat în jocuri de cărți și în desfrinări, a compromis averea copiilor ș'a nevestii, a stors până în fund creditul rudelor și amicilor, și când este incapabil de a-și procura prin muncă și activitate uă viéță modestă și onorabile, incapabil de uă purtare prin care să facă să'i se uite greșalele și abaterile trecute, nu are decât să se ducă să se închine puternicului partid ca să i se dea pe mână uă administrațiune bănosă cu care să'și pótă continua viața de corupțiune și de trândăvie. Transfugiul mai alesu este bine venit în partid, destul să aibă garanția vre unui puternic al companiei ca să fie botesat cu numele de om al ordinei și dynastic. Nu se întrébă nici capacitate, nici probitate, nici sciință; neophytul înjură pe vechii lui amici, pe ómenii care nu plac partidului? il proclamă lepădat de Satana și *dignus intrare*, a noua și i se pune la dispozițiune un prefect ș'un primar cu câte va bate și Deus ex machina ese curat Deputat sau Senator din consciința vre unei urne electorale, iar după câte-va probe de devotament póte să aspire la uă pozițiune înaltă, or care ar fi trecutul și petele de pe fruntea lui.

În jargonul partidului *om de ordine* nu mai însemnéază om supus legilor, iubitor de linisce și de dreptate, om muncitor și producător, ci este uă lo-sincă ca să se scie că este un soldat devotat cu condeiul, cu limba și cu ciomagul partidului ciocoesc, gata a injura, a colomnia ș'a bate pe or cine nu se închină systemului preconisat, pe or cine ar în-

drăsnii să nu voteze pentru candidații Camorii, pe or cine ar încerca să ridice glasul în contra sploa-tării organizate de partidul sub care se ascunde astăzi vechiul phanariotism, creșdend că pôte lumea nu l'o recunoșce sub această nuoă mască.

Precum nerușinatul și mișelul este îmbrățișat și onorat când injură și calomniează, asemenea cetățianul prob și liniștit, magistratul demn care prin sciință și onorabilite și-a făcut un nume venerat este expus a fi lovit în esistența și în viitorul său daca este tare în principiile și credințele lui, daca nu'și pune consciința în serviciul patimilor și urelor ômenilor de la putere. Oficieri invēțați, stimați și iubiți de camaradii lor, cunoscuți în tótă armata pentru curagiul, cunoscințele și capacitatea lor, sunt bănuți, loviți și siliți de intrigă și de calomnie a'și sfărâma cariera. Spionii inventează conspirațiuni, societăți secrete și republici, proclamă șefi pe ômenii pe care guvernul voesce să'î pērdă; uă fluerătură la theatru, uă gâlcévă pe uliță este tratată de tentativă de revoltă, de tendință de resturnări condusă de intrigele acelora care nu se închină partidului, care are astăzi puterea în mână.

Ună guvernă fără control, ună Senatū bine voitor și supus, nn consiliū de Stat ascultătorū, suprimarea juriului, sugrumarea preseii, concedarea la străini a tutulor lucrărilor publice și a veniturilor Statului și pe d'asupra aducerea de coloni germani, iată în resumat aspirațiunile partidului dis al ordinei. Apostoliī acestor reforme credū că națiunea română nu

este de cât uă adunătură de proșți care nu știu nici ce le trebuie nici ce li se cuvine. Răbdarea și tăcerea ce'și impune națiunea, ei le iaă drept semne de aprobare și credă că potă călca legile, lovi instituțiunile, spori dările fără cumpăt, a se erige în arbitri a'î cugetării și a'î consciinței. Se încercă a obicinui poporul să trăiască numai de la mila și îndurarea autorității și a partidului de la putere; și dacă întâmpină câte uă greutate, câte uă împotrivire la realizarea frumóselor proiecte ce și-au format, se consolă de insucces atribuindu-l intrigilor ómenilor pe care, se fălescă a'î da în latură, a'î *pune la cale și a'î regularisi*.

Sub direcțiunea acestui partid, s'a inaugurat uă scólă nuaă, de tineri fără credințe, fără tendințe și fără aspirațiuni altele de cât satisfacerea vanității și a mulțumirilor celor próste; în care idea de trai și de ostentațiune înecă dorința de a observa, de a studia și de a se lumina. Lipsiți de principiile ce dobândesce omul prin puterea rațiunei, când ea nu este năbușită de prejudețe și de corupțiune, ei nu sunt în stare d'a se identifica cu ideile mari și generóse; ciocoiăș care credă că se potă juca d'a boeri; tineri îmbetrăniți fără timp, spirite slăbite prin trândăvia și nepăsarea în care trăescă; incapabili de a se rădica la idei generale prin percepțiunea faptelor. Fără principii și fără credințe, nu pot nici interpreta nici classa cele ce se petrecă în jurul lor : luați de vârtejul plăcerilor celor próste, coprinsi de setea nestinsă a petrecerilor și incapabili de a des-

volta activitatea prin care să'și pótă procura într'un mod legitim mijlócele de a le satisface, caută să le găsească în gheșefturi ovreesce sau în lingușiri și a-jungă printr'un mod sau printr'altul a fi întreținuți direct sau indirect din munca contribuabililor. Acestia sunt mai cu sémă ómenii nooi care se decoră cu numele pompos de partid conservator, de dynasticii și de sprijinatori ai tronului; ei care n'aũ conservat, nu conservă și nu vor conserva nici uă dată nimic; conservatori! ei, care trăescú din mila bugetului și din sploatarea județelor ce li s'aũ dat în parte, din favorul abusurilor autorizate de amicii lor de la putere. Apërători ai onorului, ai familii și ai proprietății! ei, care le punú la discrețiunea intrigii și a nedreptății, ei care sunt susținuți de ómenii care practică spionagiul și calomnia; pentru care familia este uă promiscuitate și impudența uă fală; ei, care patronéză nerușinarea, minciuna, patima și violența și persecută pe ómenii onești care nu se închină lor!!

Trecem în adevăr printr'uă epocă de sterilitate; ar părea că aspirațiunile cu care s'a hrănit generațiunea cea bėtrână n'a avut nici un efect asupra a-celor tineri. Puterea cădută în mâuele ómenilor hrăniți cu ideile din timpul Domnilor Phanarioți, care în revoluțiunile ce s'aũ succedat de cinc-șeci de ani, n'aũ vedút de cât schimbări de Domni iar nici de cum mersul ómenirei și triumful ideilor; în mâuele ómenilor care aũ combătut totđ'auna or ce progres și care în urmă s'aũ raliat la or ce instituțiunii nooi fără de a le adopta; vėnători de slujbe, s'aũ lipit

de toate guvernele linguşindu-le; au priimit Regulamentul Rusesc, programul revoluţiunii din 1848, convenţiunea de la Paris, îndoita alegere din 1859, unirea, proclamarea Principelui străin şi constituţiunea din 1866 cu îndoelă şi totd'auna cu speranţa d'a se întorce la trecut; s'au raliat la toate şi la toţi ca să pôtă sploata prezentul şi compromite viitorul; după ce au provocat tot-d'auna, prin nelegiuirile şi exacţiunile lor nemulţumiri şi agitaţiuni, au căutat a atribui defectelor instituţiunilor toate întâmplările urdite şi aduse prin intrigile şi purtarea lor. Astăzi acest partid are un program, uă profesiune de credinţă; voinţele lui sunt exprimate în petiţiunea din 1871; şi crede că reînvierea boerismului este încă cu putinţă.

Boerismul, în trecut, a fost uă instituţiune puternică, a avut uă semnificare; a fost uă tărie în ţeră pentru că el era mai luminat şi mai patriot de cât clasele de jos; era totd'auna cel d'ânteiu pe câmpul de rebel şi în arena politică pentru apărarea ţerii şi a drepturilor ei; a domnit prin vitejia şi inteligenţa lui, a fost capul, inima şi braciul naţiunii; când ânsă s'a perdut una câte una virtuţile care îi da acea superioritate, îndată ce s'a făcut instrumentul străinului, şi-a perdut acţiunea, şi cu pierderea puterei morale a trebuit să cadă, căci nu se mai bucura de stima şi de consideraţiunea naţiunii. A mai crede astăzi că se pôte rădica pe umerii a doui trei vorbitori fără convicţiune şi fără raţiune care sploatéză favórea de care se bucură, care uitându'si ori-

gina pună talentul lor în serviciul reacțiunii și a opresiunii, este uă aberațiune.

Succesul aparinte a orbit într'atât pe ómenii acestui partid în cât nu vėdă că ciocoi și bătăuși, bandele și bandiții cu care se servă au să se întórcă mâne în contra lor și că ura și invidia inveterată ce există într'aceste clase în contra boerilor, are să'i facă să serve cu pasiune partidele care ar voi să usese mâne de represalii și de resbunări. Nu simtă că sub spuma ce regimul de astăđi a scos la lumină este un popor pațient și inteliginte care prin răbdarea și tăcerea lui, dovedesce că are simțul ființei sale și instinctul de conservațiune; nu vėdă că se rădică uă tinerime plină de viață și de speranță care va voi ca România să trăescă și ca spiritul modern să'si ia aventul; că se rădică uă tinerime care nu va putea suferi nici reîntórcerea la trecut nici domnirea corupțiunii, incapacității și a ignorenței. Un popor care a gustat egalitatea și libertatea, nu mai póte tolera restaurarea privilegiului și claselor.

Vėdėnd cineva partidul boeresc la lucru, ar crede că activitatea și îndrăsnėla ce aduce în acțiunile sale ar fi un semn de energie și de vitalitate; dar observându'l mai bine se póte desamăgi, căci vede că acea acțiune nu este nici rezultatul credințelor nici consecința antecedentelor, ci este numai uă emanatiune a unei impulsii străine țerii, consecință a angagiamentelor luate cu ușurință și pentru a căror realizare contėză mai mult pe susținerea din

afară de cât pe propriile lor mijlóce. Un sprijin pe care îl datoréază spectrului ce aũ înfăcişat Europei ca un potop gata a ineca în petrol ómenii şi lucruri, a trece Dunărea, Carpaţi şi Dniestru ca să pue Europa în foc şi în sânge.

Pentru partidul de la putere ordinea este imobilitatea, el nu vede pacea şi liniscea de cât în tăcerea morţii; gloria ce ambiţionează este aplaudela linguşitorilor şi binecuvântările ciocoilor; sciinţa lui guvernamentală constă în violinţă şi în stipendierea crailor de cafenea precum a Regelui Bomba sta în subsidiela date Lazaronilor; uită că violenţa n'a produs nici uă dată de cât opresiune şi miserie, şi că dacă acest system a putut întări unele ori tyrania, nici uă dată însê n'a putut forma uă naţiune.

În cercetarea binelui, în lupta pentru progres, guvernul nostru nu vede de cât conspiraţiunii şi conjuraţiunii, uită că omul este perfectibil şi că este menit să aspire necontenit la uă situaţiune mai bună, că modul de existenţă care se apropie mai mult de ţelul suprem este acela care realisă mai bine idea ce trebuie să ne facem despre ordine.

Ordinea este productul libertaţiii sub deosebitele ei aspecte, precum armonia este productul vibraţiunilor sub deosebitele lor raporturi. Ordinea în societate nu póte fi dobândită decât prin aplicarea legilor justiţiiei care cer a se da fie-căruea ceea ce este al seũ. „Omul există pentru că cugetă“ a ȕis Descartes; dar cugetă fiind că este liber, şi este liber fiind că este inteliginte. Fără libertate inteligenta nu ar

avea nici măcar rațiune de a fi. Societățile primitive negau în adevăr libertatea; dar făceau acesta, fiind că ele nu recunoscău inteligență de cât unui singur om sau unei singure caste, unui Patriarch, unui Pharaon, unui Dalahilama, séu unor Magi; dar acelora le recunoscău uă libertate cu atât mai mare și mai întinsă cu cât erau considerați ca singurele ființe inteligente.

Viața physică și intelectuală este mișcarea continuă internă și esternă a omului cu toate pasiunile de care el este împins, patimi bune și patimi rele, cu toate avantajele și inconveniențele traiului. Ar fi uă nesocotință, ar fi absurd chiar a pretinde și a voi ca pasiunile să nu aibă și inconveniențele lor. Cantu după ce ne arată cât de frumoasă este viața popórelor, apoi ne spune, că ea este și foarte anevoe de regulat. „De aceea, dice el: Domnii au găsit că „era mai comod a o stinge precum au făcut în Republicele Italiane, atunci agitațiunile au încetat, „dar tot uă dată cu încetarea libertății a venit pacea adusă de ómenii aceia care semănaseră ura, „uă pace care a adus cu dinsa despopularea Italiei, „serăcia, înjosirea și mórtea politică.“

Cu cât uă Societate este mai înaintată pe calea civilizațiunei cu atât ea suferă mai puțin dominațiunea de ori-ce natură; cu cât uă societate se perfecțiunează cu atât acțiunea Guvernului slăbesce, astfel că se póte foarte bine dice că puterea guvernamentală merge descrescând cu cât spiritul național progresază în devoltarea sa; și puterea guvernamentală devine cu atât mai slabă cu cât încercă mai mult a deveni absolută.

III.

— Ce ȃici vere Enake? ntreb D. Bursuc, Colonel în ostafc, Camera o să voteze modificările Senatului la legea nstr?

— Att le-ar mai lipsi, 'apoi să poftesc să ne mai cr voturi, cultuc de la Babic! Da cum o să'mă reduc dreptul me omule! tocmai mie care mă-am perdut tinereea în serviciul Sptrii; d'abia am eit cu duo mi de lei; 'acum o să mi' fac u mie cinc sute! tte ca tte, dar vei numai asta nu se pte. Fac Constituțiunii câte-or pofti, lovitură de Stat cum le-or plăcea, nu m'amestec; dar de pensii să nu s'atingă că mă fac Dunăre.

— Sunt sigur c'o să trec, ei im am semnele mele pe cer. Am fost ai dimin la ministru i -am spus verde în ochi : că trecem cu toii la roșii; să nu se jóce cu pensionarii... El m'a priimit ct se pte de politicios i mă-a ȃis : „las pe mine, vere „Stefanache, c'avem i noi u leacă de obraz, ne-ai „ajutat i în alegeri i la tte ale nstre, am *contractarisit* către dumnvotr u datorie; scim că „suntei cu toii meni de ordine i dynastici, ne-am „*angagiarisit* i trebuie să ne ȃinem de vorbă. D'oi „vedea 'oi vedea că încerc *discol*, să scii că fac „chestiune ministerială, *consultarisesc* ȃer i las de „vin roșii la putere atunci or vedea ei pe dracu!“

— Da nu'l mai crede, nene, intrerupse Petrake al cucóni Catinki. Ce-mi vorbesce dumnélui de recunoscință și de parolă! întrébă-mă pe mine care i-am fost fecior în casă dece anī de țile, care l'am păscut dă'i sciū și dințil din gură. Când eram subprefect m'am pus cu peptu și cu sufletu pentru dumnealui, alege'i deputat pe cine mī-a țis, ba fă'i parc artificial cale d'uă postie când a trecut guvernul prin plasă pe la mine, ba scóte'i satele cu fete cu flori și cu stégurī; am plătit din pungă de la mine duoădecī de spândurațil de i-am băgat pintre ómenī : „gură mă!“ de nu lăsa pe biețil creștinī, nicī să resufle, într'ua „Ura!“ i-a dus, de s'auția și peste hotare. D'altelē n'oi sci dar d'astea sunt bun, că le-am învățat atâtea marī de anī cât am fost pe lângă directoru teatrului. După atâtea slujbe ce i-am făcut scil cum s'a purtat ministru dumitale cu mine? Antėiū mi-a mulțumit nu numai prin graiū dar și prin scris, am hărtia Vornicii și adrese de mulțumire cu pecetiil de la 25 de comune. După ce s'a isprăvit alegerile și n'a mai avut trebuință de mine m'a scos pentru că s'a jăluit un deputat că nu i-am trecut șoseaoa județiană pe la cărciumă pe la dēnsulū, și m'a lăsat pe dinafară ca p'un caraghios; acum mă ține cu ađil cu mâne și nu e țil de la Dumneđeu să nu citesc în Monitor câte duoădecī treīdecī de numirī. O să mă facă să trec la roșil.

— Da cum o să ne tae din pensil, Domnule? Ce glumescil! nu sunt banil noștri, nu ne-a reținut tot mereū câte duoă parale la leū? Ce s'a făcut banil?

ia să le ia cine-va socotéla! Nu cum va le cerem să dea din pungă de la ei. Ş'apoî nu sunt şi ei cei mai mulţi pensionari? păcat să ne mănânce dreptul nostru! La votarea budgetelor, se tocmescă ca la târg, nu lasă pe ministri să facă cum sciū ei. Mai săptămâna trecută mă rugasem de ministru să creese un post pentru păcătosul ăla de nepotume-o Costăchel, şi'mi dicea : „aşū face-o, vere Toderiţă, dar iar strigă „blastematele celea de gazete. Ar fi banî, căcîi bugetul nostru s'ar putea sui şi la trei sute de milioane, dacă m'ar lăsa pe mine să puiū imposita „coala cum sciū eu.“ Auđi, să caute să facă economiă tocmă de la noi care am slujit Domnia şi 'n vremea Muscalilor, şi când cu Regulamentul, ş'in timpul Turcilor şi'n vremea Nemţilor şi sub Convenţiune şi sub Statut, şi'n dîilele Albilor ş'ale Roşiiilor. De la zaveră şi până astăđi când ne-am dat noi în laturî? în loc să fi votat deca dnođeci de milioane ca să se împartă între vechiî slujbaşî, ei caută să ne tae şi din cât avem; dar să le fie cinste să pótă pensionari representa ţera cu demnitate şi în întru şi în streinătate, să dea prândurî, să dea balurî, să se arăte şi la Homburg şi la Baden-Bad şi la espositiî. Numai ce auđi pe caliciî ăia din opositie că impositela sunt grele, că ţera a ingenunchiat sub povara decimilor adiţionale, că agricultura sufere, că producţiunea merge tot îndărăt de cât va timp, că industria a perit cu totul şi că n'a mai rămas nici un comerţiant în porturile nóstre. Dar când cauţi bine, Românul nu plătesce pân'acuma nici pe jumătate cât se

plătesce în țerile civilisate. Dacă nu aŭ banŭ în visterie să pue imposite, da nu să mă reducă pe mine cu 30 și cu 40⁰/₀.

— De dumnéta nu e nimica, nu'ți pêsă căci aŭ duoë miŭ cincŭ sute de lei pe lună, are și cocóna Mândica sora dumitéle duoë miŭ, cu aŭ fratelui dumitéle Niculake uă mie cincŭ sute ș'aŭ cumnateŭ Aniki uă mie, facŭ opt-đeci și patru de miŭ de lei pe an într'ua singură familie, uă moșie întregă, ba d'ale mari încă, are de unde să'ți scađă. E rău de cei ca d'alde mine, căci merge pe patru luni de când bat din buze, sperând cu ađi cu mâne, ca să'mŭ dea uă biată prefectură.

— Când am eșit eu la pensie, domnule, dușă miŭ cincŭ sute de lei era trébă, că era pânea duoë-đeci de parale, carnea uă jumătate de sfanț ocoa, ocoa de tutunŭ un galben, tutun bun nu așa; nu plătiam đece miŭ de lei kirie; apoi unde puŭ toaletele, voia-gele, băile și câte și mai câte? Bine đicea Toderiță, dacă nu aŭ banŭ, să pue imposite; ce e mai lesne. La cât credeți că se sue dările unui om pe cap steab? d'aŭ pune și tutunu, și licenția beuturilor și timbrul și tot nu ajungŭ la șapte-spre-đece lei nuof pe an, nici șapte galbenŭ de familie. Ei sciți cât se plătesce în țerile cu care ne tot scotŭ dumnélor ochiŭ când e vorba de egalitate, de libertate și de câte secăturŭ tóte? p'acolo contribuțiunile se sue și până la opt-đeci de francŭ pe an, trei-đeci și trei și trei-đeci și patru de galbenŭ de familie. Veđi astea nu ni le spunŭ în gazetele dumnélor!

Idea de sporire de lefurŭ și de adăogiri de impie-

gați este foarte răspândită în lumea noastră burocratică. Când consideră cineva totalitatea veniturilor Statului Român în raport cu întinderea pământului și cu fertilitatea lui poate crede că impositele s'ar putea induci ș'intrei, dar în lumea acésta nu există nici cantitate mare, nici cantitate mică, mărimile sunt numai nisce raporturi, nisce relațiuni și scim că este mai lesne unuia a plăti un million de cât altuia a da un leu.

Străinii, când vină la noi în țără și strebată véra câmpiile aurite de lanurile de grâu care se întind în tot lungul României între Dunăre și pôlele Carpaților, se sperie de bogăția țării. Iată cum calcula Edgeworth nepotul vestitului Richard Lowell, un Engles cu care m'am găsit véra trecută în tren, de la Brăila până la Ploesci. „Bogată țără! imi dicea el, uitându-se cum „se juca vântul cu umbra nuorilor peste spicurile pâr-guite; ai uă idee Domnule de numărul hactarelor seménate?“ Când îi spusei că după cele din urmă notiții ale biuroului statistic avem de la douăspredece până la treispredece milióne de pogóne (ca la șése milióne și jumătate de hectare) seménate cu deosebite semințe, închise ochi, mișcă din buze și esclamá : „face peste cincî miliarde de franci numai venitul „agricol! de vomă pune și alte două miliarde produc-țiunea industriale, venitul brut al țării se sue la „șapte miliarde. În adevér bogată țără!“

Străinul în cualitatea sa de agricultor Engles calcula pe 40 de hectolitri (6 chile) de hectar (3 chile de pogon) și pe 20 de franci prețitul unui hectolitr

(133 lei noi chila); dar care nu'ı fu mirarea cand ıı spuseıu cã producțiunea nãstrã agricolã nu trece peste peste 400 de milioane de franci pe an, cã starea ınapoiatã a agriculturii și lipsa de mijloce de a face avansurile trebuincioase pãmântului nu ne permite sã comptãm ın termen de mijloc de cãt pe 2 kile de hectar; (1 chilã de pogon) și cã țind sãmã de inferioritatea calitãților produselor nãstre, prețul de mijloc nu se pãte socoti decãt pe 10, $\frac{1}{2}$ franci hectolitru (72 de lei noi, 6 galbeni chila); cãt pentru producțiunea industriale mirarea lui fu și mai mare, cãnd aflã cã ea nu se sue nici la 50 de milioane de franci pe an. Realitatea cifrelor reducea ıntr'un mod prea simțitor aprețierile sële și'lũ punea dinaintea unei bogãții de șeispredece ori mai micã decãt cređuse. Nu este ınsã mai puțin adevãrat cã uã cumpãnire a finanelor statului și uã bunã direcțiune datã agriculturii și industriei ar putea ın puțini ani sã ne apropie de cifra Englesului, fãrã de a avea trebuințã de coloni germani. Este dovedit astãđi, ın agriculturã, cã abundența producțiunii depinde mai mult de perfecționarea culturii și de capital decãt de numãrul brațelor. Producțiunea cea mai mare coincide cu uã populațiune agricolã puțin numerosã. ın tabela urmãtoare ın care am ınsemnat raportul d'ıntre populațiunea agricolã cu populațiunea totalã ın deosebitele state ale Europei, cu producțiunea ın grãu a unui hectar, cu capetele de vite pe mia de locuitori și cu ıntinderea pãmântului, putem vedea cã producțiunea cea mai mare corespunde pe de uã parte cu proporțiunea cea mai micã

în populațiunea agricolă și de cea-l'altă cu abondența de vite. De și numărul de vite la mia de locuitori este mai mare la noi decât aiurea în Europa, dar acea cifră 2222 de capete saū mai mult de două vite de locuitor sunt mai mult vite mici; căci din 10 milioane de capete numai 3 milioane sunt vite mari. Astăzi ca și în timpul Romanilor cea mai bună agricultură este *bene pascere* și după dēnsa vine aceea ce Romanii numeau *mediocriter pascere* și în al treilea rând sistemul ce ei numeau *male pascere*.

Numele Statelor	Raportul populațiunii agricole cu populațiunea totală %	Producțiunea de mijloc a unui hectar în hectolitri de grâu	Capete de vite pe 1000 de locuitori	Capete de vite pe 100 de hectare
Anglia	12	40,8	515	478
Austria Cisleitana . .	—	—	{ 552	{ 309
— Transleitana . .	—	—	{ 118	{ 305
Bavaria	65	14,6	803	511
Belgia	51	19,3	402	660
Danemarca	59	—	1202	89
Francia	51	14,6	494	346
Holanda	16	23	492	539
Italia	77	—	291	249
Nordwegia	—	15,3	760	41
Portugalia	50	—	316	151
Prusia	45	19,8	540	369
România	62	7	2222	41
Rusia	85	—	693	86
Saxonia	25	20,6	345	561
Spania	—	—	367	113
Swedia	62	18,8	650	62
Switzera	—	10	500	303
Wurtemberg	45	31,3	685	617

IV.

Vorbind de călătoria învățatului și experimentatului cultivator Edgeworth, îmi aduseiū aminte de două-șeci și patru de ore petrecute fără voea noastră în Buzău, unde ajungând pe la 11 dimineața, pe când călătorii, grămădiți în bufet, se grăbiau mai iute să dejeneze, până a nu chema clopotul să și urmeze călătoria, un impiegat cu șapcă roșie în cap, numai fir și c'ua barbă la fel, scortat de două zăvođi demni de a purta de sgardă medaliū de la cele mai renumite esposițiuni de soiuri, se opri dinaintea noastră cu mânele în busunar, și cu un ton de comandament pronunciă uă sentințe în limba lui; apăsând mai cu sémă asupra numelor Doctor Strusber, Staats-bahn, Bleihöder.... ordin pe care un bine-voitor ni l'a esplicat ȃicându-ne că Baronul Windisgratz, așa mi se pare că se chema, de nu mă înșel, impiegatul superior al companiei, aceea însă de care sunt sigur este că era baron și că purta un nume resboinic, ne poftea să mergem la hotelul de Moldavia să acceptăm trenul care avea să trecă a doua ȃi, cu balast spre Ploesci, circulațiunea era intreruptă din cauză că Bleihöder prefăcea lucrările terminate de Doctorul Strusberg. Uă birje din cele

mai sprintene ne-a dus într'ună clipă la hotelul recomandat, unde ni s'a dat un salon cu vedere pe piață; uă odae rescóptă de arșița sórelui de Iunie și parfumată cu exalațiunile unui canal, uă atmonferă puțin compatibilă cu trebuințele plămânilor. Ca să putem respira a trebuit să eșim pe strade luândule d'a lungul în tótă întinderea orașului; am admirat Primăria, judecătoria, gimnasiul, casarma pompierilor și alte stabilimente publice, tóte bine spoite cu un var fórte alb, facú efect; am vizitat podul de fer de peste apa Buzélui, uă adevărată binefacere; pe séră ne-am oprit dinaintea Episcopiei; biserică, seminar și palat, zidiri mărețe și frumoșe, rădicate cu multă ostenélă și cu mare cheltuélă de virtuosul prelat Chesarie, astăđi pornite spre dărăpănare și promitënd a deveni și ele în curând uă magestuósă ruină.

Întorcënduse la hotel d'abia ne-am putut strecura printre mulțimea care năvălia în grădină. Un vals de Straus împodobit cu fel de fel de variante eșia dintr'ună vióră ajutată de un naiü și duoë cobze. Un taraf de lăutari aduși într'adins de la Lipia aduna genteria Buzélui în grădina hotelului de Moldavia, unde se strîng séra impiegații administrativi, judecătorești, comunali, departamentali și militari cu damele și cu progeniturile dumnélor mari și mici, fete și băeți, sub uă șandrama rezervată nobilimei se delecta mai cu deosebire prefectul, prima figură, încunjurat de preșidenți de tótă mâna, de primarii capitalei și a numeróselor țargușóre ale județului; mese rotunde în tóte părțile, câte-va luminări în bēșici de sticlă cu tóte comodi-

țile consumațiunei de bere, de warmewurst și de tutun, un adevărat Rașca. Într'un colț al grădiniî d'abia am putut găsi și noi două scaune la uă masă unde alți două consumatori de uă aparință rustică staū pe gânduri uitându-se unul la altul. Cel mai tiner intrerupse tăcerea.

— Ce-ai făcut chir Dobre cu polița de la jupân Moise zaraful?

— Ce să fac? i-am desfăcut'o erî, i-am dat porumbu pe trei galbenî chila, sciū că peste câte-va țile ovreiuî are să'l vîndă cu cincî, mă ținū banî lui 80⁰/₀; speranța totă îmi era în rapiță: în Aprilie, când m'am împrumutat era uă frumusețe dar mi-a stricat-o ploile; dintr'ua sută de pogone m'am ales cu două-șeci și cincî de chile, cu care mi-am plătit fonciera că sta dorobanțiî pe capul meū ca archagelul Gabriil. Acum m'am refuit, proprietaru a priimit resilierea contractuluî; daū slavă Domnuluî c'am remas sărac dar curat.

— Sciî tu uă veste bună? ți-am găsit un loc la Făinari, Tontu caută un Epistat, dă toate cheltuelile de întreținere și cincî la sută din venitul curat al moșiei.

— Îți mulțumesc, nene Dobre, dar nu pot, c'am găsit să intru la regia asta nooa a tutunurilor; îmi daū cincî sute de lei și să ție că mai pôte să'mî vie încă vr'ua mie două de lei pe lună.

— Daca nu vreî tu, spune lui Gheorghită să se ducă el la Tontu; eū nu sciū unde să'l gălesc.

— Așa! nu mai încerca de gēba; Gheorghită nu se mai bagă Epistat, acum umblă să se facă polițaiū;

are trei voturi ale lui la colegiul al doilea unde are să fie alegere de deputat peste trei săptămâni. Ş'apoi el s'a priceput şi bine, nene: că s'a dus astă primăvară la judecătorul de pace cu uă listă de rămăşiţe, cum a vrut, de la locuitorii de la Fripti unde a fost arendaş acum vre uă doui-spre-zece ani; sub-prefectul a făcut foştilor clăcaşi chemări după regulă, ţeraniî nesciind nici carte, nici lege nu s'a dus la infăţişere, şi s'a dat sentinţă în lipsă, hotărîrea s'a trimis la Primărie ca s'o comunice osândiţilor la plată, ómeniî nesciind nici carte, nici lege n'aũ contestat'o şi a rămas definitivă. Gheorghişă al nostru i-a pus binişor formula executorie, a adus portărelu şi a umflat trei miî de galbeni; o fi mai dat pe ici pe colea vre uă şapte opt sute că se sculaseră săteniî cu ciomegile şi a fost silit s'aducă uă cétă de dorobanţi, a bătut pe bieţiî ómeni, vai de ei; le-a vëndut vite, produse, ce a găsit; tot i-a rămas vre uă duoé miî de galbeni. Stă bine acum.

— Ce, popa Marin a vëndut caii cei vineţi care'i cumpărase de la mine? Ce mai căluşăi! I-am vëndut la caléscă la un ciocoiu cu dorobanţ pe capră, tocma 'n Argeşiu.

— Cum! n'ai auđit că i s'a furat din coşar? le-a dat în urmă incolo pe la Talpa în Vlaşca, s'a dus după ei până la obor; a cheltuít bietu popa uă grămadă de bani, hoţiî s'aũ dovedit, dar ce folos c'aũ scăpat din arest; pe unu l'aũ găsit mort pe malul Neajlovului; a rămas popa şi cu caii luaţi, şi cu baniî cheltuiţi şi cu alergăturile. Dar că era să intre şi

în pușcărie, îl trăsese un hoț de giambaș în judecată ca calomniator, îi cerea de ce miș de lei pentru că dicea că i-a atacat cinstea; l'a scăpat cumătușeu Pătlăgică; scii Pătlăgică care ținea moșia Episcopiei de lângă noi.

— Da cum să nu'l scii pe Pătlăgică, l'am întâlnit astă érnă în Bucuresci; s'a lăsat de agricultură; fiis'o a eșit uă secătură mare, după ce s'a muncit bietu om cu dēnsul de l'a ținut cu fel de fel de dascăli, l'a trimis la Paris opt ani, tot prin scoli bune, un leneș, n'a 'nvățat nimic, i-a mâncat uă grămadă de banii, polițe peste polițe, a plătit tatăs'o de s'a spetit; noroc cu unchis'o care e ministru, a creat un post într'adins pentru el; acum băétu are opt sute de lei noii pe lună, șéde în Bucuresci, se plimbă tótă ziua în birjă, mănâncă în tóte noptile la Hugues cu feciorii de boeri; ese duoë treii zile pe lună afară prin județii, un fel de inspectorat; tiner stricat.

— Scii cine a ajuns bine nene? băétu Chiri, veđi ala noroc, s'a întâmplat de duoë orii tot pe unde s'a făcut revoluțiunii; s'a arătat cu energie și devotament, a bătut pe revoluționarii de i-a topit în arest, d'atunci l'a luat ministru la nazar, și acum nu póte fără el. Chiri i-a cumpărat casa pentru consiliul județian, i-a datu pe vărăs'o avocat în pricina cu Nedelcu, care vota cu opoziția, judecătorilor le-a fost frică să nu' dea dreptate; că'Y scotea avocatul Chiri din slujbă; i-a luat omului mai bine de cincii sute de pogone chiar pe bună dreptate; a dat nepotului ministrului vre uă mie de galbenii dar apoi a luat uă moșie în-

trégă. Te'î mira de n'ăi vedea pe fiis'o mâne poimâne prefect. E și vrednic diavolu! Sciî Dumnéta că de nu era el s'alegea astă érnă candidatul opoșiței. . . .

Era međul noptîi când am părăsit grădina, camera mea era un adevărat cuptor. Sórele bătuse tótă đioa; cum am stins luminarea aű năpădit pe mine uă spusă de autochthonî flămândî; am fost silit să mă scol. Căutând uă carte ca să mi se pară nóptea mai scurtă, n'am găsit în sac decât un almanach de Gotha și un anuar de statistică.

După ce am admirat tóte portrele Principilor și Principeselor înaintați în rang; după ce am procitit relațiunile de rudenie a tuturilor Prințișorilor înscriși în archontologia nemțiască ca nu cumva să cad vre uă dată în păcatul de ariman de a đice de vre unul că l'am vedut cu chef pe uliță, de gât cu vre uă cocotă, saű bătând roșia și négra la vre uă rolină și să mă ved inhățat de procuror în numele condiciî penale proiectate, am trecut la cifre și iată rezultatul studiului de uă nópte de véră petrecută cu ploșnițele și cu puriciî Buzoenilor.

V.

Comparând între dâensele deosebitele state ale Europei, sub punctul de vedere al populațiilor, al veniturilor și al dărilor, am ajuns la nisce rezultate care mi se par de óre care importanță; căci pe câtă vreme cele mai multe cercetări morale erau subordonate unor hipotese teologice sau metafisice, investigațiunile proveniaă numai din inducțiunii, astăđi însē ele se basēsă pe observațiunii, pe adunarea faptelor, pe tabelele statistice; de aceea am cređut că cifrele ce am adunat nu pot fi fără interes pentru noi. Așa de exemplu în Anglia unde populațiunea este de 35,904,000 de suflete, producțiunea agricolă este prețuită drept 4,114 milióne franci și producțiunea industrială drept 18,300 milióne : peste tot aprópe două-đeci și două de miliarde și jumătate, vine câte 700 de franci venitul anual de mijloc al unui Engles. Bugetul aceluı stat fiind de 1,800 de milióne, darea medie către stat este prin urmare de 50 franci de om sau de $7\frac{1}{2}\%$ asupra venitului.

De luam Rusia, acolo venitul socotit pe cap steab este de 160 de franci, și darea către stat de 15, vine $9\frac{1}{4}\%$ din venit.

În Franția unde venitul unui om este de 600 de franci pe an, iar dările ajunse la 86 fr. 26 c. sau

14,40% din venit din cauza năprasnicei indemnitați de rebel care a suit bugetul la suma îngroșitoare de 3,157 milioane.

În Prusia, cu un venit individual mediu de 455 fr. impositul se sue la 19,24 fr. sau $4\frac{1}{4}\%$ din venit.

În Austria, plata către stat este 15 franci de om; iar venitul mediu este de 375 de franci adică ca să plătesci 4% din venit.

Cercetând să găsec cari sunt și la noi cifrele corespunzătoare cu cele citate mai sus, iată ce aflu : (cine mă găsecce greșit să o spue). După notițiile oficiale, publicate până astăzi, producțiunea noastră agricolă se sue la 404 milioane de franci, iar cea industrială d'abia ajunge la 40 de milioane, sau 100 de franci de om; cât pentru venitul bugetar el este calculat pe 86,904,777 franci pentru anul 1873, sumă la care de vom adăoga 8 milioane venitul din licențiile băturilor și ca la 8 milioane cheltuelile de percepțiune ale regiei tutunului în care se coprinde dobânda banilor plătiți statului și beneficiile companiei concesionarilor, face peste tot 102,904,777 fr. De vom scădea d'aci $21\frac{1}{2}$ milioane venitul bunurilor Statului și pe acel ce tragem de la sarea esportată, rămân ca la $81\frac{1}{2}$ milioane franci încasați din contribuțiunile directe și indirecte de tot felul(*) sau 18,10 fr. de

(*) 87 milioane bugetul anului 1874 veniturile.

8 — venitul din impositul licențiilor băturilor.

8 — cheltuelile de percepțiunii și beneficiile regiei tutunului.

103 — totalul, din care scădend

$21\frac{1}{2}$ — venitul bunurilor Statului, rămân

$81\frac{1}{2}$ — luate de la contribuabili, sau $18\frac{9}{10}$ fr. de om.

cap de Român. Acésta fără a ținea sémă de cheltuelile budgetare care pentru acel an figuréđă cu 89,02,109 fr. ceea ce înseamnă că în anul următor o să avem afară de împrumutul de 10 milioane cu bonuri de te-saur, deja votat, și de alte vre-ură 18 milioane ce ni se spune că se vor mai adăoga la noua datorie flo-tantă ca s'o aducă la finalul anului la 31 de milioane; cu alte cuvinte că la anul viitor o să avem vrënd nevrënd un adaos de impositiv de 3 sau 4 milioane, și va sui budgetul anului 1875 la cifra de 95 până la suta de milioane acésta închipuindu-ne că nu vom con-ceda nici pod peste Dunăre, nici joncțiunii, nici cumpê-rători de arme, nici sporiri de lefuri, nici concentrări de armată, nici creațiuni de noi misiuni, nici. . . .

În tabela următoare am trecut cifrele privitoare la veniturile, bugete, contribuțiuni și populațiuni, în deo-sebitele state ale Europei, luate din statisticile oficiale cele mai recente.

NUMELE Statelor	Populațiunea	Bugetul Statului	Media	Media	Raportu
			venitului de suflet	impositivelor de cap	impositivului cătore venit
	Milione suflete	Milione fr.	franci	franci	la suta
Anglia	31,817	1,808	698	51,31	7,49
Austria	35,904	1,069	375	15	4
Belgia.	5,024	178		35	
Francia	36,470	3,147	600	86,26	14,40
Grecia.	1,458	31		22,15	
Prusia.	24,040	640	455	19,24	4,23
România.	4,500	100	100	18,10	18,10
Rusia	82,160	1,830	160	14,91	9,26
Statele-Unite . .	38,650	2,847		73,66	
Switzera.	2,510	48		18,62	

În colóna a 4-a a acestei tabele, la veniturî, noi figurăm cei mai din urmă, cu cifra cea mai mică; suntem cei mai seraci, un venit mediū de 100 de franci pe an de suflet de om, de șapte ori mai jos de cât Englesul, aprópe pe sfert din cât este venitul locuitorului din Austria și mai puțin de două din trei părți din cât este venitul unui Rus; în colóna din urmă însă, într'aceea a raportului impositului către venit suntem cei d'ântéiū; nicăiri nu se plătesce Statului 18⁰/₀; noi plătim 18¹/₁₀ ⁰/₀ din venit; plătim indoit cât Englesul, de patru ori cât Prusianul și Austriacul, aprópe de două ori cât plătesce Rusul.

În ordinul mărimilor, am mai dis'o, nu există de cât raporturî, nici cifrele bugetului, nici buletinul perceptorilor nu ne póte spune într'un mod precis daca uă țeră este mai împovărată cu imposite de cât alta; uă asemenea măsură nu o putem dobândi de cât prin corelațiunea ce există între venitul național și sarcinile impuse de buget. Cifra de 18¹/₁₀ ⁰/₀ care represintă acest rãport este adevărata espresiune a sarcinei care apésă pe contribuabilul Român. Acéstă proporțiune trebuie să convenim este exorbitantă, chiar de vom voi să uităm saū să negăm relele obiceiurî ale unor impiegatî, care asuprescū pe locuitorii agricolî mai ales, pe muncitorii de pământ: Aceștia și din cauza ocupațiunilor și din cauza ignorenții de legî și lipsei de mijlóce nu potū și nu sciū urmări abusurile de tot felul ce se exersedă asupra lor; nu sciū și nu pot nici reclama nici dobândi justiție și

îndreptare în contra vexațiunilor și năpăstuirilor ce li se fac.

Greutatea dărilor, iată cheea stării de înapoere în care se află agricultura; iată cauza ruinării proprietarilor cari s'au ocupat cu splotarea moșiilor; iată ce ne esplică miseria țeranului, a fostului clăcaș mai cu sémă, care afară de dările către Stat, către județ și către comună mai plătesce, și are să mai plătescă încă șapte ani, anuitatea rescumpărării pământului. Totalul dărilor unui fost clăcaș, de vom socoti și pe cele județene și comunale, se sue la 32 de franci sau 86¹/₂ de lei vechi de om, sau 13 galbeni de familie, ceva mai mult de 32⁰/₀ din venitul anual.

Starea muncitorului de pământ, a clasei celei mai producătoare și cea mai interesantă a țerei este în adevăr vrednică de jale!...

De vom lua de normă suma de 500 franci venitul anual al unei familii de plugar, și vom căuta să găsim ce'î rămâne pentru întreținerea casei dintr'un an până într'altul, după ce a plătit deosebitele dări la care este supus Românul, putem înțelege lesne pentru ce muncitorii noștri sunt fără putere și bolnăvicioși, pentru ce mortalitatea este atât de mare între densesii, pentru ce populațiunea nu crește. Muncă ostentitoare, mâncare proastă și puțin hrănitore, lipsă de încălțăminte, îmbrăcăminte ușoră, așternut neodihnit, adăpost rău, apă stătută și înverdită în mijlocul satelor, tifosul și lăngórea, vėrsatul, angina difterică și frigurile în permanență și vėra și erna fac ca femeile să devină din ce în ce mai anemice, și mai

chlorotice, copiii limfatici, slabi și bolnăvicioși. Permanența executorilor împlinirii dărilor fiscale le ia banii înainte de a apuca să intre în pungă în cât nu'i rămâne plugarului cel mai mic capital pentru avansuri, de trei luni măcar, pământului, acestei mume hrănitore care nu ne dă cu generositate de cât când îl adăpăm cu sudoare și cu aur. Acestea sunt atâtea cauze care fac ca cultura agricolă să fi la noi mai înapoiată decât în Rumelia și în Anatolia, ca pământul nostru să producă calitățile de grâu cele mai proste din lume; și nu vom putea eși dintr'această stare de cât numai răcind'o cu dările și conținând cu abuzurile și cu vexațiunile.

Cercetând cum se soldedă dările unui fost clăcaș, le putem resuma în mod modest ast-fel :

	<u>L. noui</u>
<i>a.</i> Impozitul personal	18
<i>b.</i> Dările comunale și județene	16
<i>c.</i> Dările vamale și gabela sării.	9
<i>d.</i> Impozitul tutunului	4
<i>e.</i> Impozitul băuturilor și licența	8
<i>f.</i> Timbru și înregistrarea	3
<i>g.</i> Anuitatea rescumperării pământului	37
Total	<u>95 l. n.</u>

fără a ține în sémă că într'ua familie sunt de multe ori câte doi și trei contribuabili, fără a trece în socotélă calul și îmbrăcăminteaa călărașului pentru părinții tinerilor pe care sórta îi desemnedă a servi în armata activă, cheltueli care sporescú cifra de mai sus cu 20 séu cu 30 de L. n. pe an, fără a ține în

sémă, precum am mai ȃis'o, partea ce trebuie sǎ facem vesațiunilor, storsiunilor, prevaricațiunilor, abuzurilor și mituirilor impiegaților comunali, administrativi și militari care se oferǎ sǎ le scape bǎeții de serviciul activ al armatei, sǎ'ı declare nevolnici, sǎ nu'ı ia la șosele și la manifestațiunii în vremea muncii, sǎ nu'ı trimitǎ la procuror când facǎ câte uǎ gǎlcévǎ la cǎrciumǎ și câte și mai câte; fǎrǎ a ține în sémă plaga furtului de cai în contra cǎreia nu se ia nici uǎ mesurǎ seriósǎ și care a ajuns a fi uǎ contribuțiune din cele mai serióse și mai simțitóre pentru plugar. Déca biuroul nostru statistic ar putea sǎ înregistreze cu scumpetate aceste cause de cheltueli și de dǎri estralegale, s'ar putea convinge fie-care cǎ ele nu apésǎ cu mai puțin de 20 sau de 30 L. n. de fie-care cǎmin; și putem ȃice cu certitudine cǎ dǎrile anuale ale unei familii de plugar, fost clácaș, se sue astǎȃi cel puțin la 150 de L. n. pe an, 30 de L. n. de sufletǔ; rǎmáne dar 350 de Lei noi pentru întreținerea pe un an a unei familii întregi, hranǎ, casǎ, îmbrǎcáminte, bisericǎ, bóle și tóte cele lalte trebuințe ale vieții.

Întrebǎm pe or cine daca uǎ existență cǎt de modestǎ, este posibilǎ în asemenea condițiuni. Și daca mai trebuie sǎ ne mirǎm când vedem tóte epidemiile încuibându-se în clasa muncitorilor de pǎmânt, dijmuind și secerǎnd generațiunii întregi una dupǎ alta, când vedem miseria satelor, când vedem proletariatul luând nascere și crescând repede prin pǎrǎsirea pǎmântului pe care s'a împroprietǎrit fostul clácaș.

Or cine a avut ocasiune să viziteze la intervale de zece sau douăzeci de ani orașele din Europa : Londra, Liverpool, Paris, Marsilia, Viena sau Pesta; fie și chiar orașele ca Bryton, ca Vichy, și ca Ischel, nu se poate să nu fi fost uimit de prefacerile ce au luat acele localități, cu toate flagelile care au trecut peste mai multe dintr'însele, incendiul, inondațiunile, bombardări și rebeluri civile; ele nu numai că n'au scăzut, dar populațiunea lor s'a îndoit și s'a întreit; s'au ridicat templuri mărețe în toate părțile, palaturi, muzee, teatruri și monumente, cap d'opere de arhitectură, de sculptură și de pictură, grădini și parcuri; s'au lărgit, s'au canalizat, s'au pavat și s'au luminat stradele; s'a îmbunătățit starea igienică și bunul traiu al locuitorilor în toate ramurile vieții; pretutindeni dezvoltarea materiale alături cu cea intelectuală; sănătate și lungire în viața medie a locuitorilor cu cel puțin zece ani.

Luăți or ce port fie din Europa, din America sau din Asia : Brest, Hamburg, Liverpool, New-York, Odessa, Smyrna sau Alexandria și cunoșteți'l dacă puteți în prefacerile, în îmbunătățirile și în înfrumusețările ce au priimit în intervalul celor douăzeci sau de treizeci de ani din urmă; comparați progresul cu ceea ce ați putut vedea în Giurgiu, Oltenița, Călărași, Brăila, Galați sau Ismail; găsiți dacă puteți în porturile noastre uă îmbunătățire pe care să o puteți prețui în conștiință, măcar uă sută de mii de lei.

Când vedem uă țară atât de frumoasă, așa de bine

inzestrată de natură, cu un pământ din cele mai roditoare din lume, cu anotimpuri care se succed așa de potrivit cu felul lucrărilor câmpului, cu uă fruntarie plutitoare de aproape uă mie cincî sute de kilometri în tot lungul țerii, cu gârle fertilisătoare în toate județele, avantajuri care în privința materială, cel puțin, trebuia să'î dea uă superioritate reală asupra tuturilor țerilor Europei; și să vedem că suntem, din contră poporul cel mai serac! În capitală uă aparință de prosperitate la baluri, la theatru, și pe trotoar; un lus de rău gust, nerușinarea și corupțiunea moravurilor alături cu uă miserie négră și vizibilă ca întunericul lui Milton. În loc de conferințe instructive pentru lucrători, de societăți musicale, de adunări economice pentru meseriași; lanț, cărciumă de cărciumă, grădină cu cărnați, complecturi și berării. Când privesce cineva mai ales la ticăloșia satelor nu se pôte opri de a nu se măhni până în adâncul sufletului și de a se convinge că trebuie să ne ferim de guvernele care serăcesc națiunea. Risipirea banilor publici este pentru un stat flagelul cel mai durabil. Tacit ȓice că *tesaurul secat prin prodigalitate nu se umple decât prin crimă*. La noi se umple cu rănile ce lasă biciul gendarmului pe spinarea seracului, prin secarea ochilor de iuțela fumului de băligar la care e supus contribuabilul și cu ȓilele trase din viața și din sănătatea muncitorului, cu împușinarea, și de nu se vor lua mesuri seriose, cu disparițiunea ginteî Române. Estractul din registrele stării civile pentru anul 1872 publicat în *Monitor* ne arată pentru Bu-

curescî 5031 de nacerî în contra a 7135 de morţi, uă imputinare de 2104 suflete pe an asupra unei populaţiunii care nu cred să trecă de 120,000 de locuitori, uă scădere în populaţiunea Română de cel puţin 1,33 0/0 pe an; ȕic populaţiunea exclusiv Română căci acéstă covîrşire în mortalitate nu exista nicî în populaţiunea Germană nicî în cea Israelită a capitalei care este doveditû că crescû iar nu scadû.

VI.

Sciința financiară a ómenilor care ne guvernă constă în cunoscința pe de rost a nomenclaturei tuturilor felurilor de impositie care există sub sóre, și când nu mai găsesc în lista lor nici uă materie, care direct sau indirect să nu fie impusă de câte două și trei ori, alérgă la spediéntul cel mare, la emiterea de bonuri de tesaurú cu 12 și cu 13 0/0; înființéđă uă datorie flotantă și peste un an sau două chrisalida de insectă rođetőre se preface în datorie đisă consolidată, atunci se trece în buget trei sau patru millióne, daca nu și opt, pentru serviciul ei anual, dobândi și amortisație; fără a se ține séma, nu voiú đice de nemulțumirile poporului, dar cel puțin de secarea isvórelor producțiunei și a venitului național. Într'unú singur an s'aú suit dările cu 30 de millióne. 30 de millióne impositie noi!! uă adăogire de 46 0/0 la dările existente, și anume :

16 sau 17 millióne cel puțin monopolul tutunului (deosebit de 8,010,000 fr. plata companiei către tesaur, consomatorul plătesce cheltuelile companii pentru percepțiune, dobândile banilor cásciului și beneficiile antreprizei.)

6 pînă la 8 millióne cel puțin timbru și înregistrare.

6 pînă la 8 millióne licențiile beu'urilor.

Total 28 sau 33 millióne franci sau lei noi.

Procedarea adoptată este simplă : într'un mesagiū mai mult sau mai puțin bine scris, dar tot-d'auna pompos, se declară măreț înaintea reprezentațiunei țerei, că toate merg găitan că fericirea și mulțumirea poporului este ajunsă la culme și că finanțele au intrat și ele în regimul ordinei; se dă grație a tot puternicului că a înzestrat țera cu ministri cum n'a mai avut : sperimentați, plini de probitate, de onestitate, de dreptate, de legalitate, de imparțialitate și de patriotism, că în fine s'a echilibrat budgetul, s'a stins datoria flotantă, că s'a închis pentru totd'auna templul lui Mercur-Împrumutătorul, și că aceste minuni s'au realizat fără de a fi trebuință de vre un impozit nou!!? După aceea în tot timpul sesiunei Miniștri se sue care mai de care la tribună cetind câte două trei proiecte de noi administrațiuni, de sporiri de impiegați, de îmbunătățiri de lefuri, de concesiuni noi și de joncțiuni peste munți și peste riuri; toate pentru gloria și mărirea națiunei. Cuvintele lor facū să bată inimă de Român în pepturile deputaților și ale senatorilor și mai ales să curgă în urne bile albe de enthusiasm și de devotament. Pe la sfirșitul sesiunilor sosesc acele quart de oră al lui Rabelais, budgetul cu darea socotelilor; acolo ministrul financelor își arată tótă dibăcia : umflă cât pôte cifrele veniturilor peste constatările anilor trecuți, trece cât se pôte mai jos cifrele cheltuelilor asigurând, făgăduind și luând angagiamente că va face economii însemnate în cursul anului asupra fie-cărui capitol; când i se face observațiunea umilă și supusă

că se vede un deficit de câte-va milioane în bilanțul anului trecut, atunci vistierul se urcă ușurel ca un ied la tribună, cere două trei impozite noi împreună cu facultatea de a crea în cursul anului alte câte-va milioane de bonuri de tezaur care să se transforme în sesiunea următoare în datorie cu amortisare; sesiunea este pe la sfârșit, deputați și senatori sunt grăbiți să facă pasce, să are, să semene, să se scalde; se cere urgență, și în 24 de ore, uite popa nu e popa, trebuia să se facă. Dacă vre un biet membru al parlamentului ar îndrăzni să ridice glasul, să arate că țera este peste măsură împovărată cu dări, să observe că cheltuelile nesocotite au oprit de multe ori carul statului în drum, că au neliniscit și au amărât totdeauna și pretutindeni viața șefului statului și a compromis viitorul țării; că darea de sémă a ministrului de finance s'a definit cu drept cuvânt: *apel la popor făcut de un ministru al regelui în contra regelui*; dacă arată că agricultura suferă din cauza multelor impozite și din lipsa de credit adusă de sorbirea banilor de către împrumuturile succesive și neconținute ale Statului; dacă adaugă că systema adoptată de guvernul nostru a adus la noi ca și aiurea desafețiunea poporului către guvern și resturnări, și espune țera la turburări; atunci un ministru palid cu ochii inecați în lacrimi, cu glas duios și un altul roșu de mânie și de indignațiune, cu voce de stentaur cadu cu invective asupra îndrăsnețului preopinent, îl tractează de perturbator, de demagog, de lingușitor al mulțimei próste și ignorante care nu

iubescă nici uă dată impozitele; îl acuză că voescă să creeze dificultăți guvernului, să restórne; îl numescă om rău, stricat, ambițios și termină printr' uă tiradă pathetică adresată inimii, inteligenței și patriotismului majorității; arătându-i că obiecțiunile nu sunt nici la timpul nici la locul lor, că ei miniștri actuali sunt martiri ai patriotismului și ai devotamentului către tron, că ducă în spinare uă situațiune grea și urțiósă, moscenită de la predecesorii lor; că țera trebuie să facă onor angagiamentelor contractate; că anuitățile Strusberg, Offenheim și C-ie trebuiesc plătite.... Talentul parlamentar a devenit la noi qualitatea cea mai esențială; ține loc de or ce altă facultate, acoperă ignoranța, slăbiciunea, erorile cele mai grave și cele mai fatale; miniștri sunt aplaudați unul după altul, preopinental este huțdit, se cere închiderea discuțiunii, se trece la vot și impozitul se pune pe or ce s'apucă, direct sau indirect; cabinetul este declarat dibaciă compus tot de ómeni mari de stat și de cei mai mari financiari.

Ministri nostri sunt din scóla duhovnicului lui Ludovic XIV care liniscea consciința gloriosului seú fiú sufletesc asigurându'l că tótă averea supușilor este a Regelui, și că el le dă cu generositate tot ce nu le ia prin impozite. Cu astfel de credințe am ajuns astăzi la uă datorie publică care absorbă pentru serviciul dobândilor și anuităților 39,557,070 de franci pe tot anul din bugetul statului, cifră care în anul 1876 are să se sue, fără dar și póte, la cel puțin 50 de millióne, admitënd, se înțelege, că ne-am opri aci cu

cheltuelile și cu concesiunile. Până una alta însă deficitul mărturisit este de uă cam dată de 31 de milioane și va necesita la anul un impozit nouă de trei sau patru milioane cel puțin.

Se poate că în crearea cheltuelilor și înființarea noilor dări să nu fi presidat nici rele intențiuni nici interese personale, dar ceea ce nu se poate tăgădui este că a lipsit și cunoștințele științifice și studiul serios și matur al trebuințelor și al mijloacelor națiunii. Dacă în dezvoltarea civilizațiunii trebuințele se împletesc pe totă ziua, nu trebuie însă să se pierdă din vedere că trebuiesc satisfăcute numai acelea la a căror împlinire putem ajunge prin activitatea de care suțem capabil; altfel trecutul se soldedă prin scăderea puterilor physice și morale nu numai a generațiunii actuale dar și a generațiunilor viitoare, se pune țera la discrețiunea aceluia care l-a înlesnit satisfacerea prematură a acelor trebuințe, își alienesă libertatea și risică averea și chiar existența ei. Or ce măsură legislativă care îngreunedă viața materială, aduce vătămare vieței morale a națiunii; fiind că îndeplinirea trebuințelor neapurate ale vieței sunt un obstacol culturei intelectuale și morale; de aceea găsese cineva totdeauna mai multă putere la națiunile și în clasele avute decât la cele serace. Acesta nu va să dică însă că averea și mai ales bogăția, când este prea inegal repartită, nu tinde a desvolta unele vițuri speciale; nici este cu puțință să admitem într'un mod general că virtutea este apanagiul miseriei și vițul tristul și nedespărțitul tovarăș al averii.

Trebuințele omenesci nu sunt uă cătîme fixă, imutabilă; nu sunt staționare, ci sunt progresive prin chiar natura lor; hrana poporului în țerile înaintate nu mai este ceea ce era uă dînîoră, locuința de erî nu mai convine astăđî. Bogăția unui popor se măsoră după mărimea trebuințelor ce'și satisface. Adevăratul merit al omului de stat, al economistului și al financiarului este de a sci să satisfacă trebuințele naționale una după alta în ordinul cel mai priincios și cel mai folositor desvoltării politice și economice a națiunei. Împlinirea lor nu trebuie să fie nici rezultatul impunerilor din afară nici al prejudețelor și impaciențelor din întru.

Daca în timpîi din urmă grație împrejurărilor, în politică am mers cu pași repeđî, n'am putut însă pași tot cu aceeași iuțelă și pe calea desvoltării materiale, pentru că situațiunea economică a unei țeri nu depinde totđ'auna de cea politică. Ómenii noștri care aű remas mai mult timp la putere nu aű sciut să ție séma de diferența ce există între mersul acestor două elemente și aű dat cheltuelilor tesaurului uă întindere care trebuia să ne ducă fatalmente la starea deplorabilă la care am ajuns. Am trecut în mai puțin de patru-spre-dece ani de la un buget de 33 milliône, succesiv la 55, la 75 și astăđî am ajuns la 100 de milliône, đic uă sută fiind că pe lângă suma de 87 de milliône care figurăđă la cheltueli în cel din urmă budget votat de adunare, avem să mai trecem la anul viitor și serviciul noii datorii flotante de 31 de milliône, plus garanția liniei de la

Pitesci plus etc.; astfel că chiar de am admite că omenii nostri de la guvern, în zelul lor civilisator, s'ar opri aci, tot cifră cheltuelilor la 1875 sau 1876, cel mai târziu, are să ajungă la 100 de milioane. Este dar un fapt că cheltuelile Statului s'au întreit în timp de cincisprezece ani, uă repeđiciune în creșterea cheltuelilor care nu s'a văđut până acum în nici uă parte de lume; nici chiar în Italia unde s'a dobândit independența și unitatea dintr'uă margine la cealaltă a peninsulei, versându-se aurul și sângele gârlă; nu s'a văđut nici în Rusia un Imperiu care s'a luptat volnicesc două ani și jumătate cu trei din puterile cele mai mari ale lumii, nici în Austria care de la 1848 până la 1866 a fost în luptă continuă și în fermentațiune internă, și a susținut două resbóe nenorocite în 1859 și 1866; nu s'a văđut nici în Franca care a avut, în intervalul de șaisprezece ani, resbelul Crimeei, resbelul cu Austria în Italia, expedițiunea onerosă a Mexicului și care a suferit sórta nenorocită a învinșilor apăsând în balanță mai greu decât spada lui Brenus.

Noi am trecut orbesce cu cheltuelile preste tóte marginile, și când ne-am întâlnit cu deficite, nu ne am sfiit de a alimenta tesaurul cu împrumuturi cu grele dobîndi și cu bani proveniți din vênđarea de bunuri ale Statului, întocmai precum facú rásipitorii; fără de a trage folóse potrivite cu acele cheltueli.

Daca gradul de civilizațiune al unui stat s'ar putea mesura prin raportul ce există între venitul anual al tesaurului și datoria publică, noi am fi în fruntea

țerilor celor mai înaintate, căci ne găsim într'ună linie cu statele cele mai înecate în datorii; întrecem cu mult pe Rusia, suntem într'un rând cu Belgia și cu Bavaria : două state care au avut norocirea și fericirea de a ști să se împrumute ca să se îmbogățească.

Anuitățile datoriei statului Român se pot resuma astfel :

1. Pentru plata datoriei Stern contractată la 1864, ratele platnice la 1 Martie și 1 Sept.	2,220,000
2. Pentru împrumutul Oppenheim, contractat la 1866 ratele platnice la 1 Genar și 1 Iul.	3,125,000
3. Anuitățile podurilor de feră contractate la 1864.	1,444,000
4. Calea ferată București-Giurgiu contractată la 1865.	2,010,000
5. Calea ferată Suceva-Roman contractată la 1868.	3,500,000
6. Calea ferată Roman-Pitești	13,122,000
7. Renta cuvenită spitalului Kișinow.	185
8. Renta cuvenită spitalului Nijna.	185
9. Ratele construcțiunei căii ferate Iași-Pruth 1872.	452,425
10. Anuitatea obligațiunilor domeniiale 1872	8,000,000
11. Procentele datoriei flotante 1873.	1,000,000
12. Procentele la depozitele casei de depuneri 1872.	750,075
13. Pensii, recompense și indemnități.	2,220,253
14. Plata produselor date oștirilor streine	150,000
15. Plata obligațiunelor judecătorești depozite.	20,000
16. Datoria emancipaților	37,000
17. Tributul către Pörtă	928,000
18. Datoria către institutul Elisabethan	370
De reportat	<u>38,979,493</u>

	Report . .	38,979,493
10. Embaticul la biserica Stejaru din Bucu- rescî		370
20. Subvențiunea către casa St. Spiridon din Iași		7,777
21. Renta cuvenită municipalității din Ismail.		2,177
22. Renta cuvenită D-ei Marii Christescu . .		253
23. Sentințele judecătorescî		667,000
		<u>39,557,070</u>

Daca vom voi să ne servim de tabela cursului Londri din 31 Octombrie 1868, calculat pe renta de 5 0/0, ca să aprețiem uă datorie al cărei serviciu anual cere în budget suma 39,557,070 franci pe an, găsim că ea ar fi de 316,456,460 de franci. De vomă calcula-o însă după cursul de astăzi al bonurilor domeniiale, acea datorie represintă un efectiv de 450 de milioane de franci, al cărei serviciu absorbbe 60 0/0 din producțiunea anuală a totalității contribuțiunilor și care, în anul 1876 va absorbi 75 0/0 dintr'acele contribuțiuni pe tot anul; căci va presenta uă valóre efectivă de 600 de milioane de franci.

Numele Statelor	CAPITALUL NECESAR pentru dobândirea unei rente de 5	Contribuțiunea anuală pentru serviciul datoriei, calculată pe cap de locuitor.
Anglia	157	22 fr.
Austria	52	13,07
Bavaria	"	6,91
Belgia	111 $\frac{1}{3}$	7,08
Danemarca. . . .	150 $\frac{2}{3}$	13
Francia	117	30
Holanda. . . .	112	17,19
Hungaria	"	7,30
Italia.	53 $\frac{1}{3}$	17,64
Prusia	103 $\frac{1}{4}$	2,57
Portugalia. . . .	63	7,81
România	40	8,79
Rusia.	89	4,50
Spania	61 $\frac{2}{3}$	7,30
Switzera. . . .	"	1,20
Statele-Unite. .	78	"
Suedia	"	1,58
Turcia	41 $\frac{1}{2}$	"

Calculând datoria noastră astfel precum are să fie peste un an sau două cel mult, avem trista consolățiune a figura în întele ranguri în tabela datoriei deosebitelor state în raport cu bugetele lor respective; ea este represintă prin raportul 6,89 sau cel puțin 5,17 de nu vom adopta de cât cifra datoriei de astăzi adică 450 de milioane.

Numirea Statelor	Valórea nominală a datoriei Statului	Bugetul	Raportul de datorii Statului către buget.
	<i>Millions franci</i>	<i>Millions franci.</i>	
Anglia	19,884	1,808	11
Austria	6,743	1,069	6,31
Bavaria	843	183	4,6
Belgia	708	178	4,92
Danemarca.	376	65	5,78
Francia	20,000	3,147	6,36
Grecia	218	31	7
Holanda.	2,014	223	9
Italia.	5,500	998	5,5
Norvegia	40	28	1,42
Portugalia.	1,094	124	8,9
Prusia	1,597	648	2,46
România	450 s.600	87	5,17 s.6,89
Rusia.	8,000	1,830	4,36
Saxonia	360	50	7,2
Ispania	5,200	493	10,5
Statele-Unite.	12,239	2,847	4,15
Swedia	118	55	2,14
Switzera	60	49	1,22
Wurtemberg	176	43	4,1

Cei mai mulți miniștri de finanțe care s'au succedat în timp de cincisprezece ani, s'au aplicat, precum am spus'o, a așeză cifrele bugetului astfel ca nu cumva să pótă cunoște cineva starea adevărată a tezaurului; cred că meșteșugul financiar consta în gruparea cifrelor. La prezentarea bugetului, în loc de a evalua precum se cuvine în orice bună administra-

țiune, veniturile ceva mai jos de cât probabilitățile încasărilor, și a trece cheltuelile în totă mărimea lor, s'a făcut contrariul; s'a trecut cifrele venitului umflate și când nici așa n'a putut combina uă echilibrare măcar aparentă, umpleau golul deficitului prin cifre de remășițe imaginării; astfel în cursul anului cheltuelile votate în buget efectându-se în totă întregimea lor împenată cu toate suplementariile și straordinariile ce comportaū și ce nu comportaū, iar încasările ne-ajungând mai nici uă dată cifra din buget, bilanțul anului lăsa un gol și crea uă datorie flotantă care după ce s'a plătit la 1864 cu imprumul Stern printr' uă anuitate de 2,120,000 franci, a reapărut la 1866 în cifra de șapte-deci de milioane de lei-vechi și a necesitat imprumul Oppenheim de 18 $\frac{1}{2}$ milioane franci cu uă anuitate de 3,125,000 franci pe an; după patru ani, la 1871, s'a ivit de uă dată de patru ori mai mare sub cifra de 75 de milioane de franci și s'a soldat prin emiterea de obligațiuni domaniale a căror serviciu anual absorbte 8 milioane franci înscrși pe tot anul în buget, afară de 12 $\frac{1}{2}$ milioane franci încasați din vânzarea bunurilor statului parte capital și parte dobânda de 6 $\frac{0}{0}$; și pe când se cânta prin trimbițele guvernului că datoria flotantă a murit pentru totd'auna, de uă dată, fără veste ministrul financelor ne spune ca un nou Prometheus are să' i deie uă nouă suflare, este autorizat a emite bonuri de tesaur 10 milioane de franci, hârtia se preumblă pe piață, și la iernă

vor mai fi și alte 21 de milioane, dacă nu cumva nu s'or vinde încă ceva moșii d'ale Statului.

Suma de 39 de milioane sorbită pe tot anul de datoria publică lasă d'abia 40 de milioane pentru întimpinarea deosebitelor servicii ale statului.

Ferice de acei care știu să se împrumute! este un adagiū economic, dar și vai de acei care cheltuescū fără folos bani împrumutați!...

VII.

Un sentiment natural și laudabil ne îmboldia, din antea di când am regăsit firul vieții noastre politice, să cerem cu stăruință îmbunătățirea și sporirea puterei armate. Duoă secole de umilire și temerile ce ne inspiră tendințele cotropitoare ale puternicilor noștri vecini, ne impunea obligațiunea d'a fi cât mai curând în stare de a putea să ne apărăm căminurile în contra streinului. Am neglijat dezvoltarea celor lalte ramuri ale vieții naționale și am dat armatei; i-am dat cât am putut, i-am dat mai mult de cât am putut, în cincispredece ani i-am dat peste 200 milioane de franci și este timpul să ne întrebăm serios daca ceea ce am dobândit corespunde cu trebuințele țării și cu sacrificiile ce s'aũ impus contribuabililor.

Nu sunt un entusiast al sistemului militar impus fatalmente Europei căci, nu cred să fie el adevăratul mijloc de întărire națională; din contra îl cred opus progresului și civilizațiunei. Acei ce îl pronésă sunt adoratorii principiului autoritar, care nu caută în miile de ómenii ținuți în casarme pe bere și pe mâncare decât numai nisce susțiiitori ai regimului ce le

convine; pun pe națiune să plătească pe acei care o silesc la cheltueli. Statele militare au fost tot-d'auna despotice, dictatura și miseria a fost tovarășe nedespărțite ale resbóelor. Casarma este expresiunea spiritei impozitelor, fără de a da nici măcar ordinea materială. Libertatea, ordinea morală și prosperitatea materială n'au putut exista decât în timp de pace.

De un secol și jumătate mai ales, s'a mărit tendința ruinătoare care a coprins pe toți suveranii de a căuta a se întrece unii pe alții, considerând puterea și g'oria lor după numărul ómenilor îmbrăcați în uniforme, care mai de care, și armați cu puști și cu tunuri. Prusia a adoptat un regim, care i-a permis să devie, de uă cam dată, întâia putere militară în Europa; a umilit în mai puțin de cinci ani două din cele mai mari împărății din lume. Tot prusianul este un soldat esersat și disciplinat; îndată ajuns în etatea de douăzeci și unu de ani el este în cadrele armatei și nu se scóte dintr'acele registre decât mort sau cădătură; și sistemul tot n'a ajuns încă la apogeul său; căci copiii, femeile și bătrânii, de și sunt scutiți până acum de serviciul militar, dar nimic nu ne spune că perfecționările ce priimesc pe tótă dioa pușca cu ac, ranița și inlesnirile transportului, nu' vor da mijlóce de a induoi și împătri cadrele landwerelor și landsturmelor; nu e de mirare să trăim să vedem contingente de copii, și reserve de femei și de septuagenari; câte suflete, atâția soldați!

Omul Principelui Bismark și al Mareșalului Moltke nu este decât uă țintă pentru carabină, și națiunea

un poligon de tras cu tunul. Tinerul, destinat de Dumnezeu să devie un Goethe un Kant, un Humbold său un Kaulbach, și a face gloria secolului său, este trimis ca automat dinaintea mitraileoselor. Ori-ce s'ar dice și ori cât s'ar cânta lauri cîscigați de armele Germane, sistemul adoptat nu este mai puțin vătămător civilizațiunei. Nu numai că nu este uă garanție pentru națiune dar este un pericol în permanență. Este destul ca un suveran să fie prea susceptibil, fatalist său presumțios, ca un ministru să fie imprudent său complent pentru ca să tragă asupra țerii sele cele mai mari nenorociri!... Noi Români am avut durerea să vedem uă catastrofă din cele mai grozave din câte a înregistrat istoria de când e lumea.

Budgetele armatelor aū ajuns astăzi a sorbi cea mai mare parte a financelor țerrilor. Acesta este uă stare care nu pôte dura și peste puțin multe guverne se vor afla, vrënd nevrënd în alternativa său de a reduce armatele și a slăbi, în față cu alte state organizațiunea apărării naționale, său a obliga poporul să trăiască cu arma în mână gata la harță, ca în timpul năvălirilor.

S'ar putea pune întrebarea daca Prusia de când a devenit înteea putere militară din lume este mai influentă de cât era; daca astăzi se află într'ua stare politică mai prosperă și mai independentă de cât eri, când nu conta decât între puterile de al doilea ordin. Modestă și prudentă, era considerată, respectată, consultată, ascultată și mai ales iubită; avea glas preponderant în toate concertele Europeane, și de multe

orî ea dicta soluțiunea complicațiunilor politice; Prusia, formidabile și arogantă de astăzi, pôte fi până la un punct temută dar este condamnată a deveni satelitul Rusiei; și-a creat inimiții implacabile care a pus-o la discrețiunea Czarului și o obligă a'î face la timp tôte concesiunile.

Or cum ar fi, și or ce s'ar putea dice, sistemul armărilor esesive uă dată admis de tótă Europa, bun său rău, noi nu putem face altfel decât a'î adopta, a ni'î impune; însă numai ca mijloc de apărare națională și căutând a'î face cât s'ar putea mai puțin dispendios, mai puțin ruinător.

Sunt la noi ómenî care credú cu dinadinsul că înscriind în registrele militare pe toți Româniî de la etatea de duoé-đeci și unul de ani în sus și numind ofierii de tôte gradele pe ocóle, pe județe și pe circumscripțiuni, au introdus sau introducú sistemul acela care a dat Prusiei preponderența militară de care se bucură; uită că ceea ce face superioritatea lui nu este omul și pușca, ci principiile pe care este întemeiat. Escelența mecanismului este, că tot Prusianul trecut de etatea de duoé-đeci și patru de ani, fie el în armata activă, în reserve, landwer sau landsturm, este un vechiú soldat care a trăit trei sau patru ani, cel puțin, viața de regiment și de casarmă, care a priimit uă educațiune și uă instrucțiune militară completă. Tótă clasa tinerilor de duoé-đeci și unul de ani este luată ca contingent în armata activă, ceea ce la noi nu se face nici se pôte face; căci din 20 sau 25 de miî de tineri, care forméză clasa fie-căruî

an, d'abia putem lua 4 sau 5 mił; ceilalți nu priimescū nicı uă educațiune militară, afară numai de nu vom voi să dăm acest nume unor mișcări de mărșăluire și vexațiunilor de tot felul ce suferū de la instructori lor.

În Prusia, precum am mai spus'o, nu este om de două-deci și patru de ani care să nu fi trăit viața de casarmă și de lagăr, din care nu ese de cât ca să trecă în reserve, unde găsesce pe superiorii lui firești de care nu se mai desparte și care nu'l lasă să uite viața și disciplina militară și acesta fără de a'ı jicni interesele și fără de a vătăma produțiunea țerii.

Astăzi armata noastră nu trece de 12 mił de ómeni comptând și corpurile acelea care în nicı uă parte din lume nu sunt considerate ca putând să intre în rânduri de resbel precum sunt pompierii, gendarmii călări și pe jos, scóle militare, companiile sanitare etc.

Tabela următoare conține specificarea trupelor noastre, cu numărul ómenilor care compune fie-care armă. În cele patru colóne d'ânteiū, partea Lit. A, am însemnat cifrele astfel precum figuréză în registrele ministerului de resbel, efectivul nominal cum am dice; în celelalte patru colóne, partea Lit. B, am însemnat efectivul real, adevăratul număr ce există în ființă.

TABELĂ

De numărul trupelor Române și armele la care aparțin

DESEMNAȚIUNEA armelor	No. OFICIAL Lit. A.				No. REAL Lit. B.				
	Oficieri	Civili și asi- miliați	Grade inferioare	Numărul oménilor	Oficieri	Civili și asi- miliați	Grade inferioare	Numărul oménilor	
	Administrațiunea . . .	—	51	—	51	—	51	—	51
Statele majore	48	75	—	123	48	75	—	123	
Scolii	15	33	240	288	15	33	240	288	
Gendarmii { 5 Scadrone . . .	15	—	685	700	15	—	600	615	
{ 2 Companii . . .	6	—	200	206	6	—	200	206	
Infanteria { 8 Regimente . . .	320	56	8,680	9,056	320	56	5,000	5,376	
{ 4 Batal. vânători	84	16	2,096	2,196	84	16	1,200	1,300	
{ 1 Comp. discip.	3	—	21	24	3	—	21	24	
Cavalerie 2 Regimente .	56	20	1,170	1,246	56	20	700	776	
Artilerie { 2 Regimente . . .	64	16	1,502	1,582	64	16	1,200	1,280	
	{ 1 Comp. ponton.	4	—	108	112	4	—	80	84
	{ 1 Comp. uvrieri de artilerie	4	—	300	304	4	—	2	6
Geniu 1 batalion . . .	21	4	534	559	21	4	400	425	
Oficieri de administrație.	—	84	—	84	—	84	—	84	
1 Companie de uvrieri .	4	—	344	348	4	—	300	304	
1 Companie sanitară . .	4	—	326	330	4	—	326	330	
1 Scadron de tren . . .	3	2	153	158	3	2	100	105	
Serviciul Spitalelor . .	—	83	—	83	—	83	—	83	
Flotila	14	16	200	250	14	16	200	230	
Pompieri { 1 bat. în Bucur.	17	5	634	656	17	5	600	622	
{ 2 Comp. în Iași.	6	1	237	244	6	1	200	207	
				18,600				12,519	

În tabela acésta vedem că armata Română, comp-tând administrațiune, scolii, gendarmii, uvrieri, spitale și pompieri numără 18,600 de ómeni, iar în realitate numărul lor nu trece de 12,000 cu pompieri cu gendarmii cu tot.

Trecând acum la materialul ce posedăm și la valoarea lui, putem dice că el este foarte puțin însemnător; uă bătălie percută, cât de mică, ne-ar pune la discrețiunea inamicului. Iată după notele ce ne-am putut procura, din ce se compune acel material și valorile lui corespundătoare.

	<u>Franci</u>
48 Tunuri Krupp de oțel la 2 Regimente de artilerie câte 598 taleri unul	103,665
4 Tunuri Krupp de oțel la vaporul Stefan cel Mare câte 578 taleri unul	8,670
48 Tunuri Prusiane de bronz câte 533 taleri.	95,940
36 Tunuri Francese de bronz de 4 } de câmp.	120,000
12 Tunuri Francese de bronz de 12 }	
24 Tunuri Francese de 4 } de munte	100,000
24 Tunuri Belgiane de 4 }	
25,000 Puscă Peabody câte 100 franci una .	2,500,000
20,000 Puscă Prusiane cu ac câte 90 fr. una .	1,800,000
1,969 cai {	800,000
373 La 1-iul Regiment de roșiori	
358 La 2-lea Regiment de roșiori	
342 La 1-iul Regiment de artilerie	
447 La 2-lea Regiment de artilerie	
312 La 5 Scadrone de gendarmă	
170 La tren	
	<u>5,528,275</u>

Maî avem atelierul din délul Spirei, fabrica de praf de pușcă de la Tirșori, stabilimentul de pirotechnie din București și fonderia de la Tirgovisce în care se ruginesc uă mulțime de mașine fără de a se fi învârtit măcar uă dată în timp de opt ani de când mănâncă cheltueli de întreținere, dobândă la banii datorii și astăzi lui Godillot, cel puțin două sau trei

sute de miľ de franci pe an, de vom ține compt și de usura capitalului. Criticĩ aspre s'aũ audĩt și asupra atelierelor din Bucuresci în care reparațiunile armelor și fabricarea proiectilelor costă pe stat prețuri neauđite; dar cel puțin acolo tot se vede eșind câte uă dată fum pe coș și tot se mai aude bătae de ciocane.

De cercetăm viața materială a soldatului român, găsim că ea nu se póte compara cu a nici unui soldat din lumea civilisată. În casarme bietul om nu găsesce nici aerul necesariũ respirațiunii, nici așternutul trebuincios odihnei; în nici uă parte de lume proporțiunea bolnavilor și mortalitatea nu sunt mai mari de cât în armata nóstră. De vei intra iarna într'uă casarmă o să'ți simți inima strinsă de durere și de rușine; câte duoă-deci și trei-deci de inși într'uă odae, dormũ într'un pat pe scânduri, fără mindir, fără saltea și fără despărțiri unul de altul; respiră un aer infect și vițiat; la trebuințe esũ nóptea nădușiți și desbrăcați din duhórea în care dormũ și se duc pe gerul de foc la distanțe de uă sută și duoă de metri. La Văcăresci și la Mărgineni vinațații sunt mai bine ținuți de cât soldatul Român, de aceea il veđi ofilit și trist; el nu'și redobândesce culórea și vioiciunea lui naturale de cât véra sub cort în lagăr; atunci resuflă, atunci mai lasă câte-va locuri góle în Spital.

Armata nóstră astfel precum se află astăđi, atât în privința numărului cât și a moralului soldatului și a materialului, nu este uă putere care să póta inspira îngrijiri celor ce ar voi să ne atace, și cu tóte

acestea de cât-va timp se imprăscie în public vorbe late care de nu ar fi uă manoperă cunoscută de mult, ar fi cel puțin uă mare imprudență. Dar lumea scie că guvernul nostru crede că se pôte rădica din deconsiderațiunea în care se vede căđut, atribuindu-și proiecte mărețe; pôte vrea să mai capete vre uă concesiune.

Ca să ne putem face uă idee dacă starea armatei nóstre corespunde cu cheltuelile ce s'aũ făcut voiũ aminti mai înteiũ că observarea succesiunii evenimentelor dovedesce că intervalul mediũ la care uă națiune a avut nevoie a pune oștirea sa în luptă pentru apărrarea țerii ș'a onorului național a fost de două-đeci de anĩ; de aceea economistiĩ calculă costul unui om în rėsboiũ prin cheltuelile absorbite de întreținerea unui soldat cu tóte trebuinciósele și cu tot materialul pe timp de două-đeci de anĩ. Astfel de exemplu : Anglia care întreține uă armată de mare și de uscat de 497,000 de ómenĩ și cheltuesce cu dęnsa 7,336 de milióne în 20 de anĩ, preciesce costul unui om la bătălie la 14,760 fr. Pe Rusia un om dus la foc o ține 9,539 francĩ; pe Francia 6,933; pe Prusia 5,533, pe Bavaria 3,862 și pe Swedia 1,147 francĩ. Noi Romániĩ de vom calcula pe acéstă basă și de vom ține în sémă că bugetul mediũ al ministerului de resbel este de 15 milióne pe an saũ 300 de milióne în două-đeci de anĩ și de vom admite cifrele nominale ale ministerului de resbel, un soldat dus la rėsboiũ ne-ar costa 16,123 de francĩ; iar de vom calcula pe cifrele cele adevėrate ale efectivului, atunci costul sol-

datului se sue la 23,963 de franci, aproape de două ori cât costă soldatul voluntar, cel mai bine plătit, cel mai bine hrănit, cel mai bine căutat și cel mai bine echipat și mai luxos îmbrăcat din lume care este soldatul Engles; mai mult de două ori și jumătate decât costă soldatul Rus, întreit cât soldatul Frances, de patru ori cât cel Prusian, de șese ori cât cel Bavares și de două-zeci de ori cât cel Swedes. În tabela următoare am înscris numărul ómenilor din care se compune armata permanentă în fie-care Stat, cheltuelile întreținerii ei în timp de două-zeci de ani și costul unui om dus la resboiă.

Numele Statelor	Costul armatei în timp de 20 ani	Numărul Soldaților	Costul unui om dus în răsboiu
	Milióne franci	Ómeni	Franci
Anglia	7,336	497,000	14,761
Bavaria	602	157,000	3,834
Francia	8,320	1,200,000	6,933
Prusia	340	909,000	5,533
România	300	13,000	23,000
Rusia.	9,300	977,000	9,539
Swedia	268	210,000	1,447
Switzera.	180	202,000	640

În toți anii am dat armatei o parte din ce în ce mai mare din bugetul țării, întrecând cu mult porțiunile Statelor celor mai mari și mai resboinice, celor mai agresive și mai ambițioase. În tabela următoare, am însemnat raportul ce există între bugete

și părțile aferente la întreținerea armatelor respective. Acolo putem vedea că ocupăm unul din cele d'antăiū ranguri.

Numele Statelor	Partea din budget absorbită de armată	Numele Statelor	Partea din budget absorbită de armată
Anglia	16,91 %	Prusia	23,82 %
Austria	18,23 %	România	20,23 % 25 %
Bavaria	16,45 %	Rusia	27,74 %
Belgia	21,39 %	Spania	15,47 %
Danemarca	14,42 %	Suedia	21,35 %
Francia	20,91 %	Switzera	13,99 %
Italia	15,25 %	Ungaria	21,12 %
Nordvegia	20,23 %	Wurtemberg	22,29 %
Portugalia	15,68 %		

Statele cele mici nu trebuie să fie nici fanfarone nici nesocotite, defectele care se trecū celor mari și puternici nu se iartă celor slabi și mici, modestia și prudența le prinde mai bine, le conservă, le întăresce și le asigură viitorul; organizarea lor armată nu trebuie să aibă alt scop de cât a face pe puternici și pe ambițioși a sci că dacă vre uă dată ar cădea în ispită, ar găsi uă rezistență inverșunată; a trece peste acéstă margine ar fi a juca rolul de Donquichote sau acela de păcălit.

În loc de a ținti ochii măimutând când pe ruși când pe francesi, precum am făcut'o, când pe prusiani precum facem astăzi, nu ar fi mai rațional, nu ar fi mai logic să studiem puțin conformațiunea geografică

a țării, mijlocele ei de apărare și tradițiunile ei naționale ca să găsim un sistem apropiat trebuințelor și aspirațiunilor Românilor și Românismului? Corpuri de Mehedințeni, de Gorjâni, de Vrânceni exersate la apărare; cunoscând văile și vălcelile, potecile și colnicele, délurile și munții ar putea oferi străinului uă împotrivire mult mai eficace de cât aceea ce i-ar putea opune regimentele instruite și esersate cu multă muncă și cheltuélă în lagăre și în casărmă. În rasă câmpie, când am fi chemați la uă acțiune, am găsi totđ'auna pe inimic mai bine esersat, mai echipat, dispunând de puteri îndoite și împătrite, dacă nu înđecite decât acele ce i-am putea opune. Armata noastră ast-fel cum este croită nu póte servi de cât ca corp auxiliar pe lângă uă armată mare; și acésta ar fi uă politică nenorocită care ar servi ambițiunea aliatului, dar care ar fi fatală României.

Prin organizarea de corpuri locale pe județe saú pe plaiuri întinse, ca uă rețea asupra țării întregi pusă sub ofițeri capabili de a concepe și a executa combinațiuni strategice după pozițiunea locurilor ce ar ocupa, și prin reducerea armatei permanente saú active cum se đice, numai la corpurile speciale, am putea ajunge la uă armare generală. Strășnicia în cheltueli, simplitatea în îmbrăcăminte, stărpirea abusurilor în furnitură ne-ar face să devenim în puțin timp ceea ce sunt Helvețianii, ceea ce par că voesc să devie vecinii noștri Sărbii în privința puterei de apărare națională. Pandurii lui Vladimirescu și lui Solomon, de și nu cunosceaú manoperile sapiente ale generalilor

noștri de astăzi, fără de a fi esersați în taberi ca cele de la Floresci și de la Furcenii, nici în campania ca cea de la Tirgovisce au bătut și au respins pe inamic la Calafat, la Băilești și la Cires. Plășii și Pandurii noștri au făcut ceea ce nu putuse să facă nici trupele heroicului Cutusof, nici combinațiunile învățatului și ingeniosului Geismar.

Înarmarea țării la noi nu a fost până acum bine studiată, am căutat să avem un corp copiind când pe ruși, când pe francesi, când pe nemți; dar să ne închipuim pentru un moment că am fi isbutit să avem 50 sau 60 de mii de soldați cu tot atiraliul trebuincios, tunuri, artificieri, geniū, stat major, tren, ambulante, administrațiune, toate în pîr, demni de a satisface pe cel mai minuțios general, organizați și exersați aidoma ca cel mai bun corp de Prusieni; ar fi oare acesta uă garanție suficientă pentru apărarea țării? Puterea noastră de apărare n'ar fi mult mai serioasă dacă s'ar compune de corpuri separate putînd să cadă asupra inamicului din toate părțile și necontentit, ziua și noptea, fără de a putea fi urmărite în retrășamentele ce le-ar oferi cunoștința văilor și muștilor noștri, împrășciindu-se și reformînduse neîncetat, fără a sci inamicul unde să'î găsească. Armata maghiară bătuse sutele de mii de oștiri austriace, Viena ajunsese de mult la discrețiunea generalului Gheorghy, iar micile corpuri de Români conduse de Iancu, de Assenthie și de Butian n'au cedat nici uă palmă de loc generalilor celor mai vitezi ai Ungariei și ai Poloniei. „Cette „poignée d'hommes me donne plus de mal que toute

„l'armée autrichienne“ (*) dicea generalul Bem lui Bălcescu vorbind de Româniî din Torda, din Abrud și din Slatna.

Switzera, cu uă populațiune de 2,500,000 de locuitori, are totd'auna gata 200,000 de fețiori bine armați și bine exersați gata a se arunca asupra orî cui ar încerca să trecă granița, determinați sa nu lase să se întorcă în patria sa piciorul streinului care ar călca ca inimic pământul Helvețian; veciniî lor o sciû acêsta și nu le trece nici măcar prin gând să încerce. Acești 200,000 de apărători gata în tot momentul, costă pe statul federal, 6,500,000 franci pe an sau 130 de milioane în două-deci de ani, adică 640 de franci omul în răsboiû. Veciniî și Europa întregă au stimă și respect pentru acest mic Stat și nu se gândescû nici a'l ataca, nici a'l cuceri. Este adevărat însă că nu poți vedea pe stradele Bernei, ale Genevei sau ale Friburgului generali numai fir și pintenî, alergând cu slapă cu pene în cap, îngânând frase belicose din libretele lui Offenbach și uitânduse în oglindă ca să vedă cap de căpitan viteaz. Acolo chiar impiegațiî lui Pantelimonescu sunt mai modești, au uă ținută mai cuviinciosă și mai austeră, inspiră mai puțină mirare, dar mai mult respect.

(*) Acêstă mână de ômeni îmi dă mai multă muncă de cât totă armata austriacă.

VIII.

Sunt autori care au susținut că starea de civilizație a unui popor se poate măsura prin cantitatea de sulfură (pucioasă) ce întrebuințează. Este adevărat că nu este fabricație în care acidul sulfuric (vitriolul) să nu intre ca ingredient sau ca reactiv; dar descoperirile în științe, în arte și în meșteșuguri mergu așa de repede, încât agenții chimici și mecanici se schimbă și se pot schimba dintr'ună și până'ntr'alta; fierul și cărbunile care pot da astăzi unele idei, putem dice, exactă despre producția unei țări, mâine n'ar mai putea servi ca termen de comparație când s'ar găsi mijlocul de a se întrebuința altă putere motrice decât aburul. Cea însă ce a fost și va fi totdeauna un mijloc sigur de a măsura într'un mod necontestat starea morală și intelectuală a unei națiuni, a fost și va fi instrucția publică și literatura. Cu cât tezaurul adevărilor morale, politice și științifice va fi mai bogat, cu cât cunoștințele în arte și meșteșuguri vor fi mai întinse, cu cât vor fi mai mulți la număr acei care pot să le înțeleagă și să le aplice, și cu cât simțul binelui și al frumosului va fi mai dezvoltat, cu atât acel popor va fi mai înaintat în civilizație.

Cheltuelile cele mari ce am făcut cu armata și luxul în burocrație, nu numai că ne-au permis să dăm instrucțiunii publice ceea ce i se cuvenia, dar ne-a făcut să nu-i lăsăm nici ceea ce era al ei bună și dreaptă proprietate. I-am luat cea mai mare parte din veniturile moșiilor și pădurilor consacrate de moși strămoși noștri și le-am dat gendarmilor, vameșilor și lingușitorilor.

Din 22 de milioane franci, (socotind pe lângă cele 20,224,819 fr. arendile anuale și venitul acelor vândute în sumă de 70 de milioane de lei vechi), numai 8,182,942 franci se întrebuințază oarecum la destinațiunea donatarilor, la școală și la biserică; iar cele lalte 14 milioane servă a plăti anuitățile barbelor de lână, căciuililor de pînă de nrs lipit, a îmbogăți pe cei care ne-au tratat de înșălători și necinstiți înaintea Europei, după ce ne-au luat banii din ladă, a plăti artiști electorali și a încuraja spionii și panegiristii din întru și din afară.

Cheltuelile ce facem cu armata, nu reprezintă puterea noastră de apărare, sumele însă ce întrebuințăm pe tot anul pentru cler și pentru instrucțiunea publică comparate cu ale celor lalte națiuni ne esplică foarte bine inferioritatea în care ne aflăm în privința morală și intelectuală.

Suma care figurează în budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice este la noi de 8,182,942 fr. și se împarte în modul următor :

3,818,592 franci.	Pentru clerul înalt și administrațiune.
4,354,349 „	Pentru instrucțiunea publică.

Acéstă sumă din urmă este distribuită astfel :

444,158 fr.	Pentru	Universităţî
376,049 "	"	Învătătura specială
762,506 "	"	Gymnasiî
207,180 "	"	Scólele secundare de fete
430,256 "	"	Seminariî
1,328,200 "	"	Învătământul primar urban
816,000 "	"	Învătământul primar rural.

Pentru învăţământul populaţiunei rurale, care este de aprópe patru orî mai numerosă decât tóte cele lalte clase împreună, se dá numai 816,000 fr. la care de vom adăoga şi contribuţiunea scolastică a comunelor rurale 1,500,000 fr., ajuugem la cifra de 2,316,000 fr. pe an pentru învăţământul primar a 700,000 de familii de plngari saú câte 3 fr. 32 de familie saú 66 de banî de om. De vom adăoga şi acei 1,328,200 fr. acordaţi scólelor primare urbane, suma totală întrebuintată pentru învăţătura primară urbană şi rurală a patru milióne şi jumătate de Românî, este 3,644,200 franci.

Să comparăm acum acéstă sumă cu acea destinată aceluiaşi obiect într'alte ţeri :

În Statele Unite ale Americei serviciul învăţăturai publice este de 105 milióne franci pe an, la care sumă se adaogă şi venitul a 20 de milióne de hectare; peste tot 225 de milióne de franci, sumă de 65 de orî cât a noastră, şi ţiind séma de numerul populaţiunei, care este de 38 de milióne saú de opt orî cât a noastră, vedem că acolo se dá de nuoe orî cât la noi : 6 franci de sufiet, iar numerul copiilor

care urmăzează acele scoli fiind de 4,500,000 suflete vine câte 50 de franci de copil.

În Prusia unde organizațiunea instrucțiunii poporului datzează încă din secolul XVI, din timpul Margravului Albert de Brandenburg, statistica din 1867, pe când populațiunea regatului afară de anexe era de 19,675,990 de suflete, sumele destinate învățătorei primare, era de 30 de milioane de franci pentru plata a

	30,805	Institutori primari	}	la 25,056 scoli primare.
	2,815	Institutrice		
și	2,537	Învătători auxiliari	}	la 510 sc. prim. super. și 68 sc. nor.
	1,200	Învătători		
și	1,500	Învătătoare		

Din 30 de milioane de franci care se cheltuesc acolo cu învățământul primar, statul dă numai suma de :

2,723,159, din care { 1,393,612 fr. pentru scólele primare
1,329,547 „ pentru scól. norm. de învăț.
iar ceș-lalți 27,276,841 de franci provină din contribuțiunile copiilor care urmăzează acele scoli plătind ceea ce se numesce schule-geld (banu de scólă) 5 pêne la 7 centime pe septemână.

Deosebit de cele 25,634 de scoli primare de mai sus, Prusia mai are

906 scoli primare private cu 1,700 învățatori

600 pensionate pentru băeți și fete

445 scoli de Dumineca

și 457 săli de asil.

Numerul copiilor care urmăzează aceste deosebite scoli este de 3,070,299, și anume :

32,772 la 457 de scoli de asil

29,123 la 445 scoli de duminecă

8,421	la 205	pensionate de băeți	
27,593	la 396	pensionate de fete	
1,427,191	băeți	} la 25,056	scoli primare
1,398,131	fete		
25,000	băeți	} la 906	scoli primare private
27,406	fete		
43,731	băeți	la 271	scoli primare superioare
47,321	fete	la 239	scoli primare superioare
3,610	elevi	la 68	de scoli normale pentru învățători.

Costul unui copil este de 10 franci pe an pentru învățătura primară, iar contribuțiunea pentru întreținerea scolilor primare repartită pe cap de locuitor unul peste altul este abia 1,50 franci.

Pretutindenii în Germania, plata învățătorilor este foarte modestă, profesiunea de institutor primar este departe de a fi lucrativă. În Prusia un institutor primar priimesce :

în Berlin	413	Thalere	pe an	saă	1549	franci
în orașe	281	"	"	"	1054	"
în țară	181	"	"	"	679	"

Cu toate acestea foarte rar se întâmplă ca un institutor să părăsască profesiunea sa pentru a îmbrățișa altă carieră.

De ne vom raporta la cifrele oficiale, numărul copiilor care urmăză școlile primare la noi este de

82,145	din care	{	55,985	în școlile primare rurale
			26,160	în școlile primare urbane.

Daca aceste cifre pe care le aușim sunând de decimii de ani la toate solemnitățile scolastice printre cuvintele „Prea înălțate Dómnne, 70, 80, 90 de miș „de tineri urmăză școlile nóstre primare și bine-cu-

„vinteză strălucitul, graciosul, saŭ gloriosul nume al „Mării Tale....“ dacă ȃic aceste cifre ar fi adevărate, noi am putea da glorie cerului; am avea cel puțin 150,000 de plugari Români care ar sci a scri, a ceti și a socoti, care ar avea cunoscințe de religia creștinăscă, de geographia și de istoria țării, care ar putea lua cunoscința în timp util de citațiunile și de hotăririle judecătorului de pace; dar din nenorocire, toți scim că rar comună rurală în care să se găsescă mai mult de două saŭ trei locuitori care sciŭ să'și iscălescă numele.

Cifra pecuniară afectată la noi învățătorei primare este în adevăr foarte mică și solitudinea guvernului din nenorocire a fost și mai mică. În tabela următoare în care am însemnat cheltuelite învățătorei primare în deosebite state ale Europei, contribuțiunea de mijloc de locuitor pentru întreținerea acestor scóle, costul anual al unui copil în scólele primare și numarul copiilor care urméză în scóle calculat pe mia de locuitori, să póte vedea că nici într'ua țără din Europa învățătura unui copil, în scólele primare, nu costă atât de mult ca la noi unde acéstă cheltuélă se urcă termen de mijloc la 40,77 fr. adoptând cifra oficiale a numerului copiilor; dar de vom lua cifra cea adevărată, acea în ființă, care nu póte fi nici pe jumătate, nici a treea parte a celei ce figuréză în cuvântările ministrului, un copil costă peste 100 fr. pe an. În Prusia acest cost nu este mai mare de 9,33 fr. și scim că acolo copiii învăță. După statistica noastră oficială numarul copiilor care urméză scolile primare este de 17 la mia de locuitori, dar

În realitate nu trece de 7 sau 8. Dovada este că numărul tinerilor care esă din scólele primare sciind să scrie  i să citească este at t de mic în comparațiune cu trebuințele  i cu cererile serviciilor, în c t toi i părăsescă plugăria,  i daca vre unul r m ne în sat, se face notar, logofăt, secretar de primărie, adică administrator al comunei, pozițiune în care găsesce u  existența lesne  i b n s ; abus nd de ignorența administra ilor îi împilez , îi n p stuesce  i îi ap s  fără temere de raspundere nici de pedépsă; destul să fie bun instrument în timp de alegeri  i stăruitor p n  la cru ime la împlinirea dărilor; iar marea majoritate alérgă în ora e, cad pe numeroasele slujbe plătite de contribuabili în stat  i în județe  i mărescă numarul postulan ilor.

Numele Statelor	Cheltui�i pentru inv�t�- m�ntul primară.	Contribuția de mijloc de lo- cuitor.	Costul unui copil� în sc�la primară.	Num�rul copiilor care urm�z� în sc�- lele primare.	Subvențiunea de la Stat	Scolari primari la 1000 de locuitori.
	Mil. fr.	franci	franci	No. copiilor	franci	
Anglia . . .	47	1,60	18,80	2,536,000	8,750,000	80
Austria. . .	—	—	—	2,700,000	918,000	84
Bavaria . . .	8	1,79	13,33	600,351	950,000	130
Belgia . . .	8	1,60	14,81	545,000	2,464,000	109
Francia. . .	61,5	1,62	14,30	4,336,000	10,840,000	114
Holanda . . .	9	2,40	20,78	432,000	1,047,000	122
Italia . . .	14	0,66	14	1,257,000	784,000	60
Nordwegia . .	2	6,18	14,50	—	—	120
Prusia . . .	28	1,46	9,33	2,997,000	750,000	155
România . . .	3,5	0,80	40,77	82,145	2,134,000	17
Rusia . . .	—	—	—	794,000	12,000,000	12
Saxonia . . .	—	—	—	410,000	300,000	184
Spania . . .	15,5	0,97	14,09	1,102,000	1,100,000	70
Switsera . . .	6	2,40	20	300,000	3,000,000	—
Wurtemberg.	3,5	2,03	15,36	231,000	233,000	132

Nu pot termina aceste puține considerațiuni asupra învățătorei primare fără de a dice două cuvinte despre scólele primare numite *Half-time* (jumătate timp) foarte respândite în Statele-Unite și pe care se grăbescū Englesii și Germanii a le introduce la ei. Șefii de ateliere sau societăți industriale; croitorii, ferarii sau timplarii de exemplu, înființază pe lângă atelierul în care lucrază și un internat de copii cu uă scólă primară, obligându-se a'î învăța, uă dată cu meseria, și carte; copiii sau ucenicii ce primescū în ștabilimentul lor lucrază la meșteșugul pe care voescū să'l învețe și la interval diu două în două ore trecū câte-va minute, uă jumătate de oră cel mult, în scóla primară adecuată la ștabiliment. Alternarea acésta a lucrului cu învățătura a luat nume de *half-time* și este dovedită foarte folositoare corpului și spiritului. Copiii găsescū în învățătura din scólă un repaus pentru corp și în lucrarea atelierului un repaus pentru spirit; este constatat că acéstă trecere frecventă de la uă ocupațiune physică la uă ocupațiune intelectuală, și vice-versa profită copiilor, atât în privința învățătorei meseriei cât și a învățătorei din scólă, mai mult decât daca ar petrece tot timpul într'un atelier fără scólă sau într'uă scólă fără atelier. Methoda acésta începe a se introduce pretutindenii, se dau prime și încurajări acelor care înființază internate cu școli primare în ateliere.

Trăim într'un secol în care lucrătorul nu mai pôte fi un automat, făcând tótă viața lui numai uă minimă lucrare a gămăliilor de ac, nu mai pôte fi un

rutinier perpetuind din generațiune în generațiune forma și calitatea obiectului ce produce; astăzi uvrerul se cere să fie uă machină inteligentă, i se cere aptitudinea și capacitatea de a studia, de a perfecționa și de a nescoci; i se cere uă mai mică întrebuințare a puterilor muschiulare, dar uă mai mare aplicare a mijlócelor séle intelectuale, i se cere a sci să conducă cu inteligența și dibăcie lucrarea machinelor de abur și a instrumentelor complicate și delicate întrebuințate în industrie. Astăzi, uvrerii orașelor celor mari știu să facă și să citească un desemn și un plan, știu să dea un proiect complet privitor la meseria lor, au cunoscințe de geometrie, de physica, de chimie și de mecanică. Dumineca și séra când esú de la lucru îi întâlnesci prin sálile museelor, expozițiunilor și la giamurile magaziiilor cu ochii și cu gândul pironit la un obiect, admirându-lă cu craionul în mână și luând pe calpenul său însemnări de formă, desemn și substanță ca să'l imiteze și să'l perfecționeze.

Lipsa de scolă face ca la noi lucrătorii dulgheri, zidari, cavafi, croitori, să fiă astăzi cea ce erau acum uă sută de ani, dulgherul légă și astăzi căprioréla cu piróne, zidaru nu are nici uă cunoscință despre proprietățile deosebitelor feluri de var, tabacarul nu are cea mai mică idee de perfecționările ce a luat industria argăsitului peilor; cu toate acestea sunt ómeni care par a crede că numai cu uă lege saú un decret de protecționism saú de prohibițiune am putea vedea înflorind industria Románescă. Avem cismari, tímplari, ferari, tapițeri care resistă concurenței streine, care

căscigă destul și care s'aŭ înbogățit chiar; dar trebuie să o spunem sunt mai toți francesi sau germani care aŭ dobândit în scólele din țera lor cunoștințele necesarii meseriei ce eserséză și care aŭ lucrat în ateliere sub direcțiunea de meșteri dibaci. Uvrierul European nu mai este ce era, uă putere musculară, el este astăzi ceea ce a voit Dumnezeu să'l facă, uă putere inteligentă, trece de la starea de artisan la starea de artist. Ce facem noi, ce a făcut guvernul pentru uvrierul Român alt de cât a'l lua la muștră duminica și sêrbătórea și a'i cere impositie în cursul sêptemânei.

Numêrul tinerilor care urmêză deosebitele nóstre scoli este, după tabelele statistice, de 88 până la 99 de miș; în acele tabele el crește pe tot anul cu 5 sau 6 miș. Se împart în modul următor :

51,727 băeți	} în 1975 sc. primare rurale	} 1,831 Instructori.
4,258 fete		
18,682 băeți	} în 232 scoli primare urbane.	
7,478 fete		
224 băeți	în 3 scoli reale.	
979 Elevi	în 15 gimnasil.	
1,487	" "	6 licee.
1,563	" "	8 seminare.
125	" "	Scóla de medicină și farmacie.
24	" "	Scóla Macedono-română.
450 Elevi	în 5 scoli secundare de fete.	
187 Elevi	în 2 scoli de comerț.	
197	" "	2 scoli normale.
571	" "	2 Universități.
57	" "	2 scoli de bele-arte.
243	" "	2 scoli de musică.
88,352		

După cele ce am văzut în deosebitele tabele ce am dat, în privința numărului tinerilor care urmăză scolile primare, este uă foarte mare deosebire dintr'ua țeră la alta ale Europei civilizate; în privința însă a numărului elevilor din scólele secundae și superioare, de vom mărgini mai ales comparațiunea la Anglia, Francia și Germania, diferențele sunt mult mai mici. În Germania putem dice că sciința este mai răspândită, și în Francia este mai concentrată; în Germania găsesci mai mulți ómenī cu cunoscințe, în Francia găsesci mai mulți invēțați (savants). Ilustrul și regretatul himic Liebig esprimând anul treuut mähirea ce resimția sufletul sēu din rumperea relațiunilor dintre invēțații Franciei cu acei ai Germaniei dicea : „*Francesi sunt dascăli noștri.*“ În adevēr la care națiune s'a văzut într'un singur secol un *Lavoisier* și un *Laplace* care au creat sciința himică, scoțându-o în câți-va ani din feșele Alchimiei; un *Monge* care a dat geometriei uă ramură nouă *Geometria descriptivă*; un *Arago*, un *Fresnel*, un *Dulong*, un *Guai-lussac* care au ilustrat sciințele fizice și astronomia; un *Bichat*, un *Cuvier*, un *Elie de Beaumont*, un *Duputren*, un *Magendi*, un *Claude Bernard* care au împins atât de departe investigațiunile și descoperirile în Istoria naturală, în anatomie și în fisiologie, aruncând lumina acolo unde până la finitul secolului trecut era numai întuneric.

De când sciințele s'au îmbogățit cu atâtea descoperiri, invēțământul a luat și el mari prefaceri. Până acum câți-va ani ceea ce se numia invēțământul se-

condar, nu avea înțelesul care l'are astăzi: copii eșiți din scólele primare daca voiaú sã urmeze înainte nu gãsiaú alte scóli de cât învățământul umaniórelor care in adevér convenia fórte bine tinerilor acelora care prin nascere, educațiune și avere puteau consacra viața lor studiilor filologice, teologiei, dreptului, diplomației sau medicinei; dar ce servia studiul limbelor mórte, istoria Grecilor și a Romanilor, filosofia lui Platon și lui Aristot copiilor de burghesi care puneau un timp precios la studiul lui Xenophon și lui Orațiu, studii care nu aveau nici uá aplicare, nici un raport cu meseria la care erau destinați prin condițiunea socială in care se aflaú.

Scólele primare sunt pórtá prin care trebue sã trecã orí ce om care nu voesce sã fie numai uá putere muschiulară, dar de acolo tinerii se potú despárti pe duoé căi deosebite, astăzi învățământul secundar se imparte in doué ramuri, unii urmézã studiile clasice, mijlócele lor le permite a se consacra literelor și filosofiei, a urma dreptul sau teologia; ceilalți, copii burghesilor urmérã scólele practice, sciințele aplicate la arte și meșteșuguri; aceste scóli in Francia pórtã numele de scóli secundare speciale, in Germania se numesc Real-Schulen; ele sunt precedate de nisce scóli intermediare numite scóli primare superióre, ceea ce Germanii numesc Bürger-Schulen.

Scólele secundare sunt inființate cu un scop de utilitate; din elú esú tineri care dupã ce au urmat colegiele, gimnasiile și liceele intrã in facultățile care formézã universitatea, facultatea de Teologie, de Li-

tere, de științe, de Iură și de Medicină; din ele esū tineri care după ce au urmat școlile reale și școlile speciale, mergū în școlile de deosebite ramuri de inginerie, în școlile de arte și manufacturi, de bele arte, etc. Oamenii care au inventat și au perfecționat machinele, au înființatū atelierurile care producū obiectele care fac admirațiunea noastră în magaziile cele mari și la espozițiunii, ómenii care au dirijat construcțiunile ingenioase și lucrările gigantice care fac gloria secolului nostru au eșit și esū dintr'acele școli.

Noi, de și avem trei școli cu numele de școli reale, în care ni se spune că urméză 224 de tineri și două școli de comerciū cu 187 de elevi; dar, fără de a merge mai departe, găsesc dacā poți un machinist la uā bătătoare de grāu sau un contabil într'ū casā de comerciū care sā fi eșit dintr'acele școli; monopolul acestor impieguni este și astāđi al nemților, al grecilor și al ovreilor.

Numărul tinerilor care urméză cele 15 gimnasil și 6 licee este de 2,466, adicā un elev de școle secundare la două mii de locuitori; acest raport este în Europa de 25 la mia de suflete, ceea ce însemnéză că învățatura secundară este de 50 de ori mai respândită în Germania, în Francia, în Anglia și în Italia de cât la noi. În privința cheltuelilor, acest grad de învățământ costā în Francia 64 de milioane franci, din care 2,762,487 franci plătiți de stat; 3,171,391 de județe și 58,567,808 de familiile studenților; la noi acest învățământ costā pe stat 762,506

saŭ 350 fr. de elev, în vreme ce în Franția un elev din scólele secundare costă pe stat numai 19 franci, și de vom compta și partea plătită de județe, costul unui elev se sue la 220 de franci.

Trecând acum la gradul al treilea, la învățământul superior; știința în antichitate a fost atributul exclusiv al clerului; chiar în timpul de întuneric care aŭ copleșit Europa în urma invasiunilor barbarilor științele, filosofia și literatura mai trăiau numai în mănăstiri; clerul era sarea poporului, și în timpul din urmă în Europa învățământul superior era monopolul clerului, un Galileu era obligat să supue legile mișcării corpurilor ceresci noțiunilor coprinse în vechiul testament. Acum lucrurile s'aŭ schimbat; un reverent doctor Bukland, un stilp al bisericii anglicane căută a interpreta scriptura ca s'o pue în armonie și în concordanță cu descoperirile geologice și geogenice; filosofia și științele s'aŭ afrancat de teologie, învățământul superior nu mai este al popilor; astăzi lumina deréză din universități și din academii. Cât despre sistemul învățământului sunt încă multe desbateri și divergenți de opiniuni. Englezii și Americanii lasă învățământului secundar și superior independența cea mai absolută. Statul nu se ocupă nici se preocupă de această cestiune, nici îi prescrie vre un program. La ei universitățile aŭ fost și sunt fondate de particulari prin donațiuni; își aŭ statutele și administrațiunea lor proprie; totul s'a făcut și se face după voință fondatorilor și administratorilor instituiți de fondatorii saŭ de proprietarii acelor stabilimente; singura

participare a statului este că a admis ca universitățile să fie și ele reprezentante în parlament. Venitul lor anual se sue la 25 de milioane de franci.

În Franția gradul superior al învățământului a trecut din mânele clerului catolic în dependența unui corp laic cu numele de universitate căruia i s'a dat monopolul acestui învățământ și puterea de a acorda, de a refusa și d'a regulamenta înființarea orî cărei scôle ș'a or căruî învățător.

Germaniî aū și ei uă organizațiune administrativă superiôră pentru instrucțiunea publică, aū păstrat ânsă libertatea acțiunei intelectuale; la ei învățământul elementar este lăsat în absoluta dispozițiune a comunelor, iar învățământul secundar și superior este dat corpurilor învățătorilor; sunt câte duoi și trei profesori pentru uă cathedră; în universități elevul pôte să alégă liber profesorul care îi convine, astfel profesorul are cel mai mare interes a face lecțiile séle bine, a se distinge ș'a place studenților, căci nu se pôte impune auditorilor de cât prin sciință, capacitate și prin îngrijirea ce are de elevi; nicăiri nu se găsesce uă pepinieră de profesori ca aceea ce posedă Germania cu instituțiunea de *privat docentem*. Or ce doctor împlinind ôre care micî formalități are dreptul a fi un *privat docent*.

Tendița generală în Europa este către libertatea învățământului în tôte gradele. Nu este nici bine nici drept ca un om de geniū, un novator, să nu pôtă proclama liber descoperirile și doctrinele séle fără

permisiunea vre unei poliții; uă autoritate, fie ea teologică fie politică, nu póte să nu abuseze.

La noi învățătura înaltă numără 571 de tineri în două universități; părinții și tinerii judecă fórte aspru învățământul ce se dă în facultățile nóstre; toți acei care au mijlóce se ducú de urméză universitățile Germaniei și Franciei. Până acum facultatea de jură singură a dat câți-va elevi de merit.

Multe ar fi de đis asupra învățământului la noi! dar cadrul acestei scrieri nu comportă uă mai lungă critică și termin semnalând din nouă injustiția și prejudițiul făcut națiunii luându'se scólelor și bisericilor obolul dat de pioșii nóștri bătrâni ca să plătéască cu densusl ómenii poliției și impiegații de prisos ai administrațiunei; acéstă avere trebuie să se restituie scólelor precum s'a restituit a spitalurilor. Cultura spiritului nu este mai puțin prețioasă de cât sănătatea corpului.

IX.

Trebue să mă opresc aci, amici cititori, nu dór' că'mi inchipuesc că am studiat până 'n fund subiectul care figurază pe titlul acestui capitol, dar pentru că mă tem să nu abuzez peste măsură de pațiența vóstră.

Intențiunea mea când am apucat condeiul, a fost să vă improspătez memoria asupra unor convorbiri politico-economice la care ați asistat adesea, sunt sigur, prin adunări și grădini și să dau un óre-care relief absurdităților ce ajunge a dice acela care uită a casă multă puțină rațiune ce are; interesul personal și mai ales interesul momentului îl incalică, îi dă desghinuri și-l duce unde cu gândul n'a gândit.

Am pornit voios prin grădini și prin holde și tot cu ómeni importenți; dar din considerațiune în considerațiune m'am pomenit în mijlocul unui horizont atât de posomorit în cât în loc de conversațiuni naive și vesele v'am pus d'inainte un munte de cifre pline de cugetări triste.

Vedeți bine că alta am cugetat și alta a eșit la vopsea; atât este de adevărat că nu este ertat omului a glumi cu nenocirile publice. Cer dar ertare daca în loc de a vă face să petreceți uă oră plăcută am venit de v'am turburat liniscea și nepăsarea în care trăim cu toții. În loc de a da curs primei idei ce

'mă-a venit dinaintea căminului, într'un moment manuscrisul meu ar fi eşit pe coş ca tot ce ese din focul cugetărilor omenesci, am avut slăbiciunea de l'am lăsat să alunece sub téscurile tipografului. Acum imi rămâne numai consolaţiunea că mai curând sau mai târziu vă puteţi face deputaţi, senatori sau miniştri, ş'a-tunci cifrele pe care le-am găsit una câte una în paele cancelariilor vă vor servi póte la votările de noui impositie, de creări de posturi de recompense şi de concesiuni.

România este uă ţeră mică în adevăr, dar împrejurările şi vicisitudinile prin care a trecut a făcut să răsară în mijlocul ei, şi de uă dată, cele mai mari cestiuni naţionale politice, morale şi umanitare. Cea mai mică mişcare din loc aduce grămadă dinaintea observatorului atâtea ticăloşii şi atâtea nedreptăţi, atâtea sfişieri, convulsiuni şi discordii care nu potú să nu turbure sufletul şi să nu rădice în spirit uă mulţime de probleme de cea mai mare gravitate.

Espuind relele şi semnalând consecinţele, m'am cređut în drept a cere or căruí bun Român câte-va momente de atenţiune.

Óre nu este de cel mai mare interes politic şi moral a studia amestecul cel mai straordinar ce se póte vedea de independinţă şi de servilitate ce esistă în societatea română, de libertăţi proclamate dar părăsite şi de tiranii abolite şi cu tóte acestea domnind în tótă splendórea şi vigórea lor? Nu este un fenomen de cel mai mare interes a studia cum într'uă societate inzestrată cu uă constituţiune din cele mai liberale, ingrădită cu tóte garanţiile, să vedem abusul,

nedreptatea, violența și apăsarea dând pept voinicesce cu dreptatea și cu legea și ingenuchindu-le la pământ? Ignorența poporului, prejudețele și puterea cădută în mânele ómenilor trecutului ne esplică ele îndestul starea lucrurilor? Nu este óre timpul să ne întrebăm ce viitor își prégătesce națiunea română? Economistul, moralistul, omul de stat, profesorul, preotul prégătesc ei generațiunile cele noii la viața la care Europa a conviat România? Ce facú ei pentru a inspira poporul iubirea legalității și a dreptății, pentru a'í inspira ură și desgust în contra hatărului, abuzului și ciocoismului? Facú ei pentru întărirea religiei, a familiei, pentru respectarea proprietății și siguranța individului ceea ce a făcut Șincai, Petru-Maior, Lazăr, Vladimirescu, Cămpinenii, Bălcescu și boerii cei vechi pentru desceptarea simțului național! Unde este propagarea prin graiú, prin scris și prin faptă? unde este sanctiunea morală, când vedem pe cei care practică imoralitatea și calcă legile în picioare, temuți, stimați și onorați pretutindenii!!

Daca într'aceste câte-va pagine am isbutit a vă face să urăți măcar un moment nedreptatea, daca am isbutit să vă fac să cugetați măcar un minut la greutatea contribuabilului la starea lui nenorocită și la ușurința cu care se aruncă banul muncit în cheltueli zadarnice și vătămătore; daca am rădicat în sufletul vostru dorința do a se aduce un remediú acestor rele, sunt cu prisos satisfăcut. Vie cei vrednici a străbate acéstă cale, a o lumina și a ne arăta limanul.

PARTEA A SIEPTEA.

TREI ANI ÎN ROMÂNIA .

SAU

CORRESPONDENȚA ONORABILULUI

BOB DOWLEY.

1876.

I.

Sunt vre uă trei săptămâni de când curierul imi aruncă pe sub pörtă un plic. Epistola ce conținea era iscălită de amicul meu Dobson & Scrope, unul din cei mai renumiți editori tipografii din Old Square W, E. Cuprinderea ei era următórea :

„*Dear Sir, (*)*

„Prea onorabilul(**) Bob Dowley imi propune editarea alăturatei scrieri. Condițiunile selesunt atât de generóse, în cât mi-ar părea rău, fórte rău, să'mi scape din mână uă afacere așa de grasă : imi lasă tot beneficiul primei edițiunii de cincideci de miide esemplare, — un câștig net de cincisău șese miide lire. Nu pot însă să nu am óre-care esitațiunii, când vėd că lauriilui Palgrave, lui Baker, lui Sir John Franklin, al lui David Livingstone și mai cusémă, acum în urmă, al întrepidului Filias Fogg, de la Trawelers Club(***), care sub inteligintea di-

(*) Inbite Domnule.

(**) *The most honorable* (prea onorabilul) este calificativul ce se dă acelor cari, prin drept de moștenire, au să devia într'ua di lordii membri al Camerei de sus.

(***) Clubul Călătorilor.

„recțiune a d-lui Jules Verne, a încungiurat pământul
 „in mai puțin de opt-zeci de zile, opresc pe toți
 „compatrioții mei d'a dormi. Numărul turiștilor spo-
 „resce într'ună progresiune așa de spăimântătoare, în
 „cât ei au ostenit téscurile (*) lui Murey și lui Mac-
 „millien cu tipăririle relațiunilor lor de călătorii.

„Cartea ce mi se propune să editez tractează despre
 „România. Ca unul care ai ocupat acolo funcțiuni i-
 „nalte, imi închipuesc că trebuie să cunosc oamenii și
 „lucrurile despre care este vorba. Așa dar 'nainte de
 „a mă decide să public, aș dori să știu deca apre-
 „ciările nobilului scriitor au vreună valoare, și deca
 „ună traducțiune în limba Română ar avea trecere.
 „Sunt dispus a plăti traducătorului, pentru întâia e-
 „dițiune, câte trei pence (**) de esemplar.

„Primesce, etc.

Iscălit, Dobson & Scrope.

De și în ziua de astăzi nu este un cuvânt de a
 cunósce țera fiind-ccă ai fost în trebile Statului; dér,
 în considerațiune că citirea manuscriptului m'a făcut
 să aflu lucruri despre care nu aveam nici ună idee,
 am respuns amicului meu într'un mod favorabil și
 îndemnător.

Cât pentru traducțiune, mi-am ținut : pe timpul a-
 ceștia de abundență în dări și de lipsă în recolte,
 cinci-spre-zece mi de lei nu sunt de lepădat, și am

(*) Murey și Macmillien sunt cei mai mari editori ai scrierilor de
 călătorii.

(**) Trei-zeci bani aproape.

luat asupra'mi de a traduce în Românesce scrierea
prea onorabilului turist, intitulată :

Three yars in Rumania

adică

(Trei ani în România).

Acum testul engles precum și traducțiunea în românesce se află sub puternicile machine ale domnului Dobson & Scrope din Old Squar. W. E. și în curând se va vedea la gîmurile librarilor : două frumoase volume octavo, tipărite cu garmont, pe chîrtiă velină, edițiune de lus, ilustrată cu mai multe portrete d'ale ómenilor nostri politici.

Sciū că părintescul guvern sub care avem fericirea să trăim, — Dumneđeū să ni'l țîă! — ne face noē, bieților scriitori, uă concurința crâncenă cu înalta și mult eleganta prosă a doctului domn Lascar Catargiu, și cu cuvintele pline de lealitate și de patriotism rostite pe la gare de vitézul și mult vestitul în rēsbóie general Florescu, — bucăți de literatură, pentru citirea căroro mulți sunt chiar generos resplátiti cu din casa Visteriei —; sciū asemenea că mulți sunt obligați, vrënd nevrënd, să citescă prosa oficială și oficiósă și prin esecuțiuni de dorobanți și vătășei, să facă plata abonamentelor.

De aceea, spre a nu vė amăgi cu marfa ce voesc să vënd, vė prevestesc că ea nu are nici aprobarea, nici simpatiile guvernului. Mărginindu-mė dar a vė da aici numai câte-va fragmente din opera lui Bob Dowley, vė promit că totul va fi conform cu proba acésta, pentru care nu vė cer, nici un ban mai mult, de două lei.

II.

Lordiei sële (*) Vice-Comitelui Winkle

London

București 1875, 9/18 Maiu.

120. Park-lane.

My Lord,

Nu mai rămâne îndoelă : serviciul nostru postal a ajuns la perfecțiune. Onóre Lordului Manners (**)! Scrisórea vóstră din 24 iuliu cu simpla inscripțiune *To Dowley Esq.* fără indicațiune de conținent, fără nume de țeră, fără nume de stradă, după ce s'a plimbat câte-va zile prin biurourile postale ale Regatului Unit, priimind de la fie-care câte uă mică notiță pe plie, m'a dibuit în București capitala României, la Grand-Hôtel Brofft, calea Mogoșóei, piața Teatrului Național, unde plătesc locuința, mâncarea, încălditul și luminatul mult mai scump decât la Clarendon-hôtel (***) .

(*) To his Lordship (Lordiei sële), se dice în scris și în vorbă când se adresază cine-va către un lord membru al Camerei Lordilor.

(**) Ministru postelor care a adus cele mai însemnate îmbunătățiri serviciului postal.

(***) Otelul cel mai scump din Londra, frecventat numai de aristocrația indigenă și străină.

Trăesc' sunt sănătos și, spre semn de recunoștință pentru buna suvenire ce'mi păstrați, mă voiŭ sili a satisface dorința ce aveți de a cunoșce ómenii cu cari trăesc și țera în care diceți că m'am rătăcit, fără să las măcar un fir de mătase în mânele vre unei Ariadne.

Orașul în care mă aflu nu sémănă cu cele ce ați putut visita în numeroșele vóstre călătorii. Închipuiți-vă, uă populațiune de uă sută-cinci-șeci de miľ de suflete respândită pe uă câmpie în care lesne ar încăpea peste un milion de locuitori. Casele, împrăștiate fără nici uă regulă, sémănă cu petrele aruncate uă dinióră de vestitul Cadmus. Fi-va óre destinat acest oraș să devie într'uă di uă capitală mare și vestită în lume, de a coprins ea atáta mar de pământ? Cine va trăi va vedé! D'uă-cam-dată Bucureșcii aŭ ceva rudimentar. Prin mahalale casele cele mai multe sunt cu un singur rând; pe ici pe colea se vede câte una mai înaltă, care 'și arată învelișul de tinichea albă printre frunțele copacilor, par'c'ar fi ciocul unui pui care sparge găócea ca să éasă la lumină. Ele sunt despărțite unele de altele prin maifdanuri, colibi și gropi. Ca să aveți uă mică idee, trebuie să vă spui că câți-va pași mai în sus de unde locuesc este Palatul Princiar care cu grădina, cu curtea și cu garda domnescă, coprinde în fața stradei principale ca la uă sută de yardi(*); érá d'aci încolo se întinde un gol de uă lngime cel puțin înduoită. Uă curte mare, de vre-uă șeci acre(**), în fundul căreia se află uă

(*) Aprópe 50 de stánjeni.

(**) Peste opt pogóne.

casă ruinată, care, se ȳice, că acum câțȳi-va ani ar fi fost casa unui boer fôrte mare.

Dupe ferestrele salonului meũ, ochiul strãbate, printre case și pe d'asupra streșinelor, pênã la Cotroceni, — cale de mai multe mile, — uã mãnãstire cãrpitã și transformatã în reședințã de vërã a Principelui de Hohenzollern. Stradele sunt strẽmte și in-tortochiate. Se vede cã o sã trecã încã mult timp, fãrã ca ele sã pôtã lua uã direcțiune mai regulatã și mai puțin neplãcutã la vedere.

— Ce sã facem? imi ȳicea mai deunãđi cine-va, nu este remediũ la acẽsta; fiind-cã unul sub pretext cã 'și schimbã ușile și ferestrele, își rezidesce bucatã cu bucatã casa care cãdea, aședãnd'o tot pe temeliele cele vechi; de și acẽsta este în contra prescripțiunilor fôrte precise ale legelȳi pentru alinierea și lãrgirea stradelor. Poliția vede și tace, pentru cã proprietarul este deputat din majoritate și trebuie cruțat; alt-fel d-sa se mânãie, și te pomenesci cã votãzã în contra voințelor ministeriului. Un altul, sub cuvânt oã are sã spoescã și sã zugrãvescã, trage uã perdea de scãndurȳi, din dosul cãreia își face casã nouã. Municipalityatea vede și tace. Ce sã facã? Proprietarul este alegãtor, și de nu i s'ar face pe plac, te pomenesci cã la alegeri se duce de'si dã votul candidatului opozițiunei. Altul, de și zidesce din temelie, dar mai scôrte uã burtã în ulițã, cãci el este rudã, amic, asociatul vre unui ministru, seũ al vre unui Camorist și catã sã profite de împrejurãri.

Cu chipul acesta, stradele, în loc de a se mai

lărgi și a se îndrepta, se stâmbéză și se strim-
téză.

Rărimea caselor este uă împrejurare norocită, fiind că altfel, nu sciū deū, cum ar trăi bieții creștinii a-dăpați cu apă din Dimboviță și resuflați cu aer din canal; intoxicațiunea și asfixia ar fi generale.

D'asupra orașului, un cer transparent sticlă; trec luni întregi fără să veđi cel mai mic fulg de nuor. In miđlocul boltei albastre stă tótă ziua sórele a-térnat ca uă lampă care te dogoresce și te orbesce; nóptea firmamentul pare bătut în cue cu gămălie de brilliant. În țera nóstră nu avem ideă de un ase-menea cer. Când vii din Anglia ți se pare că intri într'uă sală de bal. Véra, căldura te obosesce și te moleșesce, iarna frigul te amortșesce și te ghemuesce. Locuitorii indigeni și străini, cu mine d'impreună, pătimim rău de întinsul registru al temperaturelor, care, pe termometru Farenheit, nu coprinde, mai pu-țin de 120 de grade între maximă și minimă. Nu este rar ca, în interval de câte-va minute numai, să fim espuși la schimbări de temperatură de 15 și de 20 de grade. La Calcuta nu am suferit de căldură cum am suferit aici véra trecută, nici la Spitzberg nu am simțit frigul ca astă iérnă. În timpri de us-căciune, cari țin luni întregi, sórele sécă lacurile și mlaștinele; atunci emanațiunile amoniacale din des-compunerile putride ale miliardelor de reptile, de in-secte și de plante acuatice, trec tóte în plămâni bieților creștinii. Iérna, frigul ține amortit mustul arborilor șése și șepte luni, fără ca uă singură frunđă

să vie să mai sôrbă din atmosferă gazurile deletere ce esū din fermentațiunea necurăteniilor aruncate pe maidanuri și pe malurile Dimboviței. Resuflătorile canalului celui mare, cu fumul ce scot, sémână cu nisce cățiți cu mirodenii esalate din cutia Pandorei. Frigurile palustre domnesc aici tot auul ca nicăiri aiurea, alternând cu vërsatul, cu angina, cu tifosul și cu oftalmia egiptiană. Nu trece an să nu fim espuși la doē sau la trei dintr'aceste epidemii, care lasă mai multe goluri în familii de cât lăsa uă di-niôră vestita ciumă. Registrele stării civile ne arătă pe tot anul un deficit de peste doē mił de suflete, numai în Bucuresci; dér grație ovreilor, nemților și ungurilor cari se cobôră de peste Carpați ca un riū diluvian, nivelul populațiunei nu numai că nu scade, dar se și sue din ți în ți. Numai fisionomia populațiunei se schimbă.

Rare ori poți intëlni aici uă figură sănătôsă și rumenă. Ceea ce numim noi un John Bull, (*) este uă ființă cu totul necunoscută pe stradele Bucurescilor. Bărbații sunt în genere slabi și smoliți; aū un umblet legănat și indolent; femeile sunt, cele mai multe, anemice și bolnăviciose; copiii sarbedi și buhăviți. Când un biet om își permite a trece peste șese-deci de ani, este considerat ca indiscret, și moștenitorilor presuntivi li se recunósce dreptul de legitimă impaciență.

(*) John Bull (Ion Tanrul) este espresinnea prin care Englesii desemnéză pe nn om rumen și bine hrănit, tip destul de numeros în Anglia. *Anglia este patria lui John Bull*, înseamnă că Anglia este patria a omenilor cari sunt în stare prosperă.

Pornirea pe lumea cea-laltă se face aici cu jale și alaiū. Pe încetatul din viață îl îmbracă cu haîne de gală, îl aședă într'un cosciug roșu cu capul pe perină cu vapeluri, îl incarcă într'un car negru, sub un catafalc d'asupra căruia stă în picioare mórtea poleită cu cósă și cu clepsida în mână. De cât va timp este la modă carul cu uă panoplie de cavaler cruciat. El pare a fi destinat cu preferință gradelor superioare ale armatei și înaltei nobilimī. Echipagiul împodobit cu fel de fel de șireturi și de ciucuri, și cu fel de fel de figurī aurite, este tras de patru cai înveliți de sus pêne jos cu postav negru, mânați de pe capră de un vizitiū cu un biciū lung, și ținuți de șese scutieri cu torțe aprinse în mână. Mortul desvelit la chip, cu facia în sus, cu uă fóiă de trandafir în gură, scuturat de petrele pavelii, clatină mereū din cap, par' c'ar protesta, sârmanul, în contra profanațiunei ce i se face. Ast-fel, plimbat în sunetul clopotelor, prin tērg și prin stradele principale, precedat de uă dróia de popi îmbrăcați în odăjdiī, urmat de musica militară, care'l jălesce în cadință din toba mare și din timbane, ajunge la grădina Belului. În urma mușicēi, vin rudele și amicele repausatului, câte patru într'uă birjă, îmbrobodite cu zăbranic negru și cu ochii roșii.

Patru gendarmī călări, în mare ținută, curat îmbrăcați, deschid marșa cortegiului împreună cu coliva, cu panerul cu luminările, și cu capacul cosciugului.

Livrelele róse și pătate, pālăriile scofălcite și soiose, botfortele pline de noroiū și scălciate, dă cio-

clilor un aer mai mult de comedianți, rădicându-le totă gravitatea.

Aflu că poliția ar fi oprit pe morți de a se mai plimba cu musică prin târg; — acésta ar fi uă adeverată îmbunătățire; — dar tot s'a lăsat uă latitudine acelor cu dare de mână. Plătind uă mică taxă, bogații își pot procura plăcerea postumă a unei musicii, silind ast-fel lumea să'i jălască vrând nevrând.

La țără rărimea populației este și mai aparentă decât în capitală. Intindere mare și ómenii puținii; nacerii puține și morții mai multe, condițiunii invidiate în Germania. Sunt județe unde mergi ore întregi, fără să întâlnești uă casă séu un arbore. Proprietății de cinci-spre-dece și de doé-deci de miș de pogóne de pământ cultivabile, care nu aú pe dênsele mai mult de dece séu cinci-spre-dece familii, și de la cari proprietarul d'abia prinde doé miș de galbeni pe an. La munte sunt proprietății de uă intindere de 50 și de 100 de miș de pogóne.

Dupé măsurătórea făcută pe cele mai bune charte, intinderea Principatului Român este, în cifră rotundă, de :

12,100,000 hectare,

din care Muntenia, séu partea d'a drépta Milcovului, are :

6,820,000 hectare,

și Moldova, împreună cu partea din Basarabia retrocedată prin tractatul din 1856, are :

5,280,000 hectare.

Ear după cercetările statistice din anul 1859,

coordonate de Marțian și de d. Ion Ionescu, întinderea României libere nu ar fi de cât de :

11,373,000 hectare,

din care Muntenia 7,328,328 hectare,
și Moldova de 4,045,432 „

Acest pământ se împarte în :

pământ cultivabile 6,280,000 „
păduri 2,233,000 „
și pământ sterp 2,860,000.

Munții Carpați formază totă fruntaria Nord și West despre Austris; vârfurile lor cele mai înalte sunt : în Moldova, Ciahlăul său Pionul 2720 m., și în România mare, Omul său Caraïmanul 2650 m. d'asupra mării.

Orașul cel mai jos este Ismailul, 14 metri d'asupra mării, iar orașul cel mai înalt este Iașiul 318 metri d'asupra mării. Bucureștii sunt la 87 m. d'asupra nivelului Mării-Negre.

Cele-l-alte părți locuit de Români, dar cari nu fac parte din Principat, sunt :

1°. În Rusia.

Partea din Basarabia rămasă în Imperiul rus după tractatul din Paris.

Basarabia rusescă 3,400,000 hectare.

2°. În Austria.

Transilvania 6,600,000 „
Banatul 2,700,000 „
Maramureșul 1,600,000 „
Crișiana 3,000,000 „
Bucovina 1,400,000 „

3°. În Turcia.

Maî multe părți sporadice în Macedonia și în Epir.

Ast-fel că întinderea totală a părților locuite de Români trece de 30,000,000 hectare.

Pământul cultivabil al României din Principat, se împarte în :

Grădini	156,000 hectare.
Vii	83,000 "
Arături	2,340,000 "
Feneță.	983,009 "
Islaz	2,850,000 "
Sărături	346,000 "
Păduri.	<u>2,233,000</u> "
Total	8,991,000 hectare.

Dintr'acest pământ, aproape a treia parte este seú a fost proprietatea statului. El posedă la 1867 :

1,500,000 hectare pământ cultivabil,
759,000 " păduri,

Total . . . 2,259,000 " pământ producător de venit, uă bogăție de care se desface încet încet, din cauza cheltuelilor nesocotite și unei rele chibzuirii.

III.

To sir Alfred Telwell

London

București, 1875, $\frac{2}{14}$ Iunie.

Pall Mall Colton(*) S. W.

Iubite Alfred,

Mă întrebî cum trăesc în mijlocul căpăunilor de Români, și aducându'ți aminte de nenorocitul Ovid înî dîci cu dînsul :

an mihi Barbaria vivendum semper in ista?
Ique Tomitana condar oportet humo?

și mă jălescî ca pe un perdut.

Este de mirare cum noi, cari suntem astă-dî cei mai îndrăsneți călători din lume, cum noi, cari explorăm pămîntul pînă la tôte marginile lui, cum noi, cari cunoscem pe degete locuitorii Sudanului și p'ai lacului N'yanza, suntem atît de rău informați despre țeri și despre popore de cari avem un interes imediat, nu numai comercial, dîr chiar și politic?

(*) Clubul cel mai aristocratic, clubul partidului Tory.

In general credem că Româniî sunt un popor în-
 poiat, aprópe sêlbatic, de un temperament imposibil,
 turburătorî, gálcevectorî, indomptabili, anevoiă de con-
 dus. Eróre mare! Nu am vëđut ómeni mai blândi și
 supuși, mai apatici și mai piloși de cât dênșiî; aș
 puté đice chiar, că le-ar trebui nițel gaz oxidric la nas.
 Când auđi de vre-uă gálcevă, de uă violență, de uă bă-
 tae, sêu de un omor; regulă generală: să nu cauți pe
 făptuitorî sêu pe autori printre indigeni, căci nu'i
 găsesci. Româniî es anevoe din apatia lor; dar, ca
 tóte corpurile inzestrate cu uă mare putere de inerție,
 porniți din loc, cu greú îi mai poți opri. Mulți îi
 cred leneși și slabi muncitorî; adevêrul este că nu
 se pun voios la lucru; dér și când au învins resis-
 tența inerției, te minunezi de lucrarea ce póte face
 un Român într'uă đî. Bulgarul care trece aici de cel mai
 bun muncitor de pământ, nu póte săpa sêu secera
 într'uă đî nici pe jumătate cât póte un Român. Un
 Român sapă într'uă đî opt prăjini pogonești de porumb,
 (33 are) și seceră cincî, pêně la sése clăi de grâu.

Româncele sunt gracióse și plăcute. Au ochi negri
 cari scapără scintei de foc; uă căutătură care încăl-
 đesce ca razele sórelui și pëtrunde ca uă săgétă. Dér
 ca tóte meridionalele, iaú foc anevoe. Nu este rar să
 veđi ómeni îmbătrâniți in oftări de speranțe înșelate
 care se consolă de multe orî nenorocițiî dându'si aere
 de fericire. Cu tóte acestea, decă am crede câte se
 đic, casurile de cădere dinaintea unei toalete de bal,
 unei loje la operă, sêu unei călătorii la băi de mare,
 nu sunt rare. Bărbațiî cei buni și blajini, nu prea

cercetăză despre provenința bogatelor stofe în care se înfășoară frumoșele și elegantele lor soții.

Află dér, amice, că damele de aici poartă rochiile de atlas, de fay și de catifea epinglée, lipite de pulpe, ca pantalonii husarilor, grămădite mototol dindărăt, și cu códă de două coți, botine cu toc înalt de o schiopă, potcovite cu alamă; pălării numai cât podul palmei, legate pe crescetul cocului, și cadogane de uă oca aruncate pe spate; toate acestea aduse de poruncelă *assortis* de la cele mai renumite modiste din Paris. Nu crede dar când îți se spune că ele sunt îmbrăcate cu foi de viță și cu pene de cocoș.

Calésca de Viena cu caș unguresci, cu vizitiu cu cocardă, cu șireturi de fir la pălărie și la cusături, este supremul fericirei elegantelor. Este nobil și de bun ton ca uă damă să se învêrtescă pe șosea, cel puțin de două ori, de la havuz până la rondul cel mare, răsturnată pe un fund de mătase albastră, vênătă séu galbenă; apoi să se cobóre ca să'și târască nițel códa rochiei prin praf, încungiurată de trei patru eleganți, urmată pas cu pas de mândrul lacheu care'i duce manteluța de cinci dramuri pe braț. Și apoi, a casă... Dumneșeu scie cum trăesce. Veđi dar că de parte de a fi sălbatiche damele d'aici, sunt civilisate și încă prea civilisate.

În ceea ce se numesce lumea mare, fie-care casă își are séra de priimire, uă dată pe săptămână cel puțin. Salónele sunt bine mobilate, bine luminate și toaletele cu deoéebire bogate; însă, déca lipsesce vióra care să facă pe mosafiri să sară în cadență, serata

devine plicticósă. Se forméză câte-va párechí prin col-
turi, cele-lalte dame se aședă pentru tótă séra pe
scaune și pe canapele, trâmbă, una lângă alta. Bár-
bații, tineri și bêtrâni, se grămădesc într'ua cameră,
unde, după câte-va minute de conversațiune, poți tăia
fumul de tutun cu cuțitul, și după ce isprăvesc despre
ale ploii și ale sórelui, se împartú prin prejurul a
doé trei mese de joc, urméză cu ochii neclintiți căr-
țile cari cad din mânilé jucătorilor, și sfirșess prin
a admira și critica ore întregi fără să li se urască.

Ast-fel serile sunt tóte prinse, ba încă septemána
nu are destule zile, căci unele sunt disputate. În
serile multiple, ómenii de societate, cum se numesc,
le cutreeră pe tóte; dér când se apropie međul nopții
tóte salónele se golesc în profitul unui singur, cel
mai decorat și mai luminat din tóte, căci într'ensul
tot-dé-una este cadril, valz, polca, supeú și cotilion.
Stăpána casei sveltă, alertă, graciósă și plină de pre-
venințe pentru toții invitații, reușesse a ține lumea
în bună petrecere până la trei și patru despre diuă.
Deosebit de primirile ordinare, mai sunt baluri mari
la vilă și la oraș; apoi revelionu ile de la anul nou,
lăsata-de-sec, zilele de nascere și onomastice ale boe-
rului ș'ale cucónei etc. Atunci porțile curții se închid,
și nici unul din invitați nu mai póte părăsi balul
înainte de a doua-zi, opt ore, când li se mai dá un
mic ospet.

De și orașul este fórte întins, dér nu sciú cum se
face că pretutindeni întâlnesci aceeași lume. Viéta aici
e pe față, nimic nu rămâne necunoscut, și cu tóte

acestea domnesce cea mai mare libertate de acțiune
Lasă lumea să latre, că te lasă să faci ce vrei.

Véra, lumea mare, damele mai ales, plăcă în străi-
nătate, la Ems, la Spa, la Vichy, la Carlsbad, etc.
Se așteptă cu nerăbdare și cu neodihnă luna lui Mai, ca să meargă să se îmbăeze. Mă opresc aci, cum țice povestea vorbi italianului :

ho spesse volte piu d'una lingua in bocca.

După recensemântul din anul 1859, populațiunea
Principatului Român s'ar urca d'abia la :

3,864,848 de suflete { 2,400,952 dincóci de Milcov.
1,463,996 dincolo de Milcov.

Din care { 1,995,861 bărbați.
1,868,987 femei.

Clasați pe religiuni sunt :

3,652,968 Creștini ortodoxi de ritul Oriental.

100,880 Creștini de diferite rituri.

109,000 Israeliti.

2,000 Mahometani.

Însă cei mai mulți din scriitorii cari s'au ocupat
cu cercetări și cu lucrări statistice, arată uă popula-
țiune mult mai mare. Unii merg până a țice că trece
de cincii milioane. Eă, de și sunt dispus a crede că
recensemântul din 1859 este greșit în minus, nu pot
fi autorizat de nimic a supune că țifra populațiunei
să pótă trece mult peste patru milioane. Cercetările
asupra emigrațiunilor plugarilor Români peste Dunăre
și asupra cărților stării civile, fac a crede că, deca

de câți-va ani populațiune se mănține la același nivel, este numai prin mișcarea populațiunilor de peste hotar, prin emigrațiunele din afară.

Pe tot anul intră în România . . .	105,000	streini
din cari es numai 80,000	80,000	„
ér cei-l-alți.	25,000	„

rămân în țără și numai prin ei se mănține nivelul populațiunei.

Dintr'acești 25,000 străini, ca la 8,000 sunt Unguri și Români din Austria, vre- 2,000 de diferite naționalități occidentale, Germani cei mai mulți, și 15,000 sunt Israeliți alungați din Ungaria din Galitia și din Polonia.

De și împrejurările politice, precum și prejudețele și fanatismul religios al ovreilor, fac ca uă constatare esactă a populațiunei ovreesce să fie foarte anevoe și chiar imposibil, dar nu póte fi indoelă că astă-đi numărul lor trece peste 400,000 suflete, fără a tăgădui sporirea continuă din an în an prin nasceri și mai ales prin sosiri noi.

Dér, aproposito de ovrei, am primit o scrisóre de la veru-meu Pady. Scií că se însoră și trece din fellow al universității de Oxfort, paroh la biserica de la Truro, uă cură de uă mie lire, plus casă și grădină. În scrisórea prin care imi face cunoscută acéstă plăcută scire, se crede dator, în calitatea sa cea nouă de împăciuitor al omenirei, să'mi dea să citesc cincí lungi pagine de bociri și de tânguirí asupra nenorocirilor Israeliților. Ai crede că cruđimile la cari Faroni supuneaú pe acest păcátos ném, eraú nimica pe

lângă ale Românilor. Cetind scrisoarea lui, ai crede că aici li se scóte dinții și măselile, mai rău de cum le făcea bunul nostru Rege John; că sunt jăfuiți, precum îi jăfua Henric III; că sunt jupuiți și spintecați ca în timpul lui Richard; că în fine îi ard, ca în Spania și în Franca, în timpul lui Carol VI. După dânsul Bucureștii și Iașii merită să fie tratate ca Ierichonul și Laisul, și că Români ar trebui risipiți și spulberați ca semințiile Samariei și Sichemei.

Nimic din toate acestea. Ovreii nu sunt nici goniți, nici jăfuiți, nici insultați, nici bătuți, nici tăiați în bucăți; din contra, pot dice că ei trăesc aici mai bine de cât în oricare altă țără. Dovada cea mai bună este că se înmulțesc, se îmbogățesc, și că nu se duc din Rumânia.

Aci e locul să dic împreună cu Metastas :

Chi sta bene non si muove.

Nu numai că nu se duc, dér vin, vin mereu cu duiumul, ca ua undă, din țările acelea a căror guverne se dau de protectorii lor, și unde se vede că nu prea pot trăi, de vreme ce fug d'acolo.

Să nu se mai îngrijescă Europa și America, nici vărul Pady de sórta ovreilor din Rumânia. Sunt toți în pěr; nu lipsesc séra și diminéța nici unul la apelul nominal; sunt sănătoși, mai sănătoși de cât Români. pentru că se hrănesc mai bine, au locuințe mai bune și pentru că meseriile la cari se aplică nu sunt așa de ostenitoare ca acele îmbrăcișate de Români; mortalitatea este mai mică și naserile mai numeróse de cât

la Români. Se poate dice că trăesc ca în sinul lui Abraam' Vin aici săraci lipiți, și în câți-va ani se îmbogățesc. Tótă bogăția este în mâna lor. Arendașul, plugarul și meseriașul Român, a ajuns a munci numai și numai ca să sporască capitalul bănesc al ovreilor. Adevărul este că nu prea sunt iubiți; dér aș voi să'mi arate vărul Pady uă țără în lume, fără a escepta pe Anglia, unde acest nēm să se fi bucurat de uă mare stimă și de uă mai pronunțată afecțiune? Óre cuvintele *juiŝ, judeă, jud, iaudi, iuden* aũ uă accepțiune mai favorabilă și mai puțin ireverențioasă de cât dicerea *jidan*?

„— Ce ați dice óre dumnévoastră, mă întreba uă dată un Român, déca în iubita vóastră Anglie, atât de civilisată și de desbrăcată de prejudețe, unde toleranța religioasă, politică, filosofică și chiar cea socială, aũ ajuns la culme; ce ați dice, déca v'ați pomeni în câți-va ani cu cincî milioane de ovrei, de unde nu aveți decât 46,000, adică, ca în loc de a avea 1¹/₄ la mie, ați avea 150 la mie? ce ați dice, când cu chipul acesta, a șésea parte a populațiunei vóstre ar aparține unei patrie străine? Ce ați dice când numărul acestui nēm, care nu vorbesce nici limba vóastră, nu are obiceiurile vóstre, nici sentimentele, nici aspirațiunile vóstre; care nu are nici legăturî de ginte, nici de religione, nici de istorie cu voi; care, fără cea mai mică afecțiune, fără nici uă umbră de devotament pentru patria vóastră, ar cresce pe tot anul cu 3 séũ 400,000 suflete? Ce ați dice când ași adăoga că acești venetici vë desprețuesc limba, obiceiurile,

naționalitatea; că ei se consideră aparținând unei națiuni vecine, de care, cu cuvânt său fără cuvânt, vă temeți; ale cărei idei și tendințe, manifestate pe față și în toate ocaziunile, v'au fost și vă sunt ostile? Un nem care, în cas de vre-un conflict național, ar deveni ante-garda cuceririi? Ce ați dice când ați avea o asemenea populațiune, care, în or-ce cas de dificultăți politice său sociale, recurge la străini. și provocă intervenirea lor în afacerile vóstre; ómeni fanatici, superstițioși, intoleranți și rău voitori, care prin tendințele, prin obiceiurile și prin aspirațiunile lor, devin samsarii și propagatorii tuturor corupțiunilor? Mai adaogă încă că acești ómeni, esercitând numai profesiunile care le permite să pótă consuma, fără a produce, care caută să trăiescă pe spinarea și munca bravilor englesi, prin tot felul de tentațiuni și șarlatanii? Te întreb, încă uă dată, ce ați dice voi de acele cincă milióne de jidani, când ele ar amenința să devină dece milióne peste dece ani? Ce ar dice mai cu sémă ómenii de stat, umanitarii și clergimanií voștri, despre uă asemenea spăimântátore invasiune?"

Îți mărturisesc că nu am găsit cuvinte cu cari să răspund, dar am scris vėrului Pady și aștept să'mi trimită argumente.

Îmulțirea Ovreilor în România este atât de invederată, încât nu este trebuință a recurge nici la condicile stării civile, nici la recensiuńi. Nu avem decát să trecem printr'același oraș său mahala, la interval de un an său duoi, spre a vedea cum se întind ca pecinginea din ți în ți; cum, pe acolo pe unde, cu

un an mai înainte, nu se pomenea de ovreii, prăvăliile românesce au fost înlocuite cu dughene ovreiesce pline de marfă proastă și mincinosă; cum prin acele locuri nu mai poate trece creștinii fără a fi insultați de copiii ovreilor; cum își fac rugăciunile religioase în mijlocul stradei, oprind circulațiunea; cum totă ovreimea aruncă trecătorilor creștinii căutături fiorose.

Dinaintea acestei copleșiri, Românii speriați stau înmărmuriți și resemnați; totă apărarea lor se mărginesc în a nu le acorda drepturi politice. Eu mă întreb deca, în locul Românilor, noi Englesii wigs și tory, radicali și feniani, catolici și protestanți, patrioți și cosmopoliți, am concede la pretențiunile lor de a fi primari, alegători, deputați și lordi?

Dău? mai că nu așa crede.

Trebue să'ți spun însă că Românii fac uă mare distincțiune între ovreii Spanioli și ovreii numiți Nemți și Lehi; nu se tem de cei d'ânteiu pentru că nu sunt prea numeroși și pentru că obiceiurile și tendințele lor difer de a celor-l-alți, al căror număr sporesc pe tot anul.

Populațiunea indigenă se împarte în :

684,168	familii de	plugari,
45,315	"	artisanii,
30,417	"	neguțătorii,
25,000	"	funcționarii,
10,000	"	preoții,
6,000	"	profesori și învățătorii,
300	"	medici,
320	"	avocații,

De report. 801,520

Report	801,520	
	200	" móşe,
	150	" hirurgi,
	95	" farmacişti,
	74	" senatori,
	153	" deputaţi.

802,192 familii plus 9,000 călugări şi călugăriţe
peste tot aprópe de 4,020,000 suflete.

Deosebit de acestea, mai sunt Români :

În Basarabia rusescă	500,000	suflete.
" Transilvania	2,115,000	"
" Bucovina	513,000	"
" Banat	1,200,000	"
" { Macedonia }	500,000	"
" { Epir }		

Aprópe de 9,000,000 de Români. Sunt autori cari fac numărul lor la 11,000,000. Ei au dreptate, deca-
ţin sémă de Români de pe malul drept al Dunărei,
din Sêrbia şi Bulgaria, unde trec necontenit, fiind-că
găsesc pământ mai eftin şi imposite mai uşóre, pre-
cum şi de cei din comitatele Unguresci.

Români sunt poporul cel mai frugal ce am vëdut.
Un muncitor care sapă tótă ziua de dimineţa pêne
séra, se hrănesce cu legume ferte în apă cu doë fire
de cépă şi cu uă bucată de mămăligă uscată. Indienii
şi Arabii nu sunt mai sobri decât dênşii. Acei cari
cad la patima beţiei nu pot resista mai mult decât
patru séu cincî ani. Clima nu comportă uă mâncare
mai substanţiale, nici bëuturi prea tari. Cred însă că
clasele muncitóre ar avea trebuinţa de uă hrană mai
substanţiale; sănătatea şi temperamentul lor s'ar re-

simte în bine. Biserica le impune aproape 200 de zile de post pe an, în care nu li se interzice numai carnea, dar și laptele, untul, ouăle și chiar peștele.

În anul 1871 s'a consumat în tot Principatul Român :

149,000 boi, vaci și bivoli,
 9,500 viței,
 78,000 oi, berbeci, capre și țapi,
 282,000 miei,
 61,000 porci.

După starea de inferioritate a vitelor, nu se poate socoti mai mult de 30 până la 40,000,000 kilograme, (*) cel mult 8 sau 10 kilograme de carne de fiecare om, (**) și de vom ține seamă că cea mai multă carne se consumă la orașe, putem zice cu certitudine că plugarul nu consumă nici douăzeci de kilograme de carne de familie. Cu câțiva ani înainte, tot țăranul avea, duminica cel puțin, oia cu găina la foc și porcul gras la crăciun; astăzi impositele prea grele pentru dânsul nu'i mai permit să hrănească puiul de găină, nici porcul pentru dânsul și pentru copiii lui, ci este silit să'l ducă la târg, căci perceptorul îl așteaptă acasă cu putere de execuție.

O să îți se pară straniu când țăoiu spune că poporul pe care îl crezi sâlbatec și barbar, eă îl consider, în generalitatea lui, de uă potrivă cu popoarele cele mai deștepte și mai luminate din câte am văzut. Este adevărat că Româniă nu aă dat până acum lumei

(*) 600,000 până la 800,000 cântare seă 66,000,000 până la 88,000,000 funți.

(**) 16 seă 20 de funți.

un om de geniū, nu s'aū distins prin vre un cap-d'operă, séū cu vre-o descoperire în arte, în sciințe, séū în meșteșngurī; este adevărat asemenea că ei nu aū rēsultat în lume numele vre unui învățat séū vre unui filosof, că nu aū încă adevărații doctī, ființe de acelea cari consacră tótă viața lor unui studiū arid, împingēnd cercetările și investigațiunile pēnē la cele mai din urmă limite; dér acēsta urmēză să fie atribuită circumstanței că sunt un popor cu totul nou în viața intelectuale; că sunt puținī ani de când aū început a urma universitățile și scólele speciale ale Europei; în fine că de scurt timp aū început a avea scoli regulate. În general, sunt fórte inteliginți. Rar poți găsi între dēnșii, fie în orașe, fie la sate, ceea ce se numește un idiot, un stupid, un imbecil séū un prost.

Cretinī nu există între Romānī; de și aū gușați pe văile Rucărului și ale riului Dómnei, dér aceștia nu pot fi comparați cu cretinīi din Valais și din Aost. Gușații din Muscel își caută fórte bine singurī de afaceri și de daraveri. Glasul le este alterat, dér spiritul lor este liber.

În conversațiune și la petreceri, Romānīi sunt deșteptī și plăcuți. Cu puțină învățatură devin fórte buni advocați; escelēză în medicină și chirurgiă. Fără a voi să'ī compar în sciință cu medicīi și cu chirurgīi cei mari ai Europei, îndrāsnesc a dice că le pot ține pept în diagnosă și în operări din cele mai dificile și mai delicate. Acei cari s'aū dat la studiile ingineriei aū reușit fórte bine și mulți dintr'ēnșii sunt

căutați de concesionari și de întreprinzători de lucrări de drumuri de fer, de porturi și de canale de apă potrivă cu inginerii experimentați aduși din Franca și din Anglia.

În general Românii au apă mare înlesnire la vorbă. În Camera lor am auzit oratori cari ar face onore parlamentelor celor mai vechi. Cât pentru poporul de jos, o mai repet, nu cunosc țeran plugar mai deștept și mai lipsit de prejudețe ca țeranul Român. Presiunile, jăfuirile și maltratările prin cari au trecut și trece nu au putut să-l prostescă; și deca civilizațiunea s'ar cântări dupe cătimea de inteligență respândită asupra poporului întreg, nu așa sta la inducerea a proclama pe Români unul din popoarele cele mai înaintate ale Europei.

IV.

Doctorului Murton Esq.

Devon

București, 4/16 August 1875.

Eddystone Lighthouse.

Iubite Doctore,

Mă întrebî dacă am întălnit p'aici pe bolnavul dumitale de la Băile de la Elgoland; în adevăr am adesea acéstă norocire; el de și din provincie dar vine foarte des în București unde se află chiar acum; locuesce într'un otel cu mine; îl întălnesc mai în tóte țilele în sala de mănăcare. Ne salutăm dar într'atăt se mărginesc relațiunile nóstre. Trebuie să scii că acest domn este uă persónă importantă, unul din deputații cei mai influenți ai majorității, urechia cabinetului cum am țice; glasul său puternic acopere discuțiunile și face să înceteze sgomotul: Când strigă el: *jos copii!* toți deputații majorității cadă la pământ, și când sbiară uă dată: *sus copii!* toți se scólă ca un singur om. Ministrul nu póte fără el. Este nedes-părțit de amicul său Baronul de Fluman cu care îl vedeam la Otelul Turnul și Elephantul când eram la

Copenhaga. Acest Baron dupe cum am înțeles este un umanitar mare; a cărui vis favorit este de a face ca această țară să se civilizeze și să se îmbogățescă într'ună clipă. El esplica deputaților din majoritate teoria: cum se împace interesele generale ale Statului Român cu interesele sale particulare, fără paguba nimenui și în câștigul tuturilor; și pentru această invențiune nu cere decât un mic comision.

Nenorocire însă că are un antagonist, un concurent în marele financiar Gheșefstein care propune unificarea tuturilor datoriiilor publice și private. „Aveți fel de fel de datorii, dicea el mai deunădi, la un din mesele de la Broft, unde se adună mai mulți ómenii politici: aveți datoria Stern, datoria Oppenheim, podurile de fer, linia Giurgiu, domaniale, renta &&&, fie-care datorie cu deosebit tip, aveți de 6, de 7, 8, 9 și chiar de 10 0/0 pe an datorii pentru serviciul cărora bugetul a ajuns să fie încărcat cu aprópe 50 de milióne pe fie-care an. Nu ar fi óre mult mai frumos să aveți uă singură datorie consolidată și limpede, nu ar fi mai demn să aveți un singur tip, nu ar fi uă adeverată glorie să vedeți în tóte diminețile în diarele financiare cuvintele: aseră renta Română s'a închis eu 52 cu 55 sau chiar cu 50 și înscriind datoria într'ună singură carte mare a datoriei statului; ați scăpa de uă mie de încurcături? Pentru acest serviciu eu nu v'ași cere decât un mic comision de 20/0 cu uă juisantă de duoë séu trei luni.“

— Nu înțeleg, răspunde unul din convivi, nu înțeleg care ar fi avantajul unei asemenea operațiuni.

Am spori capitalul și atâta tot. În loc de uă datorie de 500 de milioane, am avea una de 1000 de milioane, seû de un miliard, și în loc de a avea nisce datorii cari, prin amortisare, aû să înceteze una câte una la 1876, la 1880, la 1886, la 1890 seû la 1891, am avea uă datorie de duoë orî mai mare și care nu s'ar stinge nici uă dată. Eû numai atunci ași înțelege uă conversiune, când Statul ar găsi a se împrumuta cu uă dobândă mai eftină, cum s'a făcut și în alte țeri; adică când Statul ar plăti serviciul anual al datoriei publice 40 seû 45 de milioane, în loc de 50 de milioane, rămându'î câte-va milioane pentru cumpărare de rentă cu care s'ar micșora datoria. Conversiunile numai atunci sunt bune, când este pletoră de bani, iar nu când banii sunt rari și scumpi.

— Așa este, respunde capitalistul, dér dumnéta nu îți sémă de lustrul ce s'ar da creditului Român în Europa și de considerațiunea ce ar câștiga în lumea financiară.

— Nu'ți mai bate capul cu dumnélui, strigară în cor cei-lalți óspeți, este un om ruginit. Dér spune-ne, cređi că ar rămâne un beneficiu dintr'acéstă transformațiune pentru grupul fundator, și la cât cređi că s'ar urca participarea fie-căruia din noi?

— Daca tréba va fi bine condusă, respunde financiarul, trebue să lase cel puçin 1 0/0 de repărțit, ceea ce revine cam la opt seû noă milioane.

Conviviî se uitară unul la altul, se sculară, și formați în grupuri, șoptiră încet, ast-fel ca să nu se pótă aúdi ce vorbeau. Tot ce pot spune este că nu vorbeau românesce.

La uă altă mesă, un domn gros cu favorite albe lungi pînă la brău, arăta unui alt grup de óspeți, cum, măsurând din întemplantare marea în lung, în larg și în adîncime, a descoperit că nimic mai lesne de cât a transporta Odesa, Trebizonda și Constantinopolea, la Ibrianu, trăgîndu-le ca pe roțile. Cu un craion de aur în mână, pe un petic de hîrtie, le demonstra, precum doă și cu doă fac patrî, că lucrul se pôte face numai cu un vot al camerei și cu 100 de mil de acțiuni de câte doă-deci lire, garanție 8 % și amortisare îndestulătoare. În fine le dovedea că ar rezulta peste deuce milioane a se repărți între tovarășii și aprobatori, deosebit de avantajie ce ar presenta cestiunea de civilizațiune, de progres și de glorie pentru țără și pentru guvern.

— Dér nu cređi dumnéta, domnule, đise unul, că, în loc de a aduce pe Odesani pe Trapezondiani, și pe Tarigrădeni la Ibrianu, ar fi mai lesne și mai cu minte să căutăm a face mai multe inlesniri comerciului porturilor nóstre după Dunăre. Să căutăm să facem din Turnu-Severin, din Giurgiu, din Galați, nisce întreprinderi ale Europei și ale Orientului, desfășurînd vămile pe mărfuri și pe produse.

Cei cari ascultaseră cu mai multă atențiune și cari se convinseseră de eficacitatea lucrului, de necesitatea politică ce le impunea pozițiunea geografică și patriotismul lor cel luminat, se sculară toți ca un singur om, spre a se duce să vorbescă la locurile competente în favorul măreței și patrioticei idei de port la Ibrianu. Rămaseră împetriți când un domn de la

uă altă masă care ascultase totă conversațiunea, se apropiă de grup, și le șopti la urechiă că ar fi prea târziu; căci împrejurările politice cer să se dea uă altă direcțiune spiritelor.

— Să cercetăm deca nu ar fi uă combinațiune mai bună, deca nu ar fi mai politic să le trasportăm toate la Custenge.

— Bravo! strigară cu toții. Veđi asta ideă!

La Grand-Hôtel Broffit fie-care mescioră de patru tacămurī, își are specialitatea sa.

Dér de câte-va zile totă atențiunea este țintită asupra unei mese cu cincī tacămurī, unde a apărut un om cu adevărat straordinar, un om de o mare concepțiune. Spiritul său coprinde, într'uă singură dătătură de novod, toate operațiunile economice, sociale și financiare ale unui Stat. Vestiți Godillot, Strusberg, Ambron, nu'i ajung nici la glesnă. El cere un fôrte mic comision; se îndatoréză să găsescă, trei zile după ratificarea Camereī, uă Companie care să ia asupra'i toți munții cu sare, exploatare, consumațiune și esport, cu un mic adaos la gabelă. Priimesce să se însărcinesc cu vămile, import și esport; făgăduesce să aplice sistemul de regie la pescării și stuhării, la moșiile Statului cu păduri și cu gerenți cu tot; timbrul și înregistrările; postele și telegrafele; în fine făgăduesce să ia asupra'i toate dările directe și indirecte cu Visterie cu tot, oferind chiar un spor de 5 0/0 pentru termen de 99 de ani. Pentru acest sfirșit se obligă a depune și cautiune de un milion.

— Și de ce nu, mă rog, — dicea el unui depu-

tat, om cu mare greutate în partidul democratico-liberalo-conservatoro-dinastic, dér care tot mai avea ore-carî nedomiriri, și îi făcea nisce mici obiecțiuni, — de ce nu? N'ai vădut dumnéta cum compania Indiilor a stăpânit atâta mari de ani uă sută doă-deci de milióne de suflete pe care i-a îmbogățit și i-a procopsit? nu scii cum Genovesii, un pumn de negustori, fără arme, fără nimic, au stăpânit atâta vreme, numai prin comptoare, Marea-Ioniană, Archipelagul și Marea-Négră?

Și mai adăoga :

— Dar fără a merge așa de departe, să ne oprim la oțcupcii francesi, așa numiți fermieri generali. Ce erau ei, mă rog, alt de cât, pe un picior mai restrîns, ceea ce propun eu astăzi pe uă scară mai întinsă, — uă instituțiune de ordine și de conservare în cel mai mare grad, uă instituțiune eminaminte dinastică? Dovédă că a trebuit să viă 'anarhisti, pantalonari, antidinastici, republicanî ca s'o dărâme! au dat'o jos, pentru că alt-fel nu ar fi putut să isbutéscă să restórne dinastia și tronul Burbonilor. Dumneavóstră ați inaugurat un regim nou, trebuie să'i dați base bune, să'i puneți proptelele pe care să se rađime, trebuie într'un cuvânt să căutați să aveți pe tótă lumea în mână, căci alt-fel cădeți de vă rupeți nasul.

— Dar, domnule, mi se pare că suma de 5 0/0, adică 4 1/2 milióne pe an, ar fi un folos neînsemnat pentru un privilegiu atât de lung, un véc întreg!

La acéstă observațiune, unul din óspeți, sculân-

du-se indignat, și se marelui om care se gătea să-l facă să înțeleagă :

— Lasă, domnule, nu-ți mai răspunde. El nu înțelege asemenea operațiunii, și n'o să priceapă niciodată calculele intereselor compuse, și cum Statul beneficiază cu 616 milioane în timpul concesiunii.

Toți cei-alți sculându-se de la ~~mesă~~ încântați și pătrunși de veritatea ~~espunerilor~~, se sfătuiră între dânsii câte-va minute într'un colț, apoi plecară să lucreze la realizarea planului propus și la întărirea tronului.

Fericită țară! Pe totă ziua sosesc industriali, concesionari și capitaliști aducându-și canale, irigațiuni, distribuțiuni de ape, fântâni, luminări, drumuri de fer în dreapta și în stânga, în sus și în jos, pavele, bănci și parabănci. Cu uă asemenea afluență de generoși făcători de bine, România, trecând din concesiunii în concesiunii nu poate decât să devie în curând un adevărat Eldorado, prin mijlocul căruia, în loc de Dâmbovița, să curgă Pactolul cu toate bogățiile lumii. Acest riu daurit adăpând pe setoșii guvernamentali de astăzi și de mâine, ordinea morale și materiale va continua să domnească în România!

Pe lângă acești argonauți ai civilizațiunii, sbârânesc ca pe lângă un roi, uă mulțime de trântori ovreeși, trântori coconași, trântori samsarași și gheșeftărași, cari es pe totă ziua la lumină, ca ciupercile pe gunoi.

România este pământul făgăduinței. Cea ce se povestesc în uă miă și una de nopți, aici este o curată realitate.

Era, mai acu două anī, un biet ovreiu soios și sdrențuros, care vindea locatarilor otelului jilete de flanelă, cașneurī și tutun turcesc. Ne povestea adesea cum Krachul de la Viena îi înghițise miliónele, nu mai cat te ștergī la ochī, și cum venise să le caute în Bucuresci, dupe povéța unui amic, care i-a indicat România ca uă țără nouă, lesne de splotat. uă țără pe care gheșeftariī 'și-aū pus de mult ochiu, unde își aședă tabăra și își întind lațī. Închipuesce'ți mirarea mea când, mai de unăđī, întêlnesc pe jupân Buhor al meu într'un echipagiū strălucit, frisat și pomădat. Îndată ce m'a đărit, s'a dat jos din droscă și 'mī-a dat mâna cu un aer de protecțiune. 'Mī-a povestit dificultățile și vicisitudinile prin cari a trecut ca s'ajungă unde este astăđī; 'mī-a spus cum a alergat mai multe luni cu limba scósă dupe uă concesiune de furniturī pentru armată; cum făcea zimble când vedea cum îndrăsnețī concurențī cari luaū la licitație pari de ulm, pene de cocoș, fasole, morcovī, cisme etc., cu trei-đeci și patru-đeci la sută mai jos decât ar fi putut el să și le procure, și cum, cu tóte acestea o scoteaū la capêt, și cum realisaū beneficie însemnate. 'Mī-a povestit cum într'ua đī, aflându-se la cărciumă cu un alt ovreiu căruea, spunându'ī că îi este compatriot și cam rudă cu renumitul Strul, s'a pomenit că il ia și'l duce de'l recomandă la un protector puternic. — A doa đī, o minune! lua prin licitație mai tóte furniturile. De unde să'ī dea în gând mai înainte că mucavaua póte înlocui cu avantagiū talpa și tocurile de cisme, și că

bravilor caî ai armatei Române le place cu deosebire fânul muced și orzul incolțit. În două talii s'a împiorogat. Acu are buroû în otelul Brofft, centrul afacerilor celor mari. Trăește ca un bancher; ține apartament în strada mare, caretă, droșcă și sanie, ziua și noaptea; se pòrtă galant, viața i-a devenit lesne și plăcută. Dimineța nu se scòlă înainte de dece; își bea cafeua în așternut pe tavă de argint. Toaleta și două trei vizite intime îi ocupă cel puțin uă oră, două; dejună în toate zilele cu trei patru amici, tineri de modă. Între orele două și trei, acei amici îl părăsesc, se duc pe la biurourile lor respective, căci sunt mai toți în slujbă, atunci îi rămâne timpul d'ași regula socotelile zilei și d'ași face corespundința. Pe la cincî își regăsește tovarășii, face uă plimbare la șosea când timpul este frumos, un wist séu un mic stos când ploă pêne la vremea mesei. Véra pe lună, la Bănésa, la Fere-streû, la Circ, la Rașca, séu la Patzak; iérna, la teatru; dupe aceea, supeû cu lăutrî și chef. Pe la două, pe la trei despre ți, intră, se culcă și adórme ca un fericit. A doua ți el învêrtesce aceeași rôtă a vieței.

Mai acu un an un biet om, nu sciû de era bét, nu sciû de era ostenit, adormise pe uă laviță în grădina publică; când, étă că trece norocul, nalt, mare și chipeș.

— Ce faci acolo? îl întrébă norocul, trântindu'î uă botfortă în șale.

— Dorm, îi răspunde omul cu un accent străin.

— Sprehenzi Daici? îl întrebă norocul cu blândețe.

— Ia, Ecțelenț, răspunde nemițul scărpinându-se în cap.

— Din ce parte a Daicilandei? îl întreabă norocul, tot pe nemțesca alésă.

— Von Magdeburg, Ecțelenț; am fost cu Moltke la Wert, la Sedan și la Paris; era să fiu sergent deca sciam carte.

— Ce meșteșug ai?

— Nu am nici un meșteșug, Ecțelenț.

— Cum trăești fără meșteșug?

— Fôrte bine, Ecțelenț! Taiu lemne pe la boeri.

— Va să dîcă, ești forestier! Vino dupe mine, slugă bună și credincioasă! Peste puține ai fost, peste multe te voi pune.

Astă-dî bietul om, care nu scia că să-și facă capului, are léfă bună, bere de ajuns, ba și-a procopsit și rudele.

Norocul! N'ai dîce că s'a întors pe dos timpii lui Arun-el-Rașid.

Dar câte și mai câte minuni d'astea :

Duoi tintilomi, cari nu aveau cu ce să-și cumpere uă cravată și trăiau din mici espediente, s'au alăturat mai astă véră pe lângă uă concesiuune mănósă. În câte-va săptămâni m'am pomenit cu dênșii cu buzunarele pline de lire. Le-a venit câte duoe miî partea fie-căruia. Ce'i drept, au și muncit! afacerea a fost condusă cu un talent și cu uă inteligință cari le fac cel mai mare onor. Patria póte fi mândră de asemenea fi.

La început, grupul erau numai de trei, dér în urmă s'a complectat cu alți patru tovarêși, și s'au făcut șapte :

Şapte fraţi,
Pe pungă încălecaţi;

toţi omeni cu influinţă şi cu trecere. Aşa luat şapte birji s'au alergat şapte săptămâni. Iată cum au procedat: Mai întâi au dresat o listă lungă, tot de omeni aleşi, pe care 'i-au împărţit în câprării tot de câte şapte; după aceea au cântărit consciinţele după datinele statistice ce aveau, plus comisionul, plus importanţa ipochimenului, după relaţiile sale în societate, după influinţa sa în sus şi în jos, după agerimea condeiului ş'a limbei sale, nici chiar capacitatea musculară nu a fost neglijată.

Campania a fost bine condusă, şi succesul a fost strălucit.

Acum eroii béu şi chiuesc în sănătatea Regelui Bacciş!

Precum după o bătălie luptătorii 'şi povestec unii altora cu fală capcanele în cari au făcut să cadă inamicul, marşurile şi contra-marşurile, imbuscadele şi stratagemele prin cari 'şi-au asigurat biruinţa, asemenea şi eroii noştri povestesc cu îngâmfare cum s'au tras pe sfără unii pe alţii, cum au reuşit a da mai puţin ca să le rămâie mai mult, căci tocmea fusese cu toptanul, cu ghiotura saă *à forfait*. În fine, tot între chiamaţi se istorisea cum un cavalier, indignat de modicitatea recompensei, în loc să bage fânul în cisme, l'a consacrat bătrânei sale achenee.

A doua zi după regularisirea afacerii şi împărţirea recompenselor oneste, premiaţii au pornit toţi cu toţii într'oa veselie şi s'au dus să'si goléască pungile la

băi. Acum se întorc unul câte unul din capitalele Europei, spălați și scuturați.

Au petrecut împărătesce la Café Anglais, la Neuweld și la Cremorn, și intră în țară cu garderóbele renouite după cele din urmă mode, aprovizionăți pentru mai mulți ani cu cămăși, cu cravate, cu gulere, pomadă, coldcream și velutină.

Acum îi găseseră adunați în grupe împrejurul mesciórelor lui Brofft, așteptând cu nerăbdare nouă ocaziuni spre a da dovezi și mai strălucite de știință și de patriotism.

— Așa se face și în Anglia! imi dicea un deputat. Pentru fie-care concesiune figurează în condicele companiilor, sute de mii de lire sub titlul de *parliamentary expenses* (cheltueli parlamentare).

A trebuit să'î esplic ce sunt acele cheltueli, să'î spuie că în Anglia nu se dă nici subvențiuni, nici garanții de către Stat; că fie-care, particular seú compania, póte să facă or ce speculă, de unde și pêne unde îi place; că o póte esploata în folosul și risicul seú; însă cu óre-carí condițiuni, carí nu sunt tot-de-una lesne de îndeplinit, din cauza marilor cheltueli ce necesită. Fără îndeplinirea acelor condițiuni, Parlamentul nu póte da încuviințarea sa. Misiunea parlamentului se mărginesce numai în cercetarea acelor condițiuni.

Ele sunt :

A nu atinge dreptul de proprietate a niménuí;

A nu jieni interese seú drepturi câștigate;

A nu împedica circulațiunea pe strade, pe șosele, nici pe drumurile de fer esistente.

Acel care cere incuviințarea Parlamentului, nu este destul să se infățișeze numai cu planuri bine studiate și bine desemnate; îi mai trebuie să producă consimțimentul tuturilor comunelor interesate, consimțimentul tuturilor proprietarul de pământ său de case pe unde are să trecă; să dovedască, prin acte autentice, că s'a înțeles cu toți interesații asupra modului și preciei espropriațiunei; să arăte că toate sunt desbătute, hotărîte și contractate. Cheltuelile pentru dobândirea acestor acte și contracte, sunt une-orî foarte mari; și fiind-că sunt necesari înaintea chiar de a se cere, și înainte de a se dobândi consimțimentul Parlamentului, se numesc cheltueli parlamentare; iar nu pentru că ele servesc la cumpărarea consciințelor.

Déca un membru al camerei Comunelor său al camerei Lordilor ar avé nenorocirea să-și vîndă votul, și acésta ar ajunge la auđul Reginei, său al Lordului cancelar, acel om ar merge drept la Millebank, de ar fi măcar de șapte palme în frunte. Guvernul care ar avé imprudința a nu lua măsuri în contra unei asemenea corupțiunii, s'ar găsi în facia unui parlament care l-ar confunda cu culpabilul, și în fața unui popor care i-ar arunca atâta noroiu în cât totă apa din Tamisa nu 'l-ar puté spéla.

Lucrurile cari se petrec aici sunt așa de straordinare, încât bieții Români au ajuns a nu se mai mira de nimic; absolut nimic nu le mai face impresiune. Uă afacere care în orî-ce țéră ar fi un scandal

public, aici trece, pot dice fără esagerațiune, nebăgată în sémă. Puțină vorbă, câte-va articole în diare, dar nimic mai mult. Lucrurile merg așa de iute, în cât n'apucă să se isprăvescă una, și vine pe tapet alta și mai grósă. Cea din urmă înecă și face să se uite predecesóarele ei.

V.

To Eduard Barrington Esq.

Boxburghe.

34. New, Cumberland Street.

Bucuresci, 14 Noembre, 1875.

Scumpe amice,

Uă scrisóre, pornită din ori-ce punct al Angliei, sosese în Bucuresci în cincî zile. A ta, din septembrie, a călătorit șépte-đeci și cincî de zile pêne să ajungă în mánile portarului meü. Causa întărđiarei a fost că în loc să scrii pe plic, cum trebuia :

Bucarest

Roumanie,

séü scurt :

Bucarest,

ai scris :

Boukhares

Turkey.

Cu asemenea inscripțiune, bietul plic a trebuit să mă caute mai întáiü la Bukhara, în Turkestan; de acolo

să se întorcă la General Post-office din Londra împodobită cu fel de fel de timbre și de notițe negative, și de aci pe urmă să'și ia drumul spre mine.

Bucuresciu, amice, nu este în Turcia; toți impiegații postali și telegrafici o știu, deca nu prin slaba predare a Geografiei în școlile noastre, dér cel puțin din convențiunile telegrafo-postale ce există între România și deosebitele state ale Europei. Așa cum ai scris pe adresă, epistola ta trebuia să facă negreșit colindul care m'a privat atâta timp de plăcerea de a avea sciri de la tine. Noi, Englesii, afară de Turcia și de Rusia, și acesta numai întru cât privesce interesele și temerile noastre despre indii, suntem într'ună ignoranță clasică despre tot ce privesce charta și politica Europei. De și cutreierăm pământul și mările de la un pol la altul, de și cunoștem hotarele domeniului Rajahului Beng-Kallang-Boenot și toate încrețiturile cotei Malabarului, suntem în cea mai mare nesciință despre țeri și orașe importante chiar în Europa. 'Ți aduci aminte cât am căutat Sebastopolea pene ce am găsit numai din întâmplare Camieșu? Generalii nostri o căutaă pe la Eupatoria. În privința României mai ales, mergem cu nedomirirea pene a o considera ca vasală a Porții Otomane, pe când ea este țera cea mai independinte din lume. Ne inchipuim că Sultanul, care este astăzi potentatul cel mai inofensiv din lume, ar fi suveranul Românilor. Dér să'ți spui de unde vine acest eres.

A fost un timp când fioroșii turci spăimântaseră lumea întrégă cu biruințele și cu cuceririle lor. Ei duseseră gróza pene la porțile Vienei.

Atunci Domniul Român, îngrijați pe de o parte de nenorocirile cari apăsau țările de peste Dunăre cădute sub iataganul turcesc, temându-se pe de altă parte de cucerire, au căutat a preveni răul, și s'au învoit să cumpere de la Sultan, printr'ua dare bănescă anuală, obligațiunea Porței de a'î apăra de incursiunile Turcilor de pe malul drept, de a'î ajuta în contra orî-cărni inamic din afară și de a protege comerțul românesc în Turcia; cu condițiunea ca și Turcii să fie liberi a face comerțiul în România, fără însă d'a se putea nici stabili, nici rădica giamii pentru cultul mahometan pe pământul acestei țări.

Românii plătesc Porței acel tribut anual precum multe State europene, și din cele mai puternice, plăteau, chiar pene în secolul în care trăim, Deiful de Alger dări de bani, pentru ca să nu fie pavilionul lor espus la atacurile pirateriei barbarescilor, — precum și puternica Romă plătea, în timpul săi cel mai glorioși, lui Decebal protecțiunea ce densus acorda colonilor Români din Mœsia și din Panonia.

Domniul Român au încheiat cu Sultaniul tractate de felul acelora pe cari publiciștii noștri le numesc *tractate de alianță inegale*, prin care un Stat mai mic recunoște pe un alt Stat de mai mare și de mai puternic, fără însă ca prin acesta să'si înstrăineze suveranitatea sa.

Cuvintele de Capitulațiunii, de Suzeran și de Tributar, întrebuintate une ori în diplomație, au făcut pe unii să credă că conțin idea de vasalitate și de dependență. Acesta este ua erore grosolană, fiind că aceste espre-

siunî nu aũ mai multã însemnãtate, nici mai multã precisiune, în cazul Principatului Român, de cât are numirea de capitulație ce s'a dat tractatului încheiat între Sultanul Soleiman și Francisc I al Franciei, tractat care s'a întins mai în urmă și la noi ca la toate celelalte puteri europene, fără ca această numire să lase cui-va bănuéla că regele cel mai cavaleresc din lume și toate capetele încoronate ale Europei ar fi capitulat vre-ua datã dinaintea strălucitului Sultan. (*)

Aceste titluri și numiri nu valorézã mai mult de cât titlul de Rege al Ierusalimului, al regilor Siciliei, titlu care, chiar trecut pe capul lui Victor Emanuel nu'î dã vre un drept asupra orașului Sânt, și nu face nici mai mult nici mai puțin de cât titlurile pompoze ale Episcopilor *in partibus infidelium*.

Este adevêrat că Români, slãbiți prin necontenitele lor lupte cu Ungurii, cu Lehi și cu Tãtarii, nu aũ fost tot-d'a-una în stare să'și apere cu eficacitate drepturile în contra Turcilor și să se opunã usurpãrilor Sultanilor. Adesea aũ trebuit să sufere chiar ca Principii lor să li se impunã și să li se trãmitã de la Constantinopole; dér nici uã datã nu aũ lãsat ca drepturile lor să cadã în disuetudine, împotrivindu-se necontentit când cu armele, când prin acțiunea diplomaticã.

Apêrarea și revendicarea drepturilor cãlcate aũ fost cauza numeróselor resbele și a alianțelor Domnilor Români cu Ungaria, cu Austria, cu Polonia și mai

(*) Soleiman cel Magnific.

în urmă cu Rusia. Concursul ce a dat Româniilor armatelor Czarilor, luptând alături cu soldații lui Pro-sornowski, lui Cutusof, lui Dibici și lui Geismar, în contra Turcilor, până la 1829, le-a dobândit titlurile neprescriptibile la recunoștința cabinetului de Petersburg. De aceea, la or ce încheiere de pace cu Pórta, Rusia nu a lipsit de a garanta drepturile Românilor, drepturi cari a fost menționate în tractatul de la Adrianopole, și recunoscute mai în urmă în tractatul de Paris la 1856.

În urma ocupațiunii rusești de la 1829—1834, Rusia, în vederile sêle asupra Orientului, încercând prin consuliile sêi a esercita un fel de protectorat asupra Principatelor, Româniilor a protestat în contra ingerinței acestei puteri printr'un șir de acte ale obștescilor adunări, și în urmă prin revoluțiunea de la 1848; ast-fel în cât se pôte dice că, de la 1828 până la 1856, Principatele a fost într'ua stare anormale. Între aceste două date, Româniilor a căutat prin tóte mijlócele a face să li se recunóscă și să li se confirme drepturile de către puterile Europei; căci unele dintr'ênsele se obicinuiseră a privi țerile Române ca pe nisce provincii turcesci, ér altele ca pe nisce provincii în afacerile căroră Rusia singură avrea dreptul a se amesteca.

La 1856, în urma resbelului Crimeei, puterile beligerante, împreună cu cele intervinétóre, intrară într'ua cercetare mai seriósă a pricinei. Voind să pună un capét causerilor de colisiune dintre Pórta și Rusia, a căutat a regula situațiunea țerilor dintre aceste

duoë puteri. Ast-fel, făcând să intre Principatul Românu în dreptul european, 'i-a creat uă pozițiune de neutralitate, punându'l sub garanția colectivă a celor șapte puteri cari au semnat tractatul de la Paris. Cu această ocasiune, vechile tractate ale lui Mircea, Vlad și Bogdan, al căror test s'a publicat de atâtea ori, au fost analizate discutate și recunoscute de tótă Europa ca ne lăsând nici uă umbră de îndoelă asupra drepturilor României ca Stat suveran și autonom.

Pentru esecutarea articulelor privitoare la România(*) s'a trâmisi la 1857, la Iași și la București, șapte comisari ai puterilor semnatare, cu misiune de a studia trebuințele și dorințele Românilor,—Europa arogându'și un fel de tutelă. Acea comisiune a convocat îndată duoë adunări, cu numele de *Divanuri ad-hoc*, în cari se aflau represintate tóte clasele Principatelor.

Comisarii, după ce au ascultat voințele și dorințele exprimate de acele adunări, au resumat rezultatul investigațiunilor și părerilor lor într'un memoriu colectiv cu data de 7 aprile (26 marte) 1858. Acea lucrare, de și iscălită de ei toți, nu exprima însă opiniunea intimă a nici unuia dintr'ênșii; era mai mult un compromis, prin care se înlătura séu mai bine se amâna deslegarea unor cestiuni și unor dificultăți, numai și numai ca să pôta ajunge la uă soluțiune, fie și provisorie. Testul aceluï act a servit de basă Convențiunei care s'a iscălit peste patru luni și jumătate,

() Art. 23, 24 și 25 din tractatul de Paris, 1856, marte 31.

la 7 (19) august 1858, la Paris, de către cele șapte puteri, și prin care se da Principatelor o organizațiune interioară.

Din raporturile individuale și confidentiale ce fiecare din comisarii au adresat guvernului lor respectiv, precum și din discuțiunile ce au avut loc în sinul conferințelor se poate vedea cât de puțin simpatică era să fie Convențiunea de la august fie căruia din plenipotenții cari au iscălit-o!

* Protocólele în cari s'au consemnat toate desbaterile în timpul conferinței s'au publicat; însă raporturile confidentiale au rămas secrete. Unele dintr'ênsele ofer pentru Români un mare interes, nu numai ca studiu istoric, dér și ca studiu politic și sociale; și sub acest din urmă punct de vedere, mai cu sémă, opiniunile acestor ómeni eminenți merită a fi studiate.

Dintre toate aceste memorie, cel mai interesant dar tot de uă dată și cel mai original este raportul Lordului Daling, comisarul engles, care pe atunci purta numele de Sir Henry Bulwer.

Dorințele Românilor, exprimate prin voturile Divanurilor ad-hoc din Iași, se resumaă în patru pancte principalii :

1. Garanția autonomiei și a drepturilor internaționale, stipulate în capitulațiunile țerei cu înalta Pórtă, precum și neutralitatea țărilor Moldo-Române;

2. Unirea Principatelor Moldovei și României într'un singur Stat;

3. Un suveran, Principe străin, cu drept de ere-

ditate la tron, ales din una dintre dinastiile domnitore din Europa;

4. Un guvern constituțional cu uă singură adunare represintativă, aședat pe base destul de largi, spre a putea represinta interesele generalī ale populațiunei române.

Plenipotențiī acestor șapte puteri, adunați la Paris pentru a cerceta și a se pronuncia asupra acestor cereri, după mai multe desbateri au încheiat convențiunea de la 7 (19) august 1858. Ea a fost trămisă Principatelor, și Româniī au primit-o, nu pentru că recunoseau vre-uneia din puteri dreptul de a legifera în România, ci pentru că, prin acesta, voiau să dea un semn de înaltă considerațiune și recunoscință către puterile cari le-au arătat uă atât de mare sollicitudine. Ei își reservaū însă dreptul de a modifica acea convențiune în punctele cari priveau afacerile lor interiore, după împrejurări și cuviințe.

În disa convențiune, punctul al treilea, adică *Principalele străin luat din una dintre dinastiile domnitore în Europa*, era eliminat cu desăvârșire.

Punctul al duoilea, *Unirea Principatelor într'un singur Stat*, nu se putuse înlătura de tot, din cauza stăruinței plenipotentului Franciei; fusese numai eludat ore-cum. Pe de uă parte acea convențiune prescriea alegerea a duoī Domni, pe când pe de alta instituia la Focșeni, pe fruntaria Principatelor, uă comisiune centrale, compusă de 16 membri, numiți în număr egal de ambiī Domni și de Adunările electivē, câte patru fie-care. Misiunea acestei Comisiuni centrale

era de a apăra și a mănține unitatea în legi. Un alt element de unire în convențiune era instituirea unei singure curți de casațiune pentru amândoă Principatele și a unui singur inspector general asupra armatei, funcționarii numiți prin bună înțelegere a Domnilor de uă parte și de alta a Milcovului.

Or-cine putea înțelege că, de și combinațiunea era ingenioasă, însă nu era practică, și că aceste măsuri erau destinate a face ca unirea Principatelor să devină uă necesitate în timpul cel mai scurt.

Românii au înțeles din ziua d'ânteiu că acea convențiune era uă operă care, în realitate, nu avea aprobarea sinceră a nici uneia dintre puterile semnătore, și că, prin urmare, infracțiunile ce i s'ar face nu ar atinge susceptibilitatea tuturilor puterilor de uă dată, ast-fel ca, din acordul cerut de tractat pentru uă intervențiune comună, să resulte uă impunere forțată a convențiunei. Era dér natural ca Românii să caute să profite de toate împrejurările și de toate lacunele, spre a se apropia cât mai mult de realizarea dorințelor exprimate de divanurile ad-hoc. Acéstă carieră s'a deschis în ziua de 24 genariu (5 februaru) 1859. Adunarea electivă din Bucuresci, cu ocasiunea alegerii Domnului, unind toate sufragiele ei asupra lui Alesandru Cuza, pe care cu doă săptămâni mai înainte, la 6 (18) genariu 1859, adunarea electivă din Iași îl alesese de Domn al Moldovei, a dat convențiunei anteiă lovire. Ast-fel, fără a proclama unirea îndată, precum se ceruse prin punctul al 2-lea al Divanurilor ad-hoc, Moldo-Românii au început prin a face unirea

personale, alegând în amândouă Principatele un singur și același domn, în loc de doi domni, precum era prescris în convențiune.

După mai multe note schimbate între cele șapte cabinete ale Europei, și după mai multe conferințe între ambasadorii acelor puteri, Europa și Turcia au trebuit să recunoască unirea personale, declarând însă, printr'un protocol, că acea recunoșcere se făcea numai în persoana Principelui Cuza, și că la încetarea sa din Domnie, Românii vor avea să aleagă doi domni, conformându-se în această privință prescripțiunii convențiunii. Se măntinea însă două ministere și Comisiunea centrale, care devenea un corp cu totul dependente de Domn, căci acum el avea să numească opt membri din șese-spre-dece.

Nu trecuseră bine doi ani și adunările din Iași și din Bucuresci fură convocate la Bucuresci, unde proclamară unirea definitivă. Cu această ocaziune erăși, unele din puteri au stat posomorite cât-va timp; dără, după ce au concertat și conferit împreună, au trebuit să recunoască, printr'un al doilea protocol, unirea definitivă, însă tot cu restricțiunea ca să fie numai pe viața domnescă a Principelui Cuza, care de și impeditase în mai multe rânduri tendințele pronunciate ale camerilor pentru unire, dar de voie de nevoie fusese silit să proclame unirea definitivă și completă.

Îndeplinindu-se ast-fel principala dorință a Românilor, dorință de cea mai înaltă importanță națională pentru dănsii, se da în același timp și uă putere mare Principelui Cuza căruia i se atribue tot meritul.

Acest om, puțin scrupulos și puțin identificat cu ideile constituționale, a căutat să profite personalmente din situațiunea ce se făcuse României și din nepuțința în care se afla Europa a lua măsuri în contra orî-căreî schimbări și prefaceri interioare. Sub pavéza unei cestiuni sociale, care ocupa pe atunci toate spiritele, și părându-i-se momentul favorabil, a voit a se afranca de controlul camerei la care 'l supunea Constituțiunea dată de conferința de la Paris; credea că orî-care ar fi nemulțumirile ce ar aduce în intru, nimeni nu ar cuteza să întreprindă uă acțiune seriósă în contră'î, — cei din afară din nepăsare, cei din intru de temere de a nu perde unirea mărginită în persóna sa numai. Dintr' uă nenorocită inspirațiune, Principele Cuza, într' uă bună diminéța, în ziua de $\frac{2}{14}$ maiü 1864, ordonă unei companii de soldați să inconjure sala adunării și să dea pe deputați afară; apoi proclamă uă nouă constituțiune sub numele de *Statut desvoltător conventiunei* : cu alte cuvinte, făcea o lovitură de Stat în regu'ă. Această acțiune violinte nu a 'ntêmpinat în țeră nici uă împotrivire și na a esercitat asupra puterilor altă impresiune de cât cea pe care o avusese inducita alegere și proclamarea unirei. Domnul a fost supus numai la o nouă călătorie la Constantinople, și obligat să adopte nisece mici modificări făcute *Statutului* proclamat în ziua de 2 Maiü.

Tóte aceste împrejurări dovedeau pêne la evidință că puterile, fiind în disidință de opiniuni, nu se puteau pune în acord între dênsele, și prin urmare erau în imposibilitate de a impune Românilor, precum ar

fi putut să o facă printr'ună acțiune colectivă. Așa dar, or-care dintre dâsele ar fi voit să împingă lucrurile mai departe, s'ar fi spus la uă opunere, și pôte chiar la un conflict.

Statutul proclamat la ²/₁₄ maiu transforma regimul constituțional al convențiunei de la Paris într'un regim quasi-personal, care nu putea fi tolerat de națiune.

Îndată ce partidele s'au putut explica și înțelege între dâsele, au răsturnat pe Vodă-Cuza, au proclamat de Domnitor mai întâiu pe Comitele de Flandra și apoi pe Principele Carol de Hohenzollern, și 'și-au dat uă altă Constituțiune emanată din propria și libera voință a națiunei.

Ast-fel, Româniî realisaū punctul al treilea al dorințelor exprimate de divanurile ad-hoc atunci.

Din nou conferințele s'au deschis îndată la Paris ca să cerceteze cestiunea, și, după lungi debateri, prorogări și redeschideri, s'a iscălit un protocol prin care proclamarea Principelui Carol se considera de puterile semnatare ca atentatorie convențiunei de la ¹⁷/₂₉ august 1858; în consecință, Româniî erau invitați a alege un Domn pământén.

Acésta însă nu a oprit pe aceleași puteri ca, peste câte-va luni în urmă, în octombre, să consilieze pe Sultan a recunósce pe Carol de Hohenzollern de Domn al Românilor.

Nu este înduoélă că una din considerațiunile care au militat mai mult la resturnarea Domnitorului Cuza a fost temerile Românilor despre eventualitățile la care era să fie supusă țera lor în cas de un conflict

între Turcia și Rusia și care nu putea fi înlăturat într'un mod sigur decât cu un Principe luat dintr'ună casă Domnitore care să'l ajute a nu lăsa țera pradă convoitisei puterilor lacome de a'și întinde domeniile peste fruntariile României.

Ți-am făcut, amice, această mică espunere despre tribulațiunile și sguduirile politice prin cari a trecut România în cei din urmă 20 de ani, pentru ca să nu mai comiți altă-dată erórea de a crede că aici suntem în Asia, că Româniî pórtă cialmà, că vorbesc Turcesce, séu că 'și fac rugăciunile pe brânci în giamiî. Româniî sunt un popor indo-european din familia latină, de religiune creștină, ritul răsăritului, vorbesc uă limbă soră a limbelor Spaniolă și Italiană, aū uă țeră liberă și autonomă, cu uă constituțiune din cele mai liberale. Nu le lipsesce de cât voința de a face să se respecte legile și drepturile lor.

VI.

To Robert Birckersteth Esq.

London

Bucurescî, ¹⁵/₂₇ Februar, 1876.

5. Faradey Street.

Scumpe amice,

Voescî să'ți spuiū despre ce este gâlcéva, și de ce, de cât-va timp, diarele Europei și chiar ale nôstre, cari tot-dé-una se deșteptă mai târđiū, sunt pline de corespundințe din Bucurescî, de corespundințe în cari și miniștri și ómeni din opozițiune din România sunt tratați ca vai de ei, dupe cum sunt și inspirațiunile ce primescū acele diare de la un partid séū de la altul. Mě mai întrebî să'ți spuiū cine are dreptate și esigî să răspund îndată întrebării téle. Nu esit un moment a'ți spune că acéstă luptă provine din gelo-siile și ambițiunile care nascū într'ună epocă de tran-sițiune, și că acele corespundințe, cari aruncă cu tină în bărbații ce luptă pentru redobândirea și res-pectarea drepturilor constituționale, sunt scump plătite din tesaurul Statului. Voesc să te pun în stare de a judeca lucrurile și a'ți da séma de pozițiunea în care

s'a aflat națiunea în momentul când a încăput pe mâinile ómenilor cari sunt astăzi la putere. Voesc să scii care a fost purtarea acestor ómeni față cu tenbuintele și cu aspirațiunile poporului, pentru ca să poți pronuncia singur verdictul în cunoștință de cauză, și să poți întrevedea consecințele ce va avea lupta dintre guvern și opozițiune. Ei bine, nimic mai lesne, când vei cunoșce cele ce urmează.

Idea primordială care a condus în România toate evenimentele de la 1821 pînă la 1866 a fost avîntul național. Preocupațiunea cea mare a Românilor a fost scăparea de sub jugul turcesc, de sub umilirea fanarioților și de sub protectoratul rusesc. Domni, boeri și popor au luptat și au lucrat tot-dé-una la aceasta, de și pe căi diferite, dér într'una și aceeași cugetare, Románism și autonomiă! Organizațiunea din întru, administrațiunea și justiția au fost privite de ei mai mult ca nisce auxiliare, ca nisce corolarie ale libertăților politice. Îndată însă ce esistența naționale le-a fost asigurată prin garanția colectivă a marilor puteri ale Europei, au înțeles că lucrarea lor trebuia să ia un alt caracter. România trebuia să caute să devieă uă societate civilisată. Națiunea a simțit necesitatea de a avé un guvern drept, onest și liberal; a înțeles că în diversitatea claselor, cari au trăit atâția seculi cu privilegiuri, apăsând una asupra altiea, era imposibil să se pótă împăca ecitatea în ordinea sociale și libertatea în ordinea politică cu respectul drepturilor personale și de castă și cu acțiunea națiunii în afacerile séle. Aceste idei, cari la națiunile

tinere par infăşurate într'un vël, aũ străbătut răpede în tóte clasele, ca sórele printre negurile diminiţei.

Domnul ce s'a ales la 1859, bun Român, dér nu şi la înălţimea misiunii séle, nu a voit saũ nu a putut să înţelégă că naţiunea intra într'ua periodă nouă, că ea avea trebuinţă de justiţiã sociale, de respectul omului, de libertate în alegeri, în discuţiuni şi în publicitate; că avea, în fine, trebuinţă să facă să pătrundă şi să prevaleze libertatea în guvern şi ecitatea în condiţiunile sociale. Domnitorul Cuza, care n'a înţeles tendinţele şi aspiraţiunile poporului în capul căruia s'a găsit a fost resturnat. În urma revoluţiunii de la ¹¹/₂₃ februarie 1866, Românii aũ rădicat pe tron pe un Principe German, pe un Hohenzollern, voidnd ca, prin înfiinţarea unei dinastii ereditare, să puiã capët ambiţiunelor meschine şi rivalităţilor pentru Domniã. Aũ adoptat monarchia constituţionalã, pentru că acéstã formã de guvern, cu un suveran leal şi înţelept, este domnirea legii şi a voinţei naţiionale; pentru că regimul constituţional, aplicat cu sinceritate, face educaţiunea politicã a poporului, desvoltã spiritul de ordine şi de legalitate în clasele cele culte, obicinuesce naţiunea cu libertatea, o luminéã prin discuţiunea cestiunilor cari privesc interesele ei morali şi materialí, rădicã consciinţa şi demnitatea personale, dă cetaténului curagiul civic şi miqlóce pacínice de a apéra cu linişte şi energiã libertatea şi drepturile séle; îl pune în fine în stare de a'si îndeplini datoriile către patriã şi a respecta drepturile fie-cãruia.

De și instigațiunii din afară sfătuiră pe Români să proclame republica, ei au adoptat sistemul monarhic constituțional, pentru că el, apără țera de sguirile ce aduc cu dênsele schimbările de Domniă, care, într'un Stat mic, sunt supuse eventualităților și influințelor din afară. L'au adoptat, pentru ca națiunea să se folosescă de tot binele ce pôte revêrsa asupra'i un suveran cu spirit înalt și cu inimă generosă. L'au adoptat pentru că în prevederea evenimentelor care au să se desfășure cu ocasiunea luptei viitoare pentru prefacerile de peste Dunăre, un Domn dintr'ua familie suverană, ua dynastie are să fie un scud în contra vederilor ambițioase ale puterilor vecine care amerință esistența României.

Era negreșit de temut că adulatori tutulor Domnilor și chiar ai celui din urmă căduț raliindu-se la nooa stare de lucruri, în unire și într'un diapason cu parveuiții și cu ambițioși să nu caute și d'astă dată să desjoe speranțele națiunii împotrivindu-se adevêratelor tendințe ale țerei și împedicând mersul regulat al lucrurilor în aplicarea sinceră a principiilor constituționale. Era de temut ȃic să nu încerce și d'astă dată jocul uricios de sfaturi pernitiöse cu care au încunjurat pe fostii Domni. Un Suveran chemat de departe de ua națiune tineră, strein de tendințele și de patinile ómenilor din țeră, era să se ȃiă în lături de geloziile, de urile și de luptele partidelor și să lase liberă mișcarea instituțiunelor; Români, pentru că un Domn adus de departe fără

inclinațiune către nici una din partide nu pôte deveni paveđa unora în contra altora și că va fi afectuos către toți, va domina tôte și pe toți prin imparțialitatea sa, neștiind sémă din înalta sa pozițiune de cât de tendințele și de trebuințele națiunei; strein vechilor nenorociri trecute ale țerei, un Principe chemat și aclamat cu atâta iubire și entusiasm, crescut într'ună țeră liberă și luminată, are să scie să impace patimile și linisci spiritele.

Puterea guvernamentale are trebuință de sprijinul ómenilor inteliginți, cari, prin educațiunea și trecutul lor politic, sunt destinați a conduce afacerile publice. Este uă eróre a crede că uă societate modernă pôte aspira la ordinea sociale, fără a aspira în același timp și la libertate, doé condițiuni indispensabile pentru esistența sa.

Acestea sunt adevăruri indiscutabile. Consiliarii tronului urma să înțelégă că conducerea afacerilor unui Stat trebuie să corespundă atât cu demnitatea și cu libertatea sa de desvoltare, cât și cu pozițiunea sa politică în raport cu a Statelor cu cari se află în contact. Altul trebuie să fie sistemul și atitudinea unui Stat de întâia ordine, și altul al celui de uă ordine inferióră. Statele cele mici au un interes natural, care trebuie să le conducă într'un mod instinctiv, acela de a se feri, pe cât se pôte, a se amesteca în afacerile altora, și a se pune la adăpost de preponderința puterilor celor tari și ambițióse. Statele cele mici cari, prin situațiunea lor, se află puse între puteri mari, sunt datóre a'si mănține neutralitatea,

fără a'și aliena amicitia vre-uneia dintr'ensele. Trebuie să se ferescă mai cu sémă de uă fală zadarnică și nefolositoare, care le pôte deveni periculósă. Politica lor naționale trebuie să consiste în apărarea neutralității, și să aibă tot-dé-una de basă drepturile și garanțiile țerei, iar de scop interesele séle legitime.

Consiliarii tronului cari, în loc de a se conduce de simțul de egalitate în întru și de moderațiune în afară, s'ar arunca în aventuri; cari, în loc de a alege pe guvernanți dintre bărbații țerei cei mai capabili, cei mai onești, ar da țera pe mânilor ómenilor nesocotiți, violinți și risipitori; cari ar linguși patimile Domnitorului, ar măguli ambițiunile și vanitățile lui de gloriă militară și de absolutism, ca se li se îngădue lor călcarea legilor, violarea instituțiunilor, falsificarea și batjocorirea Constituțiunei jurate, și împovărarea națiunii cu dări mai presus de puterile séle; cari ar seca tóte isvórele de producțiune, — acei consiliari ar aduce récéla și neîncrederea între suveran și popor, făcând pe unul să bănuescă pe toți acei cari nu'l înșelă și nu'l lingușesc, să nu mai pótă compta decât pe prerogativa scrisă a inviolabilității séle și să nu se rezeme decât pe pușca soldatului; ear pe cel-alt, pe popor, să suspine dupe starea trecută și să nu se mai gândescă decât cum să'și recapete drepturile batcojorite și răpíte.

A face din putere un instrument de corupțiune și de stórcere; a perde din vedere că numai progresul moral și desvoltarea completă a tutulor isvórelor interióre pôte să aducă mărirea și prosperitatea unui

Stat mic, este a pregăti agitațiunii, turburării, revoluțiunii, a micșora pe suveran în ochii națiunii, și a mântine uă luptă din care nici suveranul, nici națiunea nu pôte eși cu victoriă.

A se da țera pe mânilor acelor cari în ciocoismul și scepticismul lor, își fac ris de sentimentele cele mari, cari tracteză de erezuri ideile de patriă, de naționalitate și de libertate, negând or-ce credință politică și religiósă; în mânilor acelor cari nu au a da fraților lor decât sentimente de egoism, de invidiă și de ură, și cari se cred tari numai prin putere materială, prin sprijinul din afară, insultând și desprețuind națiunea; cu un așa sistem, dic, s'or găsi aici, ca și pretutinden, ómenii slabi de ánger cari se ingenuchiă dinaintea unui astfel de guvern și camarilei lui, spre a se pune la adăpostul persecuțiunilor, la cari sunt espuși acei ce și respectă convicțiunile și și păstrează independința; dér nu este mai puțin adevărat că persecuțiunile și violința produc tot-dé-una ómenii convinși și hotărâți, ómenii mișcați de sentimentul virtuții și al patriotismului, gata a se devota și a pune țera mai pre sus de or-ce considerațiune. Aceștia stau neclintiți la datoria lor de bunii cetățeni; în ei speră și pe ei se redēmă națiunea când este desperată de puterea rătăcită a guvernului.

Nu te mai mira dér, amice, de ce aci este gálcovă, fiind că acum ai cuvântul enigmei.

Carol I al Românilor este un Principe German din spița Catolică a familiei Domnitóre în Prusia, fiú al Alteței Sale Regale Principelui Carol-Anton-Ioachim-

Zephirin-Frederic-Mainrad Principe de Hohenzollern, Burgrav de Nuremberg, Comite de Sigmaringen și Varingen, Comite de Berg & & și al Principesei Josefina-Frederica-Luisa fia Principesei Stefania-Luisa-Adriana Napoleona, Viscomitésă de Boharnais, care era fiică adoptivă a lui Napoleon I.

Românii în urma declinării Comitelui de Flandra de a primi coróna României, au ales de Suveranul lor pe Principele actual. Legăturile sale de rudenie și de amicie cu familia Bonaparte au contribuit mult la alegerea acésta.

Napoleon III a avut tot-d'auna uă afecțiune deosebită pentru ramul catolic al casei de Hohenzollern, fie din cauza rudeniei sale cu Principesa Iosephina de Hohenzollern cât și pentru că avea idea că Principele Carol Anton putea să devie drapelul catolicismului în Germania ca să contrabalanteze acțiunea protestantă a Prusiei.

În cei d'ânteiu șase ani al domniei sale Principele Carol a schimbat vre uă dece ministere, făcând să trecă pe sub ochii săi cinci-deci de miniștri, în cât a ajuns, putem dice, la căpătâiul registrului ómenilor politici de aici. Acum capul cabinetului este un om care se bucură de reputațiune, de probitate, om de uă infățișare francă și leală, uă figură care respiră bunătatea și inspiră încrederea, dar a cărui inimă și sentimente nu corespund nici de cum cu aparințele, *un faux bon homme* în tótă puterea cuvântului; om fără nici uă cultură, cutezător și rău, a cărui sciință

guvernamentală constă în a'și chivernisi partizanii și amicii devotați și a'și da aer de vizir.

Noi care suntem obicinuiți ca ómeni de stat să fie specialii în serviciile ce li se încredințază, care nu intrăm la un ceasornicar ca să'i cerem cisme, nici chemăm pe dulgher să ne potcovască caii, care cerem ca croitorul să scie să tae și să cósă, ca medicul să cunoscă anatomia, pathologia și therapeutica mai bine de cât intriga și lingușirea, care ne-am obicinuit cu ministri ca Pitt, un emul al lui Byron, ca repausatul Darby, un filolog de frunte, unul din cei mai buni comentatori ai lui Omer, ca Gladstone, filosof și economist, ca Beaconsfield un scriitor din cei mai în renume; ni se pare straniu și neînțeles să vedem în capul trebilor unui stat pe unul din ómenii cei mai ignorenți, pe un om care nu a putut ajunge încă a distinge semnificarea cuvintelor celor mai elementare în limbagiul ordinar, care confundă alineat cu alienat, perceptor cu preceptor, care de trei-deci de ani repetă neconținut sasistică în loc de statistică, care în vocabularul său nu are de cât uă singură terminație: *ișiri*, — în cât a ajuns a vorbi uă limbă păsărescă dicând regularisire, specularisire, metahirisire &.

Uă gaminerie de stradă, urdită de uă poliție ocultă, care printr'un puternic al său agent escită tinerimea scolară perorând pe treptele universității în contra germanilor și a unui banchet ce se da într'uă sală publică, într'un moment când în camera deputaților cestiunea drumului de fer al vestitului Strusberg ajunsese într'uă stare de discuțiune acută și ame-

rința a face să se urmărească de scrocherie nisce persoane importante, a servit de pivo reacțiunei pentru a pune mâna pe putere. Partidul triumfător, având trebuința de un fel de Monitor sau de Merimac ca să'l pue înainte, ș'a luat de leader pe cel mai chipeș, ș'a dat numele de salvator, negreșit fiind că salvase pe Strusberg și pe tovarășul său Ambron.

Iată acum cum acest partid ș'a îndeplinit misiunea.

Ministerul financelor s'a dat unui om fin, de un sterior blând, și plăcut, gentleman în apucături și în maniere, dar a cărui capacitate financiară constă mai mult în chichițe și chițibușuri; a cărui știință economică și financiară este în nomenclatura pe de rost a tuturilor dărilor și contribuțiilor directe și indirecte în regie, în întreprisă sau în concesiune câte s'au născocit sub soare, de când lumea e lumea. Care în conștiință sau în nesciință cumpănesce deficitele bugetare prin împrumuturi și garantéză plățile cupónelor în valori de fond; un financiar în spiritul căruia cestiunile economice și sociale nu jócă nici un rol în materie de finance; maestru în arta de a umfla prevederile bugetare la venituri și a le pitula la cheltueli ca să nu se pricepă deficitele; tare mai ales în arta de a grupa cifrele la ascernerea situațiilor financiare.

Justiția, fundamentul societăților s'a dat pe mâna unui ténăr nalt și frumos, laureat, doctor îngâmfat, căruia nici etatea, nici vre un serviciu adus țerei nu'î da drept la pozițiunea înaltă la care îl suea înainte de timp vicisitudinile și animositățile nenorocite ale

vechilor luptători. Acest parvenit a făcut din puterea ce i s'a încredințat, un instrument al urelor și al pasiunelor sale personale în contra acelor care nu se plăcă destul de jos înaintea născerii sale ilustre; care tratăză poporul de canalie, creșdend că cu acesta sue în arcontologia cea veche a țerei; posésă în Jupiter tunător! și a făcut abstracțiune de tóte preceptele ce a citit în clasicii cu care a fost hrănit în scoli și a nítat că profesorii cei mari ce a avut norocirea a'î audi iaú spus de uá mie de ori că societățile moderne nu pot înflori decât prin justiție.

Acéstă triadă rezemată pe sabia unui om care tot puindu'si la ciucuri de fir și la pene de cocoș a ajuns a se crede un om de resbel, și care a ostenit finacele țerei jucându-se d'a generalul.

Pe lângă aceste ilustrațiuni s'aú adunat câți-va tineri cari de la un timp încoa aveaú mare succes la țéră și la oraș, propagând idei cu totul necunoscute Románilor, cei mai mulți tineri de modă, coconași poleiți, care printr'úă argumentațiune amăgitoare presintaú acele idei sub uá formă plăcută și elegantă și dovedeaú spiritelor slabe și puțin obicínuite a raționa că omul este uá ființă abominabilă, care nu se póte nici blama când face réul, nici láuda când face binele; ca uá ființă fără liber arbitru condamnată instinctelor celor rele; care când persesută, calomniézá saú omórá nu este mai culpabil de cât șarpele cel veninat când mușcă, saú de cât tigrul care sfășie dobitocele mai slabe de cât densusul ca să'î sórbă sângele; care când face un bine nu are mai mult merit

de cât óea care ne dă lâna și laptelei ei, sau de cât albina de la care luăm miere și cêră; că a încerca a face societățile omenesci mai bune de cât sunt, este a întrebuița un remediũ mai rêu de cât rêuul ce esistă.

Ómenii imbuibați de uă filosofie periculósă ale cărui precepte sunt descrise cu uă amărăciune plină de melancolie și de vigóre de invêțatul Shopenhauer, profesor care a avut în Germania uă înriurire netăgăduită asupra caracterelor aplecate la pesimism; sistemă care chiar de ar fi adevărată din punctul de vedere speculativ, nu este mai puțin periculósă din punctul de vedere practic, filosofie care trebuie respinsă de un popor care aspiră să devie și el ceva într'acéstă lume. Un popor, ténăr, plin de vigóre și de viitor, nu trebuie să fie cu gândul impironit la nenorociri, la miserii și la noian; el are trebuință să'si dirigă mintea și munca spre îmbunătățirea stărei sale morale și sociale; îi trebuie uă filosofie care să'l facă să iubéscă viața încunjurându-o de tóte frumusețile și ilusiunile ei; iar nu să'l arate societatea ca uă colivie de fiară selbatice în care omul este închis ca să nu fie pe tot momentul între alternativa de a mânca pe semenii sêi sau de a fi mâncat de dênșii.

„Cum voesci să nu fiũ cu dênșul și pentru dênșul,
„nu veđi că țera asta este a proștilor, că ómenii cu
„caracter, cu invêțatură și cu principii sunt uđduiți
„și persecutați?”

Răspundea un adept al acestei doctrine, unui amic care îi imputa devotamentul sêu către un om ca primul ministru actual.

Ministerul compus în noaptea de 11 martie, s'a pus chiar din ziua d'ânteiu în fața țerei ca un minister de luptă; partizanii săi ș'aū luat fie-care în meș de noapte locul și rolul ce'i era desemnat de conjurați și s'aū aruncat ca selbatici asupra tuturilor acelor care nu erau cu dênșii; ș'aū împărțit țera pe județe și pe plăși și aū început góna persecutându-i în averi, în pozițiune și în onóre, tractându-i cum tractau catolicii pe Hughenoți. Într'ua clipă aū nimicit representațiunea națională prin alegeri de poruncelă, aū făcut din deputați și din senatori nisce votatori neconsciinți, aduși cei mai mulți de poliție după placul acelor pe care erau chemați să-i controleze, aū săpat fundamentele instituțiunilor municipale reducând autoritățile comunale la starea de machini electorale și făcând din primarii și din funcționarii statului instrumente órbe ale patimilor și ale persecuțiunilor; aū împovărat țera cu noii impositive de peste trei-șeci de milioane pe an, aū indoit dările și aū sporit datoria cu două sute de milioane, aū ruinat finanțele și aū secat isvórele de producțiune.

Poporul are consciința de tot réul ce'i fac acești ómeni violatori a tuturilor drepturilor morale și politice cari sunt astăzi sufletul societăților celor micí ca și al celor mari.

Acest minister cu lingăii și adeptii scólei sceptice a suspendat prin fraudă și prin violență acțiunea legii și practica virtuței, aū introdus viciul și nebunia în toate ramurile mecanismului guvernamental și aū sărăcit țera.

În timpii cei veehi corupțiunea era considerată aici ca un auxiliar străin guvernului, și nimeni nu îndrăsnea să o cheme în ajutorul său, ministerul actual a învețat pe lume să o considere ca parte civilă în stat dându'î drept de cetățenie.

Astfel ș'a îndeplinit acest minister misiunea ce i s'a încredințat pentru binele țerei.

VII.

To Sir John Williams.

București, ⁵/₁₇ Maiu, 1876.

Bottalac Cornwall
5. Kings crown Street.

Epistola din 5 curent respiră îngrijirea în care te afli despre afacerile Orientului. Aici Românii de și foarte preocupați de viitor, de și se temă ca gâlcéva să nu se spargă în capul lor, de și uniî mergū cu gândul pênă a crede că trebuie să se unescă cu Sârbi, cu Bulgari și cu Hertzegovini ca să alunge de îndată pe Turcii dîn Europa; dar ómeni cu minte credū că desnodamântul și transformarea Imperiului Ottoman are să urmeze un curs mai gradat și că afrancarea populațiunelor creștine nu se póte face printr'ua săritură într'un picior ci printr'ua dezvoltare treptată a popórelor care locuesc acest Imperiū.

Bucureștiul este un punct precios pentru un observator, căci de aci mai lesne decât de or unde aiurea se pot vedea sforcile acțiunelor politice în Orient. Cu uă leacă de perspicacitate or cine póte descurca ițele și vedea ce are să se întâmple într'un viitor

mai mult seú mai puțin apropiat; cea ce face, că mai toți Româniî de la mic pêne la mare se ocupă de politică. Cea d'întăiú vorbă când se întălnescú duoî inși este a se întreba unul pe altul „ce mai „fac Împărați! — ce gând are Gortchakoff? — ce ăice „Bismark — s'aú înțeles saú nu cu Andrassy?“ astfel că tótă lumea face saú cel puțin vorbesce politică, care după cum să pricepe și după cum îi vine mai bine la socotélă, care cu Muscali, care cu Turci și fie-care dupe aspirațiunile și temerile ce are. Trebuie să convin ánsé că Româniî aú ajuns în felul acesta la uă agerime de spirit vrednică de mirare; ar putea da lecțiî multora din politici și din publicistiî noștri ceî mai de frunte. Cel mai infim gazetar despică în patru firul cel mai subțire și cel mai încurcat al diplomației. Aceî care par a fi mai slabi în materie sunt miniștri; ei nu vęd mai departe decât virful nasului; cercetând faptele lor ai ăice că nu'și dau nici măcar ostenéla de a cugeta și a căuta să vadă consecințele ce vor avea încăerările care se pregătescú; se mulțumescú a urma orbesce inspirațiunile care le vin când dintr'úă parte când dintr'alta. Cea ánsé ce mi să pare mai cert este că România în evenimentele ce să prepară are să urmeze politica ce va adopta Germania, or care ar fi ea.

Maestrul care ține în mâna sa sforile acestor umbre de miniștri, îi îmbracă după cum îi vine la socotélă, când husăresce când căzăcesce și îi întorce cum îi place; vântul politic de și se invētesce câte uă dată, dar cocoșul după casă arată mai totd'auna

același punct cardinal. Ei nici nu vîd că gîlcéva este pentru plapuma lor și că independența cu care voescă a se amăgi, de ar veni într'un moment intempestiv și înainte ca națiunile slave de peste Dunăre să fi dobîndit consciința esistenței lor ar fi un pericol mai mult séu mai puțin apropiat. Dependența de astădî a acestei țări este numai nominală, și independența României nu ar putea deveni reală și de drept dintr'un moment într'altul fără a da noi lovituri Turciei, și fără a ajuta pe Sârbî și pe Bulgari să cadă în ghiarele Rusiei.

Principele Bismark, acest puternic Eol, nu este om care să umble pe două cărări sau să se opréscă în drum când întîlnesce uă pedecă; el dă cu picioru barierelor și trece înainte. Înzestrat de uă mare perspicacitate și de uă mare putere de concentrațiune de spirit este tot uă dată lipsit de or ce scrupul în politică; puțin îi pasă déca aduce sau nu lumea val vîrtej, dacă Dunărea Sava sau Bojana or căra sute de miî de cadavere, dacă s'or ruina țări și provincii, numai el să pótă prinde câți-va baboi în apa cea tulbură.

Principele de Bismark nu este un Cavour, în spiritul căruia unitatea Italiană era un mijloc de a scăpa țera de jugul streinului, ca să'î dea libertatea politică și socială. Pentru cancelarul Imperiului, unitatea este mijlocul de a pune pe tótă Germania sub puterea Prusiană; campania religiósă ce a întreprins cu atăta vigóre nu are alt scop decăt de a hrăpi germanilor libertatea politică și de consciință de care

s'a bucurat până acum, libertatea acea prin care acest neam s'a rădicat atât de sus în investigațiunile transandante ale spiritului. Pentru dânsul patria este uă casarmă și națiunea un roiū de albine, făcută pentru a hrăni soldatul Imperătesc; consideră sciința politică ca un joc de cărți în mânele unui dibaciū care trage la quit când pe unul când pe altul, într'uă di pe Napoleon III arătându'î Rinu, Luxemburgul și Belgia, altă dată pe Franz Iosef arătându'î Herze-govina, acum pe Turcia cu Bulgaria și mâne poimăne daca Dumneđeū îi va da viața pe Imperatul Rusiei cu gurele Dunării și cu Constantinopolul. Tóte cre-diințele acestuī eroū al diplomației de astăđi se resumă în cuvintele „*Puterea primésă dreptul*“, de acea perfecționésă puscile, tórnă mereū la tunurī și zidesce cetăți; ș'a aședat pioni în tóte părțile, a împănat lumea cu emisari și propagandisti care încercă consciințele, măsórá delurile, ripele și gârlile, chiamă pe toți Ghermani din tóte colțurile lumeī a fi gata la luptă când va suna el din trâmbiță. Pangerenamul este puternicul rădicător cu care noul Archimed s'a servit și se servă în contra Austriei și în contra Franciei. Uită ânsé că mai există și uă altă putere în lume uă putere care acea este primordială, că se numesce *Dreptatea*, și care nu admite nici suferé mult timp triumful în contra libertății măcar de ar sta marele cancelar dioa și nóptea cu căciula de fer în cap și cu fulgerul de oțel în mână. Alsacia și Lorena aū devenit călcăiul slab al acestuī Achil politic. Provinciile anesate, acéstă podóbă a corónei sale îi

facă slăbiciunea, căci îl pun cu totul la discrețiunea vechinului său amic de la Stutgard. Dacă vre uă dată ar încerca să se misce fără scirea și fără voea Cancelarului de la Petersburg, ar fi destul ca Czarul să se prefacă că șoptesce câte-va minute ambasadorului Franciei ca să'l facă să'și vie în fire.

Noul împărat râvnesc negreșit la provinciile germane ale Austriei, dar cine pôte spune pêne unde va voi să mērgă el cu sacrificiile și pêne unde i-ar permite Rusia să împingă lucrurile. Dacă îi convine să lase pe Austro-Ungaria să se întindă pe malul Adriaticei de la Cataro Klek și Sotorina în jos spre Enos în marea Egee sau să'î lase Dunărea riul deja cucerit în fapt de puternica sa societate de navigațiune. Dacă Rusia care l'a susținut și l'a secondat și la 1866 în contra Austriei și la 1870 contra Franciei nu s'ar turbura în contra concesiunelor de asemenea natură. Cine pôte sci dacă poftele acestor trei capete încoronate nu s'ar ajunge la târg când o fi la adică cum s'aū mai ajuns și altă dată. Aci stă cestiunea.

Silințele tuturilor cabinetelor de a potoli focul aprins într'un mod imprudent de puterea acea care ar avea pôte mai mult de perdut dovedescū că înțelegerea este dificilă dacă nu imposibilă; pare că în zădar împărați vor alerga de la unul la altul, bucata e prea mare ca să se pôtă împărți fără gâlcévă.

Este un secol și mai bine de când există tot felul de proiecte asupra desmembrării Turciei, nu este stat mai mult său mai puțin vecin, mare sau mic, care

să nu se fi gândit la partea ce i-ar cuveni într'acea moscenire. Unul oftază după litoralul Adriaticei, altul voescă gurile Dunării, cela-lalt pândescă ocasiunea pentru a'și putea rotunzi hotarele, unul vede un târg frumos pentru comerțul și pentru industria sa. Cel mai generos din generoși se mulțumescă a visa numai frați de gintă și nu se preocupă decât de coreligionaritate și de conaționalitate niscă simple cestiuni de umanitate, de geografie, de geologie și de antropologie. Ce frumoasă cetate ar forma în marginea Europei Carpați de uă parte și Balcanii de alta cu Dunărea prin mijloc.

Vântul suflă tare schimbându-se pe totă ziua când despre agresiune, când despre moderațiune, fără a ne lăsa să punem temeiū pe ziua de mâne. Vântul se schimbă sau pentru că nu s'au înțeles încă pețitori sau pentru că nici unul nu credă momentul favorabil. Nu se pôte pune nici un temeiū pe asigurările de pace ce ne vinū astăzi de la împărați precum nu se putea pune temeiū la 1772 pe asigurările satisfăcătoare date Lordului Suffolk la Londra de către ambasadori celor trei puteri ale nordului în contra sgototelor respândite despre împărțela Poloniei, atunci pe când de paispredece luni Frederic II trimisese comitelui de Solons întregul proiect de împărțelă astfel cum s'a pus în esecutare la 1775.

Austria după ce s'a arătat cea d'întăiū pe scenă în comedia care se jică, aruncând fitilul rescólei în Bosnia și în Herzegovina, acum că Magyari au înțeles pericolul de care potū fi amerințați dacă s'ar mări

prea mult elementul slav, Comitele Andrassy alérgă cât pôte să stingă focul aprins de guvernatorul Croației, pe când Principele Bismark resemat pe un tun Krup privesce la bunul și vechiul seú amic de la Frankfort cum róde castanele trase de Austria, și cântă mereú din fluer idila : „Germania nu are nici un „interes în Orient“, mărgininduse a veghea nu cumva să'î scape din mână cancelarul Czarului, căci atunci se înțelege că edificiul rădicat în 25 de aní cu atâta muncă și dibăcie ar cădea într'ună clipă ca uă mănăstire de cărți. Posițiunea Principelui Bismark are să devie din ți în ți mai dificilă din cauza stării în care a pus pe Francia. De și spiritul de unitate germană, fórte desvoltat pretutindení, a trebuit ánsă Cancelarului uă mare dibăcie ca să facă să tacă rivalitățile statelor de la Sud și să paralisese acțiunea catolică; numai astfel a putut duce trupele contopite ale Germaniei pe stradele Parisului; esigențele soldătimei i-a impus necesitatea să abuzese de victoriile militare și să impue Franciei deosebit de suma colosală de cincí miliarde deslipirea a două provincii din cele mai impodobite, mai înflorite și mai patriote, și a creat astfel Prusiei uă inimizie din partea Franciei care nu se va potoli de cât cu recuperarea Alsaciei și Lorenei.

Daca Principele Bismark ar fi scint să se opréscă la Sedan, Francia care avea în Istoria sa uă glorie militară destul de mare, putea să uíte Vertu, Reishofenn și Sedanu precum a uítat Berezina și Waterlou, și Germania ar fi găsit în Francia uă putere amică

și chiar uă aliată care ar fi ajutat'o a desnoda tôte cestiunile în folosul libertății și a civilizațiunei astfel cum se cuvine să o facă două națiuni cele mai puternice și mai luminate din continentul European, în vreme ce acum Imperatul Germaniei este împins fatalmente a fi tras de Rusia or în cotro ar voi să'l ducă. Populațiunile Orientului care s'ar fi asceptat să găsească în germanism uă garanție și un sprijin la soluțiunea ce le-ar cuveni, nu vęd decât un susțitor al politicei de agitațiune continuă condusă de agenți Rusesci. Germania pēnē erī avea uă acțiune puternică în Orient, fii ei erau considerați pretutindenī ca un element binefăcător și civilisator, dovadă afecțiunea de care se bucurău înainte de 1870 comparată cu sentimentul de temere și de neîncredere ce le pōrtă astăzi Românii. Sunt puși pe aceeași linie cu Rușii în îngrijirile popórelor din Orient devenind chiar antipatici mai ales Slavilor.

VII.

To sir James Osborne Morgau

London

București, 17/29 martie, 1876.

75, Playfaire Street.

Am citit în „Monday Review“ din luna lui octombrie trecut frumoasa ta lucrare asupra producțiunii și a bogăției agricole a Europei orientale. Am admirat claritatea espunerei și dispozițiunile ingenioase a tabelelor tale; dar nu'ți pot ascunde că am găsit lacune și erori în cifrele privitoare la România; permitem a veni să'ți implinesc una, sperând că cifrele ce'ți transmit îți vor servi la edițiunea a doua a scrierei tale; poți că'ți va merita chiar onorul de a fi admis în societatea geografică din București.

După cele ce se poate dice despre populațiune, vine în întâia linie producțiunea; alăturatul tabloă îți poate

da uă idee despre producțiunea agricolă, vegetală și animală.

Puținii dintre ómenii de stat Români au început a se preocupa de starea financiară a țerei, și din nenorocire și mai puținii încă se îngrijesc de starea economică și care înțeleg că una este strâns legată de cea-l'altă. Cei mai mulți și cei mai în evidență cred că uă situațiune ca aceea în care se află tesaurul român, se pôte îndrepta cu nisce cârpeli la economii și cu nisce reduceri în cheltueli, cu un împrumut mai mult saú mai puțin greú, cu un spor la unele dări saú cu născocirea vre unui imposit nou. Preocupațiunea merge cel mult până a căuta ca acele sporiri să nu lovescă prea greú în influetele electorale ale guvernului și uită că or pe ce și or pe cine s'ar pune uă dare, ea cade și se resfrânge asupra tuturilor locuitorilor. Și fórte puținii sunt la număr acei care vęd că cestiunea este mult mai gravă.

În România nu există de cât un singur isvor de bogăție : plugăria cea mai simplă și mai primitivă. Tóte cele-lalte industrii împreună nu pot compta nici pentru n decea parte a producțiunii totale. Bogăția țerei vine d'a dreptul de la pământ, care întors și stors necontenit, a ajuns a nu mai putea produce ceea ce producea până acum. Tot luându'í pe tot anul fără a'í da nimic, nu mai este în stare să producă fără ajutorul celorlalte industrii nici în cuantitate nici în calitate; într'atât că gránele nóstre de 60 de Livre au devenit uă raritate cu tótă munca ce'si dau mulți din cultivatori de a îmbunătăți soiurile aducënd se-

mințe din alte țări și din cele mai renumite și mai căutate. Producțiunea în cantitate scade pe tot anul într'un mod foarte simțitor, încât de unde acum și cinci-spre-dece ani producțiunea de mijloc era de 20 de hectolitri de hectar, astăzi nu se mai poate compta producțiunea medie mai mult de 15 hectolitri uă scădere de 25 % în forța productivă a pământului. Acesta provine din împuținarea vitelor și din absența industriilor cu care se hrănesc și se îmbunătățesc agricultura.

Crescerea vitelor, păstoria care acum câți-va ani era una din bogățiile cele mari ale țerei, astăzi a căzut mai cu totul. În câmpiile cele întinse ale Ialomiței, ale Buzului și ale Prutului de jos, acesta a căzut din cauza lipsei și scumpetei capitalului, din cauza grelelor impozite și sărăcirea populației agricole.

Fabricațiunile cele mai simple chiar și acele care sunt adecuate plugăriei lipsesc cu totul, afară de câteva fabrici de spirt care și acelea se închid una după alta și afară de două fabrici de zahăr în construcțiune a căror sortă invidiată nu se poate cunoște încă. Materia îngrășătoare d'abia poate îndești trebuințele grădinilor de legume din prejurul orașelor.

În anul 1871 producțiunea agricolă propriu zisă a fost după tabelele statistice oficiale din București de 319,740,813 franci specificate în modul următor :

FELUL PRODUCTULUI	Hectolitri	Cântare	Preciul Franci	Valoarea Franci
Grâu.	9,066,316	—	16	145,061,056
Hriscă	61,833	—	12	741,996
Meiu.	103,780	—	8	830,240
Orz	3,204,753	—	6	19,228,518
Ovez.	971,403	—	5	4,857,015
Porumb	14,686,500	—	8	117,492,000
Secară	1,210,063	—	11	13,310,693
Rapiță	890,135	—	17	15,132,295
Fasole	166,600	—	15	2,499,000
Câneșă	—	21,200	20	424,000
In.	—	8,200	20	164,000
	30,361,383	29,400		319,740,813
La această valoare se mai adaugă :				
Tutun	1,900,000 kilograme		0,50	950,000
Cartofi.	120,000 cântare		20	2,400,000
Vin	5,500,000 decaltri		2	11,000,000
Grădinele	15,000 hectare		500	7,500,000
				341,590,813

Ca să completăm trebuie să adăugăm la suma de mai sus producțiunea animalelor care după datele biuroului statistic ale aceluiași an 1871 se poate evalua din tabela numărului vitelor existente care este de 8,2500,000 capete mari cu mici și anume :

Armăsari	} Capete	427,000
Epe		
Cași		
Mândi		
Catari	} 6,600	
Măgari		

Tauri	}	<u>Capete</u>
Vaci		
Boi		
Bivolii		1,900,000
Bivolite		
Viței		
Malaci	}	
Berbeci		
Oi		
Miei		5,066,400
Țapi		
Capre		
Edi	}	
Porci		850,000
		<u>8,250,000</u>

8,250,000 capete care dau uă produc-
țiune anuală de :

50,000 cai a căror valoare este de .	4,000,000	franci
1,000 măgari și catari	50,000	—
380,000 boi	19,000,000	—
1,000,000 oi	12,500,000	—
170,000 porci	4,250,000	—
	<u>39,800,000</u>	—

Și astfel avem producțiunea vegetală	341,590,813	franci
Producțiunea animală	<u>39,800,000</u>	—
Total . .	381,390,813	—

Sumă la care de vom adăoga încă și valorea produselor animale, minerale și altele în sumă de	19,236,332	—
avem un total de	400,627,145	—

Trecând acum la partea comercială îți voi spune
că traficul mediū al României cu deosebitele State

cum rezultă din tabelele statistice oficiale ale buroului din București pe anii 1871, 1872 și 1873

a fost de 263,977,621 fr. din care { Esportul 167,270,206 fr.
 Importul 96,707,415 „
 adică oă balanță în favor de . 70,562,791 fr.

Dintr'acéstă sumă ansă care ar reprezenta balanța trebuie să scădem cel puțin 30,000,000 fr. saū și 40,000,000 fr. banii eșiți din țeră pe tot anul pentru călătorii de agrement saū de afaceri în streinătate și pentru întreținerea a mulțimei de tineri care își facă educațiunea și studiile în orașele universitare ale Europei, în cât balanța în favorul țerei nu s'ar sui mai mult decât până la 30 saū 40,000,000 fr. sumă care mai tótă trece tot în streinătate și încă cu prisos pentru plata ratelor datoriei publice. Și putem dice că de mai mulți ani nu mai rămân bani în țeră dintr'un an până'ntr'altul.

Țerile cu care România este în daraveri de comerciū se clasedă în privința esportului în modul următor :

Limitele masima și minima a valoarelor esportului în anii 1871, 1872 și 1873.					
1	Austria . .	de la	49,635,217 fr. în 1871	până la	81,688,383 la 1872
2	Turcia . .	>	27,263,429 > > 1872	>	39,586,636 1871
3	Francia . .	>	14,056,883 > > 1873	>	31,951,541 1871
4	Anglia . .	>	14,132,375 > > 1872	>	27,395,260 1871
5	Rusia . .	>	2,092,149 > > 1872	>	3,415,634 1871
6	Italia . .	>	2,053,707 > > 1872	>	3,407,146 1873
7	Germania .	>	444,566 > > 1873	>	3,162,036 1872
8	Celelalte State	>	14,891,431 > > 1873	>	21,954,418 1871

În privința importului traficul a variat în cei trei ani mai sus indicați 1871, 1872 și 1873 în modul următor :

Valorele masima și minima ale importului în anii 1871, 1872 și 1873.								
1	Austria . .	de la	37,028,629 fr.	în	1871	până la	39,348,143 la	1873
2	Anglia. . .	>	14,390,826 >	>	1871	>	22,408,611	1873
3	Turcia . . .	>	8,570,997 >	>	1873	>	17,727,085	1872
4	Francia . .	>	9,819,459 >	>	1871	>	15,632,645	1872
5	Germania .	>	5,569,767 >	>	1871	>	7,376,581	1872
6	Rusia . . .	>	3,267,273 >	>	1871	>	3,830,580	1872
7	Italia . . .	>	351,263 >	>	1873	>	1,182,784	1871
8	Celelalte State	>	1,192,036 >	>	1871	>	4,129,519	1872

Cercetând schimburile cu aceste deosebite state găsim că în anul 1872 ele au fost cele următoare și că au dat balanțele favorabile și defavorabile însemnate cele d'întâiu cu semnul + cele de al doilea cu semnul —

I. Austria	{	Esportul	81,638,388	}	120,461,673 fr.
		Importul	38,773,290		
		Balanța	+ 42,915,093		
II. Turcia	{	Esportul	27,268,429	}	44,995,514 „
		Importul	17,727,085		
		Balanța	+ 9,541,344		
III. Francia	{	Esportul	14,696,603	}	30,329,248 „
		Importul	15,632,645		
		Balanța	— 936,042		
IV. Anglia	{	Esportul	14,132,375	}	35,511,797 „
		Importul	21,379,422		
		Balanța	7,247,047		

V. Rusia	{ Esportul 2,092,149 } { Importul 3,830,580 }	5,922,729 fr.
	Balanța — 1,738,431	
VI. Italia	{ Esportul 2,053,707 } { Importul 468,658 }	2,532,365 „
	Balanța + 1,575,049	
VII. Germania	{ Esportul 3,162,036 } { Importul 7,376,581 }	10,538,617 „
	Balanța — 4,214,545	
VIII. Alte State	{ Esportul 21,463,422 } { Importul 4,129,519 }	25,592,941 „
	Balanța + 17,333,903	

Din datele de mai sus se vede că în anul 1872 balanța comerțului României a fost favorabilă

Cu Austria beneficiind cu	+ 42,915,093
„ Turcia „ „	+ 9,541,344
„ Italia „ „	+ 1,575,049
„ Alte State „ „	+ 17,333,903
	<u>+ 71,365,389</u>

Iar țerile cu care balanța a fost în defavor sunt :

Cu Franția perdând	— 936,042
„ Anglia „ „	— 7,247,047
„ Rusia „ „	— 1,738,439
„ Germania „ „	— 4,214,545
	<u>— 14,136,065</u>

adică + 71,365,389 balanța favorabilă
și — 14,136,065 „ defavorabilă
+ 57,229,324 balanța generală favorabilă.

Aceste cifre de și adevărate în cât privesc totalitatea traficului Român, în special însă ele nu arată

cu esactitate valóarele importului și esportului cu fiecare țéră în special, fiind că multe mărfuri și produse care sunt considerate de burourile vamale ca venind din saũ ducându-se în Austria, fiind că se încarcă în saũ se descarcă din corăbii cu pavilion austriac, în realitate ele ánsă vin din saũ se duc în alte țeri : în Francia, Anglia saũ Italia și în tabelele vamale Románesci figuréză ca făcând parte din traficul cu Austro-Ungaria.

Iată acum cifrele ce am putut estrage din tabelele statistice ale biuroului statistic al ministerului de interne pe anii 1871, 1872 și 1873.

Esportul general pe State.

NUMELE Statelor	ANUL 1871	ANUL 1872	ANUL 1873
	Franci	Franci	Franci
Austro-Ungaria	49,635,217	81,688,383	68,768,568
Turcia . . .	39,586,636	27,268,429	35,782,190
Francia . . .	31,951,541	14,696,603	14,056,883
Anglia . . .	27,395,260	14,132,375	16,349,411
Rusia. . . .	3,415,634	2,092,149	3,870,537
Italia. . . .	2,155,478	2,053,707	3,407,146
Germania . .	1,588,598	3,162,036	444,566
Celelalte State	21,954,418	21,463,422	14,891,431
	177,682,782	166,557,104	167,570,732

După aceste tabele valorile exportului pământului și ale industriei se clasifică în modul următor :

Exportul general pe materii

FELUL PRODUCTELOR	1871 Valóre în franci	1872 Valóre în franci	1873 Valóre în franci
Cereale și semințe .	144,897,922	125,613,504	119,006,845
Animale	13,548,526	19,098,646	18,938,828
Produse animale. .	12,870,189	14,442,472	11,977,044
Materii minerale. .	1,910,537	2,202,714	2,867,238
Diverse.	4,455,606	5,199,768	4,780,777
	<u>177,682,782</u>	<u>166,557,104</u>	<u>157,570,732</u>

Comerțul cerealelor României cu deosebitele state se clasază în modul următor :

	1871 Valóre în franci	1872 Valóre în franci	1873 Valóre în franci
Anglia	27,270,640	14,123,813	16,323,395
Austria.	25,551,273	50,415,170	41,547,095
Francia.	31,731,082	14,659,736	13,971,576
Germania	1,557,330	3,130,611	442,755
Italia	2,149,212	2,052,227	3,407,146
Rusia	1,238,272	210,420	384,021
Turcia	33,536,027	19,588,231	28,059,330
Alte State	21,814,086	21,433,296	14,871,527
	<u>144,897,922</u>	<u>125,613,505</u>	<u>119,006,845</u>

Importul pe acești ani 1871, 1872 și 1873 a fost cu :

	1871	1872	1873
	Valore în franci	Valore în franci	Valore în franci
Austria.	37,028,629	38,773,290	39,348,143
Anglia	14,390,826	21,379,422	22,409,611
Turcia	10,476,460	17,727,085	8,570,997
Francia.	9,819,459	15,632,645	14,534,527
Germania	5,569,767	7,376,581	6,433,739
Rusia	3,267,273	3,830,580	2,918,499
Italia	1,182,784	478,658	351,263
Cele-lalte State . .	1,192,036	4,129,519	3,300,388
	<u>82,927,228</u>	<u>109,327,780</u>	<u>97,867,167</u>

Esportul cerealelor a fost în anul 1872 de :

2,917,340	hectolitri	grâu
3,109,708	"	porumb
177,393	"	secară
3,714,713	"	orz

9,919,154 hectolitri și 7,041,296 oca făină a căror valoare s'a putut sui la 135,613,504 franci.

D-l Gioia care a avut la dispozițiunea sa totă arhiva biuroului statistic din Bucuresci și a putut compara tabelele importățiunei deosebitelor state; în raportul său adresat D-lui Minghetti arată traficul României în anul 1871 de uă valoare de 159,000,000 până la 172,500,000 clasându'l în modul următor :

I. Turcia { Esportul 58,000,000 } 63,000,000 franci
 { Importul 5,000,000 }

Balanța în favore + 53,000,000 ceea ce este uă deosebire

de aproape 50 % la balanță, iar la trafic de 26 % cu cifrele oficiale ale guvernului Român care sunt pentru Turcia :

Esportul	39,586,636	} 50,063,096 fr.
Importul	10,476,460	
Balanța	+ 29,110,176	

II. Austria { Esportul 33,250,000 } 72,000,000 fr.
 Importul 38,750,000 }
 Balanța + 5,500,000 pe când cifrele biuroului statistic din Bucuresci dau pentru traficul cu Austria în anul 1871 :

Esportul	49,635,217	} 86,663,846 fr.
Importul	39,028,629	
Balanța	+ 12,606,588	

Cifrele d-lui Gioia diferă de cele oficiale Române și în traficul cu Franția și cel cu Anglia, ele dau balanța favorabilă României.

D-l Petrescu care s'a ocupat cu despoarea tabelor statistice din anul 1866, resumă traficul României la suma de 194,841,696 fr., adică cu 69,135,901 fr. mai scăzut de cât traficul oficial al anilor 1871, 1872 și 1873.

După d. Petrescu traficul a fost în anul 1866 :

Esportul	121,701,675	} 194,841,696
Importul	73,140,021	
Balanța	+ 48,561,654	

Comparând cifrele anilor 1866 și 1873 avem uă sporire însemnată în trafic de mai mult de 50,000,000 franci.

		<u>1866</u>	<u>1873</u>
I. Turcia	{ Esportul	50,849,208	35,782,190
	{ Importul	14,451,745	8,570,997
	Balanța	+ 36,397,463	+ 27,211,293
II. Francia	{ Esportul	20,477,965	14,056,883
	{ Importul	7,939,736	14,534,427
	Balanța	+ 12,538,229	+ 477,644
III. Italia	{ Esportul	7,835,827	3,407,146
	{ Importul	282,123	351,263
	Balanța	+ 7,553,704	+ 3,55,883
IV. Anglia	{ Esportul	13,952,652	16,349,461
	{ Importul	9,012,697	22,409,611
	Balanța	+ 4,939,955	+ 6,060,200
V. Alte State	{ Esportul	5,952,240	14,891,431
	{ Importul	969,596	3,300,388
	Balanța	+ 4,982,644	+ 11,591,043
VI. Rusia	{ Esportul	1,994,273	3,870,537
	{ Importul	3,023,502	2,018,499
	Balanța	+ 1,029,229	+ 952,038
VII. Austria	{ Esportul	20,639,510	68,768,568
	{ Importul	37,459,622	39,348,143
	Balanța	+ 16,820,112	+ 29,420,425

Balanța anului 1866 a fost :

cu Turcia	+ 36,397,463
„ Francia.	+ 12,538,229
„ Italia	+ 7,553,704
„ Anglia	+ 4,939,955
„ Diferite State . . .	+ 4,982,644
	<u>+ 66,331,995</u>
„ Rusia	— 1,029,229
„ Austria.	— 16,820,112
	<u>— 17,849,341</u>

Balanță generală în favóre + 48,582,654

Al tău amic B. Dowley.

IX.

To Sir James Osborne Morgaw.

London

București, 4/16 april 1876.

75. Play faire Street.

Scumpe amice,

Ca să completes noțiunile statistice cu care am început în epistola mea din săptămâna trecută, trebuie să urmes acele sciințe espuindu'ți starea financelor acestii țeri.

Sub punctul de vedere financiar puține state în Europa ar putea fi într'ună stare mai prosperă decât România, și bogăția ei ar putea să crească pe tot anul cu 25 0/0 din totalul traficului; dar din nenorocire acest element de îmbogățire se află paralisat de anuitățile grele ce plătesce în streinătate pentru datoriile contractate și de suma ce ese pe tot anul din țără pentru întreținerea a mai mult de 700 de tineri care își fac studiile lor în colegiile și universitățile Franciei, Germaniei și Elveției, trăgând acolo și pe mulți din părinții lor pe tot timpul cât duréză studiile.

Venitul statului Român se compune :

1°. Din arenșile moșilor corónoi și din vânđarea tăerii pădurilor după acele moșii; bunurii pe care pioșii Români le-au scos din partea de moscenirea ce se cuvenea urmașilor lor și le-au făcut partea sufletului, cum să ție, le-au consacrat desvoltării și îmbunătățirei stării morale și intelectuale a némului Romanesc; pentru podóba bisericeii și pentru îmbunătățirea clerului; pentru seminare și pentru scoli. Aceste venituri figurésă in buget pe tot anul in cifra de 21,095,542 fr. deosebit de 1,560,000 fr. care represintă venitul moșilor vânđute pe 26,000,000 fr.; in tot un venit care de la 22,655,542 fr. s'a redus a nu mai fi decât de 21,095,542 fr.;

2°. Un alt isvor de venit sunt veniturile acelea care purtaú uă diniórá numele de drepturi regaliane precum sunt sarea și postele care daú 7,500,000 pe an;

3°. Celelalte impositie producând 65,844,460 fr. pe an care complectéză veniturile Statului, provinú din percepțiunea dărilor directe și indirecte puse asupra locuitorilor; impositie cu deosebite numiri.

După bugetul votat acum in urmă pentru esercițiul anului 1876 venitul Statului Român este pre-vedút la suma de 98,000,000 fr.

Acest venit se descompune in modul următor :

I. Impositie directe 28,638,601. 83	}	10,043,464. 51	Impositul personal
		3,377,894. 61	Impositul șoselelor
		1,369,683. 45	Impositul patentelor
		6,051,444. 98	Impositul fundiar
		396,114. 30	transmitere
		7,400,000. 00	Licențele cárciumaril.

dar aceste sume sunt mai toate umflate cu cel puțin 6 și 7 0/0.

De și acest venit în anul precedent 1875 a fost evaluat și mai sus, căci era trecut drept 29,082,016 fr. dar el nu poate trece mult peste suma de 24,000,000 fr.

Dintr'acest nenorocit sistem de a umfla cifrele la venituri și d'a le pitula la cheltueli, a provenit gro-savele deficite; lucrul este lesne de înțeles când la un singur capitol se trece uă cifră care de sigur are să lase un gol la venit de aproape 5,000,000 fr.

Contribuția personală constituie 22 0/0 din imposi-tul total, iar toate impozitele directe împreună dau 41 0/0 din venitul totalității contribuțiunelor; cele-lalte 59 0/0 provină din impozitele indirecte

II. Impos. indir. 31,453,000	}	7,800,000	Importul	}	vămile
		1,600,000	esportul		
		15,000	transitul		
		55,000	pășunatul		
		29,000	plumbatul		
		120,000	confiscatul		
	}	3,400,000	consumaț. sării	}	salinele
		1,500,000	sarea esportată		
		100,000	sarea de mare		
	}	3,102,000	arenda băuturilor.	}	băutu- rile
		9,000	amenzile		
		2,000	măsurile		
	}	8,000,000	Monopolul	}	tutunul
		150,000	amenzile		
		5,000,000	Timbrul și înregistrarea.		

Aceste cifre, afară de tutun și de băuturile spiri-tose care sunt ficse fiind că sunt date în întreprisă, sunt umflate cu 10 0/0, ele nu se pot urca mai sus de 27,500,000 fr. și trebuie să dea uă lipsă de buget de cel puțin 4,000,000 fr.

III. Domeniile 21,095,542

991,250	arenda domen. Brăila, Giurgiu și Turnu;
15,616,078	arende moșiilor Statului;
257,474	locațiunea acaretelor și viilor;
1,000,000	vîndări de păduri;
154,924	arenda pămînturilor din Basarabia;
28,255	arenda bălților și pescăriilor din Basarabia;
22,150	arenda stuhăriilor;
156,260	tasele trecerilor pe poduri;
59,900	sanalurile Dunării;
2,000,000	plata împrumutării Colonistilor;
9,250	cuponul obligațiunelor rurale din Basarabia;
800,000	de la arendași pentru pasnici.

În bugetul anului 1875 această sumă a figurat numai drept 20,289,802, dar chiar și această cifră era prea mare căci acest venit nu se poate compta mai mult de 17,000,000 fr. adică cu 20 % mai jos.

IV. Poste, Telegr. și dr. fer. 8,812,282

1,300,000	Venitul postelor,
1,200,000	» telegrafului
970,000	calea ferată Bucuresci-Giurgiu;
50,000	calea ferată Iași-Ungheni;
124,395	controlul și survg. Socit. Rom. Roman-Vîrciorova
17,887	controlul și survg. Rom.-Botoșani;
150,000	locațiun. vagonelor
5,000,000	escedentul drumurilor de fer.

Și această sumă este esagerată cu cel puțin 1 ¹/₂ milion sau 17 %, ea nu ar trebui să figureze în

buget pe mai mult de 7 milioane; in anul 1875 a fost trecută drept 3,540,000 fr.

V. Venituri diverse 3,769,102	}	60,000	Vândarea de obiecte vechi
		500,000	procente de la debitorii Statului
		748,000	subvențiunea pentru pompieri
		24,444	de la Sf. Spiridon p. scôla de fete
		20,000	de la elevii interni
		40,000	de la elevii scôlei militare
		277,000	Imprimeria Statului și Monitorul
		30,000	lucrul arestanților
		4,000	agențiile din streinătate
		4,000	diplomele de naturalizare
		3,000	inscripțiunile la facultăți
		18,000	stabilimentul de artilerie
		22,000	scôla de mașini
		8,000	bufetele și grădinele
		5,000	Monitorul ôstei și imprimatele
		1,200	bnletinel Curței de Casațiune
		18,000	bonificarea imprum. Stern
75,000	judecățile câscigate		
448,965	produsul penitenciar. Mărgineni		
150,000	amenzile judecătorești		
500,000	venituri întâmplătore		
500,000	escedentul Casei de depuneri		
312,500	comuna Bucnresci p. Godillot.		

Acéstă sumă este și mai umflată decât cele-lalte, ea nu se pôte compta decât până la 2,500,000 fr. adică trebuie scăđută cu 35 0/0.

VI. Vândare de bunuri 4,325,891	}	1,877,313	Din ratele bunurilor. vândute
		40,000	din embaticuri și rescumpărări
		2,408,577	din vândările după legea din 1873.

Sume care nici nu se cuvenea să fie trecute in bugetul veniturilor căci provine din vândări de fond.

Tóte aceste venituri evaluate la suma de 97,894,427 nu pot da în realitate mai mult de 81,000,000 uă diferență în minus de aprópe 17,000,000 saú un gol anual de 18 0/0 cu care crește deficitul din an în an și dá loc la uă datorie flotantă care la fie-care duoi saú trei ani necesiteză un nou împrumut cu amortisare saú consolidat.

Afară de suma de 21,095,542 fr. productul arendării moșiilor Statului, cele lalte 76,798,885 trebuie să iasă din dări directe și indirecte asupra locuitorilor.

Daca la suma din urmă vom adăoga 49.480,531 provenită din contribuțiunile județene și comunale adică :

Contribuțiunii județene	6,960,630	} 49,480,531 fr.
" comunale urbane	23,524,025	
" " rurale.	18,995,876	

avem { 76,798,885 contribuțiunile către Stat
 { 49,480,531 " județ. și comunale

126,279,416 Totalul dărilor care apasă pe locuitorii, adică 28 fr. de suflare, saú 140 fr. de familie, dare foarte grea pe care nu o póte duce și care nu lasă mijlóce de a spori avuția țerei; mai ales daca vom considera că clasa agricolă cea mai numărósă, fostii clăcași în numer de 400,000 de familii mai plătescú încă uă rată de 15,000,000 fr. pe an pentru rescumpărarea pământului, rata pe care au a o plăti încă trei ani de acum încolo și care apasă cu 37 fr. 50 asupra fie-cării familii. Este dovedit că clasele agricole muncitóre nu pot resista la tóte aceste dări decât îndatorinduse și vëndându'și șeptelul.

Acum și câți-va ani contribuțiunile indirecte se mărgineau mai toate într'un singur articol acela al vămilor; sarea de și se plătesce pe consumațiune, dar într'ună țără unde nu există industrie și unde totă întrebuințarea ei se mărginesce la alimentațiune gabela această constituie o cătine constantă pentru bogat ca și pentru sărac și să pôte clasa precum am făcut între veniturile regaliane sau între contribuțiunile personale. Mai nainte vreme consumațiunea sării să da în întreprisă unei companii de concesionari; sistemul acela a încetat, el amăgea și pe stat și pe public; statul nu scia ce vinde căci capitalul de avansat fiind prea mare ca să pôtă găsi mai mulți concurenți prin care să se pôtă stabili preciful cel adevărat, rămânea la discrețiunea acelor care se coalisau se asociau și silea mânia guvernului; publicul nu scia ce plătesce precum nu scie ce plătesce astăzi pentru tutun; crede că contribuțiunea tutunului este de 10 milioane pe când în realitate ea este aproape îndoită, dacă ținem seamă de cheltuelile de administrațiune de sploatațiune și de percepțiune.

Bugetul anului 1876 s'a votat la 6 martie 1875 cu un deficit de 6,999,502 fr. Ministru G. Gr. Cantacuzino propunea să'l acopere cu reduceri în cheltueli și cu resurse noi.

a) Reducerile în cheltueli ce propunea	}	de la fabrica penitenciarului	448,965
eran de		3,341,959	de la pasnici de hotare
b) Și sporirile în venituri de	}	de la proprietăți vândute . . .	2,408,577
		3,657,543	
Total		6,999,502.	Aceste sume trebuie să fie ilustrorii căci trebuie coborate la cel mult 5,909,574 fr. fiind că

sumele de	448,965
și cea de	800,000

1,248,965 nu au dat decât 159,037.

Un alt ministru va aduce negreșit uă situațiune financiară care nu va semăna nici cu a unuea nici cu a altuea.

Obiceiul de a umfla cifrele la veniturī a devenit atât de inveterată în cât trece ca moștenire de la un ministru la altul fără ca evidența cifrelor să pótă deschide ochiī acelor care nu voescū să vadă.

În tabela următóre am însemnat pentru fie-care an în față unele de altele constatările și realizările, ca să se pótă vedea enormele diferențe ce esistă între dânsese.

Pentru anul 1875 am tras trei colóne puind în face previsiunele bugetare cu constatările și cu realizările ca să pótă fi comparate mai lesne.

	1871		1872		1873	
	Consta- tările	Implini- rile	Consta- tările	Implini- rile	Consta- tările	Implini- rile
Contr. directe .	21,401,485	18,604,214	21,424,513	21,270,222	24,689,383	24,211,860
Contr. indirecte	16,326,736	16,315,863	23,508,709	23,507,240	26,510,802	26,510,802
Domenii	18,784,688	18,002,072	18,396,742	15,266,297	18,848,611	16,871,271
Post. telgr. dr. fer	3,029,856	3,021,276	3,386,721	3,088,766	3,386,073	3,336,091
Diverse	2,386,989	2,212,861	1,524,690	1,501,943	2,088,190	1,845,596
Bun. vândute.	3,258,953	3,250,164	1,974,973	1,918,811	1,960,628	1,893,498
Straordinare . .	1,773,376	1,773,376	1,669,142	1,419,142	918,379	460,623
Neprevedute, .	3,588,578	3,578,575	3,028,569	3,028,569	2,709,086	2,709,086
Resurse div. . .	3,722,875	3,722,875	12,283,749	12,283,749	"	"
Excedente . . .	5,453,178	5,453,178	1,705,674	1,705,674	"	"
	79,726,709	75,934,454	88,903,482	84,985,413	81,111,152	77,828,827
	— 6 %		— 4 $\frac{1}{2}$ %		— 3 $\frac{3}{4}$ %	

	1874		1875			1876
	Constatare	Implinirile	Prevederile bugetare	Constatare	Implinirile	Prevederile bugetare
Contr. directe .	28,707,464	26,898,618	29,082,017	28,356,134	26,472,452	26,638,601
Contr. indirecte	27,852,162	27,591,891	31,403,000	27,966,411	27,603,235	31,253,000
Domenii	18,681,623	15,436,130	20,289,802	19,980,520	16,073,138	21,095,542
Post.telgr. dr.fer	3,550,865	3,532,544	3,540,000	3,500,550	3,488,644	8,812,282
Diverse	4,058,789	3,725,693	6,614,823	5,119,091	5,055,700	3,769,102
Bun. vëndute .	1,932,666	1,772,080	1,937,313	1,916,632	1,637,171	4,325,891
Straordinare .	977,330	664,830	812,500	668,544	668,544	"
Neprevedute .	2,338,711	2,338,711	"	5,491,227	5,491,227	"
Resurse div . .	747,871	657,374	"	16,601,635	16,601,635	"
Excedente . . .	2,745,458	2,745,458	"	"	"	"
	91,592,903	85,363,269	93,679,455	109,600,744	103,091,744	97,894,418
	— 6 1/2 %		— 14 %		— 6 %	

Sporirea impozitelor.

În cursul celor din urmă 5 ani impozitele s'au sporit într'un mod foarte însemnător, încât de vom compara suma încasată de tesaur prin adausul resur-

selor peste ceea ce ar fi luat dacă dările ar fi rămas precum erau în anul 1870 și vom adăoga și împrumuturile contractate de atunci încoace, găsim uă diferență în plus de 138,000,000 fr. în timp de 5 ani, adică împrumuturi noi de 27,500,000 fr. termen mediu pe an.

În tabela următoare am căutat a specifica acele creșteri pentru fie care capitol în parte :

Prin imposit. fundiar s'a realizat pe anii 1871—1875 un adaos de	10,789,372
> monopolul tutunului	> 27,617,500
> timbru	> 16,146,876
> băuturile spirtose	> 17,700,708
> fabricarea monedei	> 500,000
> venitul noilor linii fer.	> 7,000,000
> împrumuturi	> 58,000,000
Totalul încasărilor în plus de la 1873—1875	> 137,763,356

sau 27,500,000 pe an termen de mijloc, adică 30 % din buget și 45 % din impozitele către stat.

Sporirea cheltuelilor.

Trecând acum la sporirea cheltuelilor care au fost de neapărată necesitate a se face, găsim numai, franci 56,865,126.

Plata garanției liniilor de fer	$\left\{ \begin{array}{l} \text{în 1872} \\ > 1873 \\ > 1874 \\ > 1875 \end{array} \right.$	3,500,000	} 56,865,126
		13,500,000	
		16,952,925	
		22,914,201	

Iar suma de 82,000,000 s'a întrebuințat la cheltueli care puteau foarte bine să nu se facă.

Iată cum au urmat acele adaose la veniturile în deosebitele capitole ale bugetului.

Adăosele la impozitul fundiar	$\left. \begin{array}{l} 1871 \ 1,384,092 \\ 1872 \ 2,344,684 \\ 1873 \ 2,338,889 \\ 1874 \ 2,379,599 \\ 1874 \ 2,342,108 \end{array} \right\}$	10,789,372
Monopolul tutunului.	$\left. \begin{array}{l} 1872 \ 3,337,500 \\ 1873 \ 8,010,000 \\ 1874 \ 8,010,000 \\ 1875 \ 8,160,000 \end{array} \right\}$	27,617,000
Timbrul.	$\left. \begin{array}{l} 1872 \ 1,149,161 \\ 1873 \ 3,997,715 \\ 1874 \ 6,000,000 \\ 1875 \ 5,000,000 \end{array} \right\}$	16,146,876
Spirtuosele	$\left. \begin{array}{l} 1873 \ 3,300,708 \\ 1874 \ 7,000,000 \\ 1875 \ 7,000,000 \end{array} \right\}$	17,700,708
Fabricarea monedei	1875 500,000	500,000
Venitul drumurilor de fer	$\left. \begin{array}{l} 1873 \ 2,000,000 \\ 1874 \ 2,000,000 \\ 1875 \ 3,000,000 \end{array} \right\}$	7,000,000
Din datoriile contractate	58,000,000	58,000,000
Total		137,763,356
		137,763,356 fr
Plățile anuităților drum. de fer	$\left. \begin{array}{l} 1872 \ 3,500,000 \\ 1873 \ 13,500,000 \\ 1874 \ 16,952,925 \\ 1875 \ 22,914,201 \end{array} \right\}$	56,867,126 »

Cheltuiți fără utilitate aprópe de 80,996,230 fr.

Statul Român posedă astăzi ca lucrări publice :

- 1º. 1236 kilometri de drumuri de fer în exploatare
- 2º. 150 » » » în construcțiune
- 3º. 4, 5 » poduri de fer peste gârle
- 4º. 5821 » șosele în circulațiune
- 5º. 507 » » construcțiune
- 6º. 3420 » linii telegrafice
- 7º. 6089 » lungime de fir telegrafic.

și în special :

Lungimele drumurilor de fer .	{	919 kilom. Roman-Vîrcior. și Tec.-Bêrlad
		224 » Roman-Ițcani și Rom.-Botoșani
		21 1/2 » Iași-Ungheni
		70 » București-Giurgiu-Smârda.

Șosele în circulațiune . . .	{	1821 kilometri.	Naționale
		4000	» județene
Șosele în construcțiune . . .	{	7	» Naționale
		500	» județene.

Isvorul deficitelor.

De vom trece acum la cheltuelile Statului găsim că bugetul rectificativ pe anul 1876 astfel cum s'a votat la 17/29 decembre 1875 este de 97,894,427 fr. și anume :

Consiliul ministrilor	42,848
Ministerul de Interne	8,351,675
„ Iustiției	3,772,160
„ de Esterne	729,188
„ Cultelor și Instrucțiunei	7,910,690
„ de Resbel.	16,550,991
„ Lucrărilor publice	5,119,781
„ de finance	54,917,092
Deschideri de credite	500,000
	<hr/>
	97,894,427

La sistemul adoptat de buget rectificatif, de credite suplimentare și de credite straordinare într'ună țără unde ómenii sunt încă puțin cumpătați, mai adăogându-se evaluări umflate la veniturii și putulări la cheltueli au devenit cauza de ruină pentru financele acestii țeri. Astfel in 6 ani de la 1871 până la 1876 creditele sporite prin bugetul rectificatif ulterior și prin cele suplimentare și straordinare au încărcat tesaurul cu suma de 83,708,874 fr. saũ cu 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an adică cu 17 0/0. Tabela următore îți póte da uã idee de aceste sporuri.

ANUL	Sporirea bugetului prin rec- tificări	Credite suplimentare și stra- ordinare	Totalul sporirilor bugetelor primitive
1871	"	9,017,065	9,017,065
1872	1,228,456	24,168,289	25,396,745
1873	18,515,360	5,017,036	23,532,397
1874	2,701,528	3,166,761	5,868,285
1875	767,876	6,452,560	7,220,436
1876	"	12,673,944	12,673,944
	23,213,216	60,495,657	83,708,874

sau 14,000,000 termen mediu pe an.

Cei din urmă 6 ani au dat deficitele următoare :

ANUL	Deficite bugetare	Împrumuturi	Deficitele anului	Deficitele adeverate
1870	"	"	"	991,295
1871	3,747,503	3,772,875	7,520,379	8,511,674
1872	1,638,870	12,283,949	14,222,619	22,731,294
1873	1,278,604	14,697,745	13,419,141	36,153,435
1874	7,444,162	"	7,444,162	43,597,597
1875	332,471	11,990,000	12,322,471	55,920,069
1876	21,990,002	"	21,990,602	77,910,671

Situațiunile financiare înfățișate camerilor sunt departe de a fi conforme cu realitatea; de exemplu un ministru declară deficitul anilor 1875 și 1876 astfel

Deficitul anului 1875 egal cu. . .	8,889,118
" " 1876 " . . .	15,484,084
Total	<u>24,373,202</u>

peste câte-va săptămâni succesorul său în situațiunea înfățișată la 16 februar 1876 vine și arată în cameră cu totul alte cifre mai grele. După acest din urmă :

Deficitul anului 1875 egal cu . . .	12,537,894
1876 " . . .	12,894,427
Alte " sarcini"	3,243,105
Total	<u>28,675,426</u>

dar cređi pöte că acesta este cifra cea adevărată! dar nu este așa; ómenī competenți și chiar mărturisirea acelor din lucrătorii din ministerul de finance convin că acest deficit se apropie de 40,000,000 fr. sumă la care de se va mai adăoga încă 42,500,000 fr. plata linii de fer Ploesci-Predeal și Adjud-Ocna.

Cum veđi într'acești din urmă 5 ani s'a produs aceste deficite neprasnice de și veniturile s'aú sporit prin dări noi succesive până la 25,000,000 pe an, încasându-se într'acest termen 80,266,442 fr. mai mult decât daca impositetele ar fi ramas cea ce erau la 1870.

D-l Erdman Hahn comparând cifrele încasărilor contribuțiunelor adăogate și împrumuturile contractate în cei din urmă 5 ani scöte numai suma de 73,253,396 fr. cifra acesta este mai jos decât realitatea cu cel puțin 7,013,046 fr.

Iată cum a mers sporirea veniturilor prin adaose de impositete în comparație cu acele ale anului 1870 :

ANUL	Încasările	Încasările anului 1871	Diferința în mai mult
1871	66,768,407	61,697,027	5,071,380
1872	71,000,992	"	9,303,965
1873	78,151,312	"	16,454,285
1874	82,617,874	"	20,920,847
1875	82,490,115	"	24,793,088
	385,028,702	"	76,543,567
	adăogând și cea ce s'a luat din vândarea de domenii.		3,722,865
	Resursele anilor 1871—1875 peste a anului 1870		80,266,442

Sporul cheltueleur nu a urmat aceeași progresiune, ele nu s'a suit decât la 11,291,802 peste cheltueleur după tipul anului 1871 și anume :

ANIÎ	Cheltueli pur ale admi- nistrațiunei fără dotații și pensii.	Cheltuelile administrative ale anului 1871.	Diferința cu anul 1871
1872	50,330,811	48,291,696	2,039,115
1873	52,326,386	"	4,034,690
1874	50,381,399	"	2,039,703
1875	51,469,988	"	3,178,292
	Totalul sporurilor de cheltueli		11,291,802

Datoria publică.

Pornit pe uă asemenea cale era natural ca datoria Statului să mērgă crescând pe tot anul astfel că li-

quidând deficitul existent și contractul Crowley, ea va ajunge la finele anului 1876 la cifra rotundă de 600,000,000 fr. cu uă anuitate de 61,000,000 fr.

Acéastă datorie se împarte în două :

1. 369,152,622 Împrumutul pentru lucrări publice cu uă plată de anuitate de 30,872,474 fr.
2. 227,447,474 Împrumuturi cu amortisare, împrumuturi consolidate și datorii flotantă cu uă anuitate de 20,238,537 fr. dobândi amortisării și rentă.

Aceste datorii se descompun în modul următor :

I. 22,889,437 fr. Valórea nominală a datoriei contractată la 1 martie 1863 la Londra cu Banca Ottomană și Stern Brothers cu anuitate 9 0/0 din care 7 0/0 dobândă și 2 0/0 amortisare plus 1/2 0/0 comision cheltueli de schimb și de tragere. Acest împrumut a produs un efectiv de 17,851,851 fr. cu anuitate de :

2,121,196	{	2,062,750 dobândă și amortis.
		10,303 comision de 12 %
		51,326 schimb și tragere.

II. 31,610,500 fr. Valórea nominală a datoriei contractată la Paris la 24 octombrie 1866 cu casele Oppenheim, S. Sulzbach și Oscar Planat cu anuitate de 3,138,441 Statul Ro-

mân priimind efectiv 18,500,000
fr. cu plata anuală de :

3,138,441	}	3,048,080	dobândă și amortisare
		15,244	comisionu de $\frac{1}{2}$ %
		100,000	cheltueli de schimb
		800	cheltueli de tragere.

- III. 10,975,122 fr. Valórea nominală a datoriei contractată pentru construcțiunea drumului de fer Bucurescî-Giurgiu de către compania Barkley și Stanifosth cu un serviciu anual de 2,010,000 dobândă și amortisare.
- IV. 12,027,285 fr. Valórea nominală a datoriei către Barkley și Stanifosth pentru podurile de fer cu plată anuală de 1,443,274 dobândă și amortisare.
- V. 51,750,000 fr. Valórea nominală datoriei către compania Offenheim pentru drumul de fer Iscanî-Iași-Roman cu garanție de un venit curat de 3,857,025 fr. pe an dobândă și amortisare.
- VI. 248,130.000 fr. Valórea nominală a datoriei pentru linia Roman-Bucurescî-Vîrciorova și Tecuciŭ-Bârlad cu garanție de venit curat anual de 18,609,750 fr. dobândă și amortisare.
- VII. 3,770,215 fr. Datoria valóre nominală pentru linia Iași-Ungheni cu 452,425 anuitate dobândă și amortisare.

- VIII. 78,000,000 fr. Valórea nominală a împrumutului domanial contractat în anul 1871 cu 8 0/0 dobândă cu emisiunea de 74 care a dat un efectiv de 57,720,000 fr. plătind anuitate de 8,000,000 fr. pe an.
- IX. 44,600,000 fr. Valórea nominală a împrumutului cu rentă 5 0/0 cu casa Fuld și Camondo pe emisiunea de 62 care a dat un efectiv de 28,990,000 fr. și a cărui serviciu anual este de 2,250,000 fr.
- X. sumă necunoscută. Obligațiunile judecătorești din Moldova pentru stingerea cărora se trece pe tot anul în budget suma de 20,000 fr.
- XI. sumă necunoscută. Datoria către particulari pentru produsele luate de ostirile rusești în anul 1853 și 1854 pentru care se trece în budget 50,000 fr. pe an.
- XII. 9,985,320 fr. Datoria către Casa de Depuneri și Consemnațiuni cu 7 0/0 dobândă a cărui serviciu este de 748,900 fr.
-
- Total 519,680.206 fr. cu un serviciu anual care se sue la 51,000,000.

TABELA DATORIEI PUBLICE LA 1⁻ⁱ GENARIE 1877.

522

Specificarea DATORIILOR	Data		Suma imprumutată Valóre nominală	Suma realizată său Valórea efectivă	Anuitatea dobândă și amortisare	Dobânda %	Suma amortisată până la 31 De- cembrie 1873 Valóre amortisată	Suma remanșă de a mortisare la- 1 Genare 1877 Valóre nominală	
	contractării imprumutului	stingereii datoriei							
Drum. de fer și lucr. publ.	Bucuresci-Giurgiu .	Sept. 1865	Oct. 1876	10,975,122	10,975,122	768,258	7	10,975,122	—
	Rom.-Virc.-T.-Bêrl.	Fevr. 1868	Sept. 1932	248,130,000	248,130,000	18,609,500	7 $\frac{1}{2}$	957,000	247,173,000
	Roman-Iscani . . .	Fevr. 1868	Sept. 1961	51,750,000	51,750,000	3,857,025	7 $\frac{1}{2}$	—	51,750,000
	Iași-Ungheni . . .	Iulie 1872	Iunie 1886	3,770,215	3,770,215	452,425	8	797,988	2,972,227
	Podurile de fer . . .	Oct. 1865	Dec. 1880	12,027,285	12,027,285	1,443,274	9	7,267,102	4,760,182
Imprumu- turi.	Stern	April 1864	Fevr. 1888	22,889,437	17,851,851	2,121,196	7	7,216,937	15,672,500
	Oppenheim	Oct. 1866	Noeb 1889	31,610,500	18,500,000	3,138,441	8	7,521,000	24,089,500
	Domanial	Iul. 1871	Iul. 1891	78,000,000	58,176,250	8,000,000	8	10,325,000	67,675,000
	Casa de Depuneri .	Mart 1872	» »	9,985,320	9,985,320	748,900	7 $\frac{1}{2}$	—	9,985,320
	Renta	April 1875	» —	44,600,000	28,990,000	2,230,000	5	—	44,600,000
				513,737,880					
Claca	April 1865	Oct. 1880		106,987,000		14,258,032	10	60,128,043	46,858,956
				620,724,880		54,859,046		105,188,194	515,536,686

La finele anului când se vor încheia deficitele care trebuie să fie de 40,000,000 fr. plus suma de vre uă 15 sau 16 milioane pentru îlcărăile săvârșite de Crawley datoria se va sui la 676,700,000 fr. cifră rotundă, din care scăđându-se partea stinsă 105,188,194 rămâne 571,000,000 cu uă anuitate de aprópe 61,000,000 fr. iar la finele anului viitor 1877 adăgându-se încă 10 sau 12 milioane deficitul bugetar al aceluși an și cât va trebui pentru terminarea liniei Ploesci-Predeal alți 24,000,000 fr. datorie publică remasă de stins se va sui la 605,000,000 fr. cu uă anuitate de aprópe 64,000,000 fr.

De vom lua drept basă a creditului Statului Român emisiunea de 62 și renta de 5 a imprumutului din 1875, datoria nominală a României s'ar putea evalua la 1,020,000,000 consolidat cu un serviciu anual de 51,000,000 fr. pe an,

De vom compara datoriile publice ale deosebitelor state între dênsele și cu raportul ce există între dênsele și bugetul statului ele se clasifică în modul următor :

Numele Statelor datóre	Darea anuală pe suflare parte datorie Franci	Anuitatea dato- riei a câtea parte la sută din buget %
Anglia	21,73	30,1
Austria.	13,07	21,8
Bavaria.	6,91	18,1
Belgia	7,08	19,8
Danemarca.	13,00	33,7
Francia		
Italia	17,19	27,1
Norvegia	1,81	11,0
Olanda	17,19	27,1
Portugalia.	7,81	26,9
Prusia	2,57	7,3
România	6,44	51,0
Rusia	4,50	17,2
Spania	7,30	16,6
Suedia	1,58	10,3
Svitzera	1,20	6,4
Ungaria.	7,30	33,1
Wurtemberg	8,00	30,2

Cu tótă acéstă situațiune grea România ar putea cu uă chibzuință ca în mai puțin de 12 ani să'și

plătescă datoriile contractate până astăzi și să dispue pe tot anul de cel puțin 50,000,000 fr. pentru trebuințele guvernului, ale bisericeii și ale instrucțiunii; ar putea chiar cuteza să cumpere drumurile de fer.

De astăzi până la finele anului 1891 se refuesc de la sine datoriile următoare :

1° La finitul anului 1880 se stinge datoria de 12,027,885 fr. contractată pentru construcțiunea podurilor de fer pentru care se plătesce uă anuitate de 1,443,275 fr.

2° La finitul anului 1882 se stinge împrumutul rural de 106,987,000 fr. cu anuitatea de 14,258,032 contractată pentru rescumpărarea pământurilor conce-date sătenilor plugari foști clăcași.

3° La 1886 se refuesce datoria de 3,770,215 fr. cu anuitatea de 452,425 împrumutul pentru facerea drumului de fer Iași-Ungheni.

4° La 1888 se stinge uă altă datorie, aceea de 22,889,437 cu anuitatea de 2,121,196 către casa Stern.

5° La 1889 se stinge împrumutul Oppenheim de 31,610,500 cu anuitatea de 3,138,441 fr.

6° Și la 1891 se stinge împrumutul domanial de 78,000,000 fr. pentru care tesaurul plătesce uă anuitate de 8,000,000 fr.

Încât totalul datoriei refuită până la acea epocă 1891 se sue la 255,284,437 fr. a căruî serviciu scade din an în an :

La 1880 cu	1,443,274	fr. pe an.
„ 1882 „	14,258,032	„
„ 1886 „	3,770,215	„
„ 1888 „	2,121,196	„
„ 1889 „	3,138,441	„
„ 1891 „	8,000,000	„
Total	29,413,368	

Rămăind numai cele următoare :

1° Datoria pentru drumurile de fer Strusberg și Oppenheim de 299,880,000 fr. a cării serviciu este astăzi aproape 17,000,000 fr. pe an garanție, care până atunci se va reduce fără îndoială la cel mult 10,000,000 fr. prin spnrirea traficului care ar reprezenta uă datorie de cel mult 150,000,000 fr.

2° Datoria consolidată, renta 44,600,000 „
a cării serviciu de 5°/_o este de 2,230,000 fr. pe an.

3° Datoria către Casa de Depuneri și Consemnațiunii de . . . 9,985,320 „
pentru care statul plătesce dobânda de 748,900 fr.

4° Datoria care s'ar contracta pentru plata deficitului esistent și al căii ferate Crawley care se poate stima la 80,000,000 „
cu uă anuitate de 8,000,000 fr.

Peste tot uă datorie de 284,585,320 „
cu un serviciu anual de 20,978,900 fr.

Dar la acéstă stare de lucruri nu se poate ajunge fără a se încărca țera cu dări noi și fără de a vinde

din averea sa decât printr'ună bună administrațiune a financelor și prin echilibrarea bugetelor.

Ca să poți vedea posibilitatea lucrului în epistola următoare îți voiți vorbi despre starea economică a țerei.

Al tău amic, B. Dowley.

Urmarea epistolei precedente.

De vom trece acum la cheltuelile statului găsim că bugetul rectificativ pe anul 1876 ast-fel cum s'a votat la 17/29 decembrie 1875 este de 97,894,427, bani 47 și anume :

Consiliul Ministrilor . . .	42,848
Ministeru de interne . . .	8,351,675 77
„ justiției	3,772,160
„ Esterne	729,188 75
„ Culte și Instrucț. . . .	7,910,690 10
„ de resbel	16,550,991
„ Lucrărilor publice . . .	4,119,781 50
„ Finance și datorie . . .	54,917,092 35
Deschideri de credite. . .	500,000
	<hr/>
	97,894,427 47

Idea de buget rectificativ, de credite suplimentare și straordinare întrebuintată fără cumpăt cu evaluările umflate la veniturii au fost cauza stării financiare. Astfel în 6 ani, de la 1871 până la 1876 aceste credite au încărcat bugetul cu 83,708,874 b. 10 sau cu 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an, sau cu 17 0/0.

Tabela de mai jos îți poate da uă idee de aceste sporuri.

Anul	Sporirea bugetului prin rectificare	Creditele suplimentare și straordinare	Totalul sporirilor bu- getelor primitive
1871	»	9,017,065	9,017,065
1872	1,228,456 04	24,168,289 31	25,396,745 35
1873	18,515,360 48	5,017,036 71	23,532,397 13
1874	2,701,524 08	3,166,761 86	5,868,285 88
1875	767,876 31	6,452,560 09	7,220,436 40
1876	»	12,673,944	12,673,944 84
	23,213,216 79	60,495,657 31	83,708,874 10

saū 14,000,000 termen de mijloc pe fie-care an.

Cei din urmă 6 ani aū dat deficitele următore :

Anul	Deficitele bugetare	Imprumuturi	Deficitele a n u l u ī	Deficitele adevărate
1870	»	»	»	991,295 59
1871	3,747,503 81	3,772,875 28	7,520,379 09	8,511,674 68
1872	1,638,870 36	12,283,949 19	14,222,619 55	22,731,294 23
1873	1,278,604 45	14,697,745 64	13,419,141 19	36,153,435 42
1874	7,444,161 42	»	7,444,162 43	43,597,597 85
1875	332,471 64	11,990,000	12,322,471 64	55,920,069 49
1876	21,990,002 08	»	21,990,602 08	77,910,671 57

Situațiunile financiare.

Situațiunile financiare infătışate camerilor sunt de-
parte de a fi conforme cu realitate; astfel de exemplu
ministrul Gheorghe Cantacozino declară deficitele ani-
lor 1875 și 1876 în modul următor :

Deficitul anului 1875 egal cu	8,889,118 50	și
deficitul „ 1876 „	15,484,084 40	
Total . . .	<u>24,373,202 90</u>	

Iar peste câte-va săptămâni succesorul său Strat în situațiunea înfățișată la 16 februarie 1876 arată cu totul alte cifre mult mai grele. El arată

Deficitul anului 1875 egal cu	12,537,894
Deficitul „ 1876 „	12,894,427 47
Alte sarcini „ „ „	<u>3,243,105 70</u>
	28,675,426 93

Acastă sumă însă în realitate este mult mai mare, ea trece, sunt incredințat, peste 35,000,000 și trebuie să apropie de 40,000,000 la care se mai adaugă suma de 42,500,000 plata liniei de fer Ploesci-Predeal și Agiud-Ocna.

Intr'acești 5 ani din urmă s'aŭ produs aceste deficite monstruose de și veniturile s'aŭ sporit prin dări noi succesiv până la 25,000,000 pe an, încasându-se într'acest termen 76,543,567 04 mai mult dacă impozitele ar fi rămas ceea ce a fost la 1870.

D-l Erdmann Hahn comparând cifrele încasărilor contribuțiunelor adăogate pentru cei din urmă 5 ani adăogându-le și împrumuturile contractate într'acești ani arată suma de 73,253,396; această sumă este prețuită prea jos de acel autor.

Iată cum a mers sporirea veniturilor prin adaose de impozite în comparațiune cu anul 1870 :

Anii	Încasările	Încasare anului 1870	Diferența în mai mult
1871	66,768,407 63	61,697,027 14	5,071,380 49
1872	71,000,992 87	" "	9,303,965 73
1873	78,151,312 67	" "	16,454,285 53
1874	82,617,874 41	" "	20,920,847 27
1875	82,490,115 16	" "	24,793,088 75
	385,028,702 74	" "	76,543,567 04
	în 1871 s'a luat din domeniul		3,722,875 28
	Resursele noii anilor 1871—75 .		80,266,442 32

Sporul cheltuelilor nu a fost însă tot într'aceiași proporțiune, el după cum se poate vedea în tabela următoare n'a fost decât de 11,291,802 16 peste cheltuelile după tipul anului 1871 :

Anii	Cheltuelile pur ale admini- strațiunii fără dotații și pensii	Cheltuelile administrațiunii în 1871	Diferența în mai mult
1872	50,330,811 77	48,291,696 12	2,039,115 58
1873	52,326,386 54		4,034,690 42
1874	50,381,399 75		2,039,703 63
1875	51,469,988 65		3,178,292 53
	Totalul sporurilor în 4 ani . .		11,291,802 16

Numerul impiegaților Statului este foarte mare, el a crescut și mai mult în acești din urmă 5 ani. El a fost în 1866 de 5,337 funcționari și 2,455 oameni de serviciu
 1875 " 6,259 " " 2,993 " "

Într'aceste cifre nu intră servitori bisericilor preoți, cântăreți și cler superior, nu intră nici pădurari nici pașnici de hotare.

Câți-va d'între ómenii de stat au început a se preocupa de starea financiară; din nenorocire însă foarte puținii se îngrijesc de starea economică și care înțeleg că una este strâns legată de cealaltă. Cei mai mulți cred că uă situațiune ca aceea în care se află tesaurul Român se póte îndrepta cu nisce câr-pelii la economii și cu nisce reduceri în cheltueli, cu un împrumut mai mult sau mai puțin greu, cu un spor la unele dări sau cu nescocirea vre unui imposit. Preocupațiunea lor merge cel mult pênă a căuta ca acele sporiri să nu lovescă d'a dreptul în clasa țé-ranilor plugari și nu se gândesc că or pe ce și or pe cine se pune uă dare, ea cade sau se resfrânge și apasă asupra tutu'or locuitorilor. Fórté puținii la număr sunt acei care védú că cestiunea este mult mai gravă.

În Románia nu există decât un singur isvor de bogăție, plugăria, cea mai simplă și mai primitivă, tóte cele lalte industrii împreună nu pot compta nici pentru a decea parte a produțiunei totale. Bogăția țérei vine d'a dreptul de la pământ, pământ care întors și stors necontenit a ajuns a nu mai produce cea ce producea până acum. Tot luând pe tot anul fără a'í da nimica nu mai póte produce fără ajutorul celor lalte industrii nici în cantitate nici în calitate. Gránele de 60 de livre au devenit uă raritate cu tótá munca ce'si dau mulți din cultivatori de a îmbunătăți

soiurile aducând semința din alte țări și din cele mai renumite și mai căutate. Producțiunea în cantitate scade pe tot anul într'un mod foarte simțitor; de unde acum și cinci-spre-zece ani producțiunea de mijloc era de 20 de hectolitri de hectar, astăzi nu se poate compta mai sus de 15 hectolitri, uă scădere de 25 0/0 în forța productivă a pământului. Acesta provine din imputinarea vitelor și din absența industriilor cu care se hrănesce și să îmbunătățesce agricultura.

Crescerea vitelor și păstoria care acum și câțiva ani era una din bogățiile cele mari ale țerei a cădută mai cu totul în câmpiile cele întinse ale Ialomiței ale Buzeului și ale Prutului de jos; acesta din cauza lipsei și scumpetei capitalului, din cauza grelelor impozite și sărăcirea populațiunii agricole.

Fabricațiunile cele mai simple, acelea care sunt adequatele plugăriei lipsesc cu totul; afară de câte-va fabrici de spirt dincoci de Milcov și dincolo de Milcov care se închid și dispar din an în an, și afară de două fabrici de zahar în construcțiune a căror sordă nu se poate cunoște încă. Se poate dice că materia îngrășătoare, gunoiul, d'abia poate îndestula trebuințele grădinilor de zarzavatură din prejurul orașelor.

Și cu toate acestea situațiunea României este atât de avantajoasă încât se poate dice că cu uă bună chipsuință în mai puțin de 12 ani Statul Român ar putea refui datoriile ce a contractat dispund de un buget de cheltueli de cel puțin de 50,000,000 fr. pe an, ar putea chiar rescumpera drumurile de fer.

De astăzi pînă la finele anului 1891 se refuesc datoriile următoare :

1. La finalul anului 1880 se stinge împrumutul de 12,027,285 fr. cu anuitatea de 1,443,274 20, contractat pentru construcțiunea podurilor de fer.

2. La finalul anului 1882 se stinge împrumutul rural de 106,987,000 cu anuitatea de 14,258,032, pentru rescumpărarea pămînturilor concesionate sătenilor plugari fosti clăcași.

3. La 1886 se refuesce datoria de 3,770,215 41 cu anuitatea de 452,425 85 împrumutul pentru facerea drumului de fer Iași-Ungheni.

4. La 1888 se stinge împrumutul Stern Brothers de 22,889,437 03, cu anuitatea de 2,121,196 86.

5. La 1889 se stinge împrumutul Oppenheim de 31,610,500 cu anuitatea de 3,138,441.

6. La 1891 se stinge împrumutul domanial de 78,000,000 cu anuitatea de 8,000,000.

Totalul capitalului amortizat pînă la acea epocă (1891) 255,284,437, a căruî amortisare scade succesiv din an în an și anume :

La 1880	cu	1,443,274	20
" 1882	"	14,258,032	—
" 1886	"	3,770,215	41
" 1888	"	2,121,196	86
" 1889	"	3,138,441	—
" 1891	"	8,000,000	—
Total . . .		<u>29,413,368</u>	—

Rămîind : 1. Datoria pentru drumurile de fer Strusberg și Offenheim de 299,880,000 cu garanția de

22,466,775 care fără înduoélă la acea epocă se va reduce la 10,000,000 cel mult, prin sporirea traficului.

2. Datoria consolidată rentă de 44,600,000 al cării serviciu de 5 % este de 2,230,000.

3. Datoria de 9,985,320 la casa de depunerii pentru care se plătesce dobândă de 748,000.

Și datoria ce s'ar contracta pentru plata deficitului și a căii ferate Crawley care se pôte presupune la 80,000,000 cu uă anuitate de 8,000,000. Adică uă datorie totală de aprópe 400,000,000 cu un serviciu anual de 15 până la 16,000,000.

Se pôte ajunge la acéstă stare de lucruri la epoca precitată fără de a se încărca țera cu dări noi, fără de a vinde nimic din averea Statului și fără a se face alte reduceri decât acele asolut necesari pentru echilibrarea bugetului.

Viscomitelui Macdonald

la Londra

București, 10/22 aprilie 1876.

107 Cromwell houses (Brompton).

Mă grăbesc a răspunde la epistola ce mi-ai adresat în privința convențiunei încheiată acum în urmă cu Austro-Ungaria.

Voesci să știi dacă acest act nu este vătămător intereselor engleze și dacă nu atinge tractatele ce are Marea Britanie cu alte State?

În cât privește partea politică te-ai putut convinge cred din epistola mea de la 30 noembrie 1875 către amicul nostru Eduard Barrington că România este un Stat Suveran, care se bucură de dreptul gintelor în totă puterea cuvântului, un Stat cărui nimeni nu' poate tăgădui facultatea și capacitatea de a încheia tractate și convențiunii comerciale și politice. Astfel fiind protestările Porții, interpelările Lordului Stratheden and Campbell din camera de sus și notele schimbate între Paris, Londra, Viena și Constantinopol nu aū nici temeiu, nici rațiune.

În cât privește însă interesele comerțului engles în România trebuie să'ți spuim că ele aū să fie lo-

vite de mörte daca guvernul Reginei nu se va grăbi să inchee la rândul său uă convențiune comercială pe aceleași base. A nu o face ar fi a abandona târgul a cincî milióne de consumatori și a'l lăsa în esploatarea exclusivă a industriei austro-ungare. Iar daca cabinetul Marei Britanii ar face și el ceea ce a făcut cabinetul Vienei și ar dobândi pentru mărfurile englese aceleași condițiuni, tot avantagiul ar fi al Angliei, căci ea are uă superioritate netăgăduită în cele mai multe din fabricatele întrebuintate în România; mărfurile englesesci conțin sub același volum și greutate uă valóre mult mai mare decât cele austro-ungare. Fie stofe de lână, de bumbac sau de mătase, ferărie sau marchetărie, sub uă greutate de uă sută de chilograme, cele de fabrica englesă o să conție tot-d'una uă valóre cu 25 sau cu 50 % mai mare decât similarele lor de fabrică austro-ungară.

Cu tóte vorbele late ale miniștrilor Convențiunea acésta nu corespunde la nici una din trebuințele României, nu satisface nici trebuințele comerciale, nici pe cele industriale. La facerea ei nu a esistat din partea guvernului de aici nici uă idee economică, pe când interesele austro-ungare au fost căutate și îngrijite cu cea mai mare sollicitudine. Guvernul de la Viena a căutat să inlesnescă intrarea în Austro-Ungaria a productelor brute venite din România; acel guvern scie că materiile brute sunt elementul care hrănesce și crește prosperitatea popórelor industriale și că efitinătatea lor lasă uă mai mare parte retribuțiunei lucrătorului scie că sărăcia poporului industrial

este cu atât mai mare cu cât munca este mai puțin retribuită din valoarea obiectelor, adică cu cât materia brută este mai scumpă. Și tot uă dată acel guvern a căutat să pună obiectele fabricate în Austro-Ungaria în stare de a concura în România cu similarele lor indigene. Câte-va exemple luate după aceea convențiune îți vor arăta într'un mod pipăit sistemul adoptat de Austro-Ungaria la încheerea acestei convențiuni :

Cerealele românesce sunt scutite de vamă la intrarea lor în Austro-Ungaria; îndată însă ce ele au dobândit cea mai mică prefacere, transformate în făină, de exemplu, plătesce în Austro-Ungaria 80 kreitzari de centneru vamal sau 4 franci de suta de chilograme (veđi tariful austro-ungar clasa III, divisiunea 12) pe când făina austro-ungară intră în România fără plată de vamă (veđi articolul adițional al convențiunei alineatul No. 6). Astfel fiind se pôte foarte bine ca grăul românesc trecut în Austro-Ungaria, dus la Brașov sau la Cernăuți să vie de acolo la Botoșani sau la Ploesci transformat în făină și să facă concurență făinei românesce vëndându-se pe 17 sau 18 franci hectolitru.

Pastele și fideaoa avënd trebuință pentru fabricarea lor de mașini mai complicate și mai scumpe se află în condițiuni și mai grele; acele austro-ungare ca și făina sunt scutite de taxă la intrarea lor în România, în vreme ce acele românesce plătesc taxă la intrare în Austro-Ungaria 4 franci la suta de chilograme și astfel fabricarea lor în România devine imposibilă, căci nu mai pot ține concurență, de aceea și stabilimentele care lucreau acest product au încetat îndată

ce s'a iscălit acea convențiune. Dar chiar libera intrare a cerealelor în Austro-Ungaria cu care se fălesce atât de mult guvernul românesc, devine ilusorie, fiind-că guvernul împărătesc al Austro-Ungariei, rezervându'și dreptul precum a făcut-o de a sui tarifele pe drumurile sale de fer ori de câte ori ar crede-o de cuviință, este învederat că numai silită de necesitatea la care ar supune-o lipsa de recoltă și mugelele flământilor ar face posibilă intrarea grânelor în România, când ar crede-o că ar putea jicni cătuși de puțin interesele agricultorilor săi.

Trecând la un alt articol, la spirtuóse, acesta era singurul obiect protegiat într'acéstă țără. Intrarea spirtuóselor afară de romuri și coniacuri era proibită; iar după convențiune (veđi tariful B No. 3) ele acum pot intra plătind drept vamal de 25 franci de suta de chilograme cu uă taxă de 20 franci în lađi, 25 franci în butoae duble și 15 franci în butoae simple, taxă care se aplică tutulor spirtuóselor îndulcite saú neîndulcite astfel că rachiurile venite din Austro-Ungaria care la hotar costă 40 până la 50 franci hectolitru, intrând în România s'ar urca la 65 saú cel mult la 75 franci hectolitru și pot ține concurență rachiurilor românesci în tóte orașele României. Iar spirtuósele fabricate în România plătesc în Austro-Ungaria înduoit și întreit, cele neîndulcite 9 fiorini argint centnera de vamă, adică 45 de franci suta de chilograme și cele îndulcite 15 fiorini centnerul vamal saú 75 franci suta de chilograme. Într'aceste taxe intră și impositul de consumațiune care se percepe de

uă dată cu drepturile vamale taxe convenționale fixate prin tractatul de comerț cu Franția care este națiunea cea mai favorisată. Aceleași observațiuni se pot face pentru toate articolele căci a fost uă unitate de idei din partea Austro-Ungariei, încât convențiunea se pôte resuma astfel :

Intrare liberă în Austro-Ungaria a productelor fabricate și concurență avantațiosă productelor fabricate austro-ungare în România cu toate fabricatele similare indigene..

Trimisul guvernului român nu a fost preocupat de cât de onorabil de a subscrie alături cu cancelariul imperiului, creșând că printr'acesta dobânda un drept politic pentru țera lui, drept, care fie șis în trecât, nu era tăgăduit de nimeni, cu atât mai puțin că România îl esersase în mai multe rânduri fără surle și tobe. Dar așa sunt ei ómenii Statelor celor mici, se credă mari făcându-se în imaginațiune mai mari decât ceea ce sunt. De aceea vedem România consumându'și puterile în a se juca d'a soldatul, dând totă munca și totă vloga pe tunuri, pe puscii și pe bombe, în loc de a căuta a'și desvolta puterile intelectuale și industriale. Iea de la scólă și dă casarmiei creșând că batalioanele cele multe asigură esistența țerei fără a'și da ostenelă să vadă că istoria ne arată că chiar statele cele mari atunci au fost mai espuse, când s'au creșut mai bine armate, căci atunci au fost mai ispitite de a'și încerca puterile și a'și realisa ambițiunile. Când uă națiune își pune toate resursele cum facă Români în a'și da numai tunuri și soldați, este

tot-d'auna în poziție de a-și periclita existența chiar când devine victorioasă, pentru că ómenii ei devenind numai soldați în loc de a deveni cetățeni producători, nu mai sunt buni decât de bătălie.

Dar să revenim la subiectul de la care m'am depărtat, la convențiune.

Ca să poți judeca însuși de efectele ce are să aibă ea, îți trimit un exemplar și îți recomand cercetarea tabelor A și B și sper că te vei convinge despre densa și despre neeficacitatea ei de a facilita crearea unei industrii naționale române. În tabela B vei găsi obiectul cel mai greu impus cu scop de a pune pe România în stare de a-l produce ea însăși: postavul.

Stofele austro-ungare de lână sunt supuse la intrarea lor în România la uă dare vamală de 30 până la 58 de franci de suta de kilograme ceea ce reprezintă uă dare de $12\frac{1}{2}\%$ pentru lânăriile gróse cum sunt păturile cu păr și de $1\frac{1}{2}\%$ pentru postavurile cele fine.

Uă pătură gróasă cu păr trage $3\frac{1}{4}$ kilograme și costă 8 franci una; așa fiind un balot de 100 de kilograme conține 30 de bucăți cu uă valóre de 240 franci pentru care se plătesce vama 30 de franci sau $12\frac{1}{2}\%$.

Postavul civit ordinar ȓis de Brașov care trage 796 grame metru și costă ca la 6 franci metru conține 125 de metri într'uă bucată de 100 de kilograme și valoréȓă 750 franci; supuindu'l la vama medie de 44 franci plătesce aprópe 6% dreptul de intrare în România.

Postavul negru fin de Viena trage 490 de grame metru și să vinde cu 17 până la 18 franci metru; astfel uă bucată de 100 de kilograme care conține 204 metri și valorează 3,570 franci plătiind masimul tasei vamale de 58 fr. plătesce mai puțin de $1\frac{3}{4}\%$ (1 fr. 60 %).

Daca pe lângă sarcinile vamale de mai sus vom adăoga și costul transporturilor la 200 de kilometri la postavurile ordinare aduse de la Brașov și de 1500 de kilometri la cele fine aduse din Viena sau de $2\frac{1}{2}\%$ pentru cele d'ântâiu și de 4 % pentru cele de al doilea, vine a dice că postavurile austro-ungare trecând fruntaria în România se încarcă cele ordinare cu $8\frac{1}{2}\%$ și cele fine cu 6 % la care de de vom adăoga cel mult 3 sau 4 %, deosebirea costului lănei mai scumpă în Austro-Ungaria decât în România face un total 10 până la 13 % dări și cheltueli ce ar fi scutite la postavurile fabricate în România, și pe care postavurile austro-ungare venite în România au a le suferi peste costul fabricațiunei.

Acum să trecem să considerăm și sumele cu care se încarcă postavurile care se fabrică în România și care se potū clasa astfel :

10. 25 % plata lucrătorilor mai scumpă în România din cauza lipsei de brațe, a neesperienței și a necesității de a aduce lucrători streini cu condițiuni grele precum obligațiune de a le plăti cheltuelile de reimpatriere în cas de nemulțumire.

20. 10 % sau 15 % deosebirea în plus în costul machinelor și uneltelor trebuincióse, dificultățile re-

parașunelor, a transformărilor, a schimbului acelor stricate usate și părăsite care toate găsesc întrebuințare și prin urmare cumpărătorii acolo unde fabricile se țin lanț una de alta și se hrănesc unele prin altele și unde rebutul și remășițele sunt toate întrebuințate în alte fabricațiuni.

3°. 8 sau 10 0/0 deosebirea în mai mult a dobândii banilor.

Total cel puțin 43 până la 50 0/0 în defavorul fabricii Române.

Putem dice că nici cu 30 nici cu 40 0/0 ad valorem România nu ar putea lupta cu fabricile Austro-Ungare.

Ca sistem protecționist această convențiune nu poate avea efectul ce cred unii că poate esersa asupra industriei naționale care este de creat; dar și mai puțin seamănă a liber schimb, de și ministru prezentându-o corpurilor legiuitoare a întovărășit-o cu un fel de speech în care arăta cu un ton doctoral că: „Principiul cel mai salutariu pentru creșterea avuției unui Stat este principiul liberului schimb“ că: „El este ultimul cuvint al științei“ și că „Or ce pas înainte pentru a se apropia de uă stare de libertate absolută a comerțului internațional este un progres etc.“

Ministru de și, cum veđi, pare a avea óre-care noțiunii dar este departe de a fi pătruns de acele principii economice și de a se fi identificat cu dăsele, de și a auđit sau a citit că acele țeri au devenit bogate care au respectat libertatea comercială, dar nu scie că a se depărta de la un adevăr, este a'l renega

și a se înșela pe sine însuși, nu înțelege că legile și regulamentele care împiedică relațiunile dintre oameni sunt sau nefolositoare sau vătămătoare și că intervențiunea puterii guvernamentale în schimb și în transacțiuni nu poate aduce decât rele. Că schimbul se desvoltésă și se moderésă el prin sine însuși, prin propria sa forță, că singur se opresce atunci când ajunge a întâmpina păgubi și că numai el își poate determina marginea la care trebuie să se opréscă. Sistemul conținut într'acéstă convențiune nu se poate califica nici de pas înainte către liberul schimb, nici de sistem protector al industriei naționale.

Românii deși foarte inteligenți de și mai mulți dintr'ensii și învățați, dar în privința ideilor economice sunt încă foarte înapoiați. Cei mai mulți dintre oamenii lor de stat și dintre publiciștii lor își inchipuesc că trebuie și că poate să trecă prin fazele de protecționism și de prohibitism prin care au trecut Franția, Anglia, Germania și Italia, atunci când Philipp II dintr'ua trăsătură de condei porunca aurului să nu trecă peste hotar și aurul ascultător se oprea la graniță ca sórele lui Iosue; când Ludovic al XIV putea să desemne fie-căruia locuitor mâncarea, băutura îmbrăcămintea și chiar meseria de care trebuie să se apuce, să o urmese din tată în fiu, fără a o putea părăsi sau schimba; pe când spirite înalte și generóse ca Fenelon credea că omul ar fi cu atât mai fericit cu cât viața iar fi mai bine regulată de guvern ca în monarhia de la Salcuta, când împérații credea că facú bine poporului oprind intrarea și eșirea pro-

ductelor, puind vămi și bariere dintr'un județ la altul și dintr'un oraș într'altul; lucruri care se puteau practica atunci când omul nu gustase din fructul oprit al libertății, când nu esistau nici șosele, nici poduri, nici canale, nici vapóre, nici drumuri de fer; când comunicațiunile erau anevoiase și întrerupte uă mare parte a anului, căci atunci unui balot de marfă ca să ajungă din Marsilia la Paris îi trebuia două și trei luni, timp în care capitalul sta închis; atunci când scumpetea chiriei îngreua cu 20 și cu 30 0/0 costul mărfurilor aduse din streinătate, sumă la care de se mai adaoăă și uă tarifă vamală de alți 15 sau 20 0/0 concurența cu similarele indigene scutite și de vamă și de cheltuelile transportului devenea imposibilă. Atunci se putea crea și susține industria națională prin protecționism. Cu înlesnirea însă a mijloacelor de transport lucrul nu mai este cu putință. Nu la asemenea mijloce s'ar gândi astăzi Colbert ca să dea Franciei uă industrie națională. Vămile nu mai pot fi astăzi alt ceva de cât un sistem pur fiscal; un impozit indirect mai mult sau mai puțin bine combinat pus pe consumațiune. Tractatul anglo-frances și zolfereinu o dovedescă într'un mod pipăit.

Vapórele și drumurile de fer au schimbat cu totul sistemul industrial. Ti-aducă aminte când eram la Aidin că se încărca pe uă cămilă două saci cu grâu și când ajungea la Smirna unul din saci era al cămilarului pentru plata chiriei; transportul la distanța de 40 de kilometri care despărțea aceste două orose era de 1,20 de franci de kilometru pentru un hectolitr sau

100 0/0; astăzi mulțumită drumului de fer se plătesce numai uă centimă de kilometru pentru un hectolitr.

Lucrurile sunt astăzi cu totul altfel după cum erau uă dinióră mărfurile grele, ca grâu și altele nu costă pe drumurile de fer nici $1/2$ 0/0 pe suta de kilometri iar pe mare și pe canale nu se sue nici la 20 de bani tona pe suta de kilometru.

Nu sunt mai mult de 50 de ani unei lăđi cu marfă ca să vie în Bucuresci de la Viena sau de la Lipsca îi trebuia cel puțin două luni ca să strebată cu car mocănesc la pas prin pustele nisipóse ale Ungariei, când nu erau devalisate cu car cu cai cu tot de bandele lui Șubriht sau ale lui Roza; pe atunci numai mărfurilor celor scumpe, mătăsăriilor celor grele și postavurilor celor fine, care sub volum și greutate mică conțineau valóre mare, le era permis să se lupte și să rabde cheltuelile transportului ale *tasidului* cum se dicea ș'ale comisionului; atunci în adevér cu uă dare vamală urcată se putea protege și susține industria națională; atunci chiar esistaū de sine și fără protecționism uă mulțime de fabrici: abaoa, postavul ordinar, șalăria, sticlăria, se fabricaū în țără; fie-care colibă de sătean era un atelier de pândă de velințe și de cusături, boerii și cocónele purtaū cămăși de pândă de in și de borangic țesute și cusute în casă, nici la țeranī nici la negustori nu se pomeneau cămăși prosópe și așternuturi de pândă streină; velințele, covórele chiar din casele boeresci erau de lână, tórsă, urđită și țesută în țără; mobilele din Bucuresci erau de lemn de nuc lucrat de

tâmplarii din țară. Acum drumurile de fer și vapoarele eftinând și inlesnind comunicațiunile, prăvăliile din capitală și din orașele din provincie gemu de marfă adusă din Viena, din Paris și din Londra; in casele cele mai modeste numai găsesci un scaun, un dulap, un cuiu saū uă perdea care să nu fie aduse de peste hotar, inlesnirile și eftinătatea transporturilor aū omorit industria indigenă. S'a întâmplat in România cea ce am văduț pretutindenī unde țera a ramas inapoī cea ce se vede in Turcia unde industria era fôrte inaintată, unde se fabricau vestitele covore de Ușac și de Afion-Carahisar, stofele de lână și de mătase cele strălucite de Alep de Selimia și de Damas, cusăturile precioșe de Bagdad pe care le căutaū curțile domnesci și împărătesci din tótă Europa.

Pretutindenī in Orient unde a pătruns șoseaoa, vaporul și drumul de fer, fără să se fi introdus totuădată și sciințele himice și mecanice, fabricile indigene aū ingenuchiat dinaintea loviturēi ce le-a dat vaporul, róta și eftinătatea capitalului din Europa. Acelor țeri până ce se vor rădica prin forța intelectuală la nivelul sciinței nu le rămâne altă resursă de cât a se da la industriile acelea care nu cer nici capital mare nici unelte scumpe; unde dibăcia mânei și gustul dau adevărata valóre obiectului lucrat, astfel sunt cusăturile fine și delicate la care femeile Române aū uă așa de mare indemânare, uă industrie care cu ceasornicăria sunt unul din isvórele principale ale bogăției Switzerei; le rămâne arta, pictura și sculptura care prin geniu artistului dă unei bucăți de pândă

valóre de sute de mił de franci; uă industrie care astăđi dă Parisului pe tot anul 40 de milióne de franci de pe tablouri statue, statuete și bas reliefuri, de marmură și de bronz vëndute în străinătate. Dar să ferescă Dumneđeu să đicĩ că astăđi prohibițiunea nu mai este posibilă nici chiar în țările cele mai despotice și mai puternice saũ să đicĩ că chiar de s'ar admite că să se pótă pune asupra unor mărfuri streine dări vamale de 40 și de 50 0/0, tóte acestea nu ar putea servi încuragiărei industriei națióale că îți găsescĩ beleaoa. Să nu đicĩ că un imposit vamal suit nu ar putea face alt decăt de a obliga pe consumatori a plăti marfa streină mai scumpă decăt înainte că îți aprinđi pae în cap; treci de antipatriot, de apărător al intereselor streine și câte și mai câte.

Căt pentru mine or ce s'ar đice, declar sus și tare că sunt liber eșangist pentru tóte țările iu general și mai cu deosebire pentru România cari numai prin liberul schimb póte ajunge a avea într'uă đĩ uă industrie națióală, să ajungă a fabrica astfel că fără protecțióism și fără subvențiune să pótă concura în intru și chiar în afară pentru unele obiecte cu fabricile streine.

— Cum înțelegĩ Dumnéta liberul schimb? mă întreba mai deunăđi unul din ómenii de stat în renume de aici.

— Îl înțeleg pur și simplu, îi respunseiũ, fără rezervă și fără retiscentă; intrare liberă tutulor obiectelor și tutulor mărfurilor, or de unde ar veni, fie pe apă fie pe uscat, vie de la apus, vie de la răsărit,

de la mĂdă-nĂpțe saĂ de la mĂdă-Ăi, desfiinĂarea de-sĂvĂrșitĂ a serviciului vamal cu suprimarea celor 50 de vĂmi inșirate pe vĂrful CarpaĂilor și pe malul DunĂrei de la MamorniĂa pĂnĂ la Virciorova și de la Turnu-Severin pĂnĂ la Ibrianu și de la Ibrianu pĂnĂ la SucĂva, cu toĂi șefii, cu perceptorii, cu controlorii, verificatorii, tasatorii, odĂeșii și rĂndașii bunii și rei, fĂrĂ excepĂie și fĂrĂ cruĂare. DacĂ este un lucru care mĂ mirĂ este cum intr'ĂĂ țĂrĂ unde nu esistĂ nici uĂ industrie manufactorialĂ sĂ susĂine idea de protecĂionism. Pe cine și ce voesce a protege?

— Dar dacĂ cele lalte puteri nu ar voi sĂ lase de la noi la ele și de la ele la noi intrare și eșire liberĂ pentru produsele nĂstre spunem ce facem atunci?

— De ce vei sĂ mĂ preocup de cea ce fac saĂ vor sĂ facĂ alĂii, fie-care Stat este liber sĂ facĂ cea ce crede cĂ îi convine; oprĂscĂ saĂ tasese scump intrarea unora saĂ tuturilor obiectelor dacĂ le place; RomĂniii sunt și ei liberi sĂ cercetese saĂ sĂ nu cercetese ce ese și ce intrĂ in țĂra lor, preocuparea lor trebuie sĂ fie a sci dacĂ intrarea, șederea și eșirea liberĂ a mĂrfurilor și a produselor streine ar aduce vĂtĂmare saĂ folos RomĂnilor in general și Statului RomĂn in special.

— Cum vei Domnule sĂ nu fie pagubĂ Statului RomĂn cĂnd de la cea d'intĂiĂ Ăi, fĂrĂ dar și pĂte, tesaurul perde 8 milioane pe an venitul ce are astĂĂi de la vĂmi import și esport, transit, pĂșunatul viteilor streine, plumbagiĂ și magazinaj, confiscĂri, amendĂi etc., venit neted, care suprimĂndu-se ar lĂsa

un gol simțitor și uă perturbațiune în echilibrarea bugetului.

— Nu este de tăgăduit că adoptându-se liberul schimb reducerile vămile și vameșilor de care vorbit ar da uă economie în buget numai de 1,257,660 fr. pe când tesaurul s'ar lipsi precum fôrte bine ați observat de un venit care astăđi este de 7,803,229 fr. pe an sau un deficit bugetar de 6,545,569 fr.; dar acésta nici nu mă turbură nici nu mă sperie, căci să ne suim împreună până la obârșie și să cercetăm cum intră astăđi acești bani în visterie :

Un negustor de exemplu aduce un balot de postav de 1000 de metri la Giurgiu; îndată ce îl bagă în prăvălie scóte din pungă 1000 fr. și plătesce vama. Acești bani sunt un avans făcut de negustor acelor cari aũ să cumpere dintr'acea bucată de postav, bani pe care are să'ı ia de la dênșii treptat cu vênđarea postavului puiudu'ı atunci să'ı plătescă fie-care în proporțiune cu cantitatea de postav ce va lua. La costul cumpărătorii postavului, la cheltuelile de comision de transport, la dobândile de bani &, negustorul va adăoga și partea vămiı plătite de dânsul, și de unde ar fi dat metrul de postav cu 30 de franci, mai adăoga și francu plătit la metru pentru vamă și pune pe cumpărător de'ı plătesce 31 fr.; astfel când își va fi vênđut tótă mia de metri de postav, negustorul ș'a întors în pungă mia de franci ce a plătit la vamă. Vama dar o plătesc consumatorii, adică tótă lumea. Așa fiind, tótă cestiunea se reduce în a căuta și a găsi un mijloc de a lua acele 6¹/₂ milioane prin-

tr'un alt impozit care să nu fie nici mai greu, nici mai supărător.

— Și poți crede că în starea de lipsă și de sărăcie în care se găsește țera ar fi cu puțință a mai pune încă și un alt impozit.

— A pune un impozit nou nu cred că ar fi nici bine nici posibil, dar a transforma uă dare supărătoare și costisitoare într'uă dare mai ușoră și mai puțin veneratorie, o cred că se poate și prea se poate. Nu este vorba de a se pune uă dare ci de a se găsi un mod cum consumatorul să nu plătească mai mult decât înainte. Soluțiunii la acest problem s'ar găsi multe, dar nu voi cita decât una care de și poate nu ar fi cea mai nimerită, dar nu va lăsa nici uă îndoelă despre posibilitatea lucrului.

Negustorul care precum am observat-o la fie-care sosire de marfă este obligat a alerga astăzi pe la Filaret și la gara Tirgovisei, de la comisionari la vameși, de la vameși la prețuitori ca să scotă fel de fel de cărțuli, de conesemente, de bilețuri și de chitanțe, să i se rescolască marfa, să i se spargă, să i se strice și să i se părădă uă mulțime de lucruri, ar fi de uă mie de ori mai mulțumit să plătească un drept proporțional cu importanța negoțului ce face și să fie scutit de toate necasurile și alergăturile, de toate cheltuelile și pagubile ce'i pricinuesce refuirea drepturilor vamale.

— Să ȳicem pentru un moment și să convin și eu că s'ar găsi un mijloc ca statul să nu păgubască și că tesaurul să găsească în alt impozit acele 6 1/2 mi-

lióne, dar tot nu vėd adevėrat folos decăt pentru fabricile streine, fără ca noi Romăni să tragem vre un avantaj din liberul schimb al dumitale.

La acéstă din urmă obiecțiune vė respund că consumatorii ar plăti numai 6,545,569 franci în loc de 7,803,229 fr. ce plătescū astăđi și ar beneficia acē 1,257,660 cheltuelile administrațiunei și a percepțiunilor vamale.

Prin urmare 1° uă ușurare de aprópe 17 0/0 contribuabililor la impositul vămilor, 2° negustorul nu ar mai avea să adaoge la prețul mărfii păgubile și străgănările ce are astăđi pentru indeplinirea formalităților vamale alte câte-va la sută. Dar efinătatea mărfii streine cu 1 și cu 2 0/0 ar fi puțin lucru pe lângă un alt avantaj mult mai însemnat și mai important. Romănia este una din trecătórele importante din Occident în Orient și liberul schimb care ar da mărfurilor tótă libertatea, ar face-o să devie respântia lumei, să devie ceea ce devenise uă dinióră Venezia. Orașele Romăniei ar deveni depozitele unde s'ar înmagasina în întreprize și docuri mărfurile care ar accepta scurgerea lor în sus saű în jos; Ibrianul s'ar face un port însemnat și Romănia ar deveni centrul unuia din cele mai însemnate comerciuri din Europa, un punct la care s'ar grămădi capitaluri însemnate și capitaliști mari.

— Póte în adevěr că în cât privesce comerțul, liberul schimb să fie un bine, mărfurile care vinū din Germania, din Francia, din Italia și din Anglia ca să trecă în Orient și vice-versa, avēnd facultatea d'a

intra și a eși libere, s'ar grămădi în Turnul-Severin, în Giurgiu sau Galați și ar accepta acolo până ce ar fi cerute într'ună parte sau într'alta, și acesta ar putea să dea animațiune orașelor noastre după litoral, dar tot nu ved industria care este de mare trebuință a se crea în țera noastră.

— Industria a fost și este fiica comerțului. Liverpoolu a creat Birminghamu, Manchesterul și Sheffieldu; Marsilia a creat Lionul, Amsterdamul, Anversul și Hamburgul au făcut bogăția industrială a Holandei, a Belgiei și a tuturor orașelor anseatice. Venezia și Pisa au făcut bogăția și frumusețea orașelor Italiei. Un negustor îmbogățindu-se prin comerțul unui obiect, al postavului de exemplu, ar căuta să și mărească beneficiile reducând cât s'ar putea cheltuelile ca să câștige costul dusului lănei și a dusului postavului, ar aduce mașini de tors lăna și uă țesătoare de făcut postav, cu capitalurile lui eftine ar înființa uă fabrică de postav în condițiuni bune de a putea prospera.

Uă industrie ar chema pe alta și în puținii ani am vedea liberul schimb realizând ceea ce sistemul protecționist nu va putea crea nici uă dată.

PARTEA A OPTA.

—

BUCURESCIUL
INDUSTRIAL ȘI POLITIC

—

1876.

I.

Bucuresciul la început.

Nu vë pot spune cu certitudine dacă capitala noastră a eșit dintr'ună colibă de cioban saū dintr'un palat domnesc; dacă Bucur era Rad saū Ilar,*) Impërat, domn saū simplu muritor, dacă acest oraș datoresce importanța ce a dobândit lui Radu cel frumos saū văilor care ducū Colintina, Sabaru, Ciorogârla și Ilfovu, cu Dimbovița cu tot, în Argeș, formând în grindul lor un fel de pâlnie în care se scurgū productele și mărfurile împreună cu patimile bune și rele ale populațiunilor; în care inteligența, activitatea și virtutea daū pept cu prostia, cu lenea și cu vițiul; ună pozițiune geographică de acelea care facū orașele cele mari și capitalele de state. Se scie însă că încă de prin secolul al XVI-lea acest oraș era locul de schimb al productelor între locuitorii țerei de sus și țerei de jos; devenise ună piață de comerciū unde se stabilise mai mulți neguțători streini; se făcuse ună trecătoare, un *Gheced*, cum îi dicea Turcii.

*) *Bucuri*, *Radi* și *Ilari* erau Domni feudali, Conți saū Baroni ai României.

Pe la 1550 nu detronase de tot Tirgoviscea, dar Domni își aveau aci reședința lor de iarnă; fusese teatrul a uă mulțime de evenimente politice. În Bucuresci se petrecuse rescóla boerilor Pârvulesci, predarea episcopilor și boerilor de Mircea Ciobanul pe mânele Turcilor și a Arnăuților. Pe zidurile lui Istoria inscrisese uă mulțime de victorii: Mihaï gonise pe Turci din cetatea Curtea-Veche Inându-o din mânele lor cu asalt; in curtea lui vistierul Dan, trecuse sub sabia Românescă cele două miï de spahiï ai Emirului; Sfânta-Troiță, saü Radu-Vodă de astăzi, sărise in aer cu erbăria lui Sinan-Pașa, urmărit de aprópe de vitézul Domn.

II.

Bucurescii acum uă sută de anī.

Daca un adormit din timpul lui Pasvantoglu saū al lui Hangerliu s'ar descepta astăđi in grădina de la Sāntu Gheorghe saū in piața teatrului, anevoe ar putea spune in ce punct al globului se află. Și daca asupra acestui nenorocit oraș nu ar fi trecut și pe-trecut de uă sută de orī in sus și in jos sabia, focul, apa și cutremurul, Turci, Tătari și Cărjalii, Zaporojani, Harvați și Litfeni, Unguri, Muscali și Nemți, și mai ales Domni vitrigi cu miniștri și favoriți ca Veleli, Tzucala și Lahana, el nu ar avea nimic de rāvniț nici Vienei, nici Berlinului. Orașe unde, când un Lihtenstein, un Swartzenberg, un Witkenstein aū zidit uă casă saū un palat, acel edificiu a trecut din tată 'n fiū străbătēnd secolī, atins numai de mâna architectului ș'a artistului, mārinduse și impodobindu-se pe din intru și pe din afară din generațiune in generațiune ca să devie uă carte impetrită pe care se pōte ceti istoria familii ș'a orașului; in vreme ce in Bucuresci palaturile Domnesci, mănăstirile și casele boeresci s'aū prefăcut in cenușe și in ruină

de câte trei și patru ori pe secol, fără să lase măcar urmă de existența și de mărimea lor. Unde se mai pomenesc astăzi de palatul Curtea-Veche, de casele vistierului Dan, d'ale Văcărescilor, d'ale Dudescilor, de palatul Domnesc din délul Spiri care, șase ani după terminarea lui, era prefăcut într'ună mărêță ruină cu numele de Curtea-Arsă. Să dăm aci un specimen de guvernele de la noi acum și vre uă opt-șeci de ani:

Pe la 1786, după un lung șir de Domni arendași, Sultanul miluise țera cu un fel de maniac, uă fêră de mare, un grec din mica insulă Lipso de lângă Paros, ajuns pilot al flotei împărătesci după ce fusese pirat; om fără altă învățatură decât conștiința stâncilor și a băncelor de nisip din Archipel, hydrau-graphie studiată jăfuind caicele și corăbiile care a-veau imprudența d'a se incurca printre Sporade și Cielade. Sultanul îl scia om de acțiune și'l trimisese să Domnescă asupra țerei Românesci ca să strângă oștirê de creștini să bată pe Principele Coburg. Se mira singur de norocul ce'l găsisse, și'și făcea ris de Domnie. Între alții adusesse cu dânsul pe un tovarăș al seŭ de meserie, pe un Sava din insula Patmos, celebru mai în urmă sub numele de *Căminaru* și de *Bimbașa Sava*, jăfuiă și chinuea, era epoca apelpisiților (*ἡ ἐποχὴ τῶν ἀπελπισμένων*) cum îi dicea chiar Greci. Când nu mai găsia materie imposabilă ca să'și potolêscă nesațiul de bani se tredea turbat din somn, trimitea de'î aducea pe câte un boer sau pe câte uă cocónă bogată, îi primia cu tótă cinstea, cu ciubuc și cafea, le vorbia cu blândețe; dar pe când le lăuda

meritele și servițiile către țără, de uă dată începea să plângă și să se bată cu pumnii în cap spuindule că chiar în nóptea aceea visase un vis rău; le spu-nea că se făcea că'î vedea pe drumul Giurgiului mergând surghiun în țera Turcéscă și că le confisca averile. Când bieții creștini ajnungeau în capul scării, vedea visul Domnesc cu ochii, erau luați pe sus de arnăuții curții și aruncați într'un car. Domnul făcea un haz nespus să scótă capul pe feréstră, când eșia din curtea palatului, și să le strige : *καλόν κατεβοδιον αρχοντα!* (călătorie bună boierule). A duoa și uă șaică se ineca în Dunăre sau sbarca la Ruscuiuc încă uă familie de esilați. Frații Nicolae și Manole Brâncovénu, Constantin și Scarlat Ghica, Dumitrache Racoviță, Enăkiță Văcărescu cu fiu-seu Alecu, erau surghiuniți la Chio; Pană Filipescu cu fiu lui Nicolae și Constantin la Cipro, Lussandra Cămpinénca cu copii era închisă în temnița de la Edi-Cale (șapte turnuri) din Constantinopol, familia lui Cantacuzino Măgurénu era trămisă la Novi în Bulgaria și uă mulțime de boeri tineri luați cu sila în armata Turcéscă și trimiși să se bată cu nemți cu códă.

După prând, resturnat într'uă caléscă poleită, trasă de patru cerbi cu córnelé de aur, eșia la preumblare înconjurat de ciododari cu fuste albe și cu ișlice rotunde de samur în cap, de arnăuți și de soitarii cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu códe de vulpi și cu clopoței care jucau chiocecurile pe lângă trăsura Domnescă; se strămbau la trecători și insultau femeile cu vorbe și cu gesturi nerușinate.

Cu ast-fel de alaiü mergea, de'și bea cafeaua și ciubucul lângă havusul din frumosul chiosc de la Isvorul tămăduirei, în sunetul surlilor și tobelor, al meterhanelor și tumbelichiurilor.

Dimineta în zori de ziuă, călare pe tabla bașa, cal arăpesc, pe care, după esemplu lui Caligula, îl îmbrăcase caftan de clucer mare, cu piciorele góle în imineii roșii, cu mânicile suflecate până la subțioră alerga în fuga mare pe ulițele Bucuresciului strigând cât putea : *Iangán Vaaar!!* (foc).

Când câte un boer își lua inima 'n dinți și îndrăsnia să'î vorbescă de nenorocirile țerei, să'î propue vre uă măsură pentru a'î mai alina durerile, el îi respundea în batjocură că *daca ar fi voit Dumneđeii cu țera, nu'l trimetea pe densusl Domn...*

Ast-fel de Domn era Mavrogeny.

În puținii ani secase toate isvórele de bogăție. Domnia mai mult din Rusciuc de unde se arunca ca un croncan asupra satelor și orașelor pustiindu-le și jăfuindu-le or de câte ori putea să se strecóre printre puncturile ocupate de ostirile austriace, până când Celebi Hasan Pașa Rusciucliù a pus de i'a luat capul; atunci s'aù liberat familiile surghiuniților și refugiții s'aù întors la căminele lor.

Mavrogeny adunase uă avere însemnată cu gând să facă cum a făcut mai târziu Caragea, să se ducă să trăescă în Italia la adăpost de réfuéla turcescă; dar lăcomia d'a mai stränge un căsciù din dăjdi, ș'a mai vinde încă uă dată văcăritul, oeritul, gostina, coșăritul, vinăriciul și cele alte husmeturi, l'a făcut

să dea ȃi după ȃi, până ce a cădut în mânele puternicului său inimic.

Românii au memoria scurtă, s'au obișnuit cu relele și uită lesne pe acei care i-au asuprit. Un ministru ruinează finacele, înecă țera în datorii, falsifică instituțiunile, violază constituțiunea, calcă legile în picioare, corumpe poporul și'l jăfuesce, îi este destul să cedeze locul altuia și toate s'au ertat, toate s'au uitat; ceva și mai mult, dacă o striga cât de puțin în contra celui ce i-a urmat, poate trece și de bun patriot. Domnul cel mai hrăpitor, cel mai corupt, și mai cinic, cel mai slab și mai prost, găsește totdeauna ciocoii ca să'l serve, lingușitorii să'l admire, poeții să'l cânte și publiciștii care să'î atribue calitățile ce n'a avut, cugetării ce nu i-au trecut prin minte și simțimente cari nici uă dată nu s'au apropiat de inima lui.

Un cugetător al secolului ne spune că sunt trei feluri de istorii: cea d'ântăia istoria tipărită, pe care o învățăm toți, este scrisă, ȃce el, pentru cei simpli; nu sémână nici cu lucrurile petrecute, nici cu ómenii care au trăit; cea de a doua este uă istoria inedită, scrisă cum s'ar ȃce *ad usum delphini*, adică pentru acei care au să fie chemați să jóce un rol în viața mulțimei; și cea de a treia, uă istoria plină de cugetări triste pentru moralist, uă istoria care nu este nici scrisă, nici tipărită, dar care singură este adevărată, și pe care foarte puținii la număr sunt acei care o cunosc.

După decapitarea lui Mavrogeny la Siștov, nevasta și copiii lui s'au refugiat în România cu puțină avere

sustrasă de la confiscarea turcască, și nu sunt mulți ani de când, pe stradele Iașului se arăta regulat în toate zilele la ora Copoului, un bătrân sbârlit, cu barba cănită, giubea de pambriu portocalie îmblănită cu ris, ciacșiri roșii, meși și papuci galbeni, legat cu șal alb la cap, trântit picior peste picior într'ună caléscă deschisă în mijlocul a trei patru fete recrutate de prin Tătăreși și din Tae-babă pentru întreținerea haremului său. Acest specimen de sêlbatec era Petrache Mavrogeny demnul fiu al decapitatului Domn.

Din zidurile acestui smeș se aușia nóptea țipete și vaete; trecătorii care se apropiaș de zaplasurile curții erau bătui și jăfuiți de țiganii Bezdadelii, trășurile de pe strade erau oprite și visitate ca la vămile regiei, nu cumva să fi conținut în contrabandă vre una din frumósele sêle pensionare.

În zilele lui Mavrogeny, Bucurescii avea uă întindere destul de mare. Într'un ocol care incepea din capul suburbiei Oborul vechiș, unde s'a serbat uă diniórá biruința lui Matei Vodă asupra lui Radu, venit cu oștiri din Moldova ca să'ı ia tronul, trecând pe din dosul sfinteı Vineri răspundea la Beilic, pe la spatele jicnițiș; d'acolo pe lingă altarul sfântului Spiridon, ocolind délul Mitropoliei și de dinaintea Bisericii Albe, unde Mihaı banul Craioviı trimis la mórte de Alesandru Voevod pentru că se đicea fiu al lui Pătrașcu, a dat în genuchi făgăduind lui Dumneđeu uă biserică, daca il va scăpa de osândă. Monastirea Michaiș Vodă de sub délul Spirii ette îndeplinirea aceluı vot sacru. De la Biserica-albă marginea orașului

trecea podul Calicilor, d'a curmezișu, apuca pe dina-
 intea Anthimului, se îndrepta spre Sfinții Apostoli,
 răspundea în Gorgan la Sfântul Ilie, de unde apoi
 se încovoia spre străja Brașovului care se împinsese
 până la Podu-cu-zale cam pe unde este astăzi gră-
 dina Episcopiei; de acolo tot înainte pe la Ică și
 pe la Popa Rusu se încheia lângă biserica cu sfinții
 de unde am pornit cu ocolul; uă întindere de șapte
 sau opt kilometri, de ce sau douăspre-dece kilometri
 pătrați (2,000 până la 2,500 de pogone) care nu
 conținea de cât uă populațiune de două-deci până la
 două-deci și cinci de mi de suflete.

Uă dinioră monăstirile Plumbuita, Mărcuța, Radu-
 Vodă, Văcărescii și Cotroceni, forma uă semilună de
 puncturi întărite despre resărit și mătă-și legându-se
 toate cu cetatea Curtea Veche.

Spre patru părți ale lumii se întindeau, ca labele
 unui polip, patru strade lungi și întortochiate: Podu
 Brașovului care de la Constandin Brâncovenu începuse
 a se numi Podu Mogoșoi după moșia Domnescă, Podul
 Târgului d'afară care mergea la obor, Podul Beilicului
 și Podul Calicilor, astăzi Calea Șerban-Vodă și Calea
 Craiovei, patru linii care se tăiau în cruce la Curtea-
 Veche, unde atunci ca și acum era centrul capitalei.
 Aceste patru strade mari cu Ulița Târgovisei, cu
 Ulița Ferestrăului, cu Podu de pământ și cu Drumul
 Vitanului, lăsa între dâensele goluri ocupate de gră-
 dină, de livezi, de vii și de maidanuri presărate pe
 ici pe colea cu câte-va colibi, bordee și căsuțe des-
 părțite de gropi de nisip și de baltace printre care

se rădicaă mormanele de gunoiă scóse de prin grajdurile boerescã.

Priviți din délul Mitropoliei, Bucurescã semăna mai mult uă dumbravă decât un oraș : copaci înalți și pletóși printre care străluceaă crucile poleite a uă sută de bisericã mari și mici. Privind pe d'asupra grămada verde se ghiceaă pe alocurea câte-va ochiuri; acele spaciuri desemnaă în proiecțiune locurile ocupate de hanurile cele mari și de curțile boerescã. Cătând din deal spre Crucea Slobodã din calea Șerban-Vodă, monument rădicat în memoria bătăliei dintre Leon-Vodă și boerii pribegi care hotăriseră să nu mai suferă pe greci, și uitându-se la stânga, rădând cu ochiul clopotnița de la Radu-Vodă, se dărea, ascunsă printre copaci, biserica Sfântul Athanasie, dĩa Bucur, *nemurire* și *bucurie*, două nume bine alese pentru a caracteriza un oraș renăscând de uă sută de ori din foc, din apă și din sânge, și pe nepăsătorii săi locuitori, tot-d'auna veseli și voioși, parc'ar înota tot în fericiri; acea bisericuță cu turla ei rotundă cã uă ciupercă, cu strășina eșită, afundată între arbori seculari, semăna ca un copil sub uă umbrelă resemat la tulpina unui stejar stufos; mai la drépta printre crângile copacilor, în virful unei turle de șindriliă négră cu muschiu pe dënse, se arăta crucea bisericii Oltenilor, templu fórte modest, dar care ne aduce aminte lupta eroică a celor două-deci și patru de tovarăși ai lui Himariotu cãdând unul după altul, până la cei doi din urmă, care făcându'și drum cu iataganul printre două mii de turci, Tătari și Zaporojani

ai lui Tahir Aga s'aũ dus sã mórã pentru liberarea patriei lor la Mesolonghi lângã Byron.

Urmãnd cu ochiul tot la stãnga peste jicniã, trecẽnd de Sfãnta Vineri spre Scaune se vedea foișorul de foc, un cap d'operã de dulgherie, un fel de scara pisicii, formatã de uã mulțime de bãrniĩ resemate unele pe altele, prntre care se vedea ca printr'un grãtar biserica cu Sfinții, așã numitã pentru cã pe din afarã de jur împrejurũ sunt zugrãviți invēțațiĩ antichitãți și sibilile; și astã-dĩ tot se mai citesce numele unora dintr'inșii. *Philosophul Thales, Hermes Trismegistul, Aristot, Platon, Stoicul, Zenon, Sybila Persica, Sybila Cumea și Sybila Delphea*; cele-lalte inscripțiunĩ nu se mai descifrezã, nici chipurile nu se mai cunoscũ; dar sunt fãrã indoelã ale lui Socrat, Anassagora, Ampedoclu și Heraclit.

Poiché 'innalzaì un piu le ciglia
Vedi 'l maestro di color che sanno
Seder fra filosofica famiglia
Tutti l'ammiran tutti onor li fanno. (*)

Ei aũ propagat unitatea Dumneșeirei și aũ dobãndit gracia Salvatorului care i-a tras din mânele lui Pluton și i-a aședat în loc deschis, luminos și recoros.

(*)

Când rădicaiũ ochii în sus
Vēdui pe invēțãtorul invēțaților
Stãnd în mișlocul filosofilor.
Toți il admiraũ, toți il onoraũ.

(Dante, Cãntul IV).

Rispose : io era nuovo in questo stato
 Quando ci vidi venire un possente
 Con segno di vittoria incoronnato(*)

Traemmoci cosi dall' un dé canti
 Un luogo aperto luminoso ed alto(**)

Ca unii ce n'aũ avut darul boteđului n'aũ fost
 puși la un loc cu părinții bisericeii Creștine.

Chei non peccaro; e s'egli hanno mercede
 Non basta perch'e' non abber batesmo(***)

Dar ca nisce Cariatide puternice pórta bolta loca-
 șului sfânt pe corónele lor de nemurire.

N'ar ȕice cineva că înalt prea sfințitul chir Daniil
 Mitropolitul Ungro-Vlahiei ctitorul aceluı sfânt locaș
 sciea să interprete pe Alighieri.

Urmând tot spre stânga cu vederea, peste turlele
 multe și ușore ale bisericii sfântul Gheorghe, ochiul
 se oprea cu admirare asupra celei mai înalte și mai
 tari zidiri, Turnu Colții, care domina orașul și'și arăta
 falnic crenelele sale printre nori; astăđi redus și umi-
 lit ne aduce aminte măririle căđute, ne vorbesce de
 inchisul de la Bender și ne spune că în lumea acésta
 vană și trecătoare lucrurilor ca și ómenilor nu le este

(*) Response: eũ eram nou venit pe acésta lume
 Când s'a veđut venind un puternic
 Incoronat cu semnul biruinței

(**) Trași la uă parte
 Intr'un loc luminos și înalt

(***) Deși ei n'aũ pécătuit, de și aũ dobândit ertare
 Nu este destul, fiindcă n'aũ avut darul boteđului
 (*Dante, Cântul IV.*)

ertat a se rădica prea mult preste semenii lor, căci dacă nu atragă focul cerului, se sgudue pământul și le înfrânge trufia.

Pe linia medială a orașului printre pomi și printre turle era, hanurile cele mari : Șerban-Vodă, Constantin-Vodă, Sfântu Gheorghe... curți mari pătrate cu ziduri 'nalte și tari de jur împrejur, cu porți gróse de stejar căptușite cu fer, legate în piróne, șine și lanțuri cu clopotniță d'asupra gangului; în mijlocul curții biserica, ocolită de case tari de zid, compartimente unele lângă ntele, fie-care cu pimniță adâncă, cu magazie boltită, cu uși de fer scóse pe uă galerie cu arcade pe colóne de pétră cu capiteluri d'asupra, cu odăi tóte cu ferestrele și cu ușile pe un privor care ocolea hanul dintr'un capăt până într'altul comunicând cu două scări mari acoperite față 'n față una cu alta, totul stil italian, tipul adoptat pretutindeni în Archipel și în marea Négră pe unde Genovesii au avut cantóre.

Într'acele ziduri se refugiau Creștinii, într'acele pimnițe și bolte își închideau giuvaerurile, șalurile, argintăria și banii în timp de resmiriță, de băjanie, de foc și de sabie. Locuitorii Bucuresciului găseau scăpare pentru ei și averile lor la piciórele altarului și la tăria zidurilor.

Casele boerilor celor mari erau cele mai multe pe aprópe de malul gârli; începând din susul Dimboviții era casa lui Pană Filipescu, mai la vale venea căminul Cantacozinescilor până în casele Colfescului pe ruinele cărora s'a rădicat mai în urmă casa Logofă-

tului Dinicu Golescu, palatul Domnesc de astăzi; pe apă la vale, tot pe muchia délului erau casele lui Costandin Crețulescu ș'ale frateseiu Istrate, mai în jos casele Banului Scarlat Ghica din Gorgan; peste gârlă în dreptul Slătarului unde este Prefectura de Ilfov era casa banului bătrân, nume sub care se deosebea Banul Dumitrache Ghica de fie-sëu banul Scarlat; din jos de sfântu Ioan era casa Văcărescului, chiar în locul unde este casa Baronului Belu, mergea până în zidu bisericii Măgureanu; dincolo de sfântu Spiridon era casa lui Manolache Brâncovënu al căreia coprins se întindea de sub deal până în zidurile Sfintei Ecaterinei ș'ale Bălăcënuului iar pe malul gârli pe unde este astăzi Primăria până la podul gârli de la Beilic. De vre uă cincî-șeci de anî acolo s'au succedat ôspeți de tôte mărimile și de tôte némurile, acëstă casă a fost de șeci ori una după alta palat, casarmă, spital și ruină, de șeci ori zidită și rezidită, pustiită, restaurată și părăsită; a adăpostit pe Caragea, când a ars palatul Domnesc din délul Spirii, acolo a tras Ipsilant, acolo a descălicat Domnu Tudor când a intrat cu Pandurii în Bucuresci; a fost reședința ortalei Turcești în timpul lui Kehaja Beg și lui Gavanosoglu; prefăcută din ruină și transformată de Vodă Bibescu în palat domnesc a servit de quartir lui Omer Pașa, Generalilor Ruși și Nemți, soldaților și bolnavilor a tot felul de oștirî; a fost locuința Domnilor, quartir general al comisarilor și a comandirilor de oștirî de tôte invasiunile și de tôte ocupațiunile. La stînga spre răsărit în partea târgului p'împrejurul

Colții erau casele Bărcănescului, ale Căndescului, ale Cămpinénului ale lui Racovița ș'ale Bălénului.

Când după délul Mitropoliei într'ună séră de denie în liniscea melancolică a apusului începea tóca la uă sută de biserică cu miliónele de sunete pe tóte tonurile care se vërseau în aer din miile de clopote mari și mici ale orașului, note care alergau din tóte turlele ca să se confunde într'un huet general și se suiau împreună la cer lățindu-și neincetat vibrațiunile, aruncându-se în cadență ca nisce talasuri împinse unele peste altele către malul nevêșut, atmosfera întrégă părea transformată într'un vârtej de armonie și sufletul coprins de uă senzațiune plină de pietate se simțea atras către rugă. În mijlocul acelei vijelii de sunete, precum ochiul distinge într'ună mare infuriată pânțele corăbiilor printre spumegatul alb al jocului valurilor, asemenea urechea deosebea în mijlocul huetului glasul plângător al sfântului Gheorghe repetând în cadență numele nenorocitului Brâncovénu, sunetul jalnic și mândru al Anthimului, bătaia rară și falnică a sfântului Spiridon îngânându-se cu Sărindaru și cu Curtea Veche, clopotul de serbare al Colții, glasuri grave străbătute în tóte părțile de timbrele ascuțite și argintii a uă sută de clopote mai mici ale bisericilor din mahalale. Acum gălăgia populațiunei și urletul a miilor de trăsuri care lovescú petrile ascuțite ale caldarâmului și fluierile gardiștrilor tae tot farmecul acelei armonii sublime, tóca d'abia se mai aude și credincioșii nu se mai adună împrejurul altarelor.

III.

Casele Boeresci.

Casele boeresci erau ziduri tari ca de cetate, în câte patru și șese cărămiți, cu odăi multe și mari, cu pivnițe adânci și boltite, cu beciuri și un rând de odăi d'asupra, cu pod din strășină până 'n strășină; grințile erau ca urși de pod de gróse; la cheresteaoa unei case mergea un parquet de pădure seculară întreg; pardoséla sălilor și a tinđilor era de cărămidă pusă pe muchi, învălitórea de șindrilă bătută pe șépte și pe noă, înaltă aprópe de doué ori cât casa, ca să nu ție zăpadă și ca să se potă scurge apa mai lesne.

În zadar am căuta să mai descoperim pe surfacia Bucuresciului vre una dintr'acele zidiri de care am vădút atâtea în copilăria nóstră, case mărețe, bine împărțite, bine aerate; călduróse iarna și recoróse vara.

Corpul principal se compunea de uă sală mare de colo până colo cu odăi în drepta și în stânga, cu tinđi în cruci prin care se comunica cu cele lalte părți ale edificíului, case cu scosuri în tóte părțile și cu sacnasiú, fie care odae cu ferestre spre trei părți ale lumei, tavanurile erau de stejar, strășina scósă de uă

jumătate de stânjin ca să'î ție vara umbră, s'o apere toamna și primăvara de ploii și iarna de viscol și de zăpadă; curtea era încunjurată de zid bolovănit înalt și gros, porța cu boltă, cu două rânduri de uși de stejar ferecate, cu foișor d'asupra unde pădea ȕioa și noptea arnăuți; sub gang era uă odae pentru pazarghidean în timp de ciumă. Din pridvor uă galerie deschisă ducea la biserică, căci fie-care casă mare avea biserică în curte sau în corpul casei, la un colț. Cel ȕin urmă esemplar de acéstă arhitectură a căđut acum vre uă patru ani sub casmaua speculantului care a transformat curtea și grădina într'uă suburbie cu mai multe strade și cu un otel colossal în dreptul bisericei dintr'uă ȕi.

În mijlocul orașului, între curtea veche și Colțea, era târgul cel mare. Șandramale lungi aruncate în în toate direcțiunile, precum vedem ađi la bălciuri și în piața Ghica pe lângă hală; fie care șir își avea numirea, după felul mărfurilor ce conțineau și a meseriilor ce adăpostea; se numeau Șelari, Cavafi, Cójocari, Ișlicari, Covaci, Căldărari, Brașoveni, Grabroveni, Marchitani, Scaunele, Pescăriile; câte-va căsuțe de zid cu câte două trei odăi cu uși și cu obłone de fer în ulița care duce de la Șerban Vodă spre sfântu Gheorghe purtau numele de Lipscani, pentru că acolo se ținea mărfurile streine, cele mai multe aduse de la Lipsia.

Dincolo de târgul propriu ȕis, prin Lucaci, pe la Udricani, în Batisce și spre Vergu, în toate părțile liveđi, grădini și maıdanuri, câte-va case cu câte două

trei odăi a căror înălțime cu înveliș cu tot nu treceau de două stâneni de la pământ, cele mai multe de gard alicite sau în paente, aruncate peste câmp fără uici uă orânduélă, fără nici uă aliniere. Astăzi etajele au început a se sui unele peste altele; orî-ce clădire nouă, orî ce zidire se preface caută să întrécă în înălțime pe cea vecină, pare că ne lipsesce aerul și căutăm resuflarea și sănătatea în nuorî. Grădina Bresli, Pitaru-Moșu, Livedea Gospod, grădina Deșliului, curțile, fânăriile și grădinile monăstiresci și boeresci s'au transformat în suburbii populose, receptacole de necurățenie, de friguri, de vërsat de angină și de typhus în permanență. Apa curată și dulce a Dimboviți s'a prefăcut într'ua decoctiune de spurcăciune. Închipuți-vă câți-va metri cubi de apă care intră curată pe la Belvedere și ese pe la Vitan luând în soluțiune și în suspensiune tôte lăturile și tôte gunoalele cuhnielor și grajdurilor, tot noroiul stradelor și canalurilor, tôte mortăciunile, putrediciunile și decompozițiunile, tôte infiltrațiunile depunerilor a unei populațiuni de două sute de mii de locuitori; cum am dice un pahar de apă în care s'ar arunca un pumn de otravă și veți avea uă idee aprosimativă de liquidul cu care își potolesc setea acei care nu au un cal și uă saca ca să își aducă apa de la Philaret, de la fântâna Brâncovénului sau de la Ferestreu. Apa din Bucuresci în loc de a fi un vehicul pentru digestiune, a devenit un purgatif din cele mai drastice, de aceea vedem Bucurescénul că preferă astăzi basamacu și berea lui Opler. Dacă acel care bea apă din

Dimbovița nu se mai duce, este că își ia de tînăr domiciliul la grădina Belu.

Copacii s'a limpedit, verdeața veselă a dispărut și s'a înlocuit cu caldarâm, cu zidiri fără nici uă aliniere și cu învelitori de tinichea și de tablă de tóte colorile peste care domină Synagoga din strada Sfânta Vineri, Bărăția și turlele ascuțite ale bisericilor Luterane și Catolice.

Bisericile nóstre modeste, dar de un styl pur, sub cuvînt de restaurare s'aú tencuit din nouă s'aú spoit cu uă vopsea mai mult saú mai puțin cafenie, și-aú înbrăcat turlele cu tinichea de sus până jos și și-aú pus în vîrf sub cruce câte trei patru bășici de deosebite forme și mărimi unele peste altele ca la Slătar, ca să semene cu Cremlinu, precum sémănă Sfântul Spiridon din strada Șerban-Vodă cu Domnul de la Milan; Anthimul un model de arhitectură byzantină s'a resimțit și el crud de îmbunătățirile cele rele de care suntem sătuți. Ce nume s'ar putea da formei ce a dobândit acum de curând Sărindarul, templul cel mai mareț al capitalei.

Tot ce a mai ramas neatins și neperfecționat este sfântul Haralambie din fostul han Stauropeleos; gracie zidurilor care copleșeau din tóte părțile acel paraclis și il ascundeau ochilor profanilor ca ghemul de petricele în care se ascunde preciosul diamant, acéstă bisericuță a scăpat neatinsă până acum de casma și de mistrie; astă-đi ansă că zidurile de p'în prejur aú cădut și a pus sub ochii speculanților și arhitectilor formele ei gracióse și proporțiunele'i armonióse

témă'mi este să nu escite ambițiunea de imortalitate a vre unui ministru saū setea de câscig a vre unui concesionar, s'o exploatese dândune în schimb ceva frumos, cum s'a făcut cu cismeaoa de la Philaret rădicată bucată cu bucată, dusă nu se scie unde, nici pentru ce, și de perderea căriea nu ne pôte consola monumentala fontână ce s'a rădicat ca uă parodie în facie cu locul unde Artistul admira un monument simplu, modest dar de bun gust care ne vorbea de virtuțile bătrânilor nostri, de luptele și de suferințele lor.

Philaretul era pentru Bucurescian un loc de pelearinagiū; acolo bătrâniū conduceau copii în plimbare și le povesteau luptele boerilor și prelaților nostri în contra Domuilor phanarioți și în contra Grecilor care cucerise țerile Române de dincoci de Carpați; le spunea sacrificiile cu care se susțineau drepturile ce mai rămăsese țerii, mórtea tragică a lui Anthim Mitropolitul inecat în Dunăre de sbiriū Domnesci, disparițiunea mysteriósă a lui Alecu Văcărescu, jafurile zavergiilor, cruđimile lui Kehaja Beg; le spunea înșălăciunea cu care căpitan Olympie a luat pe Vladimirescu de la Golesci și l'a trădat în mânele asasinilor; acolo Româniū juraū mână 'n mână să scape țera de Greci și de protecție străină și să'î redea drepturile strămoșesci.

Se dărâmă și disparū monumentele cele vechi, pare că am voi să scergem or ce ar putea să descepte consciința națională!

IV.

Bucuresciul industrial.

Apa din cismeaoa Filaretului era tot-uă-dată un isvor de sănătate și de bogăție; vara câmpia era acoperită de lucrătoare, fete și neveste, meștere, calfe și ucenice care limpețeau testemeluri în fântână, după ce mai întâiu fisa culorile cele vii muindule în petra acra; le întindea la soare pe erba, cantand doinele noastre cele frumoase. Testemelul era podoba capului cocnelor și jupaneselor Romance. Ua rotă de bumbac de dece parale se prefăcea între degetele mahalagióicilor din Bucuresci într'un tulpan subțire ca pânza Arachnei; și cu două trei tipare de lemn de teiu, cu câte-va burieni colorante : băcan, șofran, pațachină și scumpie, adevărată polychromotypie, se da un comerț un obiect de uă valoare insuțită. Torcătoarele, țesătoarele și vopsitórele Romance erau generos resplătite de muncă și de ostenelă prin vândarea testemelurilor eșite din mânilor lor.

Testemelurile fabricate în Bucuresci nu se lasău mai jos de cele de Tarigrad, și acastă industrie bine condusă și incuragiată ar fi ajuns lesne să rivalizeze

cu cele mai frumoase muselinuri. La un bal de gală la Hotel de Ville din Paris, acum nouă ani, Marchesa de Lavalette, femeia ministrului de interne, fosta ambasadrice la Constantinopol, purta o rochie de testemur care făcea admirațiunea tuturilor elegantelor.

Acastă industrie a dispărut cu totul de la noi, a cedat locul ei pălăriilor și cofurildr *a la Livezeanca*, fabricate la Paris și la Viena, *pentru proști* (à l'usage oes Principautés et de l'Amérique du Sud) cum ziceu modistele din Paris.

Pe prispe, la umbra strășinelor, sta vara întinse miș de gherghetură de toate mărimile și de toate formele; fetele coseau în relief (anevato) pe tulpan, pe pambriș, pe atlas și pe catifea cu mătășuri, cu lănuș, cu bumbac, cu catifelute, cu fir, cu sârmă și cu fluturi; cusăturile Româncelor de atunci nu se rușinau nici dinaintea celor de Switsera nici celor de Alep și de Damas; gevelele, sanguliile și bibilurile lucrate de Bucurescence erau căutate de damele celor mai mari haremură din Constantinopol.

Cusăturile făcute în casele boeresci era fala cocónelor noastre; și după câte am auzit despre sexul frumos de p'atunci, el de și nu se infășura ca astăzi în Fail, Șantili, Malină și Alaçon, de și nu purta oca de pâr mort pe cap, dar nu era nici mai puțin plăcut nici mai puțin gracios; încă, dacă vom judeca după legende și după cântece s'ar putea crede că inimile pe atunci erau mai înfocate și că amorul nu era un samsar al negustoreselor de toalete.

Primăvara îndată ce da frunza, femeile cedau apar-

tamentele lor gândacilor de mătase. Printre prânburile de foi de dud mahalagióicele infigeau căţi-va pari în grădină şi urdeau tortul dobândit iarna la lumina focului din vatră unde se povesteau : istoria duióasă a lui Peneş împărat, basmele poetice cu înşirăte mărgărite, şi plăcutele ghiduşii ale lui Păcală şi Tândală. P'în luna lui Iunie maïdanurile după malul gârli erau pline de femei adunate în pâlcuri împrejurul căldărilor din care trăgeau mătasea după gogoşi; iar după ce depănau borangicul intrau în argea unde cu patru drugii de lemn ciopliţi din topor, cu uă spată şi uă suvelniţă cu totul primitive îşi întocmeau un resboiu cu care parvenea a face tot felul de ţesături în trei şi patru iţe. Róta de tors, acel instrument puternic de civilisaţiune şi de bogăţie în occident, începuse a se introduce prin casele Bucurescencilor, detronase furca şi fusul; astă-đi acéstă unéltă bine-făcătoare nu se mai vede de cât pe teatru în mânele Margăritelor sau a Desdemonelor domnului Francheti.

Când bătea báltăreţu venea despre Broşteni un miros acru şi greu; uă mulţime de tábăcării se aşedase sub Radu-Vodă; nu numai că ele indestulau trebuintele consumaţiunei din întru; dar peile lucrate în Bucuresci erau căutate în ţera nemţescă şi în ţera turcescă şi devenise obiectul unui însemnat comerciú de esportaţiune; este destul să amintim aci că populaţiunea ocupată de acéstă industrie era până în đilele lui Cuza-Vodă destul de numerosă ca să inspire temere şi respect curţii şi boierilor.

Pe lângă argăsitul peilor se mai crease uă altă

industrie în care oraşul nostru ocupa cel întâi rang în Europa : cojocăria care ajunsese la uă adevărată perfecţiune, era uă lucrare de paţienţă şi de bun gust; bucăţele de blană fôrte mici îmbinate şi cusute unele de altele cu uă fineţă şi uă inteligenţă artistică, formău un mosaic vrednic de admirare; Samuriî misadă, còde şi pacea, Rişii, Silvii, Cacomii, Singepii, Vulpele negre, blanele cele mai frumoşe şi mai scumpe din Rusia se lucrau la noi. Starostea de cojocarî din Bucurescî era în corespondenţă ðilnică cu seraiul Sultanului. De acest meşteşug se ţinea Işlicăria; lucrarea hârşiei brumării şi formele deosebite ale Işlicarilor era uă lucrare de artă cu care nu se pòte compara fabricarea pălăriilor de mătase şi de păsă. Cusăturile cu fir şi ciaprasăria ocupa uă mulţime de meşteri şi de calfe.

Din tòte aceste industrii însemnate şi bânóse n'a mai rămas de cât numele scris pe tăbliţe în respântiile câtor-va strade; nume care nu mai au ađi nici un raport cu ceea ce există. În strada căldărarilor ovreii vëndu haîne gata, croite şi cusute în Viena şi în Pesta, în ciaprazari găsescî turnuri şi velutină, daca în şălarî mai veđi câte uă pereche de hamuri, fiî sigur că ele vinu de la Pesta sau de la Viena; uliţa Işlicarilor s'a numit cât-va timp uliţa franţuzescă şi astăđi pòrtă numele de strada Carol I, plină de marfă ovrească. Livedea cu Duđii s'a împodobit cu uă mulţime de nume care mai de care; citescî pe tăbliţele dup'în respântii : *Strada Sebastopol*, *Strada Occidentului*, *înfundătura emigratului*, porecliri gra-

tuite care nici una nu ne spune măcar că acolo să fi fost uă dinióră uă adevărată pădure care producea miș de oca de mătase. Numirile care se dau ađi de Primăria nóstră nu au nici un raport ca altă dată cu obiceiurile și cu ocupațiunile locuitorilor, cu vre-un fapt istoric saú cu vre-un om celebru. Auđi *strada Numa-Pompiliú*, *strada Apolodor*; dar unde este astronomul, chimistul? nimeni, nici chiar primarul nu ne-o póte spune; avem *strada florilor*, póte fiind că te eí de nas când te apropii, *strada grațiilor* pentru că unele domnișóre se arată numai în cămașă la feréstră, *strada zinelor* pentru că pe din afară unele case sé-mănă chiar pensióne.

Bucuresciú a fost nu de mult uu adevărat centru manufactorial, astăđi însă este un oraș exclusivemente de consomațiune și de petrecere; prăvălie de prăvălie, cârciumă de cârciumă, grădină de grădină și complet de complet; se ținú lanț, tóte cu table cu litere de aur d'un cot: *la Stefan cel mare*, *la Napoleon*, *la Mihaí bravul*, *la Tudor*, *la Franț Iosef*, *la Hora*, *la Cloșca*, *la Cocosu roșu*, *la Leul și cârnatul*, *la Cerbu*, *la Purcel* etc. etc., tóte pline de marfă străină și de bere nemțescă; var și cărămidă, sticlă și lemn, unt și zarzavaturí ne vine de peste noă mări și noă țeri; în casa cea mai modestă ca și în palatul cel mai somptuos, de la Vlădică până la opincă, din dușumea până'n tavan, din tălpi până'n crescet nu poți găsi un pat, un pahar, un scaun, un șervet, uă cismă, uă căciulă care să nu fie adusă gata din străinătate. În țera cânipei sacii și sfóra le cumpărăm de la Nemți!

„Nenorocită țără, striga Pestel, cădând din spân-
„durătoare cu franghia ruptă de gât, unde nu sciū să
„facă nici măcar un ștreang!“

Materia născută și crescută în țera noastră se tri-
mite brută și ni se întorce peste un an sau două cu-
rățită și lucrată, o plătim însutit pe cât am vândut'o,
cu esportul, importul și accisurile, transportul, dusul
și adusul, imagasinările, comisionarii de tot felul și
tot șirul de traficanți.

V.

Centralisarea.

Bucuresciul devine un oraş mare; de la unire mai ales el se împopulează ne'ncetat; creşterea acésta însă nu este efectul nici a dezvoltării industriale, nici a dezvoltării comerçului, provine numai de la concentrarea unei populaţiuni improductive; a devenit receptacolul funcţionarismului, locul unde se imbulzesc sumedenia inspăimântătoare de postulanţi de toate treptele şi de toate etăţile, un cancer caro se întinde ne'ncetat şi sôrbe tot sucul ţării.

Sporirea capitalei vine exclusivamente de la tendinţa nenorocită către centralizare şi de la dispreţul ce are guvernul nostru pentru autonomia judeţiană şi comunală.

Aşeză-te în ori-ce punct al capitalei, la ori-ce oră, fie ziua, fie noaptea, pe strade, în grădini, la teatruri sau la cafenele, şi treci în revistă pe trecători, şi pe petrecători, cercetăză numele şi profesiunea fiecărui şi te vei convinge că marea majoritate bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, trăesc direct sau indirect din buget; nu întâlnesci decât așa dişi slujbaşi ai

statului, civili și militari, în activitate, în disponibilitate și'n retragere, boeri halea și paia, cum se dicea uă dată, postulanzii de funcțiuni, de concesiuni, de deputății, de senatorii, de primării și de consilierii veniți cu miile de prin județe ca să cerșescă de la mila guvernului un decret séu uă recomandăție de alegere către prefect și benedicțiunea ministerială când, grație eficacității puternicului concurs al bătăușilor, al intimidării și al corupțiunei guvernamentale, a avut norocirea să iasă din urna electorală cu mai multe voturi și de cât chiar numărul alegătorilor.

După chip și după umblet poți cunoște situațiunea de spirit a fie-căruia : Acel care a dobândit în fine ceea ce'i dorea sufletul, îndată ce și-a putut dice cu parigorisitul lui Milu : *Sunt!* se plimbă cu nasul în sus, nu mai salută de cât pe ministri și pe amicii lor; din plăcut, amabil și bine crescut ce părea până ieri, a devenit mândru, necuviincios, și obrasnic. Acel care speră, dar care tot mai are indoială, începe colindele în frac din ți de diminéță, umblă cu capul greu de cugetări adânci, caută să mai dea și alte dovedii de devotament și de dinastism; iar acel care de astă dată a lăsat ori-ce speranță și e supus la noii încercări, d'abia se mișcă pe strade, umblă cu nasul în jos, parc'ar fi ploat, este amabil, blând și salută pe totă lumea, își mănâncă orele asceptând uă ocașiune favorabilă ca să se afirme, inventéză comploturi și conspirațiuni asupra cărora chiamă atențiunea ministrului ca să se arate cu slujbă și să dovedescă că este om de ordine și dinastic.

Funcționarii și postulauți, servitorii și furnisorii lor, iată populațiunea Bucuresciului; în colo un oraș rău pavat, rău măturat, rău adăpat și rău aerat. Infecțiune și bôlă! Și nici pôte fi alt-fel, căci orașele întinse și populate se întrețină cu cheltueli foarte mari pe care numai uă mare bogăție le pôte purta.

Când întinderea și populațiunea unui oraș crește în progresiune aritmetică, cheltuelile de întreținere cresc în progresiune geometrică (*), și numai atunci locuitorii pot purta sarcinile ce necesită întreținerea confortului și a igienei, când dezvoltarea bogăției și sporirea industriei și a comerțului pot urma aceeași progresiune.

Orașele cele mari ale Europei sunt cele mai multe situate pe malurile riurilor saū în apropiare de mare, aū trebuință de apă multă și adâncă ca să spele și să mistuască necurățeniile și să înlesnescă alimentarea.

(*) Bugetul Parisului a fost la 1863 de :

197,579,869 fr.	Recetele.
193,518,697	> cheltuelile.
și 218,809,000	> datoria.
cheltueli ordinare	81,237,043 fr.
> extraordinare	44,665,154 >
> suplimentare	16,000,000 >
serviciul darōriei	9,907,558 >
fonduri speciale	48,616,500 >

Parisul cu uă întindere de 113 kilometri pătrați (ca la 23,000 pogone) cheltuesce pe an 1,800,000 fr. pe kilometru pătrat (ca la 10,000 fr. de pogon). Bucurescii cu uă întindere de 36 kilometre pătrate (ca la 7,000 pogone) cheltuesce pe an 100,000 fr. de kilometru pătrat (ca la 800 fr. de pogon).

La 1858 orașul Londrei a cheltuit peste 80,000,000 fr. pentru Tamisa de a duce cu înlesnire în mare necurățeniile ce adună în trecerea ei printr'acel mare oraș.

Viena de când a luat un avânt nou, canalul de la Leopoldstadt și apa Vienei nu o mai potă curăți și o adapa, și este silită să facă mari sacrificii de bani ca să aducă Dunărea chiar în mijlocul orașului; la noi cine se pôte gândi să aducă măcar Argeșul în Bucuresci? Praful și noroiul ne înecă, apa ne otrăvesce, canalul din strada Mogoșoi a devenit uă nouă cauză de infecțiune și de bóle, și Dimbovița se strimțeză și se astupă din ți în ți, făcându'și ris de lucrările de îndreptare în amunte și în avale. Primăria a ostenit pe locuitorii cu dări mai presus de puterile lor, fără a le putea aduce măcar un strop de apă curată. Acum tótă speranța este în împrumuturi și în bugetul statului, să'î vie în ajutor; să se pue țera întrégă la contribuțiune pentru ca să curețe și să adape capitala.

În loc de a lăsa să se formeze pe suprafracia României mai multe centruri de lumină și de bogăție, conservând orașelor de județ uă individualitate, lăsându-le talentele și capacitățile locale; în loc de a oferi părinților din provincie mijlôce de a da copiilor, sub ochii lor, educațiunea și instrucțiunea de care au trebuință ca să menție strâns legăturile și afecțiunile de familie; în loc de a lăsa să se formeze circumscripțiunii de industrii speciale, după pozițiunea și natura localităților, după înlesnirea și aptitudinea locuitorilor, permițând și înlesnind fie-căruî oraș să'și desvolte activitatea în cercul său propriu ca să pôtă aduce și primi de la centrul cel mare un schimb de viață și de bogăție, guvernul caută prin tôte mijlô-

cele a paralisa și a stinge or ce existență proprie în județe desgrădind părțile și atrăgându-le la centru ca să pôtă face din Români uă asociațiune forsată de stăpâni și de subordonați gata a băga voturi cu pumnul în urnele electorale, ca astfel reprezentațiunile naționale, județene și comunale să fie nisce instrumente orbe ale autorității centrale; a făcut din capitala țerei uă fabrică mare de biurocrați care pornesc necontentit de la centru, se respândesc în țeră ca nisce smei, și escită prin violențele și esacțiunile lor nemulțumirea și ura în contra guvernului, încât țera și-a pierdut cumpetul, nu mai are nici măsura adevărului, nici a dreptului. Un gemet se ridică din toate părțile, fie-care simte răul, nimeni nu'l pôte conjura și toți ascéptă uă schimbare fără de a sci de unde are să vie; o ascéptă cu nerăbdare și cu temere.

Pentru un petic de șosea, pentru uă fântână, pentru un felinar, cererea trebuie să mérgă la Bucuresci; dacă ai un proces, îl perđi, dacă nu te asigură din vreme de concursul vre unui avocat din capitală bine văđut de guvern, plătindu'i gras nu numai talentul și sciința, dar mai cu deosebire favórea de care se bucură pe lângă puterea centrală și temerea ce inspiră bieților judecători, pe care îi pôte permuta, și chiar destitui dintr'uă încruntătură de sprincénă. Când uă localitate suferă de apăsarea saú de nedreptatea vre unui funcționar, de împovărare de dări, de lipsă de lumină, de apă saú de aer, nu pôte ascepta îndreptare de cat de la Bucuresci, unde mai tot-d'auna glasul i se perde înăbușit de acei care profit la centru

de abuserile comise în provinciile, privilegiu ce le este acordat în schimbul unui concurs imoral și interesat. În loc de o viață provincială găsim numai monotonie și prostrațiune în totă țera; cine a vădut un oraș de județ le-a vădut pe toate: obor vinerea și marțea, grădină a la Rașca, casin a la Fialcovski și restaurant a la Hugues.

Pe scara naturei, cu cât o ființă este mai imperfectă cu atât părțile din care se compune se asemănă mai mult unele cu altele și fie-care sémână cu totul; rîmele de exemplu sunt la coddă ca la cap, și la cap ca la mijloc; tăindule în bucăți, fie-care parte trăesce separat, formând atatea individe câte bucăți; din contra, cu cât o ființă este mai perfectă, cu atât părțile se constituive diferă între densesle. Capul omului nu sémână nici cu mânele nici cu stomachul; picioarele nu sémână nici cu gutul, nici cu peptul; o parte nu pôte trăi despărțită de cele-alte: fie-care are funcțiunea sa specială în viața totului, sunt necesari unele altora. Acest adevăr se observă și în viața socială. Învețatul profesor Kingsley ne dice că diversitatea orașelor, într'un stat, este un semn de civilizațiune: cu cât orașele, dice el, diferă mai mult în ocupațiunile și în produțiunile lor, cu atât lucrarea intelectuală a națiunei este mai puternică; diversitatea se arată cu atât mai mult, cu cât societatea se perfecționează. Individualitatea omului, adăogă el, și mijlocele de a domina și de a dirige puterile naturei, se dezvoltă cu diversitatea întrebunțarilor ce pôte găsi facultăților sale productive; puterea și activitatea se

măresc și legăturile sociale se stringă, viața socială ieșă de dezvoltare mai mare și atracțiunea către centrul general devine mai puternică. Cu cât acele puteri sunt mai bine echilibrate, cu atât tendința către dezvoltarea individualităților locale, și intensitatea puterii de asociațiune în stat, devin mai mari și mai eficace.

Pe cât este de necesariu ca într'un stat să existe un centru, care prin atracțiunea lui să fie legate între dâensele deosebitele părți din care se compune statul, pe atât este de necesariu ca fie-care din acele părți să aibă oă existență a sa proprie, ca să'si pôtă manifesta și esersa acea atracțiune. Diversitatea este una din condițiunile cele mai esențiale pentru sporirea capitalului național, a libertății și a echității, pentru sporirea a tot ce constituie pacea și armonia în societate. Istoria vine și confirmă aceste adevăruri prin esemple vii și recente. Diversitatea comercială și industrială a orașelor Italiei, care formaă atâtea centruri de lumină pe surfacia acelei țeri, făcea ca locuitorii ei, chiar în timpri de umilire națională în care au trăit atâta timp, să fie considerați ca formând oă națiune, și oă națiune mare și civilisată căreia îi lipsea numai ocasiunea ca să se închege într'un stat mare și puternic, precum îl vedem astăzi. Diversitatea în producțiunii a orașelor ca Birmingham, Leeds, Manchester, Newcastle și legăturile lor cu Londra, făcu ca Anglia să fie statul cel mai producător și mai bogat din lume și tot oă dată cel mai fără temere de comoțiunii interioare. Varietatea în existența orașelor

și necesitatea de un centru de gravitațiune au dat Germaniei și Berlinului mijlocele de a atinge gradul de mărire politică la care s'au înălțat, pe când pe de altă parte sistemul de absorbțiune a făcut să periclitaze de două ori într'ună jumătate de secol existența celui mai puternic stat din Europa.

La noi centralizarea nu se mărginesce numai în acțiunea ei politică, dar și-a dat mâna cu centralizarea traficului, și a luat caracterul cel mai pernicios ce-și poate cine-va închipui.

Centralizarea politică este rezultatul dorinței șefului statului de a concentra puterea în mânele sale, și acésta de cele mai multe ori, numai pentru a-și înlesni mijlocele de a impune taxe și de a le cheltui după voința și dorința sa; însă șeful statului nu poate să nu dorască ca lucrarea supușilor să devie cât s'ar putea mai producătoare, dacă nu pentru iubirea sa pentru națiune, dar cel puțin pentru că puterea i se măresce cu sporirea producțiunei, și sub acéastă privință se poate dice că interesele șefului sunt identice cu ale supușilor; de aceea și vedem în unele state despotice pe suveran puindu'și toate silințele pentru a înlesni și a spori producțiunea, și a înființa creditul, încuragind spiritul de asociațiunii pacifice între supuși; în vreme ce obiectul principal și exclusiv al centralizării traficului este de a opri puterea productivă; ceea ce în centralizarea politică nu este decât o consecință a urmării unui alt scop, în centralizarea traficului este chiar scopul urmărit.

Șeful statului are un adevărat interes în înmulțirea

profesiunilor, în dezvoltarea facultăților omenesci, în sporirea bogăției naționale și în creșterea capitalului și a creditului; pe când traficantul, el, care nu trăește de cât din neactivitatea și nedomirirea locuitorilor țerei în care și-a înfipt ghiarale, caută a ține pe ómenii despărțiți unii de alții, a înlătura și a persecuta or-ce înțelegere ca el să fie tot-d'auna intermediarul indispensabil a or-ce transacțiunii și or-ce daraveri, ca toate afacerile să trecă prin mânele lui. Înălțarea facultăților omenesci, înmulțirea profesiunilor, rădicarea creditului și a valorii proprietății slăbesc puterea lui, de aceea el caută a le combate și a le opri; ca lupul care se bucură de viscole și de vijelii, traficantul se bucură de răsboie, de invasiuni și de miseria poporului; domnirea lui este destrugerea valorii muncii și a pământului, și robia cea mai grozavă impusă țerei.

Alianța acestor două centralisări s'a manifestat la noi, mai cu deosebire, în cestiunea impositului asupra tutunului; în loc de a se adopta uă dare asupra importatorilor și a vânzătorilor sau chiar a se organiza uă regie, tutunul s'a monopolizat în mâna traficantilor, dândulise toate mijlocele de a omori cultura acestui product, uă cultură care începuse a lua un avânt foarte mare și care da agricultorilor țerei cele mai frumoșe speranțe. Uă altă împrejurare în care această alianță s'a arătat și mai înspăimântătoare a fost legea supusă Camerei pentru concesiunea exploatării consumațiunii și exporțării sării.

La noi cultura pământului s'a lățit și se lățește

pe toate ȳilele, in ct astȳi, puȳin pmnt rmne necultivat sau neexploatat, pe tot anul pădurile se prefec in cmpii arabile, Ńi din an in an brasa ostent produce mai puȳin; astȳi nu se mai pomenesc ca altă dată de dua Ńi de trei chile de pogon (de no Ńi de ȳece chile de falcie), deja proprietarul nu mai pte cultiva pe sma sa, precum făceau arendaŃii care se imbogȳeau u dinir; acum suntem reduŃi a inchiria pmntul pe dijmă sau pe resfet; sunt localitȳi unde plugarii improprietriȳi, după ce au plătit anuitatea, Ńapte Ńi opt ani, au părăsit pmntul, s'au făcut servitori Ńi argaȳi, său au trecut Dunărea.

*

Pmntul la noi a ajuns a avea trebuinȳa de u cultur mai inaintat; dar u asemenea cultur nu pte exista dect acolo unde deja există industrie manufactorial, căci agricultura perfecȳionat are trebuinȳa de concursul industriei pe care traficantul o persecută din tte puterile sle. El combate mai cu deosebire asociaȳiunile, pentru că ele sunt sufletul industriei, atrage descrescerea valorii pmntului Ńi ne asvrl din ȳi in ȳi, unul după altul, intr'un ȳarc din care nu vom mai putea eŃi; căci bogȳia nu pte crece cu un sistem care, pe tot anul ostenesce Ńi sc puterea productivă a pmntului.

Ca tte societȳile inapoiate in vieȳa economică, avem nenorocitul obicei să acceptăm tot binele de la mila guvernului; pe când vedem bine că el amtit de laurii biruinȳelor electorale, d ȳera pradă traficnȳi-

lor, și pe când scim bine că salvarea este numai în mâna noastră.

Singurul mijloc de a conjura relele și mai mari ce ni se pregătesc, este de a descepta în Români spiritul de asociațiuni industriale.

VI.

Casa Dudescului.

Uă casă boerescă era uă adevărată cetate, un stat în stat, nici poliția nici justiția Domnescă, nu îndrăsnia să trecă pragul porții unui ban sau unui Vornic, de și un asemenea drept nu era scris nicăiri; la trebuință boerul putea să închidă porțile și să trăască luni întregi cu familia, cu slugile și cu ómenii casei, opt-deci și uă sută de suflete; fără să aibă cea mai mică trebuință de ceî din afară. Avea mălaiu și făină în ambare, cămara lui gemea de tot felul de bécăni și de sáraturî, în țigănie avea franzelari, croitorî, cismari etc., la cas putea cu ómenii din curte să se apere în contra puterei Domnesci, când ea nu era sprijinită pe vre uă poruncă de la Tarigrad.

Partea casei despre scara cea mare cu patru odăi în drépta și'n stânga sălii așternute cu macaturî și perdele țesute și cusute în casă, cu sofale, cu saltele în colțuri și cu perne de jur împrejur, și alte duoé séu trei odăi mai mici pentru grămătic, cafegiú, ciubucciú și feciorul din casă, formaú apartamentul boerului; partea cea-laltă a casei de sus cu sagnasiú, cu

cămara și cu scare din grădină erau ale cucónei și ale cuconișilor cu jupănesele și cu fetele din casă, cincî șése cusătorese crescute de micî, fete de scutelnicî saú de boernași. Copii de sex bărbătesc locuiau în beciuri cu dascălul grec lângă odaea preotului ș'a cântăreșilor, în ránd cu sofragiria și cu odăile stolnicului, vátafului și a chelăresei. În fundul curții era grajdurile de duoé-deci, trei-deci de cai, șoprónele de dece, cincispredece trăsuri, care, căruțe, butci și rădvane; în unghiú cu odăile vizitiilor și ale randașilor începea un alt ránd de odăi unde trăgea grămăticu Iordache, vátafu Dinu, polcovnicu Ionița, șátraru Grigore, logofétu Stefanache etc., când erau scoși din slujbă. Aceștia, îndată ce intra boerul în pâne, sburaú cu toși în tóte părțile, ca sameși, condicari, zapci și se întorceau iar la tainul boeresc îndată ce se mazilea stăpánul; aceștia erau vestiți ciocoí boeresci din tată 'n fiú.

La spatele odăilor logofeșilor era finăria, lemnăria și grădina în care de și nu se afla catalpe, polovní și ailanși, nicî begonii și fuxii, dar găsia în abundență cireși petróse, caise cât pumnu, persici roși, struguri támăioși și razachie, mere domnesci și pere bergamote; pe lângă grădină uá uliciórá ducea în țigănie, curte cu câte-va odăi în care locueau șapte opt familii de țigani de vatră; potcovari, curelari, croitori spělătorese etc.

Pentru uá asemenea populațiune bucătăria urma să fie ceva măreț și în adevér era uá operă de arhitectură. Într'un colț al curței se rădica un coș ca un

obelisc, care se deschidea lărgindu-se ca uă pâlnie întorsă d'asupra unei bolte care acoperea tot edificiul; în mijloc, sub deschiderea coşului, era cotlonul de două stâneni de lung în care se mistuia lemnele întregi, cum veniaū de la pădure, netăete ne spintecate; în care boul se putea pune întreg în frigare; de jur împrejur era mese, tarabe şi cotlone mai mici mulţime de toate mărimile şi de toate gradele; deosebit de bucătarul cel mare, mai erau şapte opt randaşi care fiecare bucătărea pentru clasa la care era orânduit; mésa şi bucatele boeresci erau deosebite de ale slugilor, d'ale jupăneselor cu fetele din casă şi de ale logofeţilor.

Coconaşi, dacă erau căftăniţi séu edecii la curtea Domnăscă, işi avea fie-care feciorul, vizitiul, armăsarul de alaiū, telegari şi calăscă, fie care cuconiţă işi avea fata din casă, cusătorea şi două trei fete de ţigan ajutóre la gherghefuri şi la crescerea gândacilor; fiecare logofet işi avea ţiganul care îl îmbrăca, îl da de spelat, îl mătura în odaie şi îl făcea focul.

Una din casele cele mai măreţe din Bucuresci era casa Dudescului, familie venită de peste Carpaţi ca Văcărescii, ca Goleescii, ca Sturdzescii şi ca Cândescii; familie bogată şi cu pretenţiuni feudale. P'atunci Românii din Transilvania, dacă dobândiaū de la împăratul Austriei un titlu de Baron séu de Graf, se credeau Unguri. Familia Dudescului era fără îndoială cea mai bogată din ţără. Coprinsul lor în Bucuresci începea de lângă Sfinţii Apostoli şi mergea până în podu Caliţiei aprópe de Anthim; coprindea mai tot

spaciul dintre gârlă și délul Spirei, locul unde este astăzi vestita mahalaoa Dudescului, dar unde nu mai găsești cea mai mică urmă de acea mărimă, nici în zidire nici în picior de om. Cel din urmă care a purtat acest nume a fost Vornicul Niculae Dudescu, om de spirit și învățat, Român înfocat și inamic neîmpăcat al Domnilor Greci și al Fanarioților; era nepot al lui Antioh Cantemir și unchiu despre mumă poetului Iancu Văcărescu. Trimis de boeri la Paris, ca să pledeze cauza Românilor, a știut să capteze atențiunea Generalului Bonaparte și să-l intereseze de sôrta țerei nôstre până a-l decide să trâmîță la Bucuresci pe generalul Sebastiani. Era generos și mândru; a ospătat de multe ori la mésa lui pe ântâiul Consul și pe generalii Republicei; Madame de Recamier nu s'a rădicat nici uă dată de la mésa lui, fără să găsească sub șervet un diamant séu un rubin. Cu vornicul Niculae s'a stins și numele și colosala avere a Dudescilor.

VII.

R ă d o v a n c a .

Până acum vre uă trei-șeci de ani tot se mai vedea în dreptul podului gârli despre strada Apolodor de astă-zi bolta unei porți cu foișor d'asupra, și mai la stânga nisce mari dărămături fără invelitoare, fără uși, fără ferestre care cădeau cărămidă cu cărămidă; acelea fusese palatul Dudescilor, într'acele ruine locuia vestita Rădovanca, femeie grósă și chipeșă care descânta de șerpî și de deochi, omora sâricica în lapte de cuc și argintul viu în untură de țînțar; plămădea sulimanurile și dresurile cele mai sublimate, risticurile cele mai încondeate, puneă cuțitul, da cu cărțile, arunca cu bobii, căta la stele și aducea luna pe coș; sciea tot felul de scăldături de dragoste, puneă óla și aducea pe tinărul cel mai frumos călare pe trestie, cale de dece poști, la baba cea mai sbârcită. Era vrăjitoare, fermecătoare și îndatoritoare. Să fi turnat din cer cu găléta, să fi fost nemeți de zăpadă cât casa, séra cum bătea meterhaneaoa la vodă, la Rădovanca era bălcii: căruțe, butci și cocóne imbrobodite și boeri tiptil; îndată ce inopta, picior de ghindă in-

tălnea pe dama de tobă aidoma cum li se arătase în cărți cu dragoste și cu drum de noapte; când eșa cloșca pe cer aducea smeul printre crăpăturile zidului. Puterea ei înceta îndată ce cânta cocoșul.

Cine a putut crede vre uă dată că Rădovanca să fi murit; nimeni n'a aușit jălindu-o sau trăgându'i clopotele, nici un medic nu'și aduce aminte s'o fi citit, nici un pantelimonesc din vremea aceea să'i fi săpat grópa; atât numai se scie, de la uă vecină din mahală, că pe uă noapte întunecósă ca fundul de căldare ar fi vėđut uă pară de foc care a eșit din singurul coș care mai rămăsese în picioré d'asupra dărămăturilor, că acea văpae după ce s'a încercat să se sue spre stele a apucat'o spre apus și a căđut în depărtare.

Dintr'aceia noapte nimeni n'a mai vėđut nici n'a mai aușit de scirea Rădovancei.

VIII.

S t o i a n .

Călina, fata Rădovancei, nevasta lui Sóre potcovaru, tot stând nóptea la pândă cu un arnăut de dinderătul calescei unui coconaș care venea nóptea tiptil, și-a lăsat țiganul și s'a dus după voinicul cu tarabulus la cap și cu iatagan la braū. Kir Stoian, jupân Stoian, saū căpitan Stoian, cum vei vrea să'ı dicit, fusese din ceta lui Penedeca, om trecut prin ciur și prin dirmon, cum am dice prin pușcărie și prin spânđurătore, zavergiū d'acei care jăfuea, d'acei care la Drăgășani cânta tótă nóptea :

δέντε παιδες τῶν Ἑλλήνων

dar care în ziua de luptă nu s'a văđut nicăiri; mai târđiū a apărut cu bimbașa Sava în ordia lui Cara Fefzi tăind și puind în țepe pe beții mavrofori care se ascundeau de góna Turcilor. În ziua când a tăiat pe Sava, Stoian de și venit în suita lui, dar era printre Turci cel mai inverșiunat; l'aū văđut ómeni trăgând cu pistolul în nenorocitul Ghencea când sarea pe ferestra de la casa Belului cătând să scape de

urgia lui Cehaja Beg; după aceea devenit om de ordine, aci cărciumar la drumul mare, aci hangiu la capul podului, gasdă de tot felul de ómenī, prieten cu neferiī spătăriei strńngea la parale. În Domnia lui Grigore Vodă era și cu Agia și cu boeriī din Sibiu care umbla să restórne pe Ghica și să aducă pe muscali; era tot uă dată spionul Bașbešliaghi și al Cărjaliului, la 1828 când a plecat Iusuf Bey cu garnisóna din Beilic plńgea cu lacrămile cât pumnul și a duoa ȓi cńnta cu cazaciī de găt.

Davai hleba na soldat
Za paido na Țarigrad.

Vorbea turcesce și rusesce, și s'a alăturat ca dragoman pe lângă corpul lui Roth; scotea care pentru proviant din pământ din érbă verde numai cu sfărcu gărbaciului; și-a îmbunătățit averea cumpărând pléșca de la soldați; a servit poliția lui Bărzof, pe Pazarnicu și pe Căpitan Costache; bătea de snopea, fura cum se ȓice șaoa de sub călăreț și oul de sub coțofană, când săruta icóna la mir îi rămńnea rubiaua de la gătul Sfitei, între dinți; la 1848 se plimba cu ursu cńntând pe Duhaīmă și striga *Dreptate frńție!* a priinit pe Soleiman și pe Omer Pașa cu : să trăescă Sultanul! pe Duhamel și pe Lüders cu : să trăescă Augustul nostru Protector! a jăfuit casa lui Kehaja din Gorgan, a ars regulamentul la Filaret și a cărat la Cotroceni cu scortă de Turci și de casaci pe acei care luase parte în revoluțiune; a servit în tot felul pe Fuad și pe Halcinski; a fost cu Muscaliī la Oltenița

și cu Turcii la Calafat, a strigat în contra Unirei până ce s'a împrietenit cu Libricht, a injurat pe 11 Fevruarie și pe 8 Maiu până și-a găsit rostul; a servit toate regimele, toate ocupațiunile și toate invasiunile; a fost contra și pentru toate Domniile și toate cămăcămiile, tot-d'auna protegiat, favorisat și recom-pensat de guvern.

Acuma Stoian are bani la dobândă și moșii, este decorat, a fost și căftănit.

IX.

Fiul lui Stoian.

Fii-so, nepotul Rădovanci, tînăr, descept, premiant cu eminențe în tóte scólele și medaliat, invěțat în Paris, are trăsuri și armăsari, umblă când rěsturnat în droșcă saú în carátă, cáud călare pe cal de soiú, când máind armásarií din faeton, ține și birjă cu luna; se schimbă în echipage după orele ȃilei; face parte din tinerimea elegantă și influentă, se crede un stálp al țerei, alb maí alb de cáat reposatul baș-boerul, vorbesce cu lumea admirándu'și obrásnicia în oglindă și mângáindu'și barba, votésă imposite nuoi, credite suplémentare și estraordinare, cere independentă și joncțiuni; se crede nobil, caută să ia fată de boer mare.

Când era în scólă la Sfântu Sava, se împrietenise cu un băeat, fiul unui cojocar subțire, fecior de ómeni cum se ȃicea p'atunci.

Acești doi copii era duoé naturi cu totul opuse, feciorul curcanului din códa calescii: invidios, egoist, fudul și lingușitor, celă-l-alt: simplu și modest era plin de iubire și de devotament pentru camarăȃii sėi; unul invěța nu pentru că-l plăcea invěțătura, dar

pentru ca s'ajungă mare, celă-l-alt iubea învățătura pentru învățatură; în studiul Istoriei unul admira rangul și averea la care a ajuns ómenii celei mari, celă-l-alt faptele strălucite și serviciile aduse patriei. Unul nu vedea în studiu decât un mijloc de a parveni și de a se îmbogăți, se întreba : la ce servă spiritul și silința la învățatură, dacă un prost, un leneș și un ignorant póte ajunge mai sus pe scara socială decât acel care s'a ostenit și s'a cheltuit ca să dobândescă titluri universitare, la ce servă gradul de licențiat sau de doctor dacă nu'l va conduce a mânca, a bea mai bine și a câștiga mai mult decât acel care nu învață; urma legile la scóla de drept din Paris nu ca sciința a dreptului ci ca un mijloc de a câștiga procese drepte și nedrepte. Paharnicu Stoian, amic intim din zaveră cu un avocat în renume care lua procese în parte, adică că împărțea fondul pe din două cu bietul client dacă câștiga, îi indica după povețele aceluí amic materiile care putea să'í aducă mai mare folos, tinerul student asculta mai cu deosebire pe avocați care la palatul justiției susțineau cu dibăciă nedreptatea în contra dreptului și pe acei care se luptau să dobândescă achitarea furului și asasinului făcându'l alb ca zăpada. Celă-l-alt nu vedea în studiu decât cercetarea și descoperirea adevărului, lumina care gonesce întunericul, legile naturei care iaú locul eresurilor și prejudețelor, perfectibilitatea continuă a societăților omenesci; iubea sciința pentru sciința admira ómenii ca Newton pentru aflarea legii celei mari a gravitațiunei, admira pe Lavoisier care

prin descoperirea oxigenului a gonit din știință teoriile de phlogistic și cosmogoniile Plutoiane și Neptuniane, care osândit la moarte de pasiunile politice cerea câte-va zile de viață ca să termine uă lucrare științifică; admira pe Franklin care ca un al doilea Prometheu a pus mâna pe fulger și pe trăsnet și l'a dat ómenilor ca instrument de civilizațiune și de progres, studia mecanica cerescă a lui Laplace; lucrările lui Cuvier care deschidea tinerimei studioase orizonturi noi de cercetări și de descoperiri, alerga or unde putea să audă pe Arago, pe Elie de Beaumont și pe Humbold espuind miliónele de observațiuni cu care imbogăteau pe totă ȕioa științele fizice și naturale.

În politică, simpatiile lui erau pentru ómenii care goniți din țară și persecutați pentru că luase parte activă în revoluțiunea de la 1848 trăeau în neavere și privațiuni și lucrau prin toate mijlocele în deosebitele capitale ale Europei pentru desrobirea țerei și redobândirea drepturilor ei celor vechi, celălalt fugea de or-ce adunare románescă, evita cu cea mai mare îngrijire societatea emigraților și a proscrișilor ca nu cum-va să'si compromită viitorul; sta însă cu urechia întinsă la or-ce se ȕicea și se petrecea între Români din Paris, și când afla câte ceva cu care putea să se recomande puternicilor de atunci, înștiința îndată pe paharnicu care colporta scrisorile lui la Muscali și la Turci, la Nemți și la Palat.

Întorși amânduoii în țară, locul fie-căruea era desemnat de mai înainte, unul îmbrățișat de guvern, pus îndată în slujbă, celălalt tractat de spirit res-

vrătitor, de revoluționar, de anarchist, pus sub privegherea poliției și dat pe sēma fluierătorilor de nōpte.

În timpul resboiului Crimeei fiul lui Stoian vedea că se schimbă vântul, dar nu înțelegea bine din cotro avea să bată; ceea ce i se părea limpede după încheierea păcii era încetarea Domniei lui Stirbei al cărui termen după convențiunea de la Balta-Liman espira chiar în anul acela; iată'l din partisan zelos și infocat și din slugă prea plecată devenit detractor turbat și calomniatorul acelui pe care îl tămădise șese ani și jumătate; colinda pe la boerii care i se părea lui că miros a Caïmacamî, îi lingușa și le oferea gratis serviciile talentului și activității sale. La încheierea convențiunii de la Paris altă nedomirire în spiritul ambițiosului nostru tînăr, guvernul era să trecă din mânele Principelui Alexandru Ghica într'ale foștilor miniștri ai celui din urmă Domn; spaîma i-a fost mare, dar îndată ce a înțeles că triumvirii erau partizanii declarați ai vechiului Domn Bibescu, i s'a părut că s'a sfetit viitorul și iată'l devenit curierul cel mai sprinten, și agentul cel mai neobosit al alegerilor camerei electivă din 1858. Operațiunea condusă cu multă îndrăsnelă cu ispravnicii și cu dorobanții a încornorat silințele guvernului dându'î uă majoritate după pofta inimii; își pōte închipui fie-care cât de mare i-a fost decepțiunea când a vădut pe toți acei cu care concucrase și biruise în alegeri că scriu pe buletinul ce băga în urna Domuēscă numele alesului Moldovei și pe unioniștii mergând în corpore să mănânce prândul pregătit pentru uă altă veselie.

După ce a trăit câte-va săptămâni cu speranța că oștirile Turcesci, Rusesci și Nemțesci au să intre să gonască pe alesul Românilor și să pue în locu'i pe candidatul majorității, vedând că realizarea aceluï vis fugea neîncetat ca miragiul care se depărtază cu câte apropii, a început a se introduce binișor și a se produce pe lângă uă sumă de ómenï care credeau că patriotismul consistă în a arunca invective, a calomnia și a injura pe toți aceï pe care îi credea saũ se făcea că'i credũ inimici saũ puțin favorabil binelui și progresului; și-a pus la discrețiunea lor, condeïul și limba, scriea de poruncelă în ȕiarele lor, batjocorea și calomnia pe aceï asupra cărora îl asmuțea și răspânda vrajba între Români pe care daca nu sentimentele, dar cel puțin necesitățile politice îi unise în chestiunile cele mai fundamentale; mai târziu în timpul coalițiunei pentru apărarea constituțiunei a devenit omul necesar al camarilei; ca corespondent al ȕiarelor străine stipendiate din fondurile secrete calomnia camera și constituțiunea cerând mână de fer și lovitură de Stat; ca funcționar administrativ și judecătoresc nu consulta de cât interesele și patimile favoriților palatului fără cea mai mică considerațiune pentru lege saũ pentru dreptate până când a dus pe șeful statului la nóptea de 11 Fevruarie.

În cele d'ânteu ȕile ale revoluțiunei din 1866 s'a făcut tēcă de pământ; el care se îmulțea în tóte serile în cât îl găseaï pretutindenï, nu se arăta nici măcar la ferestră; dar când a vedũt că isgonirea lui Vodă Cuza și depărtarea unor funcționarï nu era efectul

nicî al urei nicî al răsburării, ci numai necesitatea de a pune capăt abuzurilor, hatîrurilor, prevaricaţiunilor şi a conjura pericolele politice de care era ţera amerinţată, şi că poporul înţelesese că moderaţiunea şi generositatea era uă condiţiune indispensabilă pentru realizarea aspiraţiunelor sale; după ce a aşteptat în van câte-va săptămâni realizarea rodomontadelor cu care acei care împinsese pe Domnitor în prăpastie, voiaŭ să sperie guvernul provisoriu, s'a alăturat încetişor pe lângă ómenii exageraţi. Strigăud şi cerënd cu dênşii măsuri aspre în contra acelor care avusese afacerile ţerii în mână. În curtea senatului era cu insultătorii, în curtea mitropoliei cu acei care cereau pe membrii consiliului comunei Bucuresciului şi pe primar. El care ca jurnalist lăudase concesiunile Godillot, şi Lemaitre, ca funcţionar conlucrase cu zel la redactarea actelor şi ca deputat le votase sau le consfinţise prin adresa din 1865, acum el striga mai tare în contra acestor lucrări cerënd confiscarea averilor ministrilor şi a membrilor primăriei Bucuresci; alerga în tóte adunările şi critica moliciunea şi incapacitatea guvernului interimar. N'a trecut mult şi a devenit omul indispensabil al partidului ordinii după ce fusese soldatul cel mai disciplinat al comendîilor : sus băeţi, jos băeţi!

Fiul jococarului urmase un drum cu totul opus, a lucrat din tóte puterile lui la alegerea lui Vodă Cuza ca principiŭ al uirei; dar când a vedŭt că acest Domn se depărtéază de la calea cea bună, s'a retras. La 11 februarie şi la 1 maiŭ a votat Domnul strein

ca un principiu de moralitate, de dreptate și de stabilitate; acum însă de câțiva ani trăește retras privind cu durere la mersul lucrurilor.

De și acești doi oameni neconținți în tabere politice opuse, însă acest din urmă păstrase vechiului său camarad nă adevărată afecțiune; de și deplora depărtarea lui de la drumul cel adevărat al datoriei și al demnității; dar își dicea că abaterile și rătăcirile lui veneau mai mult de la viața de disipațiune ce apucase și de la ambițiunea de a parveni de cât de la un suflet pervertit; că furia tinereții îi întuneca judecata și îi înăbușa sentimentele, credea că cu înaintarea vârstei și cu potolirea poftelor un om inteligent și de talent nu se poate să nu se deștepte și să nu vadă prăpastia în care se adâncește.

Într'ună zi zelosul și devotatul conservator, om de ordine și dinastic, cum se intitula în scris și în vorbe, care nu i călcăse de trei ani în casă, bătut la ușa lui, fusese silit de necesitate să recurgă la îndatoritoarea bună voință a bunului și generosului amic al copilăriei și al junetei, care de mai multe ori îi venise în ajutor; se găsisese într'ună pozițiune critică; era de trei luni fără slujbă, guvernul se aflase într'una dintr'acele situațiuni încurcate în care fusese silit să sacrifice câțiva din amicii săi cei mai ageri și mai îndrăsneți, precum aeronantul aruncă cu sacii de leș și instrumentele cele mai prețioase ca să se potă ținea încă câte-va momente în vîsduh; împreună cu lefa îi tăese toate subvențiunile și gheșefturile, îi retrăsese protecțiunea, favoarea și puterea ce i acordase până

atunci pentru serviciile ce'i făcea. Încercase să pledeze două procese luate pe din două cu clienții, dar ne mai inspirând acea temere și frică judecătorilor le perduse.

Aruncându-se în brațele generosului său amic cu ochii inecați în lacrimi, a început cu invective în contra ingratitudinii miniștrilor spuind cum a sacrificat toate afecțiunile sale, cum și-a părăsit amicii ce'i bunți, cum a impus tăcere inimii și conștiinței, și cum a călcat în picioare toate datoriile; esasperațiunea lui era atât de mare și atât părea de căit de purtarea sa trecută încât amicul său a crezut momentul favorabil de a'l împinge spre pocăință și iată conversațiunea dintre acești foști conscolari.

X.

Discuțiunea.

— De ce strigi și te indignezi? Posițiunea dificilă în care te afli și discreditul în care ai căzut nu sunt de cât uă consecință a purtării tale; drumul ce ai urmat trebuia să te ducă fatalmente mai curând séu mai târziū acolo unde ai ajuns. Este scris în înțelepciunea cea înaltă ca nimeni să nu se pótă sustrage de la acțiunea legilor morale, precum nu se pôte sustrage de la aceea a legilor fizice. Nimeni nu pôte face uă faptă, fie chiar în secretul cel mai adânc fără ca ea să nu pórte în sine resplata ce merită : recompensă daca fapta este bună, pedépsă dacă este rea. Cu cât acea resplată este mai târdie, cu atât este mai puternică, cu cât stă mai mult timp înăbușită, cu atât isbuçnește cu mai mare intensitate.

— Sciū că morala religiósă ne ordonă d'a nu face altuia ceea ce n'am voi să ne facă noă alții, d'a su-pune patimile și poftetele nóstre, d'a sacrifica interesele pentru binele tuturilor, d'a nu oprima pe aprópele nostru, pe care avem datoria a'l iubi și a'l ajuta, d'a fi cu toții drepti și milostivi; sciū că în lipsă de credințe

religioase de ne vom adresa la rațiune, ne spune și ea că trebuie să facem binele iar nu răul, și ne dovedesce că interesul bine înțeles ne dă să facem fapte care ne onoră, să răspândim lumina, să arătăm celui ce poate face răul că se espune la pericole și la resbunări, și că va fi urmărit și noapte de musturarea cugetului. Cunosc toate aceste teorii și le admit până la un punct, dar nu ved cum se pot aplica ele la un om care a îndeplinit cu credință și cu devotament ordinele scrise și verbale ce i s'au dat. Eu am urmat cu sfințenie din punct în punct instrucțiunile ce am avut; și mă pot fâli, sus și tare, că succesul a încoronat tot-d'auna misiunile ce mi s'au încredințat. Și acum după ce am făcut atâtea servicii împlinindu-le pe toate cu zel și inteligență, nu este trist să mă ved aruncat de uă dată în voia întâmplărilor? și vei să nu strig la nedreptate, la lipsă de recunoștință și să nu caut să'mi resbun de omul cu care mă credeam în legătură indisolubile; prin serviciile ce i-am făcut!

— Dreptatea și recunoștința sunt două din sentimentele cele mai frumoase și mai nobile ale sufletului și nu pot avea nimic a face cu nisele servicii de felul acelor cu care îndatorați voi pe guvern; asemenea servicii se plătesc în bani și în gheșefturi și nu pot da naștere la sentimente nobile. Când acel ce le-a făcut a priimit favorurile ce ai avut tu de la ministru, trebuie să se considere cu desăvârșire achitat.

— Cum! Când un lucrător vine la finele zilei și ți aduce lucrarea ce i-ai încredințat bine executată, și tu în loc de a'i arăta mulțumirea ta dându'i de lucru

pentru a duoa ȕi, te duci de dai comandele tale altuia, lăsându'l peritor de fóme, nu numesci acésta in-gratitudine și nedreptate? când n'ai măcar nici scusa că acel altul va sci séu va putea face cel puțin tot așa de bine! la ochii mei acésta este ceva și mai mult decât uă nedreptate : este uă ineptie ; și un ministru nu are dreptul să întrebuițeze fondurile statului fără de a avea certitudinea că serviciile ce va dobândi vor fi echivalente cu cheltuéla făcută ; a se espune la rezultate ne certe este uă risipă de bani publici.

— Teoria ta asupra întrebuițării banilor statului și echivalenței serviciilor dobândite este adevărată, cu un mic adaos : că acele servicii să fie recunoscute ca folositoare poporului și țerei ; să fie dovedit că ele servă a îmbunătăți starea morală și intelectuală a poporului, a spori bogăția națională sau a mări stima și considerațiunea țerei ; dar a plăti agenți de corupțiune dibaci merită calificarea de risipă de bani publici tot așa de bine și când se dá la agenți inepti și incapabili, cu deosebirea că réul este mai mare în cazul d'intéiu de cât în cel d'al doilea. Dar cum poți compara lucrarea utilă, laboriósă și consciințióasă a unui brav muncitor cu lucrarea unui agent ale cărui servicii nu se potú mărturisi și la esecutarea cărora acel ce le face trebuie să'si strângă inima și să'si impue tăcere consciinței și sentimentelor de demnitate și de echitate? Daca voesci să ajungi prin raționament și prin inducțiuni la conclusiuni adevărate, compară lucruri de aceeași natură, séu lucruri care să aibă, cel puțin, óre

care puncturii de asemănare între dênsele; compară daca veî serviciile ce ai adus tu guvernului cu lucrarea unui lăcătuş care fabrică uă chee destinată a servi la sustragerea unei averi streine.

— Comparația ta nu este nici măgulitoare nici dréptă, meşterul ce'mi dai de exemplu nu s'ar putea să nu scie că cheia comandată e destinată la deschiderea unei case streine, pe când în ceea ce mă privesce nu era tréba mea să cercetez daca ceea ce mi se ordona să fac era bine séu réu; dar chiar așa să fie, totuși între ómenî de firma acelor de care vorbescî există nisce legături de grațitudine și nisce obligațiuni pentru serviciile ce și-au făcut unii altora.

— Așa este! dar acea legătură, acea solidaritate nu este espresiunea unui sentiment de dreptate séu de recunoscință; ei ținū unul cu altul prin complicitate și prin temerea de denunțiere; nu ar rămânea între ei de cât ură și dispreț. Solidaritatea care s'a născut în momentul când libertatea și onorul unuia a ramas la discrețiunea celui-lalt ar înceta daca temerea s'ar putea preface în securitate precum a încetat între tine și ministrul tēu îndată ce el a ajuns a crede că pôte face or ce fără a avea a se teme de ceva.

— Misiunile cu care am fost însărcinat imî erau ordonate de guvern și nu puteam bănuî că ele să nu fie pentru binele țerei.

— Nu puteai, și nu trebueai să cređi că servi țera, moralitatea și dreptatea când îți puneai talentul și activitatea în serviciul unor ómenî care ca să se menție la putere nu se dau înapoi nici dinaintea vic-

lenței, nici dinaintea fraudei, care calcă în picioare dreptatea și moralitatea, care aș lăsat frâul pe gâtul funcționarilor dându-le voie să facă toate abuzurile și toate necuviințele cu singura obligațiune de a le da voturi în cameră, în senat și în consiliile județene și comunale; când scieai și alergai făgăduind, corumpând și amerințând scieai bine că faci ca și lăcătușul de care vorbeam.

— Vorbeai adineaori de legile naturii morale și fizice la care suntem supuși, dar instinctul de conservățiune nu este el cea mai puternică manifestațiune al uneia dintr'acele legi? și nu recunoști tu fie căruia dreptul de a apăra și a conserva ceea ce este al său? Cum ai vrea ca miniștri să se lase la discrețiunea partidelor și a coalițiunelor și să nu întrebuințeze puterea și influența de care dispună ca să-și facă uă majoritate cu care să pôtă governa? cuvântul este foarte simplu: Într'ua țără constituțională nu poți fi ministru de cât având majorități și guvernând după placul și ideile lor. Când n'ai majoritate, nu-ți poți nici aplica ideile, nici face ceea ce voesci, căci contrariezi ideile și voințele majorității, întâmpini împotriviri și nu poți rămânea ministru: de unde rezultă necesitatea absolută ca să cauți cu or ce preț a avea uă majoritate cu care să poți face ceea ce voesci. Asemenea și șeful statului este silit să găsească miniștri care să nu aibă altă voință decât pe a sa.

— Ca să recunoști miniștrilor dreptul de a se menține la putere în virtutea principiului de legitimă apărare ai fost silit să pornesci de la un punct greșit,

de la uă idee eronată, să consideri guvernul ca uă proprietate a cutăruî sėu cutăruî ministru. Puterea ministerială este uă delegațiune care in statele absolute se dă de suveran in mânele unuia sėu mai multor ómenî de încredere, pentru pađa și esecutarea legilor; iar in statele constituționale, precum este al nostru, de și se dă tot de suveran dar se cere ca acei ómenî să aibă aprobarea și încrederea poporului care își manifestă voința prin trimișii sėi. Miniștrii sunt datorî a servi cu sinceritate atât pe unul cât și pe cel-alt, și pe suveran și pe popor; să facă ca interesele unuia să coincidă cu ale celui-lalt, să facă ca ele să fie identice. A întrebuița violența și corupțiunea pentru a da poporului alți reprezentanți de cât pe acei pe care ar voi el să trimită, este a ține puterea prin fraudă și a'și face ris de consimțimentul și de aprobarea poporului, este ceva mai mult este a înegri poporul in ochii Principelui și a dărâma încrederea ce trebuie să aibă el tot-d'auna in supușii sėi, este a rădica țereî bună-voința aceluî in mânele căruia ea și-a încredințat fericirea și sórta. Baronul de Goertz ministru lui Carol XII al Suediei a fost condamnat la mórté fiind că calomniase națiunea și făcuse pe Rege să'și pérđă încrederea într'ėnsa. Te-am auđit uă diniórá cerėnd, ca procuror, pedepsirea unuî biet vėtaf pentru că regulase uă daraveră de banî servinduse cu uă procură stórsă prin fraudă de la proprietarul care îi încredințase administrațiunea moșiei sale; de și falsul nu era făcut de acel îngrijitor ci de un subordonat al sėu; imî aduc aminte cu câtă stăruință

cereai osândirea acelor două păcătoși! Ce de argumente frumoase ți-au eșit atunci din gură! părea că vorbește Chrisostomul : „Moralitatea publică și privată, securitatea averei, a onorului ș'a familiei și chiar existența statului Român, diceai tu, vor fi de acum înaintea în vocea tâlharilor dacă nu se vor trimite acel vâtaf împreună cu logofêtul său la ocnă.“ Acum găsești foarte natural ca miniștrii să dispue de banii publici cu incuviințarea unor oameni care se prezintă cu procuri luate prin violență, prin corupțiune și prin fraudă, precum era aceea în contra căreia tunași și fulgerai; găsești natural ca în loc de a lăsa poporul să trâmiiță oameni în care are încredere, miniștri tăi să le impue și să le substitue alții pe care nu'i cunoște nici măcar din audite; și d'astă dată nu te îngrijesci nici de securitatea averei, a onorului ș'a familiei, nici de existența statului Român. Vești justiția dată după capriciul, mânia, ura și afecțiunile ministrilor, pe magistrați consultând mai mult patimile de cât dosarele, opiniunea lucrată de uă presă eșită din condee plătite din sudorea muncitorului, nu ca să'l lumineze și să'l moralizeze, dar ca să injure și să batjocorească pe or cine nu se închină acelor care se servă de putere ca să'l oprime, să'l jefuască și să'l falsifice ideile. Nu numai nu te indignezi și nu te îngrijesci, dar încă ajuți pe acei care suflă corupțiunea și jaful prin agenții lor oficiali și oficioși până în colibele cele mai depărtate și înfășură națiunea întrégă într'ua negură din care nu mai poate vedea lumina și care o înecă. Astă-dî strigi și amerinți nu

pentru că ai voi să opresci răul dar pentru că ministrul nu mai voesce să se serve cu tine la realizarea scopurilor sale; te miri de ineptia lui, pe când nu ai de cât să te puī în punctul său de vedere ca să o înțelegi; te alungă pentru că nu mai are trebuință de tine său pentru că te crede un instrument tocit, său pentru că a găsit un agent mai ager, mai sprinten, mai dibaciū, pōte că cu ceea ce'ți plătea ție a găsit duoi agenți în loc de unul; s'o fi mai eftenit marfa; cerințe nooi de satisfăcut, vre un prieten său vre uă rudă scăpătată de chivernisit; căci nu e vorba de a servi țera său de a întrebuița banii contribuabililor într'un mod folositor demnității, securității și bunului traiū al poporului, ci de a se menține la purure făcându'și cât mai mulți devotați și susțiiitori. Pentru miniștri noștri tōte se reduc cum ai đis la a'și face cu orī-ce preț uă majoritate. Cât pentru dorința de a pune în practică ideile lor, chiar de s'ar putea admite legitimitatea acelor cugetări, uă idee politică nu trebuie tradusă în fapt său în lege până ce mai întâiū nu va fi pătruns în spiritul poporului, căci alt-fel nu este de cât uă impunere pe care națiunea ascéptă numai uă ocasiune ca să o lepede. În Anglia, un ministru care ar voi să pue în practică uă idee înainte de a se discuta de popor, anī întregi, în điare, în pamflete, în scrieri voluminoase, în meetinguri și chiar prin moțiuni repetite în parlament, ar fi considerat ca demn de trimis la Bedlam. Într'acea țeră conservatōre se đice că un ministru nu are dreptul a fi mai cu minte de cât tōtă lumea. Miniștri ca Gladstone

când aū uă idee care după credința lor ar contribui la sporirea fericirei naționale, o punū înainte ca să se discute în public și când o credū destul de studiată de popor, facū apel la națiune care răspunde cum a răspuns anul trecut trimitēnd uă majoritate care îi obligă să se retragă și face pe Suveran să cheme la putere pe un d'Israeli, dovadă că idea reformei nu a ajuns încă la maturitatea cuvenită. Gladstone astă-đi scrie și se agită din tóte puterile sale acceptānd ca idea sa să pătrundă mai adānc în spiritul poporului Engles, și când ea își va face drumul cerut, ministrul care va vedea că opinia se pronunță pentru uă idee ce nu împărtășasce, va consulta la rândul său țera și se va retrage lāsānd realizarea ei pe răspunderea lui Gladstone său aceluī care îl va urma în credințele sale; ast-fel a urmat miniștri Tory cu legea cerealelor când națiunea le-a arātat că trebuia să cedeze locul lor lui Sir Robert Peel. Care ministru în Anglia și-ar putea permite să ia banii celor ce muncescū din đī până în nópte și să'ī impartă la cei care îi oprimă și'ī corumpe sub pretext că voesce să realizeze nisce idei care nu aū devenit încă ale națiunei?

— Tabloul ce faci de starea lucrurilor este esact; dar de ce să fii nedrept cu mine și să cređi că și eū nu vėd cu māhnire cele ce se petrec, și că n'aș dori să fie țera condusă ast-fel cum ar trebui să fie: pace, linisce și frăție între ómenī; probitate și dreptate în administrațiune și în justiție, economie în finance, lumea ocupată a lucra și a progresa; dar m'am

gândit și m'am resgândit, am întors și am învârtit în tot chipul de uă mie de orî în capul meu și m'am convins că nu se pôte. V'ați numerat voi ăștia care voiți, cum s'ar dice, binele pentru bine, ca să știți câți sunteți? eū după nisce observații ale mele mai că n'aș crede să vă puteți sui la cifra de dece sêu de două-deci, și aceia desuniți, pe când cei-lalți sunt mulți, se numără cu miile; și orî de câte orî veți rădica capul, ei vor fi destul de tari ca să vă lovască și să vă supue. Ei ca să se înțelégă și să se unescă nu aū trebuință ca voi să se adune, să discute, să facă profesiuni de credință, să numescă comitete și să propage ideile lor; ei sunt uniți de fel, nu aū trebuință nici de organizare, nici de programe, sunt solidari uniți cu alții; se conducū de instinctul de conservațiune; știū că daca s'ar stabili uă stare de lucruri cum voiți voi, și cum ar trebui să fie, ei ar muri de fôme.

— Nu suntem nici dece nici uă mie; noi nu suntem uă clică, uă gașcă sêu uă camoră, nu suntem nici chiar un partid, ci suntem toți Români care suferim și simțim relele, suntem marea majoritate a țerii, poporul care muncesce și care plătesce; vă putem face să intrați în noian or când am voi să ne dăm mâna pentru uă resturnare; dar nu voim resturnări, pentru că nu ne importă schimbarea ómenilor, voim schimbarea lucrurilor, voim progresul în stabilitate.

— Nu vă faceți óre iluziuni când vă credeți atât de puternici, și când vă inchipuiți că țera este cu voi; ș'apoī în număr constă puterea? Mulți sunt Cre-

știniți din Imperiul Otoman, mulți sunt Români și Slaviți din Ungaria și cu toate acestea îi conține un pumn de Turci și de Magiari; di'mi cât vei voi că de și-ar da mâna, i-ar scóte și pe uniți și pe alții din țera lor numai cu cobilița, că eũ vėd că nu'și dau mâna.

— În țerile de care vorbesci, cel după urmă Turci și va da cea după urmă picătură de sange pentru a păstra, cât va putea, Sultanului provinciile cucerite, precum ar face și ungurul pentru a păstra corónei Sántului Stefan Banatul, Transilvania, Voevodina, Sclavonia și Croația; dar la noi, slavă Domnului, nu avem nici neam domnitor strein poporului Român, nici cler care să'și ia inspirațiunile afară din țeră, nici armată compusă séu comandată de streini și de mercenari. La noi in toți timpii, popor, cler și armată au fost cu țera și pentru țeră.

— Așa este, nu avem uă gintă dominantă de neam strein, dar avem pe ciocoiu : Afară de plugar nu mai avem de cât uă singură clasă : pe biurocrat care de și eșit in mare parte din popor; dar îndată ce a pus mâna pe condei in tr'uă cancelarie, încetėsă d'a mai simpatisa cu poporul; se desparte de densus precum se desparte catolicul de țera lui când imbracă haină de preot. Biurocratul ține la noi locul unui neam domnitor; el este pentru Român ceea ce este Turcul in Rumelia și Magiarul in Transilvania; și nu putem tăgădui că biurocrația este partea inteligentă și luminată a țerei; plugarul se teme de el pentru că vede puterea in mâna lui, il scie de frică și il ascultă :

el conduce poporul; dar imi vei dice ca'l conduce rău, ca'l impilésă, ca'l jăfuesce și'l corumpe, se pôte; dar nu este mai puțin adevărat ca'l conduce și face cu el or ce voescă. El este Statul, țera este pe mâna lui.

— Acestea sunt ideile care predominescă în spiritul ômenilor noștri de la guvern; ei credă că încurajând funcționarismul și sporind numărul posturilor își mărescă puterea, întărescă uă clasă, creșcând că le servă a conține partea cea numerosă a națiunei; se înșelă, pentru că fac să nască pe tótă dioa cerințe noi care mergă tot crescând, și pe care într'uă di o să le fie imposibil a le satisface, pentru că nu o să se pótă urma în aceeași progresiune și cu crearea de posturi; guvernul își va face într'acea clasă activă și inteligentă din ce în ce mai mulți nemulțumiți și paraponisiți. Ca să facă loc unuia și să satisfacă uă cerință nouă și urgentă, trebuie să măhnescă pe de ce alții care așteptă numiri și înaintări.

— Convin și eu că sunt prea mulți funcționari inutili; dar care ministru ar îndrăsni să se atingă de vre unul, să'l lase fără lăfă séu fără pensie?

— Fără indoelă este mai lesne a înființa posturi de cât a suprimă; dar uă bună chibsuire ne-ar arăta că suprimarea unui post supără numai pe un singur om, în vreme ce aceea ce se petrece, trecerea unui serviciu din mână 'n mână, destituirile și punerile în disponibilitate, nemulțumescă de de ce orî mai mulți postulanți și aspiranți, și paraponele mergă immobilizându-se.

— Nu se mai teme guvernul de nemulțumiri și

amenințări; astă-dî are uă armată numărósă și bine disciplinată, să poftéscă dumnélor daca îndrăsnesc; guvernul îi asceptă pe stradă ca să le dea uă lecțiune, să'î învețe minte.

— Am audít de mult și de multe ori acéstă sfi-dare imprudentă. Ar trebui se scie că uă armată nu este uă adunătură de automați, ea își are aspirațiunile și ambițiunile ei; militarul își face uă lume de idei în care trăesce și cu care se hrăuesce, idei cavaleresci, patriotice și mărețe, el este setos de glorie și de onoruri, numai atunci guvernul póte compta pe afecțiunea și pe devotamentul lui, când o sci că nu i se va cere sângele de cât pentru apărarea țerei în contra streinului; iar nu când i se va spune că este chemat să impue tăcerea morții nemulțumirilor legitime ale poporului, ș'a trage asupra fraților și pă-riuților sêi, nici când se ține oficerilor cuvinte ca acestea : „Țéra nóstră are duoi inimići, unul din afară „de care răspund eú, celă-l'alt din intru pe care să'l „sdrobiți.“ Armatele care ajungú a se convinge că guvernul nu esistă de cât printr'ênsele, se stringú cu inima îndoiósă împrejurul drapelului, cerú și voescú ca acele guverne să esiste numai pentru dênsele și printr'ênsele, devinú armatele de pretoriani și de ianiceri care aú opres, aú resturnat și aú pustiit; iar când uă rađă de patriotism încălđesce inima lor pedepsescú pe acelú care cugetă a face dintr'ênsele instrumentul unei opresiuni, și al unei dominațiuni nedemne. Nu avem trebuință să ne suim mult în cursul anilor, uă aruncătură de ochi asupra secolului în

care trăim, ne va arăta numeroase exemple de la răsărit până la apus.

— Cu sistemul adoptat de ministerul actual am dobândit un rezultat important, am isbutit a avea un guvern care durază de patru ani, în vreme ce până aci durata ministeriilor se numera cu lunile. Când ne-am mai învrednicit noi ore să vedem deschidându-se a patra și cea după urmă sesiune ordinară a unei legislaturi? fapt însemnat care dovedește buna înțelegere ce domnesce între puterile Statului. Astăzi țera a dobândit conștiința trebuințelor sële reale, înaintază cu maturitate în desvoltarea morală și economică; au trecut acele lupte înverșunate care opreau marșa guvernului; și avem în fine uă stabilitate.

— Stabilitatea rëului vreî să ȃici; aceea am avut'o tot-d'una în timpul Domnilor Fanarioți și regulamentării; pe căud miniștrii erau nisce favoriți ai Domnului; ei guvernau în tot timpul duratei patronului lor și se duceau din țera uă dată cu densusul. Stabilittea constă în durata Sueranului și a dinastiei iar nu în durata ministrilor; schimbarea ministrilor în sistemul coustituțional vie ea de la Principe, vie de la popor, este uă dovadă că și șeful statului și representațiunea națională caută să găsescă ómenii care să pótă identifica ideile și interesele Principelui cu ale poporului și să aducă în stat acea armonie fără care nu se póte ascepta alt rezultat de cât opresiune, corupțiune și turburări.

— Cum vei tu ca un popor incult și ignorant, care nu scie nici cei trebuie nici ce voește, să fie

lasat în voea lui și să nu fie condus de ómenii care se ocupă de fericirea lui; póte că în teorie durata unui minister să nu fie uă dovadă de bunătatea aceluí guvern; dar nu se póte contesta că este cel puțin uă dovadă că el convine țerei; națiunile au tot-d'auna guvernele ce merită și omul de la cârma statului este adevăratul reflect al poporului, prototypul lui, og'inda moralității și a instinctelor séle bune și rele, barometrul stării lui de civilisațiune: „*tels sont les peuples, tels sont les gouvernement*“ este un adagiú care datéază încă din nainte de Machiavel. Dacă din întimplare uă țéră și-ar da alt șef de cât pe cel ce merită, din duoă una: seau că el se va transforma identificându-se cu starea morală a poporului, adică a ómenilor care conducú acel popor și va duce-o bine, seau că va stărui în ideile séle incomptabile cu ale acelor ómeni și va trebui să'și ia ochii de féră să se ducă, seau să întreprindă uă luptă de tóte dílele care, or cum se va întórce, nu va putea avea decât rezultate rele pentru dânsul și pentru țéră. Uite, noi avem o haítă de ómeni care au exploatat și au compromis tóte regimele, care s'au bucurat și au profitat de tóte umilințele și de tóte apăsările care au cădut pe dânsa, care au combătut din tóte puterile lor aspirațiunile Românesci, care în tot timpul au împilat și au jefuit țera, al căror caracter lingúitor și vil este cunoscut; lumea îi cunosce; poporul se indignéază în contra faptelor lor; din vreme în vreme, îi urgisese, îi gonesce nu mai voesce nici să'í vedă nici să'í audă; atunci ei se fac técă de pământ, se

ascund ca brósca de vreme rea, se fac nevėduți, intră în gaură de șérpe; dar îndată ce lucrurile se potolesc, esú câte unul unul ca strigoi, se raliéză la noa stare de lucruri în contra stabilirei căria aú complotat, se introduc cu încetul prin lingușiri, prin intrigı și prin tot felul de mijlóce, se substitue celor chemați de popor și reíncep a practica obiceiurile lor și sistemul cel vechiú. Dă-mı voe să cređ că aceștia sunt espresiunea cea adevėrată a țerei și că voi sunteți numai nisce ideologi.

— A esplica cu asemenea esemple starea lucrurilor și a susține cu astfel de argumente concursul culpabil ce dați teutativelor de restaurare a trecutului și tendințelor ciocoescı este a pécătui în contra rațiunei și în contra moralei politice și sociale. Dacă guvernele ar fi fost tot-d'auna adevėrata espresiune a stării morale și a cerințelor poporului, nu am fi vėđut în lume nici turburări nici revoluțiuni, ci numai guverne trăind în perpetuă armonie cu popórele; pe când din contra și istoria și prezentul ni le arată în luptă continuă, tērând și ímpingând unele pe altele pe calea progresului seaú a reacțiunei, inițiativa viind când de la unul când de la altul; acésta este istoria revoluțiunilor de sus și de jos, acțiunea dintr'ua parte, când reacțiunea vine din cea-laltă; lupte și resturnări care n'aú putut proveni decát din divergințele de idei ce esistaú între popóre și guvernele lor, din incompatibilitățile dintre suverani și subordinații lor, adică că guvernele nu erau cea ce erau popórele. Poți tu crede că poporul frances cu mulți ani ínainte revo-

luțiunei de la 1789 era ceea ce era guvernele lui Calonne și lui de Brienne, că era mulțumit de otcupuri, de concesiuni și de monopoluri? urgia cea grozavă care a durat șese ani nu'ți dovedesce că de mult francesii nu mai aveaū guvernul ce le convenia, că de mult ura se grămădia peste ură, că guvernul lui Ludovic XVI nu era ceea ce era poporul; că unul mersese înainte cu ideile, pe când cel-lalt rămăsese înapoi, și că dacă nu s'aū despărțit de mai de mult unul de altul este pentru că poporul îi lipsia saū puterea materială de a lupta, seaū că nu sciea cu ce să înlocuască ceea ce era? Voi luați câte uă frasă care credeți că vine în ajutorul sofismelor prin care scusați ceea ce este, vă agățați de dēnsa și o treceți din gură în gură ca cuvint de evanghelie, fără a o supune faptelor Istoriei ca să vedeți dacă ea este conformă cu adevărul. Din norocire altele sunt principiile care conduc societățile sănătóse și civilisate. Ele sunt mai conforme cu preceptele moralei și mai consolátore pentru omenire; acele principii fac fericirea și mărirea statelor care le aplică cu sinceritate. Astăzi guvernele sunt ale popórelor iar nu popórele ale guvernelor, și aū datorii de implinit. Guvernul trebuie să lumineze poporul, or care ar fi credințele polițice ale ómenilor de la guvern și forma guvernului, el este dator să conducă poporul pe calea moralității, a justiții și a progresului; trebuie să se serve în îndeplinirea misiunei sale cu tot ce națiunea are mai capabil și mai onorabil. Ómenii guvernului trebuie să formeze uă corporațiune de probitate și imparțialitate;

a se servi de ómenī fără principii și fără consciință, de ómenī perduți in opiniune și fără moralitate este a trăda mandatul ce a priimit de la națiune și a comite uă crimă de les-națiune. Lipsa de onor și de justiție nu este mai puțin blamabilă și condamabilă într'un guvern despotic de cât într'un guvern monarhic constituțional séu republican. Acestea sunt dragul meū, ideile moralistilor și politicilor, iar nu de a scusa, cum faci tu, imoralitatea, abusul și injustiția, prin frase secī, fără înțeles și prin sofisme. Pentru edificarea ministrilor tēi îți voiū cita câte-va linii din Montesquieu autorul tēū favorit de altă dată.

„Cel mai mare rău ce face un ministru fără probitate nu este de a deservi pe Principe și de a ruina poporul; la părerea mea este un altul de uă mie de ori mai primejdios, este răul esemplu ce dă....

„Am vădūt uă națiune generósă, prin natura ei, stricată (pervertită) de la cel mai de jos supus până la cel mai mare prin răul esemplu al unui ministru; am vădūt un popor întreg la care generositatea, probitatea, candórea și buua credință au fost considerate tot-d'auna ca nisce calități naturale, să devie de uă dată cel după urmă din popóre, răul comuni-cându-se și necruțând nici măcar pe membri cei mai sdraveni; am vădūt pe ómenii cei mai virtuóși făcând lucruri nedemne și violând in tóte împrejurările vieței lor cele d'ânteiū principii ale justiției sub cuvēntul van că și a lor a fost violată.

„Cereaū legi odióse ca să'i garanteze in contra ac-

„țiuilor celor mai nemernice și numiaș in Justiția și
„perfidia necesitate....

„Am văduț să se nască de uă dată în tóte inimile
„uă sete nestinsă de bogății; am văduț formându-se
„într'un moment uă uriciósă conjurațiune de îmbogă-
„țire, nu printr'uă muncă onestă și uă generósă in-
„dustrie, dar prin ruina Principelui, a Statului și a
„concetățenilor.

„Am văduț un onest cetățian, într'acei timpî ne-
„norociți dicendu'si tot-d'auna când se culca; ađi am
„ruinat uă familie, mâne voiș ruina alta.

„Mă duc, dicea un altul, cu un om îmbrăcat în
„negre, cu călimări în mână și cu condeiul la ureche
„să asasinez pe toți aceia care m'aș obligat.

„Un altul dicea, ved că'mi puiș trebile la cale :
„este adevărat că acum trei ăile când mă duceam să
„plătesc nisce banî, lăsam uă familie cu lacrimile pe
„obraz; risipeam zestrea a duoș fete cinstite, lăsam
„pe un biet băeat fără mijlóce de a'si face educațiune-
„nea : tatăl lor va muri de durere, muma móre de
„inimă rea; dar eu n'am făcut de cât ceea ce'mi per-
„mite legea.“

„Care crimă mai mare de cât aceea ce comite un
„ministru când corumpe moravurile unei națiunii în-
„tregi, degradă inimile cele mai generóse, înegresce
„strălucirea demnităților, întunecă chiar virtutea și
„cufundă cea mai înaltă nascere în disprețul uni-
„versal.

„Ce va dice posteritatea când va roși de rușinea
„părinților ei? Ce va dice poporul care se va nasce,

„când va compara ferul strămoșilor cu aurul acelor
 „cărora le datorește d'a dreptul viața? Nu sunt la
 „îndoelă că cei nobili vor lepăda din spița némului
 „(leurs quartiers) uă tréptă nedemnă de nobleță care
 „îi desonoră, și că vor lăsa generațiunea presentă în
 „grozavul noian în care s'a pus. (*),”

— Guvernele pe care le condamna Montesquieu cu atâta asprime aveaū puterea de a face ceea ce voiaū; lor li se cuvenea prin urmare blamul când făceaū rēul, precum aveaū și lauda când făceaū binele. Supușii lor nu aveaū ca la noi astă-đi câte trei și patru voturi în fel de fel de colegii electorale. Acum miniștri nu mai fac ce vor, dar ceea ce le ordonă națiunea prin reprezentanții sei; sunt puși sub privegherea continuă și imediată a corpurilor legiuitoře și a consiliilor comunale și județene; nu aū de cât să'i

(*) Le plus grand mal que fait un ministre sans probité n'est pas de desservir son prince et de ruiner son peuple; il y en a un autre, à mon avis, mille fois plus dangereux: c'est le mauvais exemple qu'il donne.

... J'y ai vu une nation, naturellement généreuse, pervertie en un instant, depuis le dernier des sujets jusqu'aux plus grands, par les mauvais exemples d'un ministre; j'y ai vu tout un peuple, chez qui la générosité, la probité, la candeur et la bonne foi ont passé, de tout tems pour des qualités naturelles, devenir tout à coup le dernier des peuples; le mal se communiquer, n'épargner pas même les membres les plus sains; les hommes les plus vertueux faire des choses indignes et violer, dans toutes les occasions de leur vie, les premiers principes de la justice, sur ce vain prétexte qu'on la leur avait violée.

Ils appelaient des lois odieuses en garantie des actions les plus lâches, et nommaient nécessité l'injustice et la perfidie.

J'ai vu naître soudain, dans tous les cœurs, une soif insatiable de richesses. J'ai vu se former, en un moment, une detestable conjuration de s'enrichir, non par un honnête travail et une genereuse industrie, mais par la ruine du prince, de l'Etat et des concitoyens.

J'ai vu un honnête citoyen, dans ces tems malheureux, ne se coucher

lumineze, să-I opréscă, când véd că fac rău, să le facă cunoscut voințele și trebuințele poporului; este tréba lor să-I conducă și să-I împingă pe calea progresului și a civilisațiunei. Trebuie să mărturisim că sub acest punct de vedere, sistemul constituțional este fórte comod pentru guverne, le-a rădicat or-ce respundere dând-o tótă asupra poporului, și a lăsat miniștrilor numai grija de a căuta să aibă pentru dênșii țera legală, adică majoritățile parlamentelor.

— În adevér ast-fel își înțeleg miniștri noștri misiunea; dar cređi tu că a'si combina camere de com-plesenți, de lingăi și de ciocoï care să nu aibă altă voință de cât p'a guvernului, votând tot ce le cere, și a dice pe urmă că aũ aprobarea și incuviințarea țerei, nu este a'si minți lor înșile și a rădica Suve-

qu'en disant : j'ai ruiné une famille aujourd'hui ; j'en ruinerai une autre demain.

Je vais, disait un autre, avec un homme noir qui porte un écritoire à la main et un fer pointu à l'oreille, assassiner tous ceux à qui j'ai de l'obligation.

Un autre disait : je vois que j'accomode mes affaires : il est vrai que lorsque j'allai, il y a trois jours, faire un certain paiement, je laissai toute une famille en larmes, que je dissipai la dôt de deux honnêtes filles, que j'otai l'éducation à un petit garçon. Le père en mourra de douleur, le mère périt de tristesse ; mais je n'ai fait que ce qui est permis par la loi.

Quel plus grand crime que celui que commet un ministre, lorsqu'il corrompt les mœurs de toute une nation, dégrade les âmes les plus généreuses, ternit l'éclat des dignités, obscurcit la vertu même, et confond la plus haute naissance dans le mépris universel.

Que dira la postérité lorsqu'il lui faudra rougir de la honte de ses pères ? Que dira le peuple naissant, lorsqu'il comparera le fer de ses ayeux, avec l'or de ceux à qui il doit immédiatement le jour ? je ne doute pas que les nobles ne retranchent de leurs quartiers un indigne degré de noblesse qui les deshonore, et ne laissent la génération présente dans l'affreux néant où elle s'est mise.

ranului mijlocele de a cunoște sentimentele și trebuințele supușilor săi? nu este a face să asiste lumea, mai curând sevă mai târziu, la straniul spectacol al unui popor desperat în fața unei reprezentații, care trăese în cea mai perfectă armonie cu miniștri și declară prin voturi și prin adrese fericirea și satisfacțiunea națiunii? nu este a espune pe șeful Statului să credă că domnesce asupra unei țări pe care îl adoră, pe când indignarea este la culme și revoluțiunea bate la ușă? Este a'l face să răspundă, în ignoranța sa de starea lucrurilor, cum răspundea bunul rege Ludovic Philip când dicea acelor care, sevă din iubire către regimul constituțional, sevă de devotament pentru persoana și familia regală, credea de datorie a'l preveni despre pericolul ce'l înconjura, „am țera legală cu „mine, acei care cer reforma *sunt orbi!*“ Credea că majoritatea care îi adresa laude și mulțumiri era espresiunea țerei, pe când ea nu represinta de cât meșteșugirile miniștrilor. A duoa și nenorocitul Rege părăsea Tuilleriile și busturile lui purtau pe ochi uă bandă cu inscripțiunea *Erai orb!* Un rege inzestrat cu toate virtuțile care putea să facă fericirea Franciei, a fost victima setei de putere a ómenilor în care își pusese încredere. Istoria ne oferă esemple și mai recente de asemenea natură.

Nu este monstruos să faceți pe popor răspundător de faptele vóstre când întrebunțați fraudă, corupțiunea și violența ca să aveți reprezentanți pe care el nici nu'i cunoște nici nu'i stimă? Vă pare grea răspunderea cheltueleur nesocotite, a concesiunilor oneróse,

a jafurilor și a nedreptăților ce se comit, și căutați a o arunca asupra altora.

— Dar alegătorii nu sunt ei nici de cum vinovați când se înduplecă a face voința guvernului, uniți de interes, alții de frică sîu de complesență, cedând trebuințelor și făgăduelilor, și alții ascundîndu-se și abținîndu-se ca să nu se compromită? Nu creși că dacă ar fi mai geloși de dreptul ce le dă legea, candidaturile oficiale, cu tóte bâtele și cu tótă acțiunea funcționarilor, nu ar avea atâta succes?

— Iată-ne în fine de acord asupra unui punct. Sunt în adevăr mulți care cred că și-au făcut datoria când nu și-au dat votul lor pentru candidatul guvernului, ca Pilat care credea că se spală de sângele nevinovat care era să se verse; nu înțeleg că de și nu dau rēului ce se face un concurs făciș, dar îi dau concursul slăbiciunei și nepăsării lor; căci pe când agenții guvernului alérgă și și nóptea din casă în casă înșelând, amerințând și corumpënd, ei lasă pe amicii și pe rudele lor préda acelor acțiuni; își ascund chiar votul lor propriu ca să nu cumva să afle domnul prefect că nu au fost favorabil recomandatului și impusului domnului ministru. Dacă purtarea guvernului în alegeri este culpabilă, indiferentismul și inerția alegătorilor este și mai culpabilă, căci ei în timpul alegerilor sunt chemați a'si manifesta voințele, a'si arăta trebuințele și a se afirma prin omul căruia incredințeză mandatul de a reprezenta și a apăra interesele lor. A se abține de la vot și a nu lua uă parte activă în lupta electorală este cea mai mare greșelă

ce p $\acute{o$ te comite un bun cet \acute{a} ţean, pentru c \acute{a} preg \acute{a} tesce ţ \acute{e} rei lui furtunii şi vijeli \acute{i} care duc \acute{u} drept la revoluţiunii şi la resturn \acute{a} ri.

— \acute{O} meni \acute{i} de la guvern trebuie inainte de t $\acute{o$ te s \acute{a} fie conservatori. A l \acute{a} sa alegerile libere, este a le da pe m \acute{a} nele perturbatorilor şi a anarhiştilor şi a espune societatea la tot felul de pericole; libertatea este un cuv \acute{e} nt magic care ne p $\acute{o$ te entusiasma in anii junetei n \acute{o} stre, este l \acute{e} g \acute{a} nul turbur \acute{a} rilor şi revoluţiunilor, dar devine n \acute{a} minge pe care partidele şi-o arunc \acute{a} una alteia ca c \acute{a} rbunele din joc pe care il trecem vecinului indata ce punem m \acute{a} na pe d \acute{e} nsul. Poporul l \acute{a} sat in voia lui nu ar avea nici pavagi \acute{u} , nici canale, nici felinare pe strade; ar tr \acute{a} i in noroi \acute{u} , in praf şi in selb \acute{a} t \acute{a} cie, f \acute{a} r \acute{a} sc \acute{o} l \acute{a} şi f \acute{a} r \acute{a} biseric \acute{a} . Ea este negaţiunea progresului şi a stabilit \acute{a} ţii. Binele trebuie impus şi omul politic care are ambiţiunea de a l \acute{a} sa un nume glorios, nu p $\acute{o$ te face alt-fel de c \acute{a} t s \acute{a} opteze pentru progres; de aceea vedem tot-d'auna c \acute{a} conservatori de ast \acute{a} đi sunt liberalii de er \acute{i} , precum şi liberalii de ast \acute{a} đi sunt nisce conservatori in perspectiv \acute{a} . Am avut şi eu n \acute{a} dini \acute{o} r \acute{a} veleit \acute{a} ţi de liberalism, dar c \acute{a} nd am v \acute{e} đut c \acute{a} chiar cei mai mari revoluţionari ca Robespierre şi ca Saint-Just nu puteau s \acute{a} fac \acute{a} s \acute{a} se admit \acute{a} ideile şi credinţele lor, dec \acute{a} t impuindule prin ter $\acute{o$ re, a trebuit s \acute{a} convin c \acute{a} libertatea nu p $\acute{o$ te da rezultatele ce promite.

— Oamenii de care vorbesc \acute{i} au pl \acute{a} tit cu capul lor er $\acute{o$ rea de a crede c \acute{a} ideile şi credinţele se pot impune prin putere şi prin ter $\acute{o$ re. Ei erau nisce repu-

blicanî fanatici care credeau că pot forma societatea franceză după tipul Bruţilor, Çatonilor şi al Grecilor şi voiau să inspire concetăţenilor lor ura pentru monarchie şi iubirea virtuţilor din alţi timpî; nu ţineau sémă nici de spiritul secolului, nici de moravuri, nici de religiunea poporului, de aceea în loc de a crea ca Washington şi ca Jeferson uă societate liberă, au aruncat Francia în braţele perturbaţiunilor şi despotismului în care se desbate de un secol. Ómenii extremi şi esageraţi nu au fost şi nici nu pot fi liberali, au fost pasionaţi şi impaţienţi, şi în loc de a servi libertatea au compromis'o. Voind să impue ideile lor cu forţa au făcut trebile absolutismului. Libertatea este un drept natural al omului, uă însuşire a vieţii, ea există de sine şi nu are trebuinţă să fie impusă. Nu numai că nu esclude progresul, dar îl trage după dânsa; progres şi libertate sunt două idei corelative, una este uă consecinţă a celei-lalte, sunt precursorul una alteia. Lucrările geniale şi acele care au înlesnit bunul traiu al popórelor şi desvoltarea civilisaţiunei, s'au făcut şi se fac sub egida libertăţii. Starea scólelor şi a bisericii în statele unite unde domnesce libertatea; lucrările care îmbunătăţesc starea igienică, aduc confort şi înlesnire vieţii în oraşe şi la sate, întrece tot ce există în continentele cele vechi. Până acum Europa nu are nici uă lucrare care să se pótă compara cu drumul de fer al istmului său cu canalul Erie care unesce lacul cu riul Hudson. Nici uă ţeră din lume nu este mai conservatóre decât libera Angliă; dar trebuie să o spunem, acolo ómenii politici şi mai ales

cei conservatori, aŭ idea că pentru a păstra un lucru trebuie să caute a face ca acel lucru, om séu instituțiune, să fie plăcut, iubit și stimat de toți ca să intereseze națiunea întrégă la esistența și la conservarea lui, iar nu a'l face să fie odios, să fie pentru unii mumă și pentru alții ciură, și să fie considerat ca uă pacoste cădută asupra țerei. Acei ómenii de stat conservatori aŭ idea că progresul, ordinea și stabilitatea nu pot existe fără libertate, pe când voi le declarați incompatibile, și vă serviți de dênsele ca să justificați cheltueli nesocotite și nelegitimate, violări de lege și tentative de restaurarea unui trecut nenorocit.

Nu este de mirat că se găsesc șapte inși care își pun egoismul mai presus de or ce sentimente și de or ce datorie; dar ceea ce este trist, este a vedea ómenii tineri, inteligenți și învățați care le dau concursul lor și îi ajută a'și face ris de instituțiunile și de interesele țerei.

— Acésta provine din cauză că suntem declasați, alergăm peste câmpii împingându-ne unii peste alții, care mai de care, să ajungem mai de grabă, nu mai scim unde; într'ură asemenea învălmășélă cum vei să lupt fără a căuta să restorn pe acela care te împedică în drum ca să treci înainte; ești silit să te închini la acel care te póte ajuta, să'l lingusești și să te injosesci, nu mai ai timp, să te mai uiți îndărăt nici în lături la acei care trăesc într'un alt cerc de idei, dar care nu te pot ajuta să te sui și să ajungem treptat a ne desbrăca de tot ce se numesce bună cre-

dință, sacrificii, devotament, abnegațiune și recunoștință ca de niște prejudețe de alte secole, care ne-ar opri în drumul nostru, ne-ar goni din societatea în care ne-am obișnuit și ne-ar condamna la izolare și la miserie. În lupta pentru existență, fie-care are datoria să caute meseria care poate să'î procure traiul cel mai bun și mai lesne. Alergăm la scôla de drept pentru că ne deschide toate carierele. La noi dacă nu ai un caftan de doctor sêu de licențiat în drept, fie măcar de la Sadagura, nu scii nimic, ești un ignorant chiar de ai fi ca repausatul Humbold de procopsit.

Ne facem avocați și ȋiarșiți, și adoptăm obiceiurile meseriei, căci ideile și credințele ne sunt dictate mai tot-d'auna de cercul în care trăim, unde domină acelea care se potrivesc mai bine cu interesele corporațiunii.

— Legiști și ȋiarșiți ca Royer Colard, ca Dupin, Thiers, Armand Carel Fox, Chattam Burk și uă sută de alți care au adus servicii însemnate statului nu cugetau ca tine, ei au fost conduși de iubirea țerei și a adevărului, de dorința de a lumina opiniunea și d'a apăra drepturile poporului și ale națiunii; de aceea au devenit oratori mari, ómenii de stat și publiciști eminenti. Acei care sunt conduși de poftele și de aspirațiunile care împingú la scôla de drept pe unii din tinerii noștri care în studiul legilor, caută uă meserie iar nu știința dreptului și a binelui, potú deveni niște vorbitori și niște foliculari de talent, dar le va lipsi tot-d'auna convicțiunile și ideile mari și generóse, limba și pana lor vor fi tot-d'auna a acelor care plătescú; potú deveni dibaci în mánuirea sofismei

și a minciunei, dar vor fi incapabili de a se ridica cu inima și cu spiritul la înălțimea trebuințelor și ale aspirațiunilor țerei.

— Puterea a cădut pe mâinile avocaților și diaristilor, și știți bine că ați puterea primază dreptul în toate și mai ales în politică : Veți esemple? iți pot da uă sută și uă mie :

Sunt acum două-zeci de ani generalul Mencicof este trimis la Constantinopole ca să cêră de la Pörtă drepturî pentru creștinii din Imperiul Otoman ; două ani întregi Anglia și Franția vêrsă gărlă de sânge, și cheltuescî munți de aur ca să'l oprêscă. Ce fac după biruință? ar fi cređut cineva că or să înlătore de d'asupra imperiului Otoman înriuririle streine. Ei bine nu, impun Sultanului tocmai ceea ce cerea muscalul. Gălcêva nu era dară pentru drept, dar pentru cine să impue voința sa.

Înaintea aceluî rêsboiî nu se vorbea de cât de voința și de cugetările împêratului Niçolae, când se posomora se cutremura Europa și Asia, pentru că era cel mai puternic dintre toți suveranii.

Îndată ce a cădut Sebastopolul n'am mai auzit și n'am mai vêđut pe scena politică de cât pe Napoleon III, în cuvintele lui de la anul nouă căutam să aflăm viitorul, diarele și ómeniî politici erau ocupați tot anul a le comenta și a le interpreta.

Pentru ce? Pentru că era suveranul cel mai puternic.

Astă-đi ne întrebăm ce diace, ce gândesce Cancelierul Imperiului, ce limbă învêță oficerii Prusianî, ce hartă

este întinsă pe mēsa lui Moltke? pentru ce? pentru cā astăzi acolo este puterea care primă dreptul.

— Căderea acelor împărați chiar trebuia să'ți dovedescă cā lumea n'a fost nicī uā datā la discrețiunea unei singure puteri, și cā Suveranii care au jucat unul după altul cel d'antēiū rol în politicā au trebuit să fie expresiunea esigențelor și trebuințelor tuturilor puterilor și cā îndată ce a trecut peste acea margine li s'a tăiat trufia. Iată ce ne spune sfârșitul ce a avut Nicolae și Napoleon, un sfârșit care va fi și al Principelui Bismark, dacā nu va sci să se ție în marginile dreptății și a respectului ce se datoresce fiecărui Stat de la cel mai mare până la cel mai mic; și de va avea nenorocirea să cređă cā Europa care n'a voit să fie nicī la discrețiunea Rusiei, nicī la a Franciei, va consimți să se supuie la voința Prusiei. Germanii sunt un popor mare și civilizat care, prin geniul și cultura lor, au și vor avea asupra lumii uā acțiune și uā influență legitimă pe care ar perde-o îndată ce ar inspira temeri și îngrijiri.

— Bismark nu vrea să scie de germanii, el a lucrat și lucră pentru egemonia Prusiei; gândesci cā la Biaritz când propunea Franciei Luxemburgul cu fruntariile despre răsărit, cu părțile Sarei, cu Maiața și Belgia numai ca să se mărească Prusia cu anexiunea Hanovrului și cu Principatele și ducatele germane până în linia Mainului, era preocupat de unitatea germană! Astăzi el are în mâinile lui pușca Moser, tunul Krup, un milion de soldați pe jos și călări, caporalismul adus la cea mai mare perfecțiune, oficerii cei mai

invętați și pe generalul Moltke; are uă flotă puternică și cóstele mării căptușite cu table de fer de două palme de gróse; nimeni nu'í póte sta împotrívă, póte merge la Petersburg și la Copenhaga când va voi, precum a fost la Paris și precum putea să intre în Viena.

— Aparențele pot să ne inducă în eróre, dar cercetarea evenimentelor înregistrate de Istorie vină și ne dovedescă că statele militare nici uă dată nu sunt mai slabe și mai aprópe de cădere de cât atunci când se cred mai tari, atunci ele descéptă gelosii și îngrijiri, și au pe tótă lumea în contra lor. Campania din 1870 a fost prologul unei lungi drame sângeróse; nenorecirile Franciei și asprimea învingătorului au șters tóte gelosiile și tóte temerile ce făcuse să nască atitudinea lui Napoleon III. Astăzi Francia are simpatiile lumii întregi și într'ua conflagrațiune s'ar putea fórté bine să se întempe Prusiei ceea ce s'a întemplat Czarului în timpul rėsboiului Crimeei, când toți amicii și aliații l'au părăsit, când chiar Austria și Prusia 'i-au întors spatele.

— Prevéd și eă în curénd uă încăerare în Orient; lucrurile nu mai potă rămânea cum sunt; Imperiul Otoman nu se póte să nu cadă și trebuie să fim pregătiți ca să aducem și noi contingentul nostru la acéstă operă mare, ca să avem dreptul să profităm de desfacerea lui. Suntem siliți să mai sporim armata și să obținem independența. Împregiurările ne sunt favorabile; chiar Austria și Rusia ne-ar ajuta daca nu pe făciș dar pe sub mână negreșit.

— Ne-ar ajuta póte cum aũ ajutat pe Epiroți la Arta și pe Cretenı la Arcadion; dar ce profit am avea noi de la cãderea acestui Imperiũ și de la dobãndirea independenței? Sunt state mari în Europa, imperii cu sute de miı de soldați care sunt mai dependinți de cât noi; gânditute-ai la inconveniențele la care am fi espuși, înconjurați cum suntem de tóte părțile de slavı și de douë mari imperii care or de câte ori aũ putut, aũ rupt câte uã bucatã din țera nóstrã, când Banatul Craiovei și Severinului, când Bucovina, când Basarabia, și care ar voi sã ne sórbã într'un ziafet precum aũ făcut'o cu Polonia. Independența nu ne-ar aduce de cât un beneficiũ ilusoriũ și ar espune țera la cele mai mari pericole; am face trebile Grecilor și Bulgarilor, iatã tot.

— Cum, nu ai voi ca țera nóstrã sã fie independentã, sã jóce un rol în lume, sã fim un Regat, sã avem și noi ambasadori? Acésta ar fi uã glorie naționalã. Italia, datoresce în mare parte posițiunea ce ocupã astãzi în Europa, aceluı corp de ęece miı de ómeni trimiși ca contingent în Crimea.

— Gloria naționalã ași dori-o și eũ, dar o înțeleg cu totul alt-fel; ași dori mai puținı soldați și mai multe scolı; ași dori ca Europa sã afle prin agenții și prin supușii ei cã în țerã la noi administrațiunea este în realitate apërãtorul averei, vieței, familiei și a onorului tuturilor locuitorilor, cã este plinã de sollicitudine pentru moralitate și progres, cã justiția este tot-d'auna pentru acel care are dreptate, cã guvernul face uã întrebuintãre bunã, judițiósã și moralã cu

banii publici; ași voi să scie că România produce cele mai bune grâne, lănurile și mătăsurile cele mai fine, peile cele mai traînice, țesăturile și cusăturile cele mai frumoșe, lemnăria cea mai bine lucrată, vinurile cele mai căutate, caii cei mai ageri, vacile cele mai lăptoșe; ași voi ca scolile și universitățile noastre să fie renumite în lume, ca francesi, englesi, germani și italieni să vie să-și facă învățăturile la noi; să se ducă vestea de scrierile unui Român, de descoperiri mari făcute de noi în științe și în arte; să avem scriitorii ca Bukle, compositorii ca Wagner, pictorii ca Maquart, să se vedă în Londra, în Paris, în Viena și în Berlin magazii pline cu marfă Românească; să scie că munca, activitatea, probitatea și benevolența sunt caracteristicile Românilor; și ași lăsa să fim și fără agenți cu pene și gulere de fir pe lângă ministri și suveranii cei mari care pe la sărbătorii îi întreabă de sănătatea României. Atunci cred că dacă am dori independința, am lua-o cu un drept meritat pentru serviciile aduse de noi civilizațiunii și am păstra-o, iar nu ca dată de uă circumstanță favorabilă la discrețiunea unei alte împrejurări care ne-ar fi defavorabilă. Cređi tu că suntem considerați în lumea civilisată pentru că invităm Europa să vie să vedă pe malurile Ialomitei opt-spre-zece mi de puscii bune fabricate la Providence, câte-va tunuri din turnăria de la Essen și opt-spre-zece mi de flăcăi cu ochii vii și frumoși, îmbrăcați de sus până jos cu postav nemțesc, în pânză de Brașov și cu pele de Pesta aruncând în vânt praf și cartușe aduse de la Paris? Cređi că suntem con-

siderați când se scie pretutindenți că pe copiii noștri ca să învețe cele d'ânteiu noțiunii de geografie, de istorie și de gramatică trebuie să le aducem guvernorii și guvernante din străinătate seú să'i trimitem departe de ochii și de solitudinea noastră la Paris, la Berlin, la Dresda și la Geneva; când sciú că numai în școlile din Paris avem opt sute de tineri pentru care plătim peste trei milioane de franci, pe când șola și biserica Română sunt înzestrate cu un venit anual curat în bunuri nemișcătore de două-șeci și cinci de milioane de lei noi? Cređi că putem să fim respectați în afară când streinii vedú că inteligența țerei se consumă tótă și se tocesce în cancelarij și în casarme fără nici un folos, când vądú că s'a făcut din Stat uă mașină care vė face să trăiți în trândăvie din spinarea celor ce muncescú; că de când s'a desființat robia și claca și s'a proclamat egalitatea, ne mai putând pune pe om să vė muncescă d'a dreptul ca mai nainte, s'aú inventat funcțiunii ilusorii și de prisos ca să luați munca în bani trecându-o prin vistieria statului, uni ca procurorii și ca judecătorii, lăsând pe furii și pe prevaricatorii neacusați și nepedepsiți, alții ca inspectorii financiari, lăsând pe casierii să sfeterisescă banii publici cu milioanele, alții ca jurnaliștii injurând și calomniind pe acei care nu placú miniștrilor, alții luând furniturii pentru armată și dând marfa próstă și tocuri da macava! Cređi că putem fi considerați când țeranul nu póte avea la ușa lui un cal seú un bou fără să i se fure de corespondenții și asociații amicilor patentati de la obor. Cređi tu că tră-

surile aduse din Viena, caii de Ungaria, hamurile de Pesta, luminările de Triest, postavurile de Lipsca, mobilele de Breslaŭ, vinurile, legumele și untul din Francia și după Rin ne recomandă în ochii Europei altfel de cât ca pe uă țără de exploatat? sub această privință trebuie să convin că putem compta pe solitudinea Austro-Ungariei mai cu deosebire. Voi credeți póte că agenții puterilor streine sunt aici ca să petrecă la balurile, la seratele și la prândurile nóstre, iar nu ca să ne observe și să ne studieze?

Aici uă visită indiscretă a intrerupt conversațiunea.

XI.

Într'unul din comitetele instituite de amicii liberului vot pentru apărarea alegerilor, am întâlnit pe fiul lui Stoian; este unul din agenții cei mai activi și mai devotați ai asociațiunii, și unul din redactorii cei mai ageri ai ziarului *Alegătorul liber*; este neobosit, ține cuvinte în toate adunările; vorbește în contra influenței guvernamentale, pledază la toate instanțele pentru înscrierea celor cu drept și pentru escluderea celor frauduloși în listele electorale, alergă din casă în casă povățuind și îndemnând pe cetățeni să ia parte la adunările pregătitoare și să meargă să voteze pentru omul pe care îl credă mai capabil și mai demn. Unii atribue această purtare setei de răsbunare în contra ministrului care l'a alungat, alții cred că prevădând căderea ministerului dorește să fie de acum bine vădit de omeni probabili. Se poate! dar noi care nu suntem nici pesimiști nici sceptici, credem într'ună conversiune sinceră, pentru că credem în regenerarea morală a țerei și așteptăm domnirea lealității și a dreptății.

